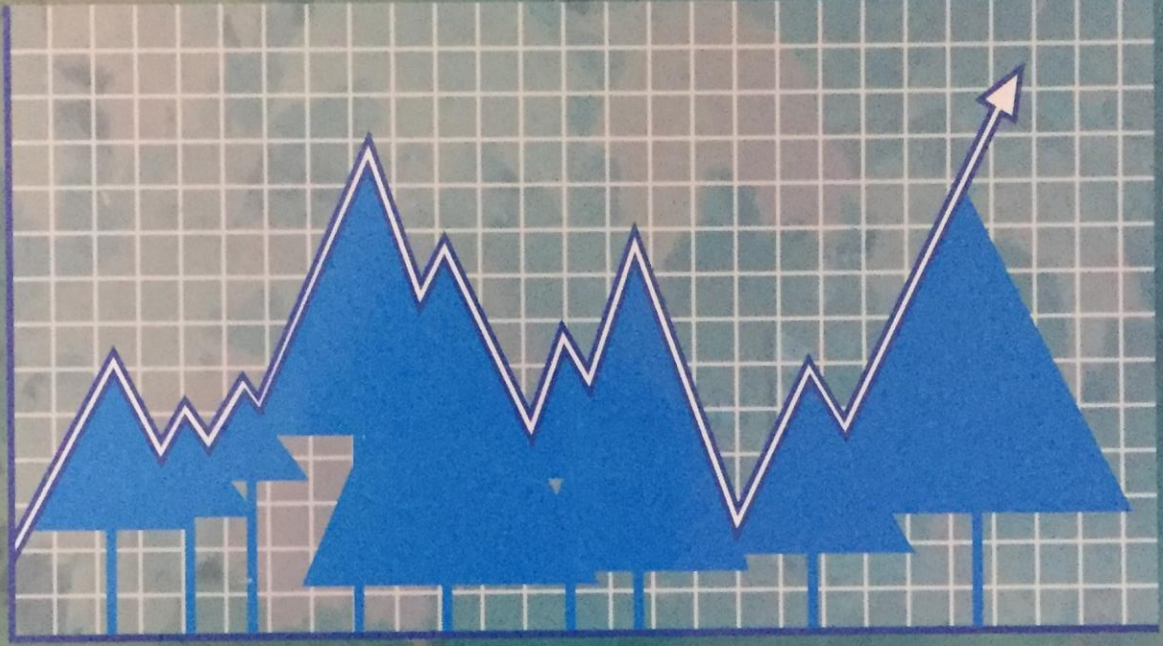

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ÇANKIRI ORMAN FAKÜLTESİ
ORMAN EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ORMANCILIKTA SOSYO-EKONOMİK SORUNLAR KONGRESİ

Editör
Dr. Sezgin ÖZDEN

26-28 MAYIS 2006 - ILGAZ/ÇANKIRI

TÜBİTAK

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ÇANKIRI ORMAN FAKÜLTESİ
ORMAN EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ORMANCILIKTA
SOSYO-EKONOMİK
SORUNLAR KONGRESİ

26-28 MAYIS 2006-ILGAZ/ÇANKIRI

SUNUŞ

Türkiye ormancılığının temel sorunlarını; koruma, yararlanma, ormanların iyileştirilmesi ve varlığının artırılması ile ilgili sorunlar olarak özetlemek mümkündür. Bu sorunların ekolojik, teknik nedenlerinin yanı sıra ve belki de daha önemlisi sosyal ve ekonomik nedenlerdir. Nüfusunun yaklaşık %10'u ormanlarla iç içe yaşayan başka bir gelişmiş ülke yoktur. Ülkemizde her on kişiden birinin ormanla iç içe yaşadığı düşünülürse ormanlar üzerindeki baskının toplum temelli olduğu daha iyi anlaşılabilir. Her ne kadar orman içinde ve kenarında yaşayan nüfusun büyüklüğü giderek azalan bir grafik çizse de mevcut nüfusun büyüklüğü, hem orman köylüsünü hem de ormanları gözetim araştırma ve çalışmalarını yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Doğaldır ki ülke alanının %26'sını ve nüfusunun %10'unu oluşturan geniş bir çalışma alanında var olan sorunların çözümü, sadece ormancı bilim adamı ya da bin bir zorlukla ve baskı altında mesleğini icra etmeye çalışan uygulayıcı meslektaşlarımızın omuzlarına yüklenmemesi gereken bir yükür. Ormanlar varlıklarıyla tüm topluma hizmet eden doğal kaynaklardır. Bu nedenle ormancılığımızın sorunlarının çözümünde olabildiğince geniş katımlı örgütlenmelere gereksinim vardır. İlk olarak 2000 yılında Prof. Dr. Uçkun Geray öncülüğünde İstanbul'da bu tip bir örgütlenmenin öncü adımları atılmıştı. Ancak aradan geçen altı yılda bu grubun örgütlenmesini tamamlayıp etkinliklerini yaşama geçirmesi için uygun koşulları oluşturamadık. Ankara Üniversitesi'nin 60. kuruluş yıldönümü nedeniyle Çankırı Orman Fakültesi Orman Ekonomisi Anabilim Dalının organizasyonu ile 26-28 Mayıs 2006 tarihleri arasında Ilgaz'da düzenlenen "Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi" hem ormancılığın sosyal ve ekonomik konularında çalışan araştırmacıları bir araya getirmek hem de kongrenin son günü yapılacak forumdan çıkabilecek olumlu sonuçlarla 2000 yılında temeli atılan Çalışma Grubunu oluşumunu tamamlamasını sağlaması açısından önem kazanmıştır. Kongreye dokuz orman fakültemizden ve konuyla ilgili diğer fakülte, kurum-kuruluş ve şahıslardan toplam 42 bildiri ulaşılmış, bunların 39'u sunulmak üzere Bilim Kurulu tarafından seçilmişlerdir. Bu bildirilerin yazarı ve izleyici olarak yaklaşık 60 katılımcı ile geniş sayılabilecek bir kesime ulaşılmış bulunuyoruz. Kongreye çeşitli yazarlar tarafından konumuzla ilgili çok önemli bildiriler sunulmuştur. Bu bildirilerin tartışılması sonucunda elde edilecek sonuçların ormancılığımıza önemli katkılar yapacağı şüphesizdir.

Yaklaşık 15 aydır Kongrenin organizasyonu ile uğraşmaktayız. Bu aşamada her türlü desteklerini esirgemeyen başta Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nusret Aras ve Çankırı Orman Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İlhami Köksal olmak üzere, Bilim Kurulunun saygıdeğer üyelerine, Yürütme Kurulu üyeleri mesai arkadaşlarıma ve tüm katılımcılara teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'a, Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği ORKÖOP'a, Çankırı Valiliğine, Türkiye Ormancılar Derneğine, Çankırı Çevre Orman İl Müdürlüğüne, Çankırı ve Ilgaz Orman İşletme Müdürlüklerine, Kongre kitabının basımında özveri ile çalışan Sayın Çetin Kapdan ve Kayıkçı Matbaacılık personeline organizasyona sağladıkları maddi destek için sonsuz şükranlarımı sunarım. Bu kongre İ.Ü. Orman Fakültesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Şeref Nuri İlkmen anısına sunulmuştur. Kongrenin ilgililere ve ormancılığımıza yararlı olmasını dilerim.

Dr. Sezgin Özden
Kongre Yürütme Kurulu Başkanı

ÖNSÖZ

Sıradan bir “aydın” ormancılık veyahut “orman kaynakları yönetimi” konusunda bazı gerçekleri hala yerli yerine oturtamamaktadır. O, bu mesleğe ve disipline, ağaçlar ve ağaç topluluklarıyla sınırlı bir meslek olarak bakmaktadır. Sıradan “aydın” ormanı, içerdiği öğelerle birlikte, başka deyişle çok boyutlu bir sistem olarak görememektedir. Ancak, orman fakültesinden diploma almış bireylerin, hatta öğretim elemanlarının, dün yaşadığı haliyle de büyük bir kesimin, bu noktada olması kabul edilebilir mi?

ABD, State University of New York’a bağlı Ormancılık Koleji bu meslek için “Ormancılık kursal alanlardan çok yönlü mal ve hizmet elde etmek üzere sistem ve kolaylık tasarımı yapan tek mühendislik alanıdır” demekte; Samuel Dana ve arkadaşlarının Society of American Foresters’e (SAF) hazırladıkları raporda “Ormancının kesin görevi ormancılık politikasının formüle edilmesi, orman yönetimi için planların hazırlanması, bu planların öngördüğü etkinliklerin yürütülmesidir” ifadesi kullanılmakta; A.Van Maaren SAF’ın ormancılık tanımını yetersiz bulmakta ve “Ormancılık, orman alanları üzerinde ve beraberinde bulunan doğal kaynakların ve bir bütün olarak ya da kısmen benzer amaçlarla yönetilen diğer alanların insanların refahı doğrultusunda kullanımı ve yönetimidir” demektedir. Bize göre ise “Ormancılık, orman kaynakları, çevre ve ilgili diğer doğal kaynaklar kapsamında, söz konusu olabilecek tüm işlevler temelinde toplumun refahını azami kılacak yönetim ve işletmecilik etkinliklerini gerçekleştirmektir”

Yukarıdaki tanımlar ortak bir zemine dayanmaktadır: “sistem tasarımı”, “ormancılık politikasının formüle edilmesi”, “orman yönetimi”, “insanların refahı doğrultusunda kullanımı ve yönetimi”, “tüm işlevler temelinde”, “toplum refahını azami kılacak”, “yönetim ve işletmecilik gerçekleştirmek”. Bu ifadeler doğruları yansıtmaktadır. Doğru oluşun nedenleri de çok açıktır.

Herşeyden önce ormancılığın uygulamaya dönük bir meslek olduğu vurgulanmalıdır. Bilimsel anlamda da aynı nitelik geçerlidir. Ormancılık bilimleri teori üretme yerine üretilmiş teorik bilgileri sektöre uyarlama işlevine sahiptir. Ormancılık bilimlerindeki ilk katman yahut ilk aşama, bir sistem olarak ele alınması gereken orman kaynağının içerdiği öğelerin saptanması, tanımlanması, sınıflandırılması, envanterinin yapılması... şeklinde açıklanabilir. İkinci aşamada sistemin öğeleri arasındaki ilişkilerin, süreçlerin ve bunların sonuçlarının açıklanması yer almaktadır. Üçüncü aşama bu sistemi amaçlar doğrultusunda denetleme, planlama, yönlendirme... yani yönetme olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk iki aşamadaki uygulamalar ve bilimsel bilgi üretimi bu sektör için gerekli olabilir, ama ormancılık olarak kabul edilemez. Asıl olarak üçüncü aşamaya ilişkin bilgi üretimi ve uygulama “ormancılık” yapma anlamına gelmektedir. Ormanlarda yer alan biyofizik kapsamlı öğelerle, çeşitli ölçeklerde, insanın ve toplumun talepleri ve beklentileri arasında ilişki kurmaksızın gerçekleştirilen etkinliklere, başka deyişle refahı azami kılma amacıyla bütünleşmiş olduğu kanıtlanmayan eylemlere ormancılık demek mümkün değildir. Ancak bu ilişkiyi kurabilmek için sosyoloji, ekonomi, planlama, kültür bağlamındaki bilgilerin zorunlu olduğu görülmektedir. Ormancılığı yapan bilgiler bu bilgiler olmaktadır.

Asistan olarak göreve başlayışından itibaren bu tür tartışmaların yaşandığına şahit olmuşumdur. Sosyal bilimci hocalarımızdan miras aldığımız sorun, dönüşerek de olsa bugünlere yansımaktadır.

İ.Ü.Orman Fakültesi Ormancılık Ekonomisi Anabilim Dalında yapılan araştırmalar kesinlikle ülkenin yanıt bekleyen sorunlarına dönük olarak programlanmıştır. Ancak bu süreç aynı zamanda yukarıdaki

savlarımızı doğrulayan sonuçlar da yaratmıştır. Yani, toplumla orman kaynakları arasındaki “refah” bağının nasıl kurulduğu gösterilmiştir. Ayrıca bu süreçte yetişen sosyal bilimci ormancılık uzmanları hem akademik çevreyi, hem uygulayıcıları doğru bir anlayışa kavuşturacak güce kavuşmuştur.

13.10.2000’de İ.Ü.Orman Fakültesinde “Ormancılıkta İktisadi ve Sosyal Çalışma Grubu” adıyla bir grup kurulmuş, bazı kararlar alınmıştır. İlk ivmeyi böylece kazanan grubun ülke genelindeki iletişimi bugüne kadar sürdürmüştür. Ancak bu konuda düzenli ve gündemli toplantı düzenine kavuşulamamıştır. Ayrıca grubun sitesinde birçok araştırma ve inceleme erişime açılmıştır. Ne var ki, siteye yeterli desteğin verildiği de söylenemez. Diğer yandan, gruba katılabileceklerin, grubun görevlerinin, ülkelerinin, bundan sonraki hedeflerinin tanımlanması ihtiyacı tam olarak karşılanmamıştır.

Bu oluşumla “orman kaynakları” teriminin çağrıştırdığı işlev çeşitleri ve çok yönlü faydalanmanın gerektirdiği yöntem çeşitliliği doğrultusunda, henüz yeterli sayıya ulaşmamış olan sosyal bilimci ormancuların aralarında işbölümüne giderek, kendi alanlarında öncü olma, ama ülke ölçeğinde bütünleşme ve ortaklaşma güçlerini pekiştirme amaçlanmıştır.

Kaynak yönetimi kapsamlı bilgi ve beceri eksikliği veyahut esasen mevcut olan bu boyutun yeterince tanıtılmaması, dolayısıyla mesleğin biyofizik kapsamlı bir uğraş alanı gibi görülmesi, işletmecilik, kırsal kalkınma, proje değerlendirme vb. alanlarda bu mesleğin öteki mesleklerle yer değiştirmesi gerektiği şeklinde haksız izlenim verebilmektedir. Bu nedenle, söz konusu eksikliğin giderilmesi veyahut sahip olunan sosyoekonomik bilgi birikiminin tanıtılması, statü kaybının önlenmesi, öğretim ve uygulamada kaynak yönetimi boyutunun güçlendirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Bu oluşum, çalışma grubuna, meslektaşlara yöneticilik, liderlik, saygınlık ve dengeli iletişim yolunda hız kazandırılması bağlamında görev düştüğü anlamına da gelmektedir.

Yaklaşık son yirmi yılda ülkenin ormancılık sorunlarının, asıl olarak, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda derinlik ve genişlik kazandığı gözden kaçmamaktadır. Bundan sonra da bu yoğunlaşma sürecektir. Zira ormanların sahip olduğu ögeler biyofizik açıdan daha az hareketlidir. Oysa yerküre bağlamında ve ulusal ve yerel pekçok ve hızlı seyreden sosyoekonomik gelişme yaşanmakta, bilimsel ve pratik boşluklar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda da, bu akademisyen ve araştırmacı grubun işbölümü yapması ve çaba harcaması gerekmektedir.

Oluşturulan grup hedeflerine ulaşırken ormancılık ekonomisinin diğer sektörlerle ilişkin ekonomilerden yapı ve değer yargısı farklılıklarının bulunduğunu, özetle kamusal yararın önceliğini, hem anlamak hem de anlatmak durumundadır.

Sosyal bilimci ormancılar tekrarları önlemek, projeli, ortak ve yüksek nitelikli araştırma yapmak, üretilen bilgileri uygulayıcılara, halka ve sivil toplum kuruluşlarına yaymak ve iletişim olanaklarını geliştirmek durumundadırlar.

Öte yandan bu grubun, ülkenin ormancılık politikasının biçimlenmesinde, ama aynı şekilde öğretim ve eğitim politikasının oluşturulmasında çözüm önerileri üretmek üzere bir araya gelmesi de gerekmektedir.

Şu halde, bu çalışma grubu ormancılığı sahip olması gereken kimliğe tam olarak yükseltmek üzere düşünülmüş ve bu kapsamda söz konusu görevi üstlenmiştir.

Belli bir durgunluk dönemi arkasından, çalışma grubunun Ankara Üniversitesi’nin 60. Kuruluş Yılı Etkinlikleri kapsamında “Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar” başlıklı ve 26-28 Mayıs 2006 tarihinde Ilgaz’da gerçekleştirdiği kongre daha yoğun bir çalışma düzenine geçildiğinin habercisi olmuştur. Bu üç gün, özeleştirici ve sayılan sorunların aşılması yolunda önemli bir fırsat yaratmaktadır.

Kongre'nin düzenlenmesine destek veren kişilere, Onursal Başkan Sayın Rektör Prof.Dr. Nusret ARAS'a ve Kongre Başkanı Sayın Dekan Prof.Dr. İlhami KÖKSAL'a teşekkürlerimizi arz ederiz.

Gerçekten özveri ve beceri gerektiren bu ilk bilim ve örgütlenme etkinliğini programlayıp hayata geçiren Sayın Yard.Doç.Dr. Sezgin ÖZDEN'e ve kongre düzenleme komisyonunda yer alan arkadaşlara, Kongre'nin özü demek olan bildirilerin yazarlarına, bilim kuruluna ve Kongre'nin katılımcılarına teşekkür borçluyuz.

Güzel günlere. Saygılarımla.

Prof. Dr. Uçkun Geray
26.05.2006

KONGRE KURULLARI

Prof. Dr. Nusret Aras (Onursal Başkan, Ankara Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. A. İlhami Köksal (Kongre Başkanı, Çankırı Orman Fakültesi Dekanı)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Aytuğ Akesen (İ.Ü. Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Sedat Ayanoğlu (İ.Ü. Orman Fakültesi)
Prof. Dr. İsmet Daşdemir (Z.K.Ü. Bartın Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Abdi Ekizoğlu (İ.Ü. Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Avni Yücel Eryılmaz (Kocaeli Ü. Endüstri Mühendisliği Bölümü)
Prof. Dr. Uçkun Geray (İ.Ü. Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Osman Gökçe (E.Ü. Ziraat Fakültesi)
Prof. Dr. Özden Görücü (K.S.İ.Ü. Kahramanmaraş Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Cantürk GÜMÜŞ (Kafkas Ü. Artvin Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Ergun İter (A.İ.B.Ü. İ.İ.B.F.)
Prof. Dr. Hüseyin Koç (İ.Ü. Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Ahmet Türker (İ.Ü. Orman Fakültesi)
Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER (K.T.Ü Orman Fakültesi)

Yürütme Kurulu

Prof. Dr. Ziya Şimşek (Çankırı Orman Fakültesi Dekan Yardımcısı)
Yard. Doç. Dr. Sezgin Özden (Kongre Yürütme Kurulu Başkanı)
Yard. Doç. Dr. Gökhan Abay
Yard. Doç. Dr. Nuri Öner
Yard. Doç. Dr. Ceyhan Göl
Yard. Doç. Dr. Devlet Toksoy
Yard. Doç. Dr. Erdoğan Atmış
Dr. Ersin Yılmaz
Dr. Kayhan Menemencioğlu
Araş. Gör. Yalçın Kondur
Araş. Gör. Nazan Kuter
Araş. Gör. Üstüner Birben

ENERJİ ORMANCILIĞININ KIRSAL KALKINMAYA KATKISI

NEDİM SARAÇOĞLU*

ÖZET

1970'li yıllarda ortaya çıkan enerji krizinden sonra, tüm dünyada yenilenebilir çevre dostu yeni enerji kaynaklarının araştırılması sonucu, en büyük kapasitenin enerji ormancılığı projeleri ile gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. İsveç ve Kanada'nın önderlik ettiği 10 ülke enerji ormancılığı uygulamaları ile kavak, söğüt, kızılğaç gibi hızlı büyüyen ağaçlardan elde ettikleri odunları biyokütle ısı ve elektrik santrallerinde yakarak ısı ve elektrik üretmektedirler. Bu ülkeler 2050'li yıllarda enerji gereksinimlerinin % 25-50 'sini enerji ormancılığı ile karşılamaya çalışmaktadırlar. Türkiye enerji ormancılığı politikasının amacı, ekonomi ve pazar mekanizmalarını kullanarak ekonomi ve istihdam politikalarını güçlendirmektir. Türkiye'de de modern enerji ormanlarının kurulması; petrol ithalatını azaltmak, doğal ormanları ve çevreyi korumak, kırsal kalkınmayı ve iş olanaklarını sağlamak ve erozyonu azaltmak gibi birçok yarar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler : Enerji Ormancılığı, Biyokütle, Kırsal Kalkınma, Biyokütle Santralleri

ABSTRACT

After oil crisis in 1970's, as a result of studies on renewable energy sources, it was understood that, energy forestry projects have a great potential. 10 countries with the leadership Sweden and Canada produce heat and electricity at biomass heat and power plants from wood provided by energy plantations. That countries aim that, 25-50 % of their domestic energy necessity will be provided from energy forestry in 2050's. The objective of forest energy policy in Turkey is to create circumstances that support both economic and employment policies, using economic and market mechanisms. In Turkey, establishing modern energy forests will bring many advantages like to reduce oil import, to protect natural forests and environment, to support rural development and job possibilities and to diminish soil erosion.

Key Words : Energy Forestry, Biomass, Rural Development, Biomass Power Plants

1. GİRİŞ

Türkiye'nin içinde bulunduğu kalkınma süreci, bütün kaynakları planlı ve rasyonel bir yöntemle kullanarak kalkınmayı hızlı ve dengeli bir biçimde sürdürmeyi gerektirmektedir. Kırsal kalkınma, temelinde kent-kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı, bir başka deyişle, göç ve istihdam gibi temel sorunları yerinde çözmeyi amaçlayan çok yönlü politik bir tercihtir. Kırsal kalkınma projeleri ülkenin farklı yerlerinde hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilmesini, hem de kırsal kesimde gözlenen farklılıkların en aza indirilmesi amacıyla uygulanmaktadır.

Sanayi ve hizmet sektörlerindeki hızlı gelişmeye ve tarım sektörünün ulusal gelir içindeki payının göreceli olarak azalmasına rağmen, kırsal alanlar gerek Türkiye genelinde, gerekse GAP alanında ekonomik ve sosyal yaşamdaki önemini hala korumaktadır. Bu nedenle, kırsal alanın kalkındırılması ve burada yaşayanlara

* ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Öğretim Üyesi

istihdam olanaklarının sosyal ve kültürel bütünlüğün korunması ile çağdaş uygarlığın yarattığı tüm hizmet ve olanakların sağlanması için kırsal kalkınma çalışmaları büyük önem taşımaktadır (Gülçubuk, 2000).

Modern ve çevre dostu teknolojilerin yaygınlaştırılmasına, rekabet gücü-çevre koruma dengesinin sağlanmasına özen gösterilmelidir. Doğal çevrenin tüketilmesiyle oluşan atıkların değerlendirilmesine yönelik teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması için devlet ve özel kesimin katkıları sağlanmalıdır. Ormanlar ekosistem yaklaşımı çerçevesinde planlanmalı ve işletilmelidir. “ Ormansızlaşma, çölleşme, sel, toprak erozyonu ve çığ olaylarını önleyecek sürdürülebilir kalkınmada büyük rol oynayan bitki, toprak, su kaynakları dengesini korumak, iyileştirmek “ amacıyla ağaçlandırma çalışmaları hızlandırılmalıdır (Anonim, 1997).

Kırsal alanlar, insanlığın devamı ve gelecek kuşakların yaşam hakkını korumak açısından dünyamızın geleceği için büyük öneme sahiptir. Bu alanların korunup, sürdürülebilir alan kullanım planlaması kapsamında değerlendirilerek gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli önlemlerin alınması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, kırsal enerji ormancılığı planlama çalışmaları geleceğin planlanması açısından ele alınmalı ve bu konuya Uluslararası Enerji Birliği (IEA)'ne üye ülkelerin 1970'li yıllardan itibaren uyguladıkları gibi, gereken önem verilmelidir. Türkiye'de de kırsal kesimde yaşayan yöre halkına sürekli gelir getirecek alternatif geçim kaynakları sağlamak için, enerji ormanlarının kurulması ile birim alandan her yıl yüksek miktarda odun ürünü ve orman alt tabakasında yaşayan bitki ve hayvan türleri ile biyoçeşitlilik sağlanabilecektir.

2. BİYOKÜTLE ENERJİSİNDEN YARARLANMA OLANAKLARI

Biyokütle terimi ile belirli bir zaman, alan ya da hacim ölçüsünde toprak üstü ve altında yaşayan bitkisel ve hayvansal maddelerin miktarı (kg/m², ton/ha) anlaşılır. Dünya üzerinde yer alan biyokütlenin yaklaşık % 90'ı ormanlarda gövdeler, dallar, yapraklar ve döküntü maddeleri ile yaşayan hayvanlar ve mikroorganizmalardan oluştuğu ve dünya ormanlarının yıllık net biyolojik üretimi yaklaşık 50 x 10¹⁹ ton olarak tahmin edilmektedir. Bu üretim miktarı; ziraat alanları, çayırliklar, otlaklar, stepler, tundralar ve geri kalan vejetasyon formlarında fotosentez ile oluşan bütün birincil biyokütle miktarlarından daha fazladır

Modern biyokütle enerjisi endüstrileşmiş ve gelişen ülkelere sürdürülebilir kalkınma için bütüncül çözümler sunmaktadır. Geniş alanlarda kısa idare süreli enerji ormancılığı, enerji tarımı ve tarımsal ormancılık ile elektrik ve ısı enerjisi, biyoalkol, biyoetanol, biyogaz, biyokömür, briket üretimi ile iklim değişimini, çölleşme, erozyon ve verimsizlik, ekosistem sağlığı ve biyoçeşitlilik kaybını önleme amaçlarına hizmet edilebilir. Bu nedenle de eko-ekolojik bir çözümdür. Biyokütle enerjisi sektörü kırsal ve ulusal ekonomilere de diğer enerji sektörlerinden daha fazla iş alanı yaratarak, kırsal ekonomiyi canlandırarak ve dışalım azaltarak katkıda bulunur. İş alanı açısından yapılan bir kıyaslamada; yetiştiricilik, üretim, işleme ve dağıtımda ortalama olarak nükleer enerjiye karşı 11, fosil yakıtlara karşı da 3-6 kat daha fazla iş yarattığı açıklanmaktadır. Ulusal ve kırsal ekonomiye katkısının yerel ve kırsal alanda üretim ve işleme yolu ile olduğu gibi tüketiminin de yerel kaldığı belirtilmektedir. Kırsal çevrenin sağlığının korunması ve geliştirilmesine yararı ise bozulmuş orman alanlarının bakımının karlı hale gelmesi, verimsizleşmiş, terk edilmiş arazilerin düşük girdilere gerek gösteren enerji bitkileriyle ve biyokütle ürünleri ile değerlendirilerek, ekonomik şekilde ıslahı olanaklı sayılmaktadır. Böylece doğal yaşam alanları yaratılarak biyoçeşitliliğin korunması ve artırılması da önemli bir ek yarar olarak ele alınmaktadır.

Yapay ve doğal ormanlar günümüzde yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak araştırılmakta ve değerlendirilmektedir. Gelişmiş teknolojilerin daha etkin kullanımı ile orman biyokütlesinden enerji üretimi gerçekleştirilmektedir. Modern ısı tesislerinde odun ve tarım materyallerinin yakılması sürecinde çevreye petrol, kömür ve doğal gazla kıyasla çok az SO₂, NO_x ve CO₂ bileşiklerinin verilmesi, biyokütlenin çevre dostu bir enerji kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Yanma sonucu oluşan enerji ya elektrik enerjisine dönüştürülerek elektrik şebekesine verilmekte ya da ısı tesislerindeki su tanklarındaki suyun ısıtılması sağlanmaktadır. Sıcak su borularla yerleşim yerlerindeki evlerin, okulların, iş yerlerinin radyatörlerine ulaştırılarak merkezi ısınma sağlanmaktadır. Örneğin ABD'de 376, Finlandiya'da 120 adet ısı tesisinde bu yöntemle enerji üretilmektedir.

Ülkeler dünyadaki yakacak maddelerinin hızla azalan kapasiteleri ve artan fiyatları karşısında, özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan enerji krizlerinden sonra, yakacak açısından dışa bağımlılıklarını azaltabilmek için

yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanma zorunluluğunu algılamışlardır. Ekonomik, sosyal, doğal, çevresel vd. özellikleri ile fosil ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarından daha fazla önem kazanan enerji ormanlarının tesis edilmesi ve elde edilecek ürünlerin özellikle enerji kullanımı ile petrol, kömür ve doğal gazla bağımlılık önemli ölçüde azaltılabilecektir.

Modern enerji ormancılığı projelerini uygulayan ülkelerden Finlandiya ülke enerji gereksiniminin % 22 'sini, İsveç % 18' ini enerji ormancılığı projeleri ile sağlayan ilk iki ülkedir. Uluslararası Enerji Birliğine üye olan ülkeler 2050 'li yıllarda ülke enerji gereksinimlerinin % 25-50' sini enerji ormanlarından sağlayabilmek için büyük projeler uygulamaktadırlar. ABD'de kurulu olan 376 biyokütle ısı tesisi ile 7000 MW elektrik enerjisi üretilmekte, 66 000 kişiye iş olanağı sağlanmaktadır. 2010' lu yıllarda ısı tesisi sayısının 500' e, işçi sayısının 120 000'e ve kurulu güç kapasitesinin 12000 MW' a çıkarılması planlanmıştır. Bu amaçla 100 milyon hektar alan enerji ormanlarının kurulması için ayrılmıştır. Aynı amaçla Kanada'da 40 milyon hektar ve AB 'de ise 20 milyon hektar alan kullanılacaktır.

3. MODERN ENERJİ ORMANCILIĞI

Birçok ülkede verimli ziraat yapılamayan alanların çoğunluğu kısa idare süreli ağaç plantasyonları kurmaya uygun bulunmaktadır. ABD'de bu alanın 100 milyon hektarın üzerinde olduğu ve buradan ülkenin gereksiniminin % 30'una eşit 4.7×10^9 varil ham petrole eşdeğer bir biyokütle üretiminin yapılabileceği saptanmıştır. Kanada'da 20 milyon hektarın üzerinde alanın gıda üretiminde belirgin bir düşüşe neden olmadan kısa idare süreli plantasyon tesisine uygun olduğu saptanmıştır. Avrupa ülkelerinde de bu amaca yönelik geniş alanlar bulunmaktadır. İrlanda işletilen turbalık alanları enerji ormancılığı amacıyla kullanmayı hedeflemektedir. Finlandiya ve İsveç'te enerji amaçlı söğüt plantasyonları turbalık alan ve ticari tarım alanları kurulmaktadır. Almanya gibi yoğun insan yerleşiminin bulunduğu ülkelerde tarım için uygun olmayan alanlarda yoğun olarak kısa idare süreli plantasyonların yapılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca eski tarım alanlarının kısa idare süreli plantasyonlara çevrilmesi durumunda, ileride gıda gereksiniminin artması söz konusu olduğunda bu alanların yeniden tarım alanlarına dönüştürülebilecekleri görüşü söz konusudur.

Kısa idare süreli plantasyonlar için kullanılacak ağaç türlerinin; yetişme ortamı koşullarına uyum sağlaması, önemli böcek ve mantar zararlılarına karşı dayanıklı olması, gençlikte hızlı büyümesi, vejetatif olarak hızlı büyüme yeteneğinde olup, hasattan sonra sürgün vererek kolayca yeniden üretim sağlaması gibi özelliklerinin bulunması gerekmektedir. Bu nedenle yapraklı türler ibrelili türler göre bu plantasyonların kurulmasına daha uygun olmaktadır. Ülkemiz gibi ılıman iklim kuşağında bulunan ülkelerde yapılan plantasyonlarda kullanılan ve araştırılan türler; Kavak, Söğüt, Kızılağaç, Akçağaç ve Okalıptus'tur. Kavak ve söğüt klonları diğer türler göre çok uzun süredir kısa idare süreli kültürlerde büyük oranda kullanılmıştır. Bu ağaç türlerinin çok sayıdaki klonları ılıman iklim bölgelerinin çeşitli yetişme ortamı koşullarına uyum göstermekte, çeşitli dikim sistemleri ile üretim amaçlarına uyum sağlamaktadır. Kısa idare süreli plantasyonlara yönelik olarak kavakta genetik ıslah çalışmaları uzun zamandır yapılmakta olup, söğüt, kızılağaç ve birçok ağaç türlerinde genetik ıslah çalışmalarına başlanmıştır.

ABD, Kanada, Avrupa ülkeleri ve Yeni Zelanda'da uygulanan modern enerji ormancılığı projesinin aşamaları maddeler halinde özetlenecek olursa:

1. ENERJİ ORMANI PLANTASYONU KURULURKEN ARAZİDE YAPILAN ÇALIŞMALAR:

Enerji ormanı plantasyonlarının kurulması için yetişme ortamında seçilen farklı toprak tiplerinin tanımlanması ve nitelendirilmesi gerekmektedir. Bunun için alanda kapsamlı bir toprak inceleme yönteminin uygulanması gerekmektedir. Başarılı bir enerji ormanı kurmak için geleneksel olarak tarım yapılan alanların da bazı ön koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Üst toprak köklenmeyi sağlayıp besin maddelerinin alınabilmesi için nemli ya da ıslak olmalıdır. Yeterli suyun bitkiye sağlanması bakımından taban suyunun 1-1,5 m yükseklikte olması yeterli olmaktadır. Kumlu, killi ve organik topraklar enerji ormancılığında yüksek hâsılatlar vermektedir.

2. TOPRAK ANALİZİ:

Bir alan enerji ormanı plantasyonu için seçilmiş ve toprak özellikleri bilinmiyorsa analizi yapılmalıdır. Alanda seçilen toprak profillerinden elde edilen toprak örnekleri laboratuvarında analiz edilerek toprak türü, pH, karbon miktarı, N, P, K içerikleri belirlenir. Toprağın önemli özellikleri ve varsa taban suyu seviyesi saptanır.

3. DİKİM YILINDA YAPILACAK HAZIRLIKLAR :

Pullukla işlenmiş olan toprakta dikim yapmadan önce diskaro ile sonbaharda ya da toprağın uygun olması durumunda ilkbaharda dikim yastıkları oluşturulmaktadır. Enerji ormancılığı çalışmaları gövde çelikleri kullanılarak yapılmaktadır. Dikim ilkbaharda mümkün olduğu kadar erken, iyi hazırlanmış dikim yastıkları üzerinde birbirine paralel sıralar halinde yapılır. Çeliklerin alana dikilmesi elle ya da makine ile yapılabilmektedir. Elle dikim zor ve çok zaman alıcı olup, 1 ha alana 20.000 çeliği 7 günde dikebilmektedir. Makineli dikimde ise 2.4.6 sıra dikim yapabilen makineler kullanılmaktadır. 6 sıra dikim yapabilen makine ile 8 saatte 1,5–2 ha alanda çelikler dikilebilmektedir.

4. ÇELİKLERİN DİKİLDİĞİ YILDA YAPILAN İŞLEMLER :

Çeliklerin dikildiği yılda en başta diri örtü ile mekanik ya da kimyasal yöntemlerle savaşım gerekmektedir. Yabancı otlar kontrol altına alındıktan sonra alanda gübreleme yapılmalıdır. Gübreleme Temmuz ayının 1. ve 3. haftası arasında yapılmalıdır. Dikim yılında toprak koşulları iyi olsa bile sonraki yıllara göre yavaş bir büyüme olmaktadır. Dikim yılında azotlu gübrelerle söğüt ve kavak enerji plantasyonlarına bir kez uygulamanın yapılması yeterli olmaktadır. Hektara 60 kg'dan fazla azot, söğüt ve toprak organizmaları tarafından kullanılmamakta ve gübre boşa gitmektedir. Dikimden önce iyi toprak işlemesi yapılması durumunda toprakta yeterli P ve K zaten bulunmakta olup, bunların gübre ile verilmesi gereksizdir. Dikim yılında 30–60 kg/ha azot gübrelemesi yararlı etki yapmaktadır.

5. ENERJİ ORMANI PLANTASYONUNDA ÜRETİM SÜRECİNDE YAPILAN İŞLEMLER:

İlkbaharda toprak traktörü taşıyabilir duruma gelir gelmez ilk gübreleme yapılmaktadır. NPK gübreleri bu konuda kullanılan gübrelerin başında gelmektedir. Bu gübre İsveç'te söğüt enerji plantasyonları için 60 kg N, 30 kg P, 80 kg K olacak şekilde standart dozda kullanılmaktadır. İkinci gübre uygulamasında sadece 20–60 kg/N/ha dozda gübre Temmuz ayında atılmaktadır. Dikimden sonraki yılda yabancı otların gelişimi plantasyonu tehdit edecek boyuta ulaştığında bunlarla kimyasal olarak savaşım gerekmektedir. İlk yıllardan sonraki üretim yıllarında gübreleme hala önemini korumaktadır. İlk uygulamada 20–80 kg/N/ha azotlu gübre mineral topraklarda kullanılmalıdır. P,K gübreleri ilkbaharda önceki yıllarda olduğu gibi uygulanmalıdır. Örneğin, alana 30 kg/P/ha ve 80 kg/K/ha gübre verilebilmektedir. Plantasyon içine traktör ile girilip gübreleme yapılamayacak kadar boylandığında yüksek ve üstten gübreleme yapılmasını sağlayan ekipmanlar kullanılmaktadır. Geniş plantasyonlarda ise havadan uçakla gübreleme yapılabilmektedir.

Kuruluş aşamasında susuzluğa karşı duyarlı olan plantasyonun bu duyarlılığı sonraki yıllarda azalmaktadır. Ancak kurak zamanlarda mutlaka sulama yapılmalıdır. Sulama kurak dönemlerde yapılması durumunda bunun gelişme üzerindeki olumlu etkileri çok açık olmaktadır. Sulama damla sulama ya da üstten yağmurlama şeklinde yapılabilmektedir.

6. ENERJİ ORMANI PLANTASYONLARINDA HASAT:

Söğüt sürgünleri İsveç'te 3–5 yıl sonra hasat edilebilmektedir. Bu süre sonunda plantasyon 5–7 m boya ve 3–5 cm göğüs yüksekliği çapına ulaşmaktadır. Rotasyon süresi uygulanan toprak işleme yoğunluğuna ve kullanılan bitki materyaline göre değişiklik göstermektedir. Uzun rotasyon süresinde, kısa rotasyon süresine göre daha iyi odun kalitesine sahip ve daha kalın sürgünler elde edilmektedir. Hasat kışın yaprak dökümünden sonra Aralık-Mart aylarında yapılmaktadır.

İsveç enerji ormancılığı projesinde küçük ve orta büyüklükteki alanların hasatında kullanılmak için çeşitli hasat makineleri geliştirilmiştir. Makine hasat edilecek alanın dışında bir sıra boyunca kestiği gövdeleri, ya sürücünün arkasında yer alan bölmede demetleyerek yol kenarına bırakmakta, ya da kestikleri materyali yongalama noktasına taşımaktadır. En gelişmiş hasat makineleri ise, kestiği gövdeleri aynı zamanda 2–3 cm

uzunlukta yongalayarak makine yanında hareket eden kamyonu boşaltmaktadır. Yongalar ısı tesislerine taşınır, yakılarak elektrik enerjisine dönüştürülür. Ortaya çıkan ısı ile su tanklarındaki su ısıtılarak çevredeki yerleşim birimlerinin radyatörlerine ulaştırılarak merkezi ısıtma sağlanır (Saraçoğlu, 2002).

4. MODERN ENERJİ ORMANCILIĞININ TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMAYA KATKISI

Türkiye ormanlarının yaklaşık 4 milyon hektarlık bozuk meşe baltalık orman alanlarında, 100 000 km uzunluğundaki ülke dere ve nehir kenarlarındaki sulak arazilerde, son yıllarda iş bulma amacıyla kırsal kesimden şehirlere genç işgücünün gitmesi sonucu tarım arazilerinin önemli bir bölümünün işlenemez duruma geldiği alanlarda, ülkemizin hızlı büyüyen kavak, söğüt, kızılğaç, akasya, okaliptus gibi ağaç türleri kullanılarak, kısa idare (rotasyon) süreleri ile kurulacak modern enerji ormanları, IEA'na üye ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de ekonomik ve teknolojik açıdan yeni bir çıkar açacaktır. Bu ormanlardan üretilecek 3-5 yıllık sürgünler, üretim ormanlarında bakım ve hasat çalışmaları sonucu her yıl ortaya çıkan yaklaşık 7 milyon m³ dallar, kabuklar, odun parçaları, yaklaşık 56 milyon ton ağırlığındaki tarım bitki atıklarından (Anonim, 2000) bir kısmı kurulacak biyokütle santrallerinde yakılarak elektrik ve ısı enerjisi üretilecek, merkezi sistemle konutlar ve seralar ısıtılacak, fosil yakıtların neden olduğu çevre kirliliği azaltılacaktır.

Modern enerji ormancılığının yurt genelinde milyonlarca hektar arazide uygulanması ile enerji ormanlarının arazi hazırlığı, dikim, bakım, hasat çalışmalarında, nakliye ve ısı tesislerindeki üretim aşamalarında ülke genelinde yüz binlerce insana iş olanağı sağlanacak, yöre ve ülke ekonomisine çok büyük katkılar sağlanacaktır. Enerji ormanlarının idare (rotasyon) süresine göre (3-5 yıl) ormanın her yıl bir bölümünde hasat yapılarak vatandaşın her yıl gelir elde etmesi sağlanacaktır. Vatandaşların yaşam standardı artacak, yöre ekonomilerinde olumlu gelişmeler gözlenecektir. Türk ormancısı, bu proje ile odun üretimi yanı sıra enerji üreten mühendis özelliğine kavuşacaktır.

Enerji ormanları belediyeler tarafından da uygun alanlar ayrılarak kurulabilir ve işletilebilir. Konutlarda, en azından linyit kömürünün yerine, ısınmada kullanılabilir. Bunun için odunu verimli yakan sobalar geliştirilebilir. Yok, olmaya yüz tutmuş sobacılık sektörünün gelişmesi sağlanabilir. Konutlarda kalitesiz linyit yerine odun yakılması hem çevre hem de sağlık açısından daha uygundur. Kömür zehirlenmelerinden kaynaklanan acıklı ölümleri en aza düşürebilir. Odunun ısı ve enerji amaçlı kullanımının, fosil yakıtlara olan üstünlükleri ve öteki yararları şunlardır:

- Yenilenebilir ve sürdürülebilir
- Yerli kaynaktır
- Tümüyle bu amaçla üretilen ürünler kullanıldığında, atmosferde CO2 artışına yol açmadığı söylenebilir
- Fosil yakıtlar kadar kirlitici değildir
- En ince materyali dahi yakılabilir ve bu nedenle savruluk olmaz
- Linyit çıkarılması vb. üretim etkinlikleri sırasında çevreye zarar verilmektedir. Oysa odun üretimi çevreye zarar vermediği gibi belli yeniden yetişme süreleriyle birlikte sürekli bitki örtüsü oluşturur.
- Doğal ormanlar üzerindeki baskıyı azaltır (doğal ormanlar için sigorta görevi görür)
- Kırsal kesim için pazar ve iş olanağı yaratır
- Arazi kullanımını tarımdan orman lehine çevirerek, geçmişte açmacılıkla tarım ve diğer kullanımlara geçen arazinin geri kazanılmasını sağlar
- Enerji üreticileri için yatırım olanağı sağlar.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde 4 milyon hektar büyüklüğündeki bozuk meşe baltalık ormanları ile boş ve verimsiz tarım alanlarında söğüt, kavak, kızılğaç, akasya, okaliptus vd. hızlı büyüyen yapraklı ağaçlarla uygulanacak modern enerji ormancılığı projeleri ile kırsal kesimde yaşayan binlerce kişiye iş olanağı yaratılabilecek, toprak erozyonu azaltılabilecek, toprağın su tutma kapasitesi artırılabilir, kırsal kesimlerin ekonomik kalkınmasına ivme sağlanabilecek, enerji ormanlarında üretilecek odun ürünü yanı sıra, normal üretim ormanlarında bakım,

aralama ve hasat çalışmaları sonucu ortaya çıkacak dal, kabuk gibi artıklar, tarım arazilerinde hasat edilen tarım bitkilerinin sapları, sert kabuklu meyvelerin kabuk ve çekirdekleri (fındık, zeytin vd.) ve diğer biyolojik atıklar kurulacak modern ısı tesislerinde yakılarak elektrik ve ısı enerjisine dönüştürülebilir, petrol, doğal gaz ithalatı azaltılabilecektir.

Türkiye'nin IEA'ya üye olarak modern enerji ormancılığı konusunda bu ülkelerle sıkı bir bilimsel ve ekonomik işbirliğine girerek ülke kaynaklarından en üst düzeyde yararlanması kaçınılmazdır. Türkiye'nin de Uluslararası Enerji Birliği'ne üye ülkeler gibi modern enerji ormancılığı projesini uygulayarak ülke ekonomisine ve kırsal kalkınmaya katkı sağlanması istenirse kimi koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir:

- Modern enerji ormancılığının ülkemizde yurt çapında büyük ölçekte uygulanabilmesi için Türk Hükümeti'nin IEA'ya üye ülkelerin hükümetleri gibi vatandaşların kendi arazilerinde enerji ormancılığı işletmeciliğini yapabilmeleri için, tarımda olduğu gibi, arazi hazırlık çalışmaları, fidan, gübre, makine temini, bakım ve hasat çalışmalarında kullanılacak yeterli miktarda düşük faizli krediler sağlanması,
- Orman Genel Müdürlüğü'nün enerji ormancılığı işletmeciliğinde vatandaşlara teknik bilgi ve danışmanlık hizmeti ile fidan temini konularında destek olması, modern enerji ormancılığının ülkemizde de uygulanabilmesi için yurdun çeşitli bölgelerinde kavak, söğüt, kızılğaç, akasya, okaliptus gibi hızlı büyüyen ağaç türlerimiz ile pilot enerji plantasyonları kurarak halkın bilinçlendirilmesinin ve teşvik edilmesinin sağlanması,
- Hükümetin üretilen odun ürünlerinin yakılarak elektrik ve ısı enerjilerine dönüşümünü sağlayacak modern ısı tesislerinin kurulmasında ve üretilen elektrik ve ısının satışında vergi muafiyeti sağlayarak hem tesislerin yurt genelinde çok sayıda kurulmasına ve hem de üretilen elektriğin; petrol, kömür, doğal gaz fiyatları ile rekabet edebilecek birim fiyatlarla satışına destek olması gerekmektedir.
-

KAYNAKLAR

- Anonim, 2000. <http://www.FAO.org> Web sayfası.*
- Anonim, 1997. Türkiye Gündem 21, Türkiye Ulusal Gündem 21 Hazırlanması ve Uygulanması Projesi, TC Çevre Bakanlığı, Ankara.*
- Gölçubuk, B. 2000. GAP Alanı Özelinde Kırsal Kalkınma Politikalarının Etkinliği. Kırsal Çevre Yıllığı 2000, Ankara, 32-43.*
- Saraçoğlu, N. 2002. Orman Hasılat Bilgisi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Yayın No: 22, Orman Fakültesi Yayın No: 9, Bartın, 304 s.*

ORMANCILIK İÇİN SOSYAL VE EKONOMİK BİR SORUN: ARAZİ KULLANIMI

İSMET ÖZTUNALI*

ÖZET

Ormanlık bir toprak işletmesidir. Bu nedenle üzerinde ormanlık yapılan ve yapılacak toprak ve arazinin orman nedir, neresi orman kalacak, neresi orman olacak yönleriyle saptanması ve kullanılması gerekir. Orman nedir sorusu, esas olarak ekosistem ve yasal unsurlarla cevaplandırılır. Ormanlar, ekosistemlerin yapı ve işlevlerini sergileyen doğa dokusunun bir parçasıdır. Bu nedenle de orman, gelişi güzel bir araya gelmiş ağaç topluluğu değildir. Orman, çok sayıda bitki ve hayvan varlığından oluşan bir yaşama ortaklığıdır. Sosyal ve ekonomik bir değerlendirme ile içinde ve civarında bulunan insanların yaşam alanıdır. Türkiye’de ormanlık politikası , orman kanunları ile bir tanım yapılmasını ve bu tanımın orman tahribatı ile çıplaklaştırılmış sahaları ve ormanın bozulması ile oluşan ağaççıkları da içerecek tarzda olmasını öngörmüştür. Süreç içinde 1937’den 1956’ya kadar çıkarılan (3116, 4785, 5653 ve halen yürürlükte olan 6831 sayılı) kanunlarla orman tanımı getirilmiştir. Sayılan kanunların tamamında ortak tanım, “Ağaç ve ağaççıkların toplu halleri yerleriyle beraber orman sayılır” hükmüdür. 1982 anayasasınının 169. ve 170. maddeleriyle orman arazilerinin kullanımında yeni düzenleme getirilmiştir. 169. maddede “bilim ve fen bakımından” kaydı ile iki ayrı düzenleme bulunmaktadır. (i) Orman olarak muhafazasında hiçbir yarar görülmeyen... yerler, (ii) 31.12.1981 tarihinden önce orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerler. Bu hükümlerin uygulanması yönünde esas sorun, bilim ve fen bakımından ormanın ne olduğunun ya da ne olmadığının belirlenmesidir. Yapılan hukuksal düzenlemelerle sorun, ormanların sınırlanması (tahdit) ve kadastro (hukuki durum) saptama düzeyinde olmuştur. Ormanlar içinde ve civarında yaşayan insanların sosyal ve ekonomik koşullarına (yaşam alanları) düzenleme getirmeyen uğraşlar, düzenli bir ormanlık için yeterli olmamıştır. Bildirinin “değerlendirme ve öneriler” bölümünde saptamalar belirtilmiştir

Anahtar sözcükler: Ormanlık, Arazi, Kullanım

GİRİŞ

Ülkemiz yüzölçümünün %93,8’i tarım alanı, çayır ve mera ile ormandır. Tarım alanı 27 bin 699 hektar (%35,6) , çayır ve meralar 25 bin 014 hektar (%32,2) , ormanlar 20 bin 200 hektar (%26,0). Genel olarak yurttaki arazi kullanma dağılımı böyle. Ancak, ülkemizde verimli ormanların alanının ülke yüzölçümüne oranı %11,3 olup çok küçük bir değerdir. Ormanların tümüne yakın bölümü (%99) devlet ormanıdır. Ormanlar daha çok kıyı bandına yakın olan bölgelerde yoğunlaştığından, bölgelere ve illere dağılımı dengesizdir. Ormanların %95’e yakın bir bölümünün doğal orman niteliğinde olması önemli bir özelliktir. Ormanlar; işletme ormanları, muhafaza ormanları, milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları, tabiat içi ve orman içi dinlenme yeri statülerinde yönetilmektedir. Yanlış politikalarla, zaten yetersiz olan ormanların amaç dışı ve yanlış kullanımı sonucunda; erozyon daha da şiddetlenmiş, plansız-çarpık kentleşme oluşmuş, toprak, yeraltı ve yer üstü kaynakları kirlenmiştir. Kamu yararı kavramının kötüye kullanılması ile ormanlarda özel ve tüzel kişilere izin ve irtifak hakları verilmiştir. Ulusal kalkınma planlarında yer alan ormanlık ilke ve politikaları ile sektör planları uygulanmamıştır. Oysa ormanların toplum yararı gözetilerek, bilim ve teknolojinin gereklerine uygun olarak planlanıp işletilmesi gerekir. Ormanlık, orman toprağından (araziden) sürekli olarak çeşitli mal ve hizmetler üreten ve bu üretimi değerlendiren bir işletmedir.

* Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırmaları Derneği-Ankara

(Açıklama; Toprak: Mineral ve organik maddelerin parçalanarak ayrışması sonucu oluşan, yeryüzünü ince bir tabaka halinde kaplayan, canlı ve doğal kaynak. Arazi: Toprak, iklim, topografya, ana materyal, hidroloji ve canlıların değişik oranda etkisi altında bulunan yeryüzü parçası. Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu 5403 sayı, 3.7.2005 tarih)

Orman arazileri için önemli sorun, orman , tarım ve hayvancılık sektörlerinde araziden uygun ve dengeli yararlanmanın sağlanmasıdır. Bu yönde yapılan açıklama ve değerlendirmeler aşağıdadır.

EKOSİSTEM OLARAK ORMAN

“Ekoloji, canlıların yaşam temellerini, dolayısıyla doğayı korumanın ilkelerini öğreten bilim dalıdır”. Ekosistem, anılan ilkeleri bir bütün olarak ele alan ve bir bütünün çalışmasını birlikte sağlayan parça ve süreçler düzenidir (Çepel 2005).

Ormanlar, ekosistemlerin yapı ve işlevlerini sergileyen doğa dokusunun bir parçasıdır. Bu nedenle de orman, gelişigüzel bir araya gelmiş ağaç topluluğu değildir. Orman, çok sayıda bitki ve hayvan varlığından oluşan bir yaşama ortaklığıdır. Ağaçlarla birlikte diğer bitkiler, hayvanlar, toprak, su, iklim gibi canlı ve cansız doğa öğelerinin birlikte oluşturduğu bir bütündür. Doğal hammadde kaynağı olarak ekonomik yararları yanında; ürettikleri oksijen ile canlıların soluk almasını sağlayan, tükettikleri karbondioksit ile küresel ısınma ve küresel iklim değişikliğini frenleyen, sel afetlerini engelleyen, kirli havayı süzen, gürültü kirliliğini azaltan, insanlara dinlenme ve sağlık kazandıran toplumsal yararları vardır.

Orman ekosistemi içsel olarak yoğun ilişki ve etkileşime sahiptir. Ayrıca, orman ekosistemlerinin çevresi ile ilişkileri de yoğundur ve bu ilişkiler içinde ormanlar çevresini, başta canlılar olmak üzere çeşitli biçimlerde etkilemekte ve çevresindeki her türlü oluşumdan yine çeşitli biçimlerde etkilenmektedir. Bu özelliği nedeniyle ormanları herhangi bir biçimde etkileyebilecek (arazi kullanımı gibi) her türlü etkinliğin orman ekosistemine uygun olarak yürütülmesi gerekir.

Ormanlar için belirtilen ekosistemin niteliklerine uygun bir anlayış ile hukuk ve uygulama alanına taşınması düşünülmüş ve örneğin VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda; “Ormanlar ekosistem yaklaşımı çerçevesinde işletilecektir (25 Temmuz tarihli Mükerrer Resmi Gazete say.53). Orman rejimi dışına çıkarma işlemlerinde, devlet ormanlarının ekosistem bütünlüğü ile kamu haklarının korunmasına özen gösterilecektir (say.54)” denilmektedir. Ancak bu hükümler hayata geçmemiştir.

YASAL ORMAN

Türkiye’de ormancılık politikası, orman kanunlarında bir tanım yapılmasını ve bu tanımın orman tahribatı ile çıplaklaştırılmış sahaları ve ormanın bozulması ile oluşan bitki formasyonlarını da içerecek tarzda olmasını öngörmüştür. Süreç içinde; 1937’de 3116, 1945’te 4785, 1950’de 5653 ve 1956’da 6831 sayılı kanunlarla orman tanımı ve orman sayma istisnaları getirilmiştir. Sayılan kanunların tümünde ortak tanım , “Ağaç ve ağaççıkların toplu halleri yerleriyle beraber orman sayılır” hükmüdür. Anlaşıldığı gibi, sosyal ve ekonomik içerikten yoksun, salt fiziksel durumun saptanmasına dayanan bu tanımlama ile yapılan bu belirleme yeterli olmamıştır.

Halen de uygulanan 6831 sayılı kanunun orman tanımı maddesinden sonra, madde 2 ile orman rejimi dışına çıkarma, madde 3 ile orman rejimine alma hükümleri getirilmiş ve böylece orman arazilerinin kullanılması belirtilmiştir.

(Açıklama; Madde 2- İklim, su ve toprak rejimine zarar vermeyen ve daha verimli kültür arazi haline getirilmesi Ziraat Vekaletince uygun görülen ormanların, orman rejimi dışında bırakılmasına ve orman mefhumuna dahil olduğu halde orman rejimine tabi tutulmasında bir fayda görülmeyen sahipli yerlerin serbest bırakılmasına veya gayeye uygun hususi bir idare ve kesim tarzı tatbik etmesine Ziraat Vekaletinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince karar verilebilir. Madde 3- Buldukları mevki, vaziyet, haiz oldukları hususiyet noktasından memleketin ve halkın menfaat, sabbat, selametine yarayacak veya tarihi, bedii veya turistik kıymeti bakımından muhafazası gereken, gerek Devletin ve gerek eşhasın hususi mülkiyetinde veya hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerin orman rejimine alınmasına Ziraat veya Maarif Vekâletleri veya Turizm Umum Müdürlüğü'nün teklifi üzerine İcra Vekilleri heyetince karar verilebilir. Madde 2'nin değişik şekli ileride belirtilecektir. Madde 3, uygulama görmeden 50 yıldır aynıdır.)

1970'te 1961 Anayasası'nın "Ormanların korunması ve geliştirilmesi" başlıklı 131.maddesine 1255 sayılı yasa ile "Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten (15.10.1961) önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler" orman değildir hükmü eklenmiş ve orman arazilerinin kullanımı değişmiştir. Uygulama yasaları ile "bilim ve fen bakımından" değerlendirme, "orman bütünlüğünü bozmama, su ve toprak rejimine zarar vermeme" hususlarına indirgenmiş, gereken sosyal ve ekonomik unsurlara yer verilmemiştir.

Bilinen nedenlerle kaldırılan 1961 Anayasası yerine yürürlüğe giren 1982 Anayasasının 169. ve 170. maddeleri ormanlar, ormancılık ve orman köylerine aittir.

(Açıklama: Anayasanın bu maddelerine dayanarak 6831 sayılı Orman Kanununun yeni 2.maddesi şöyledir: Madde 2/ A- Öncelikle orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi maksadyla orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler ile halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makülerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler, 2/B- 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; tarla, bağ, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antepfıstığı, çamfıstığı) gibi çeşitli tarım alanları veya otlak, kışlak, yaylak gibi hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanları, orman sınırları dışına çıkartılır).

170.madde içeriğine ilerde orman köyleri bahsinde değinilecektir. 169.maddede "bilim ve fen bakımından" kaydı ile iki ayrı düzenleme bulunmaktadır.(i) bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler, (ii) 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, toplu yerleşme alanları orman sayılmamaktadır. Anlaşılabacağı gibi; birinde yalnız tarım alanına dönüştürme, diğesinde belli bir tarihe kadar nitelik kaybı ile tarım ve hayvancılıkta kullanılmasında yararlanma, yerleşme alanı olma fiili durumu belirtilmektedir.

Bu hükümlerin uygulanması yönünde esas sorun, bilim ve fen bakımından ormanın ne olduğunun ya da ne olmadığını belirlenmesidir. Yapılan hukuksal düzenlemelerde (Kanun ve Yönetmelik) bilim ve fen kaydı; orman bütünlüğünü bozmamak, su ve toprak rejimine zarar vermemek, üzerinde ağaç ve ağaççık topluluğu bulunmamak, ormancılık faaliyetleri ve ekonomisi yönünden orman kurulması için yararlı olmamak koşullarına bağlanmıştır.

İzlendiği gibi orman olma ya da olmama sosyal ve ekonomik bir bütünlük içinde değerlendirilmemektedir (Öztunalı 1986).

TARIM ARAZİLERİ VE MERALAR

Tarım arazilerinin de amacına uygun saptanmasını ve kullanılmasını sağlamak, ülkemizdeki tarım alanlarında tarımsal üretimde bulunabilmenin temel şartıdır. İşlenebilir tarım arazilerinin %60'ında (yaklaşık 16 milyon hektar) orta, şiddetli ve çok şiddetli olmak üzere su erozyonu sorunu bulunmaktadır. Ülke topraklarında taşlılık, drenaj ve çoraklık önemli boyutlardadır. Her türlü tarıma elverişli arazi varlığının sadece %6,5 oranında olması nedeniyle, doğal kaynağımız tarım arazilerimiz geniş bir alan kapsamamaktadır (Toprak Kanunu gerekçesi 2005).

Meraların da (mera, yaylak, kışlak, otlak ve çayır vb.) gereğince saptanması, sağlıklı kullanılması, gerek hayvancılığın geliştirilmesi ve gerekse toprak muhafaza ile erozyon kontrolü bakımından öncelikli konuların başında gelmektedir.

Meraların önemli bir miktarı (yaklaşık 2 milyon hektar) orman içindedir. Orman içi meralardaki en önemli sorun da mera alanlarının belirlenmemiş olmasıdır.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Halen, orman köylerinde 7.5 milyon kişi yaşamaktadır. Yaşadıkları sosyal ve ekonomik şartlar nedeniyle ormanlar üzerinde ciddi sorunlar ve baskılar oluşturan orman köylerinin kalkındırılmasına yönelik çeşitli hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış, önemli miktarlarda kaynak aktarılmıştır. Bu aktarımın ağırlıklı kısmının orman köylerinde bitkisel üretim ve hayvancılığın geliştirilmesine yönelik olması ise Türkiye ormancılığının tarım sektörü ile kesişen ve etkileşen yanlarıyla bir bütün olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. (Çağlar 2004).

Anılan zorunluluğa karşılık bir düzenleme Anayasanın 170. maddesinde bulunmaktadır. Maddede; daha önce belirtilen 169.madde ile orman sınırları dışına çıkarılan yerlere, orman içindeki köyler halkının yerleştirilmesi için Devlet eliyle bu yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi, Devletin bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer gidilerinin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirleri alması kanunla düzenlenir hükmü bulunmaktadır. Bu hükmün uygulanmasına dair yasalar (20.10.1983 tarih ve 2924 sayılı, 28.08.1991 tarihli 3763 sayılı) çıkarılmışsa da yeterli uygulama olmamıştır.

Arazilerin ihya edilerek kullanımının sağlanması diğer düzenlemelerde de yer almamıştır. Bu hal aşağıda belirtilmiştir:

Anayasanın 169 ve 170. maddelerine dayanarak 6831 sayılı Orman Kanununun 2.maddesi değişikliğinde (metin yukarıda) sosyal ve ekonomik olanaklar taşıyan “ihya ve işletme araç gereçlerinin sağlanması” hükümlerine yer verilmemiştir. Anılan değişiklik açıkça Anayasaya uygun olmadığı halde itiraz olmamıştır.

Orman Mühendisleri Odası, Orman Mühendisliği adlı Dergi’de ; “2 A Konusunda İnceleme Raporu” adlı bir çalışma yayınladı (2004). Çalışmanın başlangıcında , “Son zamanlarda ülke kamuoyunu oldukça meşgul eden 2/B maddesinin önünde 2/B’den daha önemli, kırsal insanımızı topluca yakından ilgilendiren ancak yeterince gündeme gelmeyen 2/A maddesinin varlığını meslek kamuoyuna duyurmak istedik” deniyor. İlginçtir bu çalışmada da “ihya ve araç gereç” hükmüne yer verilmemiştir (2/A ve 2/B, 6381 sayılı kanunun 2.maddesi fıkralarıdır İ.Ö)

Or-Koop, Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliğinin Bilgi Notu başlıklı beyanında (2005) , “Anayasamızın 170. maddesinden gücünü alan orman köylüsü...” nitelemesiyle üretimin fiyatlandırılması konu edilmektedir. 170.madden başkaca bir bahsetme yoktur.

Örnekler artırılabilir. Önemli olan, anayasanın 170.maddesine dayanılarak yapılabilecek arazi kullanımının olmamasıdır. Sanıyorum, hala (1982–2006) bilinçlenmek gerekiyor.

Halen ormancılıkta arazi kullanımı , “tahdit (sınırlama) ve kadastro (hukuki durum)” işlemlerine dayanır. Bu işlemler , “tahdit komisyonlarınca” yapılıyor. Komisyonca; hukukçu, orman ve ziraat teknik elemanı (mühendis veya teknisyen) ile yerel idareden (genel meclis, belediye veya köy ihtiyar meclisi) seçilmiş bir kişi bulunur. Gerek işlemde gerekse komisyon yapısından sosyal ve ekonomik değerlendirme beklenemez. Halen anılan işlem de bitirilememiştir.

Zaman zaman ormancılıkta da “arazi kullanım planlamasının” yapılması konu edilmiş ancak uygulama olmamıştır. Nihayet, 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” 3.7.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (10.7.2005 gün ve 25880 sayılı Resmi Gazete). Kanun, orman arazilerini de kapsamakta arazi kullanım planlamasının yapılmasını istemektedir. Kanuna göre arazi kullanım planlaması: “...ekolojik, toplumsal ve ekonomik şartlar gözetilerek...” yapılacak bir iştir. Sosyal ve ekonomik şartları belirtmesi sevindiricidir. Sevindiricidir ama Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Uygulama Yönetmeliği adı ile ortaya konulan hukuksal düzenleme (15 Aralık 2005 tarih ve 26024 sayılı Resmi Gazete’de) ; “Arazi kullanım planları Bakanlık veya Bakanlığın koordinasyonu altında ilgili valiliklerce hazırlanır veya hazırlattırılır” hükmü (madde 9) ile düşündürmektedir. Şöyle ki: (i) Bakanlık , “Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı”dır. Arazi Kullanımı Kanununun (5403) Yürütülmesi Bakanlar Kuruluna aittir. Arazi kullanımı gibi çok sayıda bakanlığın görev ve yetki alanına giren bir konuda düzenleme bu duruma uygun olmalıydı. (ii) Arazi kullanımı alanında, ülkede geçerli olan düzenlemeler bağlamında fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları olan bir sistem konudur. Planlama bir “valilik” düzeyine indirgenmemeliydi. (iii) Yönetmeliğin ilgili maddelerinde “ziraat mühendisliği” uğraş alanı yetkilendirilmektedir. Konu gereği disiplinler arası olan arazi kullanımı alanında olabilecek meslekler arası sürtüşmeler sonucu etkileyecektir.

Sayılan ve sayılabilecek nedenlerle ormancılıkta da “Arazi kullanım politikası” olması gereğiyle ; “DPT koordinatörlüğünde, ilgili kamu kurumları uzmanlarından oluşturulacak bir arazi kullanım planlaması birimince; toprak ve arazi tipleri, toprak yetenek sınıfları, eğim, erozyon, toprak derinliği, sınırlayıcı toprak özellikleri, doğal afetler nedeniyle oluşan ve olası arz değişiklikleri, mevcut bitki örtüsü ve ekosistemler, yükselti kuşakları gibi arazi kullanım kriterleri ile sosyal ve ekonomik kriterler dikkate alınarak arazi kullanım planları” yapılması önerilmiştir (Ormancılık Raporu 2005).

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne (AB) katılım sürecinde ormancılık , “Kırsal Kalkınma” bağlamında görülmektedir (örnek; AB 2002 İlerleme Raporu sayfa:69). AB, ülkemiz kırsalındaki sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları katılımın önde gelen sorunlarından sayıyor. Bu yaklaşıma karşılık, 2006 Şubat ayında “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi” adıyla bir düzenleme ortaya konuldu. Bu belge ile belirtilen dört yasa tasarısı taslağından biri, Tarım Reformu ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü kurulmasına ait. Bu Genel Müdürlüğün olacak görevleri arasında “5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nda sayılan çalışmaları yapmak da sayılmış. Doğaldır ki bu bildiri kapsamında anılan strateji ve konu edilen tasarı taslağı değerlendirilemez. Amacım, ormancılıkta da arazi kullanımı yönünde bir girişimi belirtmektir.

Ormancılıkta da arazi kullanımı kararı verilirken “Çevresel Etki Değerlendirmesi” yönteminin kullanılması önerilmiştir (Çepel 2005). Bilindiği gibi Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) , çevreyi doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir faaliyetin bu etkilerini karar sırasında irdeleyerek, yaratılabilecek olumsuz etkileri en aza indirmek için alternatif çözümlerin belirlenmesi amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Vurgulanırsa, çevre sorunlarının temel nedenlerinden birisi arazi kullanımıdır. Bu nedenle anılan yöntemin kullanılması doğru olur.

KAYNAKLAR

- Anonim , Mart 2005. *I. Ulusal Tarım, Ormancılık, Gıda, Çevre Kurultayı Çal. Gr , Ormancılık Raporu*
Çağlar Yücel , 2004. *II. Tarım Şurasına Verilen Not , Ankara*
Çepel Necmettin , 2005. *Ekoloji , Doğal Yaşam Dünyaları ve İnsan , Palme Yayıncılık ,*
Milli Prodüktivite Merkezi (MPM) , 1992. Ormancılık Kesiminde ÇED, Yayın No: 478 , Ankara
Or-Koop Merkez Birliği , 2005. Türkiye Tarım – Ormancılık –Gıda ve Çevre Platformu ile Bilgi Notu
Öztunalı İsmet , Bilim ve Fen bakımından , Temmuz 1986. Orman ve Av Dergisi , Sayı: 4 ,
Şen İsmet, Deniz Mehmet, Dr. Dağdaş Said, 2004. 2 A Konusunda İnceleme Raporu Mühendisliği Dergisi

KAHRAMANMARAŞ ORMANLARINDA KAÇAKÇILIK SORUNLARI VE SOSYO-EKONOMİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SELÇUK İNAÇ-UĞUR KARA*

ÖZET

Ormanlar, tüm insanlığın ve dünyanın geleceği açısından büyük önem taşıyan yenilenebilir doğal kaynaklardandır. Ormanlarımız ne yazık ki kaçakçılık gibi usulsüz ve kayıt dışı müdahalelere maruz kalmakta ve tahrip edilmektedir. Bu çalışmada, Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü ormanlarındaki kaçakçılık sorunları, kaçakçılık suçları ve sosyo-ekonomik sorunlarla olan ilişkiler araştırılmıştır. Orman İşletme Müdürlükleri bazında arşiv çalışması yapılarak son on yılın verileri elde edilmiştir. Bunlarla ilgili grafikler yapılmış ve yıllara göre kaçakçılık suçunun değişim şekli belirlenmiştir. Türkoğlu ilçesinde seçilen üç pilot köyde (Doluca, Kaledibi ve Ceceli) toplam 100 haneyi kapsayan anket çalışması yapılmıştır. Yöre halkının ormana bakış açısı, beklentileri, nüfus- eğitim durumu ve geçim kaynakları tespit edilerek, mevcut sosyo-ekonomik durum belirlenmiştir. Kahramanmaraş'taki orman kaçakçılığının ekonomik, sosyal, kültürel, hukuksal, yönetsel ve psikolojik nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaçakçılık, Kahramanmaraş, Orman.

ABSTRACT

SMUGGLING PROBLEMS IN KAHRAMANMARAŞ FORESTS AND THE SOCIAL-ECONOMIC SUGGESTIONS FOR THE SOLUTION

The forests are renewable natural resources which have importance for the future of the world and humanity. Unfortunately, forests are exposed to intervention and being destroyed by smuggling. In this study, smuggling problems, the crimes of smuggling and their relations to social-economical problems in Regional Forest Directorate of Kahramanmaraş have been investigated. The records of smuggling crimes for last ten years have been collected from the archive at directorate level. Variation of smuggling crimes over the years has been determined. The poll study comprises 100 houses have been carried out in three selected villages (Doluca, Kaledibi, Ceceli) in Türkoğlu. Existing social-economical state has been determined by the regional people's perception and expectations, the state of population and education, and living sources. It has been tried to determine the economical, social, cultural, juridical, managerial and psychological reasons of forest smuggling in Kahramanmaraş. Suggestions are made for the solution.

Key Words: Forest, Kahramanmaraş, Smuggling.

GİRİŞ

Ormanlar, toplumun orman ürünlerine duyduğu gereksinimi karşılamakla kalmaz; pazarlanamayan ve fiyatlandırılmayan vazgeçilmez nitelikte işlevlerde üslenir. Örneğin; toprağın korunması, su rejiminin düzenlenmesi, karbondioksitteki karbonun özümleme ile bağlanarak oksijen üretilmesi, iklimde büyük değişikliklerin kontrolü, çevre ve halk sağlığının sürdürülmesi, yurdun savunulması, turizm ve eğlence-dinlenme olanakları, sayabileceğimiz daha pek çok yararlı niteliklerin, hepsi orman işlevleri arasındadır.

Ne var ki böylesine yoğun anlam taşıyan ormanlarımız, dünyanın diğer orman alanlarının karşılaştığı türde tehditlerle; insanların yasa dışı çeşitli müdahaleleriyle, zararlı böceklerin yıkıcı etkileriyle, insan kaynaklı yangınlarla karşı karşıyadır. Bu eylem ve etmenlerin yanında, ormanlar; yıldırım, fırtına, gibi abiyotik faktörler karşısında da korunmak zorundadır. Ormanların korunması ancak bu zararlı etkenlerin zararsız duruma sokulması ile mümkündür. Zira ormandan beklenen yararlar onun iyi bir şekilde korunması, yani devamlılığının sağlanması halinde elde edilir.

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Orman Fakültesi

Ormanın çeşitli ürünleri arasında odun, kömür, kereste vb. halkın önemli ihtiyaç maddeleri bazı kimseler tarafından yasalara aykırı olarak kaçakçılık yoluyla sağlanmaktadır. Bu kimseler özellikle orman içinde veya dolayında oturmakta ve bu malları satarak geçimlerini sağlamaktadır. Bu suretle ormandan gelişigüzel yapılan kaçak yararlanma ormanlarda başka zararların doğmasını kolaylaştırmakta ve ormanların varlığını bozarak çok tehlikeli sonuçlar yaratmaktadır. Türkiye'nin birçok yerindeki köy ve kasabalara yakın ormanların yok olması genellikle bu tip yararlanmanın sonucudur (Çanakçıoğlu, 1993).

Türkiye'nin Akdeniz ekosisteminin uzandığı en doğu ucunda, doğu ve güneydoğu ekosisteminin en batısında yer alan Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü; 964.259 ha. Ormanlık, 4.758.264 ha. açık alan olmak üzere toplam 5.721.478 ha. genel alana sahiptir. Ormanlık alanın 280.750 ha. bozuk baltalıktır (Anonim 1). Orman alanının genel alanı % 16,6 dır. Tüm ormanlık alanın % 75'ini Kuru ormanları % 25'ini Baltalık ormanları oluşturmaktadır. Kahramanmaraş ve çevresindeki ormanların % 49'u ibrelili % 28'i yapraklı ve % 23'ü de karışık orman türündedir. Orman bakımından en zengin ili Hatay % 37,9 en fakir ili Şanlıurfa' dır (Horasan, 1992).

Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü, Kahramanmaraş, Andırın, Göksun, Antakya, Dört Yol, Kilis ve Adıyaman Orman İşletme Müdürlüklerine sahiptir (Anonim 2).

Kahramanmaraş'ta 2000 yılı nüfus sayımına göre ilçelerle birlikte toplam 1.002.384 kişi yaşamakta olup bunların % 53'ü şehir merkezlerinde ve geriye kalan %47' lik kısmı belde ve köylerde ikamet etmektedir. İlçelerde, belde ve köylerde yaşayan halk gelir kaynaklarını büyük oranda tarım ve hayvancılıktan karşılamaktadır. Şehir merkezlerinde ikamet eden halkın eğitim oranı oldukça iyi iken kırsal kesimde yaşayan halkın eğitim düzeyi ve okuryazar oranı düşüktür (Anonim 3).

MATERYAL VE YÖNTEM

Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü'nün bünyesinde bulundurduğu işletme müdürlüklerinde, arşiv çalışması yapılarak, kaçakçılık suçları ile ilgili son 10 yılın verileri elde edilmiştir. Bunlarla ilgili grafikler yapılmış ve yıllara göre kaçakçılık suçunun seyri incelenmiştir.

Türkoğlu ilçesi, Kahramanmaraş'ın en tipik ve en eski ilçesi olup, orman köyleri sayısı bakımından en fazla olan ilçesidir. Bu nedenle pilot ilçe olarak seçilen Türkoğlu ilçesinde, seçilen üç orman içi köyünde (Doluca, Kaledibi ve Ceceli), toplam 100 haneyi kapsayan anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması ile yöre halkının ormana bakış açısı, beklentileri, nüfus- eğitim durumu ve geçim kaynakları tespit edilerek, mevcut sosyo-ekonomik durum belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda kaçakçılığa karşı sosyo-ekonomik çözüm önerileri getirilmiştir.

BULGULAR

Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 1995-2004 yılları arasında toplam 15232 adet kaçakçılık suçu işlenmiştir (Kaçak Kesim, Nakil, Bulundurma, Sarf). Ayrıca Bölge Müdürlüğü'nde 17309 m³ yapacak, 55042 kental yapacak ürün zarar görmüştür (Tablo1, 2).

Tablo1. Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğünde Yıllara Göre Kaçakçılık Suçları

Yıllar	Usulsüz Kesim	Nakil	Bulundurma	Sarf	Toplam
1995	836	782	182	80	1880
1996	792	849	247	97	1985
1997	825	727	150	70	1772
1998	684	915	173	66	1838
1999	468	694	205	97	1464
2000	741	699	150	91	1681
2001	540	466	164	67	1237
2002	472	522	137	45	1176
2003	547	489	122	46	1204
2004	476	362	115	42	995
Toplam	6381	6505	1645	701	15232

Tablo 2. 1995–2004 Yıllarında İşlenen Kaçakçılık Suçları ve Zarar Gören Ürün Miktarı

Yıllar	Suç Adedi	Metreküp	Kental
1995	1880	2366	6761
1996	1985	2204	5847
1997	1772	2360	6413
1998	1838	2227	4696
1999	1464	1650	5436
2000	1681	2405	7737
2001	1237	1231	4868
2002	1176	974	4528
2003	1204	873	4411
2004	995	1019	4345
TOPLAM	15232	17309	55042

Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre; 1995–2004 yılları arasında işlenen toplam 6381 adet usulsüz kesim fiili sonucu 13435 m³ ve 32203 kental orman emvalinin yasadışı olarak kesildiği tespit edilmiştir.

Usulsüz kesim fiillerinin 1995–2004 yıllarındaki verilere göre durumu incelediğimizde; yıllık ortalama suç sayısı 638,1 adettir. 2004 yılı verilerine bakıldığında suç miktarının düşüş gösterdiği (476 adet) ve kesilen emval miktarı 813 m³, 2494 kental olduğu görülmektedir.

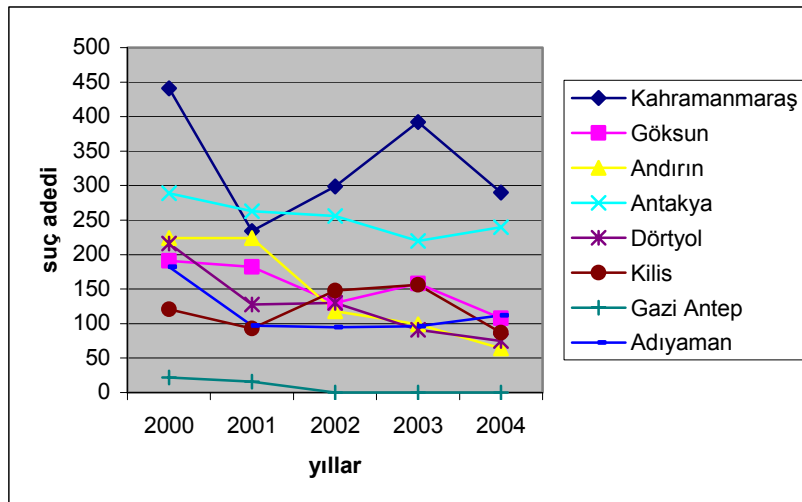
1995–2004 yılı verilerine göre 5136 adet kaçak orman emvali nakli tespit edilmiştir 807 m³ 17677 kental kaçak emvale el konulmuştur. Yıllık ortalama 513,6 adet kaçak nakil fiili işlendiği ve bunun 2004 yılı verilerine göre bu suçta azalma olmaktadır.

Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğünde 1995–2004 yılı itibarı ile toplam 1645 adet bulundurma suçu işlenmiştir. Yıllık ortalama 164,5 bulundurma suçu işlenmekte ve ayrıca 996 m³, 2112 kental orman emvaline el konulmuştur.

1995–2004 yılı kayıtlarına göre 701 adet sarf suç işlenmiş olup, 2747 kental orman emvaline el konulmuştur (Anonim 4, 2005).

Kırsal kalkınmada, yöre halkının yakacak ihtiyaçları göz önünde tutularak, 2004 ve 2005 yıllarında Kahramanmaraş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından, Kahramanmaraş yöresinde, her haneye 500 kg olacak şekilde yakacak kömür yardımı yapılmıştır. 2004 yılında Kahramanmaraş genelinde ortalama 39400 haneye 19700 ton, 2005 yılında da 40600 haneye 20300 ton kömür verilmiştir. Ayrıca yine aynı yıllarda arıcılık, halı dokuma üniteleri de yöre halkının kalkınması amacıyla teşvik edilmiştir (Anonim 5, 2005).

Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü'nde, orman kaçakçılığı suçlarındaki değişim oranı Şekil 1' de gösterilmiştir.

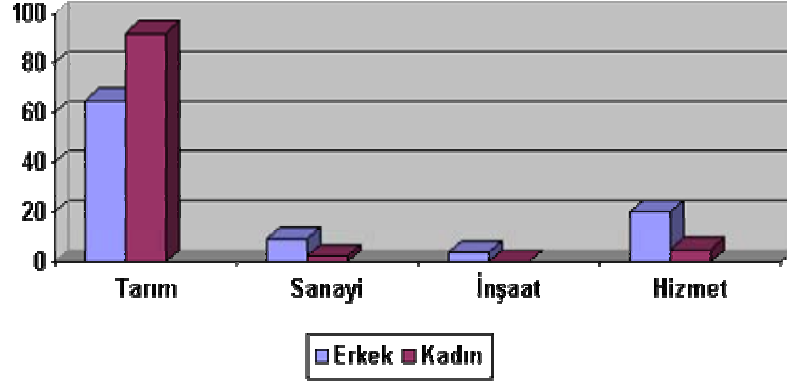

Şekil 1. Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü'nün, İşletme Müdürlüklerinde yıllar itibarı ile kaçakçılık durumu (Adet).

Kahramanmaraş ormanlarında, 1994–2005 yılları arasında işlenen suç oranlarında 2000 yılına kadar % 1,7 oranında bir azalma gerçekleşirken, bu oran 2000 yılından sonra % 11'lere ulaşmıştır. 1994–2005 yılları arasındaki azalma oranı ise ortalama %50'dir.

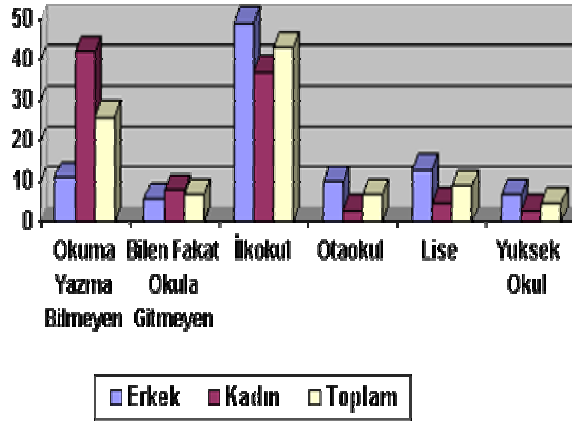
TÜRKOĞLU İLÇESİNİN SOSYO- EKONOMİK DURUMU

Türkoğlu ilçesi'nin 22215,5 ha ormanlık, 40503,5 ha açıklık alanı bulunmaktadır (Anonim 7, 2005). İlçe'de sosyal durum, ekonomik yetersizlikten dolayı il merkezine 25 km olmasına rağmen gelişmemiş durumdadır. İlçe halkının gelir kaynaklarının % 65'i tarım ve hayvancılık, % 10 sanayi, % 5' i inşaat sektörü ve % 20' si hizmet sektörü oluşturmaktadır (Şekil2).

Şekil 2. Türkoğlu ilçesinde ekonomik faaliyete göre istihdam durumu.

Yöre halkının eğitim seviyesinin de düşük olması sosyal durumun gelişmemesinde etkilidir. 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerine göre İlçe'deki okur-yazarlık ve eğitim durumu; okuma yazma bilmeyen % 13, bilen fakat okula gitmeyen % 7.49, ilkokul % 43.86, ortaokul % 7.31, lise % 9.49, yüksek okul % 5.26' dır. Okuryazarlık oranı % 87' dir (Şekil 3).

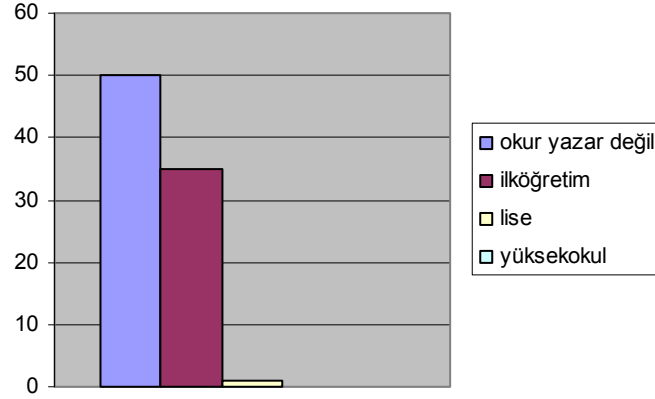

Şekil 3. Türkoğlu İlçesi eğitim durumu.

Türkoğlu ilçesinin nüfusu, 2000 yılı nüfus sayımına göre 61396 olup bunun yaklaşık 12000 civarında olanı ilçe merkezinde olup, diğer nüfus köy ve kasabalara dağılmış durumdadır. İlçeye bağlı 32 adet köy olup bu köyler orman içi veya dışında olup, orman köyü özelliği taşımaktadırlar. Bu köyler ormanla sürekli etkileşim halindedirler.

Nüfus artış hızı şehirde %0 20.35 köylerde %0 8.41 olup, toplam nüfus artış hızı %0 2.24 dür. Km² ye düşen kişi sayısı 104 dür. Ortalama hane halkı büyüklüğü 5.40' tır. (Anonim 6, 2005).

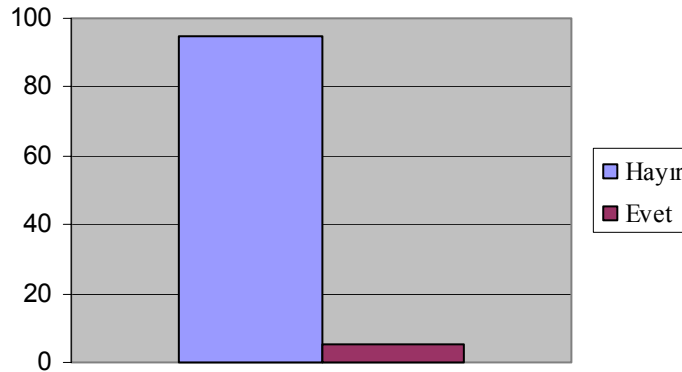
Anket çalışması yaptığımız köylerde, okuma yazma oranının %10, gelir seviyesinin ve sosyal yaşantının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Yöre halkının %95'inin ormandan çeşitli şekillerde yararlanarak maddi gelir sağladığı ve yakacak ihtiyacını ormandan karşıladığı anlaşılmaktadır. Yapılan incelemelerde kaçakçılık suçu işleyenlerin % 99' unun, okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu oldukları tespit edilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Türkoğlu ilçesinde kaçakçılık suçu işleyenlerin eğitim durumu.

İlçenin ekonomik yapısı eskiden beri tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Son yıllarda sanayi ve el sanatları da hızlı gelişmektedir. 705 km²'yi bulan coğrafi alanın % 55' ini dağlık ve engebeli, % 45' ini de ovalık arazi teşkil etmektedir. Orman içi ve kırsal kesimdeki köylerin yeterli tarım arazileri olmadığından çoğunluğu hayvancılık yapmak üzere koyun, keçi ve sığır yetiştirerek geçimini sağlamaktadır. Son iki yıl içerisinde sebze yetiştiriciliği de gelişme göstermektedir. Halı dokumacılığı ve el sanatları da yaygınlaştırılarak genç nüfusun geçim kaynağı haline gelmiştir. Ova köylerinde yaşayan halk ise, geçimini tarımdan sağlamaktadır. Çiftçiler, genellikle pamuk, pancar, buğday, arpa, mısır ve çeltik kırmızıbiber yetiştirerek, bir kısmını bağlı olduğu birliklere ve tüccara satmaktadır. İlçenin sınırları içerisinde özel sektör tarafından büyük yatırımlar yapılarak sanayi alanında hızlı bir gelişme görülmektedir. Bu gelişme istihdam alanlarını arttırarak, işsiz vatandaşlarımıza yeni iş sahaları açmaktadır (Anonim 6, 2005).

Devlet kırsal kalkınmada gerekli desteği veriyor mu?

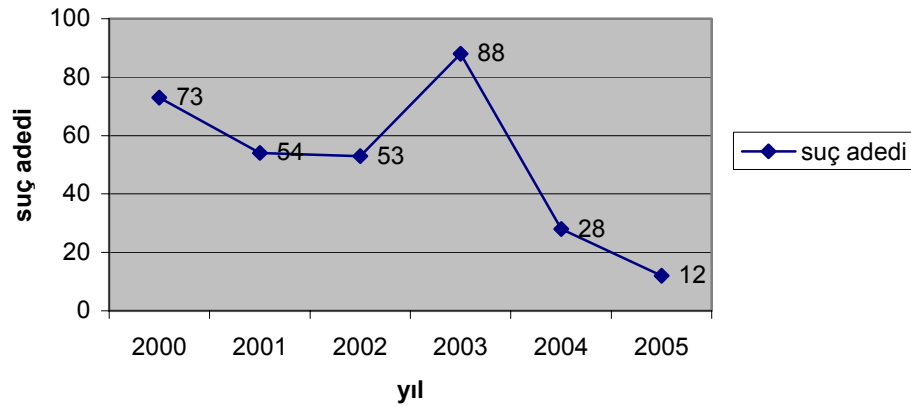

Şekil 5. "Devlet kırsal kalkınmada gerekli desteği veriyor mu" sorusunun irdelenmesi.

Türkoğlu İlçesi'nde halka, devlet tarafından, 2004 ve 2005 yıllarında, yıllık 2000 ton kömür dağıtımı yapılarak ortalama 4000 hanenin yakacak ihtiyacı karşılanmıştır. Bunun dışında yöre halkına arıcılık kredisi, halı dokuma, el sanatları gibi alternatif gelir kaynakları sağlanmaktadır. Ancak yaptığımız anket çalışmasında, halkın devletin yaptığı yardımlara bakış açısının farklı olduğu görülmüştür (Şekil 5).

Halk, kömür yardımı dışında sunulan diğer imkânlarla çok fazla rağbet göstermemektedir. Bunun nedeni olarak; yapılan anket çalışması ve görüşmelerden, halkın eğitimsizliği başta olmak üzere, devletten korkması, çok kısa bir zamanda gelir elde etmek istemesi, tembellik, toplumsal ahlaki çöküntünün başlaması gibi sebepler olduğu anlaşılmaktadır. Orman köylülerinden bazılarının kendilerine dağıtılan kışlık kömürünü sattığı ve yine ormandan yakacağını temin ettiğine dair olaylar mevcuttur.

2004 ve 2005 yıllarında Türkoğlu İlçesi'nde işlenen kaçakçılık suçlarında adet olarak, % 50 oranında bir düşüş görülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Türkoğlu Orman İşletme Şefliği'nde yıllar itibariyle kaçakçılık durumu (Adet)(Anonim 7).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kahramanmaraş'ta devlet ormanlarından orman emvallerinin yasa dışı yollarla çıkarılması ile ilgili sonuç ve önerilerimiz aşağıdadır.

1. Kahramanmaraş'ta halkın sosyo-ekonomik durumu ile ilgili en ufak bir gelişmede, kaçakçılık suçunda azalma olduğu görülmektedir. Ormanlarla iç içe yaşayan orman köylüsü ekonomik yönden oldukça yetersiz bir durumdadır. Devlet tarafından alternatif yakıt imkânlarının fakir köylülere dağıtılması durumunda Kahramanmaraş ormanlarında suç sayısında önemli miktarda bir azalma olduğu görülmektedir. Devletin yakacak olarak desteklediği kömür yardımına devam edilmelidir. Ancak, kömür yardımı alan köylülerin, bu kömürü kullanıp kullanmadığı denetlenmelidir.

2. Orman suçlarının meydana gelmesinde ekonomik etkenlerin yanında sosyal şartlarında büyük rolü vardır. Özellikle kırsal kesimdeki nüfus fazlalığı gizli işsizliği oluşturmakta ve istihdam edilmeyen işgücü fazlalığı orman tahribine yol açmaktadır. Kahramanmaraş'ta kuruluşları itibarı ile dağılık mahalleler halindeki köyler, şehirden ve hatta kasabalardan bile uzaktadır. Bu nedenle çeşitli sosyal hizmetleri köylere ulaştırmak mümkün olamamaktadır. Tarımsal üretim yapan orman köylüleri düzenli yol şebekesi olmadığından dolayı ürünü pazara sunamamaktadır. Köylerde yaşayan vatandaşlar yılın büyük bir kısmını işsiz olarak geçirmekte olup, ormandan ağaç kesmek suretiyle çeşitli müdahalelerde bulunabilmektedir.

3. Halkın ormana bakış açısı dar olup, yapılan anket çalışmalarından, halkın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlardan dolayı ormana sadece yakacak ve yapacak odun sağlayan bir kaynak olarak baktığı

görülmüştür. Ormanların fonksiyonel faydaları ile ilgili olarak, halkın eğitimine gereken önem verilmelidir. Ayrıca, kırsal kalkınma amacıyla devletin sağladığı birçok imkânı, halkın yeterince kullanmadığı görülmüştür. Bunda tembellik faktörünün yanında, eğitimsizlik, kısa yoldan para kazanma, toplumsal ahlaki çöküntü gibi diğer faktörlerin etkili olduğu sanılmaktadır. Devlet bu konuda da gerekli tedbirleri almalıdır.

4. Orman teşkilatıyla vatandaşlar arasındaki mülkiyet anlaşmazlıklarının devam etmesi nedeni ile vatandaş eskiden beri üzerinde bulunan yerlerin elden çıkması üzerine, devleti karşısına almakta ve devlet ormanlarını yasal olmayan yollarla tahrip etmektedir.

5. 6831 sayılı Orman yasasının 31. ve 32. maddelerine göre zati yapacak ve yakacak verilen köylerin seçim kriterleri, ormandan yasal olmayan yolla odun hammaddesi tüketimini etkilemektedir. 32. madde köylerinde ve belediye köylerindeki çoğu haneler yakacak odunu mal ediş fiyatının yüksek olmasından dolayı resmi olarak orman işletmesinden odun talep etmemektedir.

6. Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğünde, orman işletme şefliklerinin sorumlu olduğu ormanlarının büyüklüğünden dolayı iyi kontrol edilememesi, orman koruma sistemlerinde aksaklıklara neden olmaktadır.

7. Bölüm koruması sisteminin sakıncaları göz önüne alınarak toplu koruma sistemine geçilerek ormanların korunması yapılmaktadır. Ancak orman koruması ile görevlendirilen orman muhafaza memurları nicel ve nitel özellikleri bakımından yetersiz oldukları gibi, araç ve cihaz donanımı bakımından da yetersiz kalmaktadırlar.

8. Osmanlı imparatorluğu zamanında ormanların hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmaksızın herkesin faydalanmasına açık tutulması, ormanların halk üzerinde bazı gelenek ve göreneklerin yerleşmesine sebep olmuştur (Özdönmez, 1965). Örneğin Pazarcık İlçesi'nin birçok köyünde ormanlar, köylüler tarafından zahiri olarak paylaşılmış ve sahiplenilmiştir. Bu anlayışın yıkılması için gerçekler anlatılmalı ve gereği yapılmalıdır.

9. Alternatif yakıt olarak, Kahramanmaraş'a yakın zamanda gelecek olan doğal gazın, orman köylerinde de kullanılması olanakları araştırılmalıdır.

10. Kırsal kalkınmayla beraber orman suçlarının azalacağını tahmin etmekteyiz. Bu nedenle, "Kahramanmaraş'ta üst yetkililerce, bir an önce arama konferansı yapıp, kırsal kalkınma hedefleri ortaya konulmalı ve bunlar gerçekleştirilmelidir (Görücü et al., 2005)."

KAYNAKLAR

- Anonim 1, 2005. Orman Genel Müdürlüğü, www.ogm.gov.tr, Erişim Tarihi 12 Aralık 2005.
- Anonim 2, 1999. Orman Bakanlığı Orman Koruma Faaliyetleri Değerlendirme Raporu, Ankara.
- Anonim 3, 2005. Kahramanmaraş Valiliği Resmi Web Sitesi, www.kahramanmaraş.gov.tr, Erişim Tarihi 9 Aralık 2005.
- Anonim 4, 2005. Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü 1995–2005 Verileri, Kahramanmaraş.
- Anonim 5, 2005. Kahramanmaraş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı 2004–2005 Verileri, Kahramanmaraş.
- Anonim 6, 2005. Türkoğlu Kaymaklığı Resmi Web Sitesi, www.turkoglu.gov.tr, Erişim Tarihi 10.12.2005.
- Anonim 7, 2005. Türkoğlu Orman İşletme Şefliği 1999–2005 Verileri, Kahramanmaraş.
- Çanakçıoğlu, H., 1993. Orman Koruma Kitabı, İstanbul Üniversitesi, Yayın No. 3624, 444 s. İstanbul.
- Görücü., Ö., İnaç.S., Pınar, A.H. 2005. A Planning Approach With Social Participation To Realize Ecotourism Planning In Kahramanmaraş District: The Search Conference. II International Environmental Protection Symposium 8-10 Sep. 2005, Kütahya, pp.28.
- Horasan, H.Y., 1992. Kahramanmaraş'ı Tanıyalım, Özkan Matbaacılık Ankara.
- Özdönmez, M., 1965. Türkiye'de Orman Suçları, Nevileri, Sebepleri Ve Önlenmesi Çareleri Üzerinde Araştırmalar, İ.Ü. Orman Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul.

KAHRAMANMARAŞ'IN EKOTURİZM OLANAKLARI VE POTANSİYEL ALANLARI ÜZERİNE İNCELEMELER*

SELÇUK İNAÇ†-GÜLSÜN YAŞAR‡

ÖZET

Bu çalışmada Kahramanmaraş ilinin ekoturizm potansiyelleri ve yöre halkının ekoturizme konu olan doğal alanlara yönelik tercihleri incelenmiştir. Bu amaçla literatür taramaları yapılmış ardından arazi çalışmaları ile mevcut ve potansiyel olabilecek alanlar ayrı ayrı tespit edilmiştir. Çalışılan alanlarda halkın ekoturizm etkinliklerini gerçekleştirmede tercih ettikleri doğal alanları belirlemek için anket yöntemi kullanılmıştır. Kent içinde 250; Orman içinde kurulan Rahmacılar ve Çiğsar beldeleri, Halbur ve Savrun yaylaları ile geçici yerleşim birimleri şeklinde nitelendirilen Kapıçam ve Başkonuş Orman İçi Dinlenme Yerlerini kapsayan alanlarda 250 olmak üzere toplam 500 adet anket formu uygulanmıştır. Araştırma alanında çeşitli Orman İçi Dinlenme Yerleri, yayla ve beldelerde 250 adet anket, kent içindedeki 250 adet olmak üzere toplam 500 adet anket formu uygulanmıştır. Anket çalışmaları 2001 yılı sonbahar, ilkbahar ve yoğun olarak yaz aylarında yapılan çalışmalar sonucu gerçekleştirilmiştir. Anketlerin hazırlanmasında Davidson (1970), Kırzioğlu (1974), Akesen (1978), Gülez (1979), Pehlivanoglu (1987), Salihoğlu (1997), Demirel (1997)' in anket formlarından yararlanılmıştır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde; SPSS paket programının khi kare testi kullanılmıştır. Buna göre yöre insanının ekoturizm etkinliklerinde tercih ettikleri alanlarda yaş grupları, öğrenim durumları ve meslek durumları arasında % 95 güvenle bir ilişkinin var olduğu saptanmıştır. Çalışma sonucunda; ekonomik, sosyal ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği için önemli olan, dağcılık, mağaracılık, trekking, av ve yaban hayatı turizmi, su sporları etkinlikleri, karavan ve çadırlı kamp turizmi, bisiklet turları, sulak alanlarda kuş gözletme ve çiçek, böcek toplayıcılığı, termal turizm, inanç turizmi, orman içi dinlenme yerleri ve tabiatı koruma alanları mevcut alanlar içinde belirlenmiştir. Potansiyel alanların envanteri oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal alanlar, Ekoturizm, Kahramanmaraş, Kırsal kalkınma.

ABSTRACT

In this study, the potential of ecotourism in Kahramanmaraş and local people's choice towards natural resources were examined. For this purpose, after reviewing the literature, present and potential areas for ecotourism were determined. A total of 500 questionnaire (250 of them were conducted in the city center of Kahramanmaraş and other 250 of them were conducted in countryside (Rahmacılar and Çiğsar, Savrun and Halbur, Kapıçam and Başkonuş)) were conducted to find out people's choice for resting areas that are used as an ecotourism activities. The results were analysed by using the SPSS program, Chi- square test. They indicated that there is a significant relationship ($\alpha = 0,05$) between people's choice for ecotourism activities and their education levels, age groups and professions. As a result of the study, for sustainable of economical, social and rural development, present and potential areas that are suitable for mountain climbing, trekking, hunting, water sports, tent and caravan camping, bicycling, bird watching, flower and insect collecting, wildlife, faith and thermal spring tourism were determined that also included recreational areas for outing and resting. The potential areas were inventoried.

Key words: Ecotourism, Kahramanmaraş, Natural resource, Rural development.

GİRİŞ

Turizm sektörü, uzun yıllardır deniz-kum-güneş üçgeni üzerine kurulmuştur. Her geçen gün ihtiyaçları değişen insanlar yeni arayışlara girmişlerdir. Bu arayışlarda; insanların 21.yüzyıla girerken içinde buldukları

* Bu çalışma, K.S.Ü. Araştırma Projeleri Yönetim Birimi Başkanlığınca Araştırma Fonundan desteklenmiştir.

† KSÜ Orman Fakültesi

‡ Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü

çevrenin, artan nüfus ile birlikte ilişkili olarak sosyo-kültürel değişimlerini ve dinlenmek için daha farklı olan turizm türlerine yönelmelerini beraberinde getirmiştir.

Doğal alanlarımız mevcut değerleri ile birçok araştırmacıya açık, zengin hammadde kaynaklarıdır. Son yıllarda artık ekoturizm olarak algılanan, mevcut doğal kaynak değerlerinin uygun rekreatif etkinliklere imkan verecek şekilde kullanıma açılması gündeme gelmiş ve doğal alanlar; piknik, kamping, trekking, foto-safari, kuş gözlemleri yapma, manzara seyretme gibi bir çok aktiviteye olanak sağlayarak kullanılmaya başlanmıştır. Yine bu doğal alanlar içinde dere, göl ya da barajlar mevcutsa sportif balıkçılık, yüzme gibi etkinliklerde söz konusu olabilmektedir. Mevcut kaynakların değerlendirilmesinin yanı sıra potansiyel olabilecek yeni kaynakların varlığının ortaya çıkarılması da ekoturizm faaliyetleri için yeni başlayan kullanımların bilinçli olarak gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

Eşsiz doğal güzelliklere sahip Kahramanmaraş ilimizde turizm ekonomik, kırsal ve sosyal kalkınma için çok önemli katkılar sağlayabilme olanağına sahiptir. Ancak Kahramanmaraş'ta turizm gelişimini uyaracak, çeşitlilik içindeki doğal turizm potansiyelini bu amaca yönlendirecek ilin koşullarına uygun önlemlerin belirlenmesi ve bu önlemlerin zamanında ve yerinde uygulanması gerekmektedir.

Kahramanmaraş ekoturizm temel hammaddeleri açısından zengin bir ilimizdir. Ancak doğal güzellikler, tarihsel değerler, anıtsal yapılar, kültür gelenek ve görenekler, sağlık kaynakları ve buna benzer faktörleri ticari bir ürün olarak değerlendirebilecek kültürel ve ekonomik birikimin sağlanması ve başka bir ifade ile turizm bilincinin oluşması gerekmektedir. Kahramanmaraş'ın ekoturizm potansiyelinin anlamlı olarak kullanılması durumunda Kahramanmaraş'a gelen yerli ve yabancı turist sayısında, sağlanan turizm gelirlerinde önemli artışlar gerçekleşmesi beklenebilir. Kahramanmaraş'ta turizmin gelişmesi için müze, anıt, uygarlık eserleri, dinsek yerler, tarihsel yapılar, doğal güzelliklere sahip çevre ormanlar, dinlenme ve eğlence tesisleri ve konaklama işletmeleri gibi turisti çekecek ve ağılayacak merkezlerin oluşturulması ve mevcut olanaklarında geliştirilmesi gerekmektedir. Böylelikle turizmin gereklerine göre yeniden düzenlenmesi ve tanıtılması turizmin gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Bütün bu açıklamalara bağlı olarak bu çalışmanın amacı; genel itibariyle alternatif turizmin kavramsal temelini ortaya koymak, alternatif turizm türlerinden olan eko-turizm üzerinde durmak ve Kahramanmaraş ili doğal alanlarında ekoturizm olanaklarını ve potansiyellerini alternatif turizme dönük olarak değerlendirmektir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma, Kahramanmaraş ilinin doğal kaynak potansiyellerinin belirlenmesinde ön araştırma niteliğinde olup, doğal kaynak potansiyellerinin tespiti ve anket uygulamaları olmak üzere 2 aşamada gerçekleştirilmiştir.

Konu ile ilgili yapılan literatür taramaları ile, Kahramanmaraş ilinde mevcut doğal ve kültürel kaynak değerinin yerinde saptanması amacıyla yapılan arazi çalışmalarında ise, alanın floristik özellikleri, yaban hayatı durumu, su durumu, rekreatif amaçla kullanılan yerler ve ulaşım durumları hakkında bilgiler edinilmiştir.

Araştırma alanında çeşitli Orman İçi Dinlenme Yerleri, yayla ve beldelerde 250 adet anket, kent içindedeki 250 adet olmak üzere toplam 500 adet anket formu uygulanmıştır. Anket çalışmaları 2001 yılı sonbahar, ilkbahar ve yoğun olarak yaz aylarında yapılan çalışmalar sonucu gerçekleştirilmiştir. Anketlerin hazırlanmasında Davidson(1970), Kırzioğlu (1974), Akesen (1978), Gülez(1979), Pehlivanoglu (1987), Salihoğlu (1997), Demirel (1997)'in anket formlarından yararlanılmıştır.

Anketlerin değerlendirilmesi, anket formları için hazırlanan SPSS paket programı sayesinde gerçekleştirilerek ayrıca yaş, meslek, gelir ve eğitim durumları ile tercih edilen doğal alanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek amacı için ise khi- kare testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Ekoturizme yönelik olarak, mevcut doğal kaynak olanaklarının incelenip, potansiyel olanların tespit edilmesi şeklinde yapılan bu çalışmada mevcut olanakları; dağcılık, mağaracılık, trekking, av ve yaban hayatı turizmi, su sporları etkinlikleri, karavan ve çadırlı kamp turizmi, bisiklet turları, sulak alanlarda kuş gözleme ve çiçek böcek toplayıcılığı, termal turizm, inanç turizmi, piknik gezi alanları ve orman içi dinlenme yerleri, tabiatı koruma alanları olarak sıralamak mümkündür.

Dağcılık ve kaya tırmanışı için güzergâh belirlenen merkezler yoktur. Fakat potansiyel olabilecek yerler; Tekir Vadisi, Berit Dağı, Körsulu Vadisi, Nurdağı, Fırın Vadisi, Binboğa Dağları, Kayıran Kayalıkları ve Göksun İlçesi Cödden Dere Mevkii sayılabilir.

Mağaracılık için Tekir Köyü yakınlarındaki Döngel Mağarası ve çevresi ile birlikte kullanım gören aynı zamanda inanç turizmi içinde potansiyel olan Afşin Ashab-ı Kehf Mağarası mevcut olan mağaralardandır. Potansiyel olan mağaralar ise henüz incelemeye alınmamakla birlikte Bertiz köyü yakınlarındaki Yılanlı Mağara ile Çardak Beldesi Ericcek Köyü sınırları içerisinde olduğu bilinen Ericcek Mağarası sayılabilmektedir.

Uzun ve kısa mesafeli doğa yürüyüşlerinde, henüz yoğun kullanımlara açılmayan bir çok bölge ve güzergah vardır. Bu yerleri şöyle sıralamak mümkündür: Yavşan dağı ve çevresi, Ardıçlı Boğaz, Başkonuş Yangın Gözetleme Kulesi, Sersem Yayla Mevkileri, Süleymanlı Köyü ile Ilıca Beldesi arası, Tekir Kasabası, Kılbaş ve Kandil Dağları arasındaki 8 km'lik mesafe önemli yürüyüş mesafesidir.

Av potansiyeli olan yerler: Yenidemir, Çınarınar, Başkonuş mevkileri ile avcılıktan ziyade gözlem ve seyir için olanak sağlayan Kayadüdü Dağı ve çevresi sayılabilmektedir.

Bölgede henüz su sporları etkinlikleri çok gelişmemiştir. Yalnız; Hartlap mevkii sınırlarındaki Sır Barajı ile Menzelet Barajı'nın Çamlıbel ve Çakırdere Köyleri hudutları arasında su sporları etkinliklerinden sayılan olta ve serpme balıkçılığı sportif amaçlarla yapılabilmektedir. Bunun yanı sıra kaynaktan itibaren Törbüzek ve Kömür derelerinin ilk 15 km'lik kısmında, Hurman Çayı'nın 20 km'lik, Nergele Çayı'nın 15km'lik kısmında ayrıca Çağlayancerit İlçesi'nde bulunan Aksu Çayı'nın kaynağından itibaren 20 km'lik kısmı ile Göksu Deresi'nin 35- 40 km'leri arasında sportif amaçlı yapılan hem olta hem de serpme balıkçılığını sürdürmek mümkündür.

Çadırli kamp ve karavan alanı olarak, Yavşan Dağı ve çevresi, Suçatı Köyü'ne bağlı Fırın Çayı kenarı, yalnızca Çadırli kamp alanı olarak da Çağlayan Köyü'ne bağlı olan Bildiroluk Mevkii potansiyel olarak görülmektedir. Çadırli kamp ve karavan alanı olarak yayla şenliklerinin gerçekleştirilmesi amacıyla 250 ha alanda Duyalak Yaylası kullanılabilir. Bisiklet turları için en uygun alan Sır Barajı ve kıyılarıdır.

Ülkemizin önemli göç güzergâhlarından biri olan Amik Ovası'na yakınlığı ile bilinen Gâvur Gölü (Türkoğlu Sazlığı), yabancı turistlerin bile ornitolojik gözlem amacıyla gelebilecekleri mevcut turistik yerlerden biridir. Ayrıca Şahinkaya Kasabası, Şahinkaya mevkiinde, Duyalak, Sisne, Yaylacık mevkilerinde kuş gözetleme ve fotoğrafçılık (foto-turizm) yapılabilir.

Termal turizm başlığı altında Kahramanmaraş İli'nde mevcut yoğun kullanımları olan alanlar kaplıca şeklinde; Süleymanlı Kaplıcası, İçme şeklinde; Ekinözü Cela İçmeleri olarak sıralanabilir. Geliştirilmeye ve incelemeye alınması gereken kaynaklar ise Göksun Büyükkızılıçık İçmesi ile Şerefoğlu Köyü yakınlarındaki Şerefoğlu İçmesi'dir. Şerefoğlu İçmesi'nde ayrıca çamur kürleride uygulanabilir.

Yörede yaylacılık faaliyetleri çok yönlü olarak gerçekleştirilmektedir. Bunlardan biri temiz hava almak ve dinlenmek için yaylalara çıkılması diğeri ise kar yaylacılığı olarak nitelendirilen hayvancılık çalışmalarının yapıldığı yayla faaliyetleridir. Bizim konumuzu teşkil eden yaylacılık daha çok dinlenme ve eğlence amaçlarıyla gerçekleştirilmeye çalışılan yayla turizmidir. Yayla turizmine en uygun alanlar; Taşoluk, Mekan, Karagöl, Yedikuyu, Çalıbalma, Üçkuyu, Çevirme, Binboğa, Gonan, Yenicekale, Kazma, Kozludere, Savrun, Bertiz, Tekir, Yılanovası, Yaylacık, Sisne, Duyalak, Başkonuş ve Yavşan yaylaları sayılabilir.

Kahramanmaraş'ta İnanç turizmine dönük olarak Süleymanlı Köyünde Ermeni yerleşimlerinin bulunduğu bölgede hamamlar, kiliseler, çeşmeler gibi çeşitli mimari yapıtlar mevcuttur. Ayrıca Çukurhisar Köyü yakınlarında bulunan kaya mezarlar bize bu bölgenin büyük potansiyel arz ettiğinin ipuçlarını vermektedir.

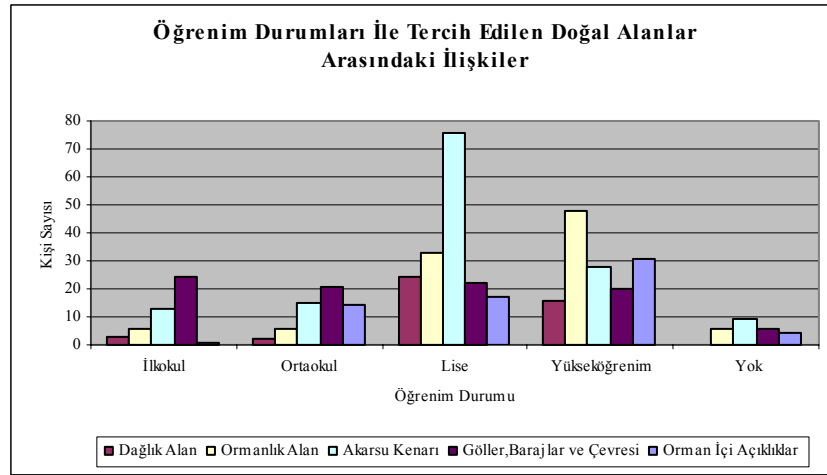
Piknik gezi alanları ve Orman İçi Dinlenme Yerleri olarak ise Kahramanmaraş Hartlap mevkii sınırları içerisinde halkın en çok rağbet ettiği yer Yavşan' dır. Ancak bu alana ulaşımında, yolun stabilize olması saha için olumsuz bir faktör olarak görülmektedir. Tekir beldesine bağlı Göz mevkiinde Yeşilgöz köyü, Menzelet Baraj kenarı su sporları etkinliklerinin dışında piknik alanı olarak kullanılabilir. Ayrıca Körsulu Deresi havzası, Başkonuş dağı, Sersem Tarla Mevkii arası ve Elbistan ilçesinde Ceyhan'ın Gözü olarak ta bilinen alan mesire alanı olarak kullanımlara uygundur. Bilinçli kullanımlar olarak adlandırılan ve özellikle orman alanlarında ayrılan Orman İçi Dinlenme Yerleri olarak ise Kıpçam ve Başkonuş Orman İçi Dinlenme Yerlerini sıralayabiliriz.

Rekreatif etkinliklerde kullanılmayan, ancak bulunduğu çevreden farklı özellikleri ile ayrılan ve korunan alan statüsü içine dahil edilen Tabiatı Koruma Alanı olarak ise Körçoban TKA'yı mevcut alanlar arasında göstermek mümkündür.

ANKET ÇALIŞMALARI İLE İLGİLİ BULGULAR

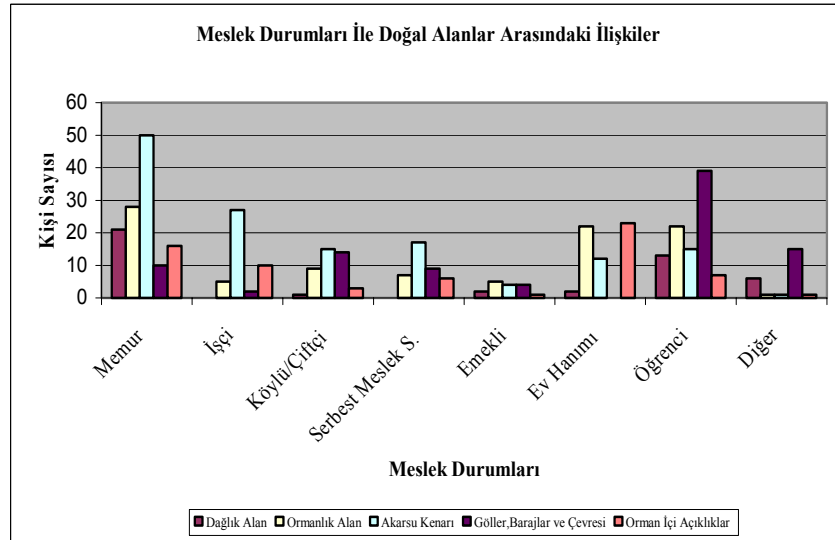
Orman İçi olarak nitelendirdiğimiz belde, yayla ve orman içi dinlenme yerleri olarak bilinen geçici konaklama merkezleri ile kent İçinde bir yıllık bir süre içerisinde yapılan anket uygulamalarına göre ziyaretçi özellikleri konusunda elde edilen sonuçlar genel olarak; sosyo- ekonomik durum, ziyaretçi ilişkileri, aktivite istekleri, faydalanma durumu ve ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştirildiği doğal alanlara yönelik verileri tanımlayan değişik bulgulara dayanmaktadır. Bunları sırasıyla şöyle özetlemek mümkündür.

Kahramanmaraş ili genelinde doğal alan etkinliklerinde bulunanların çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Ekoturizme yönelik alanlarda etkinliklerde bulunanların oranı % 48,2 dir. Bununla beraber, Memur ve Lise mezunları tarafından ziyaret edilme oranları yüksek çıkmıştır(Şekil 1,2).

Khi Kare Değeri=90.48 Serbestlik Derecesi=16 $p<0.05$ olduğundan ilişki vardır.

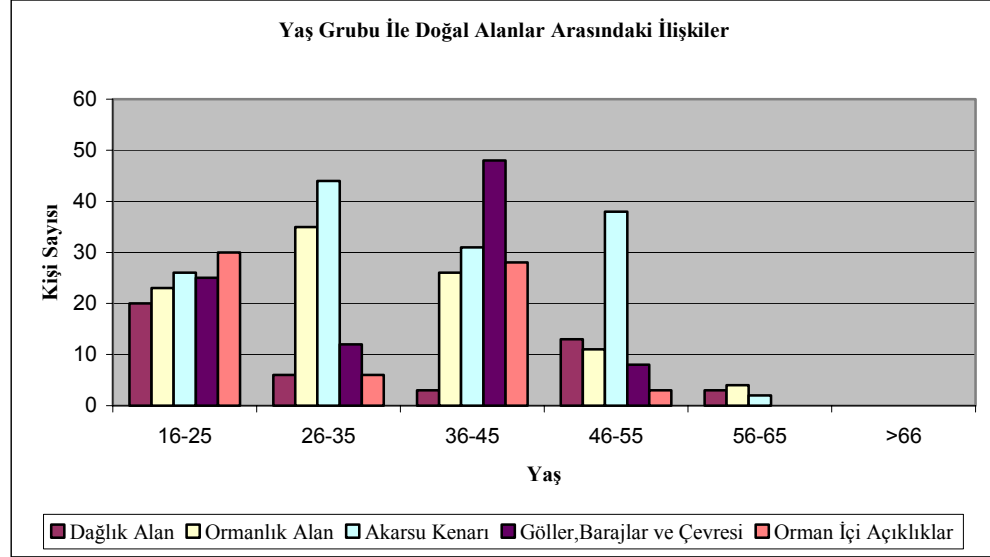
Şekil 1. Öğrenim Durumları ile Tercih Edilen Alanlar Arasındaki İlişkiler(K.İ+O.İ)

Khi Kare Değeri=151.42 Serbestlik Derecesi=28 $p<0,05$ olduğundan ilişki vardır.

Şekil 2. Meslek durumu ile Doğal Alan Arasındaki İlişkiler (K.İ+O.İ)

Gerek Kent içi ve gerekse Orman içinde yapılan anket sonuçlarına göre Doğal Alanlar ile yaş grupları, öğrenim durumları ve meslek durumları gibi değişik demografik özellikler arasında bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Yaş gruplarına göre doğal alan etkinliklerinde bulunanların bir dağılımına bakıldığında, daha çok genç(26–35) ve orta yaş (36–45 yaş grubu) gruplarının ağırlıkta olduğu görülmektedir (Şekil 3).

Khi Kare Değeri=102.57 Serbestlik Derecesi=16 $p < 0.05$ olduğundan ilişki vardır

Şekil 3. Yaş Grupları ile Tercih Edilen Doğal Alanlar Arasındaki İlişkiler (K.İ+O.İ)

Doğal Alan etkinliklerinde bulunanların çoğu 50 km'den daha az ulaşım mesafelerindeki alanları tercih ettiklerini belirtmektedirler. Bunu 51–100 km uzaklıktan gelen ziyaretçiler izlemektedir. Doğal alan etkinliklerinde bulunanların çoğu özel arabalarından yararlanmaktadır.

Orman içi diye nitelendirdiğimiz yerlerde yapılan anketlerde ziyaretçilerin % 15,2 si buldukları alanlara ilk kez gelmediklerini belirtmişlerdir. Kent içinde yapılan anket uygulamalarında ise doğal alan etkinliklerinde bulduklarını söyleyenlerin oranı ise % 78'dir. Bunlar içerisinde ilk sırayı çok ender gelenler, sonuncusunu ise haftada bir ve altı ayda bir gelenler izlemektedir. Haftada birden fazla gelen yoktur.

Doğal alanların ziyaretçileri genellikle yaz mevsiminde yoğunlaşmaktadır. Yaz aylarında ziyaret edenlerin oranı % 53, 3 ilen % 33, 8'i ilkbahar, % 12, 8'i sonbaharda ziyaret etmektedir.

Doğal alanları ziyaret edenlerden, altı ayda bir gelenler % 18' lik oranla ilk sırada gelmektedir. Bunu % 15, 6 ile üç ayda bir gelenler izlemektedir.

Kent içinde yapılan anket uygulamalarında, piknik yapma isteği % 57, 9, yürüyüş (trekking) %18, 5, Doğayı inceleme %13, 8'le ilk üç sırayı oluşturmaktadır. Orman içinde uygulanan anketlerde ise, piknik yapma % 66, 4, dinlenme % 21, 6 ve doğayı inceleme % 5, 6 oranındadır.

Orman içinde yapılan anketlerde doğal alan etkinliklerinde bulunanların %98' i tesisleri yetersiz bulmuştur. Bunun yanı sıra tesisleri yetersiz bulanlardan % 37, 2'si piknik alanı, % 14, 8'i çocuk oyun alanı ve % 24' ü spor tesisleri istemektedir.

Kent içinde yapılan anket uygulamalarının sonuçlarına göre, Doğal alan etkinliklerinde bulunanların % 51, 8'i tercih ettikleri alandan yeterince faydalanamadığını belirtmiştir. Bunlardan % 40,5'i neden olarak tesislerin yetersiz oluşunu gösterirken bunu izleyenlerin üçü ise şöyledir; aradığını bulamama (%22, 6), ekonomik sıkıntılar (%19, 5), ve aşırı kalabalık (%5, 6)'dır.

Kent içinde yapılan anket uygulamalarında doğal alan etkinliklerinde bulunanların, doğal alanlara daha sık gelmelerini ve daha uzun kalmamaya neden olarak ilk sırayı % 39, 2 oranıyla tesislerin yetersiz oluşu almaktadır. Ardından %25, 6 ile aradığını bulamama ve % 22, 8 oranı ile ekonomik sıkıntılar gelmektedir.

Doğal alanlar arasında en çok tercih edilen % 31, 7 oranıyla, Akarsu Kenarları' dır. Bu alanları sırasıyla %22, 2 ile Ormanlık Alanlar, % 20, 9 ile Göller barajlar ve çevresi, % 15, 1 ile Orman İçi Açıklıkları izlemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmayla Kahramanmaraş'ın potansiyel ekoturizm alanları ve yöre halkının ekoturizme konu olan doğal alanlara yönelik tercihleri incelenmiştir. Yapılan bu ön çalışmada Kahramanmaraş'ın ekoturizme yönelmesine degecek kaynak değerlere sahip olduğu belirlenmiş olup, bu konuda önerilerimiz aşağıda sunulmuştur.

1. Kahramanmaraş, doğal, kültürel ve tarihi kaynaklar açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Öncelikle bu kaynakların envanterinin yapılması gerekmektedir. Potansiyel alanların çoğunluğu kırsal alanlarda olup, bunların ekoturizme kazandırılması ile kırsal kalkınmada büyük faydalar sağlanabilecektir.

2. İl genelinde bir park sistemi oluşturulmalıdır. Kentin yakın çevresindeki uygun alanlarda bölge parkı niteliğinde, kırsal alanlar parkı kurulmalıdır. Bu şekilde oluşturulan kırsal parklar, korunan orman alanlarına olabilecek rekreasyonel yükü üzerine çekerek doğal alanların yoğun baskıya maruz kalmasını engelleyebilecektir. Yayla turizminin gelişmesi için dağ ve orman köylerinin kırsal kalkındırılmasına destek verecek diğer sektörlerinde geliştirilip teşvik edilmesinde fayda bulunmaktadır.

3. Orman içi rekreasyon alanları az olup, daha fazla sayıda orman içi rekreasyon alanı oluşturulmalıdır.

4. Bilim, eğitim, estetik, peyzaj, kültürel ve rekreasyonel bakımdan önem taşıyan alanların ortak bir değerlendirmeye alınması sonucu ortaya çıkacak alanların, tehlike durumlarına ve verilecek öncelik sıralarına göre; Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı, Tabiatı Koruma Alanı ve Av ve Yaban Hayatı Koruma Alanları gibi uluslararası terim ve anlam birliği ifade eden koruma statülerine dahil edilmesi çalışmalarına ilgili kuruluşlarca destek sağlanmalıdır.

5. Anket çalışmalarından halkın Kahramanmaraş ilinin doğal kaynak değerlerini pek bilmediği ortaya çıkmıştır. Bunun için doğal kaynak değerlerinin tanıtıldığı renkli resimli posterler, broşürler hazırlanıp ilgili yerlere dağıtımı sağlanmalıdır.

6. Doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve çevre ile uyumlu yönetimini hedefleyen ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısı ile geleneksel uygulamalarını göz önünde bulunduran bir "Turizm Master Planı" hazırlanmalıdır. Böylelikle bir master planının hazırlanmasında ilgili Bakanlık ve Üniversitelerin görüş ve önerileri ile teknik katkıları sağlanmalıdır.

7. Kırsal kalkınmada, turizm yoluyla gelecek faydalar il ve ilçe bazında yapılacak toplantılar ve yapılacak projelerle halka anlatılmalı, konu benimsetilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akesen, A., 1978. *Türkiye'de Ulusal Parkların Açık Hava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri Ve Sorunları (Örnek Uludağ Milli Parkı)*, Doktora Tezi, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Davidson, M. A., 1970. *Outdoor Recreation, Surveys: The Design and Use for Questionnaires for Site Surveys*, I Cambridge Gate Regents Park, London MWI.
- Demirel, Ö., 1997. *Çoruh Havzası (Yusufeli kesimi), Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Turizm ve Rekreasyonel Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi*, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Güleç, S., 1979. *Aktüel Açık hava Rekreasyon Potansiyelinin Saptanması için Geliştirilen Bir Yöntem*, KTÜ Orman Fakültesi Dergisi 2, sy 334-352.
- Kırzioğlu, I., 1974. *Rekreasyon Planlamasının Temel Prensipleri Doktora Ders Notları*, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Erzurum.
- Pehlivanoglu, M. T., 1987. *Belgrad Ormanının Rekreasyonel Potansiyeli ve Planlama İlkelerinin Tespiti*, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Salihoglu, B., 1997. *Artvin Hatila Vadisi Milli Parkı Doğal Kaynak Değerlerinin Rekreasyonel Niteliğinin İncelenmesi*, K.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

FARKLI İLGİ GRUPLARININ ORMAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE İLİŞKİN TALEPLERE ATFETTİKLERİ ÖNEM DÜZEYLERİ İLE ORMANCILIK SEKTÖRÜNÜN SOSYO-EKONOMİK SORUNLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İRDELENMESİ: MAÇKA DOİ ÖRNEĞİ

YRD. DOÇ. DR. ATAKAN ÖZTÜRK*-PROF. DR. MUSTAFA FEHMİ TÜRKER†

ÖZET

Maçka DOİ özelinde ele alınan bu çalışma ile orman kaynakları yönetim sürecinde ilgi grupları tarafından alternatif taleplere atfedilen öncelikler ile bu öncelikler üzerinde etkili olabilen faktörler, Ülkemiz ormancılık sektörüyle olan ilişkiler de göz önünde bulundurularak irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu sayede, ilgili işletmenin sahip olduğu orman kaynaklarının planlanmasında gözetilecek amaçların belirlenmesi, yönetim kademesindeki karar vericiler tarafından daha sağlıklı ve güvenilir kararlar alınması, gruplar arasında ortaya çıkması muhtemel çıkar çatışmalarını engellemeye dönük stratejilerin geliştirilmesi vb. faydaların elde edilebileceği düşünülmektedir.

GİRİŞ

Ormanlardan odun hammaddesi üretimi amaçlı geleneksel faydalanma, günümüzde yerini odun dışı ürün ve hizmetleri de içine alan çok yönlü faydalanma yaklaşımına bırakmıştır. Bu yaklaşım, ormanlarla insanlar arasında öteden beri var olan etkileşimin ve buna bağlı olarak da orman kaynakları yönetim sürecinin daha da karmaşık bir hal almasına neden olmuştur.

Orman kaynakları yönetim sürecinde temel amaç, ormanların bünyesinde barındırdığı potansiyel faydaları insanların faydalanmasına sunmaktır. Zira, tüm doğal kaynaklar ve bu arada da ormanlar, faydalanıldığı sürece insanlar açısından bir anlam ve öneme sahip olmaktadır (Türker vd. 2002). Bundan dolayıdır ki, ormanlardan doğrudan ya da dolaylı bir faydalanma her zaman için söz konusudur. Kaldı ki, günümüzde yerel, bölgesel, ulusal ve hatta küresel düzeyde orman kaynaklarına yönelik artan ve çeşitlenen taleplerle karşılaşmaktadır (Öztürk ve Türker, 2005). Söz konusu taleplerin karşılanabilmesi, orman kaynaklarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözeterek şekilde sürdürülebilir bir yaklaşımla yönetilmesini gerekli kılmaktadır. Bu gereğin yerine getirilmesinde ormanların yenilenebilir doğal kaynaklardan olması önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, farklı ilgi gruplarının orman kaynakları yönetim sürecine ilişkin farklı talepleri olabildiği gibi, aynı taleplere farklı derecelerde önem atfetmeleri de söz konusu olabilmektedir. Öyle ki, kimi zaman bir grubun öncelikli olarak tercih ettiği bir talebe, bir başka grup tarafından en düşük seviyede önem verilebilmektedir. Bu noktada, hangi taleplerin hangi ilgi grupları açısından önem taşıdığı belirlenmesinin yanı sıra, atfedilen önemin düzeyi ve nedenleri üzerinde de durulması gerekmektedir.

Maçka DOİ özelinde ele alınan bu çalışma ile ilgi grupları tarafından alternatif taleplere atfedilen öncelikler ile bu öncelikler üzerinde etkili olması muhtemel faktörler ormancılık sektörüyle olan ilişkiler de göz önünde bulundurularak irdelenmeye çalışılmaktadır.

* KAÜ Artvin Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Anabilim Dalı

† KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Anabilim Dalı

MATERİYAL VE YÖNTEM

Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü (OBM)'ne bağlı Maçka Devlet Orman İşletmesi (DOİ)'nin* örnek olarak alındığı bu çalışmada, söz konusu işletme sınırları içindeki orman kaynaklarının yönetimiyle doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan ilgi grupları çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında, Ulusal Ormanlık Programı (UOP)'nda yer alan 10 farklı ilgi ve çıkar grubu baz alınarak, Maçka DOİ'nin orman kaynaklarının mevcut durumu, orman kaynaklarından faydalanma şekilleri ve faydalanmada öne çıkan gruplar ile bu gruplara araştırma amacı doğrultusunda ulaşma imkânları vb. özellikler ile ormanlık teşkilatı uygulamacılarının görüşleri de göz önünde bulundurulmuş ve sonuç olarak altı farklı ilgi grubunda karar kılınmıştır (Öztürk, 2003). Bu gruplar; Maçka DOİ sınırları içinde yaşamlarını sürdüren orman köylüleri, Maçka ilçe merkezinde ikamet eden şehir halkı, odun kökenli ürün işleyen işletme (OKÜ) temsilcileri, ormanlık teşkilatı yönetici ve teknik personeli, avcılar derneği üyeleri ve ormanlıkla ilgili sivil toplum örgütü (STÖ) üyeleri, şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışmada, birincil verilerin yani ilgi gruplarının taleplere atfettikleri önem düzeylerinin belirlenmesi amacıyla; orman köylüleri ve şehir halkı için yarı yapılandırılmış bireysel görüşme; diğer ilgi ve çıkar grupları için ise, anket yönteminin kullanılması yeğlenmiştir. Görüşmeler, 16 yaşından büyük ve tesadüfi olarak seçilen kişilerle yapılmıştır. Anketler ise, ilgi gruplarının temsilcileri tarafından doldurulmuştur (Öztürk, 2003).

Araştırma kapsamında, farklı kesimler için hazırlanan tüm görüşme kılavuzları ve anket formlarında ilgi gruplarının; ormanı tanıma, algılama ve ormana bakış açısı, ormanlık teşkilatı ile ilişkileri ve orman kaynaklarının yönetimi ve işletilmesine ilişkin görüşleri ana başlıklarında toplanan çeşitli sorular yer almaktadır. Ayrıca, orman kaynaklarından sağlanan ürün ve hizmetler ile orman kaynakları yönetimine ilişkin taleplere atfettikleri önem düzeylerini belirleme noktasında, tüm ilgi gruplarına, *bir soru* özellikle aynı şekilde yöneltilmiştir. Söz konusu soru, "*Maçka Orman İşletmesi'nin aşağıda belirtilen amaçlardan ya da orman kaynağından elde edilen faydalardan hangilerine ne ölçüde öncelik vermesi gerektiğini, her bir amaca – faydaya vereceğiniz puanlarla belirtebilir misiniz?*" şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu soruyu cevaplamada kullanılmak üzere, ilgili işletmenin sahip olduğu orman kaynaklarının yönetimi sürecinde söz konusu olabilecek 15 alternatif talep geliştirilmiştir. Söz konusu talep alternatifleri *Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ortaya konan ulusal kalkınma amaçları ve ülkemiz ormanlık sektörünün makro düzeydeki ulusal ormanlık amaçları ile tutarlı olacak şekilde, Maçka DOİ'nin sahip olduğu orman kaynaklarının arz potansiyeli ve yöresel özellikler ile ilgi gruplarının muhtemel talepleri dikkate alınarak, belirlenmiştir.* Bu talepler şu şekildedir:

- T₁- Orman Kaynaklarının (Ağaç, hayvan, su, mera vb.) Korunması,
- T₂- Ormanlık Alanlardaki Doğal, Tarihi, Kültürel vb. Değerlerin Korunması,
- T₃- Orman Yetiştirme ve Ağaçlandırma,
- T₄- Yakacak Odun Üretimi,
- T₅- Kaliteli Yapacak Odun – Kereste Üretimi,
- T₆- Mantar, Şifalı Bitkiler vb. Odun Dışı Ürün Üretimi,
- T₇- Rekreasyon ve Doğa Turizmi Faaliyetleri,
- T₈- Her Türlü Faaliyette Verimlilik, İktisadilik ve Kârlılık,
- T₉- İstihdam (İş) Sağlama,
- T₁₀- Orman Köylülerinin Sosyo-Ekonomik Yönden Kalkındırılması,
- T₁₁- Erozyonu Önleme Faaliyetleri,
- T₁₂- Orman İçi Otlatmacılığın – Hayvan Otlatmacılığının Desteklenmesi,
- T₁₃- Orman İçi Sularda Balıkçığın Desteklenmesi,

* Mevcut uygulamanın aksine, bu çalışmada Maçka DOİ'nin sınırları içinde bulunan orman kaynaklarına ilişkin tüm ormanlık etkinliklerinden sorumlu yegâne birim olduğu varsayımından hareket edilmiş ve alternatif talepler de bu varsayımına bağlı olarak geliştirilmiştir.

- T₁₄- Ormanların Kaliteli Su Üretimi Amacıyla İşletilmesi,
T₁₅- Av-Yaban Hayatını Geliştirme ve Planlı Avcılık Faaliyetleri.

İlgi grubu temsilcilerinden kendileri açısından taşıdığı önem derecesine göre her bir talebi puanlandırmaları istenmiştir. Bu amaçla, regular ranking (sıralama) yöntemine uygun olarak 1–9 arası puanlamadan istifade edilmiştir. Puanlandırma işlemi, regular ranking yöntemi kapsamında, en fazla önemliden en az önemliye doğru; 9, 7, 5, 3, 1 şeklinde gerçekleştirilmiştir.

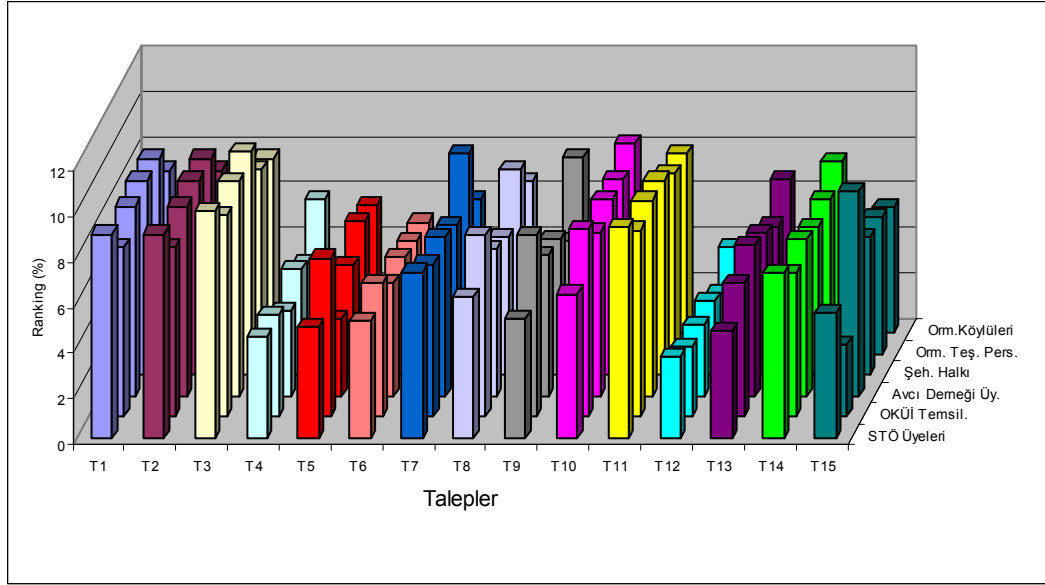
BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan anket ve görüşmeler yardımıyla ilgi gruplarının 15 alternatif talebe ilişkin puanlarının değerlendirilmesi sonucunda, her bir grubun toplam talebi içerisinde, her bir talebin yüzde oranları, Tablo 1 ve Şekil 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1’den görüleceği üzere, ilgi grubunun bulunduğu satırda yer alan koyu puntolu nispi puanların bulunduğu sütundaki talepler, tüm gruplar içinde sadece o grup tarafından en yüksek nispi önem atfedilen talepleri göstermektedir. Buna göre, her bir grup tarafından en yüksek nispi puan atfedilen talepler gruplar itibarıyla aşağıda ele alınmaktadır.

Tablo 1. Alternatif taleplere gruplar tarafından verilen puanlar

İlgi Grubu	Talepler															
	Orman Kaynaklarının (Ağaç, hayvan, su, mera vb.) Korunması	Ormanlık Alanlardaki Doğal, Tarihi, Kültürel vb. Değerlerin Korunması	Orman Yetiştirme ve Ağaçlandırma	Yakacak Odun Üretimi	Kaliteli Yapacak Odun – Kereste Üretimi	Manzar, Sıfalta birikiler vb. Odun Dış Ürün Üretimi	Rekreasyon ve Doğa Turizmi Faaliyetleri	Her Türü Faaliyette Verimlilik, İktisadilik ve Karlılık	İstihdam (İs) Sağlama	Orman Köylülerinin Sosyo-Ekonomik Yönden Kalkandırılması	Erozyonu Önleme Faaliyetleri	Orman İçi Olatırmadığın desteklenmesi	Orman içi sularda Balıkçığın Desteklenmesi	Ormanların Kaliteli Su Üretimi Amacıyla İşletilmesi	Av-Yaban Hayatını Geliştirme ve Planlı Avcılık Gerçekleştirme	Toplam
	T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11	T 12	T 13	T 14	T 15	(%)
Orm.Köylüleri	8.47	7.16	7.68	5.92	5.64	4.88	5.88	6.68	7.71	8.37	7.92	3.79	6.78	7.58	5.52	100
Orm. Teş. Pers.	9.89	8.60	8.09	4.03	5.82	4.96	8.79	8.09	4.96	7.70	7.93	2.70	5.63	6.80	6.02	100
Şeh. Halkı	10.02	8.56	9.81	4.68	4.83	5.19	6.61	6.04	5.97	7.72	8.55	3.27	6.21	6.50	6.04	100
Avcı Derneği Üy.	8.91	8.35	9.46	3.78	3.38	4.94	7.01	6.49	6.23	7.20	8.61	3.12	6.64	6.90	8.98	100
OKÜ Temsil.	8.71	7.44	8.89	4.47	6.99	5.91	6.72	7.98	7.98	8.25	8.21	3.07	5.86	6.31	3.20	100
STÖ Üyeleri	11.11	8.96	9.98	4.46	4.88	5.15	7.30	6.17	5.26	6.33	9.29	3.60	4.72	7.25	5.53	100

Şekil 1. Alternatif taleplere gruplar tarafından verilen puanların grafiksel gösterimi

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

STÖ üyelerince öne çıkarılan talepler sırasıyla; orman kaynaklarının (ağaç, hayvan, su, mera vb.) korunması (T₁), orman yetiştirme ve ağaçlandırma (T₃), erozyonu önleme faaliyetleri (T₁₁) ve orman alanlarındaki doğal tarihi, kültürel vb. değerlerin korunması (T₂) olarak adlandırılmış olup, bu talepler aynı zamanda adı geçen etkinlikleri gerçekleştirme amacını ifade etmektedir. Söz konusu taleplerin bir diğer önemli özelliği ise, altı ilgi grubu tarafından puanlandırılan 15 alternatif talep arasında en yüksek nispi puanları alan talepler olmalıdır. Buna karşılık, söz konusu taleplere en düşük puanları veren grup sadece orman köylüleri olmuştur. Dolayısıyla, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, dört talebe ilişkin STÖ üyelerinin nispeten daha duyarlı oldukları ve bu duyarlılıklarını da söz konusu taleplere verdikleri puanlarla gösterdiklerini söylemek mümkündür.

Yukarıda sıralanan ve STÖ üyeleri tarafından öne çıkarılan taleplerin, ormanların korunması ve geliştirilmesi noktasında odaklanmış olması dikkat çekmektedir. Ancak, ilerleyen ormancılık bilimiyle birlikte, sivil toplum örgütleri bünyesinde yer alan yeşil ve çevreci gruplarının da çalışmalarıyla, 1990'lı yıllarda ekosistemi koruma ve biyolojik çeşitliliği sağlama konularında toplumda meydana gelen hareketlenme (Başkent, 1995) göz önüne alındığında, bu taleplerin STÖ üyeleri tarafından diğer gruplara oranla daha fazla öne çıkarılmasının, bir noktada beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir.

Özellikle çevre ve bu araştırmaya da konu edilen doğa sporları eksenli faaliyet gösteren STÖ'lerin kuruluş amaçları ve öncelikli etkinlikleri arasında; çevreye ve doğal kaynaklara yönelik her türlü olumsuzluğu ortadan kaldırmak, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, temiz ve yaşanabilir bir çevreye dönük çalışmalar yapmak vb. yer almaktadır. Dolayısıyla, en önemli doğal kaynaklardan biri olan ormanların korunması ve geliştirilmesine yönelik talepler de, doğal olarak STÖ üyelerinin öncelikli talepleri arasında yer almıştır. Kaldı ki, ormancılıkla ilgili yerine getirilmesini istedikleri en önemli isteğin ne olabileceği sorusuna da (Öztürk, 2003), STÖ üyeleri % 28'lik oranla ilk sırada ağaçlandırmaların hızlandırılarak yeşilin artırılması şeklinde cevap vermişlerdir.

Öte yandan, ilgi grupları arasında STÖ'ler tarafından en yüksek nispi puan atfedilen T₁, aynı zamanda çalışmaya konu altı ilgi grubundan dördü tarafından da (orman köylüleri, ormancılık teşkilatı, şehir halkı ve STÖ üyeleri) 15 talep arasında ilk sırada tercih edilen talep olarak da dikkat çekmektedir (Öztürk, 2003). T₁'in bu denli öne çıkmasında; Maçka DOİ' de önemli ölçüde (1990 yılı için resmi yoldan orman köylülerine verilen yakacak odunun yaklaşık 13 katı) kayıt dışı ya da kaçak odun tüketiminin gerçekleşmesi (Türker, 1992); tarımsal amaçlı açmacılık yani yasadışı faydalanmalar ile orman ve arazi kadastrosunun tamamlanamaması dolayısıyla mülkiyet sorununun çözülmemiş olmasının da etkisiyle 1970'lerden 1980'li yıllara gelinceye

kadar Maçka DOİ'deki bozuk orman alanı oranı %3'ten %26'ya yükselmesinin (Köse, 1990a; Köse, 1990b) de etkili olduğu düşünülmektedir.

Söz konusu taleplere (T₁, T₂, T₃ ve T₁₁'e) orman köylülerinin en düşük puanları veren grup olması da dikkati çeken bir diğer özellik olmaktadır. Ancak, en düşük puanları veren bu grubun, söz konusu talepleri önemsemediği anlamını çıkarmak doğru olmayacaktır. Zira, orman köylüleri grubu kendi içinde T₁'e en yüksek oranda puan vermiş ve grup içi talep sıralamasında da T₁ ilk sırada yer almıştır. Kaldı ki, Maçka DOİ sınırları içinde orman alanlarının korunmasına daha fazla önem verilmelidir şeklinde geliştirilen yargıya da (Öztürk, 2003), orman köylüleri yaklaşık % 80 oranında kısmen ve kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Bununla birlikte, orman köylülerinin diğer gruplarla kıyaslandığında; T₁, T₂, T₃ ve T₁₁'e en düşük nispi puanları atfeden grup olması, orman köylülerinin sosyo-ekonomik durumuyla ilişkilendirilebilir. Orman köylüleri, her ne kadar gelir kaynakları arasında ormancılığı ön sıralarda ifade etmeseler bile, özellikle yakacak odun başta olmak üzere, ormancılık sektöründen orman köylülerine aynı nitelikli önemli bir gelir transferi söz konusu olmaktadır. İşte bu noktada, orman kaynaklarının korunmasının bu tür gelir kaynaklarını engelleyebileceği düşüncesi, orman köylülerinin T₁ ve T₂'ye diğer gruplara nispeten düşük puan vermesinde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, yapılan görüşmeler esnasında, kimi görüşmecilerin özellikle T₁'e yüksek puan vermesini müteakip, orman kaynaklarının korunmasını istediğini fakat, söz konusu korumanın mutlak bir koruma olmaması, yani korumayla birlikte faydalanmanın ve kendilerine sağlanan çeşitli yasal hakların da devam etmesi ve özellikle de yakacak odun ihtiyaçlarının mutlaka karşılanması gerektiği yönündeki değerlendirmeleri, bu tespiti doğrular niteliktedir.

Ayrıca, Maçka DOİ'de 2002 yılı sonu itibariyle orman kadastro gerçekleştirme oranı % 28 olup (Anonim, 2003), mülkiyet konusu önemli bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim, işletme sınırları içinde toplam orman alanının % 12'sinde odun hammaddesi üretimi yapılamadığı ve bu alanların sosyal ihtilaf alan olarak muhafazaya ayrıldığı, amenajman planlarında bakım ya da gençleştirme amaçlı olarak planlanmış olmakla birlikte, sosyal ihtilaf nedeniyle üretim yapılamayan bazı ihtilaf sahalarının mevcut olduğu belirtilmektedir (Türker vd., 1998). Üretim yapılamamasına benzer şekilde, köylülerin özellikle ihtilaf alanlarda orman işletmesince ağaçlandırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine de pek sıcak bakmamaları ve hatta engellemeye çalışmalarının, T₁ ve T₁₁'e diğer gruplara oranla düşük puan verilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

ORMAN KÖYLÜLERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

Orman köylüleri tarafından en yüksek puanlar verilen; orman köylülerinin sosyo-ekonomik yönden kalkındırılması (T₁₀), ormanların kaliteli su üretimi amacıyla işletilmesi (T₁₄), orman içi sularla balıkçılığın desteklenmesi (T₁₃), yakacak odun üretimi (T₄) ve orman içi otlamacılığın desteklenmesi (T₁₂) etkinliklerinden oluşan talepler, doğrudan ya da dolaylı olarak orman köylülerinin faydalanmalarını konu etme noktasında dikkat çekmektedir. Söz konusu talepler, orman köylülerinin hayatlarını sürdürmeleri ve standartlarının yükseltilmesi açısından önemli getirileri olan talepler özelliğindedir. Buna karşılık, T₄'e avcı derneği üyeleri, T₁₀ ve T₁₃'e STÖ üyeleri, T₁₂'ye ormancılık teşkilatı yönetici ve teknik personeli ve T₁₄'e OKÜ temsilcileri en düşük nispi puanı vermişlerdir.

Bilindiği üzere, orman köylüleri yakacak odun ihtiyacının önemli bir bölümünü ormanlardan sağlamaktadır. Nitekim, yapılan bir çalışmada, yakacak odun ihtiyacının tamamını ormandan karşılayan ailelerin; Karadeniz'de % 64, Ege'de % 57 ve Akdeniz'de % 52 dolayında olduğu tespit edilmiştir (Kudat vd., 1999). Dolayısıyla, yakacak odun tüketimi ya da odun bağımlılığının bu denli yüksek olduğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Maçka DOİ'de, orman köylüleri tarafından yakacak odun üretimine diğer gruplara oranla daha yüksek puan verilmesi beklenen bir durum olmaktadır.

Kaldı ki, orman köylüleri sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ülkenin en yoksul kesimini oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki, bu çalışmada elde edilen diğer bazı bulgular da yukarıda orman köylüleri tarafından öne çıkarılan talepleri destekler niteliktedir. Nitekim, çalışmada orman köylüleri; ormanlar ve ormancılıkla ilgili yerine getirilmesini istedikleri en önemli istek olarak, köylüye ücretsiz yakacak ve yapacak odun verilerek ihtiyaçlarının karşılanması (%23,1) gerektiğini dile getirmişlerdir. Benzer şekilde, ormanların daha iyi yönetilmesi ve işletilebilmesi için neler yapılması gerektiğine ilişkin görüşleri sorulduğunda ise, ormanların faydalarından daha fazla ve serbest bir şekilde faydalanabilme imkânı elde edebilecekleri düşüncesiyle ormanların yönetimi ve işletilmesi yetkisinin köy tüzel kişiliklerine bırakılması (%53,4) talebini öne çıkarmışlardır (Öztürk, 2003).

Ülkemizde, orman köylerinin ormanlarla fiziksel anlamda bir bağı olduğu gibi, buralarda yaşayan halk ile ormanlar arasında da birbirleri üzerinde olumlu ya da olumsuz sonuçları olabilen doğrudan bir etkileşim süreci söz konusudur. Dolayısıyla, orman köylüleri ormanlar ve orman kaynakları yönetimiyle olan ilişkiler açısından diğer ilgi gruplarıyla karşılaştırıldığında nispeten daha fazla öne çıkmaktadırlar. Özellikle, ormancılık sektöründe alınan kararlar ve uygulamalardan da birinci de etkilenen kitle olması nedeniyle, bu ilgi grubu üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmak faydalı olacaktır. Bu noktada, Ülkemiz orman köyleri ve köylülerine şu tespitleri yapmak mümkündür (Türker, 1992; Anonim, 2004; Anonim, tarihsiz Kudat vd., 1999; DPT, 2001; Gülçubuk, tarihsiz):

Orman köyü sayısı Türkiye genelinde 2000 yılı itibariyle 20 550 olup, bu köylerde toplam 7,6 milyon insan yaşamaktadır. Buna göre, Ülke nüfusunun % 11'i ve kırsal nüfusun ise % 32'sinin orman köylerinde yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle, kırsal alanda yaşayan her üç kişiden birini, bir başka ifadeyle kırsal kalkınma faaliyetlerine konu hedef kitlenin de 1/3'ünü orman köylüleri oluşturmaktadır.

Ülkemiz orman köylerinde gelir düzeyinin diğer köylere nazaran önemli derecede düşük ve yoksulluğun da yaygın olması, orman köylerinde yaşayan insanların hayat standardının ülke ve hatta kırsal kesim ortalamasının da oldukça altında kalmasına neden olmaktadır. Nitekim, orman köylerinde ekonomi, çok dar ve sarp araziler ile orman içi otlak ve meralarda çok ilkel bir teknoloji ile yapılan ziraata, ilkel bir hayvancılığa ve nihayet ormancılık hizmetlerinde çalışmaya dayanmaktadır. Orman köylerinin bu faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelirler yapısında emek, makine, tohum vb. maliyet unsurlarını kapsadığından dolayı, çoğu zaman bu köylerde aile bütçeleri açık vermektedir. Nitekim, Trabzon ili Maçka ilçesinde 70 orman köyünde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, bu köylerde cari üretici fiyatlarıyla kişi başına düşen tarım+ormancılık +hayvancılık gayri safi hasıla toplamı 312 dolar olarak bulunmuştur. Bu gayri safi gelirin içinde giderlerin payının % 67 olduğu düşünülürse, orman köylülerinin hayat standartlarının fakirlik alt sınırının altında kaldığı rahatça ifade edilebilir.

Orman köylerinde tarımsal arazi oldukça yetersiz, parçalı ve de engebeli durumdadır. Bu köylerde tarım alanlarının sınırlı olması, mevcut tarım alanlarında ki verim düşüklüğü ile birleştiğinde, kırsal yoksulluğun daha da yaygınlaşması sonucunu doğurmaktadır. Kullanılabilir tarım arazisinden elde edilen gelir yaşamaya yetmemektedir. Bu da daha iyi gelir elde edebilmek için arazi kazanma eğilimlerini güçlendirerek, orman alanlarındaki açmacılığı arttırmaktadır. Dolayısıyla, orman köylülerinin ekonomik açıdan geri kalmışlığı, ormanların varlığı ve sürekliliği üzerinde negatif bir etki doğurarak kendini göstermektedir.

Öte yandan, orman köylerinin genellikle şehir merkezlerinden uzak, sarp ve yüksek yerlerde olması, zaman zaman ulaşım ve haberleşmenin aksamasına neden olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara sert iklim şartları da eklendiğinde, özellikle sağlık ve eğitim hizmetlerinin sağlanmasında ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bazen 15–20 mahalleden meydana gelen çok sayıda ve dağınık yerleşim yerlerine bölünmüş orman köylerine, devlet ya da ormancılık sektörü aracılığıyla götürülen/götürülecek hizmetlerin maliyetini ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Orman köyleri ve köylülerine ilişkin yukarıda sıralanan bazı özellikler, orman köylülerinin sosyal ve ekonomik yönden yaşam standartlarını artırabilmek için zaman zaman bazı arayış ve çabalar içine girmelerine neden olabilmektedir. Bunlardan biri de söz konusu kesimin doğal kaynak olan ormanlarda; kaçakçılık, ormandan tarla açma ve ormana yerleşme vb. yasal olmayan eylemlerde bulunmalarıdır. Söz konusu eylemler orman kaynaklarının tahribi ve sürekliliğinin sekteye uğraması gibi istenmeyen sonuçları da beraberinde getirmektedir.

Bu noktada, Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY), orman köylülerini yukarıda sıralanan olumsuzluklardan kurtararak, köylülerin ormanlar üzerindeki baskısını azaltmak ve bu sayede ormanların korunması ve sürekliliğine katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerine devam etmektedir. Söz konusu genel müdürlük kurulduğu 1970 yılından bu güne kadar, anayasa ve yasalar çerçevesinde, orman teşkilatı köylü ilişkilerinin iyileştirilmesi ve orman köylülerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak, burada ORKÖY'ün asıl amacı; ormanların korunması, geliştirilmesi ve genişletilmesi amaçlarına ulaşılabilmesi için, orman köylülerinin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkınmalarını sağlayarak, ormanlar üzerindeki olumsuz halk baskısını azaltmak olmaktadır. Dolayısıyla, orman köylülerinin kalkındırılması ORKÖY için bir amaç olmaktan ziyade araç konumundadır.

Özetle, Ülkemiz geneli için orman köyleri ve köylülerine ilişkin yukarıda yapılan tespit ve değerlendirmelerin neredeyse tamamının Maçka DOİ sınırları içindeki orman köyleri ve köylüleri içinde geçerli olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Söz konusu değerlendirmelerin özünü ise orman köylülerinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartların olumsuzluğu oluşturmaktadır. Nitekim, orman köylülerine Maçka DOİ’de yaşanan orman tahribatının nedenleri sorulduğunda, ilgili kesim tarafından halkın fakir olması (%44,1) seçeneğinin ilk sırada tercih edilmesi (Öztürk, 2003) özellikle yukarıda ifade edilen ve orman köylüleri tarafından diğer gruplara nispeten daha fazla öne çıkarılan talepler noktasında oldukça anlamlı olmaktadır. Zira, öne çıkarılan taleplerin orman köylülerinin sosyo-ekonomik durumunun ve yaşam standartlarının iyileştirilmesine dönük olduğu görülmektedir.

Buna karşılık, yukarıda sıralanan taleplere en düşük puanları veren gruplar açısından incelendiğinde, söz konusu grupların taleplerle çok fazla bir etkileşim içinde olmadıkları görülmektedir. Bir başka ifadeyle, söz konusu taleplerden elde edilecek faydaları, orman köylülerine oranla kendileri açısından daha az önemli gördükleri için, düşük puan verdikleri söylenebilir. Örneğin, OKÜİ’ler açısından T_{14} , yani ormanların kaliteli su üretimi amacıyla işletilmesi talebinin, grubun özelliği ya da ilgi alanı göz önünde bulundurulduğunda, genellikle çok fazla ilgi çekici bir talep olmasını beklemek doğru olmayabilecektir.

ODUN KÖKENLİ ÜRÜN İŞLEYEN İŞLETME TEMSİLCİLERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

İstihdam (iş) sağlama (T_9), Kaliteli yapacak odun – kereste üretimi (T_5) ve, mantar, şifalı bitkiler vb. odun dışı ürün üretimi (T_6) taleplerine en yüksek nispi puanları OKÜİ temsilcileri verirken, en düşük puanlar ise T_5 ve T_6 ’ya avcı derneği üyeleri, T_9 ’a ise ormancılık teşkilatı yönetici ve teknik personeli tarafından verilmiştir.

Bu noktada, OKÜİ temsilcilerinin T_5 , yani kaliteli yapacak odun üretimi talebini diğer gruplardan daha fazla öne çıkarmış olmaları beklentilerle uyumlu bir bulgu olarak yorumlanabilir. Zira, söz konusu grubun öncelikli ilgi ve faaliyet alanında, girdi diğer bir deyişle hammadde kaynağı olarak yapacak odun üretiminin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ayrıca, ülkemiz odun kökenli orman ürünleri piyasası göz önünde bulundurulduğunda, her ne kadar Orman Genel Müdürlüğü piyasadaki monopol konumunu özellikle son yıllarda ithalat serbestlik ve kolaylıklarına bağlı olarak kaybetmiş olsa bile, hala piyasanın en büyük odun kökenli ürün arz edicisi konumunda olması ve özellikle de bu araştırmaya konu küçük ölçekli odun kökenli ürün işleyen işletmelerin de büyük ölçüde hammadde temini konusunda OGM’ye bağımlı oldukları unutulmamalıdır.

Benzer şekilde, orman köylülerine istihdam (iş) sağlama talebi (T_9) de, odun hammaddesi üretimiyle ilişkili olduğundan, OKÜİ’ler açısından önemli bir talep olarak değerlendirilmiş olabilir. Ancak, mantar, şifalı bitkiler, vb. odun dışı ürünler üretimi talebinin (T_6), neden bu grup tarafından öne çıkarıldığını yorumlamak önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Öte yandan, OKÜİ temsilcileri ormanlar ve ormancılıkla ilgili en önemli istekler olarak, *orman işletmelerinin piyasaya müşterilerin istediği çeşit ve kalitede ürünler sunması* (% 28,9) görüşünü ilk sırada desteklemişlerdir. Zira, yine çalışma kapsamında kendilerine yöneltilen sorulardan elde edilen bulgulara göre; OKÜİ temsilcilerinin OKÜİ temsilcileri ise, *orman işletmelerinin piyasaya müşterilerin istediği çeşit ve kalitede ürünler sunmasını*, % 28,9’luk oranla en önemli talep olarak desteklemiş ve öne çıkarmışlardır. Zira, OKÜİ temsilcilerinin % 80’i için orman işletmeleri birinci öncelikli hammadde temin kaynakları arasında olup, söz konusu temsilcilerin yarıya yakın bir kısmı (% 44) da odun hammaddesi taleplerinin, orman teşkilatınca zamanında ve yeterli miktarda karşılanmadığını ifade etmişlerdir (Öztürk, 2003). Dolayısıyla, orman işletmesinin özellikle odun kökenli ürünlerin üretimi ve pazarlanması sürecinde, müşteri talep ve beklentilerini yeterince karşılayamadığı, bir başka ifadeyle müşteri odaklı bir pazarlama anlayışının yeterince uygulanamadığı görülmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu taleplerden ilk ikisine en düşük puanları veren avcı derneği üyelerinin, bu taleplerle doğrudan ilgili olduklarını söylemek mümkün değildir. Öte yandan, ormancılık teşkilatının istihdam sağlama talebine en düşük puanı veren grup olmasını, özellikle ormancılık sektörünün bir istihdam ve siyasi çıkar sağlama noktasında, iktidarlar için önemli bir araç olarak görülmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

ORMANCILIK TEŞKİLATI TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

Ormancılık teşkilatı tarafından, *rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetleri* (T_7) ve *her türlü faaliyette verimlilik, iktisadilik ve kârlılık* (T_8) taleplerinin, diğer gruplara nispeten öne çıkarılmasında, teşkilat yöneticilerinin mevcut

uygulamadaki odun hammaddesi üretimi eksenli işletmecilik anlayışının yerine, odun dışı ürün ve hizmetleri de içine alan çok yönlü işletmecilik anlayışının orman işletmeciliğine hakim kılınmasının gerekliliğine inanmalarıyla açıklanabilir. Bu noktada, ormancılık teşkilatı çok yönlü işletmeciliğin yanı sıra; verimlilik, iktisadilik ve kârlılığı da öne çıkararak, aynı zamanda her türlü etkinlikte rasyonelliğe dikkat edilmesi gerektiğine de işaret etmektedirler. Söz konusu taleplerden T_7 'ye en düşük puan orman köylüleri, T_8 'e ise, şehir halkı tarafından verilmiştir.

İlgi gruplarının ormanlardan sağlanan en önemli faydaya ilişkin görüşleri incelendiğinde, ormancılık teşkilatının odun üretimi faydasından (%16,7) ziyade, doğa koruma, toplum sağlığını koruma, erozyonu önleme vb. odun dışı faydaların (83,3) daha önemli olduğunu belirtmeleri, yukarıda öne çıkarılan T_7 'yi destekler niteliktedir. Bununla birlikte, uygulamaya bakıldığında Ülkemiz ormancılığında odun hammaddesi üretimi amaçlı orman işletmeciliği faaliyetlerinin hala ağırlığını korumakta olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, hala Ülkemiz ormanları Orta ve Batı Avrupa'dan ithal edilen dar kapsamlı ormancılık anlayışının etkisinden kurtulabilmiş değildir. Bu noktada, ormancılık teşkilatı çalışanlarınca öne çıkarılan rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetlerine ilişkin talebin üzerinde özellikle durulmalıdır. Zira, hızla gelişen dünyada insanların ormanlar gibi doğal kaynaklara olan bakış açıları ile bu kaynaklara ilişkin istek ve ihtiyaçları giderek değişmektedir. Doğal olarak bu değişimin yansımaları Ülkemiz ormancılığında da er ya da geç yansımaları bulmak durumundadır.

Öte yandan, her türlü faaliyette verimlilik, iktisadilik ve kârlılık ilkleri doğrultusunda hareket edilmesine ilişkin talebin ormancılık teşkilatı çalışanları tarafından diğer gruplara nispeten daha fazla önemsenmesi de doğrudan ormancılık sektörünün Ülkemize özgü yapısıyla yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira, Ülkemiz ormanlarının neredeyse tamamına yakını devlet mülkiyetinde olup, Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde merkez ve taşra birimleri tarafından yönetilmektedir. Özellikle işletmecilik faaliyetleri ise taşrada devlet orman işletmelerince yerine getirilmektedir. Mevcut örgüt yapısı içinde kamu işletmesi niteliğinde olan orman işletmeleri doğal olarak sosyal sorumlulukları daima ön planda tutmaktadır. Ancak, bu özellik zaman zaman aşırı personel istihdamı, kaynakların yanlış tahsisi ve etkin kullanılamaması, ormancılık etkinliklerinde aşırı maliyet artışı vb. çok ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Tüm bu sorunlar ve olumsuzlukları bizatihi yaşayan kişiler olarak ormancılık teşkilatı yönetici ve teknik personelleri, etkinliklerin yürütülmesinde daha rasyonel hareket edilebilmesi gereğinden hareketle T_8 'i daha fazla önemsemişlerdir.

Orman köylülerinin rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetlerine nispeten düşük puan vermelerinin başlıca nedeni olarak, bu türlü etkinlikleri gerçekleştiren kişilere karşı sahip oldukları ön yargının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, görüşülen orman köylülerinin önemli bir kısmı, piknik ve benzeri türde etkinlikte bulunanların ormanları tahrip ettikleri, yörenin sosyal ve kültürel hayatına aykırı davranışlarda buldukları vb. nedenlerden dolayı, özellikle köylerinin civarında gerçekleştirilen rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetlerine taraftar olmadıklarını dile getirmişlerdir (Öztürk, 2003).

AVCI DERNEĞİ ÜYELERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

Av-yaban hayatını geliştirme ve planlı avcılık talebi (T_{15}) doğrudan avcı derneklerini ilgilendirmesi nedeniyle, beklenildiği şekilde, bu grup tarafından en yüksek nispi puanla değerlendirilmiştir. Buna karşılık, OKÜ temsilcileri mevcut gruplar arasında söz konusu taleple, belki de en az ilgili grup olması nedeniyle, en düşük puanı veren grup olmuştur.

Öte yandan, OKÜ temsilcilerinin, söz konusu talebe en düşük puanı veren kesim olmasında, iki farklı grubun amaçlarının birbirleriyle çatışma özelliğine sahip olmasının da etkili olabileceği düşünülebilir. Zira, OKÜ temsilcileri tarafından birinci öncelikli amaç olarak değerlendirilen *kaliteli yapacak odun – kereste üretimi* amacı ile avcı derneği üyelerinin ilk sırada tercih ettikleri *av-yaban hayatını geliştirme ve planlı avcılık* amacı, daha önce Maçka DOİ için geliştirilen alternatifler arasında birbiriyle en çok çelişen amaçlar olma özelliğine sahiptirler. Bir başka ifadeyle, belirli bir orman alanının odun üretimine tahsis edilmesi, o bölgedeki yaban hayatının; tamamen ortadan kaldırılmasına neden olmasa bile, büyük ölçüde tedirgin olması sonucunu doğurabilecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Orman kaynakları yönetimine ilişkin ilgi grupları itibariyle öne çıkan alternatif taleplerin ve öne çıkış nedenlerinin irdelenmesi amacıyla Maçka DOİ özelinde ele alınan bu çalışma ile 15 alternatif talep arasında; orman köylülerinin 5, ormancılık teşkilatının 2, avcı derneği üyelerinin 1, OKÜİ temsilcilerinin 3 ve STÖ üyelerinin ise yine 3 adet talebe en yüksek nispi önem atfetmiş oldukları görülmüştür. Buna karşılık şehir halkı ise diğer gruplarla karşılaştırıldığında, hiçbir talebe en yüksek nispi önem atfetmemiştir.

İlgi gruplarına sunulan 15 alternatif talep arasında; orman kaynaklarının (ağaç, hayvan, su, mera vb.) korunması (T₁); orman alanlarındaki doğal tarihi, kültürel vb. değerlerin korunması (T₂); orman yetiştirme ve ağaçlandırma (T₃) ile erozyonu önleme faaliyetleri (T₄)nin en yüksek nispi puanları alan talepler olarak öne çıkmış ve bu en yüksek puanlar da STÖ temsilcileri tarafından verilmiştir. Sözü edilen taleplerin STÖ temsilcileri tarafından öne çıkarılması, STÖ'lerin gerek kuruluş amaçları ve gerekse etkinliklerinin söz konusu taleplerle olan yakın ilişkisiyle açıklanabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan, 15 alternatif içinde en yüksek nispi puanların verildiği söz konusu dört talebe en düşük puanlar ise orman köylüleri tarafından verilmiştir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, bu taleplerin öncelikli olması halinde orman köylülerinin ormanlardan faydalanma haklarıyla ilgili olumsuz sonuçlar doğabileceği düşüncesinde olmalarıyla açıklanabileceği, bir başka ifadeyle, orman köylülerinin zaten kötü olan sosyo-ekonomik şartlarının, bu taleplerle birlikte daha da gerileyeceği kanaatinin etkisiyle böyle bir seçime gitmiş oldukları ifade edilebilir.

Nitekim, bu yargıyı destekler bir başka sonuç, orman köylülerinin en yüksek nispi puanları verdikleri taleplerde kendini göstermektedir. *Yakacak odun üretimi* (T₄), *orman köylülerinin sosyo-ekonomik yönden kalkandırılması* (T₁₀), *orman içi otlatmacılığın desteklenmesi* (T₁₂), *orman içi sulara balıkçılığın desteklenmesi* (T₁₃) ve *ormanların kaliteli su üretimi amacıyla işletilmesi* (T₁₄) talepleri doğrudan ya da dolaylı olarak orman köylülerinin sosyo-ekonomik yönden kalkandırılmasına hizmet eden talepler olup, bu talepleri öne çıkararak bir nevi içinde yaşadıkları olumsuz şartların iyileştirilmesi taleplerini yansıtmalarının yanı sıra, STÖ üyelerinin öne çıkardığı talepleri de en düşük oranda tercih etmeleriyle uyumlu bir davranış sergilemişlerdir.

Ormancılık teşkilatı tarafından öne çıkarılan rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetleri (T₇) ve her türlü faaliyette verimlilik, iktisadilik ve kârlılık (T₈) talepleri, ormancılık etkinliklerinin planlama ve uygulama safhalarında bizzat yer alan kişiler tarafından öne çıkarılması nedeniyle daha bir önem kazanmaktadır. Bu taleplerin ormancılık teşkilatınca öne çıkarılması, aynı zamanda Ülkemizde hakim olan mevcut dar kapsamlı ormancılık anlayışı ile işletmecilik faaliyetlerinde gözetilmesi gereken rasyonellik ölçütlerine yeterince önem verilmediği de işaret etmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçları özetlemek gerekirse; tüm ilgi grupları genel olarak beklenildiği şekilde kendi ilgi alanlarına yönelik talepleri öne çıkarmaktadırlar. Bununla birlikte, özellikle orman köylüleri ve ormancılık teşkilatı çalışanlarından oluşan grupların, diğer ilgi gruplarına nispeten orman kaynaklarıyla daha yoğun bir etkileşim içinde olmalarının da etkisiyle, ormancılık sektörü odaklı sorunlarla da yakın ilişkisi olan talepleri daha fazla tercih ettikleri görülmektedir.

Çalışmaya ilişkin özet olarak verilmeye çalışılan sonuçların da yardımıyla orman kaynakları yönetimi – ilgi grupları ilişkileri çerçevesinde şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

Bilindiği üzere, orman kaynakları yönetim süreciyle doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan pek çok ilgi ve çıkar grubu bulunmaktadır. Değişik ilgi ve talep düzeylerine sahip bu grupların orman kaynakları yönetim sürecine dâhil edilmesi, katılımcılık ilkesinin bir gereği olmaktadır. Zira, artık orman kaynaklarının sadece ormancılık mesleği ile uğraşanlar tarafından verilen kararlarla yönetilemeyeceği ya da ormanların hangi amaçlarla yönetilmesi / işletilmesi gerektiği noktasında ormancılardan tek karar verici olamayacağı kabul edilmektedir.

Bu nedenle, orman kaynakları yönetim sürecine farklı ilgi gruplarının katılımının sağlanmasında, söz konusu grupların alternatif taleplere atfettikleri önem düzeyleri ile bu önem düzeylerinin gruplardaki farklılaşmalarının nedenlerinin irdelenmesi, özellikle işletme düzeyinde orman kaynaklarının planlanmasında gözetilecek amaçların belirlenmesinde ve yönetim kademesindeki karar vericiler tarafından daha sağlıklı ve güvenilir kararlar verilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır. Yerel bazda orman kaynakları yönetim sürecine sağlanan bu katkılar, aynı zamanda orman kaynakları ile ilgi grupları arasındaki etkileşiminin düzenli ve dengeli

bir şekilde yürütülmesi, yöresel talepleri ve şartları dikkate alan rasyonel planlar hazırlama ve ilgi grupları arasında ortaya çıkması muhtemel çıkar çatışmalarını engellemeye dönük stratejilerin geliştirilmesi konularında da orman kaynakları yöneticileri için yol gösterici olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim, tarihsiz. *Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü Hizmet Değerlendirme Raporu*, www.cevreorman.gov.tr/orkoy, et: 12.12. 2005.
- Anonim, 2004. *Türkiye Ulusal Ormancılık Programı Raporu*, Çevre ve Orman Bakanlığı, 95 s., Ekim 2004, Ankara.
- Anonim, 2003. *Trabzon OBM 2003 Yılı Çalışma Programı*, Trabzon.
- Başkent, E.Z., 1995. *Doğaya Uygun Orman Amenajmanı ve Konumsal Planlama, I. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler 4. Cilt, Orman Mühendisliği Dergisi, 23-25 Ekim 1995, Trabzon.*
- DPT, 2001. *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu.*
- Gülçubuk, B., *AB ve Türkiye’de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma*, http://www.wwf.org.tr/tr/docs/sunum_bulentgulcubuk.pdf, et: 12.12.2005.
- Köse, S., 1990a. *Doğu Karadeniz Bölgesi Ormanlarında Eta Azalmasının Nedenlerinin Araştırılması*, 93, Trabzon.
- Köse, S., 1990b. *Değirmendere Havzasında Orman Azalması Nedenleri*, Çevre ve Ormancılık, Cilt 6, Sayı 3, Mayıs – Haziran 1990.
- Kudat, A., Ayhan, Ö., Kuleyin, N. ve Yalçın, İ., 1999. *Türkiye Cumhuriyeti: Orman Sektörü Sosyal değerlendirme Raporu*, FAO ve Dünya Bankası, 81+64 sayfa.
- Öztürk, A., 2003. *Devlet Orman İşletmelerinde İşletme Amaç ve Stratejilerinin Belirlenmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği)*, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER), KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Öztürk, A., Türker, M.F., 2005. *Farklı İlgi Gruplarının Orman Kaynaklarına ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi: Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği*, Artvin Orman Fakültesi Dergisi (Artvin Orman Fakültesi Dergisi’nde yayımlanmak üzere 05.12.2005 tarih ve 3423 sayılı yazı ile kabul edilmiştir.)
- Türker, M.F., 1992. *Maçka DOİ Müdürlüğü Ormanlarından Odun Hammaddesinin Yakacak Odun Amacıyla Tüketilmesinin Sosyo-Ekonomik Analizi*, 131, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Trabzon.
- Türker, M.F., Balık, T. ve Ayaz, H., 1998. *Sosyal İhtilaflı Orman Alanlarının Orman İşletmeciliği Faaliyetleri Üzerine Etkileri (Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği)*, DKB’de Orman Mülkiyet Sorunları Sempozyumu, 8-10 Ekim 1998, Trabzon.
- Türker, M.F., Öztürk, A., Pak, M., Durusoy, İ., 2002. *Orman Kaynağından Geleneksel ve Çağdaş Yararlanma Şekilleri: Dünya ve Ülkemizdeki Durum*, Kırsal Çevre Yıllığı 2002, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği.

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE YEREL HALKIN ORMANLARIN İŞLETİLMESİNE KARŞI ÇIKMA NEDENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

SÜLEYMAN ALKAN¹

DEVLET TOKSOY²

¹D.K. Ormanlık Araştırma Müdürlüğü- 61040 Trabzon

²K.T.Ü. Orman Fakültesi- 61080 Trabzon

ÖZET

Ülke orman varlığının alan olarak % 6,3'üne sahip olan Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan ormanların işletilmesinde, teknik ormancılık kurallarının uygulanmasını engelleyen arazi ve iklim koşullarından kaynaklanan önemli zorluklar yaşanmaktadır. Bu zorlukların yanı sıra, genellikle yerleşim yerlerinin çevresinde bulunan ormanlardan Devlet Orman İşletmelerince (DOI) üretim yapılmasına yöre halkının karşı çıkmasından kaynaklanan işletme sorunları da gündeme gelmektedir. Bu çalışmada; sorunun yaşandığı yerleşim yerlerinde yapılan görüşmelerle, genel bir ifade ile "Sosyal baskı" olarak adlandırılan ve kimi yerleşim yerlerinin sınırları içerisinde bulunan ormanlardan, amenajman planlarının öngördüğü şekilde üretim yapılmasını engelleyen yöre halkının; ormanların DOI'lerce işletilmesine karşı çıkma gerekçeleri, bu ormanların geleceği ile ilgili düşünce ve beklentileri, ormanların işletilmesine dair önerileri ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sosyal baskı, Doğu Karadeniz Bölgesi, Orman-halk ilişkileri, Ormancılıkta katılım

GİRİŞ

Üç Orman Bölge ve bunlara bağlı 21 Orman İşletme Müdürlüğü bulunan Doğu Karadeniz Bölgesi 1 338 263,8 ha ormanlık alanıyla ülke ormanlarının % 6,3'üne sahiptir. Türkiye'de Orman Genel Müdürlüğü tarafından 2005 yılında üretilen 8 100 284 m³ endüstriyel odunun 387 710 m³'ü (% 5,28), 7 667 026 ster yakacak odunun ise 350 467 steri (% 4,53) bu bölgede üretilmiştir (OGM, 2005).

Doğu Karadeniz Bölgesindeki ormanların, buldukları dik ve engebeli araziler ile bölgenin iklim şartlarının olumsuzluğundan kaynaklanan işletilme zorlukları, teknik ormancılığın kurallarını uygulamakta çeşitli engeller doğurmaktadır. Bölgenin özelliklerinden kaynaklanan zorlukların yanı sıra bazı yörelerde yerel halk, yerleşim yerlerinin içinde ve etrafında bulunan ormanlardan DOI'lerce üretim faaliyetlerinin yapılmasına karşı çıkmakta ve bu alanlardan amenajman planlarında belirlenmiş olan eta alınmamaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde halkın baskısı nedeniyle işletilemeyen orman alanları ve alınamayan eta yadsınamayacak düzeydedir. Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü'nün faaliyet gösterdiği ormanlık alanın toplamı 523 523 ha olup bunun 220 080 ha'ında (% 42) sosyal baskı söz konusudur (Mazlum ve ark., 1997). 290 129,5 ha ormanlık alanda faaliyet yürüten Giresun Orman Bölge Müdürlüğü ormanlarının 72 715,5 ha'ında (% 25) aynı sorun yaşanmaktadır (Eroğlu, 1998). Artvin Orman Bölge Müdürlüğü, Arhavi Orman İşletme Müdürlüğü'nün 28 178 ha olan ormanlık alanının 9178 ha'ı (% 32,6) sosyal baskı nedeniyle işletilememektedir (Koçak, 1998). Doğu Karadeniz Bölgesinde halkın karşı çıkması nedeniyle hemen hemen her şeflikte bir veya birkaç bölmenin veya bir blok ormanın bazen de bir şefliğin bütün ormanlarının işletmecilik harici bırakıldığı görülmektedir (Beşel, 1998).

Genel bir ifade ile "Sosyal baskı" olarak adlandırılan ve Doğu Karadeniz Bölgesinde sıkça gündeme gelen sorun, yerleşim yerlerinin içinde ve etrafında yer alan yapraklı türlerin oluşturduğu (Özellikle Kızılağaç ve Kestane) ormanlarda daha yoğun bir şekilde kendini göstermektedir. Bu çalışmada, yöre halkının sosyal baskı altındaki ormanların işletilmesine karşı çıkma nedenleri, bu ormanların geleceğiyle ilgili beklentileri ve mevcut olumsuz koşulları önlemeye yönelik önerileri ortaya konulmuştur.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bölgede faaliyet gösteren Orman Bölge Müdürlüklerinin İşletme ve Pazarlama şubelerinden son dönemde yerel halkın karşı çıkması nedeniyle eta alınamayan yerleşim yerleri hakkında bilgi alınıp, bilinçli örnekleme yöntemine göre bölgeyi temsil edecek şekilde bu yerleşim yerlerinin 15'inde vatandaşlarla görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler 4–6 kişilik gruplarla yapılmış ve toplam 73 kişi ile görüşülmüştür. Görüşme yapılan yerleşim yerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Çalışma kapsamında veriler, köylerdeki kırsal araştırmalarda her zaman kullanılabilir “yarı yapısal görüşme” (semi-structured interview) yöntemi ile elde edilmiştir. Bu yöntemde görüşmeler hem bireylerle hem de gruplarla yapılabilir ve görüşme, araştırmacının öğrenmek istediği ana konuya odaklanabilir. Görüşmeler olabildiğince rahat ve samimi bir ortamda yapılır. Böylelikle katılımcıların söylemek istediklerine göre görüşme yönlendirilerek serbest ve doğru bilgi akışı sağlanır (Wilde, 1997).

Tablo 1. Görüşme Yapılan Yerleşim Yerleri

BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	İLİ	İLÇESİ	YERLEŞİM YERİ ADI
TRABZON	GÜMÜŞHANE	KÜRTÜN	KARAÇUKUR
TRABZON	GÜMÜŞHANE	KÜRTÜN	KIRAZLIK
TRABZON	GÜMÜŞHANE	KÜRTÜN	GÜNYÜZÜ
TRABZON	TRABZON	MAÇKA	BAŞAR
TRABZON	TRABZON	MAÇKA	GÜRGENAĞAÇ
TRABZON	TRABZON	AKÇAABAT	ÇAYIRBAĞI
TRABZON	TRABZON	AKÇAABAT	ÇAL
TRABZON	TRABZON	YOMRA	DEMİRCİLER
TRABZON	RİZE	İKİZDERE	TULUMPINAR
TRABZON	RİZE	İKİZDERE	ÇAMLIK
ARTVIN	ARTVIN	MERKEZ	SÜMBÜLLÜ
ARTVIN	ARTVIN	ARHAVİ	KİREÇLİ
GİRESUN	GİRESUN	YAĞLIDERE	SINIR
GİRESUN	GİRESUN	YAĞLIDERE	ORTAKÖY
GİRESUN	GİRESUN	YAĞLIDERE	AKPINAR

Araştırma kapsamındaki görüşmeler köylerde, genellikle köylülerin topluca oturduğu mekânlarda yapılmıştır. Bilgi almak için yeterli sayıda kişinin bulunmadığı köylerde görüşmeler, köylülerin topluca bulunduğu ilçe merkezlerindeki kahvehanelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde “**Köyünüzün etrafındaki ormanlardan orman teşkilatı tarafından kesim yapılıyor mu?**” anahtar sorusu kullanılmış ve bu soruya verilen cevaplara göre görüşmeler, ulaşılmak istenilen bilgilerin alınacağı şekilde yönlendirilmiştir. Elde edilen bulgular köylülerin kendi ifadelerine de bağlı kalınmaya çalışılarak tasnif edilmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan görüşmeler sonucunda, yerel halkın köylerinin mülki sınırları içerisinde yer alan ormanların işletilmesine karşı çıkma nedenleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

Orman köylüleri, başta yakacak odun olmak üzere kereste ve yaprak yararlanması bakımından ormanlara bağımlı olduğu için ormanların DOİ'lerce işletilmesine karşı direnç göstermektedir. Zira köylüler ormanlardan kesim yapıldıktan sonra yararlanabilecekleri kaynakların azalacağından ve zamanla yok olacağından endişe duymaktadır.

Çeşitli boyutlardaki yararlanmalardan sonra ormanların niteliklerinin bozulmaları sonucunda vatandaşta oluşan “**İleride ihtiyaç duyduğum orman ürünlerini sağlamakta sıkıntıya düşeceğim.**” endişesi ormanların işletilmesine karşı çıkılmasının önemli nedenlerindedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde köy yerleşimlerinin üst sınırına kadar olan ormanlarda, ormanların işletilmesine karşı çıkma nedeni sahiplenme, bu sınırın üzerindeki ormanlarda ise faydalanma ve kullanma hakkı iddiasına dayanmaktadır (Beşel, 1998).

Orman köylerinde hayatlarını zor şartlar altında devam ettiren insanlar; ormanlara muhtaç olduklarını, yakacak odun ve kısmen kereste ihtiyaçlarını, hayvanlarının altına serdikleri yaprağı ormanlardan karşıladıklarını belirtmişlerdir. Ormanların vasfının günden güne bozulduğunu ve DOİ'nin üretim yapmasıyla kendilerinin yararlanabilecekleri odun miktarının azalacağı endişelerini dile getirmişlerdir. Bu endişelerini “**Artık ormanlar bitti!**” cümlesiyle anlatmaktadırlar.

Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan her üç kişiden biri orman köylüsüdür. Orman köylerinde yaşayan insanların hayat standardı ülke, hatta kırsal kesim ortalamasının çok altındadır. Bu köylerde arazi yetersiz, parçalı, engebeli ve verimsizdir. Büyük çapta erozyon tehlikesi altındadır. Yerleşim yerlerinin şehirden uzak, sarp ve yüksek yerlerde olması ulaşım ve haberleşmenin aksamasına neden olmakta, buna sert iklim şartları da eklendiğinde sağlık ve eğitimi de olumsuz etkilemektedir. Bu kesim devlet yatırımlarından da en az payı almaktadır (ORKÖY, 2002). Bu ekonomik geri kalmışlık orman köylülerini orman kaynaklarına daha da bağımlı bir hale getirmiştir.

Orman köylüleri, ormanların mülkiyetinin kendilerine ait olduğu, köylerinin sınırları içerisinde devlet ormanı olmadığı, ormandan kesim yapılmasına izin verildiğinde buraların devlet ormanı olduğunun tescilleneceği düşüncesiyle ormanların DOİ’lerce işletilmesine karşı çıkmaktadır.

Köylünün ormanlar üzerindeki mülkiyet iddiaları “**Biz koruduk.**”, “**Yakın bir geçmişte tarım alanıydı.**”, “**Tapulu arazimizdir.**” hatta “**Biz diktik.**” şeklindeki gerekçelere dayanmaktadır. Bölgede genellikle iğne yapraklı ormanların devlete ait olduğu konusunda bir kabul yaygın olsa da yerleşim yerlerinin içinde ve etrafındaki tarım arazileri arasında bulunan parçalı ladin ormanlarında da köylünün mülkiyet iddiası vardır. Kadastronun bitirilip tescilleme işleminin tamamlanamamasının da etkisiyle bu alanların işletilmesiyle ilgili olarak özellikle üretim aşamasında yerel halk ile ormancılık örgütü arasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların temelinde çoğunlukla gizli veya aşık mülkiyet iddiaları bulunmaktadır.

Bu iddialar eski tarihli tapulara dayandırıldığı gibi, yıllardır korunduğu ve kullanıldığı için de olabilmektedir. Yerleşim yerlerinin yakın çevresinde bulunan ve sahipli olduğu söylenen ormanlarda parsel sınırlarının belli olduğu ve bireysel mülkiyetin tüm köylü tarafından benimsendiği dikkat çekici bir yapıdır. Yani sınırları belli bir ormanın hangi kişi ya da akrabaya ait olduğu konusunda bir anlaşmazlık yoktur. Bu tür ormanların köy tüzel kişiliklerince yönetilmesinin mümkün olamayacağı ifade edilmiştir.

Son birkaç yıldır hızlandırılan orman kadastrosunun bitirilmesi çalışmaları, sorunun çözümüne fazlaca katkı sağlamayacak hatta sosyal baskı altındaki ormanlara yönelik yasadışı yararlanmayı arttıracaktır. Zira yürürlükteki mevzuata göre yapılacak orman kadastrosu halk tarafından benimsenmeyecek ve kabul görmeyecektir.

Yapılan bir çalışmada; Trabzon İlinde 1985-1995 yılları arasında 3662 adet “tapulama tespitine itiraz” davası açıldığını, dava sonucu “orman sayılan yer” olarak kesinleşen parsellerin % 20’sinin incelenmesi sonucunda parsellerin % 76’sının köylülerin kullanımında olduğu belirtilmiştir (Hacıhasanoğlu, 1997). Köylülerin sahipliliği altında korunan orman alanları, yapılan kadastro çalışması sonucunda devlet ormanı olarak sınırlandırıldığında, eskiden belli olan ve diğer köylüler tarafından da bilinen ve kabul edilen sınırlarının ortadan kalkmasıyla, hem eski sahibi hem de diğer köylüler tarafından serbestçe kullanılmakta ve orman tahripleri artmaktadır (Toksoy, 1998). Konu ile ilgili diğer bir tespit ise; kendisinin olduğuna inandığı orman alanlarının, kadastro çalışmaları sonucunda elinden alındığını gören yöre halkı; bazen kadastro çalışmalarını engelleme biçiminde çözüm aramaktadır. Kadastronun bitirilmiş olması, hatta mahkemeye intikal eden davaların orman teşkilatı tarafından kazanılmış olması dahi sorunu çözmemektedir (Mazlum ve ark., 1997).

Bununla birlikte köyün ortak malı olarak bilinen, zamanında bekçi tutularak korunduğu söylenen ve köy ortak malı olarak mülkiyet iddiasında bulunulan ormanlar da vardır. Bu özelliğe sahip ormanların köy tüzel kişiliği tarafından yönetilebileceği vurgulanmıştır.

Orman köylüleri, yerleşim yerleri etrafındaki ormanların köylerini; çığ, kaya yuvarlanması, heyelan gibi doğal tehditlerden koruduğu, köyelerine doğal bir güzellik kattığı için DOİ tarafından odun üretimi amacıyla işletilmesine karşı çıkmaktadır.

Yapılan görüşmelerde, yerleşim yerlerinin içinde ve etrafındaki ormanlardan DOİ'nin üretim yapmasına karşı çıkmalarının bir nedeninin de ormanların köylerini etkileyebilecek doğal tehlikelere karşı koruyucu etkileri olduğu ifade edilmiştir. Köylüler, ormanların; çığ oluşumu, taş yuvarlanması ve erozyonu önleme hatta çevreye doğal güzellik katma fonksiyonlarından yararlandıkları için kesilmesine karşı çıktıklarını önemle vurgulamıştır. Görüşmenin derinlik kazanmasıyla bu karşı çıkma nedeninin altında farklı köylerde üç farklı amacın yattığı belirlenmiştir. Bu nedenler aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

1. Geçmiş yıllarda köyde herhangi bir çığ veya kaya yuvarlanması yaşanması ve bunun maddi hasara ve can kaybına neden olması; ormanın bulunduğu yerin doğal afet oluşumuna neden olacak özellikler taşıması durumunda köylüler bu ormanlardan kesim yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bu tür yerlerde bazen kendi ihtiyaçları için de yararlanmayı yasaklayan katı kurallar koydukları belirlenmiştir.

2. Ekonomik olarak belli bir iyileşmeyi sağlamış, kırsal köyde geçiren hane sayısı az ve dolayısıyla da ormanlardan yararlanmanın azaldığı, insanların büyük şehirlerde elde ettikleri kazançlarıyla köylerinde yazlık konutlar inşa ettikleri yerleşim yerlerinde bu karşı çıkış nedeni ilk sıradadır. Kendilerini köyelerine çeken unsurun doğal yapı ve özellikle de onun önemli bir parçası olarak gördükleri ormanlar olduğunu, bu ormanların kesilerek zarar görmesini istemediklerini belirtmişlerdir.

3. Asıl nedenin ekonomik olduğu, burada yaşayan insanların ormanlara muhtaç oldukları, yakacak odun ve kısmen kereste ihtiyaçlarını ormanlardan karşıladıkları, ormanların vasfının gündün güne bozulduğunu ve DOİ'nin üretim yapmasıyla kendilerinin yararlanabilecekleri odun miktarının azalacağı endişelerini doğrudan ifade etmek yerine çevresel kaygıları gündeme getirdikleri böylelikle köylülerin karşı çıkma nedenlerini kendilerince daha sağlam ve kabul edilebilir bir temele oturttukları gözlenmiştir.

Köyler arasındaki sınır anlaşmazlıklarından dolayı, ormanın hangi köyün sınırlarına girdiği ve kesim işini hangi köyde yaşayanların yapması gerektiği konularındaki endişeler nedeniyle ormanların DOİ'lerce işletilmesine karşı çıkmaktadır.

Türkiye'nin idari bölümlenmesinde en küçük tüzel kişiliği olan birim "köy" dür. Köy sınırlarının zamanında çok kabaca belirlenmiş olması, günümüzde köyler arasında anlaşmazlık konusu olabilmektedir. Bu anlaşmazlıklar bazen köyler arasında husumete ve gereksiz tartışmalara da sebebiyet vermektedir (Bıyık, 2003).

Köyler arasındaki mülki sınırlarda sorunlar olduğunda ve anlaşmazlığın olduğu kısımda orman bulunduğu bu ormanın işletilmesine karşı çıkmaktadır. Burada ormanın "devlet ormanı" olduğu konusunda bir tereddüt veya mülkiyet iddiası olmadığı gibi bu ormanlar genellikle köylülerin yararlanma mesafeleri dışında bulunmaktadır. Buna rağmen ormandaki üretim çalışmalarında hangi köyün vatandaşları çalışırsa ormanın o köye ait olduğunun devlet tarafından tescilleneceği endişesiyle işletilmesine karşı çıkmaktadır.

Dikili satışların uygulanmaya başlamasından sonra satışı alan kişilerin köy dışından olması, ilgili köylüleri çalıştırmayıp dışardan getirdikleri işgücü ile üretim yapmaları durumunda yerel halk ormanların işletilmesine karşı çıkmaktadır.

Dikili satışların uygulamaya konulmasından sonra ortaya çıkan bir sorundur. Kendi köylerinin sınırlarında kalan ormanın dikili satış ihalelerini alamadıkları ve ihaleyi alanların dışarıdan işçi getirmeleri ve üretilen yakacak odunun başka köylere verilmesi durumunda yerel halk işletmeye karşı çıkmaktadır. Dikili satış ihalelerini ilgili köyün alamamasının; köylünün ihaleye girme şartlarını taşınamaması, teminat mektubu verememesi, ihaleye girip düşük fiyat vermesi, kendilerine tahsisli verilse bile üretimi gerçekleştiremeyecekleri, ürünü satamayacakları endişesini taşımaları ve yeterli sermaye birikimlerinin olmaması gibi birçok nedenleri vardır.

Orman köylüleri, yıllar önce yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan tıraşlama kesimleri örneklerine bakarak ormanlarının işletilmesi halinde aynı durumun köylerinde de yaşanacağı endişesiyle üretim yapılmasına karşı çıkmaktadır.

Üretim çalışmaları sırasında orman işletmesinin ormana fazla müdahale edeceği, kesme ve sürütme sırasında mevcut fidanların zarar göreceği ve sonuçta ilgili yerde orman kalmayacağı endişesi de ormanların işletilmesine karşı çıkış nedeni olarak belirtilmektedir. Burada dikkat çeken konu, köylünün yıllar önce yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan tıraşlama sahalarını örnek göstermesidir.

Bu karşı çıkma nedeninin temelinde de ormanlardan üretim yapılması halinde, kendilerinin yararlanacağı kaynakların azalacağı şeklindeki ekonomik kaygılar yatmaktadır. Bir kısım köylünün tıraşlama kesimlerinin artık yapılmadığını bilmesine rağmen, karşı çıkma nedenlerine haklılık kazandırmak için bu tür alanları örnek gösterdikleri de gözlenmiştir.

DOİ yetkililerinin köylülere, yapılacak işlerle ilgili olarak yeterli açıklama yapmaması veya sadece muhtarı ve kooperatif başkanını bilgilendirmesinden kaynaklanan bilgi noksanlığı da üretim yapılmasına karşı çıkma nedeni olmaktadır.

Ormancılığın doğası gereği, toplumun görüş ve beklentilerinin, uygun kurumsal mekanizmalar aracılığıyla, ormancılık etkinliklerine yansıtılması gerekmektedir. Bu gereklilik, aynı zamanda, altına imza atılan uluslararası belgelerin ortaya koyduğu bir zorunluluktur (Akesen ve ark., 2003).

Bu konu ile ilgili olarak Türkiye UlusalOrmancılık Programında; orman köylülerinin kendi yörelerindeki orman kaynaklarının yönetim kararlarına, ormanların korunması, geliştirilmesi, faydalanması safhalarındaki hak ve sorumluluklara katılımının sağlanması için uygun yöntem ve esasların belirlenmesi ve elde edilen deneyimler ışığında geliştirilmesi (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004) hedefi konmuştur.

Görüşme yapılan yerleşim yerlerinde köylülere, ormanların işletilmesine karşı çıkış nedenlerinden sonra bu ormanların geleceği hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. **“Biz köyde yaşıyorsak bu ormanlardan da yararlanma hakkımız olmalıdır. Eğer devlet bu ormanlara el koyacaksa bize bir yer gösterebilir bizler de oraya göç edelim”** şeklinde cevaplar alınmıştır. Bu cevabın bir talep veya öneri şeklinde değil de bir sitem olarak ve hemen hemen görüşme yapılan her yerleşim yerinde dile getirilmesi dikkat çekicidir.

Köyün ortak malı olduğu düşünülen, geçmiş yıllarda köylüler tarafından bekçi tutularak korunan ve kullanılması belli kurallara bağlı olan ormanların köy tüzel kişiliğince işletilmesinde bir sorun yaşanmayacağı belirtilmiştir. Ancak, bu ormanlar verimsiz ve imara muhtaç ise imar işleminin devlet tarafından yapılmasının uygun olacağı, ağaçlandırma çalışmalarında da köylünün çalışması gerektiği önemle vurgulanmıştır. Kişilerin ya da akraba gruplarının mülkiyetinde olduğu düşünülen ve sınırları tüm köy halkı tarafından kabul edilmiş ormanlarda bu sistemi uygulamanın mümkün olmayacağı hatta büyük sorunlar doğuracağı belirtilmiştir. Bu tür ormanlarda en uygun çözümün mülkiyetin tanınması ve ormanların sahiplerince işletilmesi olduğu köylüler tarafından ifade edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Orman köylerinde yaşayan insanlar bir şekilde ormanla ilişkide olan insanlardır. Bu kitle orman kaynakları üzerinde çeşitli şekillerde tasarrufta bulunmakta veya bu kaynaklardan ve kaynakların harekete geçirilmesinden etkilenmektedir. Orman köylülerinin orman kaynakları ile olan ilişkileri toplumun diğer kesimlerinden farklıdır. Dolayısıyla bu ilişkiler de iyi analiz edilmelidir (Gümüş, 2004).

Bu çalışma ile; çeşitli boyutlardaki yararlanmalardan sonra bozulan orman vasfı, yerel halkta “**İleride ihtiyaç duyacağım orman ürünlerini sağlamakta sıkıntıya düşeceğim.**” endişesini doğurmakta ve DOİ’lerce ormanların işletilmesine karşı çıkılmasının en önemli nedeni olarak ortaya konulmaktadır.

Diğer köylerle kıyaslandığında orman köylerinde gelir düzeyinin önemli derecede düşük olduğu bilinmektedir. Yoksulluğun hüküm sürdüğü bu köylerde orman kaynaklarına bağımlılığın fazla olması ve halkın yararlandığı bu kaynakların azalmasından endişe duyması doğal kabul edilmelidir.

Özellikle yerleşim yerlerinin üst kısımlarında bulunan ormanların köyü etkileyebilecek doğal afetlere karşı koruyucu etkisinin olduğu her fırsatta önemle vurgulansa da çoğu yerde ormanların işletilmesine karşı çıkmanın temel nedeni değildir. Bu gerekçe daha çok ekonomik olarak belli bir iyileşmeyi sağlamış köylerde daha öncelikli karşı çıkış nedeni olmaktadır.

Son yıllarda uygulamaya konulan dikili satış yöntemi yerel hakları gözetecek uygulamaları kapsamalıdır. Köylülerin kendi köylerindeki dikili satış ihalelerini alamamalarına neden olan olumsuzluklar giderilmeli, buna yönelik çalışmalar yapılırken köy halkının düşüncelerine önem verilmelidir.

Ormanların işletilmesine karşı çıkmanın önlenmesi için öncelikle ilgili yerleşim yerlerinin ekonomik olarak güçlenmesi gerekmektedir. Bu gibi yerlerin yakacak ihtiyacının karşılanması ormanlara bağımlılığı ve baskıyı önemli ölçüde azaltacaktır.

Ormancılığın ve yapılan faaliyetlerin kamuoyuna tanıtılması yanında, kamuoyunun ve çeşitli kesimlerin yapılan faaliyetlere tepkilerinin, onların istek ve görüşlerinin araştırılıp yapılacak yeni faaliyetlere ona göre yön verilmesi halk ve kamuoyu ile bütünlük sağlanması bakımından faydalı olacaktır (Çakır ve ark., 1998).

Ekonomik olarak iyileşme görülen yerleşim yerlerinde, eskiye oranla yakacak odun kullanımında bir azalmanın olduğu ifade edilmiştir. Bu aşamada da ormanların işletilmesine karşı çıkışın gerekçesi çevresel endişelere dayandırılmaktadır. Bu durumda orman işletmesinin köylülerin tamamına açık ve serbest tartışma ortamının sağlanıp halkın görüşlerinin alınabileceği toplantılarla, yapılacak işler hakkında ayrıntılı bilgi vermesi gerekmektedir. Böylelikle köylülerin ormanların yönetimine katılma istekleri yerine getirilecektir.

Sosyal baskı altındaki ormanların işletilmesine karşı çıkan köylülerin zati ihtiyaç taleplerine haklı olarak; **“Köyünüzde üretim yapmalıyız ki bu üretim sonucunda elde ettiğimiz odundan taleplerinizi karşılayabilelim”** cevabını veren DOİ yetkililerin bu cevabı köylüler tarafından **“tehdit”** olarak algılanmaktadır. Bu algılama eksikliğini gidermek için, gerekçe daha ayrıntılı bir şekilde ve uygun bir dille ifade edilmelidir.

Orman idaresi, orman-halk ilişkilerinin düzenlenmesine ilişkin sınırlı olanakları çerçevesinde bazı hizmetleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak, çok yönlü bir nitelik taşıyan ve devletin tüm organlarının katkılarını gerektiren orman köylülerinin kalkındırılması sorununun, tek başına ormancılık sektörünün olanaklarıyla çözümlenebileceği düşünülemez. Devletin tüm sektörlerinin koordinasyonunu sağlayarak orman köylülerinin kalkındırılmasına ilişkin önlemler alması ve çaba göstermesi gerekir (Özdönmez ve ark., 1996). Böylelikle bölgede yaşayan yerel halkın, ormanların işletilmesine karşı çıkma ve yasadışı yollarla ormanlardan yararlanmaları önlenilecek ve ormanların sürdürülebilir yönetiminin sağlanmasına yardımcı olunacaktır.

KAYNAKLAR

Akesen, A., Ekizoğlu, A., Erdönmez, C., Kuvan, Y., 2003. *Ormancılıkta Katılım: Ormancılık Politikası Açısından Bir Değerlendirme, II. Ulusal Orm. Kong, 19-20 Mart 2003, s. 38-48.*

Beşel, O., 1995. *Orman İşletmeciliğinde Orman Ürünlerinin Hasadı ve Satışı İşlemlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri, I. Ulusal Karadeniz Orm. Kongresi, 23-25 Ekim 1995, Trabzon, Bildiriler Kitabı, 4. Cilt, s. 194-208.*

Bıyık, C., Atasoy, M., 2003. *İdari Sınırlar ve Bunların Tespitinden Doğan Sorunlar, Doğu Karadeniz Bölgesinde Kırsal Alanda Ulaşım, Yerleşim Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, 18-20 Aralık 2003,*

Trabzon, s. 292-305.

Çakır, M., Taraklı, T., Odabaşı, D., Nasırlı, C., Kamiloğlu, M.Y., Balı, R., Saçma, M., 1998. Ormanlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Baskılar ve Ormanların Korunabilmesi İçin Gerekli Tedbirler, *Orman Mühendisliği Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 8, Ağustos 1988, Ankara, s. 2-14.

Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004. *Türkiye Ulusal Ormanlık Prog. 2004–2023*, Ankara, 80 s.

Eroğlu, A., 1998. Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman ve Mülkiyet Problemleri, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman Mülkiyet Sorunları Semp.*, 8-10 Ekim 1998, s. 129-143.

Gümüş, C., 2004. *Ormanlık Politikası. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayın No: 216, Orman Fakültesi Yayın No: 34, Cilt 1, Trabzon, 444 s.*

Hacıhasanoğlu, S., 1997. *Trabzon İli Orman Kadastro Çalışmalarından Kaynaklanan Davaların Ormanlık Politikası Yönünden İncelenmesi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 68 s.

Koçak, F., 1998. Artvin Orman Bölge Müdürlüğünde Orman Mülkiyet Sorunları, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman Mülkiyet Sorunları Semp.*, 8-10 Ekim 1998, Trabzon, s. 11-21.

Mazlum, K., Altun, K., Altuntaş, Ö.F., Eroğlu, O., Alkan, S., Kılınç, Y., 1997. *Doğu Karadeniz Bölgesindeki Sosyal Baskılı Ormanlar, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü, Trabzon, 21 s.

OGM, 2005. *Orman Varlığımız ve İşletme Pazarlama*, <http://www.ogm.gov.tr>, ET: 10.2.2006.

ORKÖY, 2002. *Türkiye’de Ormanlık ve Kooperatif İlişkilerinde Durum Değerlendirmesi, 1. Ulusal Ormanlık Kooperatifleri Sempozyumu*, 22–23 Mart 2002, Kastamonu, s. 15–37.

Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A., 1996. *Ormanlık Politikası, İ.Ü. Yayın No: 3968, Orman Fak. Yayın No: 435, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 417 s.*

Toksoy, D., 1998. *Türkiye’de Orman Mülkiyeti ve Ormanlık Sorunları Üzerine Etkileri*, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman Mülkiyet Sorunları Sempozyumu*, 8-10 Ekim 1998, Trabzon, s. 100-110.

Wilde, V., 1997, *SEAGA Field Handbook*, FAO, Rome, 104 p.

KTÜ ORMAN FAKÜLTESİ ORMAN MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜRK ORMANCILIĞINA BAKIŞ AÇILARI: MEVCUT DURUM, GELECEĞİ, SOSYO-EKONOMİK ODAKLI SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

PROF. DR. MUSTAFA FEHMİ TÜRKER

KTÜ Orman Fak., Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Ekonomisi Anabilim Dalı, 61080-Trabzon.

ÖZET

Bu bildiri çalışması ile KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin; gelecekte büyük ölçüde istihdam edilecekleri ya da edilmeyi umdukları ormancılık sektörünün mevcut durumu, geleceği, temel sorunları ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin saptanması ve ormancılığın sosyo-ekonomik kapsamlı kaynakçası yardımı ile, söz konusu tespitlerin tartışmaya açılması amaçlanmıştır. Bildiride kullanılan veriler, esas olarak anket formlarından sağlanmıştır. Araştırmaya konu olan öğrenciler, KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada, 522 öğrenciden 393'üne ulaşılmıştır. Çalışma ile ulaşılan sonuçlardan anlaşılacağı üzere, Orman Mühendisliği Bölümü öğrencileri, Türkiye ormancılığının kötüye gittiği ve çok kötüye gittiği konusunda % 54 gibi bir oranda görüş bildirmektedir. Yine, 393 öğrencinin oluşturduğu anket uygulanan kitle; % 16 oranıyla siyasi baskıları, ülkemiz ormancılığı için en önemli sorun olarak belirtmişlerdir. Benzer şekilde, % 43'ü ülkemiz ormancılığının sorunlarının yakın bir gelecekteki çözümünü kısmen mümkün görmektedir. Öte yandan, anket uygulanan kitlenin % 19'u ülkemiz ormancılığının sorunlarının çözümünde kültürel ve eğitim tedbirlerinin alınmasını önemli bulmuşlardır.

Anahtar Sözcükler: Ormancılık Sektörü, Ormancılık Eğitim-Öğretimi, Sosyo-Ekonomik Kapsamlı Sorunlar

GİRİŞ

Genel olarak işletmelerin; satın alma, üretim, pazarlama, finans, personel, muhasebe, araştırma-geliştirme ve halkla ilişkiler olarak özetlenebilecek işlevleri bulunmaktadır. Bunlardan halkla ilişkiler işlevinin ana amacı, kamuoyunu belirli bir konuda etkilemek, onun desteğini ve güvenini kazanmaktır.

Hedef kitlenin desteği ve güveni, işletmeler için son derece önemlidir. İşletmeler için; halkın inanmadığı, desteklemediği, benimsemediği faaliyetleri gerçekleştirmek mümkün değildir. Günümüzde “halk da kim oluyor” düşüncesi çok gerilerde kalmıştır (Şahin, 1994; Özdönmez ve ark., 1999).

Üniversitelere bağlı fakülteler, eğitim ve öğretim hizmetleri sunan birer hizmet işletmesi olarak, eğitim sektöründe yer almaktadırlar. Eğitim-öğretim hizmeti veren işletmeler de, diğer işletme işlevleri yanında halkla ilişkiler işlevine özel bir önem vermelidirler. Eğitim-öğretim hizmetleri veren üniversitelerin; önem ve kapsam derecelerine bakılmaksızın sırasıyla; Hükümet, Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu, sanayi, çevre halkı, çeşitli sivil toplum örgütleri, mesleki ve teknik odalar, akademik ve idari personel ile öğrencilerden oluşan, örgüt içi ve örgüt dışı olarak gruplandırılacak bir hedef kitlesi bulunmaktadır.

Ülkemizde özellikle devlete bağlı olan üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik olarak yapılan halkla ilişkilerle ilgili faaliyetler ve araştırmalar; üniversiteler, fakülteler ve bölümler bazında şimdiye kadar pek sık olarak gerçekleştirilememiştir.

Bu bildiri çalışması ile, KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin; gelecekte büyük ölçüde istihdam edilecekleri ya da edilmeyi umdukları ormancılık sektörünün mevcut durumu, geleceği, temel sorunları ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin saptanarak, bu tespitler ile; ülkemiz ormancılığının temel sorunları ve çözümlerine yönelik olarak, sosyo-ekonomik kapsamlı çalışan ormancı bilim adamlarının, ormancılık teşkilatının merkez ve taşra birimlerinde görev yapan idarecilerin ve ormancılıkla ilgili değişik ilgi

ve çıkar öbek temsilcilerinin görüşlerinin yer aldığı üst düzeydeki planlardan sektör bazındaki planlara kadar yer alan değerlendirmeler yardımı ile, tartışma açılması amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

GEREÇ

Araştırmada kullanılan veriler, giriş bölümünde belirtilen araştırma amacına ulaşmak için, çalışmanın esas kaynağını oluşturan ve birincil veri sunma özelliği bulunan anket formlarından (Türker, 2002) sağlanmıştır.

YÖNTEM

ARAŞTIRMA ALANININ BÖLÜM DÜZEYİNDE SEÇİLMESİNİN NEDENİ

Türk Yükseköğretiminde “Bölüm” düzeyinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin verilmesi esas alındığından, böyle bir çalışmanın fakülteye bağlı bir bölüm bazında gerçekleşmesinde yarar görülmüş bulunmaktadır.

ARAŞTIRMA ÖRNEK BÜYÜKLÜĞÜNÜN BELİRLENMESİ

KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin; ileride istihdam edilecekleri ormancılık sektörünün temel sorunları ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin saptanmasına yönelik özelliklere ulaşılması amacıyla son şekli verilen çoktan seçmeli, ucu açık ve kapalı anket soruları, bizzat araştırmacı tarafından, dersler ve sınavlar öncesi sınıflarda öğrencilere sorularak, tam sayım yöntemi uygulanmaya çalışılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırma Anketlerinin Uygulanma Yüzdesi

Sınıfı	Net Öğrenci Sayısı	Anket Uygulanan Öğrenci Sayısı	Anket Yüzdesi
1	100	87	87
2	110	81	74
3	107	90	84
4	110	95	86
Beklemeli	95	40	42
<i>Toplam</i>	<i>522</i>	<i>393</i>	<i>75</i>

Araştırmada tam sayım yöntemi amaçlanmış olmakla birlikte, devamsız olan öğrenciler, devam şartını sağlayıp derse devam etmeyen öğrenciler ve tüm itinaya rağmen anket sorularını sağlıklı olarak doldurmayan öğrencilerin bulunması nedenleriyle, Tablo 1’den de takip edileceği üzere, % 75’lik bir örnekleme yüzdesine ulaşılmış bulunmaktadır.

İSTATİSTİKSEL ANALİZ İÇİN SEÇİLEN KHİ-KARE YÖNTEMİ

Khi-Kare sınaması, belirli sınıflara ayırarak işlem yapılabildiği durumlarda sıkça yararlanılan bir anlamlılık sınamasıdır (Şeniş, 1994). Bu çalışmada, sınıfsal (kategorik) özellikteki değişkenler arasında ilişki olup olmadığı, diğer bir anlatımla bağımsız olup olmadıklarının test edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada istatistiksel yöntem olarak “*Khi-Kare* ile *Bağımsızlık Testi*” uygulanmıştır. Bu teste, ilk aşamada değişkenler belirli sınıflara ayırarak çapraz tablolar oluşturulmakta ve bu tablolardaki her bir göz (hücre) için gözlenen frekanslar belirlenmektedir.

İkinci aşamada, sıfır hipotezinin (H_0) doğru olduğu varsayımı altında, aşağıda verilen formülle *Khi-Kare* istatistiği hesaplanmaktadır (Siegel ve ark., 1988; Sokal ve ark., 1995):

H_0 : iki kategorik değişken (özellik) birbirinden bağımsızdır.

H_1 : iki kategorik değişken (özellik) birbiriyle bağımlıdır.

$$\chi^2_{\text{istatistiği}} = \frac{\sum_{i=1}^k (f_i - f_i')}{f_i}$$

Burada; k = çapraz tablonun hücre (göz) sayısını, f_i = her bir hücrenin gözlenen frekansını, f_i' = her bir hücrenin sıfır hipotezinin doğru olduğu varsayımı altında beklenen frekans değerlerini göstermektedir.

Üçüncü aşamada, $(n-1)(m-1)$ serbestlik derecesi ve α önem düzeyine bağlı olarak, χ^2 kritik değeri, ilgili χ^2 tablosundan alınarak [$(\chi^2_{(n-1)(m-1), \alpha}$ burada n: çapraz tablonun satır sayısını, m: sütun sayısını göstermektedir.], $\chi^2_{\text{istatistiği}}$ ile karşılaştırılmaktadır.

Eğer $\chi^2_{\text{istatistiği}} \geq$ kritik χ^2 değeri ise, sıfır hipotezi reddedilerek, iki kategorik değişkenin birbirinden bağımsız olmadığı, diğer bir deyişle, birbirleriyle ilişkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

χ^2 dağılımının küçük frekanslardan olumsuz etkilendiği ve bu durumda simetrik özelliği bozularak, güvenilir olmayan sonuç verdiği belirtilmektedir (Everit, 1977). Bu nedenle sözü edilen sorunu giderebilmek için çapraz tablolarda hiçbir hücrenin beklenen frekans değerinin 1'den az, göz sayısının %20'sinden daha fazla sayıdaki hücrelerine ilişkin gözlenen frekans değerlerinin de 5'den küçük olmaması önerilmekte, eğer varsa satır ya da sütunların birleştirilmesi yolu tavsiye edilmektedir (Yavuz, 2000).

Bu çalışmada, önem düzeyi (α) 0.05 olarak seçilmiştir. İstatistik analizler, SPSS Paket Programı yardımıyla yapıldığından, kritik χ^2 değerleri yerine, bunlara ilişkin önem düzeyleri elde edilmiştir. Değerlendirmede, belirlenen önem düzeyi değerinin, seçilen önem düzeyine ($\alpha=0.05$) ne eşit ya da küçük çıkması durumunda sıfır hipotezi reddedilerek, iki kategorik değişkenin ilişkili olduğu belirtilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜRKİYE ORMANCILIĞININ DURUMU İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN KHİ-KARE VE YÜZDE ANALİZİ BULGULARI VE TARTIŞMASI

Bu konuyla ilgili olarak elde edilen Khi-Kare analizi bulguları kapsamında, P
(0.115) > α (0.05) $\rightarrow H_0$ Kabul bulgusu elde edilmiştir. Bu bulguya göre, Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin ülkemiz ormancılığına ilişkin görüşleri, sınıflara göre, diğer bir deyişle, bölüme geldikleri yıllara göre fark etmemektedir.

Tablo 2. Orman Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Türkiye Ormancılığının Durumu ile İlgili Görüşlerini Gösterir Dağılım

Düşünceler	I. SINIF		II. SINIF		III. SINIF		IV. SINIF		IV + SINIF		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyiye gidiyor	12	13.79	13	16.04	18	20.0	21	22.1	7	17.5	71	18.06
Aynı, değişmiyor	10	11.49	18	22.22	20	22.22	26	27.36	11	27.5	85	21.62
Kötüye gidiyor	43	49.92	37	45.67	41	45.55	39	41.05	15	37.5	175	44.52
Çok kötüye gidiyor	11	12.64	9	11.11	5	5.55	8	8.42	5	12.5	38	9.66
Fikrim yok	11	12.64	4	4.93	6	6.66	1	1.05	2	5	24	6.1
TOPLAM	87	100	81	100	90	100	95	100	40	100	393	100

Tablo 2'de verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Orman Mühendisliği Bölümü öğrencileri, Türkiye ormancılığının kötüye gittiği ve çok kötüye gittiği konusunda % 54 gibi bir oranda görüş bildirmekte ve bu görüş yıllara ya da sınıflara göre değişmemekte, diğer bir deyişle aynı kalmaktadır.

Öğrencilerin Türkiye Ormancılığıyla ilgili düşüncelerinin haklılığına dair bir takım tespitler yapılarak, bu noktadaki değerlendirmeler daha da zengin kılınabilir. Ülkemiz ormancılığının Cumhuriyet öncesi dönemi değerlendirme dışı tutulduğunda, bir başka anlatımla, çağdaş anlamda ormancılığın başladığı 1937'den bu yana, ülke ormancılığında hedeflenen gerekli ve yeterli adımlar atılmamış ve uygulanan politikalar sonucunda,

ülke orman işletmeciliğinde yönetim, satın alma, üretim, pazarlama, finans, iş gören, muhasebe, araştırma-geliştirme ve halkla ilişkiler işlevlerinin etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilememiş olduğu ifade edilebilir.

Yukarıda ifade edilen ve mikro bazda ifade edilebilecek nedenlerin yanında makro bazda değerlendirmeler de yapılarak, ülkemiz ormancılığının kötüye gidişine ilişkin tartışmalara devam etmek mümkündür. Gerçekten de, ülkemiz ormancılık sektöründe başarının tanımlanmadığı ve değerlendirilmediği, uzmanlaşmanın takdir edilmediği ve geçerli olmadığı, motivasyonun eksik olduğu personelin belli yerlere yığıldığı, pahalı çalışan bir organizasyonun olduğu, kaynak olduğunda rasgele gerçekleştirilen, kaynak olmayınca da durdurulan ormancılık yatırımlarının olduğu, yönetmelik ve talimatlarla merkezden yönlendirilen, buna bağlı olarak farklı sosyal, ekonomik ve bölgesel özelliklere uyum sağlayamayan şablonlarla yönlendirilen ve alternatif gidiş yönlerini tartışmayan bir anlayış hakim olduğundan (Geray, 1989), ormancılık sektörünün makro bazdaki amaçlarına etkin ve verimli bir şekilde ulaşmada bir çok darboğazla karşılaşmaktadır.

Ülke ormancılığının ve orman işletmeciliğinin işlerliğini engelleyen bu görünümün ortadan kaldırılmasına yönelik anlayışlar geç de olsa değişik zeminlerde dillendirilmeye başlanmış ve ülkemiz ormancılık sektörü 21. yüzyıl arifesinde, yıllardan beri geleneksel olarak uygulaya geldiği politikalarına bir *çeki-düzen verme* ihtiyacını duymaya başlamıştır. Nitekim, 1990'lı yıllardan itibaren gerek 1. Ormancılık Şurası (1-5 Kasım 1993, Ankara) gibi ulusal, gerekse de XI. Dünya Ormancılık Kongresi (13-22 Ekim 1997, Antalya) gibi uluslar arası düzeyde toplantılar yapılarak ormancılık sektörünün ilişkili olduğu kesimlerle birlikte hareket etme, onları ormancılıkla ilgili alınan kararlarda etkili kılma yolları aranmış bulunmaktadır. Bu sürecin en son adımlarından biri olarak olarak, ülkemiz ormancılık tarihinde ilk kez 1. Orman Köyleri Kurultayı (22-23 Haziran 1998, Ankara) toplanarak, ülkemiz orman işletmeciliği faaliyetlerinde başarılı olmanın olmazsa olmaz şartı olan, ormancılık sektörü-orman köylüsü ilişkilerini mercek altına alma zorunluluğu doğmuştur (Türker ve Ayaz, 2001).

Ülkemiz ekonomisinin Kasım 2000 ve özellikle Şubat 2001 tarihlerinde yaşadığı buhranların sonucunda, kamu kesiminde yapısal düzenlemelere yönelik olarak, Orman Bakanlığı ile Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından imza altına alınan hizmet sözleşmesi gereği kısa adı ORNOK olan Orman Bakanlığı Yeniden Yapılanma ve Norm Kadro Araştırma Projesinin gündeme gelmiş olması da, ormancılığımızın iyiyeye gitmediğine dair tespitlere haklılık kazandırmaktadır.

Nitekim, ORNOK, Orman Bakanlığı'nın kuruluş amacına en uygun örgüt ve norm kadro yapısını ortaya koymak gerekçesiyle hazırlanmış olup, bu projenin amacı, Orman Bakanlığının kuruluş amacına en etkin ve verimli biçimde ulaşılmasını sağlamak üzere; kurumsal yapısının incelenerek çağdaş yönetim gerekleri kapsamında yeniden düzenlemek ve yeni düzenin gerektirdiği norm kadro yapısını ortaya koymak olarak özetlenmektedir (TODAİE, 2001).

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜRKİYE ORMANCILIĞININ EN ÖNEMLİ SORUNU HAKKINDAKİ YÜZDE ANALİZ BULGULARI VE TARTIŞMASI

Elde edilen Khi-Kare Analizi bulgularına göre, Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin Türkiye Ormancılığının en önemli sorunu hakkındaki görüşleri, yıllara diğer bir deyişle, sınıflara göre kuvvetli bir şekilde fark etmektedir.

Tablo 3 'den izleneceği üzere, anket uygulanan 393 öğrencinin 62'si % 16 oranıyla politik baskıları, 58'i % 15 oranıyla kültürel noksanlığı ve 56'sı da % 14 oranıyla orman kaynağının kaçak kesimlerle tahribini ülkemiz ormancılığı için en önemli sorun olarak belirtmişlerdir. Yine öğrencilerden 45'inin % 12 oranıyla mülkiyet ve kadastro sorunlarını, 29 öğrencinin de % 7 oranıyla orman yangınlarını önemli sorun olarak gördükleri bu arada hatırlatılmalıdır.

Ülkemiz ormancılığının yaşadığı sorunların öğrenciler tarafından önemsenme sırasıyla, çoğu zaman akademik çevrelerin ve özellikle orman ekonomisi alanında çalışan akademisyenlerin bu sorunları mühimseme önceliği arasında da fark olduğu, bu vesileyle hatırlatılmalıdır. Sözgelimi, orman ekonomisi disiplinde çalışan akademisyenler, Türkiye Ormancılığının en önemli sorunları olarak; kırsal fakirlik ve arz yetmezliğini çoğu zaman görmek eğilimindedirler. Her ne kadar, ormanların kaçak kesimlerle tahribi ile kırsal fakirlik ve arz yetmezliği arasında dolaylı olarak ilişki var ise de, öğrencilerin, ormancılık sorunlarıyla ilgili olarak sebeplerden daha ziyade ortaya çıkan sonuç üzerinde durmakta oldukları söylenebilir.

Yine, Türkiye Ormancılık Sektörünün sorunları da, Sekizinci Beş Yıllık kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporunda (OÖİKR, 2001), ormancılık sektörünün kendi bünyesinden kaynaklanan

sorunlar ve sektörün dışından kaynaklanan sorunlar olarak iki ana başlıkta incelemeye konu edilmiştir. *Sektörün kendi içinden kaynaklanan sorunlar olarak* da; geleneksel karakterli olması, diğer bir deyişle, ormancılık sektörünün biyolojik nitelikli bir çalışma alanı olarak anlaşılması ve sosyo-ekonomik boyutun, toplumsal talebin vb. yeterince dikkate alınmaması; yaban hayatı, mera ve havza yönetimi, halkla ilişkiler, politika, ekonomi, vb. bazı faaliyet alanlarına yeterli derecede ilgi gösterilmemesi nedeniyle bu alanlara daha az kaynak ve personel ayrılması; ormancılık sektöründe amaçların makroekonomik düzeyden orman işletmeleri düzeyine tutarlı bir şekilde yansıtılmaması; ormancılık organizasyon sorunları; kadastro ve mülkiyet sorunları; envanter eksiklikleri; mali sıkıntı; ormanlardan elde edilen mal ve hizmet arzının yetersiz olması şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 3. Orman Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Türkiye Orm. En Önemli Sorunu Hakkındaki Görüşlerini Gösterir Dağılım

EN ÖNEMLİ SORUNLAR	I. SINIF		II. SINIF		III. SINIF		IV. SINIF		IV + SINIF		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Politik baskılar	1	1.14	13	16.04	15	16.66	22	23.15	11	27.5	62	15.77
Mülkiyet ve kadastro	0	0	0	0	5	5.55	31	32.63	9	22.5	45	11.45
İşletmelerin bağ. Olmaması	0	0	0	0	0	0	2	2.1	1	2.5	3	0.7
Kırsal fakirlik	1	1.14	0	0	1	1.11	1	1.05	1	2.5	4	1
Kültürel noksanlık	20	22.98	19	23.45	12	13.33	2	2.1	5	12.5	58	14.75
Bütçe yetersizliği	3	3.44	3	3.7	10	11.11	3	3.15	1	1.25	20	5.08
Orman yangınları	14	16.09	8	9.87	4	4.44	2	2.1	1	2.5	29	7.37
Erozyon ve çölleşme	5	5.74	0	0	0	0	2	2.1			7	1.78
Yasal mevzuat	1	1.14	0	0	0	0	0	0	1	2.5	2	0.5
Mesleki yetersizlik	4	4.59	5	6.17	3	3.33	5	5.26	1	2.5	2	0.5
İşletme planları olmayışı	0	0	0	0	0	0	1	1.05	1	2.5	2	0.5
Ağaçlandırma-geçleştirme	1	1.14	3	3.7	4	4.44	3	3.15	2	5	13	3.3
Orm kaçak kesimle tahribi	22	25.28	10	12.34	14	15.55	6	6.31	4	10.0	56	14.24
Orm. Politik. Kararsızlık	0	0	6	7.4	4	4.44	0	0	1	2.5	1	2.79
Sürekliliğin tehlikede olması	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2.5	1	0.2
Kamu orm. mülk. ve işletm.	4	4.99	1	1.23	1	1.11	1				7	1.78
Ormansızlaşma	0	0	0	0	0	0	4	4.21	0	0	4	1
İstihdam fazlalığı	0	0	0	0	0	0	1	1.05	0	0	1	0.2
Arazi sınıfları olmaması	0	0	0	0	0	0	2	2.1	0	0	2	0.5
Orm. Fonk. Değ. önem	0	0	0	0	2	2.22	1	1.05	0	0	3	0.7
Rüşvet ve suistimal	0	0	2	2.46	3	3.33	4	4.21	0	0	9	2.29
DOİ'lerin alan büyüklüğü	0	0	0	0	0	0	1	1.05	0	0	1	0.2
Yönetim ve organizasyon	0	0	0	0	2	2.22	1	1.05	0	0	3	0.7
Yetersiz orm. müh. İstihdamı	1	1.14	5	6.17	1	1.11	0	0	0	0	7	1.78
Orm. Eğitim ve öğ.	1	1.14	2	2.46	0	0	0	0	0	0	3	0.7
Ormanların korunamaması	2	2.29	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0.5
Verimli davranamama	1	1.14	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0.2
Mesleki prestij olmaması	1	1.14	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0.2
Yeni teknolojiye açık olmama	0	0	0	0	3	3.33	0	0	0	0	3	0.7
O.Bakanının orm.müh.	0	0	0	0	1	1.11	0	0	0	0	1	0.7
Fikirsiz	9	10.34	4	4.93	0	0	0	0	1	2.5	14	3.56
TOPLAM	87	100	81	100	90	100	95	100	40	100	393	100

Sektör dışından kaynaklanan sorunlar da; Türkiye’de toprağa dayalı sektörler arasında yanlış arazi kullanımı sonucunda ağır ekolojik ve sosyo-ekonomik sorunların ortaya çıkması; orman kaynakları konusunda toplumun yanlış değer yargıları, ormancılık sektörünün siyasi otorite, bürokrat ve girişimcilerin kısa dönemli çıkarları için kullandıkları bir araç olması; orman köylüsünün kırsal yoksulluk içinde bulunması şeklinde sıralanmaktadır (OÖİKR, 2001)

Kalkınma Planlarının hazırlanmasında altlık teşkil eden özel ihtisas komisyon raporları, konularında ülkenin yetişmiş kişiler tarafından hazırlanmakta olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla, bu raporların ortaya

koyduğu tespitlerin önemsenmesinin gereği ortadadır. Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporunda ifade edilen sorunlar, geniş yelpazeli olup, kamu kurum ve kuruluşlarından gelen üyelerinin ağırlığıyla resmi bir belge özelliğini taşımakta ve dolayısıyla sorunların öncelik sırasını da net olarak içermemektedir. Dolayısıyla, öğrencilerin çok önemli sorun olarak gördükleri, ormancılık sektöründe yaşanan politik baskılar, bu resmi nitelik verilen raporlarda, çok daha geri sıralara ya da arka planlara itilebilmektedir.

Türkiye Ormanlığının politik baskılar, kültürel noksanlık, kaçak kesimlerle tahribat vb. eksenli temel sorunları; bir taraftan odun kökenli orman işletmeciliğinin sonuçları olmakta, öte yandan da, ormanların çok yönlü ve fonksiyonel değerleri de dikkate alacak şekilde sürdürülebilir işletilmesi gibi sorunların hissedilmesini engellenmektedir. Bu durumun, öğrencilerin Türkiye Ormanlığı sorunları içinde bu problemleri önemsememesine neden olduğu söylenebilir.

Türkiye Ormanlığının en önemli sorunları hakkında, Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin ortaya koyduğu politik baskılarla ilgili düşünce; halihazırda Orman Genel Müdürlüğü'nün taşra teşkilatlarında Orman Bölge Müdürü, Orman Bölge Müdür Yardımcısı, Orman İşletme Müdürü ve Orman İşletme Müdür yardımcılarında oluşan yöneticiler üzerinde yapılan bir araştırmada (Türker ve ark., 2002) da benzer şekilde ortaya çıkmış bulunmaktadır. Nitekim, orman teşkilatı yöneticileri üzerinde yapılan bu araştırmada “Ne tür iş problemleri sizi gece uyumaktan alıkoyar?” diye sorulduğunda, 37 yöneticiyle dördüncü öncelikle “Politik ve idari müdahale ve problemler ile orman mühendisliği diplomasına değil de ilkökul diplomasına itibar eden zihniyet”, “Orman işletmelerini ya da teşkilatını karakterize eden bir cümle yazınız” diye sorulan soruya 14 kişiyle ve ikinci öncelikle yazılan “Politikadan ayrı düşünülüyor” ve ”Tipik bir orman işletmesi personelinin sahip olduğu özellikleri belirtiniz?” şeklinde sorulan soruya 9 kişiyle üçüncü öncelikle verilen “Siyasi baskılara sürekli boyun eğen ve her zaman onlardan yardım isteyen biri, evet efendimci” olarak verilen cevaplar, aslında ormancılık mesleğinin bizatihi uygulayıcılarının bire bir yaşadığı uygulamadaki politik baskıların taşıdığı önemi ortaya koymakta olduğu söylenebilir.

Benzer şekilde, 1950–1989 yılları arsını kapsayan 40 yıllık dönemde Türkiye’de meydana gelen 2 474 020 hektarlık orman azalmasının yaklaşık % 55’inin politik tercihlerin ağırlıkla gözetildiği anayasal ve yasal düzenlemelerle gerçekleştirilmiş olması (Çağlar, 1992) da ülkemiz ormancılığı üzerinde yaşanan siyasal baskı gerçeğini ortaya koyan bir başka yaklaşım olarak verilebilir.

Bu noktaya ilgili olarak, ORNOK projesine atıf yapmak da mümkündür. Bu projeye, Orman Bakanlığında yeni bir örgüt yapısı ve norm kadro çalışması yaparak, sektörün amaçlarına etkin ve verimli bir şekilde ulaşılmasının amaçlanması, gizli olarak da olsa, sektörde yaşanan çoğu zaman siyasi tercihler sonucu ortaya çıkan ormancılık örgüt yapısı ve buna bağlı olarak etkileri ağır şekilde hissedilen politik personel istihdamı sorunlarının önemsenmesi ve kabul edilmesi anlamına geldiği de ifade edilebilir.

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜRKİYE ORMANCILIĞININ SORUNLARININ YAKIN BİR GELECEKTE ÇÖZÜMÜ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN KHI-KARE VE YÜZDE ANALİZİ BULGULARI VE TARTIŞMASI

Bu nokta ile ilgili olarak elde edilen Khi-Kare analizi bulguları kapsamında, $p (0.000) < \alpha (0.05) \rightarrow H_0 \text{ Red}$ bulgusu elde edilmiştir. Buna göre, Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin, ülkemiz ormancılığının sorunlarının yakın bir gelecekteki çözümü konusundaki görüşleri, sınıflara göre, diğer bir deyişle, geldikleri yıllara göre kuvvetli bir biçimde değişmektedir.

Aşağıdaki Tablo 4’den de takip edileceği üzere, 393 öğrencinin 168’i % 43 oranıyla ülkemiz ormancılığının sorunlarının yakın bir gelecekteki çözümünü kısmen mümkün görmekte, 160’ı % 41 oranıyla çözümü mümkün görmemekte ve 50’si % 13 oranıyla çözümü yakın gelecekte mümkün görmektedir.

Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin, belirttikleri sorunları çözüm noktasında yakın zamanda ümitsiz olanlar birinci sınıflarda % 29 iken, bu oran yıllara göre artmakta ve dördüncü sınıflarda % 52’ye ve beklemeli öğrencilerde de % 55’e yükselmektedir. Muhtemelen bu durum, yıllara göre sınıflar arasında ortaya çıkan farklılığın bir nedeni olmaktadır.

Türkiye Ormanlığında yaşanan en büyük sorunun politik baskılar olarak; Orman Mühendisliği Bölümü öğrencileri, Orman Teşkilatı Yöneticileri ve Ormanlı Akademisyenler vb. çok değişik çevrelerce baskın olarak ortaya konması, bu sorunun ve diğer sorunların yakın bir gelecekte çözümü konusunda da öğrencileri olumsuz bir havaya sokmakta olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Orman Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Türkiye Ormancılığının Sorunlarının Yakın Bir Gelecekte Çözümü Konusundaki Görüşlerini Gösterir Dağılım

Düşünceler	I. SINIF		II. SINIF		III. SINIF		IV. SINIF		IV + SINIF		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	15	17.24	16	19.75	12	13.33	3	3.15	4	10,0	50	12.72
Kısmen	37	42.52	30	37.03	46	51.11	42	44.21	13	32.5	168	42.74
Hayır	25	28.73	32	39.5	32	35.55	49	51.57	22	55,0	160	40.71
Fikirsiz	10	11.49	3	3.7	0	0	1	1.05	1	2.5	15	3.81
TOPLAM	87	100	81	100	90	100	95	100	40	100	393	100

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜRKİYE ORMANCILIĞININ SORUNLARININ ÇÖZÜM YOLLARINA İLİŞKİN KHI-KARE VE YÜZDE ANALİZİ BULGULARI VE TARTIŞMASI

Bu nokta ile ilgili olarak elde edilen Khi-Kare analizi bulguları kapsamında,

$p (0.000) < \alpha (0.05) \rightarrow H_0$ Red bulgusu elde edilmiştir. Bu bulguya göre, Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin, ülkemiz ormancılığının sorunlarının çözüm yollarına ilişkin görüşleri, sınıflara göre, diğer bir deyişle, geldikleri yıllara göre kuvvetli bir biçimde değişmektedir.

Aşağıdaki Tablo 5'den de takip edileceği üzere, 393 öğrencinin 76'sı % 19 oranıyla ülkemiz ormancılığının sorunlarının çözümünde kültürel ve eğitime dönük tedbirlerin alınmasını önemli bulurken, 51'i % 13 oranıyla bu noktada fikir sahibi olmamakta, 38'i % 10 oranıyla politik baskının azaltılarak Türkiye ormancılığının sorunlarının çözümünün mümkün olduğunu, 22'si % 6 oranıyla yeniden yapılanmaya giderek ve 19'u % 5 oranıyla Orman Mühendisliği ve bu bölümün öğrencilerinin sayısının azaltılmasıyla bu sorunun çözülebileceğini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin ülkemiz ormancılığının en önemli sorunu ve bu sorunun çözümü hakkındaki düşünceleri arasında kısmen de olsa benzerliklerin bulunduğu ifade edilebilir. Nitekim, Türkiye ormancılığının en önemli sorunları olarak; politik baskılar, kültürel noksanlık, kaçak kesimlerle ormanların tahribi, mülkiyet ve kadaströ sorunları ve orman yangınları olarak verilirken; ülkemiz ormancılığının sorunlarının çözümüne ilişkin olarak; kültürel ve eğitim tedbirlerinin alınması, politik baskının azaltılması, yeniden yapılanmaya gidilmesi, Orman Fakülteleri ve Orman Mühendisliği Bölümlerinin sayılarının azaltılması ve ormanları sıkı denetimle özelleştirme sırasıyla verilmektedir. Dolayısıyla, öğrencilerin politik baskılarla eğitim ve kültürel konularını, ülkemiz ormancılığının en önemli sorunları ve çözüm yolları arasında dile getirmeleri öne çıkmaktadır.

Peşinen belirtmelidir ki, öğrencilerin eğitim ve kültürel tedbirler olarak ülkemiz ormancılığının sorunlarının çözümünü düşünmeleri, gelecek için cesaret verici olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar bu yol, orta ve uzun vadede gerçekleşecek bir çözüm olmakla beraber, eğitim ve kültürel tedbirlerle ormancılık sorunlarına çözüm düşünülmesi, kalıcı sonuçların alınması bakımından önemli görülebilir. Özellikle bu tarz çözümün ilk üç sınıfta % 25'ler gibi yüksek seviyelerde önerilmesi anlamlı ve önemli sayılabilir.

Benzer şekilde, Türkiye Ormancılık Sektörünün sorunları da, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporunda (OÖİKR, 2001), "Türk ormancılığı, ülke ihtiyaçları ormancılık ihtiyaçları dikkate alınarak, çağdaş ormancılık anlayışı hakim kılınacak şekilde, orman kaynaklarının yönetimi mesleği olarak algılanmalı, biyolojik ve teknik özelliğinin yanında ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetsel boyutlarına da gereken önem verilmelidir" denilerek, sektörün içsel ve dışsal nedenlere bağlı olarak yaşadığı sorunlara öncelikli çözüm önerisi olarak verilmelidir. Bu yaklaşımda da, dikkat edilirse, ormancılıkta yeni anlayış ve yeni sosyo-ekonomik ve kültürel bakış açılarının önerildiği anlaşılmaktadır. Bu öneriler, bölüm öğrencilerinin önerileriyle kısmen tutarlılık sağlamaktadır. Nitekim, öğrencilerin eğitim ve kültürel tedbirler ile ormancılıkta yeniden yapılanmaya gidilmesini önermeleri, makro planlardaki tedbirlerle benzerlikler taşımaktadır.

Ormancılıkta yeniden yapılanma ve norm kadro çalışmalarıyla; var olan yapısal sorunların aşılmasına imkan vermek, var olan örgütsel yapının etkinlik ve verimliliğinin artırılması, işlevlerini yitirmiş olan birimlerin kapatılması, işgücü planlamasında azami tasarrufun öngörülmesi, zorunlu olmadıkça kadro artırıcı düzenlemelerden kaçınılması,..vb. hususların öne çıkarılmasıyla (ORNOK, 2001), öğrencilerin de öne çıkarmış olduğu politik baskının azaltılması, yeniden yapılanmaya gidilmesi, yeterli orman mühendisinin istihdam edilmesi,.. vb. çözüm önerilerinin gerçekleştirileceği öne sürülebilir.

Tablo 5. Orman Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Türkiye Ormancılığının Sorunlarının Çözüm Yollarına İlişkin Görüşleri

Çözümeye ilişkin Görüşler	I. SINIF		II. SINIF		III. SINIF		IV. SINIF		IV + SINIF		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Politik baskıyı Azaltarak	1	1.14	9	11.1	7	7.77	14	14.73	7	17.5	38	9.66
Orm. işlt. köy. Vererek	0	0	0	0	0	0	2	2.1	1	2.5	3	0.7
Orm. Sınırnı belirleyerek	0	0	0	0	2	2.22	8	8.42	4	10,0	14	3.56
İşlt. Yetki ve sorum. Vererek	0	0	1	1.23	1	1.11	0	0	1	2.5	3	0.7
Yeniden yapı. Giderek	0	0	2	2.46	6	6.66	11	11.57	3	7.5	22	5.59
Mevzuatı değiştirerek	2	2.29	1	1.23	3	3.33	5	5.26	1	2.5	12	3.05
Kült.-eğitim tedbir. Alarak	22	25.28	19	23.45	22	24.44	9	9.47	4	10,0	76	19.33
OBM'leri kapatarak	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2.5	1	0.2
Bir Sayının yap. iş değil	2	2.29	0	0	4	4.44	4	4.21	5	12.5	15	3.81
Otokratik yönetimle	1	1.14	2	2.46	3	3.33	2	2.1	1	2.5	9	2.29
İşlt. Planları yaparak	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2.5	1	0.2
Orm. Kad. GM kurarak	0	0	0	0	4	4.44	5	5.26	1	2.5	10	2.54
Kırsal fakirliği Önleyerek	0	0	0	0	0	0	1	1.05	4	10,0	5	1.27
Sıkı denetimle özelleştirerek	3	3.44	2	2.46	5	5.55	6	6.31	1	2.5	17	4.32
Finansal tedbirlerle	0	0	3	3.7	5	5.55	3	3.15	1	2.5	12	3.05
Orm. Korun. Köy. bırakarak	0	0	0	0	0	0	1	1.05	0	0	1	0.2
Ağaçlandırma seferberliği ile	10	11.19	2	2.26	2	2.22	2	2.1	0	0	16	4.07
Katılımcı ormancılıkla	0	0	0	0	1	1.11	6	6.31	0	0	7	1.78
OM Böl. ve öğ. sayısını azalt.	5	5.74	12	14.81	0	0	2	2.1	0	0	19	4.83
Teknolojik yat. Yaparak	1	1.14	5	6.17	1	1.11	1	1.05	0	0	8	2.03
Oduna ikame ürünler üret.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
OB'da uzman. Giderek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
O.Bak.O.müh. olmasını sağl.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çözümde ümitsiz	0	0	2	2.46	1	1.11	0	0	0	0	3	0.7
Nitelikli öğ. Yetiştirerek	0	0	0	0	4	4.44	4	4.21	0	0	8	2.03
DOİ alanlarını küçültürerek	0	0	0	0	0	0	1	1.05	0	0	1	0.2
Arazi sınıfları. Yaparak	0	0	0	0	0	0	1	1.05	0	0	1	0.2
Yeterli o. müh. İstihd. Ederek	3	3.44	4	4.93	4	4.44	0	0	0	0	11	2.79
Etkin orm. kor. tedbir. alarak	11	12.64	0	0	0	0	0	0	0	0	11	2.79
Orm. Yolu inşa etmeyerek	1	1.14	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0.2
Verimlilik tedb. alarak	1	1.14	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0.2
Ülke ekon. Düzelmeyle	0	0	1	1.23	0	0	2	2.1	0	0	3	0.7
Kararlı orm. Politikalarıyla	0	0	6	7.4	1	1.11			0	0	7	1.78
Orm. Fonk. hiz. öne çıkarılma.	0	0	1	1.23	0	0	0	0	0	0	1	0.2
Silvikültürel tedb. Alarak	0	0	0	0	1	1.11	0	0	0	0	1	0.2
Yaşlı o. Müh. Emekli ederek	0	0	0	0	1	1.11	0	0	0	0	1	0.2
Fikirsiz	22	25.28	9	11.11	12	13.33	4	4.21	4	10,0	51	12.97
TOPLAM	87	100	81	100	90	100	95	100	40	100	393	100

KAYNAKLAR

- Çağlar, Y., 1992. *Türkiye Ormanları ve Ormancılık, İletişim Yayınl. Cep Üni. Yay., İstanbul.*
- DPT, 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: DPT:2531-ÖİK:547, Ankara.*
- Everit, B.S., 1977. *The Analysis of Contingency Tables, Chapman and Holl, NewYork.*
- TODAİE, 2001. *Orman Bakanlığı Yeniden Yapılanma ve Norm Kadro Araştırma Projesi (ORNOK PROJESİ), Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 11s, Ankara, 2001-2002.*
- Özdönmez, M. İstanbullu, T. Akesen, A.ve Ekizoğlu, A., 1996. *Ormancılık Politikası, İÜ Yayın No: 3968, Orman Fakültesi Yayın No: 435, İstanbul.*
- Siegel, S. ve Castellan, J., 1998. *Nonparametric Statistics For The Behavioral Sciences, 2 end ed., Mc.Grow-Hill Book Company, NewYork.*
- Sokal, R.R. ve Rohlf, F.J., 1995. *Biometry 3 th Ed., WH Freeman and Company, NewYork.*
- Şahin, M., 1994. *İş İdaresine Giriş, A.Ü. yayın Nu:170, AÖF Yayınları Nu: 72, Eskişehir.*
- Şeniş, F., 1994. *İstatistik, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 175, Eskişehir.*

Türker, M.F. Ayaz, H., 2001. Orman Köyleri kurultayı (22-23 Haziran 1998, Ankara) Sürecinin Değerlendirilmesi: Gereçler ve Tespitler, KTÜ Orman Fakültesi Seminer Serisi No: 7, 1998-1999 Eğitim-Öğretim Yılı Güz ve bahar Yarıyılları Seminerleri, 54-67, Trabzon.

Türker, M.F., 2002., KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Sosyal, Ekonomik, Kültürel ve Demografik Özelliklerinin Araştırılması, KTÜ Araştırma Fonu Proje Kod Nu: 98.113.001.6, XVI+126s, Trabzon.

Türker, MF. Barlı, Ö. ve Ayyıldız, H., 2003. Türkiye Ormancılık Teşkilatında İşletme Kültürünü Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, KTÜ Araştırma Fonu, 20.113.001.9 Kod Nolu Proje, XIII+144s, Trabzon.

Yavuz, H., 2000. Parametrik Olmayan İstatistiksel Yöntemler (Basılmamıştır), 464 s.,

2/B ARAZİLERİ BULUNAN KÖYLER VE TARIMSAL İŞLETMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME (EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ)

DR. FEVZİ BİLGİN

TC Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormanlık Araştırma Müdürlüğü

ÖZET

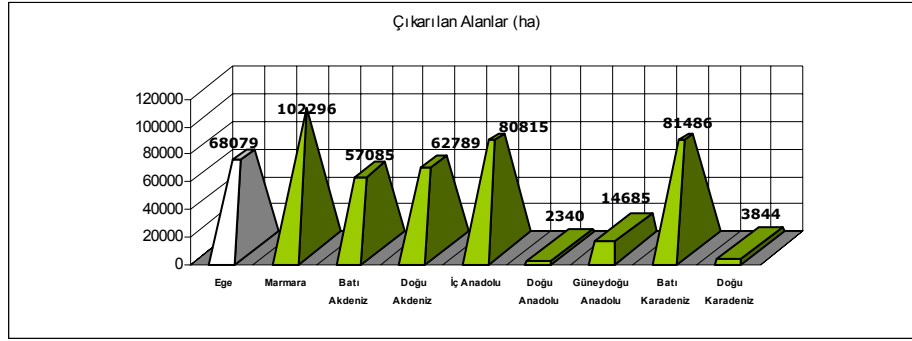
Bu çalışmada, Ege Bölgesi örneği ile yasal yollardan ve tarımsal amaçlar için orman sınırları dışına çıkarılan araziler (2/B) ve bu arazilere sahip köy ve tarımsal işletmeler incelenmiştir. Çalışma, bölge genelinde altı orman işletme müdürlüğü ve bu müdürlükler dahilinde örneklenen 40 köy ve 180 tarım işletmesinde tesadüfi örnekleme modeline göre yürütülmüştür. Elde edilen verilerle genel istatistiki değerlendirmelerin yanı sıra, işletmelerden alınan bitkisel üretim verilerinden faydalanılarak Brüt Marj (kısmi karlılık) analizi yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, çoğunlukla orman arazilerinin uzantıları şeklinde olan 2/B arazilerinin önemli bir kısmının arazi yetenek sınıflamasına göre tarımsal amaçlı kullanımlara uygun olmayan V. sınıf ve daha düşük vasıflı araziler olduğu ve orman arazileri niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Verimli bir üretimin olmadığı 2/B arazilerinin önemli bir bölümünde arazi kullanım sorunları bulunduğu, işletme arazi varlıklarının %48'inin ise 2/B arazilerinden oluştuğu görülmüştür. Gelir düzeyi düşük bu kesimlerde 2/B satışlarından beklenen gelirin elde edilemeyeceği ortaya konmuştur. 2/B arazilerin bir kısmında üretim yapıldığı (%61), kalan kısımlarının ise otlama amacıyla boş tutulduğu ya da üretime geçmemiş genç meyveliklerden oluştuğu belirlenmiştir. Köylerde; yerleşim şeklinin, ormana olan mesafenin, köy büyüklüklerinin, işletmelerde ise; toplam arazi miktarı ve hayvan sayısının 2/B arazi çıkarımları üzerine etkili değişkenler olduğu istatistiki olarak belirlenmiştir. Köyler ve işletmelerde gelecekte de benzer arazi çıkarımlarının olacağı ve yasal çalışmaların bu yönde devam edeceği genel bir kana ve beklentidir.

Anahtar Sözcükler: Yasal Düzenlemeler, 2/B Uygulamaları, Arazi Kullanımı, Ege Bölgesi.

GİRİŞ

Türkiye’de arazi kullanımı ve arazilerin çeşitli sektörlere dağılımı en çok tartışılan konulardan biridir. Tartışmaların temelinde sektörel arazi kullanım değişimleri ve bu değişimlere etki eden teknik, sosyolojik, ekonomik, siyasal, çevresel vb. etmenlerin belirlenmesi yer almaktadır. Türkiye perspektifinde bakıldığında bu değişimlerin önemli bir bölümünün orman arazileri üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu hareketlilik yasa dışı yollardan olabildiği gibi yasal yollardan ve kamu yararı, tarımsal amaçlar, sektörel bölgeler oluşturulması, katma değer yaratılması, stratejik değerlere sahip olunması vb. çeşitli gerekçelere dayandırılarak tahsisler ya da devirler yoluyla da yapılabilmektedir. Sönmezşık’a (1996) göre, yasal yollardan 1950–1991 yıllarını kapsayan dönemde yaklaşık 14.560.000 dekar orman arazisi ormancılık dışı amaçlara tahsis ya da devir edilmiştir.

Orman arazilerin devri konusunda önemli hususlardan biri de 2/B uygulamalarıdır. 6831 Sayılı Orman Kanununun 2. madde B bendine dayanılarak yapılan bu uygulamalarda, bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybettiği iddia edilen orman arazileri tarımsal amaçlı kullanımlara ve toplu yerleşim yerlerine devredilmektedir. 15.10.1961 tarihinden önce (TC Anayasası 1961) ve daha sonra çıkarılan 31.12.1981 tarihinden önce (TC Anayasası 1982) ibareleriyle bilim ve fen bakımından orman niteliğinin yitilmesi hükmüne dayanılarak yapılan uygulamalarla 2003 yılına kadar 473,419 ha arazi orman sınırları dışına çıkarılmıştır (OGM, 2003). Çıkarılan arazilerin bölgesel dağılımı Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. 6831/2-B maddesine göre orman sınırları dışına çıkarılan alanların coğrafi bölgeler itibarıyla dağılımı (OGM, 2003)

Yapılan bu uygulamalara yönelik toplumun değişik kesimlerince çeşitli platformlarda yoğun tartışmalar süregelmektedir. Orman arazilerinin devrine taraf ve karşıt iki farklı temel görüşün ön plana çıktığı bu ayrışmada, gelişmeleri amaç ve sonuç ilişkileriyle irdeleyen, tespitler yapan bilimsel çalışmaların yetersizliği dikkatleri çekmektedir. Bu gerekçeden yola çıkılarak saha araştırmalarına dayalı bölgesel bazda ve 2/B arazileri bulunan köyler ve tarımsal işletmelere yönelik hazırlanacak bir çalışmanın önemli ve gerekli olacağı düşünülmüştür.

MATERYAL VE YÖNTEM

MATERYAL

Araştırmada üç materyal grubundan faydalanılmıştır. Bunlar, ı) konuyla ilgili yazılı ve basılı kaynaklar, ıı) ilgili kurum ve kuruluşlardan temin edilen kayıtsal bilgiler, ııı) saha araştırmalarından elde edilen özgün verilerdir. Araştırmanın ana materyalini saha araştırmalarından elde edilen özgün veriler oluşturmaktadır. Bu sunumda ifade edilen veriler;

Tarımsal amaçlarla orman sınırları dışına arazi devrinin (2/B) yapıldığı yörelerdeki köy muhtarlıkları ve bu tip arazilerin kullanıcıları tarımsal işletmelerden,

2/B arazilerinde yapılan ölçüm ve gözlemlerden derlenmiştir.

YÖNTEM

Yazılı ve basılı kaynaklar ile kayıtsal verilerin toplanmasında iki yöntem izlenmiştir. Bunlardan ilki bilinen kaynak tarama yöntemleri (kütüphaneler, internet vb), diğeri ise ilgili kurum ve kuruluşlarla olan yazışmalar ve kayıt, arşiv tarama faaliyetleridir.

Yazışmalar iki farklı başlık altında yürütülmüştür. Bunlar; konuyla ilgili çeşitli kesimlerin görüşlerinin alınması, istatistiksel ve kayıtsal bilgilerin toplanmasıdır. Kayıt ve arşiv taramaları ise çalışmanın yürütüldüğü Bergama, İzmir, Edremit, Aydın, Bayındır ve Manisa Orman İşletme Müdürlükleri ve bu müdürlüklerin orman kadastro şefliklerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar sonucunda 281 köy ve bu köylerde 2/B arazileri bulunan 2712 tarımsal işletmeye ulaşılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Orman İşletme Müdürlüklerine göre köylere ait orman kadastro dosyalarından elde edilen veriler (Anonim, 2003)

ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ	2 / B ARAZİLERİ BULUNAN KÖY SAYISI	2 / B ARAZİLERİ BULUNAN TARIMSAL İŞLETME SAYISI
EDREMİT	62	409
BERGAMA	42	328
AYDIN	45	474
İZMİR	101	865
MANİSA	16	231
BAYINDIR	15	405
TOPLAM	281	2712

Araştırmanın örnekleme köyler ve bu köylerde 2/B arazilerine sahip işletmelerden bir kısmı seçilerek yapılmıştır. Örneğe giren köyler ve bu köylerdeki 2/B arazileri olan işletmelerin sayısal dağılımı aşağıda verilen ve örnek hacminin belirlenmesinde kullanılan formülden yararlanarak belirlenmiştir (Miran, 2002).

$$n = \frac{Nz^2x\&^2}{(N-1)xd^2+\&^2xz^2}$$

Formüle;

n: Örnek hacmini, N: Ana kitle hacmini, &²: Ana kitle varyansını,

d: Kabul edilebilir azami hata payını (%15),

z: Güven aralığını (% 95 güven düzeyinde 1.96) yansıtmaktadır.

Formül, köyler ve işletmeler için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Formüle, ana kitle varyansı (&²) örnekleme giren köyler ve işletmelerin kullanımlarında olan orman sınırları dışına çıkarılmış arazi (2/B) büyüklüklerinin varyansı olarak belirlenmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda araştırma kapsamı dahilinde örneğe giren köy sayısı 40, tarımsal işletme sayısı ise 180 olarak bulunmuştur. Örnek hacimleri belirlendikten sonra biri köy muhtarlıklarına, diğeri ise hak sahibi tarımsal işletmelere yönelik olmak üzere iki farklı anket formu hazırlanarak kullanılmıştır. Örneğe giren 40 adet köyün seçimi kura yoluyla yapılmıştır. Her bir köyde görülecek işletme sayısı, köylerin sahip oldukları 2/B arazi büyüklükleri esas alınarak oransal bir şekilde belirlenmiştir. Örneğe giren her köyde en az üç işletmeci ile anket çalışması yapılmıştır. Anket yapılan işletmecilerin seçimi ise köy dosyalarındaki isim listelerinden bilgisayar ortamında tesadüfi olarak belirlenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

ARAZİ KARNESİ YOLUYLA ELDE EDİLEN BULGULAR

Araştırmanın temel amacı, yasal yollarla ve tarımsal amaçlarla orman sınırları dışına çıkarılan arazilerin (2/B) teknik yönleriyle tanımlanması olmamakla beraber, söz konusu alanların araştırma açısından önemli görülen bazı teknik özelliklerinin belirlenmesine gerek duyulmuştur. Bu amaçla bir arazi karnesi hazırlanarak farklı noktalardaki tarımsal işletmelere ait 2/B arazilerinde ölçümler ve gözlemler yapılmıştır. Arazi karnesi ile arazilerin eğimleri (%), arazi kullanım şekilleri (bitkisel üretim tipleri), arazi büyüklükleri (daa), arazi yükseltileri (m) ve çevre arazilerdeki bitki topluluklarının tespiti yapılmıştır.

Yapılan ölçümlere göre, 2/B arazilerinin eğimleri % 14,0 ile % 90,0 arasında değişmektedir. Ortalama arazi eğimi % 40,1'dir. Arazilerin % 86,7'si % 20,0 ve üzerinde eğime sahiptir. Dolayısıyla arazi yetenek sınıflamasına göre tarıma elverişli olmayan ve devamlı bitki örtüsü altında bulundurulması gereken V. sınıf ve üzeri daha düşük vasıflı araziler grubundadır. Buralarda toprak sağlığı, taşlılık gibi arazi kullanımını kısıtlayıcı faktörler olduğu gözlemlenmiştir. Arazi kullanım devamlılığı açısından erozyon ve taşkınların önlenmesine yönelik alınan tedbirler ise oldukça sınırlıdır. Arazilerin yükseltileri 150- 900 m arasındadır. Ortalama rakım 480 metredir.

Bitkisel üretim tiplerine göre rakım ve eğim dağılımına bakıldığında, eğimi en yüksek arazilerde meyveliklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu grubun ortalama eğimi % 48,1'dir. Bu grubu sırasıyla ortalama eğimleri % 41,8 ile tarla arazileri, % 36,8 ile bağ arazileri ve % 33,2 ile zeytin arazileri takip etmektedir. Rakımlara göre dağılımda ise 631,7 m yükselti ortalaması ile bağ arazileri ilk sırada yer almaktadır. Bu grubu

515,5 m ortalama yüksekliği ile meyvelik alanlar, 474,0 m ile tarla arazileri ve 297,3 m ortalaması ile zeytinlik alanlar takip etmektedir. Bitkisel üretim tipleri açısından zeytinlik arazilerin yoğun olduğu görülmüştür (% 48,8). Bu ürün grubunu % 28,9 ile meyvelik alanlar, % 11,1 ile tarla arazileri, % 6,7 ile bağ alanları ve % 4,5 ile fıstıkçama arazileri takip etmektedir.

Ortalama alan büyüklüğü itibarıyla en geniş araziler zeytinliktir (7,1 daa). Diğer arazi büyüklükleri ise sırasıyla meyvelikler (6,4 daa), tarla arazileri (3,6 daa), fıstıkçamlıkları (2,7 daa) ve bağ arazileridir (2,2 daa). Parçalı yapı gösteren 2/B arazilerinin önemli bir bölümü orman arazileri ile sınırdır.

KÖY TANITIM ANKETLERİ BULGULARI

Çoğunlukla yamaçlarda yerleşik ve toplu olarak bulunan köyler il merkezlerine 72 km, ilçe merkezlerine ise 16,8 km uzaklıktadır. Hane halkı sayısı 3,5'dir Hane başına ortalama 6,5 adet küçükbaş, 1,2 adet büyükbaş hayvan düşmektedir. Salma hayvancılık yaygındır. Köylerin ortalama arazi genişliği 13110,4 dekadır. Köyler nüfusunun % 4,0'ü okuryazar değildir. Okulluluk oranı % 89,8, okul harici okuryazarlık oranı ise % 6,18'dir. Köyler nüfusunun % 62,5'i 15–64 yaş arasında iktisaden faal nüfustur. Tarımsal gelir kaynakları zeytin, kuru tarım, hayvancılık, bağ ve meyveciliktir. Tarım dışı gelir kaynakları ise ücretli işçilik ve emeklilik gelirleridir. Topraksız hane sayısı, köylerin toplam hane sayısının %8,7'si nüfusun ise %10,1'idir.

Köylerin % 45'i göç alırken, göç veren köy sayısı toplam köy sayısının yalnızca % 10'udur. Göç alan köylerin nüfusunun % 15,9'u (2440 kişi) köy dışı yerleşimcilerdir. Gelen nüfus ortalaması 8,6 yıldır köyde ikamet etmektedir. Geliş nedenleri sırasıyla, % 56,4 ile ücretli işçilik amacıyla gelip daha sonra köye yerleşme, % 25,7 ile diğer başlığı altında verilen ve köy kökenli olup çeşitli nedenlerle köyüne geri dönme, % 17,9 ile ikinci ve üçüncü konut sahipliği oluşturmaktadır. Aynı dönem itibarıyla göç veren köyler nüfusunun % 7,5'i (218 kişi) ise köylerinden ayrılmıştır. Köylerin % 90'ında köy nüfusuna kayıtlı olduğu halde köyde oturmayan nüfus vardır. Bu nüfusun toplam köye kayıtlı nüfusa oranı % 20,7'dir. % 77,5'i orman içi, % 15,3'i orman bitişiği ve % 7,5'i orman dışı olan köylerdir. Orman kaynaklarından sırasıyla odun hammaddesi temini (yapacak, yakacak), odun dışı orman ürünleri toplayıcılığı, otlama, orman işçiliği ve orman ürünleri taşımacılığı şeklinde faydalanılmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan 40 köyde 2002 yılı sonuna kadar 2/B çalışması ile 50,801 dekar arazi orman sınırları dışına çıkarılmıştır. Bu arazilerin 4,633 dekarının tapuya tescili yapılmış, 1,310 dekarının da hak sahipleri adına satışı gerçekleştirilmiştir. Tapuya tescili yapılan alanlar çıkarılan arazilerin % 9,1'idir.

Köylüler 2/B çalışmalarını desteklemektedir (% 92,3). Çıkarılan arazilerin tarımsal amaçlarla kullanıldığı ve orman niteliğinde olmayıp kendi mülkleri olduğu ifade edilmiştir. Çıkarılan arazilerin % 91,7'si ilk sahipleri ya da mirasçıları tarafından kullanılırken, % 8,3'ü el değiştirmiş ve ikinci şahıslara muhtarlık senetleriyle devredilmiştir. Köylüler orman sınırları dışına henüz çıkarılmayan ve tarımsal kullanıma uygun olan arazilerin değişen oranlarda olsa da bulunduğunu düşünmektedir (% 64,8). Henüz çıkarılmayan arazilerin gelecekte benzer yasal düzenlemeler yoluyla orman sınırları dışına çıkarılarak, kendilerine verileceği beklentisi oldukça güçlüdür (% 77,4).

ÇİFTÇİ (İŞLETME) ANKETLERİ BULGULARI

İşletmecilerin yaş ortalaması 54,5 yıl, eğitim yılı ortalaması ise 4,6 yıl olarak bulunmuştur. Hane nüfusunun okuryazarlık oranı % 85,0'tir. Hane halkı nüfusu 3,9 kişidir. Hane nüfuslarının % 71,8'i iktisaden faal yaş grubundadır (15–64 yaş). Faal nüfusun % 48,3'ünü kadınlar, % 51,7'sini erkekler oluşturmaktadır. İşletmecilerin % 89,8'i ortalama 1,4 kat olan kendi evlerinde oturmaktadır. % 44,0'ünün ortalama 21 yaşında traktörü, % 19,8'inin ise 12 yaşında binek tipi araçları bulunmaktadır. Çok büyük bir kısmının televizyon, buzdolabı ve telefonu vardır. Tarımsal gelir kaynakları sırasıyla zeytin, tarla bitkileri ve hayvancılık, tarım dışı gelir kaynakları ise ücretli işçilik ve emeklilik gelirleridir. İşletme dışında ücretli çalışılan gün sayısı ortalaması 73,5 gün/yıldır. % 28,8'inin ise tarım dışı geliri bulunmamaktadır. İşletmecilerin % 40,1'i en az bir kooperatife ortaktır.

İşletmelerin ortalama arazi büyüklüğü 35,1 dekar, parsel sayısı 3,8'dir. Sahip olunan arazi büyüklüğünün %48,4'ünü 2/B arazileri oluşturmaktadır. Toplam işletmeci sayısının % 23,3'ünün ise yalnızca 2/B arazileri bulunmaktadır. 2/B arazilerinin % 61,2'sinde (1874,2 daa) üretim yapılmaktadır. Bu arazilerin % 42'si zeytinlik, % 22,6'sı tarla, % 13,2'si meyvelik, % 9,1'i bağ, % 9,8'i fıstıkçamlığı ve % 3,1'i de bahçedir. Elde edilen toplam brüt üretim değerinin % 56,7'si zeytinden sağlanmaktadır. 2/B arazilerinin kalan kısımları ise

henüz üretime sokulamamış genç meyvelikler ve otlatma amacıyla boş tutulan arazilerden oluşmaktadır (%38,8).

Tablo 2. 2/B arazilerinde üretilen bitkisel ürünler itibariyle brüt marj analizi (Bilgin, 2005)

Ürün tipi	Verim kg/daa	Ürün fiyatı milyon TL/kg	Brüt üretim değeri milyon TL/daa	Değişken giderler milyon TL/daa	Brüt marj milyon TL /daa
İncir	168,66	1,25	210,83	159,52	51,31
Kestane	217,67	1,44	313,44	211,13	102,31
Kiraz	284,11	1,40	397,75	241,72	156,03
Şeftali	547,12	0,68	372,04	235,13	136,91
Zeytin	153,41	1,12	171,82	75,97	95,85
Çamfıstığı (kabuklu)	38,72	4,68	181,21	96,21	85
Buğday	150,50	0,26	39,13	95,33	-56,21
Tütün	76,73	3,90	299,25	377,10	-77,85
Üzüm	421,09	0,65	273,71	187,83	85,88

DİE (2001) verilerine göre, Türkiye’de 61,0 daa ve Ege Bölgesinde 39,8 daa olan ortalama işletme arazi büyüklüğünün altında arazilere sahip olan işletmelerin, 2/B arazilerinden elde edilen verim yine DİE verilerine göre (2002), meyveli ağaçlarda % 47,4, bağda % 36,2, buğdayda % 28,4 ve tütünde % 4,1 oranında daha düşüktür. Özellikle üretimin önemli bir bölümünü oluşturan zeytinde verim ortalaması Türkiye’den % 33,4, Ege Bölgesinden ise % 36,7 oranında daha düşük bulunmuştur. Bu arazilerden elde edilen gelir ise Tablo 2’de verilmiştir. Tabloya göre buğday ve tütünde zararına bir üretim söz konusudur.

İşletmecilerin % 53,1’i 2/B arazilerinin kullanım şeklinin değiştiğini ve bu arazilerin önemli bir bölümünün geçmişte orman niteliğinde olduğunu belirtmişlerdir (% 61,3). Tarla olarak nitelendirilen ama çoğunlukla ekim-dikim yapılmayan otlatmaya açık alanlar ise diğer önemli bir kullanım şeklini oluşturmaktadır (% 28,6). İşletmecilerin % 80,3’ü arazilerinde sorunlar olduğunu belirtmiştir. En önemli sorun arazi işleme güçlüğü olarak verilmiştir (% 39). Bunu % 37,3 ile birden çok sorun (erozyon, seller, düşük verim, hasat zorluğu vb.) grubu takip etmiştir. Sorunların aşılması için işletmeler tarafından alınan önlemlerin önemli bölümünü teras yapılması ve kuru taş set kurulması oluşturmaktadır. Toplam işletme sayısının % 67,2’si ise 2/B arazilerinde sorunların giderilmesine yönelik herhangi bir önlem almadığını bildirmiştir.

Gelecekte de 2/B arazilerinin çıkarım amaçlarına uygun olarak tarımsal amaçlarla kullanılmaya devam edeceğini belirten işletmeci sayısı 133’dür (%74,2). İşletmeciler bu görüşlerine neden olarak kendilerinin ve ailelerinin köy dışında yaşamayı düşünmemelerini ve geçim kaynaklarının önemli oranda toprağa bağlı olmalarını göstermişlerdir (% 88,5).

Orman sınırları dışına arazi çıkarımlarının gelecekte de devam edeceğini düşünen işletmecilerin oranı % 39,0’dur. Çıkarımın devam etmesinin nedeni ise iki farklı ana başlık altında toplanmaktadır. Bir grup işletmeci orman niteliğinde olmayan ve tarımsal kullanıma verilmesi gereken çok sayıda arazi olduğunu ifade ederken (% 34,9), diğer grupta yer alan işletmeciler arazi kısıtları ve geçim kaynaklarının yetersizliği nedeniyle ormandan arazi kazanımlarının devam edeceğini, dolayısıyla bu yerlerin de gelecekte orman sınırları dışına çıkarılabileceğini belirtmiştir (% 65,1).

İşletmeciler 2/B arazilerinin kendilerine devrini beklemektedir. 2/B arazileri için dekar başına ödemeyi kabul ettikleri değer aralığı 116–169 milyon TL/daa veya 116–169 bin TL/m² arasında değişmektedir. İşletmecilerin büyük bir çoğunluğu yukarıda verilen değerlerin düşük olduğunu kabul etmekle beraber bu arazilerin kendilerine ait olduğunu, aslında devletin kendilerinden herhangi bir ücret talep etmemesi gerektiğine inanmaktadır (% 75,3). 2/B arazileri satışa çıkarıldığında belirlenecek değerlerin beklentilerinin

üzerinde oluşması durumunda 137 işletmeci çok uzun vadeli taksitlerle satılırsa alabileceğini (% 76,3), 32 işletmeci ise hiçbir şekilde ödeme yapmayacağını ifade etmiştir.

Hazırlanan korelasyon matrisinde, istatistiki anlamda oluşan bağıntıların yönü köyler için hane sayısı, köy nüfusu ve sahip olunan arazi varlığı ile doğru yönlü, köy yerleşimlerin orman alanlarına uzaklığı ile ters yönlü ilişki göstermektedir. Diğer bir ifade ile köylerde hane sayısı, nüfus ve arazi varlığı arttıkça ve ormana olan uzaklık azaldıkça çıkarılan 2/B arazi miktarları artmaktadır. Tarımsal işletmeler de ise, 2/B arazi miktarları ile toplam arazi varlıkları ve hayvan sayıları arasında doğru yönlü ilişkiye rastlanmıştır. Diğer bir deyişle, 2/B arazilerini kullanan işletmeler daha büyük arazilere ve hayvan miktarlarına sahip nispeten büyük işletmelerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de orman arazilerinin çeşitli gerekçelerle başka arazi kullanımlarına tahsis ya da devri çok tartışılan bir konu olmasına ve bu uygulamaları savunan ya da karşı çıkan çok sayıda yayın bulunmasına rağmen, alansal verilere dayalı özgün çalışmaların sınırlı kaldığı görülmüştür. Özellikle ikinci madde uygulamaları bu konuya iyi bir örnektir. Oysa orman sınırları dışına çıkarılan arazilerin başta sosyo-ekonomik etkileri olmak üzere çok sayıda sonuçları bulunmakta ve sürdürülebilir arazi kullanımı açısından iyi bir örnek olması beklenmektedir. Kıt kaynaklar olan arazilerin en uygun kullanımlara tahsisinde karar alıcıların birçok işlevi göz önüne alarak bilimsel çalışmalar ışığında karar vermeleri, alternatifler oluşturmaları gerekmektedir.

Ege Bölgesi örneğinde hazırlanan bu çalışma, 2/B arazilerinin büyük bir kısmının teknik olarak tarımsal kullanımlara uygun olmadığını göstermiştir. Yalnızca %61’inde bitkisel üretim yapılan ve elde edilen verim itibarıyla da Türkiye ve Ege Bölgesi ortalamalarının altında olan 2/B alanlarında sürdürülebilir ve verimli tarımsal faaliyetlerden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Nitekim bu arazilerin önemli bir bölümünde arazi kullanımından kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır. Kırsal kalkınma bağlamında bakıldığında, yöre köylerine tarımsal amaçlı kullanımlara yönelik orman arazileri tahsis edilse ya da devredilse dahi kalkınmalarının bu yolla, diğer bir deyişle tamamıyla toprağa bağlı geçim kaynakları yaratarak sağlanması imkânsız görünmektedir. Diğer taraftan incelenen köylerin önemli bir kısmının göç aldığı ve sosyo-ekonomik baskıların arttığı göz önüne alınırsa zamanla değişen talepler (turizm, yerleşim vb) gelecekte bu arazilerin tarımsal amaçlar dışında kullanımına da zemin hazırlamaktadır.

Oysa bu köylerde gelir kaynakları arazi kısıtları olmasına rağmen önemli oranda toprağa ve tarıma bağlıdır. Çoğunlukla orman köyleri olmalarına rağmen orman kaynaklarından yeterince faydalanamamaktadırlar. Bu durum 2/B arazilerine sahip tarımsal işletmeler içinde geçerlidir. Zira 2/B arazileri toplam arazi varlıkları içinde önemli bir paya sahiptir. Dolayısıyla bu arazilerin kendilerine ücretsiz ya da çok düşük ücretle satılmasını beklemektedirler. Kanun yapıcılarca arazi satışlarından beklenen, m²si 7–8 milyon TL gibi rakamlara ulaşmak ve arazi satışlarından 20–25 milyar dolarlık bir gelir elde etmek en azından gelirin düşük, tarımsal kullanımların yaygın olduğu bölge köyleri için gerçekleştirilebilir görünmemektedir. Ayrıca arazilerin üçüncü şahıslara satılması, kiralanması ya da sınırlı ayni hak tesis edilmesi gibi getirilmeye çalışılan çözümler de sosyal problemlerin artmasına neden olacaktır.

Bugün gelinen noktada 2/B arazilerinin satışı konusunda toplumda önemli beklentiler yaratılmıştır. Yasal düzenlemeler ve uygulamalarının burada kalacağı da şüphelidir. Zira 2/B uygulamalarına esas olan son tarihin üzerinden yirmibeş yıl geçmiş ve orman alanlarında nitelik kaybı yaratılarak yeni aday alanlar oluşturulmuştur.

Öyleyse ne yapılmalıdır? Öncelikle orman kadastro çalışmalarının tamamlanması ve orman sınırlarının kesinleştirilmesi gerekmektedir. Böylelikle gerçek anlamda köylünün kullanımında olan ve ormancılık dışı amaçlarla kullanıma uygun arazilerle orman arazileri ayrımlanabilecektir. Bu ayrımlama esnasında oluşan ve yargıda bekleyen çok sayıda dava da göz önüne alınarak tarafların mağduriyetini ortadan kaldıracak hukuki ve yasal düzenlemeler yapılmalı, uygulamada birliktelik sağlanmalıdır. Orman kaynaklarının yönetiminde yerel halkın katılımının sağlanması da diğer önemli bir husustur. Bu kesimlerin ekonomik beklentilerinin kaynak kullanımını bozmayacak şekilde orman kaynaklarından karşılanabilmesi ve ormanların işlevsel yönetiminde söz sahibi olabilmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Anonim, 2003, İzmir, Bergama, Bayındır, Manisa, Edremit ve Aydın Orman İşletme Müdürlükleri Orman

Kadastro Şeflikleri 2/B Kayıtları.

Bilgin, F., 2005, Ege Bölgesinde Tarımsal Amaçlar İçin Yasal Yollarla Orman Dışına Çıkarılan Alanların Kullanım Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 231s.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 2001, VI-VII. Genel Tarım Sayımı Sonuçları, <http://www.die.gov.tr>, Erişim Tarihi 13 Mayıs 2004.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 2002, Bitkisel Üretim Verileri, Tarımsal Yapı, Üretim, Fiyat, Değer, <http://www.die.gov.tr>, Erişim Tarihi 25 Haziran 2004.

Miran, B., 2002, Temel İstatistik, ISBN: 975-93088-0-0, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 287s,

Orman Genel Müdürlüğü (OGM), 2003, Devlet Ormanlarından Çıkarılan 2/B ve İzin-İrtifak Hakkı Verilen Orman Arazilerinin Dağılımı, Orman Genel Müdürlüğü, Kadastro-Mülkiyet Daire Başkanlığı, Ankara.

Sahin, S., 1986, 1924- 1961-1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları, Savaş Yayınları, Ankara, 217s

Sönmezşık, S., 1996, Ormansızlaşmada ülkemizde yasal düzenlemelerin uygulamaları ve sonuçları, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Türkiye'de Ormansızlaşma Sempozyumu, Yayın No: 19, 6 Şubat 1996, Ankara, 52-60s.

ORMANLARIN İŞLETMEYE AÇILMASINDA MEKANİZASYONUN ÖNEMİ

NECMETTİN ŞENTÜRK-TOLGA ÖZTÜRK

İ.Ü.Orman Fakültesi, Orman İnşaatı ve Transportu Anabilim Dalı, 34473, Bahçeköy/İstanbul
nsenturk@istanbul.edu.tr tozturk@istanbul.edu.tr

ÖZET

Ülkemiz ormancılığındaki üretim çalışmalarında ekonomik, sosyal ve çevresel nedenlerden dolayı halen yoğun olarak insan gücü kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, aynı amaçla yapılan çalışmalarda kullanılan mekanizasyon oranı %80'lere varmasına rağmen, bu oran ülkemizde %6.5 civarındadır. Bu mekanizasyon oranı da, 21.2 milyon ha orman alanına sahip olan ülkemiz için çok düşük bir değerdir. Ülkemizdeki üretim çalışmalarında insan gücü %72, hayvan gücü %15, traktörler %8 ve hava hatları %5 oranlarında kullanılmaktadır. Ülkemizdeki ormancılık çalışmalarında, modern üretim makinelerinin kullanımı hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Modern makine ve ekipmanların kullanılmaması nedeniyle, üretim çalışmalarında hem zaman bakımından, hem de üretilen ürünlerde kalite ve kantite kayıpları ve ekonomik bakımdan problemler yaşanmaktadır. Bu çalışmada, ormanların işletmeye açılmasında mekanizasyonun kullanımı incelenmiş ve ormancılığımızda mekanizasyonun geliştirilmesi bakımından yeni öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşletmeye açma, Bölmeden çıkarma, Mekanizasyon

ABSTRACT

Harvesting in Turkey is still carried out by manual methods due to economical, social and environmental constraints. Almost 80% of harvesting activities are mechanized in many developed countries while this value is only 6.5% in Turkey. This mechanization ratio is a very small value which for 21.2 million hectare forest area. Overall ratio of mechanization is relatively low. Approximately percentage of man power, animal power, machine power and skyline harvesting are 72%, 15%, 8% and 5%, respectively. The amount of modern harvesting machines in Turkey is not sufficient. Different type and marked machine hasn't taken into consideration to improve mechanization and a poor standardization in harvesting is another problem in Turkey. In this paper is to summarize usage of mechanization in exploitation and problems of mechanized harvesting in Turkey.

Keywords: Exploitation, Extraction, Mechanization,

GİRİŞ

Ormancılık, toplumun orman ürünlerine ve hizmetlerine olan gereksinimlerini sürekli ve optimal olarak karşılamak amacıyla biyolojik, teknik, ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetsel çalışmaların tümünü kapsayan çok yönlü ve sürdürülebilir bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Ormancılık; orman kaynaklarına toplumun refahı doğrultusunda bilinçli müdahale etmektir. Ormancılıkta sadece bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak yeterli olmayıp, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da bugünden gözetmek ve ormanın devamlılığını sağlamak amaçlanmaktadır (OGM, 2006). Ormancılıkta mekanizasyon ise, yol yapım ve bakım çalışmalarında, ağaçlandırma çalışmalarında, kesim, bölmeden çıkarma, yükleme, taşıma, boşaltma ve istifleme gibi fiziksel üretim faaliyetlerinde söz konusu olmaktadır (Seçkin, 1983).

Mekanizasyon genel anlamda, toplumların hayat standartlarının ve teknolojinin gelişmesiyle, insan veya hayvan gücüyle yapılan işlerin bir motor ve buna bağlı olarak çalışan makinelerle gerçekleştirilmesidir. Mekanizasyonun diğer bir tanımı ise, bir işin ucuza mal edilmesi, hızlandırması, ürün kalitesinin artırılması, insanın yorucu işlerden uzaklaştırması ve kısaca işlerin buna göre planlanarak makinelerin yardımı ile rasyonel olarak yapılmasıdır (Seçkin, 1983). Ormancılıkta mekanizasyon, tarımdaki mekanizasyondan yaklaşık 140 yıl sonra başlamıştır. Bunda özellikle orman alanlarındaki arazi şartlarında çalışabilecek makinelerin belirlenmesi ve üretimdeki güçlükler söz konusu olmuştur. Ayrıca, ormancılık çalışmalarında kullanılacak makinelerin sınırlı pazarlama imkanları nedeniyle az sayıda üretilmesi ve bu durumda da satın alma bedellerinin yüksek

olması nedeniyle makine üreticilerinin bunları üretme ve geliştirmede isteksiz davranmaları gecikmedeki en büyük etken olmuştur (Aykut ve ark., 1999).

Orman yollarının yapımı ve bakımında kullanılan mekanizasyon araçları dozer, ekskavatör, greyder, kompresör, loader ve kamyon şeklindedir. Bu araçlar ile güzergahı belirlenmiş orman yolları belirlenmiş kriterlere göre yapılarak, yol ulaşımına açılmaktadır. Üretim çalışmalarındaki mekanizasyon ise; ağacın bölme içerisinde kesilmesinden başlayarak, odunun piyasaya ulaştırılmasına kadar devam eder. Orman içerisinde tekniğine uygun olarak kesilen ürünler bölmeden çıkarılırken kalite kaybına ve buna bağlı olarak ekonomik kayba uğramaktadırlar.

Avrupa ülkelerindeki mekanizasyon çalışmalarından bazılarını inceleyecek olursak; Finlandiya’da ormanlık alanlarda ortalama arazi eğimi %20-30 arasında değiştiği için bu ülke ormancılığında hava hatları çalıştırılmamaktadır. Bu ülkede mekanizasyon 1950’li yıllarda başlamış ve mekanizasyon aracı olarak tarım traktörleri, sürütücüler, forwarderler ve prosesörler kullanılmaktadır. Mekanizasyon oranı ülke genelinde %70 civarındadır (Suomessa, 1989). Slovakya dağlık ve orman bakımından zengin bir ülke olduğu için, ormancılık çalışmalarında tarım traktörlerinden, uzaktan kumandalı hava hatlarına, sürütücülerden, modern üretim makinelerine kadar mekanizasyon araçları kullanılmaktadır. Bu ülkede odun üretim çalışmalarındaki mekanizasyonun oranı ise %90’ın üzerindedir (Lukac ve ark., 2005). Polonya ormanlarında hava hatları kullanılmamasına rağmen, tarım traktörleri sürütücü olarak modernize edilmiş ve ormancılık üretim çalışmalarında kullanılmaktadır. Polonya’da mekanizasyon oranı %30-35’ler civarındadır (Rozanski ve ark. 2005). Avusturya’da ise, ormancılık çalışmalarında mekanizasyon çok ileri safhada olup, kendi ürettikleri modern üretim makinelerini de ülke genelinde kullanılmaktadırlar. Bu ülkede de mekanizasyon oranı %80’lerin üzerindedir (Zoscher, 2001). Bunun yanında, ülkemiz ormanlarında üretim çalışmalarında kullanılan mekanizasyon oranı sadece %6,5 civarındadır. Ülkemizde de tarım traktörleri, özel orman traktörleri, sadece Doğu Karadeniz Bölgesinde olmak üzere hava hatları odun üretim çalışmalarında mekanizasyon aracı olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, ormanların işletmeye açılması çalışmalarında mekanizasyonun gerekliliği ve yapılabilecek çalışmalar, mekanizasyonun orman köylüsü üzerindeki etkileri incelenmiş ve sonuçlar verilmiştir.

MEKANİZASYONUN İSTEKLERİ

Bir orman işletme ünitesinde mekanizasyona gidilmesi için bazı koşulların oluşması gereklidir. Bunlar;

Yönetim İstekleri: Mekanizasyon çalışmaları, her şeyden önce bilgili, kararlı, planlı, sorumlu ve takipçi bir yönetim ister. Yönetimde dinamizmi, sürekli bilgi tazelemeyi ve geliştirmeyi zorunlu kılar.

Arazi Sınıflaması: Öncelikle işletme ünitesini oluşturan ormanın nakliyat tekniği bakımından arazi sınıflamasına tabi tutulması gerekmektedir. Günümüzde artık hangi koşullarda hangi tip bölmeden çıkarma araç ve metotlarının kullanılacağı bilinmektedir. Bu esastan hareket edilerek yapılacak bir arazi sınıflaması ile ormanın neresinde ne tip bir bölmeden çıkarma tekniğinin uygulanabileceği üretimin başlangıcında tespit edilmektedir. Arazi sınıflamasında özellikle; ormanlık alanın eğimi, yükselti durumu, yamaç uzunluğu ve zemin şartları yer almaktadır.

Teknoloji: Mekanizasyon çalışmaları için gerekli araç-gereç ve yedek parçaya ihtiyaç vardır. Ülkemiz, günümüzde bu araç-gereç ve yedek parça ihtiyacının karşılanması için gerekli olan otomotiv endüstrisine sahiptir.

Sermaye: Faydalanılacak makine ve ekipmanların seçiminde mevcut sermaye dikte edici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Sermaye, emeğin verimi ve işin kalitesi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Birçok yerde şartlar bölmeden çıkarma işlerinin mekanizasyonu için elverişli olduğu halde, elde mevcut yeterli sermayenin bulunmaması; verimsiz, tehlikeli, tahrip edici ve zayıf miktarı çok yüksek ilkel metotların devamını zorunlu kılmaktadır.

Kalite ve Hacim: Üretim makinelerinin ekonomik kullanımı bakımından, elde edilen odun hammaddesinin kalitesi, boyutu ve miktarı büyük önem taşımaktadır. Hayvanla bölmeden çıkarmada tomruk boyları kısa tutulmasına rağmen, gücünün fazla olması nedeniyle makineli çalışmalarda tomruk boyları daha uzun tutulabilmektedir.

Eğitilmiş İş Gücü: Makineli çalışmalarda mekanizasyonun başarısı iyi eğitim almış operatörlerle bir kat daha artmaktadır. Operatörlerin maddi yönden tatmini ve meslek içi eğitimi alması gerekmektedir (Öztürk, 2003).

MEKANİZASYONU GEREKLİ KILAN KOŞULLAR

Mekanizasyonu gerektiren durumlar ise şu şekildedir;

Arazi Durumu: Topoğrafik yapısı ve zemin koşulları zor olan bir orman arazisinde insan ve hayvan gücüyle bölmeden çıkarma zor, tehlikeli, masraflı ve bazı yerlerde imkansızdır. Aynı zamanda bu yöntemle hem ürüne, hem de meşçeredeki ağaç ve fidanlara, orman toprağına zarar verilebilmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı, bu tip alanlar makineli bölmeden çıkarma tekniklerini zorunlu kılmaktadır.

İşçi Durumu: Son yıllarda işgücü az ve işçi ücretleri yüksek olan ülkelerde, zaten ağır ve genellikle düşük ücretli olan orman işçiliğine ilgi oldukça azalmıştır. Sonuçta işçi temininin güçlüğü ölçüsünde, çalışmaların mekanize edilmesi zorunlu olmaktadır.

Piyasa İstekleri: Piyasalarda uzun boylu tomruk ihtiyacı son zamanlarda oldukça artmıştır. Bu tomruk ihtiyacı ancak mekanizasyonla karşılanabilmektedir. Bütün ağaç ve bütün gövde metodlarında amaç, piyasa isteklerine uygun standartlarda üretimin sağlanmasıdır. Yol standartlarının da uygun olması, üretilen ürünün boyu için çok önemlidir.

Emniyet: Atma, kontrolsüz kaydırma, insan gücü ile taşıma hatta hayvanla sürütme gibi ilkel bölmeden çıkarma şekilleri kazaya sebep olma ihtimali yüksek olan klasik tekniklerdir. Makineli çalışma ile kaza ihtimali, büyük ölçüde azaltılmaktadır. Ancak bu da usulüne uygun olarak seçilen makine ve ekipmanların kullanılması ile yapılacak makineli çalışmalarda söz konusu olmaktadır.

Zaman: Büyük alanlarda, yangın, devrik, böcek ve diğer olağanüstü durumlarda büyük hacimdeki materyalin alandan bir an önce çıkarılması gerekmekte ve bu durumlarda zaman faktörünün büyük önemi bulunmaktadır (Öztürk, 2003).

MEKANİZASYONUN FAYDALARI

Ormancılıkta mekanizasyon, insan ve hayvan gücünün yetersiz kaldığı hallerde makine gücünden yararlanmayı sağlamakta ve birim zamanda daha fazla iş yapılabilir. Orman yollarının yapımında kullanılmakta olan makineler işlerini daha hızlı ve daha iyi standartlarda yapabilmektedir. Aynı zamanda mekanizasyon, insanın iş kapasitesini arttırdığı için kırsal kesimlerde nüfusun bir kısmının endüstriye geçebilmesini sağlayabilmektedir. Mekanizasyon, birbirine eklenen ve belirli bir süre içinde yapılması gereken işlerin gerçekleşmesi için fazla sayıda insan ve hayvan gücünün çalıştırılması zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır (Seçkin, 1973).

MEKANİZASYONUN SAKINCALARI

Mekanizasyon işletme ölçeğinde önemli bir gider yükü yaratmakta ve kırsal kesimde işsizliği arttırmaktadır. Mekanizasyon, işçi ve idareci kesiminde daha yüksek eğitime ihtiyaç gösterdiğinden, potansiyel insan gücünden faydalanma sınırlarını daraltmakta ve aynı zamanda işçi ve idareciler için özel bir eğitim yardımı gerektirmektedir. Makinelerin bakımı, tamir ve yedek parça isteklerinin karşılanması için özel bir organizasyona ihtiyaç göstermektedir. Makine ve yedek parçaların satın alınması için sermaye ve döviz gerektirmekte, çoğunlukla bunların temini dış alıma dayanmaktadır (Seçkin, 1983).

DÜNYA'DA ÜRETİM MEKANİZASYONUNUN GELİŞİMİ

Bölmeden çıkarma çalışmalarında kullanılan mekanizasyon araç ve gereçleri II. Dünya Savaşından sonra, sanayinin ve endüstrinin gelişmesine paralel olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Orman ürünlerine duyulan yoğun ihtiyaçtan dolayı üretim çalışmalarına ağırlık verilmiş ve mekanizasyon araçları gün geçtikçe geliştirilmiştir.

Amerika ve Avrupa'da ilk olarak tel kaydıraklar ve kablo hatlar kullanılmıştır. Daha sonraları uzun mesafeli vinçli hava hatları geliştirilerek, bölmeden çıkarma çalışmalarında bu makineler kullanılmıştır. Günümüzde son derece yeni teknolojinin kullanıldığı Avusturya ormancılığında vinçli hava hatları 1949 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Zoscher, 2001).

Vinçli hava hatları ilk olarak Amerika’da kullanılmaya başlanmış ve daha sonra Avrupa’daki orman yoğunluğu fazla olan ülkelerde de kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra 1960’lı yıllarda klasik bölmeden çıkarma şekillerine göre üstünlükleri nedeniyle ve ihtiyaç duyulmasından dolayı mobil olarak kısa ve orta mesafeli hava hatları da yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa ülkeleri içinde son yıllarda Avusturya, Hırvatistan, İsviçre, İtalya gibi ülkeler hava hatları ve bunların çalışma prensipleri üzerinde büyük gelişmeler kaydetmişlerdir. Ağacın devrilmesinden bölmeden çıkarılmasına kadar birçok iş dilimlerinin bir kısmını veya tamamını gerçekleştirebilecek modern üretim makineleri (harvester) geliştirilmiş, böylece kısmi mekanizasyondan tam mekanizasyona geçilmiştir.

Günümüzde ise, kamyonların üzerine monte edilmiş hava hattı tamburları ve kulesine ilaveten aynı kamyon üzerine tomruklama kolu veya istifleme kolu monte edilerek prosesör ve forwarder isimli gelişmiş makineler üretilmektedir. Bu makineler ile bölme içerisinde hava hattı vagonu vasıtasıyla taşıyıcı halat üzerinde taşınarak ana orman yolu kenarına getirilen tüm ağaç şeklindeki ürün, burada kamyon kasası üzerinde bulunan tomruklama kolu tarafından yakalanarak önce dallarından temizlenir, daha sonrada belli standartlarda tomruklara ayrılır. Bu tomruklar yine aynı kolla ya yol kenarına istif edilir ya da doğrudan kamyon üzerine yüklenir. Avusturya gibi ormancılıkta ileri tekniklerin kullanıldığı ülkelerde, kulesi olmadan sadece iki destek (pilon) arasına gerilmiş bulunan bir taşıyıcı halat üzerinde aşağı ve yukarı doğru hareket edebilen uzaktan kumandalı hava hatları da son yıllarda kullanılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Uzaktan kumandalı hava hatları ve prosesörler- Avusturya (Foto: T.Öztürk)

TÜRKİYE’DE ÜRETİM MEKANİZASYONUNUN GELİŞİMİ

Üretim mekanizasyonu zincirini oluşturan kesme, budama, soyma, dallarını alma, ağacı tomruk boyutlarına göre bölme, bölmeden çıkarma, yükleme ve istifleme halkaları içinde en önemli olanı, ürünün üretim alanından orman yolu kenarına ya da ara istif yerlerine kadar getirildiği bölmeden çıkarma işidir.

Türkiye’de bölmeden çıkarma çalışmalarında, mekanizasyona 1949 yılında uzun mesafeli vinçli hava hatlarıyla başlanmıştır. Bu yıldan itibaren ülkemize Baco, Wyssen, Hinteregger marka uzun mesafeli vinçli hava hatlarından 21 adet satın alınmıştır. Bu hava hatları sarp, kayalık ve yol yapımının o günün şartlarına göre çok zor olduğu, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bulunan alanlardaki ürünün bölmeden çıkarılmasında kullanılmıştır. İlk yıllarda bu hava hatlarında çalışan elemanlar eğitilmiş olduğu için, hava hatları kullanım talimatlarına uygun olarak verimli bir biçimde kullanılmıştır. Daha sonraları havzalara yeni orman yollarının yapılması, orman köylerindeki yoğun işgücü gibi nedenlerden dolayı hava hatlarına olan ilgi azalmıştır. Orman Genel Müdürlüğü tarafından 1980 yılından sonra 4 adet daha uzun mesafeli hava hattı satın alınmıştır. Günümüzde Artvin Orman Bölge Müdürlüğü’ne bağlı makine parkında Baco ve Gantner marka 4 adet uzun mesafeli hava hattı bulunmaktadır.

Kısa ve orta mesafeli hava hatlarının kullanımı ise; 1967 yılında Unimog 416 Mercedes kamyonu monte edilmiş URUS 500 mobil tipi 2 adet hava hattının satın alınmasıyla başlanmıştır. Bu itibarla mobil tipi hava hattı ülkemize ilk olarak 1967 yılında girmiştir. Bu hava hatları 1977 yılına kadar verimli bir biçimde kullanılamamış ve bu yıldan itibaren Antalya, Kastamonu, Giresun gibi çeşitli orman bölge müdürlüklerine gönderilerek yararlanılmaya çalışılmıştır. Son olarak 1979 yılında 2 adet mobil hidrolik sistemli URUS MII orta mesafeli hava hattına ilaveten, 1981 yılında 10 adet mobil mekanik sistemli URUS MIII orta mesafeli hava hattı satın alınmıştır. 1985 yılında Dünya Bankası kredisiyle 6 adet römorklu, 10 adet traktöre monte

edilmiş Koller K300 hava hattı satın alınmıştır. 1967-1985 yılları arasında ülkemize toplam 30 adet mobil tip kısa ve orta mesafeli hava hattı alınmıştır. Bu hava hatlarından bir kısmı halen Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, genellikle bakım alanlarında ve dere yollarının yapılmasının zor ve ekonomik olmadığı yerlerde başarılı bir şekilde kullanılmaktadır.

Şekil 2: Ülkemizde kullanılan URUS MIII ve Koller K300 hava hatları - Artvin (Foto: T.Öztürk)

Hava hatlarının yanısıra ülkemiz ormancılığında bölmeden çıkarma çalışmalarında tarım traktörleri ve özel orman traktörlerinden de yararlanılmaktadır. Tarım traktörleri üretim işini yapan orman köylülerine ait makinelerdir. Bu traktörlerin arkasına bir vinç tamburu tertibatı monte edilerek sürütme işlerinde kullanılmaktadırlar. Özel orman traktörleri diye adlandırdığımız MB Trac Mercedes marka traktörler 1980'li yıllardan itibaren ülke ormancılığımıza kazandırılmıştır. Bu traktörler MBTrac 800 – 1100 arası modellerden oluşmakta ve tüm orman bölge müdürlüklerimize dağıtılmış halde bulunmaktadır. Bu traktörler sadece üretim işlerinde değil, aynı zamanda ağaçlandırma sahalarında da kullanılmaktadır.

Şekil 3: Ülkemizde kullanılan MB Trac ve tarım traktörleri – Artvin-Bartın (Foto: T.Öztürk)

Ülkemizde kullanılan diğer üretim makineleri içerisinde çeşitli marka tomruk yükleyici araçlarda bulunmaktadır. Aynı zamanda, bazı bölgelerimizde üretim işini yapan orman köylülerine ait çeşitli marka kamyon veya traktörlere monte edilerek oluşturulmuş yükleyici araçlarda mevcuttur.

Şekil 4: Ülkemizde kullanılan bazı yükleme araçları – Zonguldak - Artvin (Foto: T.Öztürk)

ÜLKEMİZDE MEKANİZASYONUN SON DURUMU

Ülkemizde ormancılık çalışmalarında kullanılan mekanizasyon son yıllarda oldukça azalmıştır. Bunun belli başlı nedenleri mevcuttur. Öncelikle 1985 yılında Orman Tamirhane Müdürlükleri'nin Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlanması sırasında tüm makineler ve operatörler bu bakanlığa geçmiştir. Daha sonra 1993 yılında bu makine ve elemanlar tekrar Orman Genel Müdürlüğü bünyesine bağlanmıştır. Ancak tamirhanelerin sahip olduğu iş makineleri oldukça bakımsız ve yıpranmış bir şekilde Orman Genel Müdürlüğü'ne iade edilmiştir. Bunun yanında, birçok yetişmiş operatör Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde kalmış ve birçok makine de yine bu genel müdürlük makine parklarında bırakılarak iade edilmemiştir (Hasdemir ve ark. 1997). 1997 yılında Orman Tamirhane Müdürlükleri'nin kapatılması mekanizasyona son darbeyi vurmuştur.

Orman yollarının yapım çalışmalarında dozerler özellikle dağlık mıntikalarda çevreye çok zarar vermekte olduğundan zorunlu olmadıkça kullanılmamaktadır. Orman yolları tamirhaneler kapatıldıktan sonra ihale usulü ile müteahhitlere yaptırılmaktadır. Teknik şartnameler içerisinde yol yapımının ekskavatörle yapılması durumu özellikle belirtilmektedir. Böylece ekskavatörlerle yapılan yollar çevreye daha az zarar vermekte ve daha tekniğine uygun yapılmaktadır.

Üretim çalışmalarında ise; makine parklarında bulunan üretim makineleri eski ve bakımsız olması nedeniyle verimli bir şekilde kullanılamamaktadır. Ayrıca bu makineler üretim çalışmaları esnasında üretimi yapan kooperatiflere kiralandıkları için ve kira masrafları birçok kooperatife fazla geldiği için tercih edilmemektedir. Bu durumda, Orman Genel Müdürlüğü bu üretim makinelerini orman köy kooperatiflerine veya piyasaya satmayı denemiş ama talep olmamıştır. Bu nedenle son yıllarda bu makinelerin birçok Orman Bölge Müdürlüğü makine parklarında atıl durumda bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Üretim çalışmalarında kullanılan makine sayımızın düşük olması ve elimizde olanların da verimli olarak kullanılmaması nedeniyle, üretim çalışmaları bölgelere bağlı olarak insan ve hayvan gücüyle yapılmaktadır. Tek geçim kaynağı orman işleri olan orman köylüsü üretim çalışmalarında kendisi ve varsa hayvanı veya traktörü ile gelir elde etmektedir. Orman içinde veya bitişğinde bulunan orman köyleri kooperatifler kurarak orman bölge müdürlüklerinin kendi köyelerine yakın ormanlık alanlarındaki üretim çalışmalarına katılmaktadırlar. Fakat bu durum son yıllardaki yoğun göçler, ekonomik krizler nedeniyle oldukça sarsılmış durumdadır. Ülke genelinde orman köylerindeki genç nüfus şehir ve kasabalara göç etmiş, köylerde belli yaşın üzerindeki insanlar kalmıştır. Örneğin, Artvin bölgesindeki 2002 yılında yapılan sayımda orman köy nüfusunun ortalama % -10.3 oranında azaldığı belirlenmiştir (Öztürk, 2003). Bu durum ülke genelinde de aynı şekildedir. Özellikle dağlık Doğu Karadeniz Bölgesinde orman köylerinde nüfus daha hızlı azalmakta ve orman işlerinde çalıştırılacak işçi bulunamamaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi ve ülkemizin diğer dağlık bölgelerinde üretim alanlarında üretilen ürünler insan gücü ile yamaç aşağı kaydırılarak en yakın yol kenarına indirilmektedir. Yamaç aşağı yerçekimine bağlı olarak kaydırılan bu ürünler çevredeki gençliğe, ağaçlara ve orman toprağına büyük zararlar verebilmektedir. Aynı

zamanda, atılan üründe çatlama, yırtılma, baş kısımlarında deformasyon gibi kalite kayıpları da meydana gelmektedir. Ayrıca, yol altında kalan ürünler veya yamaç aşağı kaydırılarak yolun karşısına geçen ve dere içlerine düşen ürünler veya dere içlerinde ve yol altındaki bazı çok sarp alanlarda yapılan kesim çalışmalarında ürünler genellikle traktörler ile sürütülmekte, traktör olmadığı durumlarda yola çıkarılamayan ürünler olduğu yerde bırakılmaktadır. Bu durumda yine ekonomik kayba neden olmakta, orman içerisinde çürümeye bırakılan ürünler özellikle böcek zararı olan alanlarda ormana zarar verebilmektedir.

Mekanizasyonun geliştirilebilmesi ve aynı zamanda orman köylümüzün gelir durumunun düzeltilebilmesi için getirilen öneriler şu şekildedir;

- Üretim alanlarında kesilen ürünlerden ve ormanlarımızdan sürdürülebilir maksimum yararlanmayı sağlamak için mekanizasyonu gözardı etmemeli, özellikle dağlık ve sarp arazilerde mutlaka mekanizasyona gidilmelidir. Mekanizasyon için yurtiçinde bazı makine üreticileri ile ortak çalışmalar yapılarak, ülkemizin dağlık alanlarında kullanılacak traktörler ve çekme vinci sistemlerinin üretimi sağlanmalıdır. Böylece dış ülkelere bağımlı kalmadan, kendi ürünlerimizi kendi makinelerimizle daha ucuza taşıma şansını yakalamış oluruz.

- Ülkemiz ormanları çoğunlukla çok dik ve eğimli alanlar üzerinde bulunduğu için bu alanlarda harvester veya uzaktan kumandalı hava hatları gibi hem çok pahalı hem de çok komplike araçların kullanılması zordur. Bunun yanında, ülkemizde de rahatlıkla kullanılacak ve fiyat olarak çok yüksek maliyetleri olmayan, bazı üretim araçlarını ithal edip, çok zorunlu olan yerlerde kullanılması sağlanmalıdır.

- Ormanlarımızın bulunduğu alanların eğim analizleri yapılarak topoğrafik yapı bakımından mekanizasyona uygun alanların belirlenmesi ve bu alanlardaki çalışma koşullarına uygun makine ve ekipmanın tesbit edilmesi gereklidir.

- Mekanizasyon sayesinde orman köylümüz daha fazla gelir elde edebilir. Çünkü, köylünün kestiği ürün tamamen bölmeden çıkarılacak, çalışmalar daha hızlı ve işçi güvenliği daha iyi olacaktır. Bilindiği gibi orman işlerinde iş kazaları sık sık meydana gelmektedir. Mekanizasyon sayesinde kaza riski ve dolayısıyla iş kazaları azaltılacaktır.

- Orman Bölge Müdürlükleri'nin bünyesinde bulunan makineler orman kooperatiflerine kiralanmamalı, bunun yerine üretim alanlarında Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmalıdır. Bu makinelerde çalışan operatörlerin kadrolu elemanlar olması durumunda çalışmalar daha hızlı ve güvenilir olacaktır.

- Çalışma mevsimi dışındaki zamanlarda orman işçilerine mekanizasyonda kullanılan makine ve ekipmanla ilgili olarak kısa süreli kursların düzenlenmesi, hem orman işçisinin mekanizasyona olan bakışını olumlu yönde etkileyecektir, hem de makine ve ekipman verimli bir şekilde kullanılmış olduğu için orman işçisinin, dolayısıyla da orman köylüsünün kazancı artmış olacaktır.

- Günümüzde piyasa isteklerine göre daha uzun boylu tomruk şeklindeki ürünlere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu piyasa isteklerinin karşılanabilmesi için bölmeden çıkarmanın insan ve hayvan gücüyle yapılması mümkün olmamaktadır. Bu şekildeki ürünlerin ormandan çıkarılabilmesi için mutlaka mekanizasyon araçlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

Aykut, T., Demir, M. 1996. *Ormancılıkta Mekanizasyonun İstekleri, Koşulları, Faydaları ve Türkiye'de Üretim Mekanizasyonunun Durumu*, İ.Ü.Orman Fakültesi, Dergisi, Seri B, Cilt 46, Sayı 1-2-3-4, İstanbul, 65-77s.

Hasdemir, M., Öztürk, T. 1997. *Orman Ana Tamirhanelerinin Kapatılması Yeniden Değerlendirilmeli*.Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl 34, Sayı 6, Ankara, 31-32 s.

Lukac, T., Kvasnovsky, K. 2005. *The Efficiency of Mountain Processor Mounity 4000 in a Selective Regeneration Felling*. International Scientific Conference, Ecological, Ergonomic and Economical Optimization of Forest Utilization in Sustainable Forest Management, 15-18 July 2005, Krakow-Kyrynica, Poland, p. 75-83.

OGM 2006: www.ogm.gov.tr

Öztürk, T. 2003. *Ülkemiz Dağlık Mıntıka Ormanlarında Orman Ürünlerinin Değişik Tipte Orman Hava Hatlarıyla Taşınması Üzerine Araştırmalar*. İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 19-22s.

Rozanski, H., Jablonski, K. 2005. *Economic Effectiveness of Crushing Logging Residues with a Meri Crusher MJS-2.5 DT with a Farm Tractor Valtra T-190*. International Scientific Conference, Ecological,

Ergonomic and Economical Optimization of Forest Utilization in Sustainable Forest Management, 15-18 July 2005, Krakow-Kyrynica, Poland, p. 43-51.

Seçkin, Ö.B. (1973): *Ormancılık Mekanizasyonunun Beklentileri, Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı:6, Ankara.*

Seçkin, Ö.B. 1983. *Ormancılıkta Mekanizasyonun İstek ve Koşulları, Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı: 8, Ankara.*

Suomessa, P. 1989. *Logging in Finland. The Society of Forestry in Finland, The Finnish Forest Research Institute, ISBN. 951-401-07-28, Helsinki-Finland, p.20-22.*

Zoscher, J. 2001. *Forestry Training Centre, Workshop on New Trends in Wood Harvesting with Cable Systems for Sustainable Forest Management in the Mountains. 18-24 June 2001, Ossiach-Austria.*

KIRSAL KALKINMADA YAYIM VE TANITIM

AHMET TOLUNAY HASAN ALKAN

SDÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Anabilim Dalı
Doğu Yerleşkesi-32260-Çünür-İSPARTA

ÖZET

Bu bildiri, kırsal yöre halkı ile çalışılırken gereksinim duyulan çeşitli beceri ve metotları açıklamaktadır. Ayrıca, kırsal kalkınmada yayım ve tanıtım konusunda, ilkeler ve amaçların neler olduğunu belirlemeye çalışmaktadır. Bildiri, ayrıca, iletişim ve haberleşme tekniklerini incelemekte ve analiz etmektedir. Bildiri, kırsal yöre halkının katılımının sağlanmasına ve kırsal kalkınma çalışmalarının desteklenmesine yönelik yaklaşımları ortaya koyarak, kalkınma uğraşlarında insanlara yardımcı olmayı vurgulamaktadır. Yayım ve tanıtım çalışmalarında halka yönelik öğretim metotları; farklı nitelikleri olan ve katılım sağlayan grupları ele alan, elde edilen deneyimlerin paylaşılmasını sağlayan metotlar olmaktadır.

Anahtar Kelimeler:Kırsal Kalkınma, Katılımcılık, Yayım ve Tanıtım

ABSTRACT

This lecture will explore the various methods and skills required when working with rural people in rural development. It will enable people to gain a clear understanding of the principles, purposes and constraints of rural development extension. The lecture will examine the principles and techniques of communication and the need for integrated “extension packages” tailored to the needs of particular situations. It will lay stress on the benefits of approaches which encourage the participation of the rural people themselves. The learning methods will be varied and largely participative, providing experience in different types of teaching and in small group activity.

Key Words: Rural Development, Participation, Extension

GİRİŞ

Kırsal kalkınma, ülkemizde, özellikle planlı kalkınma döneminin başlangıcından bu yana önem ve öncelik verilen bir konudur. Bu sayede, kırsal yörelerin alt yapı sorunlarının çözümünde önemli başarılar elde edilmiştir. Fakat kırsal yörelere yapılan teknoloji transferi ve kırsal alandaki üretimlerin artırılmasına yönelik uygulamalarda sınırlı gelişmeler sağlanmıştır. Ayrıca, kırsal yöre insanına benimsetilmeye çalışılan tarımsal uygulamalar gibi ormancılık uygulamalarında da beklenen başarı düzeyine ulaşılammıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri; kırsal yöredeki sorunların belirlenmesinde, tanımlanmasında, çözüm önerilerinin geliştirilmesinde, kalkınmanın planlamasında ve projelendirilmesinde, halkın katılımının ihmal edilmesi ve halka aktif rol verilmemesidir. Bu nedenle, son zamanlarda katılımın önemi anlaşılmış ve halkın katılımının sağlanmasına yönelik araçlar üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede, halkın katılımının sağlanmasında yayım ve tanıtım (extension) çalışmalarının önemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yayım ve tanıtım çalışmalarının, çevre ve ormancılık alanında küresel ölçekte gündeme gelen yeni kavram, strateji, politika ve uygulamaların kırsal halka öğretilmesi ve benimsetilmesindeki önemi de görülmüştür. Bu bildiride, kırsal kalkınma amaçlı uygulamalarda önemli yeri olan yayım ve tanıtım çalışmaları incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

KIRSAL KALKINMA

Ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik göstergelerinin olumlu yönde değişim geçirdiği bir süreç olarak tanımlanabilen kalkınma, farklı çalışma konularını içermektedir (Savaş, 1979). Kırsal kalkınma ise, yüksek nüfus artış oranı, kırsal nüfusun aşırı kalabalıklığı, tarım dışı sektörlerde istihdam olanaklarının kıtlığı, tarımsal üretim tekniklerinin ilköllüğü ve tarım sektöründeki işsizliğin yaygınlığı gibi kalkınma sorunlarına sahip ülkelerde kalkınma çabaları içerisinde önemle üzerinde durulması gereken bir konudur (Oakley ve Garforth, 1985; Tolunay ve ark., 2005). Kırsal halkın ekonomik, sosyal ve siyasal amaçlar ile gelişmiş toplum statüsüne dönüştürüldüğü bütünselik bir süreç olan kırsal kalkınma çalışmalarında, kırsal halkın problemleri

belirlenmekte ve tanımlanmakta, bu problemlere göre uygun çözüm önerileri geliştirilmektedir (Oakley ve Garforth, 1985). Teşhis edilen sorunların niteliği ve alternatif çözüm yollarına göre de kırsal yapıya farklı konularda ve zamanlarda müdahale edilmektedir (Anonymus, 1988).

Kırsal kalkınma günümüzde yerel, bölgesel ya da ülkesel bir sorun olmaktan öte, evrensel bir sorun olarak kabul görmektedir. Bu nedenle, birçok kuruluş ulusal ve uluslararası projelerle kırsal halkın geliştirilmesi yönünde çaba harcamaktadır.

KIRSAL KALKINMADA YAYIM VE TANITIM

Gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınma çalışmalarında, istenilen başarı düzeyine ulaşılamadığı bilinmektedir. Nitekim kırsal kalkınmayı destekleyen birçok ulusal ve uluslararası kuruluş, kırsal kalkınma projelerinin büyük bir kısmının yoksulluğu ortadan kaldırmada başarısız olduğunu belirtmektedir. Yapılan değerlendirmelere göre, yoksullar uygulanan projelerin faydalarını alamamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden, biri kırsal kalkınma çalışmalarına yöre insanının katılımının sağlanamamasıdır. Geleneksel uygulamaların açmazı olarak görülen bu durum, kırsal kalkınma çalışmalarında halk katılımının önemsendiği yeni bir anlayışın gelişmesine neden olmuştur. Katılımın temel noktası, toplumun gereksinimlerinin gözetilmesi, katılım sürecine tüm ilgi gruplarının aktif bir şekilde girmeye istekli olması ve bunu desteklemesidir (DPT, 2000). Kırsal kalkınma, ayrıca bir eğitim ve bir örgütlenme işidir. Etkili bir öğrenmeyi ve öğretmeyi gerektirmektedir (Tolunay ve Korkmaz, 2005a). Bu bağlamda, kırsal kalkınmada yayım ve eğitim çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

TANIM VE KAPSAM

Yayım ve tanıtım farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Örneğin; Sim ve Hilmi (1987) yayım ve tanıtım kavramlarını “yöresel işbirliği ile kaynakların nasıl harekete geçirilebileceğini, kırsal kalkınmada ortaya çıkan engellerin nasıl aşılabileceğini, hangi hüner, davranış ve bilginin var olduğunu ve bunların yöresel koşullar ile nasıl bütünleştiğini gösteren bir süreçtir” şeklinde tanımlamaktadır. Malla ve Arkadaşları (1988) bu kavramları; “insanların problem ve gereksinimlerini dinleyerek, onların kendi kendilerine yardımcı olmalarını sağlamak üzere, yine insanlarla birlikte yapılan çalışmalardır” şeklinde tanımlamaktadır. Falconer (1987) ise bu kavramlar hakkında; “insanlarla bağlantı kuran, onları bilgilendiren ve ikna eden bir eğitim sürecidir” sözlerini ifade etmektedir. Yayım ve tanıtım çalışmaları ile çiftçiler, araştırmacılar, yöneticiler ve liderler arasındaki bilgi akışı kolaylaşmaktadır. Öte yandan Smith (1993) yayım ve tanıtım kavramlarını; “kişilerin sahip oldukları düşünceleri anlayarak ya da algılayarak, onların sağlıklı karar almasına yardımcı olmak amacıyla yapılan bilinçli bilgi haberleşmeleridir” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlar sonucunda yayım ve tanıtımı, insanların içinde buldukları aktif öğrenme süreci olarak belirtmek mümkündür. Yayım ve tanıtım çalışmalarının amaçları; (a) kırsal yörede yaşayan birey ve ailelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kendi kendilerine yetecekleri bir yaşama kavuşturulması, (b) içinde buldukları problemleri tanımları, (c) bu problemlerin çözülemeyecek problemler olarak görülmesinin önlenmesi ve bunların üstesinden gelebilmelerinin sağlanması, (d) doğrudan kendi geleceklerini ilgilendiren kırsal kalkınmayı sağlayabilmek için, sahip oldukları yeteneklerin geliştirilmesi olmaktadır.

Bu amaçlara ulaşılabilmesi için; (a) karşılıklı bilgi alış-verişi veya haberleşme çalışmaları ile kırsal yöre halkının sahip olduğu bilgi temeli, hünerleri, becerileri ve karar mekanizmalarının geliştirilmesi, (b) problemlerinin çözülmesine yardımcı olacak bilgi ile gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, (c) karşılıklı işbirliğinin teşvik edilmesi ve kırsal halk tarafından geliştirilen iyi ve güzel örnek uygulamaların yaygınlaştırılması, (d) kırsal kalkınma ile ilgili köy kalkınma birliği veya tarımsal kalkınma kooperatifleri, vb gibi yerel halk kuruluşlarını kurmalarına yardımcı olunması, (e) kırsal halkın kendilerine olan güvenlerinin geliştirilmesine yardımcı olunarak, içinde buldukları durumun kader olmadığına ve değiştirme olanağının olduğuna inandırılması gerekmektedir (Smith, 1993). Buraya kadar yapılan açıklamalar dikkate alındığında, yayım ve tanıtımın kapsamı ve özellikleri de belirginleşmektedir. Buna göre yayım ve tanıtım; (a) kırsal yöre halkına yönelik bir eğitim sürecidir, (b) kırsal halkı problemlerin çözümüne katarak, onlarla birlikte sonuçlara ulaşmaktır, (c) kırsal halktan ‘bilgi ve hünerlerini’ öğrenmek, yapılan en iyi uygulamaları belirleyerek bunu diğer kişilere anlatmak ve yaygınlaştırmaktır, (d) bilinçli bilgi haberleşmeleridir ve yayım ve tanıtım için

belirlenen hedef gruplar için uygun ve yerinde haberleşme araçları ve yöntemlerinin kullanılmasıdır (Smith, 1993).

YAYIM VE TANITIMIN İLKELERİ VE GELENEKSEL UYGULAMALARDAN FARKLILIKLARI

Yayım ve tanıtımın geleneksel yaklaşımlarla olan farkının ortaya konabilmesi için ilkelerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu ilkeler şu şekildedir (Smith, 1993):

a) Yayım ve tanıtım insanlar için değil, insanlarla birlikte yapılan bir etkinliktir. Bu nedenle herhangi bir yayım tanıtım etkinliğinin tasarımında kırsal halk rol üstlenmelidir. Halk, yaşamı için önemli olan kararları kendi kendine alabilmeli ve bunun için gerekli olan bilgi ve güvene sahip olmalıdır.

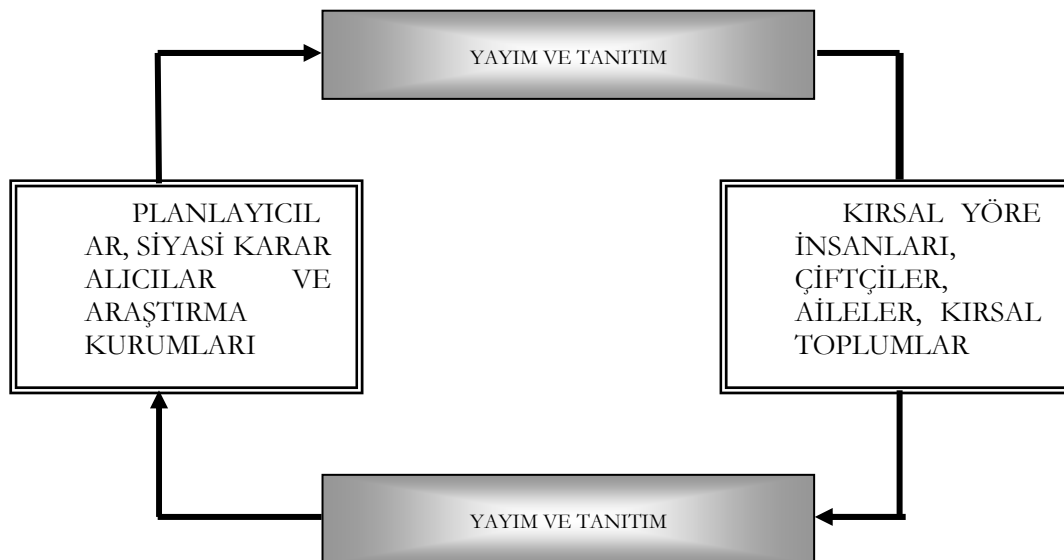
b) Yayım ve tanıtım çalışmalarının etkili olup olmadığının ölçüsü, halkın yaşam standartlarının uygulanan planlar ile yükseltilip yükseltilmediğidir.

c) Yayım ve tanıtım çalışmalarında iki yönlü bir akım bulunmaktadır. Şekil 1’de görüldüğü gibi akımın bir ucunda yayım ve tanıtım çalışmalarını yapan kuruluş, diğer ucunda ise verilmek istenen mesajların iletiildiği hedef kitle, yani insanlar bulunmaktadır. Yayım ve tanıtım çalışmaları, çeşitli alanlarda hizmet veren kurum ve kuruluşlar tarafından, halkı belli konularda eğitmek ve bilinçlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu çalışmalarda öncelikle eğitimin hedeflendiği ya da mesajın iletileceği hedef kitlenin belirlenmesi ve tanımlanması gerekmektedir.

d) Yayım ve tanıtım, kırsal halka bir bilgi birikiminin tek yönlü aktarımı değil, aynı zamanda onlardan çeşitli düşünce ve bilgilerin alınmasıdır.

e) Yayım ve tanıtım, kırsal kalkınma amacıyla faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla birlikte yürütülen bir etkinliktir. Bu kurum ve kuruluşlara ait örnekler; (1) politik kurumlar (yöresel parti liderleri, geleneksel liderler), (2) destekleyici kurumlar (kooperatifler, kredi veren kurumlar), (c) resmi kuruluşlar (tarımsal kuruluşlar ve sağlık kurumları), (3) yerel okullar (bilge kişiler, öğretici anne ve babalar), (4) kırsal yöredeki sosyal ve kültürel sorunları ortadan kaldırmak ve toplumsal hareketi desteklemek için faaliyet gösteren toplumsal kalkınma kuruluşları ve ajansları (örneğin; Türkiye Kalkınma Vakfı-TKV gibi kurum ve kuruluşlar).

f) Kırsal halkı eğitmek ve bilinçlendirmek amacıyla yapılan yayım ve tanıtım çalışmalarında hedef kitlenin belirlenmesi ve tanımlanması önemlidir. Yayım ve tanıtım çalışmaları, toplumun farklı gruplardan oluştuğu durumlarda, her bir gruba ayrı ayrı hitap edebilmelidir. Zira, farklı nitelikleri ve özellikleri olan gruplar, diğer gruplardan farklılıkları nedeniyle kendilerine özgü olan farklı bir çalışma ortamı gerektirebilir. Bu gibi durumlarda farklı hedef grupları oluşturulabilir. Bu uygulamada benzer özellik sergileyen kişiler, bir hedef grubu içerisinde toplanabilir. Gruplandırma insanları farklı özelliklere sahip olduğu; ihtiyaçlarının, problemlerinin, kaynaklarının ve kısıtlarının değişebildiği unutulmamalıdır.

Şekil 1. Yayım ve Tanıtımın Bağlantıları

YAYIM&TANITIM ÇALIŞMALARI VE HALKIN EĞİTİMİ

Halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi amacıyla yapılan yayım ve tanıtım çalışmalarında; kişilere etkili öğrenme olanağı sağlama, çocuklar ve yetişkinlerin öğrenim farklılıklarını kavrayabilme, aktif öğrenmeyi sağlama ve yapılan eğitim çalışmasının değerlendirme gibi konulara büyük önem verilmektedir.

Yayım ve tanıtım çalışmalarıyla yapılan eğitim ve özellikle kırsal halkın eğitimi, örgün ve yaygın eğitim sistemlerinden farklılıklar göstermektedir. Bilindiği gibi örgün eğitim, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireyler için yapılan düzenli eğitimdir. Örgün eğitim; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır. Yaygın eğitim ise; örgün eğitimden yararlanamamış veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış veya herhangi bir kademesinde bulunan kişilere, örgün eğitimin yanında veya dışında verilen eğitimin tümünü kapsar. Yaygın eğitimin amaçlarından bazıları; halka okuma ve yazma öğretmek, örgün eğitimden yararlanmamış olanlara eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim olanakları hazırlamak şeklindedir. Kırsal kalkınma çalışmalarında yer verilen eğitim çalışmalarında ise, kırsal yörelerin zor koşullarında yaşamlarını sürdüren insanlara, geçimlerini sağlayabilmeleri için gerekli yaşam dersleri öğretilmektedir. Kuşkusuz bu insanların yıllardır elde ettikleri yaşam deneyimleri vardır. Bu yönüyle kırsal halka yönelik eğitim çalışmalarında onlara; bilgi, hüner ve anlayışlarının bir çok kaynaktan geldiğini ve bunların yöresel kaynaklar ile bağlantısı olduğunu hatırlatmak ve göstermek de gerekmektedir. Böylece, kırsal halka yönelik eğitim çalışmalarının amaçları kendi içinde de farklılıklar göstermektedir. Örneğin bu amaçlar arasında; (1) Yayım ve tanıtımda yeni metotları denemek ve bunlar ile çeşitli nitelikteki insanlardan bilgi edinmek, (2) Öğrenmeyi harekete geçirme (motivasyon) konularını incelemek, (3) Bir çok farklı öğrenme ve öğretme metotlarını değerlendirmek ve incelemek, bu süreç içerisinde katılımcılara çeşitli öğrenme yolları konusunda yardımcı olmak, (4) Katılımcılara kendi öğrenim süreci içerisinde daha uyanık olmalarını sağlamak, gibi konular da yer alabilmektedir.

Kırsal kalkınma çalışmalarında halka yönelik eğitim faaliyetlerinin, klasik eğitim faaliyetlerinden farklı olduğu daha önce belirtilmişti. Bu farklılığı özellikle eğitim verilecek ya da alacak kişilerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu kişiler ilk, orta ya da yükseköğretim kurumlarına devam eden öğrenciler gibi değildirler. Eğitim mekânları düzenli sıraların bulunduğu sınıflar gibi değildir. Yeri geldiğinde köy odası, muhtarlık binası, kahvehane, sağlık ocağı, cami, eğitimin yapıldığı sınıf işlevini görebildiği gibi; yeni bir ürün ya da toprak işleme metodunun tanıtıldığı mekân olan bir tarımsal arazi de bu işlevi yerine getirebilmektedir. Kırsal halka yönelik eğitim çalışmalarında, aşağıda ana başlıklar altında verilen konular önemlidir:

(1) Bu eğitimler yetişkin insanlarla yapılmaktadır. Yetişkinliğin önemli anlamları olup, bunlar şu şekildedir; (a) Yetişkinliğin ilk anlamı olgunluktur. Olgun kişiler, yaşam deneyimleri ile elde edilen bir dizi beceri ve yeteneğe sahiptir. Ayrıca, yetişkin kişilerin duyarlı bakış açıları vardır ve kendi kapasitelerini ölçebilirler, (b) Yetişkin kişilerin kendilerine özgü özerk bir yapıları vardır. Kendi kendilerine olan sorumluluklarının bilincinde olduğu gibi, başkalarına karşı olan sorumluluklarının farkındadırlar.

(2) Yetişkin öğrencilerin özellikleri de farklıdır. İnsanlar hayatları boyunca bilinçli ya da bilinçsiz birçok şey öğrenirler. Yetişkinler, yaşam deneyimleri ile birlikte elde ettikleri değerleri birlikte getirirler. Ayrıca, yetişkinler, öğrenim sürecine amaçları ve beklentilerini getirirler. Oysa ilköğretim çağındaki bir çocuk neyi verirsiniz onu alır. Yetişkinler daha çok akranlarından öğrenirler. Bu yüzden böyle uygun eğitim ortamları yaratılmalıdır. Ayrıca, yetişkinler onurlu ve şerefli bireylerdir. Bu nedenle eğitim verirken, onları utandıracak olaylardan ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Öte yandan, yetişkinlerin hafızaları zayıf olabilir. Bu nedenle onların hafızaları canlandırılmalıdır. Son olarak, her bir yetişkin kişinin, kendine özgü ve tercih ettiği bir öğrenim metodu vardır.

(3) Kırsal kalkınma amaçlı eğitim çalışmalarında iki yönlü öğrenim süreci vardır. Yapılacak eğitim, yöre halkının bilgi düzeyi üzerine kurulmalıdır.

(4) Eğitimde motivasyon önemlidir. Motivasyon, bir şeyleri yapmaya yönelik olan arzudur. Motivasyon başarı ile gelişir. Bir başarı diğer bir başarıyı yaratır.

(5) Öğrenmenin çeşitli engelleri ya da öğrenmenin gerçekleşmesinde karşılaşılabilecek çeşitli zorluklar vardır. Bunlardan bazıları; (a) Fiziksel zorluklar (örneğin; biyolojik olarak görme yeteneğinin olmaması veya zayıf olması), (b) Durumsal zorluklar (örneğin; eğitim kursu yanlış bir zamanda ele alınmıştır), (c) Kişiler arasındaki ilişkiler (örneğin; öğrenmeye istekli kişiler arasındaki ilişkiler arasındaki öğrenmeye engel teşkil

edebilir), (3) Uyumsuzluk (örneğin; öğrenilmesi önerilen konunun, geleneksel inanç sistemine ters gelmesi), şeklinde belirtilebilir.

Öğrenmenin önündeki engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır. Öğrenmenin önündeki engeller kaldırıldığında, insanlar bilgi ile donanmaktadır. Bilgi ile donanan kişilerin neler yapılabildiğini aşağıda verilen şiir çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir:

*“İnsanlara git !
Onların arasında yaşa,
Onlardan bir şeyler öğren.
Ve, Onları sev !
Neyi bildikleri ile işe başla.
Sahip olduklarını geliştir, artır.
Fakat iyi liderler...
Görevlerini tamamladıklarında başarıya da ulaşmış olurlar.
Ve tüm insanlar,
“Biz bunu kendi kendimize yaptık derler”
(Lao Tsu, M.Ö. 700, Çin)*

ÖĞRENME VE ÖĞRETME METOTLARI

Yeni bir bilginin öğrenilmesi ya da kişilere öğretilmesinde kullanılan çeşitli metotlar vardır. Bunlar şu şekildedir:

(1) *Sunum Metotları*: Yeni bir bilginin öğretici tarafından takdim edilmesidir. Genellikle ders verilerek ya da konferans olarak konuşma şeklinde yapılır. Bu esnada bazen sesli ve görüntülü sunum araçlarından yararlanılır. Bu metot tek yönlü bir iletişim ya da haberleşmedir.

(2) *Keşfedici Metotlar*: Öğrenen ya da öğretilen kişiler yeni beceriler, olaylar bilgileri pratik çalışmalar yaparak keşfederler. Eğer okuma yazma biliyorlarsa okuyabilirler ya da deney yaparlar.

(3) *Katılımcı Metotlar*: Eğitilen kişiler gruplar halinde öğretime katılırlar ve öğrendikleri konuları birlikte paylaşırlar. Bu metot bir öğretici ile yapıldığı gibi, öğreticisiz de yapılabilir. Örneğin, grup tartışması böyle yapılan bir eğitim şeklidir.

Aşağıdaki deyişler öğrenme ve öğretme metotları hakkında önemli ipuçları vermektedir;
“insanlar; duyduklarının % 20’sini, duydukları ve gördüklerinin % 40’ni, kendi kendine öğrendiklerinin % 80’nini, hatırlarlar...!”
(Anonim)

“Duydum ve unuttum, gördüm ve hatırladım, yaptım ve anladım...” (Çin Atasözü)

Öğrenme ve öğretmede çok çeşitli metotlar kullanılabilir. Çünkü insanların grup veya tek tek öğrenmeyi tercih etme yönünde istekleri vardır. Öte yandan, birden fazla metot da aynı anda kullanılabilir. Zira kullanılan bir metot diğerine destek verir.

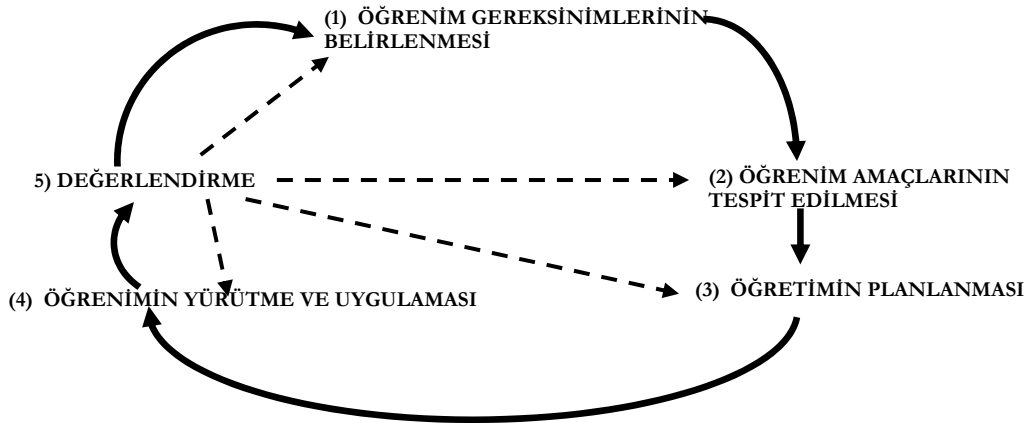
YAYIM VE TANITIM ÇALIŞMALARININ AŞAMALARI

Öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesi ile başlayan yayım ve tanıtım çalışmaları, belki de hiç sonlanmayacak bir süreç olarak değerlendirilebilir (Smith (1993). Şekil 2’ de gösterilen bu sürecin açıklaması şu şekilde verilebilir;

(1) Yayım ve tanıtımı yapacak olan birim, kırsal yöre halkı ile birlikte hangi öğrenim konularına gereksinim duyulduğunu belirler. Bu öğrenimin en iyi hangi yol ile yapılacağını düşünür ve inceler.

(2) Daha sonra öğrenim amaçlarının neler olduğuna karar verilir. Yani, öğrenim çalışması bitirildiğinde, halkın hangi bilgi birikimine sahip olacağı önceden belirlenmektedir.

(3) Üçüncü aşama öğrenim çalışmasının planlaması aşamasıdır. Planlama aşamasında, öğrenim çalışmasının içeriği ve öğrenimde kullanılacak metotlar belirlenmektedir. Bunun için konunun içeriği ve kullanılacak olan metotların seçiminde eğitimi yapılacak topluma uygun içerik ve metodun seçilmesine çalışılmalıdır.

Şekil 2. Yayım ve Tanıtım Çalışmalarının Aşamaları (Smith (1993))

(4) Öğrenimin yürütme ve uygulaması dördüncü aşamada gerçekleştirilmektedir.

(5) Değerlendirme aşaması son aşamadır. Bu işlem bireysel ya da grup olarak yapılabilir. Sözlü veya yazılı şeklinde olabilir. Örneğin; katılımcılara ne öğrendikleri sözlü olarak sorulabilir, ya da kısa bir anket düzenlenebilir. Öte yandan, değerlendirme çalışmalarıyla, bundan sonra ele alınacak olan eğitim çalışmalarına yol gösterecek bilgiler de elde edilir.

YAYIM VE TANITIM ÇALIŞMALARI AÇISINDAN ÜLKEMİZDEKİ MEVCUT DURUM VE YAPILMASI GEREKENLER

Ülkemizde, toplam nüfusun %35'i kırsal alanda yaşamaktadır. Kırsal nüfusun aşırı kalabalıklığı kırsal kalkınma üzerinde durulmasını gerektirmektedir. Öte yandan, kırsal nüfusun %33'ü orman köylerinde yaşantısını sürdürmektedir (URL-1, 2006). Orman köyleri, kırsal kalkınma çalışmalarının öncelikle yapılması gereken yörelerdir. Kırsal kalkınma çalışmalarında kırsal halka benimsetilmeye çalışılan tarımsal uygulamalar gibi ormancılık uygulamalarında da arzulanan başarı düzeyine ulaşılamamıştır. Örneğin, ormancılıkta emek-yoğun teknolojiler seçilmesine rağmen, kişi başına yıllık gelir 150–250 \$ olabilmektedir. Orman kaynaklarına olan bağımlılık sürmektedir (URL-2, 2005). Meydana gelen orman yangınlarının % 90'ı insan kaynaklıdır. Usulsüz otlatmalar, açmacılık, kaçakçılık, gibi yararlanmalar devam etmektedir. Kısacası, orman köylüsünün sosyo-ekonomik yapısı iyi değildir ve ormanlar üzerindeki insan baskısı giderilememiştir. Başarısızlıkların temelinde; (a) kırsal kalkınma çalışmalarının çok sektörlü bütünlü ve katılımcı programlar olarak ele alınmaması, (b) projelerin, genellikle geçim ekonomisi amaçlı, köylülere doğrudan ekonomik avantajlar sağlamaya yönelik yardımlar şeklinde uygulanması ve köylünün kendisini geliştirmesine ve ekonomik değer üretmesine uygun ortamların yaratılamaması, (c) girişimciliğin geliştirilemediği gibi örgütlenmede de istenilen hedeflere ulaşılamaması, (d) tarım alanları, ormanlar, meralar, akarsular, göller gibi sahip olunan kaynakların etkin ve verimli kullanımının sağlanmasına yönelik yeterli bilgi birikiminin oluşturulamaması, gibi nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerin ortaya çıkmasındaki en büyük etken ise eğitim seviyesinin düşüklüğüdür.

Ülkemizde, yayım ve tanıtım çalışmaları, farklı kurum ve kuruluşların ilgi ve görev alanında bulunmaktadır. Örneğin, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın yardımcı hizmet birimleri içinde "Yayın Dairesi Başkanlığı" bulunmaktadır. Bu bakanlığın yaptığı yayım ve tanıtım çalışmaları, taşrada kuruluşları olan "Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlükleri" eliyle yürütülmektedir. Yayın Dairesi Başkanlığı görev ve hizmet alanı tanımlamasında toprak, bitki, hayvan, vb. çok çeşitli konular arasında ormancılık ve orman ürünleri konuları da yer almaktadır. Ancak, bu bakanlık tarafından yürütülen çalışmalar daha çok çiftçi eğitimine yönelik konuları içermekte, ormancılıkla ilgili konulara yeterince ağırlık ve önem verilememektedir. Fakat, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından, radyo ve televizyon programları aracılığı ile yapılan "Yaygın Çiftçi Eğitim Programı (YAYÇEP)", bu Bakanlığın yürüttüğü çalışmalara verilebilecek başarılı bir örnektir. Bu programlarda; bahçe bitkileri yetiştiriciliği, hayvancılık, meyvecilik, arıcılık, süs bitkileri yetiştiriciliği, vb. konularda çiftçiler bilgilendirilmektedir. Bunun yanında, çiftçi mektupları ve tarla günleri gibi radyo programları da bulunmaktadır (URL-3, 2006).

Yayım ve tanıtım çalışmaları, Çevre ve Orman Bakanlığı ve Orman Genel Müdürlüğü merkez teşkilatında daire başkanlığı, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY)'nde ise şube müdürlüğü düzeyindeki birimler tarafından yürütülmektedir. Taşrada, orman köyleri düzeyinde bu çalışmaların yürütülmesine yönelik birimler bulunmamaktadır. Çalışmalara verilen önem, ayrılan personel ve finans kaynaklarının yetersiz oluşu yayım ve tanıtım çalışmalarını kırsal kalkınma uğraşlarında etkin bir araç olarak kullanımı engellemektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı araştırma, eğitim, yayım ve bilinçlendirmeye yönelik harcamaları ortalama % 0.2 civarında (URL-4, 2004) olup, daha çok orman-halk ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda yapılan bazı uygulama ve etkinlikler (1) dünya ormancılık günü ve ağaç bayramı etkinlikleri, (2) 1982 yılından itibaren başlamış olan televizyon belgeselleri ve kısa filmler, (3) radyo ve televizyon konuşmaları, (4) fotoğraf ve resim sergileri, (5) hikaye, roman ve şiir, gibi alanlarda düzenlenen yarışmalar, (6) sempozyum, kongre, seminer, fuar gibi etkinlikler düzenleme veya katılma, (7) orman köyleri kurultayı düzenleme ve (8) ormancılıkla ilgili çeşitli konularda yazılmış kitaplar, dergi, periyodik yayınlar, broşür, afiş ve çıkartma türünden yayımlar şeklindedir (DPT, 2001). Son yıllarda çocuklara yönelik eğitim çalışmalarına da önem verilmektedir. Ayrıca, yayım ve tanıtım çalışmaları Ulusal Ormancılık Programı ve 1. Çevre ve Ormancılık Şurası'nda da özellikle orman-halk ilişkilerinin iyileştirilmesi bağlamında önemsenmektedir. 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı Taslağında ise orman köylülerinin eğitimi ve bu köylülere yönelik yayım faaliyetleri ORKÖY' nün görevleri arasına alınması öngörülmektedir (URL-5, 2006). 1970'de kurulan ORKÖY bir çok başarılı projeyi gerçekleştirmişse de, son 10–15 yıldır yaşamakta olduğu kurumsal düzeydeki sorunlar nedeniyle üstlendiği misyonu yerine getirmez hale gelmiştir (Tolunay ve Korkmaz, 2005b).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel ölçekte ortaya çıkan kalkınma ve ormancılık odaklı gelişmeler dar bir ölçekte değerlendirildiğinde çözüm ve önlemlerin büyük bir bölümünün kırsal halk ve bu halkın eğitimi üzerine indirgenebildiği görülmektedir. Nitekim, strateji, amaç ve politikalar ne kadar iyi belirlenirse belirlensin, yürütülmesi gereken eylemler ne kadar iyi planlanırsa planlansın bu planlarda belirtilen hususların yerel ölçekte yürütücüsü orman köylüleri olacaktır. Yani, sadece kırsal halkın sayısı değil, aynı zamanda niteliği de önemlidir.

Bu çerçevede şekillenen öneriler ise şu şekildedir: (a) Kırsal halkın öncelikle eğitim, sağlık, ulaşım, gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların, kırsal yöre insanları ile birlikte planlanması gerekmektedir, (b) Halk katılımının hangi alanlarda olacağı ve boyutu netleştirilmeli ve başta bilgi düzeyi olmak üzere gerekli alt yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır, (c) Kırsal kalkınma program ve projeleri ile kırsal halkı ilgilendiren ormancılık uygulamaları katılımcı yaklaşımlarla belirlenmelidir. Bunun için etkin bir karşılıklı bilgi alış verişi veya haberleşme süreci tesis edilmelidir, (d) Kırsal alana yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve paylaşım önemsenmelidir, (e) Bir taraftan kırsal örgütlenme yaygınlaştırılırken; diğer taraftan mevcut örgütlerin bilgi ve kapasite düzeyleri ile sorun çözme yetenekleri artırılmalı, orman ürünleri istihali dışında da etkin bir şekilde çalışmasına olanak sağlanmalıdır. (f) Sivil toplum kuruluşları kırsal kalkınma çalışmalarında daha etkin yer almalı ve bu alanda faaliyet gösteren diğer kurum ve kuruluşlarla eşgüdüm içinde olmalıdır, (g) Kırsal alanda eğitimin kurumsal alt yapısı geliştirilmelidir, (h) İlgili kurum ve kuruluşların yayım ve tanıtım çalışmalarına ayırdıkları ödenek artırılmalı ve bu çalışmalarda eşgüdüm sağlanmalıdır, (i) Yayım ve tanıtım insanlar için değil, insanlarla birlikte yapılan bir etkinliktir. Bu nedenle etkinliğin tasarımında kırsal halk mutlaka olmalıdır, (j) Yayım ve tanıtım çalışmalarında görev alacak kişilerin eğitimi sağlanmalıdır, (k) Yeni iş fırsatları yaratılmalı, mesleki eğitim geliştirilmeli, girişimcilik özendirilmeli ve organize üretime yönelik alt yapılar hazırlanmalıdır. Bunun için özel eğitim programları düzenlenmelidir, (l) Kırsal yörede geliştirilen iyi örnekler araştırılmalı ve yayım ve tanıtım çalışmaları ile yaygınlaştırılmalıdır, (m) Ormancılığımıza girmiş ve kabul görmüş yeni kavram, politika ve uygulamalar hakkında kırsal halk bilgilendirilmelidir. Bunlar yapıldığında şu faydalar elde edilebilecektir:

(1) Kırsal yörede çözülmesi gereken sorunlar, kırsal yöre insanları tarafından da tespit edilecek ve çözümüne başlanacaktır.

- (2) Kırsal yöre halkını kontrol altına alan ve denetleyen uygulamalar yerine, kırsal yöre halkını dinleyen, cesaret veren, rehberlik eden ve onlara yardımcı olan bir ilişki içerisine girilecektir.
- (3) Kırsal yöre halkının kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanması sağlanacaktır.
- (4) Teknik bilgi ve becerilerin paylaşıldığı, iyi bir haberleşme ağı kurulacaktır.
- (5) Kırsal yöre insanları kaderciliği terk edecek, yaşamlarını sürdürme konusunda güven ve inançları geliştirecektir.

KAYNAKLAR

- Anonymous, 1988. Participatory Monitoring and Evaluation (Handbook for Training Field Workers), FAO/RAPA Publication No: 1988/2, Bangkok, Thailand.*
- DPT, 2000. Kırsal Kalkınma, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT No: 2522, ÖİK No: 538, Ankara.*
- Falconer, J., 1987. Forestry Extension, A Review of Key Issues, Social Forestry Network Paper, ODI, London, UK.*
- Malla, Y., B., Jackson, W., J., ve Ingles, A., W., 1988. Community Forestry for Rural Development in Nepal, A Manual For Training Field Workers, FAO, Rome, Italy.*
- Oakley, P. ve Garforth, C., 1985. Guide to Extension Training, FAO Training Series, No: 11, FAO, Rome, Italy.*
- Savaş, F.V., 1979. Kalkınma Ekonomisi (İkinci Baskı), İ. İ. T. İ. A. Nihad Sayar Yardım Vakfı Yayınları, No:315/547, İstanbul, Türkiye.*
- Sim, D. ve H., A., Hilmi, 1987. FAO Forestry Paper 80., FAO, Roma, Italy.*
- Smith, V., 1993. Forestry Extension Module, AERDD, University of Reading, U.K.*
- Tolunay A., Korkmaz, M., Alkan, H., 2005. Batı Anadolu Bölgesi'nin Silvopastoral Sistemleri ve Kıl Keçisi Otlatmacılığındaki Yeri ve Önemi, Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi, 25-27 Mayıs 2005, İzmir, Türkiye.*
- Tolunay, A., Korkmaz, M., 2005a. Kırsal Kalkınma Sürecinin İzleme ve Değerlendirme Aşamasında Katılımcılık, Türk Ormancılığında Uluslararası Süreçte Acil Eyleme Dönüştürülmesi Gereken Konular, Mevzuat ve Yapılanmaya Yansımaları Sempozyumu, Antalya, Türkiye.*
- Tolunay, A., Korkmaz, M., 2005b. 35. Kuruluş Yılında ORKÖY, 1. Çevre ve Ormanlık Şurası, 22-24 Mart 2005, Antalya, Türkiye.*
- URL-1; 2006. Genel Nüfus Sayımları, DİE, [www.die.gov.tr/genel nüfus sayımları](http://www.die.gov.tr/genel_nufus_sayımları)*
- URL-2, 2005. Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü Hizmet Değerlendirme Raporu, www.cevreorman.gov.tr/orkoy/haber/rapor.pdf. (Erişim Tarihi: 01.08.2005)*
- URL-3, 2006. <http://www.tb-yayın.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 10.03.2006)*
- URL-4, 2004. Ulusal Ormanlık Programı. (Erişim Tarihi: 09.02.2006)*
- URL-5, 2006. 9. BYKP Taslağı, <http://www.ogm.gov.tr/ip1/index.htm> (Erişim Tarihi:09.02.2006)*

TÜRKİYE’DE AĞAÇLANDIRMA FAALİYETİNDE ÇALIŞANLARIN SORUNLARI (MANİSA İLİ ÖRNEĞİ)

Aslı Böbek, Çevre Orman İl Müdürlüğü, Ordu

Erdoğan GAVCAR, Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Muğla

ÖZET

Araştırmada Manisa ilinde yapılan bir uygulamaya değinilmiş ve edilen veriler istatistik paket programlarından yararlanarak değerlendirilmiştir. Buna göre ağaçlandırma faaliyetlerinde çalışanların çoğunluğunun bekar, gelir ve öğrenim düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Ülkemizde orman işçiliğine gereken önem verilmemiş, orman işçilerinin eğitiminin yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi üzerinde yeteri kadar durulmamıştır. Bunun sonucunda köylülerimiz yiyecek, yakacak sıkıntısı çekilmekte ve yakacak olarak odun kullanılmakta, geleceğe güvenli ve olumlu bakılamamakta ve birden fazla işlerle uğraşmaktadır. Çalışanlara göre orman işçiliğinin en olumsuz yönü sigortalı olamaması ve sürekli iş imkânının olmaması ve kazandıkları paranın çok yetersiz olmasıdır. Anket uygulanan köylerde işsizlik oranı yüksektir ve genelde orman işçiliğinde (üretim, ağaçlandırma, fidanlık vb.) çalışmaktadır. Bu işçilikler geçici olup geçinmek için yeterli değildir. Yine bu köylerde arazi yetersiz, parçalı, engebeli ve verimsizdir. Tarım ve hayvancılık ilkel usullerle yapılmaktadır. Yerleşim yerlerinin şehirlerden uzak, sarp yerlerde, dağınık ve küçük birimler halinde olması; eğitim, sağlık, haberleşme, ulaşım vs. hizmetlerinin maliyetini yükseltmektedir. Bu sebeple yatırımlardan çok az pay alabilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Ağaçlandırma, Ormancılık, Erozyon, Frekans , Ki-Kare

GİRİŞ

Bu araştırmada Manisa ilinde ağaçlandırma faaliyetlerinde çalışanların sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde her yıl ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır. Ancak buna rağmen gün geçtikçe çeşitli nedenlerden dolayı orman alanlarımız azalmaktadır. Ağaçlandırma faaliyetlerinde çalışanlar birçok zorluklar içerisinde. Özellikle bu zorluklar bahar ve kış aylarında kendini göstermektedir.

Yurdumuz batıdan doğuya doğru gidildikçe yükselmektedir. Dünyadaki kara kütlelerinin ortalama yüksekliği 700 metre iken ülkemizde 1132 metre, Avrupa’da 330 metredir (Böbek, 2002:8). Dünyadaki toplam orman alanı 4.320.503.000 Ha, Almanya’da 9852000 Ha, Fransa’da 12.460.000, İsveç’de 22.048.000 Ha, Türkiye’de ise 20.199.000 Ha’dır. Planlı dönem öncesi ve 1. Plan dönemi (1963–1967) ve daha sonraki dönemler ve en son 8 plan döneminde (2000–2005) ağaçlandırma planları yapılmıştır. Bu planlarda hedefler programlanmıştır. Ancak her dönemde de gerçekleşme oranları hedeflere ulaşamamıştır. Örneğin 1999 yılında plan 50000 ha iken gerçekleşme 11600 ha, 1998 yılında plan 50000 ha, gerçekleşme 25959 ha olmuştur. En iyi yıl 1996 hedef 50000 ha iken gerçekleşme 37927 ha olmuştur (Böbek, 2002:10–25).

VIII. BYKP Döneminde Yaratılacak İstihdam Miktarı (yıllık 200 iş günü kabul edilerek) tesis ve makineli olarak toplam 201626 adam/yıl olarak planlanmıştır. Plan dönemi tesis hedefinin %45 i makineli, %55 i emek yoğun; bakım hedefinin %90 ‘ı emek yoğun, %10 ‘u makineli alınmıştır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001:311).

Son yıllarda ülkemizde özel ağaçlandırmalar ve hatıra ormanı ve yeşil kuşak çalışmaları devam etmektedir. 1990–2000 yılları arasında yapılan toplam çalışma 121896 ha’dır. En fazla çalışma Ankara (17005 ha), Denizli (15920 ha) ve Kahramanmaraş (15563 ha) illerinde, en az ise Bitlis (300 ha) ve Kayseri (210 ha) de yapılmıştır. Topraklarımızın %63,8 ‘i şiddetli, %31,8 ‘i çok şiddetli derecede su erozyonu bakımından sorunludur (AGM).

Manisa ilinde sulama ve drenaj kanallarında kavakçılığı geliştirme çabaları da yapılmaktadır. Bu amaçla yapılan çalışmalarda başarılı sonuçlara ulaşılmıştır. Manisa merkez de drenaj kanalındaki çalışmalar ile Demirci ilçesinde Demirci çayı galeri kavakçılığında yapılan çalışmalarda başarısız olunmuştur. Araştırma alanı olarak seçilen bölgede ağaçlandırma faaliyetlerinin yanında süt sığırcılığı, süt koyunculugu, yayla bağcılığı ve zeytincilikle ilgili projeler de vardır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma alanı olarak Manisa İli sınırları içinde Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Mühendisliği bulunan Demirci, Alaşehir, Akhisar ilçeleri ile merkez ilçe dikkate alınmıştır. Bu ilçelerde toplam 779 köy bulunmaktadır. 2002 yılı içinde ağaçlandırma faaliyetlerinde bulunulan 10 köyde (Merkezde Bahadır ve Hatıplar Köyü, Demirci ilçesinde Kulalar, Ulacık, Yeşildere Köyleri, Akhisar ilçesinde Sağrakçı ve Kocakağan köyleri; Alaşehir ilçesinde Serinyayla, Esenyazı ve Baharlar) anket uygulanmıştır. Anket uygulanan 10 köyde ağaçlandırma faaliyetlerinde toplam 2811 kişi çalışmıştır. $D=0.05$ (%5) hata payı ile bunlardan alınması gereken örnek büyüklüğü 337 kişidir. Ancak 10 köy ve her köyden 40 kişi olmak üzere toplam 400 kişiye anket uygulanmıştır. Bunlardan 399 'u ankete katılmıştır. Her köyden seçilen 40 kişi rastgele yöntemle belirlenmiştir.

Ankette toplam 38 soru sorulmuştur. Bu soruların 7 'si açık uçlu, 31 'i kapalı uçlu sorulardır. İlk 7 soru anketin uygulandığı kişileri tanımaya yönelik demografik özellikli sorulardır. Anketteki soruları değerlendirmek için frekans dağılımı, ki-kare testi ve basit varyans analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler tablolarda özetlenmiştir.

Tablo 1. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Cinsiyet Durumu	Sayı	%
Erkek	321	80.5
Kadın	78	19.5
Toplam	399	100.0
Yaş Dağılımı		
14 yaşından küçük	6	1.5
14-18 arası	47	11.8
19-30 arası	108	27.1
31-45 arası	145	36.3
46-64 arası	88	22.1
65 ve üzere	5	1.3
Toplam	399	100.0
Medeni Durum		
Evli	294	73.7
Bekar	87	21.8
Dul	9	2.3
Boşanmış	9	2.3
Toplam	399	100.0
Ailedeki Birey Sayısı		
3 ve daha az	115	28.8
4-6	236	59.1
7-9	38	9.5
10 ve daha fazla	10	2.5
Toplam	399	100.0
Öğrenim Durumu		
Okur- yazar değilim	46	11.5
İlkokulu bitirdim	301	75.4
Ortaokulu bitirdim	29	7.3
Liseyi bitirdim	20	5.0
Üniversite mezunuyum	3	0.8
Toplam	399	100.0

Anket sonuçlarına göre orman köylerinde oturanların % 11 'i okuma- yazma bilmezken, %75'lik bölümü ilköğretim, %14 'lük bölümü de ortaöğretim mezunudur. Aylık gelir olarak %87'sinin geliri askeri ücret veya altındadır.

Tablo 2. Orman İşçiliği İle İlgili Sorulara Verilen Yanıtlar

Kaç Yıldır Orman İşçiliği Yapıyorsunuz?	Sayı	%
5 yıldan az	205	51.4
5–10 yıl	108	27.1
10 yıldan fazla	86	21.6
Toplam	399	100.0
Yalnızca Orman İşçiliği İle mi Geçiniyorsunuz?		
Evet	71	17.8
Hayır	250	62.7
Bazı Yıllar	77	19.3
Cevapsız	1	0.3
Toplam	399	100.0
Neden Orman İşçiliği Yapıyorsunuz?		
(1) Maddi kazanç sağlamak için	211	52,9
(2) Başka yapacak iş bulamadığım için	41	10,3
(3) Ormanlar bizim olduğu için katkı sağlamak amacıyla	52	13
(4) Boş vaktimi değerlendirmek için	11	2,8
2 veya 3 Seçenek İşaretleyen	84	21.05
Toplam	399	100,0
Ne Kadar Süre Orman İşçiliği Yaptınız?		
Bir aydan az	108	27,1
1-2 ay	151	37,8
2-3 ay	90	22,6
3 aydan fazla	49	12,3
Cevapsız	1	0,3
Toplam	399	100,0

Anket sonuçlarına göre % 52 oranında katılımcı 5 yılda az süredir orman işçiliğinde çalışırken % 48 oranında katılımcı ise 5 yılda fazla süredir bu işi yapmaktadır. Ankete katılanların % 37 'si sürekli ya da çoğu zaman yalnızca orman işçiliği ile geçinirken %63'ü farklı işlerle de geçimini sağlamaktadır. Bunların % 39 'u geçimlerini orman işçiliğinin yanı sıra bir işte daha çalışarak sağlarken, % 20'si orman işçiliği ile birlikte birkaç işte çalışarak sağlamaktadır. % 2 'si sadece orman işçiliği ile geçinirken, % 39'u da orman işçiliği dışındaki iş gruplarında çalışarak geçimlerini sağlamaktadır. Ankete katılanlar fidan dikimi, dikim çukuru açma, fidan taşıma, teras yapma, ot alma, çapa, tel çekme veya hepsini birden yapmaktadırlar.

Ankete katılanlardan 211 kişi (%52,9) maddi kazanç sağlamak için orman işçiliği yaptıklarını söylemiştir. 11 kişi ise sadece boş vakitlerini değerlendirmek için bu işi yaptıklarını açıklamışlardır.

Tablodan da görüldüğü gibi ankete katılanlar, çoğunlukla bir iş mevsiminde 1–2 ay ve daha az süredir orman işçiliği yapmaktadır. Ancak % 12,3 'ü 3 aydan daha fazla orman işçiliği yapmaktadır.

Tablo 3. Orman İşçiliğinin Olumsuz Yanlarının Dağılımı

Size Göre Orman İşçiliğinin Olumsuz Yanları Nelerdir?	Sayı	%
(1) Sigortalı olamamak	75	18,8
(2) Kazancın az olması	2	0,5
(3) İş çok ağır olması	3	0,8
(4) İş kazasının çok olması	1	0,3
(5) İşin sürekli olmaması	10	2,5
(6) Diğer	2	0,5
2 Seçenek işaretleyen	191	47,86
3 Seçenek işaretleyen	109	27,31
4 Seçenek işaretleyen	5	1,25
Cevapsız	1	0,3
Toplam	399	100,9

Tablodan anlaşıldığı gibi 399 kişiden 104 kişi (%26,1) orman işçiliğinin kötü yanları olarak sigortalı olamamak ve işin sürekli olmaması şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 4. ‘Para Biriktirebiliyor Musunuz?’ Sorusuna Verilen Yanıtlar

Para Biriktirebiliyor musunuz?	Sayı	%
Evet	11	2,8
Hayır	318	79,7
Zaman zaman	70	17,6
Toplam	399	100,0

Ankete katılanların % 79,7 si hiç para biriktiremediğini belirtmiştir. Bir faktörün diğer bir faktöre bağlı olarak değişip değişmediğini veya bir faktörün diğer bir faktör üzerine etkisinin olup olmadığını araştırmak için ki kare testi yapılmıştır. Yapılan test sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Aylık Gelirin Diğer Sorulara Bağlı Olarak Değişip Değişmediğinin Analizi

Aylık gelir	χ^2	Serbestlik Derecesi	Anlam Düzeyi
Cinsiyet	2,156	4	0,707
Yaş	39,786	20	0,005*
Medeni durumu	29,399	16	0,021*
Öğrenim durumu	15,282	20	0,760
Çalışma süresi	16,341	8	0,038*

$\alpha = 0,005$ için anlamlı

Çalışanların aylık geliri yaş, medeni durum ve çalışma süresine bağlı olarak değişmektedir. 2 den fazla grup arasında fark olup olmadığını belirlemek için varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Anket Uygulanan 10 Köy Arasında Fark Olup Olmadığının Analizi

Anket soruları	F	Anlam Düzeyi
Yaş	14,360	0,000*
Medeni durumu	2,213	0,021*
Aile sayısı	7,660	0,000*
Öğrenim durumu	8,906	0,000*
Aylık gelir	5,997	0,000*
Çalışma süresi	15,251	0,000*
Orman işçiliği yapan sayısı	13,055	0,000*
Yalnızca orman işçiliği yapılıp yapılmadığı	9,994	0,000*
Geçiminin asıl olarak hangi yoldan sağlandığı	2,256	0,018*
Ağaçlan. Çalışmalarında hangi işi yapıyorsunuz?	1,930	0,046*
Neden orman işçiliği yapıyorsunuz?	5,636	0,000*
Ne kadar süre çalışıyorsunuz?	14,937	0,000*
Orman işçiliğinin en kötü yanları nelerdir?	5,029	0,000*
Ne gibi bir ücretlendirme yapmak istediniz?	14,937	0,000*
Hiç para biriktirebiliyor musunuz?	2,796	0,003*
Borç para ihtiyacı olduğunda kime başvuruyorsunuz?	1,465	0,159
Geçen sene yiyecek sıkıntısı çektiniz mi?	18,493	0,000*
Yemekleri neyle pişiriyorsunuz?	14,370	0,000*
Pazara düzenli gidiyor musunuz?	17,549	0,000*
Kışlık gıda ve yiyecek hazırlıkları yapıyor musunuz?	8,889	0,000*
Geçen kış yakacak sıkıntısı çektiniz mi?	30,260	0,000*
Isınmak için ne yapıyorsunuz?	50,071	0,000*
Herhangi bir kuruluş ya da kişiden borçlanarak para aldınız mı?	14,799	0,000*
Aldığınız parayı nerede kullandınız?	4,656	0,000*
Köyünüzde refahın artırılabilmesi için asıl olarak hangileri uygundur?	2,063	0,032*
Kendinizin ve çocuklarınızın geleceğine güven ve ümitle bakıyor musunuz?	8,744	0,000*
Köyden ilçeye gitmeye için nasıl bir imkâna sahipsiniz?	68,832	0,000*
Köyde yaşamak yerine şehirde yaşamayı tercih eder misiniz?	13,029	0,000*
Orman idaresi ücretlerinize zamanında ödüyor mu?	8,870	0,000*

* $\alpha = 0.05$ için değerlendirilmiştir.

Tablodan görüldüğü gibi sadece borç para ihtiyacınız olduğunda kime başvurursunuz sorusuna verilen yanıtlar yönünden köyler arasında fark yoktur. Diğer sorulara verilen yanıtlar yönünden farklılık vardır.

Yaş yönünden farklılık Serinyayla ve Bahadır köylerinden kaynaklanmaktadır. En yaşlı Serinyayla köylüleri en genç olanları ise Bahadır köylüleridir. Diğer köyler arasında fark yoktur. Yeşildere ve Ulacık köylerinde çalışanların medeni durumu evli iken Bahadır köyünde çalışanların bekâr olduğu görülmektedir. Farklılık Bahadır, Yeşildere ve Ulacık köylerinden kaynaklanmaktadır. Diğer köyler arasında fark yoktur.

Aile sayısı bakımından en az aile nüfusu Kocakağan köyünde, en fazla ise Serinyayla köyündedir. Fark bu iki köyde kaynaklanmaktadır. Öğrenim durumu açısından en az öğrenim görmüş olan köyler; Bahadır ve Yeşildere, en fazla öğrenim görmüş köy ise Baharlar köyüdür. Diğer köyler arasında farklılık yoktur. Gelire göre farklılık Bahadır, Yeşildere ve Baharlar köyünden kaynaklanmaktadır. Bu köylerin geliri diğerlerine göre yüksektir. En az geliri olan köyler ise Ulacık ve Esenyazı'dır.

En fazla orman işçiliği yapmış olan köy Esenyazı köyü, en az orman işçiliği yapmış olan köy ise Hatıplı köyüdür. Yukarıdaki soruya paralel olarak en fazla orman işçiliği yapmış köyde, aile içinde de orman işçiliğinde çalışan kişi sayısı fazladır. Esenyazı köyü bu bakımdan en fazla orman işçiliğinde çalışan köydür. Aile içinde orman işçiliğinde en az çalışan köy ise Yeşildere'dir. Orman işçiliği olarak Esenyazı köyünün yalnız orman işçiliği ile geçimini sağladığını, Baharlar köyünün ise sadece orman işçiliği değil, başka işlerle de uğraştığı görülmektedir. Farklılık bu iki köyden ileri gelmektedir. Geçimini sağlamak için Kulalar köyü sadece bir faaliyetle uğraşırken, Yeşildere ve Serinyayla köyleri diğer köylerden farklı olarak üç ve daha fazla iş yaparak geçimlerini sağlamaktadır.

Bahadır köyü ağaçlandırma çalışmalarında sadece bir işi yaparken, Serinyayla köyü birden fazla işle uğraşmaktadır. Şıkların arasında 'Hepsini yapıyorum' şeklinde bir seçenek bulunduğu için Bahadır köyü bu seçeneği tercih etmiştir. Bu şekilde Serinyayla köyünün daha az işle uğraştığı görülmüştür.

Hatıplar ve Serinyayla köyleri orman işçiliğinin birden fazla nedenle yapmaktadır. Nedenini ise hem maddi kazanç sağlamak hem de başka yapacak iş bulamamaları şeklinde belirtmişlerdir. Diğer köylerde sadece bir nedenden dolayı orman işçiliği yapmakta olup belirtilen seçenek ise, maddi kazanç sağlamaktır. Farklılık Sağrakçı köyünden kaynaklanmaktadır. Sağrakçı köyüne orman işçiliğinin kötü yanlarını sordüğümüzde iki ve daha fazla seçeneği tercih etmişlerdir, bu seçenekler; sigortalı olamamak, kazancın az olması ve işin sürekli olmamasıdır. Yeşil dere ise sadece bir seçeneği tercih etmiştir. Bu seçenekte sigortalı çalışmamaktır.

Para biriktirme konusunda köyler arasında pek fark yoktur. Çünkü para biriktirememektedirler ve borç para bulmakta zorlanmaktadır, genellikle akrabalarına başvurmuşlardır. En fazla yiyecek sıkıntısı çeken köy Ulacık en az çeken Hatıplar köyüdür.

En çok yakacak sıkıntısı çeken köy Sağrakçı köyü, en az yakacak sıkıntısı çeken köy ise Hatıplar köyüdür. Yemek pişirmede kullanılan yakacak olarak genellikle "odun" yanıtı verilmiş, yalnız Bahadır köyünün çoğunluğu diğer köylerden farklı olarak odun dışında tüple de yemek pişirdiğini belirtmiştir. Köylerden sadece Yeşildere pazara düzenli olarak giderken, diğerleri gidememektedir.

Çalışanlara "Kışlık gıda ve yiyecek hazırlıkları yapıyor musunuz?" diye sorulduğunda ise genellikle tüm köyler yaptıklarını belirtmiş, Serinyayla köyünde ise "evet" diyenlerin sayısının daha fazla olduğu tesbit edilmiştir. Burada da diğer köyler sadece odun ile ısınmalarını sağlarken, farklı olarak Bahadır köyünün hem odun hem de kömür ile ısınmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer tablolar da belirtildiği gibi Bahadır köyü gelir düzeyi yüksek fakat öğrenim düzeyi düşük olan köydür. Ki-kare testinde de gelir düzeyi ile öğrenim düzeyi arasında ilişki bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bahadır Köyünün yalnızca orman işçiliği yapmadığı, diğer işlerde de uğraştığı ve bir iş mevsiminde en uzun süre orman işçiliği yapan köy olduğu görülmektedir.

Köylerde refahın artırılabilmesi için iş ve gelir imkânlarının artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazı köyler ise topografik yapısı bakımından toprağı tarıma elverişli olmadığı için, iyi düzenlenmiş meralarda hayvancılığın yapılmasını en uygun tedbir olarak önermiştir.

Çalışanların çoğu geleceğe ümitle bakmadığını belirtmiştir. Ancak biraz olumlu bakan köy ise Kocakağan köyüdür. Ankete katılanların büyük çoğunluğu köylerde yaşamayı tercih etmekte ve çoğu şehir gidemediklerini, gidenlerde haftada 1 kez gittiklerini belirtmiştir. Bu alanda çalışanlar ücretlerini zamanında alamadıklarını belirtmiştir.

SONUÇ

Ağaçlandırma faaliyetlerinde çalışanların çoğunluğunun bekâr, gelir ve öğrenim düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Ormanlık çalışmalarının zamanında ve tekniğine uygun biçimde gerçekleştirilebilmesi, üstün bir iş veriminin sağlanabilmesi, her şeyden önce iyi eğitim görmüş, yaşama ve çalışma koşulları düzenlenmiş orman işçileri ile başarılabilir. Fakat yurdumuzda orman işçiliğine gereken önem verilmemiş, orman işçilerinin eğitiminin yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi üzerinde yeteri kadar durulmamıştır.

Bunun sonucunda köylülerimiz yiyecek, yakacak sıkıntısı çekilmekte ve yakacak olarak odun kullanılmakta, geleceğe güvenli ve olumlu bakılmamakta ve birden fazla işlerle uğraşmaktadır. Bu da çoğu zaman işsizlik nedeniyle mümkün olamamakta ve geçim sıkıntısı çekilmektedir.

Çalışanlara göre orman işçiliğinin en olumsuz yönü sigortalı olamamak ve sürekli iş imkânının olmaması ve kazandıkları paranın çok yetersiz olmasıdır. Zor şartlara rağmen köyde oturmak, orman işçilerinin çoğunluğunun tercihidir. Çünkü şehirde yaşamının çok fazla gereksinimi olduğunu ve kazandıkları parayla şehirde geçinmenin zor, köyde yaşamının ise aksine çok daha masrafsız olmamaktadır.

Planlı ve düzenli işletmeciliğe geçişimizden bu yana yaklaşık yarım asırlık bir süreçte dünyadaki ormancılıkta ve ormana bakış açılarında önemli değişimler olmuş ve toplumun ormanlardan beklentileri de değişmiştir. 1992 yılında yapılan "Birleşmiş Milletler, Çevre ve Kalkınma Konferansından sonra ormanların çevresel fonksiyonları odun hammaddesi sağlama özelliğinin önüne geçmiştir.

Bu çerçevede son yıllarda toplumda artan çevre bilincine paralel olarak ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarına halkımız doğrudan katılmaya başlamış, aynı zamanda bu çalışmalarını yapan kurum ve kuruluşlardan olan beklentileri artmıştır.

Ormanlarımızın içinde ve bitişğinde yaşayan orman köylüsü ülkenin en alt düzeydeki gelir grubunda yer almaktadır. Geçimini orman ürünlerinden ve sınırlı düzeydeki ekilebilir toprağından elde ettiği gelirle sağlamaya çalışmaktadır. Çağımızın gerisinde bir hayat tarzı sürdüren orman köylüsünün, sosyo-ekonomik

sorunlarına köklü çözüm sistemleri hayata geçirilememiştir. Devlet yatırımlarının yeterince götürülememesi, alt yapı hizmetlerinin yetersizliği, ekilebilir topraklarının verimsizliği yaşam şartlarını daha da ağırlaştırmaktadır.

Bu köylerde işsizlik oranı yüksektir ve genelde orman işçiliğinde (üretim, ağaçlandırma, fidanlık vb.) çalışmaktadır. Bu işçilikler geçici olup geçinmek için yeterli değildir. Yine bu köylerde arazi yetersiz, parçalı, engebeli ve verimsizdir. Tarım ve hayvancılık ilkel usullerle yapılmaktadır. Yerleşim yerlerinin şehirlerden uzak, sarp yerlerde, dağınık ve küçük birimler halinde olması; eğitim, sağlık, haberleşme, ulaşım vs. hizmetlerinin maliyetini yükseltmektedirler. Bu sebeple yatırımlardan çok az pay alabilmektedirler. Buna rağmen özellikle anket uygulanan köylerde yaşayanlar yaptıkları işte kendilerini mutlu hissetmekte olup, ağaçlandırma çalışmalarının köylerine daha iyi bir gelecek sağladıklarının bilincindedirler.

Özellikle ağaçlandırma, erozyon kontrolü, mera ıslahı hizmetlerinde istenilen hedeflere ulaşılması ve başarı sağlanması için devlet-vatandaş işbirliğini esas alan bir politika geliştirilmesine önem verilmelidir. Aynı zamanda orman köylüsünün sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmek amacıyla uygun ekolojik şartların bulunduğu alanlarda ikincil ürün verebilen kıymetli ağaç türlerine tıbbi, aromatik ve diğer doğal bitkilerin korunmasına ve yetiştirilmesine önem verilmeli bu çalışmalara çiftçi ve köylülerin katılımı sağlanmalıdır.

Bugün, orman köylülerinde yaşayan halkın beklentilerinin yerine getirilmesi ve orman işçilerinin problemlerinin çözümü bir kuruluşun çözebileceği problem olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle, orman köylülerinin problemlerinin çözülebilmesi için, bu konu ile ilgili olan kamu kuruluşlarının birlikte hareket etmesi gereklidir. Her şeyden önce, orman işçilerinin iş verimini yükseltmek için sağlık, sosyal ve eğitim sorunlarının asgari bir düzeye indirilmesi kaçınılmazdır.

Ayrıca orman işçileri sigorta kapsamına alınmalı, köylerimizde seracılık ve fidancılık geliştirilmeli, zeytin fidanı dikimi teşvik edilmeli, ormana elverişsiz sahalara tarıma açılmalı, halıcılık teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

Anonim., AGM, 1998. Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Uygulamalarında Dikkate Alınacak Hususlar, Tamim No: 14, Ankara.

Anonim, 2000, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü ve Havza Amenajmanı Teknikleri Semineri; "Erozyonla Mücadelede Ağaçlandırmanın Yeri", 3–07 Nisan 2000, Antalya.

Anonim., Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; 2001., Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT:2531-ÖİK:547, Ankara.

Anonim., T.C Manisa Valiliği Çevre İl Müdürlüğü, 1997. Manisa İli Çevre Durum Raporu, Manisa.

Anonim, T.C Orman Bakanlığı AGM; 2000. 1999/2000 Yılları Faaliyetleri', İş kur Matbaacılık Ltd.Şti., Ankara.

Böbek, A., 2002., Türkiye'deki Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Faaliyetleri ve Bu Alanda Çalışanların Sorunları (Manisa İli Örneği) Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 127 s.

Gavcar, E., 2001., İstatistik Yöntemler I, Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla.

ORMANCILIK ÖRGÜTÜ TEKNİK PERSONELİNİN DURUMU VE KARŞILAŞILAN BÜROKRATİK SORUNLAR

Devlet TOKSOY-Hüseyin AYAZ-Mahmut M. BAYRAMOĞLU
KTÜ. Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, 61080, TRABZON

ÖZET

Bürokrasinin bir anlamı da, kar amacı gütmeyen kamu kurumlarıdır. Bu kurumlarda, halka dönük, çağdaş devletin genişleyen hizmetlerini yürütmek üzere bürokratlar istihdam edilmektedir. Çağlar boyu devlet gücünü, yetkisini kullanan bu görevliler, gerek kendi içinde buldukları aristokrasiden uzak sosyal ve kültürel, mistik vb. etkilerle, gerekse de liyakate önem verilmemesi, denetim mekanizmasının sağlıklı çalıştırılmaması, yönetsel istikrarsızlıklar gibi etkilerle yozlaşmışlardır. Bu yozlaşma, sadece hizmet alan halkın değil, bürokratların da sorunlar yaşamasına, kendilerini mutsuz hissetmelerine neden olmaktadır. Ormanlık sektörü gibi, doğaya açık ve dağınık örgütlenme zorunluluğu olan, kamu yararı ile bireysel çıkarların sıklıkla çeliştiği birimlerde, istenilen kalitede hizmet sunumu ve bürokratik yozlaşmanın önlenmesinin son derecede güç olduğu ortadadır. Ormanlık taşra örgütünde istihdam edilen ağırlıklı olarak orman mühendislerinden oluşan kitleye yönelik olarak hazırlanmış bu araştırmada, Mersin, Trabzon, Zonguldak ve İzmir Orman Bölge Müdürlükleri ile Çevre ve Orman Bakanlığı Trabzon İl Müdürlüğünde çalışmakta olan toplam 188 kişi ile yüz yüze görüşme yöntemi ile anket uygulaması yapılmıştır. Sınırlı bir alanda ve yine sınırlı sayıda denek üzerinde uygulanan araştırma, ülke genelinde ormanlık örgütünde istihdam edilen orman mühendislerini temsil açısından yeterli olmayabilir. Çalışmanın amacı, ülke genelinde konunun ortaya konmasından daha ziyade, sınırlı sayıda örnek üzerinde de olsa, bir durum tespitinden ibarettir. Yozlaşmanın çalışanlar üzerindeki olumsuz etkilerini görmeye yönelik araştırmada, öncelikle kurum çalışanlarının bireysel nitelikleri ortaya konulmak istenmiştir. Yine, çalışanların kurum içindeki konumları ve çalıştıkları birimle ilgili görüş ve değerlendirmeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Anket sonuçlarına göre, görüşülen kişilerin yaklaşık % 53'ü kendi doğduğu ilde çalışmaktadır. Diğer çalışanlarında önemli bir kısmı civar il nüfusuna kayıtlıdır. Bu sonuçlar, çalışma yeri tercihiinde doğum yerinin önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Mezun olunan fakülte bakımından da benzer bir dağılımın olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların yaş dağılımına bakıldığında, ağırlıklı ortalamanın 40 yaş, hizmet süresinin ise yaklaşık 17 yıl civarında olduğu görülmektedir. Atamalarda ihtisasa ve liyakate önem verilmediği (%19) görüşünün egemen olduğu, çalışan personelin hizmet süresinin % 76'lık diliminde verimli olduğuna inandığı belirlenmiştir. Deneklerin, kurumun taşra örgütlenmesini de doğru bulmadıkları (%96), taşrada tek başlı bir yönetim olması gerektiğini savdukları ortaya çıkmıştır. Çalışanların yaklaşık % 77'si bir sendikaya üyedir. Diğer bir sosyo kültürel gösterge olan yabancı dil bilgisi bakımından ise durum oldukça geri seviyede olup, ankete katılanların % 51'i düşük, % 40'ı da orta seviyede bir yabancı dil bildiklerini beyan etmişlerdir. İl merkezlerinde istihdam olunan mühendislerin yaklaşık 17 yıllık hizmet süresi içinde ortalama 4 kez görev yeri değişikliği yaşadığı, son olarak çalışmakta oldukları birimdeki hizmet sürelerinin ise oldukça uzun olup ortalama 9,5 yıla ulaştığı görülmektedir. Bu durum, bölge müdürlüğü merkezlerinde personel hareketinin oldukça durağan olduğunu göstermektedir.

GİRİŞ

Devletin gücünü temsil etmeleri nedeniyle bürokratlar toplum hayatında önemli bir yere sahiptirler. Türkiye'de 1950'li yıllara kadar, toplumsal kesimlerin yüksek statüsünde yer alan memurlar altın çağlarını yaşamışlardır. Sonraki yıllarda çok partili hayata geçişle birlikte, siyaset ve siyasilerin öne çıktığı, bürokrasinin güç kaybına uğradığı ve kamusal hizmet aracı olarak görülmeye başlandığı bir sürece girilmiştir (Eryılmaz, 2005). Yinede, yönetim alanında siyasilerin mutlak egemenliğinden bahsedilemez. Zira, bürokratların sahip oldukları bilgi ve uzmanlıkları onlar için önemli bir rekabet gücü oluşturmaktadır.

Kamu personel rejiminin en önemli ilkeleri "liyakat" ve "kariyer" dir. Kısaca, kamu görevlerine en yetenekli elemanların seçilmesi olarak ifade edilebilecek "liyakat", bu görevlerin layıkıyla yapılabilmesinin temel etmenidir. Kariyer ise, memurluğun bir meslek durumuna getirilmesi olgusudur. Yani, memurların yaptıkları hizmet için gerekli bilgilerle donatılmış olmasıdır (Eryılmaz, 2005). Yöneticilerin belirlenmesi ve atamaların kurala bağlı olması, bu görevlere eğitim görmüş nitelikli kişilerin atanması ön görülmektedir (Özdönmez vd., 1998). Görevlendirmelerde liyakat ve kariyere önem verilmesi, bir taraftan ülke kaynaklarının

uygun şekilde kullanımını sağlıklı ve verimli kılacak, bürokrasiyi güçlendirecek, diğer yönden de çalışanların moral motivasyonunu ve azmini artıracaktır.

Kamu örgütleri siyasal bir çerçevede işlevlerini yerine getirdiklerinden, iktidar ile kaçınılmaz bir biçimde etkileşim halindedirler. Bu iki grup kendi içlerinde karşıtlıklar barındırsalar da, bunların birbirinden ayrılması, bağımsız kalması mümkün değildir. Kamudan hizmet alan toplumun beklentilerine duyarlı olan siyasiler, bürokratları bu istekleri yerine getirmeye itmekte, bu uğurda bazen yasadışı uygulamalara zorlamaktadırlar. Özellikle kurumsallaşmanın oturmadığı kalkınmakta olan ülkelerde, isteklerinin gerçekleştirilmesi için otorite merkezlerini elinde bulundurmaya amaçlayan siyasiler, atamalarda “liyakat” ve “kariyer” ilkelerine uymak yerine kendilerine itaat edecek kişileri ya da kendi yandaşlarını tercih etmektedirler (Özer, 2005).

Personel görevlendirilmesinin günlük politikalara alet edilmesinin (Gökçe, 1993), atamada belirli objektif kriterlerin olmamasının (Daşdemir, 1998), neden olduğu sorunlardan birisi de, memurların siyasi yapı içindeki görev mefhumunu bir tarafa bırakarak formalite bilmeceleleri ile kendilerine menfaat çıkarmaya çalışmalarıdır (Eryılmaz, 2005). Zira, istediği yerlere, üst görevlere atanmada ehil olmak değil, yetkilisini bulmak yeterli olmaktadır. Bu şekilde, kamu çalışanlarının siyasilerden medet umar hale gelmesi, bürokratları yozlaştırmakta, güçlerini zayıflatmakta, siyasilerin aşırı istekleri ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Bürokratik yozlaşmanın nedenlerinden biri konumuna gelen memurlar, diğer taraftan da yozlaşmadan en çok yakınanlardır. Siyasilerle işbirliği yapılarak kazanılan mevki diğer kamu çalışanlarının şikâyetine neden olmakta, siyasi otoritenin değişmesi veya bürokratla herhangi bir şekilde ters düşmesi ile aktif görevden alınan memur da siyasetten yakını hale gelmektedir. Ehil olmayan kişilerin üst düzey görevlere atanması yönetim ile yönetilenler arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemektedir. Yine, siyasi isteklere direnen kamu çalışanları başka yer ve görevlere atanmakta, çok sık yer değişiklikleri yapılması nedeni ile kamudaki verimlilik düşmektedir. Bu durum ormancılık sektöründe çok yaygın olup, yapılan araştırmalara göre, orman işletme şefliği görevi yapan personelin yarısı bir yıldan daha az süre içinde yer değiştirmek zorunda bırakılmaktadır (Taş, 2000). Üst düzey yöneticilerde de benzer durum yaşanmakta, Orman Genel Müdürlüğü yapma süresi de ortalama 1,9 yıl olmaktadır (Gökçe, 1993).

Örgütün başarılı olabilmesi için, yönetici (lider) olacak kişilerin yükümlülüklerinin ne olduğunu çok iyi bilmesi ve birlikte çalıştığı kişilerle iyi geçinmeyi başarması gerekir (Gülen ve Özdönmez, 1996). Siyasi manevralarla göreve getirilen yöneticilerin (liderlerin) kurum içinde otorite kurmada da zorlanmaları kaçınılmaz olmaktadır. Zira, liderlik görevine geliş kurum içi başarıya bağlı değildir. Bu tür yöneticilerin kendi personelinin sorunlarına karşı duyarsız davrandığı, kurum çalışanlarını da siyasi istekleri yerine getirmeye zorladığı görülmektedir. Memuriyet görevini zorlayarak adamına göre iş görmeye itilen kamu çalışanları da buldukları konumdan şikâyetçidirler.

Kamu çalışanlarının bir kısmı, örgütlenmede norm kadro olmayışını veya buna uyulmayışını fırsat bilmekte, siyasileri de aracı kılarak, belli merkezlerde toplanmakta, verimsiz, atıl bir şekilde emekli olmayı beklemektedirler. Bu durumda, gerek bakanlık, gerekse de orman bölge müdürlüklerinin buldukları merkezi yerlerde kadro şişkinlikleri meydana gelmekte, ücra yerlerde eleman bulunmazken belli merkezlerde gereksiz personel istihdam edilmektedir (Gümüş, 2004). Merkezlerde yığılan mühendisler sistemi suçlamakta, uygun koşullar sağlanmadığı için atıl kaldıklarını beyan etmektedirler.

Bu çalışmada, ormancılık örgütü içinde, taşrada üst düzey yönetici olan veya bu göreve yasal olarak ehil durumdaki mühendislerin buldukları konum ve beklentilerini sorgulamaya çalışılmıştır. Araştırmada, görüşülen kitle sınırlı, seçilen yerler az sayıda olmakla birlikte, sorunlar hakkında tanıtıcı genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Ormancılık örgütünün teknik personelinin mevcut yapı içinde bireysel ve mesleki durumunu, istek ve beklentilerinin neler olduğunu tespitiye yönelik bu araştırma Mersin, Trabzon, Zonguldak ve İzmir illerinde bulunan Orman Bölge Müdürlükleri ile Trabzon Çevre ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüğünde gerçekleştirilmiştir. Çalışma ilgili müdürlüklerin merkezi ile sınırlı olup bağlı işletme müdürlüklerini ve bunların alt birimlerini kapsamamaktadır. Zira amaç, örgüt içinde nispeten uzun süre çalışmış ve mesleki deneyimi fazla olan kişiler hakkında bilgi sağlamak ve onların deneyimleri sonrasında vardıkları yargıları sorgulamaktır.

Ormanlık örgütü merkez ve taşra birimlerinin yapılarında değişikliklere gidildiği ve Avrupa Birliği uyum sürecinde yeni değişikliklerinde gündemde olduğu günümüzde, mesleğin ana unsuru olan teknik elemanların durumlarının tespiti önemli görülmektedir. Başarılı bir örgüt oluşturabilmek için çalışanların durumları, istek ve beklentileri dikkate alınmak zorundadır. Bu araştırmada, sınırlı alanda (4 il) ve sınırlı sayıda (toplam 188 teknik personel) kişi ile yüz yüze görüşme şeklinde anket çalışması içerikli pilot bir uygulama yapılmıştır. Araştırma yapılan birimler ve personel dağılımı Tablo 1’de belirtilmiştir. Elde edilmiş sonuçların geneli temsilde yetersizliği açık olmakla birlikte, çalışanlar hakkında bilgi sahibi olmaya katkı sağladığı kabul edilmelidir.

Görüşme Yapılan Birimler	Orman Mühendisi Sayısı
Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü	49
Mersin Orman Bölge Müdürlüğü	25
Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü	24
İzmir Orman Bölge Müdürlüğü	60
Trabzon Çevre ve Orman İl Müdürlüğü	30
<i>TOPLAM</i>	188

Tablo 1: Anketin yapıldığı birimler ve personelin dağılımı

Çalışma sonucu elde edilen veriler üç ana başlık halinde toplanmıştır. Bu veriler oransal olarak karşılaştırılmış, yorumlanmış ve öneriler geliştirilmiştir.

BULGULAR

DEMOGRAFİK BULGULAR

Yüz yüze görüşme yapılan kişileri bir ölçüde tanımayı sağlayacak bilgiler toplanmak istenmiştir. Bu amaçla, kişilerin doğum yeri, mezun oldukları üniversite ve mezuniyet yılları gibi bilgiler edinilmiştir. Ayrıca, sosyo-kültürel duruma yönelik olarak sendika üyeliği, yabancı dil bilgisi sorgulanmıştır.

Türkiye’de kamu örgütü elemanları genel olarak doğum yerlerinde veya yakınında çalışmak istemektedirler. Bu durum nispeten düşük ücret alan yardımcı personel arasında daha da yaygındır. Karar verici üst düzey bürokratların kendi akraba ve yakın çevresinin yaşadığı yerlerde istihdam edilmemesi yolunda birçok yasal ve idari kurallar bulunmakla birlikte, yine de doğum yerinde çalışanların oranı oldukça yüksektir. Bunun nedenleri arasında, aile bağlarının kuvvetli oluşu, dayanışma isteği, geleneksel olarak cenaze-bayram-düğün vb. durumlarda bir araya gelmeyi zorunlu görme davranışları sayılabilir. Uzakta bulunmanın iletişimi azaltması ve ziyaretlerin maliyetinin yüksekliği gibi birçok manevi veya maddi gerekçeler de etkili olabilmektedir.

Ormanlık mesleğinin icrası sırasında, çoğu zaman kamu yararı ile bireysel çıkarların karşı karşıya gelmesi, çelişmesi mümkün olabilmektedir. Bu nedenle, ormancı bürokratlar genellikle yoğun siyasi baskı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu baskının yanı sıra, birde görev alanında yaşayan kendi akrabalarına karşı objektif karar vermede zorlanacağı dikkate alındığında, ormanlık örgütü içindeki karar verici personelin akrabalarından uzak yerlerde çalıştırılması faydalı görülmektedir. Görüşme yapılan personel, orman bölge müdürü veya yardımcısı, şube müdürü, orman kadastro komisyonu başkanı veya üyesi gibi halkla sürekli ilişki halinde olan kişilerdir.

Elde edilen anket sonuçlarına göre, doğum yerinde çalışan teknik personelin oranı % 53 olarak tespit edilmiştir. Trabzon’da bu oran % 70’e ulaşmaktadır. Mersin’de ise deneklerin % 36’sı çalıştığı il nüfusuna kayıtlıdır. Ortalamanın bu derecede yüksek oluşu, kişilerin çalışma yerini tercihte görevini icradan daha çok, manevi ve maddi endişeleri ile tercihte bulduklarını göstermektedir.

Görüşülen orman mühendislerinin %59’u KTÜ Orman Fakültesi, %41’i ise İÜ. Orman Fakültesi’nden mezun oldukları belirlenmiştir.

Çalışanların mezuniyetlerinden itibaren geçen süre ile kamuda çalışma süreleri hemen hemen aynı olup yaklaşık 17 yıl olarak tespit edilmiştir. Bu tespit, eski yıllarda orman mühendisliği alanında istihdam sorunu olmadığını, fakültelerden mezun olan mühendislerin kısa süre içinde kamuda çalışmaya başladıklarını göstermektedir.

Başkalarının nam ve hesabına çalışanların sosyal ve ekonomik hak aramalarında en önemli organ sendikalarlardır. Türkiye’de memurlara tanınan sendikal haklar sınırlı olsa da, gerek bu hakların gelişmiş ülkelerde çalışanlar ile emsal duruma gelmesi, gerekse de tanınan hakların kullanılabilmesinde örgütlü hareket edilmesi önemli bir etkidir. Bunun da ilk adımı sendika üyeliğidir. Böyle olmakla birlikte, görüşülen örgüt çalışanlarının % 23’nün her hangi bir sendikaya üye olmadıkları tespit edilmiş olup bu oran oldukça yüksektir.

Uluslararası ilişkilerin gelişmesi ile birlikte yabancı dil bilinmesi gerekliliği de artmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinde örgüt içinde çalışanlarının en azından orta seviyede bir yabancı dil biliyor olması faydalı olacaktır. Araştırma sonuçları istenen seviyeden uzak olup, görüşülen kişilerin sadece % 9’unun iyi ya da çok iyi seviyede bir yabancı dil bildiği tespit edilmiştir.

MESLEKİ BULGULAR

Ankete katılanların örgüt içindeki konumu ve çalışma koşullarını tespiti yönelik olarak 4 adet soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki, bulunulan birimde ve yerde çalışma süresidir. Ormanlık, kendi içinde farklı uzmanlıkların bulunduğu geniş ve çok yönlü bir disiplindir. Planlama, işletmecilik, kadastro, ağaçlandırma, milli park, yaban hayatı vb. birbirinden oldukça farklı uğraş alanlarını bünyesinde barındırmaktadır. Her birim kendi içinde özel deneyim gerektirmektedir. Ayrıca, çoğunlukla doğaya açık alanda çalışılan bu meslekte, çalışma yerinin sıklıkla değiştirilmesi de başarıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışanların istek dışı yer değiştirmeye zorlanmasında politik baskıların da önemli bir etken olduğu yaşanan gerçektir.

Anket sonuçlarına göre, halen çalışmakta olduğu birimin kendi uzmanlığına uygun olduğunu beyan edenlerin oranı %78 olarak belirlenmiştir. Bu tespiti göre, çalışanların %22’lik kısmı kendi deneyimini, birikimini kullanacağı alanda çalışmadığını düşünmektedir. Yine anket sonuçlarına göre, son olarak çalışmakta oldukları birimdeki çalışma süresi 9,5 yıldır. Bu sonuç kişinin toplam hizmet süresi ile karşılaştırıldığında anlamlı olacaktır. Yukarıda değinildiği üzere üzere, toplam çalışma süresi 17 yıl olup, bu sürenin yaklaşık yarısından daha uzun (%56) kısmında merkezi yerde görev yapıldığı anlaşılmaktadır.

İstihdam edilen teknik personelin 17 yıllık süre içinde ortalama 4 kez görev yeri değiştirdiği tespit edilmiştir. Bu kişiler arasında 10 kez ve üzerinde yer değiştirenler (örnek kitlenin % 3’ü) olduğu gibi, hiç yer değiştirmeyen veya bir kez yer değiştirmiş olanlar da (% 14) bulunmaktadır. Yer değişikliklerinin yarısı personelin kendi isteği doğrultusunda gerçekleşmiştir. Çalışanlar 17 yıllık süre içinde ortalama 2 kez istekleri dışında farklı yerlere atanmışlardır.

ÇALIŞANLARIN GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ

Personelin görevindeki başarısında moral ve motivasyonun önemli bir yeri vardır. Çalışanların gerek görev yeri, gerekse de yaptığı iş bakımlarından memnuniyetinin sorgulandığı soruya % 38 oranında olumsuz cevap verilmiştir. Çalışan personelin % 62’si ise bulunduğu konumdan memnundur. Yüksek orandaki memnuniyetsizliğin başarıyı olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Bunun nedenlerine bakıldığında ise, yaptığı görevin uzmanlığı ile uyumlu olmadığı, isteği dışında tayin olduğu gibi gerekçeler ve liyakate önem verilmediği değerlendirilmelerinin öne çıktığı görülmektedir.

Çalışanların % 34’ü üst görevlere atamada liyakatin hiçbir şekilde dikkate alınmadığını, % 58’i ise atamalarda liyakate pek az önem verildiğini düşünmektedirler. Dolayısıyla, üst kadrolara atanmada liyakat gözetilmediği görüşünde olanların oranı % 93’e ulaşmaktadır. Bu soruya olumlu cevap verenlerin oranı sadece % 7 seviyesinde olup, bu kişiler çoğunlukla üst düzey yöneticilerdir.

Çalışanlardan çoğunluğunun layık oldukları kadrolara atanmadıklarını düşündüklerine göre, buldukları görevde verimli olup olmadıkları konusunda da bir öz eleştiri yapmaları istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, çalışanlar ortalama çalışma süresinin (17 yıl) yaklaşık % 76’lık diliminde (13 yıl) verimli çalışıldığını düşünülmektedir. Personelin yaptığı değerlendirmenin göreceli olduğu ve daha çok üst düzey görev verilmeyişinden şikâyetçi olma nedenine yönelik olduğu göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, elde edilen bu sonuç, gerçek anlamda verimliliği ölçecek bir parametre değildir.

Kamu çalışanların çoğunluğu tarafından yakınma konusu olan ücret yetersizliği bu araştırmada da ortaya çıkmış olup, görüşülen kişilerin % 91’i maaşların yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Ödenmekte olan ücreti yeterli görenler % 8 olup, diğerleri bu soruya cevap vermekten kaçınmıştır. Ücret ile görev arasındaki denge konusundaki görüşler maaş yetersizliği kadar olumsuz değildir. Yinede, çalışanların %80’si ücret ile görev arasında dengeli bir dağılım olmadığı düşüncesindedir.

Çalışanların kendi kurumlarındaki önemli sorunlar hakkındaki görüşlerine bakıldığında, ilk sırada % 40 oranıyla yönetimin kendilerine karşı olumsuz tavır içinde olduğu kanaatinin yer aldığı görülmektedir. Daha sonra sırası ile, yasalardan kaynaklanan sorunlar (%28), parasal kaynak ve araç-gereç yetersizliği (%24), halkla ilişkilerde sorun yaşanması (%18) vb. nedenler sıralanmaktadır. Politik müdahaleler hakkında yakınma ise beklenenin çok altında (%7) çıkmıştır. Ancak politik müdahalelerin beklenenin altında olmasına karşın karşılaşılan sorunlarda ilk sırayı alan yönetimin kendilerine karşı olumsuz tavır içinde olduğu kanaati politik müdahalelerin dolaylı şekilde yansımaları olarak kabul edilmektedir.

Meslek çalışanlarının taşradaki örgütlenme ile ilgili eleştirileri de tespit edilmiştir. Çalışanların % 95'inin taşrada çok başlı yönetimin sakıncalı olduğu görüşünü benimsedikleri görülmektedir. Aynı alanda hizmet görmekte olan ormancılık örgütünün taşrada tek bir üst yönetici tarafından temsili gerekli görülmekte, aksi durumda eşgüdüm sağlamada ve verimli çalışmada aksaklıklar meydana geleceği belirtilmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ormancılık örgütünde istihdam edilen mühendislerin genel itibariyle, orta ve düşük seviyede yabancı dil bilgisine sahip oldukları, sendikal faaliyetlere tamamen katılımı beklenirken gerekli ilgiliyi göstermedikleri ve kendi üst düzey yöneticilerinin kendilerine karşı tutum ve davranışlarından önemli ölçüde yakındıkları tespit edilmiştir. Ayrıca memurlar, kamu çalışanlarının maaşlarının yetersiz olduğunu, görev ve ücretlendirme arasında denge olmadığını ve atamalarda liyakate önem verilmediğini düşünmektedirler. Bürokratik yapıya getirilen bir eleştiri de, ormancılık örgütünün taşrada uygun bir yapılanma içinde olmadığıdır. Yine, çalışanlar görev sürelerinin yaklaşık % 25'inde verimsiz çalıştıklarını beyan etmektedirler.

Gelecek yıllarda istihdam edilen personelin yabancı dil bilgi seviyesi daha yüksek olacaktır. Zira, bazı orman fakültelerinde yabancı dille eğitime başlanmış olup, bu sürecin yaygınlaşacağı düşünülmektedir. Sendika vb. sosyal oluşumlara ilginin de artacağı beklenmelidir. Çünkü, demokratik gelişmeler sivil toplum örgütlerinin güçlenmesine katkı sağlamakta, sivil toplum örgütleri de artan bir şekilde toplumsal kararlarda etkin roller üstlenmektedir. Bu bağlamda memur sendikaları da güçlenecek ve daha fazla yasal haklarla donanmış halde görev yapacaklardır.

Kurumsal başarı için öncelikle bürokrasi üzerindeki siyasi otorite baskısını azaltıcı önlemler alınmalıdır. Bunun için, özellikle üst görevlere atanmada özel eğitim görmüş, merkezi sınavlarda başarı sağlamış personelin seçilmesi gerekir. Atamada kriterler ne ölçüde objektif olur ise siyasi baskı o oranda azalacak, liyakate uygun atama sayesinde yönetilen grubun emirlere itaat etme olasılığı artacaktır. Bunu kabul eden, benimseyen kurum çalışanları da huzurlu olacaktır. Kamuda verimliliği artırmak ve çalışanların belli merkezlerde toplanabilmek amacıyla siyasilerle yakınlaşmalarını önlemek için norm kadro uygulaması etkin bir önlem olacaktır. Kırsal kesimde hizmet veren personelin özlük haklarının iyileştirilmesi ve sıklıkla yer değiştirmelerinin önlenmesi de başarıyı artırabilecektir. Bu sayede, yakınma konusu olan iş-ücret dengesi bir ölçüde sağlanmış ve kırsal kesimde çalışma özendirilmiş olacaktır.

Ormancılık doğaya açık bir faaliyet alanı olup burada eşgüdüm çok önemlidir. Örgütlenmede eşgüdüm sorununa sebep olunmaması (Kaplan, 1998) gerekmektedir. Taşra örgütlenmesinde, aynı alanda yetkili olan birden fazla kişinin bulunması sakıncalı görülmektedir (Gümüş, 2004). Görüşme yapılan mühendisler de bu konuda aynı görüşü dile getirmiş olup, çift başlılığın koordinasyonda sorunlara neden olduğunu belirtmişlerdir.

Herhangi bir örgütün hedeflerini gerçekleştirmesinde çalıştırılan insanların birikimleri, mesleki deneyimleri belirleyici olmaktadır. Ormancılık örgütü içinde yapılmış olan bu araştırma sonuçları, atamalarda deneyim ve uzmanlığa önem verilmediğini göstermektedir. Günümüzde her alanda olduğu gibi orman mühendisliği alanında da alt disiplinler vardır. Kurumsal başarı için uzmanlaşmayı dikkate alan meslek içi eğitimler ve buna göre atamalar yapılmalıdır (Ayberk, 1974). Bunu sağlamanın bir yolu da, orman fakültelerinde farklı disiplinler için mühendis yetiştirilmesidir.

KAYNAKLAR

- Ayberk, S., 1974. *Yönetim Sanatı ve Yönetici Eğitimi*, Orman Mühendisliği Dergisi, Ankara.
- Daşdemir, İ., 1998. *Devlet Orman İşletmelerinin Yönetimsel ve Örgütsel Boyutlarının Belirlenmesi*, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 35, Sayı: 10, ISSN 1301-3572, Ankara.
- Eryılmaz, B. 2005. *Kamu Yönetimi*, Erkam Matbaası, ISBN 975–92798–0–0, İstanbul.
- Gökçe, O., 1993. *Türkiye'nin Temel Ormanlık Politikaları Üzerine Bir Araştırma, I. Ormanlık Şurası Tebliğ ve Ön Çalışma Grubu Raporları Cilt 1. Seri No: 13, Yayın No: 06, Ankara.*
- Gülen, İ., Özdönmez, M. 1996. *Personel Yönetimi*, İÜ. Yayın No: 3928, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayın No: 7, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Gümüş, C., 2004. *Ormanlık Yönetim Bilgisi Ders Notları*, KTÜ. Orman Fakültesi Yayın No: 75, Trabzon.
- Kaplan, S., 1998. *Ormanlık Yönetiminde Sorunlar Var mı?*, Orman ve Av Dergisi, Yıl: 74, Sayı: 5, Ankara.
- Özer, M.A. 2005. *Kamu Yönetiminin Etkinliğinin Önündeki En Büyük Engel: Bürokratik Yozlaşma, Verimlilik Dergisi*, MPM Yayınları 2005/2, Sayfa: 23–66, Ankara.
- Özdönmez, M., Akesen, A., Ekizoğlu, A. 1998. *Ormanlık Yönetim Bilgisi*, İÜ. Orman Fakültesi Yayınları No: 4157/457, İstanbul.
- Taş, İ., 2000. *Orman İşletmeciliğinde Yönetimsel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 37, Sayı: 5, ISSN 1301-3572, Ankara.

YAYLACILARIN DOĞAL ÇEVREYLE İLİŞKİSİ VE DÖNÜŞÜM BİÇİMLERİ

Doç. Dr. Erol Demir, Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümü

GİRİŞ

Kırsal toplulukların, geleneksel olarak gerçekleştirdikleri bir hayvan yetiştirme biçimi olarak pastoralizm, son zamanlarda çevre ve doğal kaynaklara ilginin bir sonucu olarak yoğun araştırmalara konu olmaktadır. Mobil pastoral faaliyetlerle uğraşan topluluklar, nomadlar ve yaylacılar olarak tanımlanabilir. Nomadların esas uğraş alanı hayvan yetiştirme olup, bu faaliyetlerini mevsimsel hareketlilik içinde yerine getirmektedirler. Oysa, yaylacılar, yerleşik topluluklar olup hayvancılık yanında tarımla da uğraşmakta, genellikle yerleşim birimlerine yakın yüksek mevkiilerdeki otlak alanlarından mevsimsel hareketlilik içinde yararlanmaktadırlar (Jones, 2005). Türkiye’de nomadik topluluklar büyük oranda yerleşik tarımcı topluluklara dönüştüğü için, bunların nomadik özellikleri hemen hemen kaybolmuştur. Yerleşik tarımcı (köy) toplulukların yaylacılık faaliyetleri ise, uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Yakın zamanlara kadar, ülkemizde, pek çok bölgede yoğun yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığına tanık oluyoruz (bkz. Alagöz, 1938; Emiroğlu, 1977; Frodin, 1944; Geray & Özden, 2003). Yaylacılık günümüzde, kırsal toplulukların çeşitli nedenlerle (kırdan kente göç, uzmanlığa dayalı tarımsal üretimde yoğunlaşma, pastoral alanların azalması vb.) azalan bir faaliyeti olsa da hâlâ varlığını korumaya devam etmektedir.

Kırsal yapılarıdaki dönüşüm süreci içinde, yaylacılıkla uğraşan kırsal topluluklar, daha az yaylacılık yapmaya yönelirken, yaylacılığı sürdürmeye çalışanlar, bu faaliyetlerini sürdürme güçlükleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bir yanda, nüfusun artmasıyla birlikte tarım alanlarının genişlemesi, beri yanda da, devletin, zengin ekosisteme sahip pastoral alanları “korunmuş alan” statüsüne dahil etmesi, geleneksel olarak yaylacılık (transhumance pastoralism) faaliyetlerinde bulunan yaylacıların yaşam alanlarını daraltmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye’de de yaylacılar, gerek kamu arazilerinde gerekse korunmuş alanlarda enformel olarak hayvan olatmaya dayalı pastoral faaliyetlerini güç koşullarda gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Son zamanlarda, çevreci söylemin gerek devlet terminolojisinde gerekse toplum katında kullanılmaya başlanması, hayvan olatmaya dayalı yaylacılık faaliyetlerinin sorgulanmasını gündeme getirmiş, bu faaliyetlerin çevreye ve doğal kaynaklara verdiği zarar vurgulanır hale gelmiştir.

Bu tebliğde, bir korunmuş alanda yaylacılık faaliyetlerini sürdüren yaylacılar inceleme konusu olarak ele alınmıştır. Yaylacılık faaliyetleri için kullanılan söz konusu korunmuş alan, çeşitli ağaç, bitki ve hayvan topluluklarını barındıran zengin bir ekosisteme sahip ve yaklaşık 15 bin dekar genişliğinde bulunan Akdağ Tabiat Parkı’dır. Büyük bölümü, Afyon ili sınırları içinde kalan, ancak Batı yönünde Denizli ili sınırlarına dayanan Akdağ, otlak alanları ve su rezervleri dolayısıyla eskiden beri, civar köylerde oturan kırsal toplulukların yaylacılık faaliyetlerine sahne olmaktadır ve bu faaliyetler, yörenin 1992 yılında Tabiat Parkı ilan edilmesinden sonra da devam etmektedirler.

Çalışmada, kırsal sosyoloji ile çevre ve doğal kaynaklar sosyolojisi kavramlarından yararlanarak, yaylacıların geçirdikleri dönüşüm biçimleri kırsal yapılarıdaki değişimle birlikte çevre ve doğal kaynaklarla ilişkisi ortaya konulmaktadır. Araştırma bulguları sergilendikten sonra yaylacıların doğal çevreyle ilişkileri iki yaklaşım çerçevesinde tartışılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın verileri, Akdağ Tabiat Parkı’nda yaylacılık faaliyetlerini öğrenmek amacıyla soru kâğıdı (anket) uygulaması, derinlemesine mülakatlar ve gözlemler yoluyla toplanmıştır. Soru kâğıdı uygulaması, 2004 yılının yaz aylarında yaylada bulunan 39 yaylacıya tam sayım yoluyla uygulanmış; bu yaylacıların bir kısmı ve eşleriyle derinlemesine mülakatlar da yapılmıştır. Yaylayı erken terkederek az sayıda yaylacıyla görüşülemediği. Ayrıca, yöredeki köy ve beldelerin muhtar ve belediye başkanları yanında park yöneticileriyle mülakatlar yapılmıştır.

AKDAĞ TABİAT PARKI’NDA YAYLACILIK

Akdağ Tabiat Parkı’nın Kuzey, Doğu ve Batı yönlerindeki köylerinden (Sorkun, Çamoğlu, Örenkaya, Menteş, Baştepe, Düzbel, Gümüşsu vd.) gelip hayvanları olatmak amacıyla yaylaya çıkan yaylacılar, bu işi geleneksel olarak yaptıklarını ve atalarından devraldıklarını söylüyorlar. Akdağ Yaylasını en fazla kullanan

köylüler, Akdağ'ın Kuzey ve Doğu yönünde, en az kullananlar ise Güney yönündeki köylere dendir. Batı yönündeki köylere Akdağ içinde yaylacılık yapana rastlanmamıştır. Bahar'ın ilk aylarından başlayarak Güz aylarına kadar, genellikle köylere ulaşım açısından en yakın, otu bol olan ve suya yakın yayla mevkisine yerleşiyor ve konaklıyorlar. Mevkiler, yaylacıların çadırlarının kümelendikleri ve hayvanların otladığı belli bir bölgedir. Böylece yayla otlaklarının paylaşımı da aynı köylere yaylacıların belli bir mevkide kümelenmesine dayanıyor. Akdağ'ın Güney yamaçlarında hem ot hem de su kıt olduğu için daha az yaylacı konaklamaktadır. Buna karşın Kuzey ve Batı yönlerinde otlaklar hem de su açısından oldukça zengindir. Her yıl 50'ye yakın yaylacı hanenin Akdağ'a çıktığı tahmin edilmektedir. Afyon'daki Orman Bakanlığı'nın Akdağ Tabiat Parkı birimi yaylaya çıkmak isteyenlerden dilekçe kabul etmektedir. Denizli ili sınırları içinde ikamet eden yaylacıların Tabiat Parkı'nın sınırında (sınırın dışında ya da biraz içinde) konakladıkları gözlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında yaylaya çıkış tarihleri Nisan ve Mayıs ayları içinde yapılmakta; yayladan inişler ise Haziran'dan Kasım ayına kadar sürmektedir. Yaylaya iniş ve çıkışlarda görülen farklılıklar, öncelikle yaylacıların sahip oldukları hayvanların cinsine, başka meralarda otlatma alternatifine ve köydeki tarımsal faaliyetlerine bağlıdır. Bunlara daha az düzeyde çocukların okul durumu, aile üyelerinden birinin sağlık sorunu gibi nedenler eklenebilir. Köylerinde hem tarımsal faaliyet yapanlar hem de hasat sonrası otlatma olanağı bulanlar köylere erken inebilmektedir. Köyde toprağı olmayanlar ya da çok az olanlar yaylada en uzun süre konaklayanlardır demek yanlış olmaz. Bu yaylacılar Nisan ayından Kasım ayına kadar yaylada kalabilmektedirler. Yaylada yalnızca sekiz hafta ile iki ay arası konaklayanlar olduğu gibi, yedi ay konaklayanlara da rastlanılmaktadır. Genel eğilim, iki-üç ay arası bir zaman kesiti için konaklamadır.

Yaylacılarla ilgili olarak iki önemli sosyal boyut dikkat çekmektedir ki bunlar, yeni kuşak yaylacıların varlığı ve yaylada sadece bir bölüm hane halkı üyesinin bulunmasıdır. Yaylacılar arasında en fazla rastlanan yaş dilimi, 41–50 arası yaşları içermektedir. Ortalama yaş 45'tir. Burada dikkat çekici bir boyut, yaylacı hane reislerinin genellikle orta yaşlarda olmalarına rağmen, 26'dan 70'li yaşlara kadar her yaş diliminden ya da kuşaktan yaylacının bulunmasıdır. Burada önemli bir boyut, yaylacılar arasına 20'li yaşlarda yeni kuşak yaylacıların da katılmasıdır. Bu da yaylacılık faaliyetinin azalan bir şekilde de olsa yeni kuşaklar tarafından devralındığını göstermektedir.

Yaylacıların ikinci önemli bir özelliğı hane halkı yapısına ilişkin verilerden çıkmaktadır. Ortalama hane halkı büyüklüğü 5,7'dir. Bu sayı Türkiye kırsal kesim ortalama hane halkı büyüklüğünden (5,2) biraz fazladır (bkz. DİE, 2003). Oysa yaylada bulunan hane halkı büyüklüğü daha küçük olup, 3,4 kişidir. Yaylada en fazla rastlanan iki kişilik hanelerdir. Ancak, tek kişiden ve ikiden fazla kişiden oluşan hanelere de rastlanmıştır. Demek ki yaylacılık artık geleneksel olarak tüm hane halkı üyelerinin yaylaya göçmesi anlamına gelmemektedir. Aslında yayladaki hane halkı sayısı kimi durumlarda esnek bir yapı oluşturmaktadır. Bu esneklik hanenin köyündeki tarımsal faaliyetlerinin zaman içindeki yoğunluğuna göre değişmektedir. Köyünde hasat mevsimi geldiğinde, bu hanelerde yaylada bulunan kişi sayısı minimuma iner, sığır yetiştirenlerde ise hane üyelerinin tümünün, yaylada hiçbir kimseyi bırakmadan, köylere indikleri de görülür.

EKONOMİK ETKİNLİKLERİN YAYLACILIK FAALİYETLERİNE YANSIMASI

Bu kısım içinde yaylacıların, bağlı buldukları köylerin başat tarımsal yapısıyla ilişkili olarak hangi koşullarda yaylacılık faaliyetine yöneldikleri ya da devam ettikleri irdelenecektir.

Yaylacıların köylerinde sahip oldukları arazilerin miktarı: Yaylacıların çoğunluğunun (%70'e yakın bir oranla) toprağının 10 dekar az olduğu görülüyor. Bu kategorideki yaylacıların bir kısmının da konutunun içinde yer aldığı birkaç dekar araziden başka arazisi yoktur. 11-20 dekar arası toprağı olanların oranı ise %15'tir. 21-30 dekar arası toprağı olanların oranı (%8) daha azdır. Bu verilerden çıkaracağımız sonuç, yaylacıların büyük çoğunlukla az topraklara sahip oldukları yönündedir. Zaten yaylacıların çoğunluğu, topraklarının az olması nedeniyle kente göç ile hayvancılık faaliyetini genişletme arasında tercih yaparak küçük ya da orta ölçekte geleneksel usulde hayvancılığı seçmişlerdir. Bu tür hayvancılık da, ovalarda meraların dar olması nedeniyle yaylacılık faaliyetinde yansımaları bulmaktadır.

Yaylacıların genel olarak yaptıkları üretim faaliyetleri: Yaylacı hanelerin gerçekleştirdikleri tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerine bakıldığında, en çok hayvancılık faaliyetlerini yürüttükleri görülür. Ancak arpa, buğday, fiğ ve burçak ekimi faaliyetleri de dikkate değerdir. Bunların bir kısmı hayvancılığın yan faaliyeti olarak görülebilir. Zira hayvanların otlatma mevsimleri dışında özellikle kışın gerekli olan besine ihtiyaçları

genellikle yaylacı köylülerin kurutulmuş burçak, fiğ gibi stoklarından karşılanmaktadır. Dikkat çeken bir olgu da yaylacıların çok azının pancar ve haşhaş gibi daha incelikli tarımsal faaliyetlerle uğraştıklarıdır. Bu bulgu, uzmanlaşmış ve özen isteyen tarımsal üretimle uğraşan köylülerin yaylacılık faaliyetlerine uzak durmakta olduklarını ortaya koymaktadır. Hayvancılık temel bir uğraş alanı olunca, hayvan ürünleri üretimi (peynir, yoğurt yapımı, süt üretimi vb.) de beraberinde gelmektedir. Süt üretimi genellikle sığırlardan yün üretimi ise koyunlardan elde edilmektedir. Bunların yanında çok az hanenin arıcılık faaliyetiyle meşgul oldukları görülüyor. Yaylacıların tarım ve hayvancılıkla ilgili üretim faaliyetleri, hem piyasaya hem de hane tüketimine (geçimlik) yöneliktir.

Yaylacıların sahip oldukları hayvan türleri ve miktarı: Yaylacılar, sığır ve koyun olmak üzere iki tür hayvan otlatmaktadır. Park alanına yönetim tarafından keçi sokulması yasaktır. Yaylacıların yarısının (20 yaylacı) sığır sahibi olduğu, hane başına sığır sayısının 3 ile 35 arası değişmekte olduğu görülüyor. Sığır sürüsüne sahip olanlar içinde en fazla hanenin 21–30 arası sığır yetiştirdikleri göze çarpıyor. Daha sonra 11–20 arası sığır sürüsü yetiştiren haneler geliyor. Yaylacıların beyanlarına göre yaylada otlanan toplam sığır sayısı 258 adettir. Yukarıda değindiğimiz gibi, sığırların yaylada daha uzun süre otlatıldıklarını dikkate aldığımızda, yayla otlaklarından en fazla sığırların yararlandığını söyleyebiliriz. Koyun sayısına bakıldığında ise, en fazla 51–100 arası koyuna sahip olanlar çoğunlukta, ancak 25'ten 300'e kadar koyuna sahip olanlara rastlamak mümkün. Toplam koyun sayısı 1874'tür. Bu arada, birkaç hanenin de her iki türde hayvan otlattığını eklemek gerekir.

Yaylacıların, yaylada besledikleri ve ekonomik olarak yararlandıkları yük ve kümes hayvanları gibi başka hayvanlar da var. Yaylacıların yarısının sahip oldukları yük hayvanı (at ya da eşek) bulunmaktadır. Yük hayvanları, yaylaya çıkış ve inişlerde yaya olarak hayvanların başında bulunan kişinin yanında bulunmakta, ayrıca yayla içinde motorlu araçların gidemeyeceği yollarda kullanılmaktadır. Yük hayvanları haricinde, yaylacıların yarısından biraz fazlası yaylada kümes hayvanı beslemektedir.

Hayvancılık ve tarım dışında başka bir geçim kaynakları: Bu soruyu yanıtlarken kente göç eğilimi, ücretli işçiliğe eğilim gibi konulara yer verilecektir. Öncelikle şu gerçeği belirtmekte yarar var ki yöre köylerinde nüfus azalma eğilimi göstermektedir. Tabii yoksul köylüler, çok eskiden beri köyü terk edip Denizli ve İzmir gibi kentler başta olmak üzere kentlere göç etmekte ve bu göç devam etmektedir. Daha önce geleneksel olarak yaylacılık yapan pek çok hanenin kente göç ettiği bilinmektedir. Mevcut yaylacı haneler şimdilik köyde kaldıklarına göre, bu hanelerle ilgili kimi özelliklere bakabiliriz. Göç ve tarım işçiliği olguları burada önemlidir. Bu metnin kimi kısımlarında değindiğimiz gibi, yaylacıların çoğunluğu az topraklı hanelerden oluşmaktadır. Yayla otlatmacılığı bu köylüler tarafından, yoksulluk koşullarında ve kente göç alternatifi karşısında başvurulan bir geçim yoludur. Bir yandan da kendi hanelerinde kimi üyeler (kardeş ya da çocuklar) kente göç etmekte ve bu göç giderek yaylacıların şu ya da bu şekilde kente bağlantı kurmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Araştırma verileri kapsamında, yaylacı hanelerinde ortakçılık yapan, daimi ve mevsimlik/geçici işçi statüsünde çalışanlara ilişkin değerlendirmelere de yer verilebilir. Bu verilere göre 10 dekardan az toprağı olan yaylacıların ortakçılık yapma eğilimi gösterdikleri görülüyor. Aynı şekilde kente en fazla göç etmiş hane üyeleri 10 dekardan az toprağı olan ya da hiç olmayan hanelerden çıkmış. Bu durumda toprağı az olan hanelerin köyde varlığını sürdürmek ve kente göç etmek arasında bir tercihle daha fazla karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Ayrıca, toprağı az hanelerde, az sayıda da olsa, daimi ve mevsimlik/geçici işçiliğe yönelme olduğu görülüyor. Bu verileri dikkate aldığımızda, toprağı az olanların yaylacılık yoluyla hayvancılık üzerinde yoğunlaşırken, az miktarda hanede yeni gelir arayışlarına girdikleri de belirtilebilir.

YAYLA KULLANIM BİÇİMLERİ

Bu kısımda, yaylacıların yaylada bulundukları, motorlu ve diğer araç ve gereçler, ayrıca yaylada gerçekleştirdikleri faaliyetler, doğal kaynaklar ve çevreyle ilişkili olarak ele alınmaktadır.

Yaylacıların yaylada buldukları araç ve gereçler: Yaylacıların çoğunluğunun küçük ya da büyük çaplı da olsa bir motorlu aracı vardır. En fazla sahip olunan araçlar, traktör (%31) ve otomobildir (%26). Motosikleti olanların ise oranı %46'dır. Çapraz tabloda otomobili olanlardan sadece birinin, kamyoneti olanların da yarısının, traktörü olanlardan da beşinin ayrıca motosikleti var görülüyor. Tüm bunları göz önüne getirdiğimizde, %80'inin küçük ya da büyük herhangi bir aracı bulunmaktadır. Araçların yaylacılık faaliyetlerinde rolü büyüktür. Yaylaya çıkış ve inişte hayvanlar yaya olarak taşınmasına karşın, yaylada

konaklamak için gerekli eşyalar traktör, kamyonet ve otomobille taşınmaktadır. Ayrıca motorlu araçlar, konaklama süresince yayla ile köyler arasındaki bağlantıyı sağlamada kullanılmaktadır. Ulaşım araçları, günlük ihtiyaçların köyden karşılanmasında önemli rol oynamaktadır. Özellikle sığır yetiştiricilerinde motosiklete daha fazla rastladık. Sığır yetiştiren kimi yaylacılar, yaylada konaklamadan köylerinde yaşadıkları için, motosiklet sayesinde birkaç günde bir yaylaya çıkarak hayvanlarını kontrol etmektedirler.

Yaylacıların konakladıkları mevkilerde, değişik tarzda çadırları bulunmakta ve bu çadırların içinde ve çevresinde gündelik olarak kullandıkları pek çok araç gereç bulunmaktadır. Bu çadırların tümü, park alanının güneyinde kümelenmiş az sayıda Yörük kökenlilerin kıl çadırları hariç, hiçbir geleneksel ve yöresel özelliği bulunmamaktadır. Genellikle ahşap çerçeve üzerine branda ve naylon malzemelerin geçirilmesiyle, kimi zaman doğal peyzajı bozan görünümündedirler. Bir kaç yaylacının ise çadırı bulunmamaktadır. Bunlar ya traktör römorkunu kullanıyor ya da köylerindeki evlerde kalıyorlar.

Yaylacıların gerçekleştirdikleri faaliyetlerin doğal kaynaklarla ilişkisi: Yaylacıların yaylada gerçekleştirdikleri faaliyetler, hayvan otlatmaya dayalı bir dizi hayvancılık ve bununla dolaylı faaliyetleri içerir. Bunun yanında kimi yaylacılar orman ürünlerinden de enformel olarak yararlanmaktadırlar. Doğal olarak, yaylada yapılan en yaygın faaliyet hayvan otlatma oluyor. Hayvan otlatma sığır ve koyunlara göre farklı yan uğraşlarını da beraberinde getiriyor. Koyunların otlatılmasında koyun sürüsünün başında bir hane üyesinin bulunması gerekiyor iken, sığırlarda bu gerekmiyor ve gözlemlerimiz sığırların başıboş bir şekilde otladıklarınıydı. Yukarıda da değindiğimiz gibi, sığır yetiştiren kimi yaylacılar, sığırlarının başında bulunma zorunluluğu olmadığından yaylada çadırında konaklama gereğini bile duymayarak, köyünde yaşamayı sürdürerek hayvanlarının otlatma takibini köyünden birkaç günde bir yaylaya çıkarak, hayvanlarının özellikle tuz ihtiyaçlarını karşılayarak yapmaktadır. Buna karşın koyun sürüsüne sahip olanlar, otlatma sırasında koyunların dağılmasını ve diğer sürülerle karışmasını önlemek için, mutlaka koyunlarının başında aile üyesinden birini sürünün başına bırakmaktadırlar. Koyun sahibi yaylacılar, ayrıca, koyunlarının yünlerini kırkma, süt sağma, peynir yapma gibi faaliyetleri de gerçekleştirmektedirler. Hanedeki erkekler genellikle sürünün başında bulunurken, kadınlar işbölümü içinde süt sağma ve peynir yapma faaliyetlerini yerine getirmekte, tabii her şeyden önce de hanenin yiyecek ihtiyacını yemek pişirerek karşılamaktadır. Yemek pişirmek için soba, toprağa gömülü tarzda fırın, tandır ve tüplü ocak gibi araçlar kullanılmaktadır. Bu araçların çoğu için kuru ağaç dalları ve çam kozalakları çevreden toplanarak sağlanmaktadır. Bu işler de çoğunlukla kadınlar ve çocuklar tarafından yapılmaktadır. Yaylada hane halkının yiyecek ihtiyaçlarının karşılanmasında mümkün olduğunca hayvan ürünleri (süt, yoğurt, ayran, çökelek, peynir) kullanılmaktadır. Bu ürünler hane üyeleri tarafından hazırlanmaktadır. Hatta peynir yaylada belli usullerle yapılarak, bir süre toprağa gömülme, gerektiğinde köylerinde kışlık erzak olarak kullanılmak üzere depolanmaktadır. Yaylada çadırların yanında, yukarıda değinildiği üzere, genellikle kümes hayvanları da beslenmektedir. Kümes hayvanlarının yumurtaları yaylada hane üyelerinin gıda ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yere sahiptir.

Koyun sahibi yaylacıların çoğu koyunlarının yünlerini yaylada kırkmakta ve burada yıkamaktadırlar. Yün yıkamaya uygun su kaynaklarına yakın olan yaylacılar bu işi yaylada yapmaktadırlar, fakat Akdağ'ın Güney yamaçlarında, mevcut su yün yıkayacak kadar fazla olmadığı için bu bölgedeki yaylacılar yün kırkma ve yün yıkama işlerini yaylada değil köylerinde yapmaktadırlar.

Yaylada gerçekleşen bu hayvancılık faaliyetleri yanında yaylacıların köyle olan bağlantıları da zorunlu faaliyetler olarak görülebilir. Hem yaşamlarının bir parçasını oluşturan köylerindeki işleri (tarımsal ve hane üyelerinin uğraşları) takip etmek hem de yaylada ihtiyaç duydukları zorunlu gıda ve diğer ihtiyaçların karşılanması için köye haftada bir kez gidilmekte ve bu genellikle oranın ya da yakın bir beldenin pazarına denk getirilmektedir. Her zaman olmamakla birlikte, yaylacılar gerektiğinde kimi ürünlerini (peynir, süt, yoğurt, yumurta vb.) bu pazarlarda ya da esnafa satmaktadırlar. Bu işler de genellikle hane reisleri tarafından yürütülmektedir. Pek çok yaylacının otomobili, kamyoneti ya da motosikleti olduğu için ulaşım önemli olmamaktadır. Fakat az sayıda yaylacının (ki en yoksulları) bu tür ulaşım araçlarına sahip olmadıkları da görülmektedir. Bunlar da kendi köylerinden bir araca sahip yakınlarının yardımını almaktadırlar.

Hayvancılık yanında, orman alanlarının başka amaçlarla kullanılmasına/sömürülmesine dayalı faaliyetlerden de söz edilebilir. Yaylaya çıkan pek çok yaylacı ısınmak amacıyla çalı çırpı ve çam kozalağı topluyorlar. Yükseklerde yaz akşamları bile hava soğuk olabiliyor. Ayrıca yemek pişirmek için enerjiye ihtiyaç var. Bu amaçlarla çam ağaçlarının kuru ve ince dallarından, çam kozalaklarından yararlanılıyor. Çadırının yanındaki otlak alana suni gübre atan bir yaylacıya da tanık olduk. Akdağ'ın Başalan mevkiinde doğan Başalan

deresinin suyu yazın azalmasına karşın belli bir su miktarını her mevsim tutuyor. Bu derenin alt tarafında su debisi daha yüksek miktarlara ulaşıyor. Dere içindeki balıklar kimi yaylacılar tarafından avlanmaktadır. Yaylanın kimi bölgelerinde özellikle mayıs, haziran ve temmuz aylarında yaylada “kuzugöbeği” ve “kulacık” olarak tabir edilen yöreye özgü mantar türleri toplanmaktadır. Bunlardan kuzugöbeği değerli bir mantar türü olup Denizli’den gelen araçlara satılmaktadır. Tüm bunların yanında hem yabani meyvelerden (yaban eriği, yaban elması, orman çileği, alçı) hem de kimi yabani bitkilerinin aşılması yapılarak (örneğin erik) ve kimi meyve ağacı dikerek (dut) parkın meyve ağaçlarından yararlanılıyor.

Yaylacıların yaylada gerçekleştirdikleri temel faaliyet yanında gündelik yaşamın devam etmesi için çamaşır yıkama, çöplerin depolanması çevreyle yakından ilişkili faaliyetler de vardır. Yaylacı hanelerin çoğunluğu kendilerine ait çamaşırları yaylada yıkıyor. Daha azının çamaşırları da köylerinde kalan hane üyelerinden biri tarafından yıkıyor ya da kadınlar bizzat çamaşır yıkamak için köye gidiyor. Yaylacıların çöplerini ne yaptıklarına ilişkin soruya, yaylacıların yarıya yakını çöpleri bir çukura gömdüğü, diğerleri ise yalnızca bir yere yığmakla yetindiği ya da yaktığı yönünde yanıtlar vermişlerdir. Tabii bu verilere söyleşilerimiz sırasında edindiğimiz kimi bilgileri de eklemek gerek. Görüştüğümüz pek çok yaylacı, aslında pek çok çöp çıkmadığını, bunların bir kısmının zaten hayvanlara verildiğini, diğerlerinin ise gömüldüğü, yığıldığı ya da yakıldığını belirttiler. Yaylacı hanelerden bir kadın ise “bir yere yığılan çöplerin yağmur seli tarafından ormana dağıtıldığını ve orman tarafından halledildiğini” belirtmiştir.

YAYLACILAR VE PARK YÖNETİMİ ARASINDA ÇATIŞMALAR

Park görevlileri, çatışma konularını açıkça söylemekle birlikte, yaylacılar bu konuda çekimser davranmakta ve bir çatışma olmadığı izlenimi uyandırmaya çalışmaktadırlar. Park görevlileri, aslında yaylacıların park alanına girmesinin yasak olmakla birlikte, geleneksel olarak bunun yapılmasından dolayı tolere edildiğini, bu amaçla da dilekçeyle ön başvuru yapıldığını belirtmektedirler. Yaylacılara, park alanını korumayı ve sahip çıkmayı telkin etmekle birlikte, buna kimi durumlarda açıkça uyulmadığını ifade etmektedirler. Görüştüğümüz bir park görevlisinin en yaygın şikâyeti, yaylacıların, özellikle sığır otlatıcılarının hayvanlarını, sınırlı bir alanda değil, başında durmaksızın çok geniş alanlarda otlatmaya bırakmalarındır. Ayrıca, yaylacıların yaylayı erken terk etmeyi süreyi uzatmaları, ağaç kesmeleri, yabani hayvan avcılığı yapmaları da vurgulanan çatışma konularındır. Park görevlisi, yaptığımız mülakatta, park kurallarına uymada köyler arasında farklar olduğunu söylüyor. Ayrıca, parkın yöneticisi, “ofisinin Afyon’da Orman Müdürlüğü’nde olduğunu, park alanını denetlemenin, ara sıra ziyaretlere rağmen, zor olduğu”nu belirtmektedir.

AKDAĞ TABİAT PARKI CİVARINDAKİ KÖYLERİN DEMOGRAFİK VE SOSYOEKONOMİK YAPISININ YAYLACILIKLA İLİŞKİSİ

Akdağ’da yaylacılık yapan köylülerin durumlarını, bağlı oldukları yerleşim yerlerinin nüfus ve sosyoekonomik yapılarıyla nasıl ilişkilendirebiliriz? Önce civardaki köylerin nüfus durumlarına bakmak gerekir. Nüfus verileri incelendiğinde, çevredeki üç belde (Sorkun, Menteş ve Gümüşsu’dur) hariç tüm köylerin nüfusunda 1980 sonrasında giderek bir azalma göze çarpmaktadır. Bu üç köyde az bir nüfus artışı göze çarpmaktadır. Özel sohbetlerimizden edindiğimiz izlenimlere göre, bu yerleşim birimlerinin belediyeliklerini sürdürmek amacıyla nüfus sayımlarında büyük kentlerden kimi hemşehrilerini köyelerine getirttikleri ve nüfuslarını büyük saydırdıkları anlaşılmaktadır. Örneğin 2000 resmi nüfus sayımında nüfusu 2618 olan Sorkun’un aradan geçen dört yıl sonrasında, belediye başkanının sözlü beyanına göre, 1500 civarındadır. Aslında bu büyük köylerde de nüfus, diğer köyler kadar olmasa da yavaşça azalma eğilimindedir. Civardaki köylerden büyük yerleşim yerlerine ya da kentlere göç eğilimi vardır. En fazla göç, yakında bulunan iki kent Afyon, Denizli ile görece uzakta olan İzmir gibi kentlere olmaktadır.

Civardaki köylerde tarım ve hayvancılık en yaygın faaliyetlerdir ve ekonomi bu faaliyetlere dayanır. Tarımsal üretimin niteliği açısından benzer yapılar olmakla birlikte, Gümüşsuyu civarında meyvecilik faaliyetine daha fazla rastlandığını (özellikle kiraz ve incir), parkın Batı yönünde ise orman arazisinin geniş olması nedeniyle tipik orman köyelerinin yer aldığını belirtmek gerekir. Civardaki köylerde en fazla tahıl (buğday ve arpa), şekerpancarı ve haşhaş üretimi yanında yem bitkileri (burçak, fiğ) ve baklagil (nohut, mercimek) üretimi yapıldığını söyleyebiliriz. Bölgede hayvancılık faaliyeti de kayda değerdir.

Bölgede toprak mülkiyeti, küçük ve orta çiftçiliğe dayalı olup, büyük kentlere yıllardır göç verilmektedir. Toprağı az olup, hayvancılık yapabilenler göçe karşı direnebilmektedir. Geniş toprakları olanlar, kendi arazilerinde hayvanların ihtiyaçlarını karşılayabilirlerken, az toprağı olanlar, başka arazilerde hayvanlarını otlatma seçeneğini kullanmaktadırlar. Az toprağı olup hayvancılık yapanlar için yaylaya çıkıp hayvan otlatma (yaylacılık) cazip bir faaliyet olmaktadır. Sonuçta, civardaki köylerin nüfus durumlarına göre, Akdağ'a çıkanların görece az olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yukarıda çeşitli boyutlarıyla sergilendiği üzere, Akdağ'da yapılan yaylacılık faaliyetlerinin, geleneksel kimi öğeleri içermekle birlikte bir dönüşüm süreci içinde olduğu söylenebilir. Yaylacılık faaliyetlerinde dönüşüm süreçleri, hem genel olarak kırsal yapılardaki yeni üretim süreçleri içinde hem de bununla ilişkili olarak az sayıda yaylacının gerçekleştirdiği mevcut yaylacılık faaliyetleri çerçevesinde ele alınabilir:

Görüşmelerimizden edindiğimiz izlenimlere göre, geçmişle karşılaştırıldığında, yaylacılık yapan köylülerin sayısında azalma vardır. Ancak bu azalmayı, giderek yaylacılık faaliyetlerinin kesilmesi anlamında değil, Akdağ'da ormanlaştırma faaliyetleri sonrasında otlakların azalmasıyla birlikte, bu otlakların yaşatabileceği belli sayıda yaylacıyı (ve sahip oldukları hayvanları) barındırmaya devam etmesidir. Yaylacıların azalmasının nedenleri, ailesini geçindirmeye yetecek düzeyde toprağı olanların tarımsal üretim üzerinde yoğunlaşmaları, besledikleri birkaç hayvan için yaylaya çıkma gereğini duymamaları; özellikle modern tarım usullerinin yaygınlaşması (mekanizasyon, sulama, gübre kullanımı vb) ve birkaç ürün üzerinde uzmanlaşma olarak gösterilebilir. Bunun yanında, köylerde kırsal yaşamda refahın yükselmesi (konut olanakları, elektrik, su, telefon), köye bağlayacak nedenlerin artması (çocukların eğitimi, sosyal ilişkiler vb) de, zahmetli bir uğraş olarak tanımlanan yaylacılıkta caydırıcı rol oynamıştır denilebilir. Ayrıca, kimi köylerin (örneğin Menteş, Sorkun) kendi meralarına sahip olmaları sınırlı da olsa köy sakinlerine ait hayvanların burada otlatılmasını sağlamış ve sağlamaya da devam etmektedir.

Akdağ'da yaylacılık yapan hanelerin azalmasına karşın, dikkat çekici bir boyut yaylacıların sahip oldukları hayvan sayısındaki artıştır. Görüştüğümüz yaşlı yaylacılardan edindiğimiz bilgilere göre eskiden birkaç hayvanı olan köylüler bile yaylaya çıkarlarmış ve bu geleneksel bir yaşam biçimiymiş. Oysa şimdi birkaç hayvanı olanlar yaylaya çıkma gereğini bile duymamaktadırlar. Anket araştırmasından topladığımız ve yukarıda sunduğumuz veriler bu bilgiyi doğrulamaktadır. Yaylacıların sahip oldukları büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarını dikkate alınca, ortalama çiftçi (köy) hanelerinin sahip oldukları hayvan sayılarından oldukça fazla oldukları göze çarpmaktaydı. Bu durumda, az toprağına sahip yaylacıların daha fazla hayvancılık faaliyetlerine ağırlık verdikleri ve Akdağ'daki yaylacı sayısında azalmaya karşılık otlatılan hayvan sayısını arttırmaya yol açtıkları söylenebilir. Bu yaylacıların çoğunun yoksul köylülükten kurtulmak için hayvancılığa daha fazla yatırım yaptıkları ve bu hayvancılığı devam ettirdikleri müddetçe belli bir ekonomik düzeyi de sürdürdükleri söylenebilir.

Yaylacılığın dönüşümünde önemli bir boyut, yaylaya çıkış ve iniş zamanları ve yaylada toplam konaklama süresine ilişkindir. Dikkat çekici değişme, günümüzde yaylacılığının yaylaya çıkma ve inme süreçlerinin giderek esnekleşmesidir. Bu esnek kullanma çeşitli şekillerde gerçekleşiyor. Birinci olarak, uzmanlaşmış tarımla uğraşanlar, yaylacılığa çok kısa bir dönem ihtiyaç duymakta, yaylada daha kısa bir süre konaklayıp, işlerini halletmek için köye erken inebiliyorlar. İkinci bir durum, kimi yaylacıların yaylada konaklamakla birlikte, köyüyle olan ilişkisini sıkı bir şekilde koruması; hem yayla işlerini hem de köy işlerini paralel bir şekilde yürütmesidir. Bazı aile üyelerinin köyde bırakılması, bu bağlantıyı kolaylaştırıyor. Üçüncü bir durum ise hanenin yaylaya çıkma gereğini duymamasıdır. Özellikle ulaşım araçları (araba, motosiklet) kullanımının yaygınlaşması kimi sığırla uğraşan yaylacıların işlerini kolaylaştırmakta, sığırlarının kontrolünü köylerinden yapmalarına yardımcı olmaktadır. Haftada iki gün yaylaya uğraması yeterlidir.

Yaylacılıkta önemli bir boyuttaki dönüşüm, yaylacılıkla ilgili kimi yan faaliyetlerinin daralmasıdır. Geleneksel olarak yaylacılık tüm aile üyelerinin katıldığı, yaylada pek çok faaliyetin yerine getirildiği bir yaşam biçimidir. Hayvan otlatma dışında, hayvan ürünleri işlenir, kışlık erzak hazırlanır. Geleneksel yaylacılık, hane üyelerinin tümünün katıldığı ve aralarında işbölümünün gerçekleştiği, üretimin bir kısmının hane tüketimine ayrıldığı faaliyetlerden oluşur. "Geçimlik üretim" (subsistence) olarak tabir edilen hane tüketimi için yapılan üretim süreçlerinde daralma gözlenmektedir. Daha önce yaylada gerçekleştirilen pek çok iş artık köylerde

gerçekleştirilmektedir. Eskiye göre pazardan daha fazla mal alınmaktadır. Ancak buna karşın geçimlik üretim de varlığını korumaya devam etmektedir. Yaylacılık faaliyetinin önemli bir bölümü piyasaya dönük bir faaliyet olmakla birlikte bir kısmı hane ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir. Temel ekonomik faaliyet, hayvanların kamuya ait topraklarda, karşılığında bir fiyat ödemedikleri ve geleneksel olarak eskiden beri bunu yaptıkları hayvan otlatmaya dayanır. Bu arada yaylada beslenen hayvanların ürünleri işlenir. Hayvanların sütünden tereyağ, yoğurt, ayran elde edilir, yünleri kırılarak kentlerden gelen araçlara satılır. Bunun yanında, hane ihtiyaçlarının fazlası hayvan ürünleri de piyasaya sunulmaktadır. Pek çok yaylacının, elde edilen yün yanında, süt ürünlerinden peynir ve süzme yoğurt yaparak yerel piyasada sattıkları gözlenmiştir.

Yaylacıların kullandıkları araç-gereç ve aletler değişmiştir. Yaylaya iniş ve çıkışlarda hayvanlar yaya olarak taşınmasına rağmen, yaylada kullanılacak araç-gereç ve eşyalar traktörlerle, kamyonetlerle ya da otomobillerle taşınmaktadır. Kimi yaylacıların çadırının yanında traktör, kamyonet ve otomobil gibi araçlara rastlamak mümkündür. Bu araçların aküsünden ısıtma ve TV seyretme amaçlı yararlananlara da rastladık. Yiyecek pişirmede çalı çırpı kullanma devam etmesine karşın tüp gazı kullanma da yaygındır. Yaylada kullanılan çadırların çoğu, Akdağ'ın Güney yönündeki kıl çadır kullanan Yörük kökenli yaylacılar hariç naylon, branda gibi malzemelerden yapılmış, hatta kimileri renkli malzemeler içeren doğal çevre ve peyzajı bozan görüntüye sahipler. Sonuçta, eğer yaylacılığı ekonomik boyutlarıyla birlikte bir yaşam biçimi olarak kabul edersek bu yaşam biçiminin dönüşmekte ve yeni tip bir yaylacılığın gelişmekte olduğunu söyleyebiliriz.

Son olarak, yaylacıların doğal çevreyle olan etkileşimleriyle ilgili bulguları dikkate aldığımızda, literatürde tartışılan bir konunun değerlendirmesini yapabiliriz. Acaba Akdağ'daki yaylacılık faaliyetleri doğal kaynakların aşırı kullanımına ve çevresel tahribata yol açmakta mıdır? Bu soruya yanıt olarak, dünyanın pek çok ülkesinde pastoral faaliyetlerde bulunan yaylacıların (pastoralistlerin) çevresel etkileri üzerine iki yaklaşım belirmiştir. Bunlardan birincisi, yaylacıların, aşırı otlatma yoluyla çevreye ve ekosisteme zarar verdikleri yönündedir. Ancak, yakın zamanlarda daha çok kabul gören yaklaşım, yaylacıların, sanıldığı gibi, doğal çevreye pek zararlarının olmadığı, sahip oldukları sürülerle birlikte ekosistemin doğal bir parçası olduğu yönündedir (Fratkin, 1997). Ancak, bu araştırmalar genellikle kıraç bölgelerde yapılmış çalışmalardır ve geleneksel nomadik ya da yaylacılık faaliyetlerini içermektedir. Oysa, "tabiat parkı" statüsünde ve zengin ekosisteme sahip korunmuş alanlarda, gelenekselliğin önemli oranda dönüşerek modern yaşam biçimlerinin ve tüketim kalıplarının geliştiği yeni pastoral faaliyetler için bu söylenebilir mi? Akdağ örneğinden yola çıkıldığında, yaylacıların geleneksel yaşamlarından uzaklaşma eğiliminde olduğunu ve geleneksel kullanım ötesinde doğal kaynaklara müdahale olduğunu gözlemledik. Yukarıda verilen kimi örnekler (motorlu araç kullanımı, yaylacıdan ziyade hayvan sayısının artışı, endemik türlerin avlanması ya da toplanması vb.) çevresel tahribata yol açabilir. Yaylacıların yaylada bulundukları motorlu araçların, Akdağ'ın tabiat parkı niteliğini düşündüğümüzde gürültü kirliliği yarattıkları ve bunun yabani hayvanlar üzerinde olumsuz etki yarattığı söylenebilir. Olgunun bir diğer boyutu, dünyanın pek çok korunmuş alanında gözlemlendiği gibi, pastoralistlerin, doğal çevrenin bir parçası olduğu sürece tolere edilmeleridir. Eğer Akdağ'da, mevcut sayıdaki yaylacılar, besledikleri hayvan sayısına bir sınır getirerek, geleneksel kullanım biçimlerine sadık ve doğada endemik türlere müdahale etmeyen, korumacı bir yaylacılık faaliyetine bağlı kaldıkları sürece, parkın peyzajının bir parçası olabilirler. Ayrıca, uzmanların tespit edeceği bir içerikle ve korumacı bir yaklaşımla, yaylacılar ve çevredeki köylüler eğitim sürecinden geçirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alagöz, C. A., 1938. *Anadolu'da Yaylacılık*, Ankara: Ankara Halkevi.
- DİE, 2003. *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Ankara.
- Emiroğlu, M., 1977. *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ankara: Ankara Üniv. DTCF Yay.
- Frodin, J., 1944. "Les Formes de la vie Pastorale en Turquie", *Geografiska Annaler*, c.26, s.219-271.
- Fratkin, E., 1997. "Pastoralism: Governance and Development Issues", *Annual Review of Anthropology*, c.26, s.235-261.
- Geray, U. ve Özden, S., 2003. "Silvopastoralism in Turkey's Mountainous Mediterranean Region", *Mountain Research and Development*, v.23, n.2, s.128-131.
- Jones, S., 2005. "Transhumance Re-examined", *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, c.11, n.4, s.841-842.

ORMANCILIKTA ÇOK AMAÇLI FAYDALANMADAN EKOSİSTEM YÖNETİMİNE GEÇİŞ

Dr. Ersin YILMAZ

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, Tarsus.

ÖZET

Bu çalışmada ilk olarak orman kaynakları yönetimindeki Çok Amaçlı Faydalanma kavramı ile bu kavramın gelişimi, farklı anlamları ve ülkemizdeki mevcut durumu ortaya konmuştur. Daha sonra Ekosistem Yönetimi kavramı ve gelişimi irdelenmiştir. Ardından Ekosistem Yönetimi kavramının Çok Amaçlı Faydalanma kavramı ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orman Kaynakları, Çok Amaçlı Faydalanma, Ekosistem Yönetimi.

GİRİŞ

Orman kaynaklarının yönetimine yönelik stratejilerin gelişim süreci incelendiğinde, sırasıyla Muhafaza, Sürekli Hasıla, Çok Amaçlı Faydalanma ve sonuçta Ekosistem Yönetimi şeklinde bir gelişim yaşandığı anlaşılmaktadır (Sedjo, 1996). Bunlardan Muhafazaya dayalı yönetimde, doğal veya insan kaynaklı zararlılara karşı ormanları korumak amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımda ormanlar bir yandan mevcut haliyle korunmak istenmekte, diğer yandan düzensiz faydalanmaya konu olmaktadır. Sürekli Hasılayı esas alan yönetimde, bir ormanın sürekli olarak hasıla üretebilmesi esastır. Bu yönetim şeklinde, artım ile üretim arasında bir dengeye ulaşacak ve sürekli üretimi sağlayacak şekilde bir planlama yapılmaktadır. Ayrıca bu yaklaşımda arazinin verimliliğini (ürün verme gücünü) azaltmaksızın, değişik yenilenebilir kaynakların yıllık veya düzenli periyodik çıktılarının yüksek bir düzeyde sürekliliğini sağlamak ve korumak da önem taşımaktadır. Buna karşın Çok Amaçlı Faydalanma odaklı yönetimde ise, aşağıdaki bölümlerde belirtildiği üzere, iki veya daha fazla yönetim amacını yerine getiren bir ormancılık uygulaması söz konusudur. Bu yönetimde odun hammaddesi, otlama (mera), su (havza), yaban hayatı, balıkçılık, açık hava rekreasyonu vb. kullanımlar tek bir alanda entegre edilebildiği gibi, birbirinden ayrı alanlarda da ele alınabilmektedir. Orman kaynakları yönetim stratejilerinin gelişim sürecinde en son noktada bulunan Ekosistem Yönetimi kavramı ise, aşağıdaki alt başlıklarda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, Çok Amaçlı Faydalanma kavramının zayıflıklarını gidermek amacıyla geliştirilmiştir.

Bu çalışmada, ilk olarak orman kaynakları yönetimindeki Çok Amaçlı Faydalanma kavramı ile bu kavramın gelişimi ve ülkemizdeki mevcut durumu ortaya konmuştur. Daha sonra Ekosistem Yönetimi kavramı ve gelişimi irdelenmiştir. Ardından Ekosistem Yönetimi kavramının Çok Amaçlı Faydalanma kavramı ile karşılaştırılması yapılmıştır. Son bölümde ise, Ekosistem Yönetimi kavramının ülkemiz orman kaynakları yönetiminde uygulanması olanakları konusunda tartışmalar yapılmıştır.

ÇOK AMAÇLI FAYDALANMA

Çok Amaçlı Faydalanma felsefesi ilk olarak 19. yüzyılın başlarında A.B.D.'de gelişmeye başlamıştır. 1905 yılında ulusal ormanların yönetiminin İçişleri Bakanlığından Tarım Bakanlığına devredilmesi ile Orman Servisi kurulmuştur. Bu tarihten sonra Çok Amaçlı Faydalanma kavramı bilimsel dergilerde tartışılmaya başlamıştır. Çok Amaçlı Faydalanma Sürekli Hasıla Kanunu'nun (Multiple Use Sustained Yield Act = MUSY-Act) kabul edildiği 1960 yılında ise, Çok Amaçlı Faydalanma ilk kez A.B.D.'de resmi bir kavram olmuştur (Hytonen, 1995).

Bu kanunun Bölüm 4(a) kısmında Çok Amaçlı Faydalanma aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Robinson, 1987):

“(a) İnsanların ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan bir kombinasyon içinde faydalanmayı sağlayacak şekilde kaynakların yönetimi; (b) değişen ihtiyaçlara ve koşullara uymak ve kullanımdaki periyodik ayarlamalar yönünde yeterli serbestliği sağlamak için yeterince büyük alanlar üzerinde bu kaynakların veya ilgili hizmetlerin bazıları veya tümü için arazinin en uygun kullanımının gerçekleştirilmesi; (c) bazı arazilerin kaynakların bir kısmına yönelik olarak kullanılması; (d) arazilerin verimliliğini düşürmeksizin değişik kaynakların her birinin değeri ile uyumlu ve koordine edilmiş şekilde yönetilmesi; (e) değişik kaynakların göreceli değerlerine önem verilerek; (f) ancak en büyük birimli çıktı veya en büyük parasal getiri verecek olan kullanım kombinasyonuna yönelik yönetimin zorunlu olmadığı durumdur”.

Adı geçen kanun kabul edildikten iki ay sonra Beşinci Dünya Ormanlık Kongresi “Orman Arazilerinden Çok Amaçlı Faydalanma” başlığı ile A.B.D.’nin Seattle kentinde toplanmıştır. Bu kongre vasıtası ile, Çok Amaçlı Faydalanma Kanunu’ndaki ilkeler daha geniş bir toplum kesimine ulaşmış ve birçok ülkede bu konuya ilgi artmıştır (Hytonen, 1995).

Bu kanun sonrasında A.B.D.’de federal orman arazilerinin yönetimini düzenleyen ilave kanunlar çıkarılmıştır. 1969 yılında kabul edilen Ulusal Çevre Politikası Kanunu (National Environmental Policy Act); tüm çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerin dikkate alınmasını ve planlama sürecine kamu ve diğer kuruluşların katılımını istemiştir. Yine aynı ülkede 1976 yılında çıkarılan Ulusal Orman Yönetimi Kanunu (National Forest Management Act) ise, tüm ulusal ormanlar için yeni entegre arazi yönetim planlarının hazırlanmasını emretmiştir (Loomis, 1993). Row (1990)’a atfen Lamas (1996), yukarıdaki her iki kanunun da kaynağının, tartışma kesimi ile ilgili tartışmalar ve çatışmalar olduğunu belirtmektedir.

Son yıllarda çoğu batı ülkesinin resmi ormancılık politikaları, ormanların birçok ürün ve hizmete yönelik olarak kullanılması gerektiğini açık bir şekilde belirtmektedir. Nitekim Çok Amaçlı Faydalanmaya dayalı orman kaynakları yönetimi, 1987 yılındaki Avrupa Ormanlık Komisyonu ve Avrupa Ekonomi Komisyonu-Odun Hammaddesi Komitesinin ortak oturumunda Avrupa’da resmi olarak ortaya konmuştur. Bu oturumdaki Avrupa ormancılık politikasının geliştirilmesine yönelik olarak alınan kararların ilkinde “*Toplumun odun hammaddesi yanında ormanlardan sağlanan diğer sosyal ve çevresel faydalara yönelik talebi artmaya ve çeşitlenmeye devam edecektir... Odun dışı ürün ve hizmetlerin sağlanması, odun hammaddesi üretiminin kısıtlanması yanında, ormanın farklı işlevleri arasında çatışmalara da neden olabilecektir. Ormancılık politikaları, odun dışı faydalara yönelik büyüyen talebi karşılamayı ve ortaya çıkacak çatışmaları en aza indirmeyi benimsemelidir... Ormanlardan entegre şekilde faydalanmaya imkan veren stratejiler geliştirilmelidir. Böylece ormanların farklı işlevleri toplum refahı yönünde kullanılmış olacaktır*” denilmektedir (Koch ve Kennedy, 1991). Böylece Avrupa’da Çok Amaçlı Faydalanmaya dayalı ormancılık genel bir yönetim felsefesi olarak kabul edilmiştir.

Buna karşın Birleşik Krallık Ormanlık Komisyonu, her ne kadar değişik kullanımları eşit öncelikte görmese de, ormanları Çok Amaçlı Faydalanmaya konu bir doğal kaynak olarak görmektedir. Komisyon, ormancılığın asıl amacının odun hammaddesi üretimi olduğunu ifade ederken, ikincil amaçları kırsal istihdam, rekreasyon ve çevresel kullanımlar olarak tanımlamıştır (Tomkins, 1990).

İskandinav ülkelerinde de, ormanların farklı işlevlere sahip olduğu kabul edilerek, Çok Amaçlı Faydalanma kavramına önem verildiği görülmektedir. Nitekim Finlandiya, Norveç ve İsveç ile son zamanlarda Danimarka’da söz konusu olan Genel Giriş Hakkı uygulaması (bu hak Danimarka ve Norveç’de bir kanun iken, Finlandiya ve İsveç’de ise genel kabul görmüş bir haktır), halkın ormanlara ve kırsal alanlara girişine imkân vermektedir (Sondergaard Jensen, 1995). Ren geyiği yetiştiriciliği Finlandiya, Norveç ve İsveç’in kuzey bölgelerindeki ormanlarda yaygın bir arazi kullanımındır (Helle, 1995). Danimarka’da ise, ormanlardan rekreasyonel faydalanma ilk sıralarda yer almaktadır (Sondergaard Jensen, 1995). Dahası İskandinav ülkelerinde Çok Amaçlı Faydalanma kavramı, çoğunlukla ormancılık ekonomisi kapsamında düşünülmektedir. Böylece bu ülkelerde pazarı olmayan (fiyatlandırılmayan) ürün ve hizmetlerin değerlerinin belirlenmesi üzerine birçok araştırma gerçekleştirilmiştir (Johansson ve ark., 1995).

Diğer bir Avrupa ülkesi olan Almanya’da ise, Çok Amaçlı Faydalanmanın bilimsel temelleri 1950’li yıllarda ortaya konmuştur. Nitekim Münih Üniversitesi ormancılık profesörü olan Viktor Dieterich, 1953 yılında yayınladığı “*Forstwirtschaftspolitik (Ormancılık Politikası)*” isimli kitabında orman işlevleri ile ilgili bir teori

geliştirmiştir. Bu kapsamda başarılı ormancılığın ön koşulunu, ormanlar ve halk arasındaki karmaşık ilişkilerin anlaşılması ve ormanların ekonomi ve refah açısından öneminin farkına varılması olarak göstermiştir. Böylece ormancılık politikasının, ormanların sahip olduğu farklı işlevlere dayandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Daha sonra bu işlevler faydalanma, rekreasyon ve koruma olmak üzere üç ana kategoride toplanmıştır. 1975 yılında kabul edilen Alman Ormancılık Kanunu'nda da bu kategoriler kullanılmıştır (Hytonen, 1995).

Öte yandan Weinfurter ve ark. (1997) ise, 1995 yılında Avusturya federal ormanlarının yönetimi ve silvikültürüne yönelik yeni kılavuzlar sunulduğunu belirtmektedirler. Adı geçen yazarlar, yoğun nüfus, yoğun turistik faaliyetler, otlama ihtiyaçları, avcılık ve ormanların toplum sağlığı ve altyapısının korunmasına yönelik önemi nedeniyle, ormancılıkta Çok Amaçlı Faydalanma kavramının bu kılavuzda vurgulandığını ifade etmektedirler.

Ülkemizde de orman kaynaklarından Çok Amaçlı Faydalanma kapsamında, 6831 sayılı Orman Kanunu'nda gerekli kanuni hükümler bulunmaktadır. Nitekim bu kanunda, gerek Devlet Ormanlarında ve gerekse Devletten başkasına ait ormanlarda, ormanların sahip olduğu çeşitli işlevlerin tespiti ve ormanları bu işlevlere göre idare edilebileceği yönünde ifadelerle rastlanmaktadır.

Ayrıca ülkemizde, her bir sektör için ortaya konulan Özel İhtisas Komisyonu Raporlarına dayanılarak Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T.) tarafından hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da, ormanlardan Çok Amaçlı Faydalanma ilkesinin açıkça vurgulandığı görülmektedir. Nitekim en son hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (2001-2005) ormancılık sektörü ile ilgili Amaçlar, İlkeler ve Politikalar bölümünde bu konuda; “Ormanlar, ekosistem yaklaşımı dahilinde, devamlılık, çok amaçlı yararlanma, katılımçılık, uzmanlaşma, biyolojik çeşitlilik ile su ve yaban hayatının korunması ve toplumsal istikrarın geliştirilmesi ilkeleri doğrultusunda; yetiştirme muhiti şartları, sektörlerarası bağımlılık, verim gücü ve taşıma kapasitesi, orman sağlığı ve peyzajı, ekoturizm, verimlilik, kirlenme, yangın-böcek-heyelan-kar-çığ-sel-don ve kuraklık gerçekleri ile ergonomik faktörler dikkate alınarak işletilecek, korunacak ve geliştirilecektir” denilerek bunu takiben “orman, mera ve su amenajman planları, sürdürülebilir orman yönetimi ilkeleri doğrultusunda, toplum ihtiyaçları, ekosistemin çeşitli fonksiyonları, odun ve odun dışı ürün ve hizmetler dahil yetiştirme muhiti envanteri, işletme amaçları, korunan alanlar ve nesli tehlikede olan yaban hayatı ile bitki türleri dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir” hükmü getirilmiş bulunmaktadır (D.P.T., 2001).

Bunun yanında ülkemizde geniş ve çok boyutlu bir katılımı hazırlanmış olan, Çevre ve Orman Bakanlığınca 20.10.2004 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiş bulunan ve 2004–2023 yılları arasındaki dönemi kapsayan “Türkiye Ulusal Ormancılık Programı” belgesinde de, birçok kez Çok Amaçlı Faydalanmaya dayalı orman kaynakları yönetiminin önemine değinilmektedir (ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI, 2004).

EKOSİSTEM YÖNETİMİ

Çok Amaçlı Faydalanmaya yönelik uygulamalar ilerledikçe, bu yaklaşımda bazı eksiklikler olduğu anlaşılmıştır. Zira Çok Amaçlı Faydalanma kavramı, ağırlıklı olarak kaynakların kullanımına dayanmaktadır. Esasen Çok Amaçlı Faydalanmada kaynakları üreten ekosistemlerin korunması konuları yeterince ele alınmamıştır. Bunda asıl olarak vurgulanan konu, arazinin verimliliği ve bu verimliliğin sürdürülebilir kılınmasıdır.

Öte yandan Çok Amaçlı Faydalanma yaklaşımının geliştiği 1950'li yılların sonları ve 1960'lı yıllarda, orman ve mera ekosistemleri hakkındaki bilimsel bilgiler de yetersizdi. Sonraları bu konularda yeni bilgiler ortaya çıktıkça, bu bilgilerin Çok Amaçlı Faydalanmaya dayalı yönetim uygulamalarına dahil edilmesi konusunda güçlükler ile karşılaşmıştır. Böylece Çok Amaçlı Faydalanma uygulamalarının sakıncalı ve eskimiş bir kavram olup olmadığı konusunda tartışmalar başlamıştır (LeMaster ve ark., 1997).

A.B.D.'de çevreciler, 1970'li ve 1980'li yıllarda, orman kaynakları yönetim faaliyetlerinin değişik odun dışı ürün ve hizmetler üzerindeki kümülatif etkileri dikkate almadığı, orman kaynakları yönetim uygulamaları ve planlamalarında odun ile odun dışı ürün ve hizmetler arasında dengesizlik bulunduğu, yönetim alternatiflerinin değerlendirilmesinde risk faktörünün dahil edilmediği ve Çok Amaçlı Faydalanmaya dayalı yönetim anlayışının odun dışı ürün ve hizmetleri koruyamadığını iddia ederek, mahkemelere birçok dava açmışlardır (LeMaster ve ark., 1997). Örneğin kuzeydeki benekli baykuşun (*Strix occidentalis caurina*) yetiştirme ortamlarındaki ormanlarda alınan kesim kararlarına çevreciler karşı çıkmış ve bu kararların durdurulması için mahkemelere başvurmuşlardır. Böylece 1990'lı yılların başlarında, Kuzeybatı Pasifik bölgesindeki benekli baykuşun yaşama ortamını oluşturan ve asıl olarak duglas göknarı ormanlarını kapsayan alanlardaki kesim

işleri mahkeme kararları ile durdurulmuştur (Espy ve Babbitt, 1994; Lamas, 1996). Tüm bu gelişmeler, Çok Amaçlı Faydalanma yaklaşımının, doğal kaynakların dengeli kullanımını sağlayan etkin bir mekanizma olup olmadığı konusunda şüpheler oluşturmuştur.

Öte yandan yine 1970'li ve 1980'li yıllarda A.B.D.'deki yerel halk temsilcileri, orman ve mera alanları yönetimine yerel halkın da katılımlarını istemişler, bu alanlardaki yönetim faaliyetlerinin yerel halk üzerindeki etkilerini dikkate almak gerektiğini savunmuşlar ve Çok Amaçlı Faydalanmaya dayalı yaklaşımın bu konuları yeterince ele almadığını iddia etmişlerdir (LeMaster ve ark., 1997).

Böylece A.B.D. Orman Servisi tarafından 1989 yılında, Çok Amaçlı Faydalanmaya dayalı orman kaynakları yönetimindeki problemlerin üstesinden gelmeye yönelik alternatif yaklaşımların neler olabileceğinin araştırılması amacıyla, “*Yeni Perspektifler (New Perspectives)*” isimli bir araştırma programı başlatılmıştır. Bu kapsamda asıl olarak ekolojik, ekonomik ve sosyal açılarından uygulanabilir ve başarılı olunabilir yaklaşımlar araştırılmış ve teşvik edilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde olumlu sonuçlar alınan bu yaklaşımların ana özelliğinin, orman ve mera yönetimine ekosistem yaklaşımını getirmesi olduğu belirtilmektedir (Mitchell ve ark., 1995).

Böylece 1992 yılında A.B.D. Orman Servisi, “*Ekosistem Yönetimi*”nin yeni kurum politikası olduğunu ilan etmiştir (Gorte, 1999). Orman Servisi, Ekosistem Yönetimini, ulusal ormancılık sisteminin Çok Amaçlı Faydalanma yönetimini gerçekleştiren, bunun yanında çeşitli, sağlıklı ve verimli ekosistemlerin sürdürülebilirliğini sağlayacak şekilde çevresel değerler ile toplum ihtiyaçlarını bir araya getiren, bir yaklaşım olarak ifade etmiştir (Swank, 1996). Orman Servisini takiben Arazi Yönetim Bürosu ile diğer arazi yönetim ve doğal kaynak kuruluşları da, Ekosistem Yönetimini bir politika olarak benimsediklerini duyurmuşlardır (Thomas, 1996).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, tek bir cümleyle açıklanmak istenirse, Ekosistem Yönetimi yaklaşımı; bir yandan toplumun doğal kaynaklardan geçmiş dönemlere göre daha fazla ürün, hizmet, değer ve kullanımlara ihtiyaç duyması ve talep etmesi, diğer yandan elde edilen yeni bilgiler ile ekolojik süreçlerin daha iyi anlaşılması ve böylece ekosistemlerin sağlığının ve verimliliğinin sürdürülebilmesinde biyolojik çeşitliliğin önemli rolünün olduğunun anlaşılması, bunun yanında kamunun doğal kaynak yönetimine yönelik kararlara doğrudan katılmak istemesi ve nihayet doğal kaynak yönetiminin karmaşık ve belirsiz olmasının kaynak yöneticileri ve bilim adamları arasında daha yoğun ekip çalışmalarını (disiplinlerarası ekipler) gerektirmesi gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Ekosistem Yönetimi için yapılan tanımlamalar; kavramın kolayca anlaşılabilir sadece bir özelliğini ifade eden tanımlamalardan, daha ayrıntılı ve bilimsel tanımlamalara kadar çok geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

Nitekim kolayca ifade edilebilen tanımlamalara örnek olarak, A.B.D. Orman Servisi Şefi Jack Ward Thomas'ın Ekosistem Yönetimi tanımı belirtilebilir. Bu kişi, Ekosistem Yönetimini “*altın yumurtalar yumurtlayan kazın öldürülmemesi*” şeklinde tanımlamıştır (Wettenberg ve Risbrudt, 1997).

A.B.D. Orman Servisi ise, kurum olarak Ekosistem Yönetimini “ulusal ormancılık faaliyetlerinin, hem kısa ve hem de uzun dönemde, belirli bir alan veya bölgedeki ekolojik, ekonomik ve sosyal etkileşimler kapsamında dikkate alındığı doğal kaynak yönetimi kavramı” olarak belirtmektedir (Thomas ve Huke, 1996).

Bir diğer Ekosistem Yönetimi tanımına Ormancılık Sözlüğünde rastlanılmaktadır. Burada Ekosistem Yönetimi “belirgin amaçları olan, politikalar-protokoller ve uygulamalar ile yürütülen ve uzun dönemde ekosistem yapısını ve işlevlerini sürekli kılmak için gerekli ekolojik etkileşimlerin ve süreçlerin en iyi şekilde anlaşılmasına dayalı araştırmalar ve izlenimleri ile uyumlu hale getirilen bir yönetim şekli” olarak tanımlanmıştır (Helms, 1998).

Buna karşın A.B.D. Kurumlararası Ekosistem Yönetimi Ekibi tarafından Ekosistem Yönetiminin amacı; “bir yandan toplumların ve ekonomilerin sürdürülebilirliğini destekler iken, diğer yandan ekosistemlerin sağlığını, sürdürülebilirliğini ve biyolojik çeşitliliğini iyileştirmek ve korumak” olarak ifade edilmektedir (Sexton ve Szaro, 1999).

EKOSİSTEM YÖNETİMİ İLE ÇOK AMAÇLI FAYDALANMANIN KARŞILAŞTIRILMASI

Ekosistem Yönetimi ile Çok Amaçlı Faydalanma kavramları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak üzere, ilgili literatürlerden faydalanılarak, Tablo 1 oluşturulmuştur. Tablo 1 incelendiğinde, Ekosistem Yönetimi ile Çok Amaçlı Faydalanma yaklaşımları arasında bazı konular açısından büyük farklılıklar

bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ekosistem Yönetimi, bir yandan Çok Amaçlı Faydalanma yaklaşımının zayıflıklarını giderir iken, diğer yandan bu yaklaşımın olumlu yanlarını devam ettirmektedir. Amaçları açısından hem Ekosistem Yönetimi ve hem de Çok Amaçlı Faydalanma, orman kullanımlarına ve değerlerine yönelik arazi ve kaynak verimliliğinin sürdürülebilmesini hedeflemektedir.

Çok Amaçlı Faydalanma, yenilenebilir doğal kaynak hasılasını korumayı amaçlamaktadır. Ekosistem Yönetimi de benzer bir amaca sahip olmakla birlikte, öncelikle yenilenebilir doğal kaynakları üreten ekosistemlerin sürdürülebilirliğine ve daha sonra yenilenebilir doğal kaynak hasılasına odaklanmaktadır.

Tablo 1: Ekosistem Yönetimi ile Çok Amaçlı Faydalanma Kavramlarının Karşılaştırılması (LeMaster ve ark., 1997; Leak ve ark., 1997).

EKOSİSTEM YÖNETİMİ	ÇOK AMAÇLI FAYDALANMA
BENZERLİKLER	
Ekosistem ve kaynak sürdürülebilirliği	Yenilenebilir kaynakların sürdürülebilir hasılası
Toplum ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan kaynak çıktılarının üretimi	Toplum ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan kaynak çıktılarının üretimi
Politik kabul edilebilirlik	Politik kabul edilebilirlik
Çok uzun dönemli zaman perspektifi	Sürekli hasılaya dayalı yönetim
Doğal kaynaklar ile ilgili kararlara düzenli ve sistemli kamu katılımı	Doğal kaynaklar ile ilgili kararlara belli amaçlarla kamu katılımı
Düzenli ve sistemli kurumlararası işbirliği	Belli amaçlarla kurumlararası işbirliği
FARKLILIKLAR	
Toplum ihtiyaçlarını karşılarken bir ormandaki ekolojik koşulların korunması	Toplum ihtiyaçlarını karşılama yönünde belli ürün veya çıktılarının sürekli üretimi
Entegre yönetim	Tek veya çok kaynaklı yönetim
Sosyal açıdan hassasiyet	Toplum istikrarı (durağanlığı)
Sistemler, entegre veya bütünsel yaklaşım	Çok amaçlı faydalanmaya dayalı yönetim veya hem ürünlere ve hem de hizmetlere dayalı kaynakları eşit şekilde dikkate alma
Doğal zararlılar ile ilgili şablonların yansıtılması	Tarımsal organizasyon modellerinin izlenmesi
Ekosistem karmaşıklığının ve süreçlerinin muhafaza edilmesi	Çevresel kısıtlar dahilinde üretim verimliliğinin dikkate alınması
Yönetim birimlerini ekosistemler veya peyzajlar oluşturur	Yönetim birimlerini meşcereler veya meşcere kümeleri oluşturur
Zaman birimi olarak, doğal zararlıları yansıtan çoklu rotasyonlar (idare süreleri) alınır	Zaman birimi olarak, arazi sahibinin amaçlarına göre belirlenen rotasyon uzunluğuna sahip çoklu rotasyonlar alınır
Peyzaj değerlendirmeleri esastır	Alana özgü değerlendirmeler esastır
Çok ölçekli yönetim	Meşcere yönetimi (peyzaj düzeyindeki sonuçları yeterince dikkate almayan yönetim)
Doğal değişikliklere göre yönetim	Belli bir arazi kabiliyetinde verimli üretime yönelik yönetim
Gösterge olarak tür varlığı veya populasyonların kullanımı	Gösterge olarak kaynak çıktıları ve envanterlerin kullanımı
Çok disiplinli yönetim ekipleri	İşlevsel ve dar uzmanlı yönetim yapısı
Kapsamlı, entegre ve uzun dönemli veri takımlarının geliştirilmesi ve kullanılması	Belli bir amaca yönelik olarak kaynakla ilgili veri takımlarının geliştirilmesi ve kullanımı
Biyolojik çeşitlilik	Karşılaştırılacak özellik yok
Ekosistem sağlığı ve bütünlüğü	Karşılaştırılacak özellik yok
Kamu ve özel ortaklıklar ile kurumlararası işbirliği yoluyla kurum içi kaynakların geliştirilmesi	Karşılaştırılacak özellik yok
Risk minimizasyonu ve riskten kaçınma	Karşılaştırılacak özellik yok
Karşılaştırılacak özellik yok	Her bir kaynağa göre düzenlenen yönetim

Kamu ve özel ortaklıklar yanında diğer sosyo-ekonomik kurumların da yaygın kullanımı	biçimi Karşılaştırılacak özellik yok
Uyum yönetimi	Karşılaştırılacak özellik yok

Sosyo-ekonomik amaçlar açısından Çok Amaçlı Faydalanma, odun hammaddesi arzı ve toplum düzeyinde ekonomik faaliyetlerin dengede tutulması için, yıllık büyümeye eşdeğer bir miktarda odun hammaddesi hasadının düzenlenmesine dayalıdır. Böylece Çok Amaçlı Faydalanmada; orman arazi yönetiminde, ormana bağlı toplumların ekonomik istikrarı önemlidir. Bununla birlikte Ekosistem Yönetiminde bu kavram daha da ileri götürülerek, yerel toplum ve bölgesel ölçekteki uzun dönemli ekonomik uygulanabilirlik açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bunun yanında Ekosistem Yönetiminde kamu tercihlerine daha büyük ağırlık verilmek suretiyle sosyal açıdan kabul edilebilirlik de açıkça dikkate alınmaktadır.

Esasen Çok Amaçlı Faydalanma, hem ürün hem de hizmetleri eşit şekilde dikkate alan uygulamalar ile, yenilenebilir doğal kaynakların entegre yönetimidir. Buna karşın uygulamada Çok Amaçlı Faydalanmanın, kendisi ile çatışmadığı sürece diğer orman işlevlerini de yadsımadan, çoğunlukla tek bir işleve odaklandığı belirtilmektedir (LeMaster ve ark., 1997). Çok Amaçlı Faydalanmada esas olan diğer orman işlevlerinin artırılması değil, asıl işleve olan etkilerin hafifletilmesidir. Oysa Ekosistem Yönetimi daha kapsamlı ve entegre olup, uygulamalarda disiplinlerarası yönetimi esas almaktadır.

Çok Amaçlı Faydalanmadaki kamu katılımı uygulamaları, entansif arazi yönetim planlama çalışmalarında ve belirli dönemlerde olmak üzere esasen yasalardaki emirleri yerine getirmek üzere gerçekleştirilmektedir. Kurumlararası işbirliği ara sıra ve kendiliğinden meydana gelmektedir. Ekosistem Yönetiminde ise, karar vericiler yetki ve sorumluluklarını kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanları ile paylaştıkları etkili bir katılımcı yaklaşım söz konusudur.

Orman yapısının karmaşıklığı ve bunun biyolojik çeşitlilik ve ekosistem işleyişi ile ilişkileri konusunda son zamanlarda gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda, Çok Amaçlı Faydalanmayı daha etkin bir şekilde uygulamak açısından gerekli olan ekolojik bilgilere ulaşılmıştır. Böylece ortaya çıkan Ekosistem Yönetimi yaklaşımı, ekolojik ve ekonomik amaçların entegrasyonunu daha iyi sağlama yönünde orman kaynakları yönetiminin yeniden düzenlenmesine imkan vermektedir.

TARTIŞMA

Orman kaynakları yönetimi artık sadece doğa bilimleri (biyofizik) ilkelerini uygulamayı içermemelidir. Her ne kadar doğa bilimleri açısından sağlam bir yönetim önemli olsa da, bunun yanında değişen kaynak koşullarına ve toplum taleplerine uyumlu planlama, ekonomi, karar verme süreçlerine kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının katılımı, orman kaynaklarına yönelik çatışan tercih, ihtiyaç ve beklentilerin yönetimi, planlama alanındaki olası tüm orman kaynaklarının dikkate alınması, ormanların bir ekosistem olduğunu kabul ederek bitkiler, hayvanlar, toprak, su, hava ve diğer çevresel faktörler arasındaki ilişkilerin göz önünde tutulması, planlama problemlerine uygun yöneylem araştırma tekniklerinin seçilmesi ve uygulanması, kaynak kullanımları arasındaki dönüşümlerin ele alınması ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak kararlar verilmesi vb. konular da, ülkemizin orman kaynakları yönetiminde aynı derecede önem taşımaktadır. Ülkemizde tüm bu ilke ve ideallerin orman kaynakları yönetim ve planlama çalışmalarına dahil edilmesi yönünde bir politika benimsenmesi gerekmektedir.

İlgili bölümlerde ayrıntılı olarak ortaya konulduğu üzere, ormanlardan Çok Amaçlı Faydalanma ilkesi doğrultusunda orman kaynaklarına ait farklı ürün ve hizmetlerden topluca faydalanılır iken, geniş arazi parçalarının sağlığının ve verimliliğinin sürdürülebilirliğine ve geliştirilmesine de dikkat edilmesi gereği, “*Ekosistem Yönetimi*” olarak adlandırılan yeni bir anlayışı ortaya çıkarmıştır. Bu anlayışta doğal kaynakların yönetimi yanında, kamu ve çıkar-baskı gruplarının tercih, ihtiyaç ve beklentilerinin de göz önünde tutulması esastır. Bu özellikleri ile ekosistem yönetimi, orman kaynaklarından çok amaçlı faydalanma ilkesinin orman ekosistemlerinin sağlığı ve verimliliği ile katılımcı yaklaşımları da içerecek şekilde daha geniş boyut verilmiş bir halidir.

Doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi yanında bunlardan etkin bir şekilde faydalanılabilmesi için ekosistem yönetiminin, ülkemiz arazi ve orman kaynakları yönetiminde bir ilke olarak benimsenmesi ve bu kaynakların yönetiminden sorumlu olanların kendilerini “*Ekosistem Yöneticileri*” olarak görmeleri gereklidir. Böylece hem sağlıklı, verimli, çeşitli ve sürdürülebilir ekosistemler oluşturulacak ve hem de kamu ve çıkar-baskı gruplarının tercih, ihtiyaç ve beklentileri ile çevresel değerlerin uyum içinde kaynaştırılması imkan dahiline girecektir.

KAYNAKLAR

- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004. Türkiye Ulusal Ormanlık Programı 2004-2023. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Bakanlık Yayın Numarası: 266, ISBN: 975-8273-64-7, Ekim Ayı, 80 sayfa, Ankara.*
- Devlet Planlama Teşkilatı, 2001. Uzun Vadeli Strateji ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005. Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı, Yayın ve Basın Şube Müdürlüğü, Ankara.*
- Espy, M. ve Babbitt, B. 1994. Record of Decision for Amendments to Forest Service and Bureau of Land Management Planning Documents within the Range of the Northern Spotted Owl. USDA Forest Service and USDI Bureau of Land Management, 74 pages, Portland, Oregon, U.S.A.*
- Gorte, R. W. 1999. Multiple Use in the National Forests, Rise and Fall or Evolution?. Journal of Forestry, Volume: 97, Number: 10, pp: 19-23.*
- Helle, T. 1995. Reindeer Husbandry and Hunting. Multiple-Use Forestry in the Nordic Countries, Edited by Marjatta Hytönen, METLA, The Finnish Forest Research Institute, ISBN: 951-40-1421-9, pp: 157-190, Gummerus Printing, Jyväskylä, Finland.*
- Helms, J. A. 1998. The Dictionary of Forestry. Published by the Society of American Foresters, ISBN: 0-939970-73-2, IX+210 pages, Bethesda, MD, U.S.A.*
- Hytönen, M. 1995. History, Evolution and Significance of the Multiple-Use Concept. Multiple-Use Forestry in the Nordic Countries, Edited by Marjatta Hytönen, METLA, The Finnish Forest Research Institute, ISBN: 951-40-1421-9, pp: 43-65, Gummerus Printing, Jyväskylä, Finland.*
- Johansson, P. O., Kristrom, B. ve Mattsson, L., 1995. Economic Value of Non-Timber Forest Goods and Services. Multiple-Use Forestry in the Nordic Countries, Edited by Marjatta Hytönen, METLA, The Finnish Forest Research Institute, ISBN: 951-40-1421-9, pp: 343-355, Gummerus Printing, Jyväskylä, Finland.*
- Koch, N. E. ve Kennedy, J. J. 1991. Multiple-Use Forestry for Social Values. AMBIO, Volume: 20, Number: 7, November, pp: 330-333.*
- Lamas, T. 1996. Forest Management Planning for Biodiversity and Timber Production. Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Forest Resource Management and Geomatics, Section of Forest Management Planning, Dissertation, Depart No: 3, ISSN: 1401-0070, Printed by SLU Reprocentralen, 46 pages + Supplement (Paper I to VI), Umea, Sweden.*
- Leak, W. B., Yamasaki, M., Kittredge, D. B., Lamson, N. I. ve Smith, M. L. 1997. Applied Ecosystem Management on Nonindustrial Forest Land. USDA Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station, General Technical Report NE-239, 30 pages, Radnor, PA, U.S.A.*
- LeMaster, D. C., Franklin, J. F., Salwasser, H. ve Sample, V. A. 1997. A Comparison of Ecosystem Management with Multiple-Use, Sustained-Yield Management. Proceedings of the XI. World Forestry Congress (13-22 October 1997), 7 pages, Antalya, Turkey.*
- Loomis, J. B. 1993. Integrated Public Lands Management, Principles and Applications to National Forests, Parks, Wildlife Refuges, and BLM Lands. Columbia University Press, Printed by Edwards Brothers, ISBN: 0-231-08006-9, 474 pages, U.S.A.*
- Mitchell, J. E., Shields, D. J. ve Rittenhouse, L. R. 1995. A Hierarchical Model of Ecosystem Management. Proceedings of Analysis in Support of Ecosystem Management, Analysis Workshop III (April 10-13, 1995, Fort Collins, Colorado), Compiled by Joyce Elma Thompson, USDA Forest Service, Ecosystem Management Analysis Center, pp: 322-342, Washington D.C., U.S.A.*
- Robinson, G. G. 1987. Resource Economics for Foresters. John Wiley and Sons Inc., Printed by Braun-Brumfield Inc., ISBN: 0-471-08521-9, 457 pages, U.S.A.*
- Row, C. 1990. What are Multiple Use and Sustained Yield in the New Political Economy of Forestry? In “Are Forests the Answer?”. National Convention Proceedings of the Society of American Foresters, July 29-August 1, 1990, Washington D.C. Society of American Foresters, pp: 322-327, Bethesda, MD, U.S.A.*
- Sedjo, R. A. 1996. Toward an Operational Approach to Public Forest Management. Journal of Forestry, Volume: 94, Number: 8, pp: 24-27.*

Sexton, W. T. ve Szaro, R. C. 1999. *Implementing Ecosystem Management Concepts at Multiple Organizational Levels. Proceedings of North American Science Symposium: Toward a Unified Framework for Inventorying and Monitoring Forest Ecosystem Resources (November 1-6, 1998, Guadalajara, Jalisco, Mexico), USDA Forest Service, Rocky Mountain Research Station, Proceedings RMRS-P-12, pp: 145-156, Fort Collins, CO, U.S.A.*

Sondergaard Jensen, F. 1995. *Forest Recreation. Multiple-Use Forestry in the Nordic Countries*, Edited by Marjatta Hytönen, METLA, The Finnish Forest Research Institute, ISBN: 951-40-1421-9, pp: 245-278, Gummerus Printing, Jyväskylä, Finland.

Swank, W. T. 1996. *Multiple Use Forest Management in a Catchment Context. Proceedings of an International Conference on Multiple Land Use and Catchment Management (11-13 September 1996)*, Edited by M. Cresser and K. Pugh, Aberdeen Research Consortium, Land Management and Environmental Science Research Centre, Chapter: 4, pp: 27-37, UK.

Thomas, J. W. 1996. *Forest Service Perspective on Ecosystem Management. Ecological Applications*, Volume: 6, Number: 3, pp: 703-705.

Thomas, J. W. ve Huke, S. 1996. *The Forest Service Approach to Healthy Ecosystems. Journal of Forestry*, Volume: 94, Number: 8, pp: 14-18.

Tomkins, J. 1990. *Recreation and the Forestry Commission: The Case for Multiple-Use Resource Management within Public Forestry in the UK. Journal of Environmental Management*, Volume: 30, pp: 79-88.

Weinfurter, P., Hillgarter, F. W. ve Widhalm, H. 1997. *Sustainable Forest Management for Multiple Use Forests at the Austrian Federal Forest Company. Proceedings of the XI. World Forestry Congress (13-22 October 1997)*, 5 pages, Antalya, Turkey.

Wettenberg, G. B. ve Risbrudt, C. D. 1997. *Ecosystem Management in U.S. National Forests: Evolution of a Paradigm. Proceedings of the XI. World Forestry Congress (13-22 October 1997)*, 9 pages, Antalya, Turkey.

TÜRKİYE’DE NÜFUS ORMAN İLİŞKİSİ

Gökhan ŞEN-Devlet TOKSOY

Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi 61080 Trabzon

ÖZET

Ormanlardan yapılan faydalanmalar çok çeşitli olmasına ve zaman içinde değişimlere uğramasına rağmen miktarında devamlı bir artış meydana gelmiştir. XXI. yüzyıla girerken, insanlığın önünde duran en önemli sorunlardan birisi, nüfusun artışı ve bu nüfusun artan gereksinimleri ile bu gereksinimlerin karşılandığı doğal kaynakların dengede tutulabilmesidir. Bu çalışmanın temel amacı; orman köylerinin nüfusunda yıllar itibariyle meydana gelen değişimin orman kaynakları üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma “nüfus arttıkça orman kaynakları azalır” ana hipotezi çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda nüfusun artışı, dağılımı (nüfus piramidi) ve bağımlılık oranı gibi özellikleri incelenmiş ve değerlendirmeler Türkiye geneli ile orman köyleri olmak üzere iki farklı şekilde yapılmıştır. Orman kaynakları üzerine yapılan değerlendirmeler de yine farklı yönleriyle ele alınmıştır. Öncelikle ormanlık alanların tarihi süreçteki değişimi alan ve yapı gibi çeşitli yönleriyle belirlenmiş orman kaynaklarında değişimde etkili olabilecek orman köylerindeki göç hareketleri, orman kaynaklarındaki talep durumu ve orman suçlarındaki değişim konularında değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada, Türkiye geneline ait istatistikî verilerden ve yapılan diğer bazı araştırmalardan yararlanılmıştır. Sonuçta; Türkiye’deki nüfus-orman ilişkisi üzerine genel olarak bir değerlendirme yaptığımızda nüfusun artmasına karşın orman alanlarında da bir artış meydana gelmiş gibi görünmektedir. Ancak bu, nüfus artışının ormanlar üzerinde bir etkisinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Konuyu birebir etkileşim içerisinde bulunan orman köylüleri ve ormanlar olarak ele alıp değerlendirdiğimizde, göç veren orman köylerinin bulunduğu bölgelerde ormanların alansal, yapısal yada işlevsel olarak daha iyiye gittiği ve göç alan bölgelerde ise bu değerlerin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Orman, Orman Kaynakları, Orman Azalması

GİRİŞ

XXI. yüzyılda, insanlığın önünde duran önemli sorunlardan biriside, nüfusun artışı ve bu nüfusun artan gereksinimleri ile bu gereksinimlerin karşılandığı doğal kaynakların dengede tutulabilmesidir (Anonim, 1997). İlk çağlardan beri nüfus ile birçok konu birlikte değerlendirilerek aralarındaki ilişkiler ortaya konmaya çalışılmıştır. Nüfus-ekonomik gelişme ve doğal kaynaklar-çevre üzerinde çok durulan konulardır (Başol, 1984). Nüfus ile çevre arasındaki ilişki iki yönlü bir özellik göstermektedir. Nüfusun büyüklüğü, artış hızı, dağılımı ve davranışları çevre üzerinde çeşitli etkiler oluştururken, çevre ile ilgili değişikliklerde insanların yaşama biçimlerini ve yaşam kalitesini etkilemektedir (Sarsılmaz, 2003). Ormanlar da bu etkileşimden fazlaca nasibini almıştır. Ülkemiz için ekolojik olarak büyük bir öneminin olması yanında, sosyo-ekonomik kalkınmaya önemli katkılar sağlayan ormanlar, tarihi gelişim sürecinde plansız ve aşırı kullanımlar sonucu, yapı, servet ve genetik yönlerden tahrip olmuş, erozyona uğramıştır (Anonim, 2000a). İnsan etkileri çerçevesinde ülkemiz ormanlarının üzerindeki en önemli baskılardan birisi, tarım, hayvancılık ve ormancılık sektörlerinin ara kesitinde yer alan orman köylüsüne ilişkin sorunlardır. Tarım ve hayvancılık sektörlerindeki hatalı ekonomik politikalar nedeniyle, kırsal yoksulluk eskiden olduğu gibi günümüzde de varlığını devam ettirmekte ve ormanların tahribine, yangın, tarla açma vb. nedenlerle alanlarının daralmasına, yapılarının ve bütünlüğünün bozulmasına daha çok yasa dışı faydalanmalara ve sosyo-ekonomik baskılara yol açmaktadır. Dolayısıyla artan kırsal yoksulluk orman kaynaklarının etkili bir şekilde yönetimi ve işletilmesi konusunda önemli bir sorun oluşturmuştur. Bu bağlamda ormanlar ve insan arasındaki ilişkiler ortaya konmaya çalışılırken nüfus, nüfus artışı, nüfusun dağılışı, göçler ve insanların orman kaynaklarında oluşturduğu etkiler incelenmiştir.

NÜFUSA DAİR BAZI ÖZELLİKLER VE TÜRKİYE NÜFUSUNDAKİ GELİŞMELER

Nüfus olgusu değerlendirilirken nüfusun artış şekli çok önemlidir. Nüfus geometrik bir dizi takip ederek artarken, gıda maddeleri, aritmetik bir dizi takip ederler. Bu da kaynakların bir süre sonra artan nüfusa yetmeyeceği görüşünü doğurmuştur (Kuyucuklu, 1998). Nüfusun çeşitli yaş guruplarına göre dağılımı, ülkenin

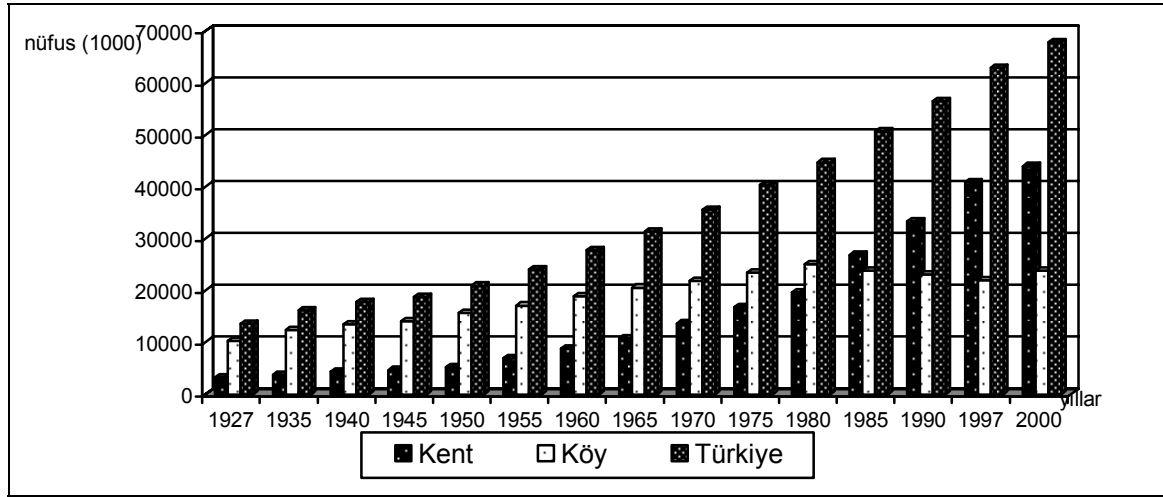
ekonomik kalkınma ve üretim faaliyetleri hakkında fikir veren bir göstergedir. Nüfus piramidi, nüfusun her yaş gurubundaki dağılımını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere göre göreceli olarak, daha az oranda çocuk nüfusu fakat, daha geniş oranda çalışan ve yaşlı nüfus bulunmaktadır. Oysa gelişmemiş ülkelerde, büyük oranda çocuk nüfus, düşük oranda ise yaşlı nüfus mevcuttur. Çocuklar ve yaşlı nüfus, ortada bulunan 15–65 yaş gurubundaki üretken (faal) nüfus tarafından beslenmektedir (Özsabuncuoğlu ve Uğur, 2005). Gelişmiş ülkelerde fazla sayıda bir çalışan gurubu, nispeten az sayıdaki bağlı nüfus beslemektedir. Bu durum bağımlılık oranı ile anlatılır ve bu oran az gelişmiş ülkelerde 0.59, gelişmiş ülkelerde ise 0.48'dir (www.census.gov/ipc/ www/wpo2).

Türkiye'nin nüfusu 1927 yılında 13.648.000 kişi iken 2000 yılında 67.803.000'e ulaşmıştır (Şekil 1). 1930'lu yıllarda Türkiye nüfus piramidinin yapısı, diğer gelişmekte olan ülkelere benzer şekilde çocuk yaşlarda aşırı nüfus birikimi ve ileri yaşlara doğru azalan bir biçim göstermektedir. Nüfus piramidinde görülen değişim Türkiye'nin bağımlılık oranını da zaman içinde değiştirmiştir. 1980 yılında bağımlılık oranı 0,8051, 2000 yılında ise 0,5408 dir. Buna göre Türkiye'de 1980 yılında çalışan her kişiye 0.80 kişi isabet ederken, 2000 yılında bu sayı 0.54 kişiye düşmüştür ki bu son değer dünya ve az gelişmiş ülkelerin bağımlılık oranlarından düşük, gelişmiş ülkelerin bağımlılık oranına yakındır. Türkiye için yapılan nüfus tahminlerine göre, 2025 yılında bağımlılık oranının 0.43 olması beklenmektedir (Özsabuncuoğlu ve Uğur, 2005). Türkiye'deki faal nüfus oranının toplam nüfus içerisindeki payı %54'ler den %65'lere çıktığı görülmektedir. Bu değerler Türkiye geneli için artış gösterse de aynı durum orman köyleri için geçerli olmamıştır. Göçler nedeni ile orman köylerinde genelde 65+ yaş gurubunda bir artış olmuş, 15–64 yaş arasındaki ekonomik yönden önem arz eden faal nüfus oranı ise düşmüştür. Bu oran 1985'de %55 iken (Anonim, 1985) günümüzde %50'dir (Gümüş, 2004).

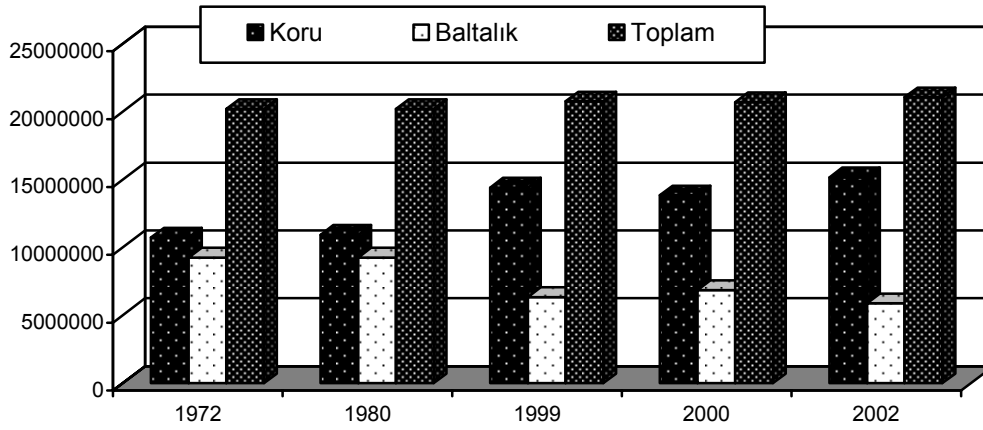
Kentleşme olgusuna bağlı olarak kırsal nüfus oranı özellikle 1950'li yıllardan itibaren azalmış ve 1980 yılındaki %56 oranından, 2000 yılında %35'ler düzeyine düşmüştür (Anonim, 2000b, Özsabuncuoğlu ve Uğur, 2005). 1970 yılında ülke genelinde 35.110 köyde 21.914.000 kişi yaşarken, 2000 yılında bu rakamlar 34.971 köyde 14.151.000 kişiye düşmüştür (Şekil 1). Orman köylerine baktığımızda, 1970 yılında 16.003 köyde 7.954.000 kişi yaşarken 2000 yılında 20.550 köyde 7.643.574 kişi yaşamaktadır. Vurgulamamız gereken bir hususta orman köylü nüfusundaki bu azalış orman köyleri sayısının sürekli olarak artmasına rağmen gerçekleşmiştir. Orman köylerinde yaşayan nüfus toplam köylü nüfusunun %54'ünü oluşturmaktadır. Orman köylerindeki nüfus dağılımı ve hareketleri diğer köylere göre farklılık göstermektedir.

TÜRKİYE'DE ORMANLIK ALANLAR

Ülkemiz orman alanlarına ait bilgiler orman tanımı ve ölçme yöntemlerinden kaynaklanan farklılıklar taşımaktadır. İlk ölçümlerde Türkiye orman alanının 10 milyon ha. olduğu tahmin edilmiştir. Amenajman planlarının tamamlanmaya başlaması ile birlikte gerçek alanın daha büyük olduğu anlaşılmıştır (İlter ve Ok, 2004). Türkiye'nin ormanlık alanı 1972'de %25,9 (Anonim, 1987) iken 2004'de %27,0'ye (Anonim, 2004) yükselmiştir. Türkiye'nin ormanlık alanları 1972'de 20.199.226 ha., 1980'de 20.199.296 ha., 1999'da 20.763.248 ha. ve 2002 verilerine göre de 21.056.443 ha. olarak ölçülmüştür (Şekil 2). Yeni rakamların göstermiş olduğu bir diğer önemli husus ise baltalık ormanlardan koru ormanlarına önemli bir geçişin sağlanmış olduğu ve aynı zamanda verimli orman miktarında bir artış olduğudur. Koru orman alanları 1980'de toplam orman alanlarının %54,1'ini oluştururken bu oran 1999'da %69,4'e ve 2002 yılında da %72,1'e yükselmiştir (Şekil 2) (Anonim, 1987, Anonim, 1990, Anonim, 2001, Anonim, 2004).

Şekil 1: Türkiye, kent ve köy nüfuslarının yıllara göre seyri (Anonim, 2004, Konukçu, 2001)

Şekil 2: Türkiye'deki yıllar itibari ile ormanlık alan durumu

Şekil 2'den de görüldüğü üzere orman varlığımız 80'lerden itibaren artmaya başlamıştır. Ayrıca 90'lardan sonrada baltalık olarak işletilen ormanlık alanların koruya dönüştürülmesi ve servet artışı yapısal olarak ormanların daha iyiye gittiğinin bir göstergesidir. Orman alanlarımız da 30 yıllık dönemde yaklaşık %4,3'lük bir artış meydana gelmiştir.

NÜFUS-ORMAN İLİŞKİLERİ

Ormanlar ve insan nüfusu arasındaki ilişkide birçok faktör birbirleri ile etkileşim içerisindedir. Bu faktörlerin bazılarının etki değeri yüksek iken bazılarının daha düşük olabilir. Ormanlar ve nüfus arasındaki ilişkinin en temel niteliği karşılıklı etkileşim şeklinde olmasıdır. Bu etkileşim sosyal ve ekonomik nitelikli ara değişkenler vasıtası ile gerçekleşmektedir. Örneğin nüfusun büyüklüğü, dağılımı ve artış hızı; toprak ve gelir dağılımı, tüketim seviyesi gibi ekonomik ve sosyal değişkenler üzerinde etkili olmakta, bunlar da orman kaynaklarının kullanımını alan ve verimlilik olarak (üretim dönüşme oranı) etkilemektedirler. Aynı şekilde ve karşı bir etkileme olarak, doğal kaynakların kullanımı, toprak ve gelir dağılımını, tüketim seviyelerini değiştirmekte bu da nüfusun artışında, büyüklüğünde ve mekânsal dağılımında değişmelere yol açmaktadır. Nüfus ve ormanlar arasında bir başka etkileşim yolu da teknoloji tercihinden ve kullanımından geçmektedir.

Nüfus ve tüketim talebi, teknolojinin atıklara önem verip vermemesine, kaynak tüketiminin sürdürülebilir olup olmamasına, ticari istismların oluşmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda tarım, sanayi, hizmet teknolojileri ve şehirleşme ormanlardan yararlanmayı etkilemektedir. Ayrıca hükümet politikaları da (sektör öncelikleri, destekleme fiyatları, yöresel yatırım teşvikleri gibi) bir yandan ormanların kullanımını etkilerken, öte yandan nüfusu da etkilemektedir.

Netice olarak, nüfus artışı, orman kaynakları üzerinde talebi etkileyen ve çevrenin bozulmasına yol açan önemli faktörlerden birisidir. Orman kaynakları bağlamında hızlı nüfus artışının getirdiği hiç bir avantaj yoktur. Nüfus artışının yavaşlatılması ve nüfusun istikrarlı bir yapıya kavuşturulması, ormanlar ile ilgili çözümlerin oluşturulması için yeterli zaman sağlayacak ve seçenekler arasından bilinçli tercihler yapma imkânını arttıracaktır.

NÜFUS HAREKETLERİ (GÖÇLER)

Göç, insanların doğal afetler, ekonomik nedenler, sosyal faktörler ve politik meseleler yüzünden, bir bölge veya ülkeden bir başka yere sürekli veya geçici olarak yer değiştirmesidir (Özsabuncuoğlu ve Uğur, 2005). Ülkemizde göç (iç göç), yönetsel bölünüşe göre tanımlanmış yerleşmeler arasında ve genellikle il sınırları esas alınarak hesaplanır. Böyle bir yaklaşım kuşku yok ki, il sınırları içindeki nüfus hareketlerini hesaba katmaya olanak vermez (Keleş, 1998). İç göçün nedenlerine ilişkin iki kuram önemlidir. Bunlardan birincisinde göç bireysel bir karar olarak değerlendirilmektedir. İkincisinde ise göçü belirleyen etmenlerin toplumsal ve ekonomik etmenler olduğu varsayılır (İçduyu ve Ünal, 1997). Türkiye’de 1960’lı yıllardan bu yana yapılan araştırmaların sonuçları göç nedenleri arasında ilk sırayı ekonomik nitelikli olanların aldığını göstermektedir. Orman köylerinde kişi başına düşen gayri safi gelir Türkiye ortalamasının çok altındadır ve orman köylüleri en alt gelir gurubu içersinde bulunmaktadır (Anonim, 2002). Orman köylerinde kişi başına ortalama gelir 400 dolar civarında olup orman köylerinde birincil geçim kaynağı tarımdır. Ormanlık bir yan gelir kaynağı durumundadır. Türkiye’de kırsal alanda hane başına ortalama arazi 64 dekar iken, orman köylerinde sadece 25 dekar civarındadır. Orman köylülerinin yaklaşık %10,4’ü topraksız olup sadece %0,5’i 51 dekarın üzerinde toprağa sahiptir (Anonim, 2004). Köylerdeki gizli işsizlik oranı %60 ile Türkiye ortalamasının üzerindedir. 1971 yılında yapılan bir çalışmada orman içi köylerin %26’sından, orman kenarı köylerinde %41,5’inden ilçe ve şehir merkezlerine göçler meydana geldiği tespit edilmiştir (Anonim, 1971). Nitekim, 1985 nüfus sayımına göre 17.564 orman köyünde 10.161.108 kişi yaşarken, 2000 nüfus sayımında 20.550 orman köyünde 7.643.574 kişinin varlığını tespit edilmiş olması çevre koşullarının bozulması ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle orman köylerinden kentlere doğru yoğun bir iç göç olayının yaşandığını göstermektedir. Doğu Karadeniz bölgesinde yapılan bir çalışmada, orman köylerinde ailelerin %45’inde çeşitli nedenlerden dolayı göç edenlerin bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu köylülerin %22’sinin halen göç etmeyi düşündüğü ve göç etmek isteyenlerin büyük şehirlere göç etmek istediklerinin belirlenmiş olması, orman köylerinden Büyükşehirlere yaşanan göçün devam etmekte olduğunu ve gelecekte de devam edeceğini göstermektedir (Toksoy, 2005).

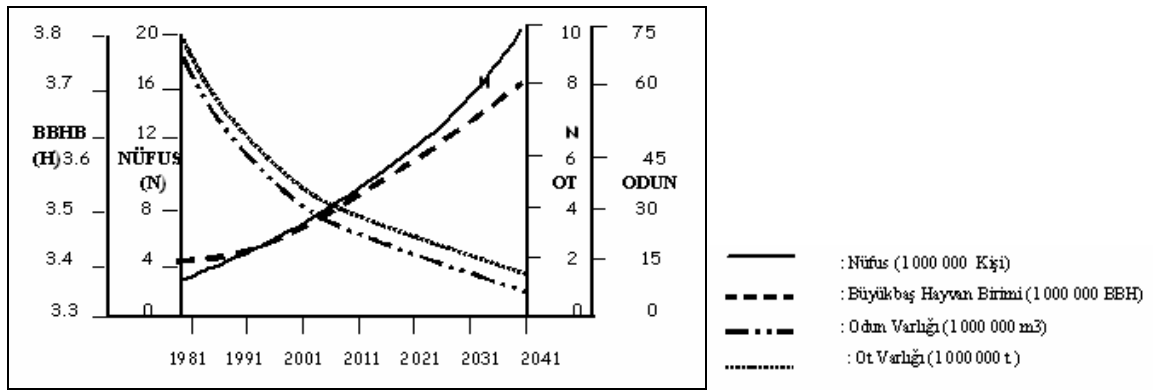
Nüfusun mekânsal dağılımında: ele alınması gereken bir diğer önemli olgu da kentleşmedir. Bu noktada ilişki iki yönlüdür. Birincisi orman köylerindeki çevre şartlarının, nüfusu kente göçmeye zorlaması, ikincisi ise kentin kendi ve marjinal çevresini bozması ile kentli tüketiminin “sürdürülebilir tüketim” normlarını zorlamasıdır. Dünya da kentli nüfus oranı 1992 rakamlarına göre yüzde 45’dir. Az gelişmiş ülkelerde yüzde 37 olan bu oran, gelişmiş ülkelerde yüzde 73’e çıkmakta, bazı ülkelerde ise yüzde 90’lara yaklaşmaktadır (Anonim, 1997). Ülkemizde kentleşme olgusu yeni olmamakla birlikte 1960’lardan sonra hız kazanmıştır. Cumhuriyetin başında yüzde 20’lerde olan kentli nüfus günümüzde % 65’lere ulaşmıştır (Anonim, 2000a).

Mekânsal dağılımın yanında göç ile ilgili başka sorunlar da vardır. Sorunun temelinin, çok fazla insanın, çok hızlı bir şekilde, çok az sayıdaki yerde toplanması oluşturmaktadır. Bu değişimde "kırdan itme" ve "kente çekme" faktörlerinin yanında, toplum nüfusunun genelde artması ve bu artışın mekânsal dağılıma yansımaları etkili olmuştur. Kentleşmenin yanında, kır ve kent arasındaki yaşam kalitesi de önemlidir. Kentel ve kırsal yaşam kalitesi farkı büyük olan illerde kırdan kente göç daha fazla olmaktadır (Anonim, 1997). Mekânsal dağılımda, nüfusun yoğunlaştığı yerlerde, su, enerji, besin gibi kaynaklar yetersiz kalmaya başlamaktadır. Kaynaklar bir defa yetersiz duruma düştükten sonra, kaynak tüketiminin sürdürülemez olması kaçınılmazdır. Kırsal alanlardaki kaynaklar da, şehirden gelen talebi karşılayamaz hale gelmektedir. Örneğin, bir zamanlar, çok yoğun olan Ankara çevresindeki ormanlar zamanla tükenmiştir. Bugün Ankara’nın en yakın ciddi

ormanlık alanı 80 km. mesafede Kızılcahamam yakınlarıdır. Bu nedenle, Ankara'nın civarındaki kırsal nüfus da fakirleşmiş yada gelirlerinde bir miktar azalma olmuştur. Bundan başka en fazla göç alan İstanbul'da da orman kaynakları üzerinde birçok baskı oluşmuş ve hem alan hem de işlev olarak ormanlarda kayıplar meydana gelmiştir. Örneğin 240 bin ha. lık orman alanına sahip İstanbul'un en önemli orman alanlarından Belgrad ormanlarının 1949'da, %33,6'sı su üretimine ve %0,8'i rekreasyona ayrılırken, 1990'da %26'sı su üretimine ve % 18,3'ü rekreasyona ayrılmıştır ve 1990'larda 6000 bin kişi olan yıllık ziyaretçi sayısı 2000'li yıllarda 1 milyonu aşmıştır. Bunlardan başka yapılan bir araştırmada; 1984 ve 1994 yılları arasında Belgrad ormanı ve Beykoz çevresini içine alan 360 km² lik bölgede yerleşim alanları %90'lık bir artış göstererek 3900 ha. dan 7400 ha. a çıktığı ve bu artışın %18,5'inin (650 ha.) ormanlık alanlardan elde edildiğini göstermektedir. Bu alan orada bulunan mevcut ormanların %3,64'ünü oluşturmaktadır (Kalem, 2005). Ayrıca büyük şehirlerdeki yüksek ranttan yararlanmak isteyen bazı kimselerin, ormanlık alanlarda kaçak kesim ve her türlü yasa dışı toprak kullanımı ile bu alanlarda çeşitli izinsiz yapı ve tesisler yapmaları, büyük kentlerin çevresinde ve turistik alanlarda bulunan ormanları önemli ölçüde tehdit eden bir diğer unsurdur. Bunlara ek olarak yasal düzenlemelerle de bir kısım ormanlık alanlar orman vasfını kaybettirilerek, orman dışına çıkarılmaktadır.

Himalayalar'ın dağlık bölgesinde Shah (1982) tarafından yapılan tespitlere göre Himalayalar'da 1980'li yıllarda yaklaşık 5 milyon civarında olan kırsal nüfusun, 2040'lı yıllara kadar 18 milyona çıkacağı; buna paralel olarak yine yaklaşık 3,4 milyon büyükbaş hayvan birimi (BBHB) olarak belirlenen hayvan varlığının da 3,8 milyon BBHB'ne ulaşacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık olarak da 1980'li yıllarda yaklaşık 60 milyon m³ olan odun varlığının ve 9 milyon ton kuru madde ot varlığının 2040'lı yıllarda tamamen biteceği ileri sürülmektedir (Şekil 3) (Gümüş, 2004).

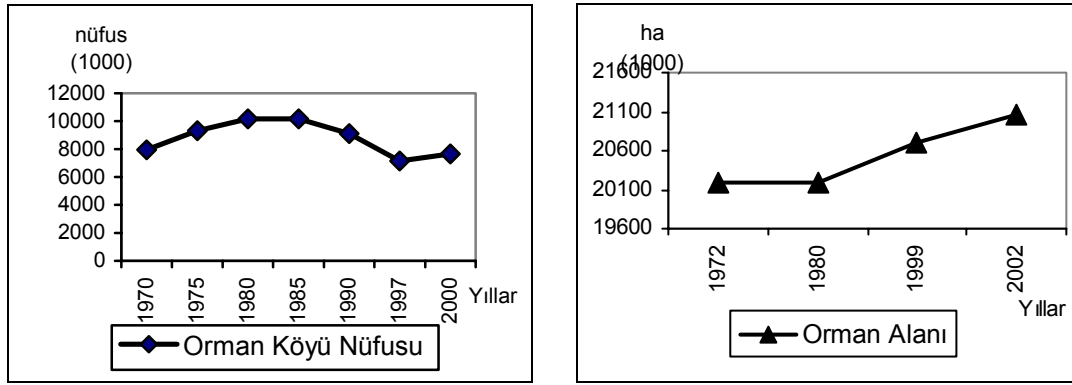
Bu örnek, özellikle kırsal nüfus büyüklüğü olmak üzere; nüfus ile orman kaynakları arasında, ters orantılı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Himalayalar'da Nüfus – Doğal Kaynak İlişkileri

Ülkemizde de orman köyü nüfusu 1990'lara kadar yıllık ortalama %1 oranında artmıştır (Anonim, 1990). 90'lardan itibaren ise orman köyleri nüfusu giderek azalan bir seyir izlemiştir. Buna bağlı olarak da orman azalmasına etki eden bazı faktörlerde de önemli düşüşler meydana gelmiştir. Nitekim orman köyü nüfusu; 1970 nüfus sayımında 7.9 milyona iken bu rakam iniş ve çıkışlar geçirerek 1975'de 9.3 milyona, 1980 ve 1985'de 10.1 milyona, 1990'da 9.1 milyona, 1972'de 7.2 milyona ve sonrasında da 2000 yılı sayımına göre 7.6 milyona gerilemiştir (Şekil 4) (Anonim, 2004, Gümüş, 2004, Konukçu, 2001). Orman köyü nüfusunda 1970-2000 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde yaklaşık %4'lük bir oranda azalma gerçekleşmiştir. Resmi rakamlara yansıyan bu azalışa rağmen orman köylü nüfusunun daha da az olduğu ileri sürülmektedir ve orman köylerinde sürekli oturan nüfusun 5 milyon civarında olduğu belirtilmektedir.

Ülkemizdeki orman köylü nüfusunun ve orman alanlarının değişimi grafik yardımıyla gösterilerek nüfus-orman alanı ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

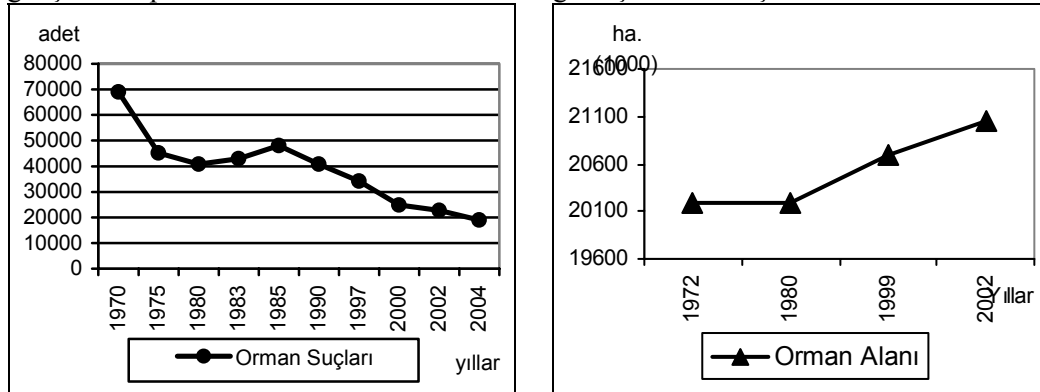

Şekil 4: Yıllara göre Türkiye’de nüfus ve ormanlık alan durumu

Şekil 4’den de görüldüğü üzere 1980 yılına kadar orman köyü nüfusunda bir artış gözlenmektedir. 1980 yılı ormanlar ile orman köylülerinin keşiştiği önemli bir nokta olmuştur. Bu tarihten sonra ülkemizdeki hızlı şehirleşme ile orman köylerinde görülen nüfus azalmasına paralel olarak ormanlık alanlarda da bir artış başlamıştır. Ormanlarda 1980’den sonra başlayan artış ivmesi 1999’dan sonra biraz yavaşlamış gibi görülmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi gerek artan orman köyü sayısı gerekse resmi verilerden daha az nüfusun orman köylerinde yaşadığı iddiası grafiğe yansıtılmamıştır.

ORMAN SUÇLARI

Orman köylerindeki nüfus azalmasına paralel olarak hayvan varlığı ve işlenen orman suçları da azalan bir seyir izlemiştir (Şekil 5) (Anonim, 2001b, Anonim, 2005, Özdoğan, 1964). 1970’lerde yaklaşık 70 bin adet olan kayıtlı orman suçu 2004’de 19 bin civarına gerilemiştir. Keçinin de orman köylerinde yasaklanması ve iç göçle beraber köylerde yaşayan faal nüfus oranının azalmasına bağlı olarak hayvancılıkta meydana gelen gerilemeler ormanlık alanlarda meydana gelen otlatma suçlarının azalmasında ve bu sayede orman kaynaklarının korunması ve artırılmasında etkili olabilmektedir (Gümüş ve Toksoy, 1999). Buna karşın, ülkemiz ormanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen ve kayıtlara geçen resmi suçların dışında gizli suçların yaptığı tahribatin, resmi istatistiklere yansıyan suçlara göre çok daha fazla olduğuna ilişkin araştırmalar ve tespitler bulunduğu gerçeği de gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak kayıt dışı orman suçları da tüm bu gelişmelere paralel olarak bir azalma sürecine girmiş ve bu süreç halen devam etmektedir.

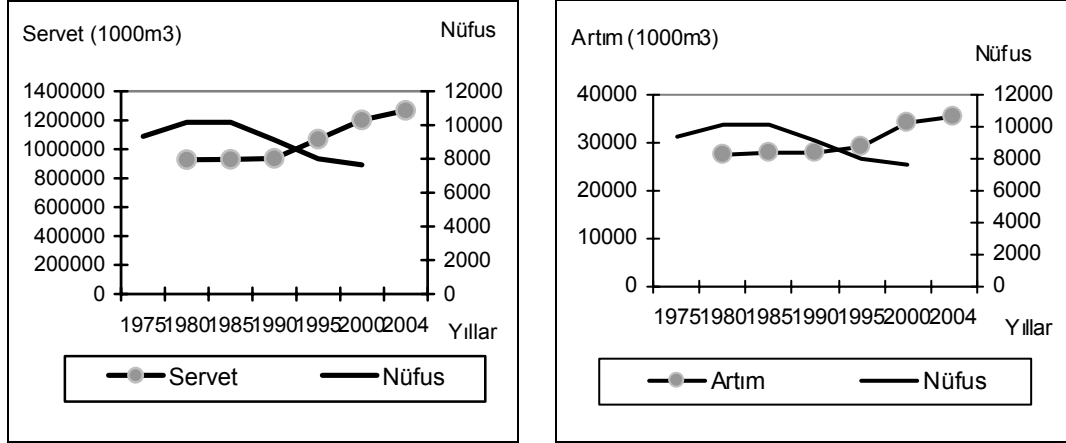

Şekil 5: Yıllara göre Türkiye’de işlenen orman suçları ve orman alanlarının seyri

Şekil 5’den de görüldüğü üzere orman suçları 1970’lerden günümüze doğru genelde bir azalma seyri içerisindedir. Bu azalış 1970–2004 yılları arasındaki 34 yıllık dönemde yaklaşık %72 oranındadır. Orman alanlarına baktığımızda ise suçlarla ters orantılı olarak artışta olduğunu görmekteyiz.

ORMANLARDAKİ SERVET VE ARTIM

Ülkemizde orman köylüsünün göç hareketlerine bağlı olarak ormanlık alanlar üzerinde baskının azalmış olması ve bunun bir sonucu olarak da ormanların alansal olarak artışlarının yanı sıra yapısal olarak da daha iyiye gittiği söylenebilir. Baltalık ormanların koruya dönmesinin yanında ormanların servet ve artımlarında da olumlu gelişmeler gözlenmiştir. 1980 yılında 927.300.000 m³ olan toplam servet 1990'da 935.512.150 m³'e, 2000'de 1.201.204.000 m³'e ve 2004 yılında da 1.267.356.715 m³'e yükselmiştir. Bununla beraber orman alanlarındaki yıllık artım miktarlarında da bir artış meydana gelmiştir. Yıllık artım toplamda 1980 yılında 27.700.000 m³'e, 1990'da 28.063.205 m³'e, 2000'de 34.270.000 m³'e ve 2004 yılında da 35.434.829 m³'e yükselmiştir (Anonim, 2001a, Anonim, 2004, Gümüş, 2004, Konukçu, 2001).

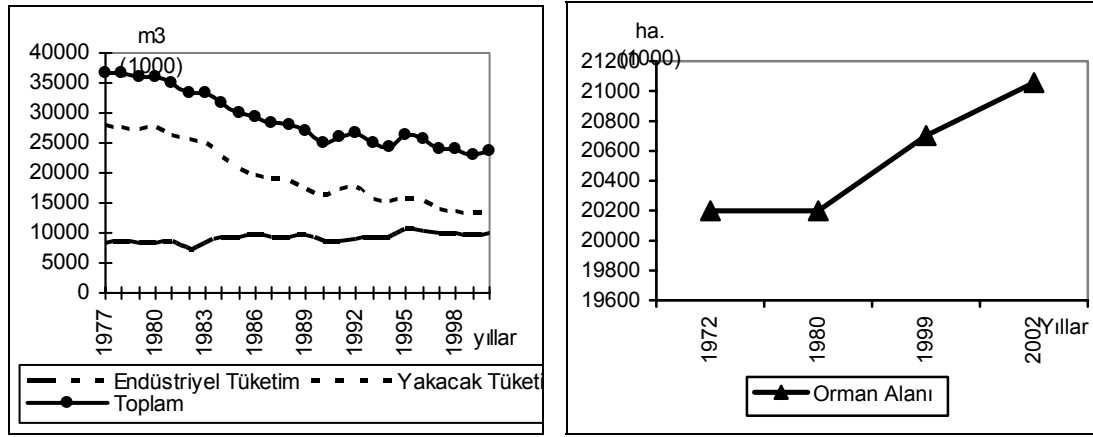
Şekil 6: Ormanlardaki servet, artım ve orman köyleri nüfusunun seyri

Şekil 6'dan da görüldüğü üzere 1980'lerden sonra orman köylü nüfusunda meydana gelen azalma ile beraber ormanlık alanlarda hem servet hem de artım miktarı yükselmiştir. Bu yükseliş 1976-2004 yılları arasındaki 28 senelik dönemde servette yaklaşık %37'lik, artımda ise yaklaşık %28'lik bir oranda olmuştur. Özellikle 90'lardan itibaren servet ve artım yüksek bir ivme ile artmış ve 2000 sonrasında da artış hızı biraz azalmasına rağmen yükselişine devam etmiştir. Bu azalmanın tek nedeninin orman köylü nüfusunun azalması olmamasına rağmen buradan orman köylerindeki nüfusun sadece alansal değil ormanlar üzerinde yapısal bakımdan da ne kadar etkili olduğunu ve bu ilişkinin birbirleri ile ters orantılı olduğunu söyleyebiliriz.

ODUN TÜKETİMİ

Nüfus ve odun talebi arasındaki ilişki genel olarak doğru orantılı kabul edilmektedir. Ülkemizde kişi başına odun tüketimi (KBOT) son 30 yıllık dönem içerisinde yaklaşık yarı yarıya azalmıştır. Ülkemizde toplam odun tüketiminin niteliği incelendiğinde 1970'li yılların sonunda toplam odun tüketimi içerisinde "yakacak" nitelikteki tüketimin payı yüzde 78.1 iken, bu oran son yıllarda giderek düşme eğilimi göstermiş ve yüzde 60'ların altına düşmüştür. Son yıllarda yapılan ve 1.5-2 milyon m³/yıl civarında gerçekleşen odun dışalımındaki artışların dahil edilmesi durumunda bile ülkemizin toplam odun tüketiminin artmadığı söylenebilir.

Şekil 7'den de görüldüğü üzere ülkemizde oduna olan talep giderek azalan bir seyir göstermektedir. Özellikle 1980'lerden sonra orman köylerinde meydana gelen nüfus azalması ve sonrasında oduna ikame malların kullanımının yaygınlaşmasının da etkisi, orman kaynakları üzerinde olumlu etkiler oluşturmuştur. Bu sayede orman kaynaklarımız alan, servet ve artım bakımından daha iyi duruma gelmiştir. Özellikle göçler sonucunda yakacak odun tüketimi belirgin bir azalma göstermiş ve şehirlerde de odun dışı yakıtların kullanımı artmıştır. 1977-2000 yılları arasındaki 23 yıllık dönemde endüstriyel odun tüketiminde yaklaşık %18'lik bir artış, yakacak odun tüketiminde de yaklaşık %51'lik bir azalışla, odun tüketimi toplamda yaklaşık %35'lik bir azalma göstermiştir. Bu da odun tüketimi ile orman alanları arasında ters orantılı bir ilişkinin bulunduğu hipotezini kuvvetlendirmektedir.

Şekil 7: Türkiye’de Odun hammaddesi tüketimi (Konukçu, 2001) ormanlık alan durumu

Genel çerçevede nüfusun ormanlara yaptığı etkiler yukarıda değinildiği gibi olsa da ülkemiz de bu etki 2 farklı yönde oluşmuştur. Birinci etki nüfus artışına paralel olarak ekonomik ve çevresel faktörler sonucunda oluşan orman köylerinden şehirlere yapılan göçler sonucu, ormanların alansal ve yapı itibarıyla olumlu yönde artışı, ikincisi ise oluşan bu göçler sonucunda kent nüfuslarının plansız artışı ve buna bağlı olarak çarpık kentleşme ve bu kentlerde yaşayanların çeşitli isteklerinden kaynaklanan taleplerinin çevre ormanlara yaptığı aşırı baskı sonucu oluşmuş olumsuz etki. Bu ikinci etki gurubuna ticari amaçlar için yapılan ormanlık alan kullanımı da dahildir. 1985 yılında ülkemizde kişi başına düşen ormanlık alan miktarı 0,4 ha. iken (Özdönmez ve ark., 1996) 2000 yılı nüfus sayımlarına göre kişi başına düşen ormanlık alanı 0,31 hektara gerilemiştir. Bu oran artan nüfusa bağlı olarak azalsa da ormanlık alanlar toplamda bir artış göstermiştir

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Günümüzde ülkemiz nüfusunun yarıdan fazlasının kentlerde yaşaması ve bu nüfusun da orman kaynaklarından değişik şekilde taleplerinin bulunması, orman-toplum ilişkilerinin kentsel, kırsal ve orman köylüleri nüfusunun ormanlarla ilişkisi biçiminde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu arada ormanların toplumsal ve sosyal yönünün çok önemli olduğu da unutulmamalıdır (Boydak, 2001).

Çalışmada; Türkiye’de nüfus-orman ilişkisinin dünya literatüründe olduğu gibi nüfusun baskısını azaltığı bölgelerde ormanların alan olarak arttığı ve yapısal olarak ta daha iyi bir hal aldığı, nüfusun arttığı bölgelerde de ormanlar üzerinde baskının arttığı belirlenmiştir. Bu baskılar sonucunda da ormanlar hem alan itibarı ile azalmış hem de sahip oldukları hidrolojik, toprak koruma, toplum sağlığı, doğa koruma, rekreasyon gibi fonksiyonlarını kaybetmeye başlamışlardır. Bu sonuç üzerinde en büyük etkiyi kırsal göç oluşturmaktadır. Genelde kent merkezlerine olan bu yönelme tüm illerde eşit şekilde olmayıp, batı ve güney bölgelerimizdeki kentlere doğru daha fazla oranda gerçekleşmiştir. Yapılan tahminlerde, gelecekte de nüfusun ormanlar üzerindeki baskısının orman yoğunluğu ve nüfus yoğunluğunun birlikte ve fazlaca yer aldığı Marmara bölgesinde en fazla olacağı, buna karşın orman varlığı açısından Türkiye’nin lideri olan fakat nüfus artış hızının en düşük olduğu Karadeniz bölgesinde bu baskının azalacağı şeklindedir (İlter ve Ok, 2004). Kent nüfusunun ormanlara olan baskısını azaltabilmek için düzgün bir kentleşme ve doğru yönlendirilecek kentleşme politikaları oluşturulmalıdır. Bu nedenle geçmişte ve günümüzde sürdürülen "onarımçı politikalar" yerine artık "önleyici politikalar" oluşturmak, bu amaçla da mutlaka planlı gelişme gerçekleştirilmelidir. Bu planlar sadece fiziki planlardan ibaret değil yöreyi, sosyal, ekonomik, demografik ve çevresel etkileri açısından değerlendirmeli, yerleşmeleri taşıma kapasitelerine uygun biçimde planlamalıdır. Ne olursa olsun bu plan kararları istikrarlı biçimde uygulanmalıdır. Özellikle nüfus, kent ve orman kaynakları birlikte değerlendirilip ele alınmalı ve planlamayla bütünleştirilmelidir. Bu nedenle planlama, ilgili kuruluşların birlikte oluşturacağı bir komisyon tarafından ve bilimsel olarak hazırlanmalıdır.

Kırsal göçün temel dinamiği ekonomiktir ve orman köylüleri için de göç etmeden ya da çevreye zarar vermeden yaşayabileceği ekonomik çözümler geliştirilemediğinden kırsal göçe zemin hazırlanmıştır (Gökçe, 2005). Avrupa ve Amerika gibi gelişmiş ülkelere baktığımızda bu bölgelerde de köyden kente bir göç

yaşandığı görülmektedir ve bu süreç 100 yıl kadar sürmüş ve bir dengeye ulaşmıştır. Ülkemizde meydana gelen bu göç hareketini tersine çevirmek de yanlış olan bir durumdur. Bunu yapmak yerine gerek iş gücü gerekse de kaynak değerler bakımından kalkınma potansiyeline sahip bölgelerde, yerinde kalkındırmanın mümkün olabileceği havza bazında kalkınma planları hazırlanarak uygulanmalıdır. Bu kapsamda, Avrupa’da yüksek ve plansız göçe bağlı olarak orman köylerinin tamamıyla boşalmaması için alınan tedbir ve önlemlerden de yararlanılarak, ülkemizde meydana gelen göçü önlemek ve en uygun taşıma kapasitesinde insanların köylerinde kalmalarını sağlayabilmek için ulusal ve bölgesel önlemler alınmalıdır.

Ülkemizde tahminler odun tüketiminin artacağı yönünde olsa da şu ana kadar ki durum bunun tam tersini göstermektedir. Bu da ülkemizdeki ormanlık alanların artmasına olumlu yönde etkili olmuştur. Bu gerçekleşmede enerji dahil birçok kullanım alanında odunun yerine kullanılan ikame mallar ve yapılan odun ithalatının etkileri olmuştur. Buna karşın ikame maddelerin çıkarılmasında ve işletilmesinde büyük enerji tüketimine gereksinim duyulması, atmosferdeki CO₂ emisyonunu artırması (Boydak, 2001) ve son yıllarda meydana gelen petrol fiyatlarındaki aşırı artış ve çevreci düşüncelerin yoğunluk kazanması oduna olan talebi yeniden artırabilir.

Orman köylerinde artan gizli işsizlik oranı ile beraber oluşan ekonomik sıkıntıların körüklediği göçe bağlı olarak hayvancılık da günden güne azalmıştır. Buna bağlı olarak aynı paralelde otlatma suçlarında da azalmalar olmuştur. Bu sonuç ormanlık alanlar üzerinde olumlu etki yaptıysa da meralar ve otlaklar gibi milli servetlerimizin atıl kalmasına ve hayvancılığın gerilemesine neden olmaktadır. Bunun için ahır hayvancılığı başta olmak üzere meraların iyileştirilmesi için gerekli planlamalar yapılmalıdır.

Orman köylülerine kalıcı fayda sağlamayan, orman ekosisteminin sürekliliğini tehlikeye düşüren, orman alanlarını daraltıcı etkide bulunan, orman rejimi dışına arazi çıkarma uygulamaları yapılmamalıdır. Ormanı tahrip ettirip köylüye vermek yerine, ormanın fonksiyonlarını sürdürmesi yolunda tedbirler alarak, orman köylüsünün mülki hudutları içinde gerçekleştirilen ormancılık faaliyetlerinden pay alması yönünde çalışmalar yapılmalıdır (Anonim, 2000a). Ayrıca turizm amaçlı kullanımlarda meydana gelen kötü niyetli kullanımların önü alınmalıdır. Bu amaçla mevcut yasalardaki boşluklar düzeltilmeli ve bu yasalarda değişikliklere gidilmelidir.

KAYNAKLAR

- ANONİM, 1971, *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor III, Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, DPT, Y.No: DPT1071-SPD233, Ankara, 161 s.
- ANONİM, 1985, *V. 5 Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık ÖİK Raporu*, DPT, Y. No: DPT 2006-ÖİK 310, 315 s.
- ANONİM, 1987, *Ormancılık Ana Planı 1990–2009, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı OGM APK Dairesi Başkanlığı*, Ankara, 9s
- ANONİM, 1990, *VI. 5 Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık ÖİK Raporu*, DPT, Y. No: DPT 2201-ÖİK 350, 9,545 s.
- ANONİM, 1997, *Ulusal Çevre Eylem Planı, Nüfus ve Çevre*, DPT, ISBN: 975-19-1796-4, Ankara, 1-24 s.
- ANONİM, 2000 a, *Uzun vadeli Strateji ve VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*, DPT, Karar No: 697, Karar Tarihi: 27/06/2000, Ankara, 139 s.
- ANONİM, 2000 b, *VIII. 5Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma ÖİK Raporu*, DPT, Y. No: DPT 2522-ÖİK 538, Ankara, 53 s.
- ANONİM, 2001 a, *VIII. 5Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık ÖİK Raporu*, DPT, Y. No: 56-129 DPT 2531-ÖİK 547, Ankara, 351-404 s.
- ANONİM, 2001 b, *VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık ÖİK Raporu*, DPT, Y.No.: DPT 2574-ÖİK 587, Ankara, 43-74 s.
- ANONİM, 2002, *Türkiye’de Ormancılık ve Kooperatif İlişkilerinde Durum Değerlendirmesi, 1. Ulusal Ormancılık Sempozyumu, Kastamonu*, 15 s.
- ANONİM, 2004, *Türkiye Ulusal Ormancılık Programı (2004-2023)*, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara, 20-29 s.
- ANONİM, 2005, *2004 Yılı Orman Koruma Faaliyetleri değerlendirme Raporu*, OB OGM Orman Koruma ve Yangınla Mücadele Dairesi Başkanlığı, Ankara, 5-20
- BAŞOL, K., 1984, *Demografi (Genel ve Türkiye)*, Dokuz Eylül Üni. İ.İ.B.F., Y. No: 6, 12 s.
- BOYDAK, M., 2001, *Türkiye’de Sürdürülebilir Ormancılık, Sürdürülebilir Ormancılık, T.Ç.V. 67 s.*

- GÖKÇE, O., 2005, *I. Çevre ve Ormanlık Şurası Tebliğler IV. Cilt, Antalya, 1567-1574 s.*
- GÜMÜŞ, C., TOKSOY, D., 1999, *Türkiye’de Orman Mülkiyeti ve 4785 Sayılı Yasa Üzerine Bir Değerlendirme, Doğu Karadeniz Bölgesinde Kadastro ve Mülkiyet Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Trabzon, 156-165 s.*
- GÜMÜŞ, C., 2004, *Ormanlık Politikası, KTÜ, Y. No: 216, Fak y. No: 34, Cilt I, , 114-121 s.*
- İÇDUYU, A., ÜNALAN, T., 1997, *Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve araştırma Yöntemleri, Türkiye’de İç Göç, 42 s.*
- İLTER, E., OK, K., 2004, *Ormanlık ve Orman Endüstrisinde Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi, Form Ofset Matbaacılık, Ankara, 42,43 s.*
- KALEM, S. 2005, *İstanbul Ormanları, 9 Sıcak Nokta, National Geographic,11.2005, 14-16 s.*
- KELEŞ, R., 1998, *İç Göç ve Çevre, Türkiye Çevre Vakfı, ISBN: 975-7250-44-9, Ankara, 11-24*
- KONUKÇU, M., 2001, *Ormanlar ve Ormancılığımız, DPT, Yayın No: DPT 2630, ISBN: 975-19-2875-3, , 157 s.*
- KUYUCUKLU, N., 1998, *Doğal Kaynak ve Çevre Ekonomisi, Filiz Kitapevi, İstanbul, 18 s.*
- ÖZDÖNMEZ, M., 1964, *Türkiye’de Orman Suçları Nevileri, Sebepleri ve Önlenmesi Çareleri Üzerine Araştırmalar, İstanbul, 19-27 s.*
- ÖZDÖNMEZ, M., İSTANBULLU, T., AKESEN, A., EKİZOĞLU, A., 1996, *Ormanlık Politikası, İ.Ü. Orman Fakültesi, Y.No: 3968, Fakülte Y.No: 435, İstanbul, 125 s.*
- ÖZSABUNCUOĞLU, İ., H., UĞUR, A., A., 2005, *Doğal Kaynaklar, Ekonomi, Yönetim ve Politika, İmaj Y., 125 s.*
- SARSILMAZ, M., 2003, *Nüfus ve Ekonomik Gelişme İlişkisi: Türkiye Örneği (1938-1999) Uzmanlık Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD, Trabzon, 28 s.*
- TOKSOY, D., 2005, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Kooperatifçilik Faaliyetinde Bulunan Bazı Orman Köylerindeki Köylülerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Kooperatifçilik Çalışmalarına Yaklaşımları, G.Ü. Kastamonu Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 5, No: 1, Kastamonu, 70-83 s.*
- <http://www.census.gov/ipc/www/wpo2>, U.S. Bureau of the Census, International Data Base, Erişim Tarihi: 10/09/2005

ÜLKEMİZDEKİ TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN AĞAÇLANDIRMA İŞLERİNDE ÇALIŞTIRILMALARININ SOSYAL, İDARİ, YASAL VE EKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ

HATİCE ALTIGÖZ¹
haticealtigoz@yahoo.com

(¹)Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı

ÖZET

Ülkemizdeki Ceza ve Tutukevi sayısı 526'dır. Tutuklu ve hükümlü sayısı 2004 yılı itibari ile 57930'dur. Ceza ve Tutukevinde bulunan tutuklu ve hükümlülere bayan kuaförlüğü, seracılık, yapay çiçekçilik, mobilyacılık, oymacılık, kaynakçılık, açıcılık, vs... konularında eğitim verilerek istihdam edilmektedir. Bu çalışmanın amacı; ülkemizdeki tutuklu ve hükümlülerin ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılmasını teminen, meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmek veya bir meslek ve sanat öğretmek amacıyla yürütülen iş yurdu faaliyetlerine katılım oranını yükseltmek, 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma Ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu' nu teşvik amacı ile ülkemizin en önemli doğal kaynağı olan ve giderek azalan orman varlığını korumak amacıyla; ülkemizin ağaçlandırılması ve erozyon kontrolü çalışmalarına katkıda bulunmak. Orman işlerinin daha ekonomik biçimde yaptırılmasını sağlamak. Başka bir devlet kurumunun da maddi açıdan kazançlı olmasına katkıda bulunmak. Bu çalışmada ilgili bakanlıklar arasında yapılan protokolün Kahramanmaraş örneğinde uygulanabilirliği araştırılmakta olup, bu bağlamda Adalet Bakanlığı ile Orman Bakanlığının yapmış olduğu protokole ek olarak Kahramanmaraş Açık Cezaevi Müdürlüğü ve Kahramanmaraş İl Çevre Ve Orman Bölge Müdürlüğü Ağaçlandırma Şube Müdürlüğü arasında bir ek protokol yapılacaktır. Kahramanmaraş Açık Cezaevi Müdürlüğü'nün belirlediği 30 tutuklu ve hükümlüye ağaçlandırma bilgisini ölçmek amacıyla anketler yapılacaktır, daha sonra 1 hafta süre ile konu ile ilgili uygulamalı ve teorik olarak eğitim verilecektir. Eğitim tamamlandıktan sonra daha önceden Kahramanmaraş İl Çevre Ve Orman Bölge Müdürlüğü Ağaçlandırma Şube Müdürlüğüne belirlenen 98 hektar alanda bakım çalışması yaptırılacaktır. Yapılan çalışma sonunda araştırmanın sosyal, idari, yasal ve ekonomik açıdan sonuçları ortaya konulacaktır.

GİRİŞ

Ülkemizde 175 ceza ve infaz kurumunda iş yurdu bulunmaktadır. Ceza infaz kurumları iş yurtlarında büyükbaş ve küçükbaş hayvan besiciliği, kümes hayvancılığı, mandıracılık, halı yün ipliği, matbaacılık, ciltçilik, madeni eşya ve karasör yapımı, hububat üretimi, halı ve kilim dokumacılığı, kunduracılık, terzilik, demircilik, bakım-onarım ve torna işi, çeşitli el işleri, çay ocakları, kantin işletmeciliği, marangozluk ve mobilyacılık gibi bir çok iş kolunda faaliyetler yürütülmektedir. ABD 'de bunun yanında park ve yol bakımı içinde iş yurtları bulunmaktadır. Tarımsal faaliyetler ve park ve yol bakımının payı diğer iş yurtları içerisinde %7 lik bir pay teşkil eder.

Ülkemizin doğal varlığı olan ormanlarımız ise %27.22 ha olup giderek azalmaktadır. AGM'nin yıllık hedeflediği ağaçlandırma alanı 300.000 ha olmasına karşın bu her yıl gerçekleşmemektedir.

Hükümlü ve tutuklulara iş imkanı sağlanması, onların topluma yeniden kazandırılması, milli ağaçlandırma ve erozyon kontrolü seferberlik kanununu teşvik etmek amacıyla ağaçlandırma alanlarına katkı sağlamak amacıyla böyle bir çalışma düşünülmektedir.

ÜLKEMİZDEKİ CEZAEVLERİNİN SAYISAL DURUMU

31.01.2006 tarih itibari ile Ülkemizde bulunan Açık Ceza İnfaz Kurumu sayısı 50, Kapalı Ceza İnfaz Kurumu sayısı 391, toplam Ceza İnfaz Kurumu sayısı 441 dir.

Ceza İnfaz Kurumlarında bulunan tutuklu erkek sayısı 24.529, tutuklu kadın sayısı 889, hükümlü erkek sayısı 24.061, hükümlü kadın sayısı 7.732'dir. ABD 'de ceza evlerinin sayısı ve durumu aşağıda görüldüğü gibidir. 2000 yılındaki 1668 Devlet, Federal ve Özel-İsletilen ceza evleri – 1995 yılındakinden 204 daha fazla

Özellik	Federal	Devlet	Özel
Kuruluş Sayısı			
Toplam	84	1,320	264
Hapis	84	1,023	101
Toplumsal	0	297	163
Maksimum güvenli	11	317	4
Orta güvenli	29	428	65
Minimum güvenli	44	575	185
Ortalama günlük			
Nüfusu 250 den az	2	469	175
250-749	10	304	46
750-1499	49	339	33
1500 ya da fazla	23	208	10
Kapasitesi	83.113	1.090.225	105.133
Kapladığı Yüzdeler dilim	%134	%101	%89
Personel			
Bütün	32,700	372,976	24,357
Muhafaza	12,376	243,352	14,589

TÜRKİYE TUTUKEVLERİ VE CEZA İNFAZ KURUMLARI İŞYURLARININ DURUMU

İş yurtları kurumu; iş yurtlarının genel amaç ve politikalarını belirleyen, Bakanlık Müsteşarının Bakanlığında, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü, Hukuk İşleri Genel Müdürü, Personel Genel Müdürü ve İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığınca oluşan İş yurtları Kurumu Yüksek Kurulu,

İş Yurtları Kurumu Yüksek Kurulunun kararlarını yerine getiren, iş yurtlarını yöneten, denetleyen ve hesap işlerini İzleyen İş yurtları Kurumu Daire Başkanlığı,

Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerinden oluşan cezaevi iş yurtları olmak üzere, üç organdan oluşmaktadır.

Halen, 114 kapalı, 23 açık, 23 kapalı-açık, 3 eğitim evi ile 12 F-tipi kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 175 ceza infaz kurumunda iş yurdu bulunmaktadır.

Kapalı ceza infaz kurumunda olup açık ceza infaz kurumuna ayrılma hakkını kazanmış olan hükümlüler, açık ceza infaz kurumuna ayrıldıktan sonra bu kurumlarda, yaşları, kabiliyetleri ve bir meslek sahibi olup olmadığı hususlarında değerlendirilerek çeşitli iş kollarında çalıştırılmaktadırlar. Çalıştırılacağı iş koluyla ilgili beceri sahibi değilse 6 ay süre ile çıraklık kursuna tabi tutulmaktadır.

Kapalı ceza infaz kurumunda ise tutuklu ve hükümlüler, kurumlardaki imkânlar ölçüsünde mevcut iş kollarında çalıştırılmaktadır.

Hükümlü ve tutuklulara iş yurtlarında çalışmaları halinde 4,75.-YTL. gündelik ödenmekte olup, ayrıca günlük 3,00.-YTL olan iaae bedeli de kesilmemektedir. Ücretlerinden herhangi bir kesinti yapılmamakta, aylık olarak hesaplarına yatırılmaktadır. Ayrıca, iş yurdunun kar etmiş olması halinde çalışan hükümlü ve tutuklular ile iş yurdunda çalışan diğer personel bu karın %25'e kadar olan kısmı kar payı olarak ödenmektedir.

Ceza infaz kurumları iş yurtlarında büyükbaş ve küçükbaş hayvan besiciliği, kümes hayvancılığı, mandıracılık, halı yün ipliği, matbaacılık, ciltçilik, madeni eşya ve karasör yapımı, hububat üretimi, halı ve kilim dokumacılığı, kunduracılık, terzilik, demircilik, bakım-onarım ve torna işi, çeşitli el işleri, çay ocakları, kantin işletmeciliği, marangozluk ve mobilyacılık gibi bir çok iş kolunda faaliyetler yürütülmektedir.

İş yurtlarında üretilen mal ve hizmetlerin %80'i Adalet Bakanlığına, %20'si diğer kamu kurumları ve özel kişilere satılmaktadır. Ürünlerin teşhir ve satışı için Ankara Adliye Sarayı, Edirne, Çanakkale, Foça, Dalaman, Niğde, Konya gibi bir çok yerde teşhir salonu veya satış yerleri açılıp faaliyete geçirilmiştir. Bu ürünler zaman zaman açılan sergilerde ve kermeslerde satışa sunulmaktadır.

Ceza infaz kurumlarında eğitim; kişinin sosyal, ekonomik ve kültürel şartlarını akılda tutarak onu bir bütün halinde geliştirmeyi hedef almaktadır. Okuma ve yazma bilmeyen hükümlü ve tutuklular için " Milli

Eğitim Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı İşbirliğinde Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerindeki Hükümlü ve Tutuklulara Yönelik Çeşitli Eğitim Faaliyetlerinin Düzenlenmesine Dair İşbirliği Protokolü “ uyarınca okuma ve yazma kursu düzenlenmekte, şartları taşımaları halinde Açık İlköğretim Okulu, Açık Öğretim Lisesi, Açık Öğretim Fakültesi’ne devam edebilmeleri için öğrenci işlerinin yakınları tarafından yapılmaması halinde ceza infaz kurumları ceza infaz kurumları Cumhuriyet Başsavcılıkları kanalıyla başvuruları gerçekleştirilmekte, kayıt, sınav, kitap ve eğitim materyali gibi hizmetler ücretsiz verilmekte, bu sınavlara hazırlanmaları için başarı oranlarını arttırarak sınavlarda gerekli bilgi ve motivasyonu sağlamak için halk eğitim müdürlükleri ile işbirliği yapıp öğretmen temin edilerek ek ders ücreti verilerek çalıştırılmaktadır.

Hükümlü ve tutukluların kişisel, sosyal, kültürel, mesleki ahlaki ve sağlık yönünden gelişmelerini sağlamak amacıyla çeşitli konularda konferans ve seminerler düzenlenmekte, tiyatro, konser, sinema gösterimi, resim, karikatür, halk oyunları, müzik, el sanatları, bilgi yarışmaları, münazara, satranç, dama gibi çalışmalarla önemli gün ve haftalarda faaliyetlerde bulunulması sağlanmakta ve ceza infaz kurumlarında çalışan personel ile hükümlü ve tutukluların ruh ve beden sağlığının korunmasına ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştıran, uygulayan ve psikolojik destek ve müdahalede bulunan psikolog ve sosyal çalışmacı uzmanları ceza infaz kurumlarında hizmet vermektedir. Ceza infaz kurumlarında sosyal faaliyet alanları da bulunmakta olup, buralarda spor tesisleri, kütüphane, hobby odaları (el becerilerini geliştirmek için) mevcuttur.

Hükümlü ve tutukluların eğitimi için bilgisayar kursu, İngilizce kursu ve çeşitli mesleklerin öğrenilmesi için kurslar açılmaktadır.

28.02.2006 tarihi itibari ile ceza infaz kurumlarında 58.915 hükümlü ve tutuklu mevcut olup, bunlardan açık ceza infaz kurumlarında 4.359 erkek, 127 kadın olmak üzere toplam 4.486 hükümlü, kapalı ceza infaz kurumunda ise 3.500 civarında tutuklu ve hükümlü kendilerine gündelik ödenerek iş yurtlarında çalıştırılmakta olup, iş yurtlarının ve burada çalışanların sayılarının arttırılması çabaları sürmektedir.

MİLLİ AĞAÇLANDIRMA VE EROZYON KONTROLÜ SEFERBERLİK KANUNU

ADALET BAKANLIĞI İLE ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI ARASINDA AĞAÇLANDIRMA VE EROZYON KONTROLÜ FAALİYETLERİNE İLİŞKİN İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ

SONUÇ

Bu çalışma öncelikle millî ağaçlandırma ve erozyon kontrolü seferberlik kanununu teşvik amacı ile yıllık hedeflenen 300.000 ha alanın ağaçlandırılmasına katkıda bulunarak ağaçlandırılan alan miktarı arttırılacaktır. Ağaçlandırılan alan artmasıyla dikili ağaç sayısı artacaktır. Dikili ağaç sayısı artması demek servette artış olacak, erozyon önlenecek demektir. Bu çalışma ile hükümlülere çalışma ücreti verilecek, çalışma zamanı boyunca günlük sigorta ücretleri yatırılacak böylece mahkûmlara tutukevinde kaldığı süre içinde gelir elde etmesine yardımcı olunacaktır. Ülkemizde istihdam açığı bulunmaktadır. Bu tip projelerle istihdam açığı az da olsa kapanacaktır. Bu çalışmayla iki kurum arasında (Adalet Bakanlığı ve Orman Bakanlığı) iş birliği yapılarak devlet kurumları arasında bağlılık artacak ve devletin kurumları arasında para ve iş gücü yönünden tasarruf olacaktır. **NOT:** Bu araştırma yüksek lisans tezi olup KAHRAMANMARAŞ’ da yapılacak olan uygulama sonuçları 2006’nın nisan ayında elde edilecektir. Türkiye de ilk kez yapılması nedeniyle orijinal bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- TCK (Türk Ceza Kanunu)*
Erozyon Kontrolü Uygulamalarında Dikkate Alınacak Hususlar Tamim No: 14
Özel Ağaçlandırma Çalışmaları Tamim No: 17
Ağaçlandırma, Toprak Muhafaza, Mera Islahı, Suni Gençleştirme ve Enerji Ormanı Tesisi Uygulama Projeleri ile İlgili Etüt Proje Düzenleme Esasları dispozisyonları ve yararlanılacak bilgiler Tamim No: 4125 6831 Sayılı Orman Kanunu
Cezaların İnfazı Hakkında Kanun Madde:105
Adalet Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı Arasında Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Faaliyetlerine İlişkin İşbirliği protokolü

TÜRKİYE’DE ORMAN MÜLKİYETİ VE ORMANLARIN DEVLETLEŞTİRİLMESİNİN SONUÇLARI (DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ)

Hüseyin AYZAZ*-Cantürk GÜMÜŞ**

*KTÜ. Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, TRABZON

**Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, ARTVİN

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti’nde ormancılık alanındaki ilk kapsamlı düzenleme 1937 tarih ve 3116 Sayılı Yasa ile yapılmıştır. Bu Yasa aynı zamanda orman mülkiyetinde “kararlı bir devletçilik” politikasının da benimsendiği ve hayata geçirildiği sürecin başlangıcıdır. En önemli toplumsal kaynak olan ormanların haksız sahiplenmelere konu edildiği belirtilerek, bunun önüne geçilebilmesi için, bir an önce sahip ve sınırlarının belirlenmesi, belli büyüklüğün üzerindeki özel ve tüzel ormanlarında kısa süre içinde kamulaştırılması amaçlanmıştır. Ancak, yasal kurallar ile halkın istek ve beklentileri arasında derin uçurumların olduğu da bilinmektedir. Orman varlığının devlet mülkiyetine alınmasındaki sürecin doruk noktasına 1945 tarih ve 4785 sayılı Yasa’yla ulaşılmıştır. Bu Yasa ile, devletten başkasına ait ormanların mülkiyeti “hiçbir işlem ve bildirim” olmaksızın devlete geçmiştir. Ormanların devletleştirilmesi tarihinden günümüze kadar 60 yılı aşkın zaman geçmiş olmasına rağmen orman mülkiyet çekişmeleri sürmekte, her yıl onbinlerle ifade edilen orman mülkiyet davaları açılmaktadır. Özellikle, orman, tarım ve yerleşim alanlarının iç içe olduğu, birbirinden ayrılmasının neredeyse olanaksızlaştığı Doğu Karadeniz Bölgesi (DKB)’de bu uyuşmazlık had safhada bulunmakta, mülkiyet çekişmesi yüzünden ormanlar tahrip edilmekte, orman işletmeciliği yönünden önemli miktarda orman alanı uygulama dışı bırakılmakta, kadastro çalışmalarını dahi engellemektedir. Bölgede, orman kadastrosu tamamlanmış 66 yerleşim biriminde yapılan araştırma sonuçlarına göre, mülkiyet çekişmesine konu alanın bölge ormanlarının yaklaşık % 12’lik kısmını içerdiği tespit edilmiştir. Ancak, özel kişiler adına tapulu olan ve 4785 Sayılı Yasa ile devletleştirilen orman oranı orman varlığının % 4’ü olup, çekişmeli alanın yaklaşık 1/3’üne denktir. Diğer ihtilaflı kısımlar için ise tasarruf belgeleri veya zilyetlik iddiaları vardır. Demokratik toplumlarda karar alınırken katılımcı yaklaşımın öne çıktığı günümüzde, orman mülkiyeti ve idaresi bakımından da, konunun taraflarının da katıldığı yeni değerlendirmeler yapılması düşünülmelidir. Bu doğrultuda, ormanların devletleştirilmesinde, ülkemizle benzer bir sürecin yaşandığı Balkan Ülkeleri’nde devletleştirilmiş ormanların peyder pey sahiplerine iade edilmekte olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Orman Kadastrosu, Orman Mülkiyeti, Ormanların Devletleştirilmesi, Mülkiyet Çekişmesine Konu Ormanlar.

GİRİŞ

Ormanlar, çok farklı coğrafyalarda yayılış gösteren ve yararlanılması en kolay olan doğal kaynaklardır. Gelişi güzel yararlanmanın sürdüğü dönem bir tarafa bırakılacak olursa, zaman içinde yönetimlerin bu doğal kaynağa el attığı ve yaptırım gücünü kullanarak egemenliği altına almak istediği görülür. Diğer toplum kesimleri karşısında güçlü durumda bulunan devlet, milli servet olan ve tüm toplumun yararına kullanılması gerektiği savunulan ormanların kontrolünü ve çoğunlukla da mülkiyetini elinde toplamıştır. Günümüzde dünya orman varlığının yaklaşık % 77’si devlet mülkiyetindedir (Anonim, 2003).

Devletin egemenlik gücünü kullanarak orman varlığını sahiplenmesi, özel kişilerin elindeki ormanlara el atması farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde bedeli karşılığı devlet mülkiyetine alınan ormanlar (İsveç vb.), bir kısım ülkelerde ise kabul edilen rejim gereği (Bulgaristan, Polonya vb.) devletleştirilmiştir. Tarihi süreç içinde el değiştirmelerde farklı etkenler ortaya çıkmış ve ABD’de olduğu gibi, ormanların önemli bir kısmının mülkiyeti ya da işletilmesi hakkı, odun hammaddesi üreten firmaların elinde toplanmaya başlamıştır (İrland, 2005). Dünya genelinde, son 50 yıl içinde özel kişilerin mülkiyet ya da yönetiminde bulunan orman varlığının iki kat arttığı ve 2050 yıllarında da dünya orman varlığının yaklaşık % 40’ının özel kişilerin mülkiyeti

ya da yönetiminde olacağı Anonim, (2003) tahmin edilmektedir. Türkiye ile eşzamanlı olarak devletleştirmelerin yaşandığı Balkan Ülkelerinde devletleştirilmiş ormanların eski sahiplerine iade edilmektedir. (Sımenov ve Kovatches, 1998).

Türkiye’de 3116 Sayılı Yasanın geçici I. Maddesi ile devletten başkasına ait olan ormanların bir kısmının istimlâki ön görülmüştür. Nihayet iki yıl içinde gerçekleştirilmesi gereken istimlâk işlemi istenilen şekilde yürümeyince, Kızılay (1991); Bingöl (1990), ülkede var olan ormanların tamamına yakını 1945 tarih ve 4785 Sayılı Yasa ile “*hiçbir işlem ve bildirme lüzum olmaksızın*” devletleştirilmiştir (Anonim, 1945). Devletleştirmede halkın iradesi önemsenmediği gibi, bedel istemek için de halkın yeterince bilgilendirildiği, hakkını arama fırsatı tanındığı söylenemez. Ayrıca, devletleştirmeye konu ormanların tamamının tespiti yapılmamış olduğundan, günümüzde dahi, bu ormanlar resmi alım satıma konu edilmekte, azımsanmayacak sayıda kişiler bu yerleri kendi mülkü zannederek kullanmaktadırlar.

Esasında, orman mülkiyeti, ormancılık politikası amaçlarına hizmet eden bir araç olduğuna göre, saptanmış amaçlara ulaşılacak şekilde düzenlenmelidir (Gümüş ve Toksoy, 2001). Ülkedeki orman varlığı ve gereksinimi, toplumsal kabul ve beklentiler yasal yapılanmanın da temelini oluşturmalıdır (Merlo ve Paveri, 1997). Asıl olan, toplum bünyesine uygun kurallar konularak, ormanların korunması, sürekliliğinin sağlanması ve orman ürünlerine olan ihtiyacın karşılanmasıdır. Türkiye’de ormanların devletleştirilmesinde hareket noktası bu ilkelerle kısmen örtüşmektedir. Devletleştirmedeki temel amaç orman tahribatının durdurulmasıdır. Bu dönemde, ormanların mülkiyetinin devlet elinde toplanmaması halinde orman kıyımının durdurulamayacağı yaygın bir şekilde kabul edilmektedir (Diker, 1947). Belirtilen endişenin de etkisiyle, halkın geleneksel kabul ve yararlanma biçimini önemsemeyen bir yasal reform uygulamaya konulmuştur (Ayaz, 2002; Ayaz, 2004).

Yasalaşma döneminde, gerekliliği meclis ve bilim çevreleri tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edilen ve ormanların talanını önleme konusunda önemli fonksiyona sahip olduğu belirtilen 4785 Sayılı Yasa, orman kadastro gerçekleştirilmemiş yerlerde henüz uygulanmamıştır. 1960’lı yıllardan itibaren tüm kalkınma planlarına konu edilmesine rağmen, orman kadastro gerçekleştirilme oranı hala % 80-85’ler seviyesinde bulunmaktadır (DPT, 2001; Anonim, 2005). Orman olması gereken yerlerin tespitinde vazgeçilmez altlık oluşturacak olan arazi yetenek sınıflarının belirlenmesi konusu 1970’li yıllardan itibaren bir gereklilik olarak vurgulanmasına rağmen, Özdönmez (1971); Eryılmaz (1983), bu konuda da henüz kapsamlı bir çalışma yoktur ve ülke orman varlığı yüzyıllardır tahrip edilmektedir (Ayanoğlu, 1997). Bu çerçevede, ormanların kağıt üzerinde 60 yıl önceden beri devletleştirilmiş olmasının olumlu ve olumsuz etkileri de tartışmaya açıktır.

Türkiye’de orman mülkiyeti konusunda en sorunlu alan DKB’dır. Bölge, arazi yapısı, iklimi, yerleşim şekli vb. yönlerden ülkenin diğer kesimlerinden farklılıklar göstermektedir. Bu bölgedeki mülkiyet sorunu orman işletmeciliğini sekteye uğratar, orman kadastro çalışmalarını önemli ölçüde engeller ve binlerce dava açılmasına sebep oluşturur boyuttadır. Bölge ormanlarının önemli bir kısmı (Örneğin; Maçka Orman İşletme Müdürlüğü ormanlarının % 12’si) bölgesel karşı çıkışlar (sosyal ihtilaf) nedeniyle uygulama dışı bırakılmıştır (Türker ve ark., 1999). Ayrıca, Türkiye genelinde orman tahdit ve kadastro gerçekleştirilme oranı % 80-85 civarında iken, bölgedeki oran % 25-30 seviyesinde bulunmaktadır (OGM, 2005).

Bu çalışmada varsayım olarak kabul edilen, 1945 tarihinde mevcut olan ormanları devletleştiren 4785 Sayılı Yasa’nın DKB’deki orman mülkiyet uyumsuzluğunun temel nedenlerinden biri olduğu görüşü test edilmek istenmiştir. Ayrıca, günümüz koşulları dikkate alınarak, devletleştirmenin yeniden tartışılması, sonuçlarının masaya yatırılarak toplumsal uzlaşa içinde olası çözüm yollarının aranması da düşünülmektedir. Bu konuda, dünyada yaşanan orman mülkiyet ve işletme süreci değişikliklerinin de dikkate alınması gereklidir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Doğu Karadeniz Bölgesini kapsayan bu çalışmada, öncelikle bölgede orman ve arazi kadastro tamamlanmış yerleşim birimi (köy/belde) sayısı tespit edilmiştir. 2001 yılı itibarıyla toplam 214 adet olduğu belirlenen bu yerleri istatistiksel anlamda temsil edecek yerleşim birimi sayısı aşağıdaki formüle göre hesaplanmış ve 66 adet olduğu tespit edilmiştir. Bu sayıda yerleşim birimi rasgele yöntemle seçilmiş ve 2 yıllık süre içinde ziyaret edilmiştir.

$$n = \frac{F \times t^2 \times P \times Q}{(F \times m^2) + (t^2 \times P \times Q)}$$

n: Örnek Sayısı, F: Yerleşim birimi sayısı (orman sınır tespiti/kadastrosu ve arazi kadastrosu yapılmış yerleşim birimi sayısı), t: Güven düzeyi (% 95 güven düzeyi için 1,96),

m: Hata payı (%10 olarak alınmıştır), P ve Q: Heterojenlik katsayısı (-en büyük değer seçilmiştir- 0,5 X 0,5)

$$n = \frac{214 \times 1,96^2 \times 0,5^2}{(214 \times 0,1^2) + (1,96^2 \times 0,5^2)} = 66 \text{ Yerleşim birimi.}$$

Seçilen yerleşim birimlerinde 608 hane halkı temsilcisi ile yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak anket uygulaması yapılmış, kadastro dosyaları ve dava dosyaları incelenerek, devletleştirilenin uyumsuzluk içindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Yapılan araştırma geniş kapsamlı olup, burada işlenen konu ile doğrudan ilgisi bulunan ve araştırma alanlarında bizzat tespit edilmiş olan, mülkiyet uyumsuzluğuna konu alan ile, bu alan içinde 4785 Sayılı Yasa'nın etkisi ortaya konulacaktır.

MÜLKİYET UYUŞMAZLIĞINA KONU ORMAN ALANI

Araştırma bölgesinde seçilmiş yerleşim birimlerinde orman mülkiyet uyumsuzluğu yaşanan arazi miktarının tespiti iki farklı yöntemle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki, kadastro yapıldıktan hemen sonra orman vasfı ve mülkiyeti uyumsuzluğu nedeni ile davaya konu edilmiş alanlarının miktarının belirlenmesi ve çalışma alanı sınırları içindeki orman varlığı ile kıyaslanması şeklindedir. Bu amaçla, öncelikle örnek sahalarda (66 yerleşim biriminde) bulunan toplam orman varlığı (42 498 hektar), her bir orman mülkiyet davası için ortalama arazi büyüklüğü (4119 m²) ve yerleşim birimlerinde açılan ortalama dava sayısı (19 adet) verileri elde edilmiştir. Elde olunan veriler kullanılarak yapılan hesaplama sonucu (Toplam Dava Sayısı x Ortalama Davalı alan büyüklüğü).

Yapılan hesaplama sonucu tespit edilen orman mülkiyet davasına konu arazi miktarı (524 hektar), aynı alandaki orman varlığı (42 498 hektar) ile kıyaslandığında, çekişmeli arazi oranının [(524 x 100) / 42498] % 1,23 olduğu belirlenmiştir. Diğer bir anlatımla, orman kadastrosu/sınır tespiti yapılan her birim orman alanının % 1,23'ünde mülkiyet çekişmesi yargıya intikal etmekte, arazinin niteliği ve sahibi mahkeme kararı ile belirlenmektedir. Davalı orman alanı oransal olarak düşük miktarda kalmakla birlikte, bölgedeki araziler küçük parsellere ayrılmakta olduğundan her bir yerleşim biriminde ortalama 19 aile davaya taraf olmaktadır. Ayrıca, aşağıda açıklanacağı üzere, mülkiyet iddiası yargıya taşınmamış olan önemli miktarda orman arazisi de bulunmaktadır.

Mülkiyet uyumsuzluğuna konu orman alanını belirlemede ikinci yol olarak, orman köylüleri ile yüz yüze görüşme ve arazi incelemesine dayalı olarak tespit yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, sahiplenilen alanların sadece % 26,9'u davaya konu olmaktadır. Diğer bir bakış açısı ile, her ne kadar sahiplilik iddiası var ise de, bu iddiayı dava yoluyla arama oranı çok düşüktür. Sahipli alanların ortalama büyüklüğünün 1,098 (10 980 m²) hektar olduğu saptanmıştır. Her bir yerleşim biriminde ortalama 19 adet dava açıldığı bilgisi de kullanılarak yapılan hesaplama sonucunda, [Her Birimde Açılan Dava Sayısı / Dava Açma Oranı x Ortalama Parsel Büyüklüğü x Örnek yerleşim birimi sayısı] çekişme konusu orman alanı aşağıda hesaplanmıştır.

Uyumsuzluk konusu orman alanı = [(19 X100 / 26,8) x 10,98 x 66] = 5 137 hektar.

Tespit edilen bu miktar, toplam orman alanı ile kıyaslandığında (Çekişmeli alan 5 137 hektar, toplam orman alanı 42 498 hektar), orman varlığının yaklaşık % 12'sinin mülkiyet ihtilafına konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Bulunan bu rakam, bölgede orman amenajman planlarında sosyal uyumsuzluk nedeni ile muhafazaya ayrılmış orman alanı, Türker ve ark. (1999), ile aynı büyüklüktedir.

UYUŞMAZLIK KONUSU ORMAN ALANI İÇİNDE DEVLETLEŞTİRİLMİŞ ORMAN VARLIĞI

Mülkiyet çekişmesine konu orman alanının ne kadarının 4785 Sayılı Yasa'dan kaynaklandığını tespit amacıyla, dava dosyalarda bulunan iddia, savunma, bilirkişi raporları ve mahkeme ilamları incelenmiş, davaların karara bağlanmasında 4785 sayılı Devletleştirme Yasası'nın etken olarak gösterilmiş olduğu yerler tespit edilmiştir. Yapılan incelemede, orman idaresinin açmış olduğu davaların neredeyse tümünde aynı içerikli bir dilekçe bulunduğu ve bu dilekçede devletleştirmeden de bahsedilmiş olduğu görülmüştür. Öyle ki; her hangi bir belge sunulmayan, zilyetlik iddiası taşıyan yerler için de devletleştirme kapsamında kaldığı yolunda iddiaya yer verilmektedir. Dolayısıyla, dava dilekçeleri istenilen bilgiyi taşımamaktadır.

Devletleştirme konusunda en sağlıklı bilgiler orman mühendisi teknik bilirkişilerce hazırlanmış raporlarda, dosya içinde bulunan belgeler ve sicil kayıtlarında yer almaktadır. Ağırlıklı olarak bu raporlara ve raporlara dayanılarak verilmiş mahkeme kararlarına göre orman mülkiyet davalarındaki 4785 sayılı Yasa'nın etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; açılmış davaların % 30,5'inde devletleştirme yasası gerekçe gösterilerek uyumsuzluk konusu taşınmazın devlet ormanı olduğuna karar verilmiştir. Bu oran, dava sayısı ve alan olarak işleme tabi tutulduğunda; her bir yerleşim biriminde ortalama 19 davadan 6 adedinin 4785 Sayılı Yasa dolayısıyla açılmış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tapu ile sahipli alanlar için dava açılmayacağı kabulü halinde ise, her bir kadastro birimi için, açılacak dava sayısı ortalaması 19 adetten 14 adete gerileyecektir.

Anket ve arazi incelemeleri ile yapılan tespite göre, orman arazisi üzerindeki sahiplik iddialarının % 30,8'lik kısmı tapuya dayalıdır. Bu oran 4785 Sayılı Yasa dayanak gösterilerek orman sayılan yerlerin oranı ile büyük oranda (%30,5) örtüşmektedir. Mülkiyet iddialarının senet, vergi kaydı gibi tasarruf belgelerine dayandırıldığı arazi miktarının oranı ise % 13,9 seviyesinde kalmaktadır. Ormanların zilyetlikle veya zilyetlik karinesi belgelerle (tasarruf vesikaları) mülk edinilmesi mümkün olamayacağından 4785 Sayılı Yasa ile bu belgelere dayalı sahiplenmelerin her hangi bir etkileşimi söz konusu değildir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere, mülkiyet uyumsuzluğu yaşanan orman alanı genel alanın % 12'sidir. İhtilafli orman alanında hak iddialarının % 6'sı işgale veya tapulu araziye taşkın kullanıma, % 2'si de tasarruf belgelerine (tahrir kaydı, vergi kaydı vb.) dayalıdır. Bölge orman varlığının yaklaşık % 4'ü 4785 Sayılı Yasa ile devletleştirilmiş yerlerdir.

Tablo1. Araştırma Birimlerinde Mülkiyet Uyumsuzluğuna Konu Orman Arazisi Durumu

SAHİPLİK İDDİASI	ALANI	ORANI (%)
TAPULU	1 7 0 8	4
TASARRUF BELGELİ	8 5 4	2
ZİLYETLİK	2 5 7 5	6
SAHİPLİK İDDİASI OLAN TOPLAM ALAN	5 1 3 7	1 2
SAHİPLİK İDDİASI OLMAYAN	3 7 3 6 1	8 8
GENEL TOPLAM	4 2 4 9 8	1 0 0

Amenajman planı verilerine göre, bölge ormanlarının toplam alanı 1 338 408 hektar büyüklüktedir. Bu veriler kullanıldığında, DKB'de yaklaşık olarak 53 376 hektar ormanın devletleştirmeye konu olduğu hesaplanmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Devletlerin doğal kaynak olan ormanların mülkiyetini şekillendirmelerinde tarihsel, siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik birçok etmen rol oynamaktadır. Örneğin, ABD’de tarihi süreç içinde oluşmuş mülkiyet biçimine pek dokunulmaz ve el değiştirmeler piyasa koşullarına göre şekillenirken, İrland (2005), Slovakya’da ormanların devletleştirilmesi rejime dayalı değişimden kaynaklanmaktadır (Niksova, 2001). Endonezya’da ise, politikacıların ormanları evvelinden beri devlet malı olarak algılamaları nedeni öne çıkabilmektedir (Carino, 1997). Durum böyle olmakla birlikte, Dünyada orman mülkiyeti bakımından durağan bir yapının olmadığı, ülkelerin arasında farklılıklar olabileceği gibi, aynı ülkede de zaman içinde değişimlerin olduğu görülmektedir.

Türkiye ormancılığına bakıldığında, Özdönmez ve arkadaşlarının deyimi ile, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti Devletine; “yerli ve yabancı girişimcilerin tabripkar bir biçimde işlettiği orman varlığı ile ormanların öneminin bilincine varamamış bir toplum” devredilmiştir (Özdönmez ve ark., 1998). Ülkedeki orman kaynaklarının varlığının sürdürülmesi, artırılması, toplumun orman ürünleri gereksiniminin karşılanması ancak devlet mülkiyeti ile mümkün görülmektedir. Diğer taraftan, özel ormanların tamamına yakını devlet ormanlarından koparılmış, ormanların tahrip edilerek parçalara ayrılması sonucu ortaya çıkmış, yasa dışı yollarla işgal edilmiş, bir kısmı bir şekilde tasarruf veya mülkiyet belgesi alınarak sahiplenilmiş yerlerdir. Ayrıca orman varlığı, niteliği gereği kamu mülkiyetinde olması gerekli kamusal maldır. Ormanların yok olması sadece sahiplerini değil, tüm toplumu zarara uğratar (Diker, 1947, Aksoy, 1987). Bu kabullere dayanılarak, 1950’li yıllara kadar “bir yer orman ise devlet mülkiyetinde olmalıdır” kanısı yaygın olarak kabul görmüştür.

Belirtilen kabullerle ülke ormanlarının tamamına yakın kısmı (%99,9) devlet mülkiyetinde toplanmıştır. Bununla birlikte, ormanların korunmasında polisiye önlemler yetersiz kalmış, Gümüş (1992), kadaströ çalışmalarını bitirilememiş, ormanların işletilmesinde de istenen başarıya ulaşılamamıştır. Mevzuat içinde de halkın kafasını karıştıran önemli çelişkiler vardır. Bir taraftan, hiçbir haklı neden ya da belgeye dayanmaksızın, orman örtüsü tahrip olunan ve ormancılık dışı amaçlarla kullanılan arazilerin işgalcilerinden her hangi bir bedel alınmayıp bu yerlerin haksız el atanların kullanımında bırakılması, bu kişilere satılması süreci yaşanmaktadır. Diğer taraftan ise, üzerinde orman örtüsü var diye eski tarihli mülkiyet belgeleri geçersiz sayılıp maliklerine de her hangi bir hak tanınmamaktadır.

Ormanı tahrip edeni adeta ödüllendiren ve uzun yıllar boyu süren geleneksel faydalanma ve sahiplenme biçimini dikkate almayan ormancılık mevzuatı, özellikle orman kadaströsunun henüz ilk çeyreğinin bitirilebildiği DKB’de bölge halkının ciddi direnişe neden olmaktadır. Bu karşı çıkış orman kadaströ çalışmalarını aksatmakta, daha da önemlisi, orman tahriplerine neden olmaktadır. Bölge orman varlığının % 12’si mülkiyet çekişmesine konudur. Bu alan içinde 4785 Sayılı Yasa’nın rolü % 4 seviyelerinde kalmakta olup, devletleştirme yasası sonuçlarının ortadan kaldırılması halinde dahi % 8’lik dilim için çekişme sürecektir. Diğer bir anlatımla, devletleştirmeden dönülmesi, bu yerlerin Yugoslavya, Polonya, Bulgaristan gibi ülkelerde olduğu gibi eski sahiplerine iade edilmesi, sorunu azaltacak ancak tamamen çözümlenmeyecektir.

Bununla birlikte, devletin eski tarihlerde vermiş olduğu mülkiyet belgelerine itibar etmesi, halkın yeterince hak arayamadığı biçimde devletleştirilen ormanlar için eski sahiplerine hak tanınması bölgede yaşayanların devlete güveninde ciddi bir iyileşme sağlayacaktır. Zira, halkın çoğu kendini kandırılmış hissetmektedir. Birçok yerde devletin tevzi yoluyla bedeli karşılığında sattığı, tapusunu verdiği yerleri, daha taksitleri bitmeden devletleşmiş olduğu gerekçesine dayanarak geri almış olması, halkın haberdar olduğunda da, zamanının geçtiği öne sürülerek hiçbir bedel de ödemeye yanaşılmaması kabul edilemez görülmektedir. Türkiye ile aynı sorunların yaşandığı Dünya ülkelerine bakıldığında; bu ülkelerde de ormanların devlet mülkiyetine alınması ve devlet tarafından işletilmesinin, korumaya, verimli işletmeye yetmediği görülmektedir. Birçok ülkede çıkış yolu olarak, yerel halkın korumaya katılımı, yerleşim alanı çevresindeki ormanların bu gruplarca sahiplenilmesi ve işletilmesine olanak tanınması gibi yöntemlere başvurulduğu ve başarılı sonuçların da alındığı görülmektedir (İddi ve Schöholm, 1997).

Ülkemizde yaşanan orman mülkiyeti sorununun çözümünde, devlet ile halkın amaçlarının örtüşmesi, ortak çıkarların tespiti ve sorunların çözümünde ortak hareket etmeleri sağlanmalıdır. Bu sürecin sağlıklı işletilebilmesi için 4785 sayılı Orman Kanunu yürürlükten kaldırılması dahil, tüm olasılıklar hesaba katılmalıdır. Devlet, geçmiş yıllarda çeşitli şekillerde vermiş olduğu mülkiyet ve tasarruf belgelerine sahip çıkmalı, bu belgeleri yok saymamalıdır.

Devletleştirme Yasası'nın iptali bir takım sorunların doğmasına neden olabilecektir. Anayasal, yasal ve uygulama alanında doğabilecek sorunların neler olabileceği ve bu sorunların giderilmesi için ne gibi önlemlerin alınabileceği konuları geniş katımlı görüşmeler yapılarak ortaya konulabilir. Bu konuda yapılabilecekler ile ilgili olarak aşağıda öneriler getirilmeye çalışılmıştır. Öne sürülen bu görüşler tartışmaya açıktır. Önemli olan, sorunun görülmesi ve çıkış yolu aranmasıdır. Dayatmacı bir anlayışla sürdürülen orman kadastrosu yaşatılamamaktadır. Bu anlayış devam ettiği sürece yaşatılamayacaktır ve daha da önemlisi bu şekilde yapılan kadastro orman tahribatına neden olmaktadır.

Devletleştirme Yasası'nın iptali halinde ülkedeki orman varlığının artması olasılığı yüksektir. Bu sayede, bir taraftan devlet ormanı saymanın baskısı ile ağaçlık alanların orman sayılmaması şeklindeki bilime aykırı yasalama girişimleri ortadan kalkacağından, orman olarak tanımlanan alanda artış olacaktır. Ayrıca halk tarafından, orman ağaçları mülkiyeti tehdit eden bir unsur olarak görülmeyecek, yetiştirilmesinde, doğal olarak yetişenlerin korunmasında daha duyarlı olması olanaklı olacaktır. Türkiye ve özellikle uygun iklim koşulları nedeniyle Karadeniz Bölgesi'nde dışa göç nedeniyle terk edilen alanlarda önemli orman artışı olmaktadır. Yasal değişiklik bu oluşuma da artırıcı katkı sağlayacaktır.

Özel kişilerin mülkiyetinde bulunan ormanlar, devlet ormanlarının içinde parçalı, bölük pörçük bir yapıda bulunabilmektedir. Ayrıca, sahipli ormanın sınırları devlet ormanı aleyhine genişletilmiş olabilir. Bu ve benzeri şekilde bulunup, devlet ormanı bütünlüğünü bozan, ormancılık hizmetlerini aksatacak özel ormanlar, yasal (tapuda yazılı miktar) büyüklükleri esas alınarak kadastro sırasında kamulaştırılabilir. Bu uygulama, kamulaştırma bedeli ödeneceğinden ve kamusal yararın gözetilmesi söz konusu olacağından hakkaniyete uygun olacaktır. Bu tür ormanlar dışında, tarım ve yerleşim alanları ile iç içe orman parçaları bulunmaktadır. Özellikle DKB'de, yaygın olarak görülen bu durumdaki ormanlarda, özel orman mülkiyetine dokunulmamalıdır. Bu tür ağaçlık alanlardan faydalanma da özel kurallara bağlanarak devamlılıkları güvenceye alınmakla yetinilmelidir.

Yasa iptali ve değişikliği yapılmış orman kadastrosunu etkileyecek, bu alanlarda yeniden çalışılması gerekecektir. Durum böyle olmakla birlikte, sorunun aşılmasında başka yol görülememekte, ayrıca, devlet ormanları içindeki sahipli parçalı yerler sadece kamulaştırılacağından, orman sınırında değişiklik olmayacaktır. Yerleşim alanları içindeki ormanlarında sınırları sabit kalacak, sahibi değişebileceğinden, bu yerlerde de önemli sıkıntı yaşanmayacağı düşünülmektedir. Mevcut Yasa'da orman sayılmayan bir kısım alanların orman tanımı kapsamına alınması ve sürekliliğinin sağlanmasında orman sınırlarının yeniden belirlenmesi gündeme gelecektir. Ayrıca, arazi yetenek sınıfları dikkate alınmadan tespit edilebilen en eski tarihteki orman örtüsüne dayalı orman arazisi belirleme yönteminin sağlık derecesi de tartışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, M., 1987. *Anayasalarımız ve Ormanların Korunması, Cumhuriyet Dönemi Ormancılığımızda 3116 Sayılı Orman Yasası ve Sonrası Sempozyumu, Türkiye Ormanlıklar Derneği Yayınları No: 10, Ankara.*
- Anonim, 2005. *Orman Genel Müdürlüğü Arşiv Kayıtları, Ankara.*
- Ayanoğlu, S., 1997. *Devlet Orman Mülkiyeti ve Devlet Orman İşletmeciliği Prensipleri, Doğal Kaynak Kullanımında Alternatif Yöntemler Yeni Yaklaşımlar, Moderatör: Vural Fuat Savaş, ISBN: 975- 7218-09-X, 69-79, Ankara.*
- Ayaz, H. 2002. *Türkiye Ormancılığında Özel Orman Mülkiyeti, II. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı I. Cilt, 105–111, 15-18 Mayıs 2002, Artvin*
- Ayaz, H., 2004. *Türkiye Ormancılığında 4785 Sayılı Yasanın Uygulanması ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Cantürk GÜMÜŞ, IX+163, Trabzon.*
- Bingöl, İ.H., 1990. *Geçmişten-Günümüze Ormanlarımız ve Ormancılığımız, Ormancılık Eğitim Vakfı Yayın No: 4, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, Cilt I, XI+157+144 Ek, İstanbul.*
- Bingöl, İ.H., 1990. *Geçmişten-Günümüze Ormanlarımız ve Ormancılığımız, Ormancılık Eğitim Vakfı Yayın No: 4, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, Cilt II, XII+509+144 Ek, İstanbul.*
- Carino, J., 1997. *Yerli Halklar, Orman Köylüleri, Kadınlar ve Yerel Topluluklar, XI. Dünya Ormancılık Kongresi 13-22 Ekim 1997, Bildiriler Kitabı, Cilt: 5, 115-125, Antalya.*
- Diker, M., 1947. *Türkiye'de Ormancılık Dün-Bugün-Yarın, T.C. Tarım Bakanlığı OGM Yayınlarından, Sayı: 61, Akın Matbaası, VI+132, Ankara.*

- DPT, 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No: DPT: 2531, ÖİK: 547, XI+539, Ankara.
- Gümüş, C. 1999. *Türkiye’de Orman Rejimi Orman Tanımı ve 4785 Sayılı Yasa, Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman Mülkiyet Sorunları Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*, 8-10 Ekim 1999, 60-76, Trabzon.
- Gümüş, C., Toksoy, D., 2001. *2000’li Yıllarda 4785 Sayılı Yasa, Türkiye Ormancılar Derneği 1. Ulusal Ormancılık Kongresi, 19-20 Mart 2001*, ISBN 975-93478-0-6, Türkiye Ormancılar Derneği yayını No: 1, Kalender Ofset, 343-352, Ankara.
- Gümüş, C., 1992. *Amasya Orman Bölge Müdürlüğünde Orman Suçlarının Nedenleri*, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Avni Yücel Eryılmaz, VI+230, Trabzon.
- Diker, M. 1947. *Türkiye’de Ormancılık Dün-Bugün-Yarın*, T.C. Tarım Bakanlığı OGM Yayınlarından, Sayı: 61, Akın Matbaası, VI+132, Ankara.
- Eryılmaz, A.Y., 1983. *Türkiye Ormancılık Politikası Sorunları ve Bunlara İlişkin Öneriler*, KTÜ. Orman Fakültesi Dergisi, Yıl: 1983, Cilt: 6, Sayı: 2, 266-287, Trabzon.
- FAO, 2000. *Forest Resources of Europe, CIS, North America, Australia, Japan and New Zealand, Main Report*, ISBN 92-1-116735-3, ISSN 1020-2269, United Nations Publication, XX+445, New York and Geneva.
- Özdönmez, M., İstanbullu T., Akesen A., 1989. *Ormancılık Politikası*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3553, O.F. Yayın No: 401, 301, XXIII+1475, İstanbul.
- Özdönmez, M., Akesen, A., Ekizoğlu, A., 1998. *Cumhuriyet Ormancılığındaki Dönüm Noktaları, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 21-23 Ekim 1998, İ.Ü. Yayın No: 4187, Fakülte Yayın No: 458, 3-11, İstanbul.
- TBMM, 1945a. *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 19, Ref: 000-4, D: 07, C: 19, Ankara.
- Yund, K. 1987. *Türkiye Ormancılığında Yasalaşma, Yasaları Uygulama, Ormancılığımızda 3116 Sayılı Orman Yasası ve Sonrası Sempozyumu, Türkiye Ormancılar Derneği Yayınları No: 10*, Ankara.
- Anonim, 2003. *Forest Ownership and Decentralised Forest Management* http://www.iucn.org/themes/fcp/forestissues/fmanag_ownership.htm, Erişim 11 Nisan 2006.
- İrland, L.C., 2005. *USA Forest Ownership: Historic and Global Perspective*, <http://www.umaine.edu/mcsc/MPR/Vol14No1/MPR3irlandLR.pdf>, Erişim 7 Nisan 2006.
- İddi, S., Schöholm, H., 1997. *Doğal Ormanların Köy Düzeyinde Yönetimi: En Üst Kalkınma Hedefine Ulaşma*, XI. Dünya Ormancılık Kongresi 13-22 Ekim 1997, Bildiriler Kitabı, Cilt: 5, 66-73, Antalya.
- Kızılay, E., 1991. *6831 Sayılı Orman Kanunu ve Orman Suçlarının takibi, İlgili Kanunlar-Uygulama ve Yönetmelikleri Yargıtay Kararları*, 928, Ankara.
- T.C. Resmi Gazete, 1945. *Orman Kanununa Bazı Hükümler Eklenmesi ve Bu Kanununun 1. Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, Yayın Tarihi: 13.07.1945, Sayı: 6056, Ankara.
- Merlo, M. ve Paveri M., 1997. *Orman Politikasının Oluşumu ve Uygulanması*, XI. Dünya Ormancılık Kongresi 13-22 Ekim 1997, Bildiriler Kitabı, Cilt: 5, 199-213, Antalya.
- Özdönmez, M., 1971. *Türkiye’de Ağaçlandırması Söz Konusu Olabilecek Alanlar ve Nitelikleri*, İÜ. Orman Fakültesi Seri:B, Cilt:XXI, Sayı:1, Ayrı Baskı, 85-95, İstanbul.
- Simenov, A.I. ve Kovatchev, B.K., 1998. *Forest Resources, Policy, Legislation and Institution in Bulgaria* http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=/DOCREP/004/X4009E/X4009E02.htm Erişim, 07 Nisan 2006.
- Niksova, N., 2001. *Forest Ownership*, niksova@geodezy.gov.sk., Erişim 29 Mayıs 2001.
- Türker, M.F., Balık, T., Ayaz, H., 1999. *Sosyal İhtilaflı Orman Alanlarının Orman İşletmeciliği Faaliyetleri Üzerine Etkileri (Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği, Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman Mülkiyeti Sorunları Sempozyumu, Bildiri Metinleri Kitabı*, 251-260, Trabzon.

AV VE YABAN HAYATI YÖNETİMİNDE AVCILARIN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

İsmail ŞAFAK

Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü

ÖZET

Av ve yaban hayatı kaynağını yönetenlerin ve kaynağı kullanan avcılarının sorunlarının her birini önemsemek ve uygun çözüm yolları planlamak gerekmektedir. Av ve yaban hayatı yönetimindeki sorunların temelinde planlama, örgütlenme, eşgüdüm ve haberleşme vb. eksikliklerin bulunduğu bilinmekte ancak, sorunların kültürle olan ilişkisi önemsenmemektedir. Diğer bir ifadeyle, avcılarının kültürel niteliklerini saptamaya yönelik araştırmalara kaynak yönetimi açısından gereksinim bulunmaktadır. Araştırma İzmir ilindeki avcı dernekleri ve bu derneklere kayıtlı avcılarını kapsamaktadır. Sonuçlar 26 avcı derneğinde, 96 avcı ile yüz yüze gerçekleştirilen anket verilerine dayanmaktadır. Av ve yaban hayatı yönetimindeki sorunların çoğu, insan yapısını ve kültürel hassasiyet alanlarını tanımamaktan kaynaklanmaktadır. Çalışmada, İzmir ilindeki avcılarının kültürünü oluşturan değerler, liderler ve kahramanlar, törenler ve semboller, öykü ve efsaneler, dil, örfler, normlar ve örgütsel sosyalleşme kapsamında ele alınmıştır. Avcıların eğitiminde, ödüllendirilmede, cezalandırmada, huzurlu ve mutlu kılabilmede, etkin yönetimde kültürel özelliklerin yani, zihinsel ve ruhsal yapının payı büyüktür. Bu unsurların ve bunları etkileyen faktörlerin bilinmesinin av ve yaban hayatı yönetimindeki önemi çalışmada vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avcılık, Avcı Kültürü, Av ve Yaban Hayatı Yönetimi

GİRİŞ

KÜLTÜR VE ÖRGÜT KÜLTÜRÜ KAVRAMI

Kültür kuşaktan kuşağa aktarılan, toplumdan bireye kazandırılan bir yaşam biçimi olup, insan tarafından oluşturulmuş ve yaratılmış olan maddi ve moral öğelerden oluşan bir çerçevedir (Çağlar, 2001). Bu yönüyle kültür başlangıçtan günümüze değişime uğrayarak gelmiştir. İnsanlar doğduğunda herhangi bir kültüre sahip değildir. Dolayısıyla, kültürün kazanılması ilk önce ailede başlar, sonra toplumsal süreçte devam eder. Kültür içgüdüsel ve kalıtsal olmayıp, bireyin doğduktan sonraki yaşantısında kazandığı alışkanlık, davranış ve tepki eğilimleri kültürü oluşturur.

Toplumlar birey ya da küçük grupların bir araya gelmesiyle oluşan kalabalıklar değildir. Kültür sosyal kişiliğin oluşmasına katkıda bulunarak, toplumları oluşturan farklı kişilik ve kimlikleri ortaya çıkarmaktadır. Toplumlar ve bireyler, neyi nasıl yapacaklarını ve ne şekilde davranacaklarını kültür kalıpları ile öğrenmektedirler (Köse ve ark., 2001). Toplumlararası kültürel farklılaşmanın temelinde kültür unsurları denilen olgular bulunmaktadır. Bunların her toplumda anlaşılma ve yorumlanma biçimi farklıdır. Bu yüzden kültür unsurlarının sıralanmasında bir birliktelik yoktur (Çağlar, 2001).

Örgüt kültürü değerler, liderler ve kahramanlar, törenler ve semboller, öykü ve efsaneler, dil, örfler, normlar, örgütsel sosyalleşme unsurlarından oluşmaktadır (Köse ve ark., 2001). Her ne kadar, örgüt kültürünü oluşturan unsurlar toplumsal kültürü oluşturan unsurlarla aynı ise de; her örgütte yer alan insanın yapısı, kültürü oluşturan unsurların örgütlerde taşıdıkları anlam ve tepki düzeyleri birbirinden farklıdır (Gürçay, 2001). Bu kültür bireyler ve takımlar arasındaki ilişkileri, çevre ile ilişkileri, faaliyetleri başka bir deyişle örgütsel yaklaşımı düzenler, örgütün geleceğini belirler (Köse ve ark., 2001).

Değerler bir kültürde neyin doğru veya yanlış, neyin güzel veya çirkin, neyin önemli veya önemsiz vs. olduğunun göstergesi olarak tanımlanmaktadır. Birey kendisine öğretilen bu değer yargılarına göre hareket etmekte aksi takdirde toplumdan dışlanmaktadır (Anıl, 2004). Değerler bireyler göre farklılaşabilir. Bireysel değerler, grup ve toplum bağlamında ortaya çıkan değerlerin kaynağını oluşturmaktadır. Ancak toplumsallaşmış ve kurumsallaşmış değerler, bireysel değerlerden daha önemlidir (Geray 1991).

Normlar değerler sistemine bağlı olarak her toplumda bireylere yol gösteren doğru ve yanlış olumlu ve olumsuz belirleyen kurallar, standartlar ve fikirler bütünü biçiminde ortaya çıkmaktadır. Normlar genel olarak uyulması gereken kurallar biçiminde ifade edilirler. Kimi zaman açıkça dile getirilmezler, yazılı değildirlir ancak örgüt üyelerinin davranış biçimleri üzerinde önemli etkiye sahiptirler (Peşken ve Oruç, 2001).

Lider ve Kahramanlar örgütün değerlerini ve kültürünü kişiliklerinde somutlaştıran kişilerdir. Örgüt içinde her üyenin bireysel performansını örnek aldığı kişiler olan lider ve kahramanlar aynı zamanda ulaşılabilir bir kişiliği de temsil ederler (Peşken ve Oruç, 2001). Lider ve Kahramanlar canlı veya ölü, gerçek ya da hayal ürünü olan, toplum için bir davranış modelini temsil eden kişilerdir (Bengil, 2003).

Öykü ve efsaneler örgütün geçmişi ve bugünkü durumu arasında köprü görevi görürler. Örgütsel değerlerin yayılmasına ve yerleşmesine yardımcı olurlar. Örgütün kahramanlarını ve sembollerini canlandırır (Köse ve ark., 2001).

Tören, belirli bir kişi ya da topluluğu ilgilendiren özel bir olay için düzenlenmiş planlı bir aktiviteyi simge olarak ya da belirli bir anlamı diğerlerine iletmek için nesne ya da olay şeklinde kullanılan ifadelerdir (Köse ve ark., 2001). Simgeler yalnızca belli bir kültürdeki kişiler tarafından anlaşılacak resim, kelime, jest veya objelerdir (Bengil, 2003). Simgeler, kültür olgusunun dışarıdan gözlenebilen, dışa yansıyan öğelerini ifade etmektedir.

Dil, sadece kelimelerden oluşan bir yapı değil, aynı zamanda jest, el kol veya baş hareketlerinden doğan bir olguyu da ifade etmektedir. Toplum içinde insanların günlük tavır ve hareket tarzlarını ve yaşama yöntemlerini düzenleyen kurallara örf denmektedir. Bu kurallar, topluma tarihsel süreçte yerleşmiştir. Bir takım sosyal baskılar insanları bu kurallara uymaya zorlamaktadır (Kavi, 2005). Örgütsel sosyalleşme örgüt kültürünü öğrenme, örgüt kültürüne uyum sağlama olarak tanımlanabilir. Örgütsel sosyalleşme Örgüte yeni katılan ya da aynı örgütte farklı bir işe geçen iş görenin, kendisinden beklenen tutum, değer ve davranışları öğrenme sürecidir (Köse ve ark., 2001). Örgüt kültürü, örgütte yönetimin değişimi ve performansın artırılmasına neden olan bir çevre yaratma işlevi görmektedir. Örgüt kültürünün işlevleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Akıncı, 1998);

Örgütte, genellikle paylaşılan değerlerin örgütün daha sonraki kuşaklarına taşınmasını sağlar ve böylece, örgütün sürekliliğine katkısı olur. Örgütün kişiliği ve kimliğini tanımlar ve elemanlar bu kimlikle tanınır. Çalışanları motive eder. Güçlü ve pazara/piyasaya yönelimliyse; politika kitapçıklarına, örgüt şemalarına, ayrıntılı işlem ve kurallara ilişkin dokümanlara daha az gerek duyulur, planlama ve karar almayı kolaylaştırır. Kültürel değer ve amaçlar, çalışanların örgüt bakımından önemli olanın neler olduğunu kavramalarını ve buna göre davranmalarını sağlar. Elemanların yaşamına anlam kattı onu zenginleştirir. Gerekliğinde yapısal değişimi kolaylaştırıcı rol oynar. Paylaşılan değerler örgütün toplumsal boyutlarını birleştirme bakımından önem taşır. Örgütsel amaçların ve kalıcılığın kaynağı olma işlevi görür. Sürekli uyum sağlamaya elverişli özelliklere sahipse, örgütün varlığını sürdürmesi işlevi görür.

AVCILIK VE AVCI KÜLTÜRÜ KAVRAMI

Ortega (1997) `de insanları mutlu kılan uğraşlar avlanmak, dans etmek, yarışmak ve konuşmak olarak dört ana gruba ayrılmıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de avcılık, bir canlıyı öldürmenin diğer canlıya haz verdiği tek durumdur. Ancak geçmişin izlerini taşıyarak günümüze kadar gelen avlanma tutkusunun yok sayılması da, gerçekçi bir yaklaşım olmamaktadır (Ortega, 1997).

Avcı kültürü, avlanma şeklini ve faaliyetlerinin sonucunu etkileyen, belirli insan topluluklarının oluşturulan, inanç, değer, duygu ve düşünceler, örf ve adetler ile diğer kişiler arasındaki ilişkilerin sonuçlarının tamamıdır. Avcı kültürün temel öğeleri değerler, liderler ve kahramanlar, törenler ve imgeler, öykü ve efsaneler, dil, örfler, normlar başlıkları altında toplanabilir. Avcı kültürü, avcılara farklı bir kimlik vermekte, avcılığa bağlanmaya yardımcı olmakta ve avcılar tarafından paylaşılmaktadır.

Geray ve Iğircik (2002) `de Türkiye `de avlanma kültürünün henüz yerleşmediği, yaban hayvanlarına yönelik en önemli tehdidin avcılardan geldiği belirtilmektedir. Yine avcılarının büyük çoğunluğunun avladığı

hayvanları tanımadığı, hiç bir kurala bağlı kalmaksızın önüne çıkan her türden ve her yaşta yaban hayvanını kayıtsızca avlayabildiği vurgulanmaktadır. Aynı yayında avcılarının av ve yaban hayatı kaynaklarına karşı takındıkları bu tutumun değişmesi gerektiği ve çevreye duyarlı bir topluluk haline gelmeleri için yeni değerleri benimsemelerinin zorunlu olduğu ifade edilmektedir.

Av ve yaban hayatı yönetiminde avlanmayı üstün ilkelere, normlara ve değerlere kavuşturmak gibi bir görevle karşı karşıya bulunmaktadır. Ne var ki, bu değerler yalnız avlananların değil, aynı zamanda kaynağın sahiplerinin veya yöneticilerinin de değerleri haline gelmelidir. Yani yaban hayatını yönetenlerle bu kaynaklardan mutluluk sağlamayı hedef edinenlerin değerlerinde bütünleşme yaşanmalıdır (Geray, 2000).

Türk toplumunun avcılar bazında kültürel niteliklerini saptamaya yönelik araştırmalara gereksinim bulunmaktadır. Sorunların çoğu, insan yapısını ve kültürel hassasiyet alanlarını tanımamaktan kaynaklanmaktadır. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün etkili ve verimli bir kaynak yönetimi için kültürel nitelikleri bilmesi gerekmektedir. Avcıları eğitmede, ödüllendirmede, cezalandırmada, huzurlu ve mutlu kılabilmeye, etkin yönetmede kültürel özelliklerin yani, zihinsel ve ruhsal yapının bilinmesinin payı büyüktür.

Av ve yaban hayatı yönetimindeki sorunlar nedenleri ve çözüm biçimi bakımından incelendiğinde, bunların toplumun kültürel yapısı ile çok yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir. Nitekim bu çalışmada, İzmir ilindeki avcılarının kültür özellikleri değerler, liderler ve kahramanlar, törenler ve simgeler, öykü ve efsaneler, dil, örfler, normlar ve örgütsel sosyalleşme kapsamında ele alınarak belirlenmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma alanı olarak seçilen İzmir İli'ndeki avcı derneklerinin adı, adresi, telefon numaralarına ait veriler İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Başmühendisliği (DKMPB)'nden temin edilmiştir. İzmir İli'nde 144 avcı derneği bulunmaktadır. Haziran ve Temmuz (2005) aylarında 26 avcı derneğinde 96 avcı ile yüz yüze anket yapılmıştır.

Anket yapmak üzere rasgele belirlenen avcı derneğine gidildiğinde, öncelikle dernek başkanı ile görüşülmüş ve gönüllü olarak ankete katılmak isteyen avcılar belirlenmiştir. Anket formu 30 sorudan oluşmakta olup, avcı kültür unsurlarını ve bunların ağırlığını belirlemeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Anket sorularından üçü avcı derneklerini tanımaya, sekizi avcılarının demografik özelliklerini belirlemeye, dördü kişisel eğilimleri ortaya çıkarmaya ve 15'i kültür bileşenlerini saptamaya yönelik olarak seçilmiştir.

Anket formlarında avcılara birden fazla seçeneği işaretleme olanağı tanınmıştır. Bu nedenle bulgular bölümünde verilen tablolardaki yüzde sütunlarının toplamı ile metin içerisinde verilen yüzdelerin toplamı % 100'ü aşmaktadır. Bu değerlendirme biçimi avcılarının sorulara verdiği cevapların ağırlıklarının net olarak görülmesi amacıyla tercih edilmiştir.

BULGULAR

DEMOGRAFİK VE KİŞİSEL EĞİLİMLER İLE İLGİLİ BULGULAR

Avcı derneklerinin kuruluşu genelde 20 yıl ve öncesine dayanmaktadır. Bornova Avcılar Derneği (1937) ilk kurulan avcı derneği olup, bunu Menemen (1948), Buca (1949), Balçova (1950), Tire (1951) avcı dernekleri izlemiştir.

Avcıların ortalama yaşı 46,5'dir. Bunların % 15,6'sı 18-34; %39,6'sı 35-49; %34,4'ü 50-59, % 10,4'ü 60 ve üstü yaşlarda bulunmaktadır.

Avcıların % 57,3'ü ilkokul, % 13,5'i ortaokul, % 19,8'i lise ve % 9,4'ü üniversite mezunudur. Bu bağlamda avcılarının % 71'i ilköğretim düzeyinde eğitim almış olup, avcılarının ortalama eğitim süresi 7,7 yıldır. Türkiye'de erkeklerin ortalama eğitim süresi 7,0 yıldır (TÜİK, 2005). Avcı derneğine üye olma ve avcılıkla ilgilenme süresi ortalama 19,2 yıldır.

Avcılarının % 33,3'ü emekli, %14,6'sı esnaf, % 12,5'i işçi, % 11,4'ü şoför, % 8,3'ü çiftçi, % 7,3'ü mühendis veya teknisyen, % 6,3'ü serbest meslek ve % 6,3'ü memurdur.

Gelir ortalaması bazında incelendiğinde, Türkiye'de 2004 yılı ortalama kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla 5974,90 YTL (TCMB, 2005) iken, avcılarının ortalama yıllık geliri 7256,25 YTL'dir. Avcılar bir avlanma sezonunda yıllık gelirlerinin ortalama % 6,3'ünü (458,40 YTL) fişek, ulaşım, giyim, beslenme alımları için

harcamaktadır. Bu harcamaların % 40,7'si (186,34 YTL) ulaşım gideri, % 25,1'i (115,01 YTL) fişek alımı, % 24,0'ı (110,22 YTL) beslenme gideri ve % 10,2'si (46,83 YTL) giyim gideri şeklinde dağılım göstermektedir. Avcılar bir av sezonunda ortalama 293,3 adet fişek kullanmaktadır.

Yasal çerçevede avlanabilmek için kamu kuruluşları tarafından alınan yıllık avlanma izin bedelleri ile av köpeği giderleri yukarıda belirtilen avcı giderleri içerisinde yer almamaktadır. Avcıların % 62,5'i bir, % 8,3'ü iki, % 3,2'ü üç av köpeğine sahiptir. Av köpeği olmayan avcıların oranı % 26'dır. Avcıların % 20,8'i avlanma esnasında sürekli olarak fotoğraf makinesi taşımaktadır.

Avcıların % 84'ü haftada en az bir kez ava gitmektedir. Avcılar % 69 oranında kanatlı av hayvanlarını tercih etmektedir. Avcıların % 24'ü köyden kente göç etmiştir. Avcıların % 41,7'sinde baba, dede ve akraba avcı bulunmamaktadır. Geriye kalan % 58,3'lük oranda bunlardan en az biri bulunmaktadır.

Bireyi avcı olmaya çeken nedenler sırasıyla doğa sevgisi (% 82), bedensel hareket yapma (% 68), arkadaşlarla birlikte olma isteği (% 53), doğada yalnız olma isteği (% 15), ateş etme zevki (% 14), hayvan avlama isteği (% 7) biçimindedir.

Avcıların yasal düzenlemelere bakış açısı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda avcıların % 47,9'u "devletin para toplamak için", % 28,1'i "avcılığın kurallara bağlanarak bilinçli avcı yetiştirilmesi için", % 27,1'i "avcılığı bürokratik işlemlerle zorlaştırmak için", % 26,0'ı "gelecek nesillerin avlanmasının garanti altına alınmak için" yasal düzenlemelerin gerçekleştirdiğini düşünmektedir.

AVCI KÜLTÜRÜNÜN BİLEŞENLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Örgüt kültürünün niteliği bakımından avcıların avcı derneğinin kuruluş amacını bilip-bilmediği araştırılmıştır. Bu durumda avcıların % 85,4'si üyesi bulunduğu avcı derneğinin amacını bilmektedir. Avcı derneklerinin kuruluş amaçları yukarıdaki ifadeler doğrultusunda kısaca "yöre avcılarının bir çatı altında toplanması, yöredeki avcıların kurallara uygun şekilde avlanmasını sağlama, üyelerin bürokratik işlemlerini yerine getirme" şeklinde özetlenebilir.

Avcıların % 45,8'i üyesi bulunduğu avcı derneğinin kuruluş hikâyesini bilmektedir. Kuruluş hikâyesi örgüt kültürünün gelişmesi açısından önemli olup, yeni katılacak üyelere örgüt hakkında bilgi verir. Avcı derneğinin kuruluşu ile ilgili hikâyeler çoğunlukla iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan birincisi bir grup avcının, üyesi oldukları avcı derneğinin amacını benimsememe ve/veya dernek yönetim biçimini beğenmeme ve/veya üye avcılar ile anlaşamama gibi nedenlerle yeni bir avcı derneği kurulmuştur. İkinci neden avcıların bir mekânda toplanmalarını sağlamak, yöre avcılığını kontrol edebilmek ve kaçak avcılıkla mücadele yapmak, üyelerin av tezkeresi, avlanma belgesi gibi bürokratik işlemlerini daha kolay yerine getirmelerini sağlama amacına hizmet etme isteğidir.

Avcıların % 70,8'ü avcıların örgütlenmesi gereğine inandığı, % 28,1'i çeşitli av programları düzenlediği, % 27,1'i avlanma belgesi alımında sağlanan çeşitli indirimlerden yararlandığı ve % 15,6'sının lokal vb. imkanlar için avcı derneğine üye olmuştur.

Avcıların % 62,5'i avcılar arasında paylaşılan güçlü bir kültürün bulunduğunu kabul etmektedir. Avcılar paylaşılan güçlü kültürün unsurlarını "sevgi, saygı, arkadaşlık, dostluk, kardeşlik, avcılığın ata sporu olması, dayanışma, sosyal hayatı düzenleme, av sohbetleri, bilinçli avlanma, çevre duyarlılığı, doğa koruma, grup ile avlanmaya gitme, her yaşta ve her sınıftan avcı ile arkadaşlık kurma, üyelerin resimlerini veya özel resimleri teşhir etme, av hayvanlarını doldurarak teşhir etme, üyelerin düğün, nişan gibi özel günlerine çiçek gönderme, üyelerin hastalık, ölüm, ekonomik sıkıntı vb. sorunlarını paylaşma, av hayvanı vuramayan avcıyla şakalaşma, yemek, mevlit, av bayramı gibi etkinlikler" şeklinde özetlemiştir.

Avcıların % 67,7'si avcılar arasında paylaşılan değerlerin bulunduğu yönünde görüş bildirmiştir. Avcıların paylaştığı değerler "dostluk ve arkadaşlık, av muhabbetleri, avcıların sorunlarının paylaşılması, vurulan av hayvanlarının av hayvanı vuramayan avcı ile paylaşılması, grup ile avlanmaya gitme, doğa, insan ve hayvan sevgisi, fedakarlık, her yaşta ve her sınıftan avcı ile arkadaşlık kurma, üyelerin resimlerini (ölmüş olanlar dahil) teşhir etme, saygı, yardımlaşma, yemek, mevlit, av bayramı gibi etkinlikler" şeklinde özetlenmiştir.

Avcılar "rasgele" terimi ile selamlaşmaktadır. Avcıların % 53,1'i avcılar arasında kullanılan ortak bir dilin bulunmadığını beyan etmiştir. Gerçekte, kültürel değerlerin gelişmesinde kullanılan temel araçlardan bir tanesi dil olup, her örgütün kendine özgü bir dili bulunmaktadır. Avcılar ortak dil öğeleri için aşağıdaki örnekleri vermiştir. "avı deldirdin", "avı kanattırdın", "karavana attın" ifadelerini kullanmaktadır. Avcılar arazide ıslık, düdük, el işareti ile anlaşmaktadır, Bazı avcılar yalan söyleyen avcı arkadaşlarını derneklerinde bulunan çanı

çalarak uyarılmaktadır. Bazı avcılar av hayvanı vuramayan avcının şapkasına av tüfeği ile ateş etmektedir. Bazı avcılar domuz avında, domuz vuramayan avcının pantolonunun paçasını kesmektedir.

Avcıların % 49'u yaratıcı ve değişimleri oluşturduğuna inandığı bir lider veya kahramanın avcı derneğinde bulunduğunu kabul etmektedir. Avcılar dernek başkanını, yönetim kurulu üyelerini çoğunlukla lider olarak görmektedir.

Avcıların % 69'u üyesi buldukları avcı derneğinin bir flaması ve/veya rozetinin bulunduğunu ifade etmiştir. Atış yapan avcı, av tüfeği, av yeleği, mızrak, keklük, şahin, kurt, ördek, tavşan, geyik başı, aslan, av köpeği gibi çeşitli öğeler flamanın içeriğini oluşturmaktadır. Flama genelde kırmızı bez üzerine çapraz tüfek, keklük ve tavşan (veya ördek) figürlerinden oluşmaktadır.

Avcılar genelde avcı yeleği, çizme ve kamuflajdan oluşan bir kıyafet ile avlanmaya gitmektedirler. Avcı derneklerinin bazılarında derneklerine özgü standart kıyafet tasarlanmıştır. Ancak avcılarının sadece % 15,6'sı bu tip standart bir kıyafet kullanmaktadır.

Avcı derneklerine yeni katılan avcılar için düzenlenen etkinlikler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen etkinlikler Tablo 1'de verilmiştir. Avcıların % 33,3'ü yeni üyelere yönelik hiçbir etkinliğin düzenlenmediğini belirtmiş olsa da, avlanma tekniklerinin öğretilmesi, doğa koruma ve büyüklere saygı en çok gerçekleştirilen etkinliklerdendir.

Avcı derneklerinin % 36,5'inde başarılı bir avcılık geçmişi bulunan, yaşlandığından dolayı artık avlanamayan ve/veya rahatsızlığından dolayı avcılığı bırakmak zorunda kalan avcılara yönelik özel bir tören yapılmaktadır. Bu derneklerin özel tören etkinlikleri yemek düzenleme, onur belgesi verme, plaket verme, fahri üye yapma şeklindedir.

Avcı derneklerinin bazıları Merkez Av Komisyonu tarafından belirlenen av sezonunun ilk gününü "av bayramı" olarak kutlamaktadır. Ayrıca bazı avcı dernekleri üyelerine yemek (pilav, kavurma vb.) vermektedir. Yine bazı avcı dernekleri mevlit okutmakta ve lokma dağıtmaktadır. Av bayramı ve yemek organizasyonlarında hatıra fotoğrafı çekilmekte, bu fotoğraflar avcı derneğinde teşhir edilmektedir.

Etkinliğin Çeşidi	Sayı	Yüzde
Avlanma tekniklerini öğretiyoruz	52	54,2
Doğayı koruması gerektiğini öğretiyoruz	36	37,5
Büyüklere saygı göstermesini öğretiyoruz	35	36,5
Arkadaşlarımızı tanıtıyoruz	34	35,4
Köpek bakımı ve eğitimini öğretiyoruz	31	32,3
Silah bakımını öğretiyoruz	30	31,3
Atış tekniklerini öğretiyoruz	28	29,2
Avcı eğitim kursuna gönderiyoruz	11	11,5
Hiçbir etkinlik gerçekleştiriyoruz	32	33,3

Tablo 1. Yeni Üye Avcılara Yönelik Gerçekleştirilen Etkinlikler

SONUÇLAR

İzmir İli'ndeki avcılarının 8 yıllık eğitim düzeyi ve yıllık 7256 YTL'lik gelir seviyesi ülkenin ortalama eğitim ve gelir seviyesinin üstündedir. Ülkemizin köy nüfusu köyden kente göç ile birlikte oldukça azalmıştır. İzmir ilindeki avcılarının içinde köyden kente göçen nüfusun payı % 24'dür.

İzmirli avcılarının büyük çoğunluğu kuş avcısıdır. Avcılığa başlamada doğa sevgisi, bedensel hareket yapma, arkadaşlarla birlikte olma ve doğada yalnız olma isteği öne çıkmaktadır. Bu özellikler avcı kültürünün geçmişten günümüze değişikliğe uğradığının bir göstergesidir.

Avcıların ortalama 19 yıldan beri avcılıkla ilgilenmesi, büyük bir çoğunluğunun genç olması ve ailelerinde baba, dede ve akraba avcı bulunması, avcılarının en az haftada bir gün ava gitme arzuları ile avcılarının av köpeği sahiplilik oranının yüksek oluşu avcı kültürünün devam edeceğinin bir göstergesidir.

Avcıların büyük bir çoğunluğunun; üyesi oldukları avcı derneğinin kuruluş amacını bilmesi, üyelerin güçlü bir kültürün ve paylaşılan değerlerin bir ögesi olduğunu kabul etmesi, üyelerin sosyalleşmeye açık oluşu, üyelerin örgütü simgeleyen bir flama tasarlaması, avcılarının selamlaşma tarzından (rastgele) haberdar oluşu avcı kültürünün varlığı bakımından olumlu özelliklerdendir.

Avcıların çoğunluğunun örgütte kullanılan ortak bir dilin varlığından haberdar olmaması, örgütün kuruluş hikâyesini bilmemesi, örgütte lider ve kahraman olarak kimseyi gösterememesi, bir mazeretten dolayı avcılığı bırakmak durumunda kalan arkadaşlarına yönelik özel bir tören gerçekleştirilmemesi, üyesi oldukları örgüte “sadece aidat ödeyerek” hizmet edeceğini düşünmesi bakımından verdikleri olumsuz cevaplar, örgüt kültürünün tam olarak yerleşmediğinin göstergesidir. Bu durum Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü personelinin İzmir avcılarını etkinliklerinde kullanamama nedeninin de bir göstergesidir.

İzmir ilindeki avcı derneklerinin kuruluş amaçları arasında olan av ve yaban hayvanlarının korunması ve geliştirilmesi, usulsüz ve kaçak avcılıkla mücadele, avcılarının örgütlenmelerinin sağlanması gibi konular 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununda kaynak yönetimine görev olarak verilmiştir. Kaynak yöneticilerinin görevlerini yerine getirebilmesinde avcı dernekleri ile işbirliği içerisinde girmenin oldukça büyük rolü bulunmaktadır. İki örgüt arasındaki işbirliği avcı derneklerinde sağlıklı bir örgüt kültürünün oluşturulması ile daha kolay sağlanabilecektir.

Avcılık etkinliği Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisine* uyarlandığında, eskiden fizyolojik ihtiyaçları gidermek için gerçekleştirilen avcılık, günümüzde üçüncü basamakta (sosyal ihtiyaçlar: gruba mensup olma, kabul edilme, dostluk) görülmektedir. Nitekim avcılarının % 41'inin bulunduğu il dışında en az bir kez avlanması, % 10,4'unün besin sağlamak amacıyla, % 68,9'unun arkadaşlarına (dostluğa) önem verdiği için avlanma etkinliğini gerçekleştirmesi, avcılarının gelirinin ülkenin kişi başına düşen ortalama gelirinden yüksek olması avcılık etkinliğinin artık sosyal ihtiyaçlar basamağında oluşunun göstergelerindendir.

**Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi beş basamaktan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları, sosyal ihtiyaçlar, Kendini gösterme ihtiyacı ve kendini tamamlama ihtiyacıdır (Köse, 1991).*

Avcıların % 48'i av ve yaban hayatı ile ilgili düzenlemeleri devletin para toplamak amacıyla yaptığını düşünmesi kaynak yönetimi açısından önemlidir. Diğer bir ifade ile, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü av ve yaban hayatı ile ilgili eylemlerinin nedenlerini avcılarının % 48'ine ulaştıramamaktadır. Bu iletişimsizlik av ve yaban hayatı yönetiminde yaşanan sorunların temel kaynağını ortaya koymaktadır.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile avcı derneği yöneticileri avcılarını yönetirken çeşitli seremoni ve törenleri, hikâye ve efsaneleri, lider ve kahramanları, sembolleri kullanarak sağlıklı bir avcı derneği kültürü oluşturabilirler. Nitekim bu kültür avcılarının daha iyi yönetilmelerini sağlayan ve avcılarının çevrelerinde karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olan bir araçtır.

Sonuç olarak sağlıklı bir avcı kültürü örgütsel amaçların ve kalıcılığın daha kolay yerine getirilmesine yardımcı olur. Ayrıca paylaşılan değerlerin gelecek kuşaklara taşınmasına, örgütün kişiliğinin ve kimliğinin tanımlanmasına, gerektiğinde yapısal değişimin sağlanmasına daha kolay olanak sağlar.

KAYNAKLAR

- Akıncı, B., 1998, *Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim, İletişim Yayınları*, 204 s. İstanbul.
- ANIL, N., 2004, *Kültür ve Uluslararası Pazarlama Karması. Celal Bayar Üniversitesi, İşletme Doktora Programı Seminer Notu*, 24 s., Manisa.
- Bengil, D., 2003, *Uluslararası Pazarlamada Reklam Mesajı Yaratılmasında Kültür ve Önemi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi)*, 97 s., İstanbul.
- Çağlar, İ., 2001, *Yönetim Kültürü Bağlamında Türk Yönetim Modelinin Saptanmasına Yönelik Kavramsal Bir Çalışma*, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:3, Sayfa:125-148,.
- Geray, U., 1991, *Toplum, Orman Kaynakları, Kültür İlişkileri. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Cilt:41, Sayı:1-2, Sayfa: 57-72, İstanbul.*
- Geray, U., 2000, *Av ve Yaban Hayatı Yönetiminde İlkeler. Av ve Yaban Hayatı Yönetiminde Yeni Politikalar Toplantısı (Tebliğler) 06-07 Temmuz 2000, Uludağ, Bursa.*
- Geray, U., Iğircık, M., 2002, *Türkiye’de Av Yaban Hayatı Eğitimi. Orman Mühendisliği Dergisi. Yıl 39, Sayı 8, Sayfa: 5-10, Ankara.*
- Gürçay, C., 2001, *İşletmelerde Örgüt Kültürü Faktörlerinin Farklı Boyutlarda Oluşmasında Sektörel Farklılığın Etkisi. Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi (İSGUC), Cilt: 3, Sayı: 1, <http://www.isguc.org/dergiarsivi3.php> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2005).*
- Kavi, E., 2005, *İşletme Yönetimi ve Kültür, www.ceterisparibus.net/arsiv/e_kavi.doc, (Erişim Tarihi:01 Eylül 2005)*
- Köse, S., 1991, *Güdülemenin Neresindeyiz?, Yirmi Birinci Yüzyılın Eşiğinde İşletmecilik Bilimi ve Uygulamaları Sempozyumu, DEÜ Manisa İİBF Yayın No:1, Sayfa: 117-122 Manisa.*
- Köse, S., Tetik, S, Ercan, C., 2001, *Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler. Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, Sayfa:219-241, Manisa.*
- Pekşen, G., Oruç, B., 2001, *Etkin Örgüt yapısının belirlenmesinde rol oynayan faktörler: Örgüt kültürü ve yapısı. 32 s., <http://www.ozyazilim.com/ozgur/marmara/organizasyon/orgutkulturu.html>. (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2005).*
- Ortega, D., 1997, *Avcılık Üstüne. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları. ISBN:975-363-772-1, 98 s., İstanbul.*
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2005, *Üretim, İstihdam ve Ücret Verileri, <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html>. (Erişim Tarihi:01 Eylül 2005)*
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2005, *Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri. <http://nkg.die.gov.tr/> (Erişim Tarihi:01 Eylül 2005)*

TÜRK ORMAN İŞÇİLERİNİN HUKUKİ DURUMU VE YASAL SORUNLARI

Mehmet KILIÇ

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

ÖZET

Sanayi kesiminde faaliyet gösteren işçilerin çalışma hayatından doğan haklarını hukuki güvenceye kavuşturmak amacı ile ortaya çıkan İş Hukuku, zaman içerisinde çalışma hayatında ortaya çıkan yeni iş kollarının gelişmesi ile diğer alanlarda faaliyet gösteren işçileri de kapsamına almıştır. Osmanlı İmparatorluğunda Batıda olduğu gibi sanayii sektörünün gelişmemesi çalışma hayatına ilişkin hukuki düzenlemelerin daha geç tarihlerde kabul edilmesine neden olmuştur. Türk Hukukunda Cumhuriyet dönemiyle başlayan modern kanunlaştırma faaliyetleri kapsamında çalışma hayatını düzenleyen özel kanunlar kabul edilmiştir. Ancak bu kanunların tamamında orman işçileri kapsam dışında bırakılmıştır. Son olarak kabul edilen 4857 sayılı İş Kanunu ile bazı sınırlamalarla da olsa, orman işçileri kapsama alınmış, bu işlerin diğer işkollarından farklı ve kendine has niteliklerinden dolayı, gerek bu işkolu kapsamına giren işler gerekse bu alanda faaliyet gösteren işçilerin çalışma koşullarını belirleyen ilke ve esaslar kabul edilen Yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Orman işçilerinin sınırlamalarla da olsa kanun kapsamına alınması olumlu bir gelişme olmakla birlikte, ormancılık faaliyetlerinin kendine has nitelikleri ve diğer işkollarından kesin sınırlarıyla ayrılan yönleri nedeniyle, çalışma hayatına ilişkin genel nitelikli kanunların kapsamına alınması yerine çıkarılacak özel düzenlemelerle kanuni güvenceye kavuşturulması daha isabetli bir yaklaşım olacaktır.

GİRİŞ

İş hukuku esas itibariyle, sanayi kesiminde faaliyet gösteren işçilerin işverenle olan ilişkilerini ve çalışma hayatından doğan haklarını inceleyen bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmıştır (Narmanlıoğlu, 1998). Sanayi devrimiyle birlikte artan işgücü ihtiyacı, büyük işçi yığınlarının ortaya çıkarak “işçi sınıfının” doğmasına neden olduğundan, bu sınıfın çalışma hayatından kaynaklanan haklarının hukuki olarak düzenlenmesi zorunluluğu doğmuştur. Çalışma hayatına ilişkin ilk hukuki düzenlemelerin, klasik hukuk sistemlerine hâkim olan sözleşme serbestisi ilkesini benimsemesi, ekonomik ve kişisel anlamda işverene bağımlı bulunan işçi kesiminin, işveren tarafından ileri sürülen her türlü çalışma şartını kabul etmek zorunda bırakılmıştır. Özellikle sanayi devriminden sonra, işveren tarafından ileri sürülen her türlü çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalan işçi sınıfının; kötü çalışma koşulları altında, düşük ücretle, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile sosyal güvenlik önlemlerinden yoksun olarak çalıştırıldığı görülmektedir (Süzek, 2006).

İşçi sınıfının çalışma hayatından kaynaklanan bu sorunları karşısında, devletin, işçi-işveren arasındaki ilişkilere doğrudan müdahalesi gündeme gelmiştir. Bu kapsamda değişik ülkeler tarafından işçilerin işverenle olan ilişkilerini düzenleyerek çalışma hayatından doğan haklarını güvence altına almaya yönelik özel kanuni düzenlemeler yapılmıştır. O güne kadar klasik medeni hukuk ve borçlar hukuku kapsamında hizmet akdi çerçevesinde ele alınan işçi işveren ilişkileri, artık kamu hukuku nitelikli ve yaptırımları devletler tarafından güvence altına alınan özel kanunlarla düzenlenmeye başlamıştır (Süzek, 2006).

Birinci Dünya Savaşından sonra imzalanan Versay Antlaşması ile kurulması kararlaştırılan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), adaletsizlik, sefalet ve fakirlik doğuran çalışma şartlarının insani bir düzeye getirilmesi amaçları ile 1919 yılında kurulmuştur (Süzek, 2006). Herhangi bir ayırım gözetmeksizin genel olarak çalışma hayatına ilişkin ilke ve esasları belirleyen ILO normları, iş hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. ILO tarafından alınan kararlar ve kabul edilen normlarla gelişen iş mevzuatı, doğrudan sanayi kesiminde faaliyet gösteren işçi sınıfını esas aldığından, ilk dönemlerde tarım ve orman kesiminde faaliyet gösteren işçiler, yapılan hukuki düzenlemelerin kapsamına alınmamıştır (Esener, 1973).

Batı hukuk sistemlerinde anılan gelişmeler yaşanırken, Türk Hukukunda, çalışma hayatına ilişkin düzenlemelerin daha geç tarihlerde yapıldığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğunda sanayi sektörünün

gelişmemesi, batıda olduğu gibi işçi sınıfını doğurmadığından, çalışma hayatına ilişkin ilk hukuki düzenlemeler, 1877 tarihli Mecellenin ile kabul edilmiştir.

Türk hukukunda Cumhuriyet dönemiyle başlayan modern kanunlaştırma faaliyetleri kapsamında diğer alanlarda olduğu gibi, çalışma hayatıyla ilgili yapılan kanuni düzenlemelerin tamamında orman işçileri kapsam dışında kalmıştır.

22.05.2003 tarihinde kabul edilen 4857 sayılı İş Kanunu (İK) ise, getirmiş olduğu bazı sınırlamalarla birlikte orman işçilerini kapsamına almış, orman işleri sayılan faaliyetlerin tespitini ilgili Bakanlık tarafından çıkartılacak yönetmeliklere bırakmıştır. Çalışma Bakanlığı tarafından kabul edilerek uygulamaya konulan Yönetmelikler ise, orman işçilerinin hukuki durumunun tespitinde yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, orman işçilerinin Türk hukukunda tabii olduğu hukuki rejimin tespit edilip, yürürlükteki mevzuatın yetersiz kaldığı noktaların ve karşılaşılan hukuki sorunların ele alınması büyük önem taşımaktadır.

ORMAN İŞÇİLERİNİN TABİ OLDUĞU HUKUKİ DÜZENLEMELER

4857 SAYILI KANUN ÖNCESİNDEKİ DÖNEM

22.05.2003 tarihinde kabul edilerek 10.06.2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4857 sayılı İş Kanunundan önce, değişik tarihlerde kabul edilen İş Kanunları uygulanmıştır. Türk Hukukunda kabul edilen ilk İş Kanunu olan 3008 sayılı Kanun, 15.06.1937 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1967 tarihine kadar yürürlükte kalan bu kanunda, genel olarak çalışma hayatına ilişkin esaslar düzenlenmiş olup, orman işçileri konusunda herhangi bir düzenleme yer almamıştır. 1961 Anayasasının getirmiş olduğu “sosyal devlet” anlayışını gerçekleştirmek ve çalışma hayatından kaynaklanan ihtiyaçları karşılamak amacıyla 12.08.1967 tarihinde 931 sayılı İş Kanunu kabul edilmiştir. 3008 sayılı İş Kanunu’nu yürürlükten kaldıran 931 sayılı Kanun ise, Anayasa Mahkemesinin 14.05.1970 tarih ve E. 1967/40, K. 1970/26 sayılı kararıyla iptal edilerek yürürlükten kaldırıldığından, 28.08.1971 tarihinde 1475 sayılı İş Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

1475 sayılı İş Kanunu, yaklaşık 32 yıl yürürlükte kaldıktan sonra, 4857 sayılı İş Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 1475 sayılı Kanundan önce kabul edilen 3008 ve 931 sayılı Kanunlarda, orman işçileri kapsam dışında bırakılmıştı. 1475 sayılı Kanunda orman işçileri kapsam dışında tutulmakla birlikte, bu kanunun yürürlükte kaldığı dönemde özellikle sendikacılık ve sosyal güvenlik konularını düzenleyen kanunlarda orman işçilerine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. 05.05.1983 tarihinde kabul 2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nun 60. maddesinin 1. fıkrasında, işçi ve işveren sendikalarının kurulabileceği işkolları arasında ormancılık işkolu da sayılmaktadır.

Sendikalar Kanunu yanında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu da kısıtlamalar içermekle birlikte orman işçilerine ilişkin hükümler öngörmektedir. 506 sayılı Kanunun uygulanması bakımından sigortalı sayılmayacak kimselerin düzenlendiği 3. maddesinin I numaralı fıkrasının A bendinin (a) ve (b) alt bentlerinde, kamu sektörüne ait orman işlerinde ücretle, özel sektöre ait orman işlerinde ücretle ve sürekli olarak çalışanların, bu kanun uygulanması bakımından sigortalı sayılmayacakları düzenlenmiştir. Başka bir ifade ile kamuda çalışan geçici orman işçileri ile daimi olsalar bile özel sektörde çalışan orman işçileri Sosyal Sigortalar Kanunu’nun kapsamı dışında tutulmuştur. Sendikalar Kanunu’nun işçi ve işveren sendikalarının kurulabilmesinin kabul edildiği 60. maddesi hükmü karşısında Sosyal Sigortalar Kanunu’nun sadece kamuda çalışan daimi orman işçilerini kapsamına almış olması, Anayasanın öngördüğü sosyal devlet ve eşitlik ilkelerine açıkça aykırılık teşkil etmektedir.

1475 sayılı Kanunun uygulandığı dönemde, orman işçileri bakımından kabul edilen önemli bir düzenleme ise İş Güvencesi Kanunu olarak bilinen 4733 sayılı Kanundur. 09.08.2002 tarihinde Kabul edilen ve 15.08.2002 tarih ve 24847 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan bu kanunla, 1475 sayılı İş Kanununun uygulanması bakımından tarım işçiliği sayılan faaliyetler belirlenmiş ve ayrıca, 50’den fazla işçi çalıştırılan tarım işlerinin yapıldığı işyerleri de kanun kapsamına alınmıştır.

Anılan Kanununun 1. maddesinde; aslında ormancılık faaliyetleri olan ve bu yönüyle de orman işleri sayılan “Fidanlık ve ağaçlandırma, tabii ve sunî tensil, orman koruma ve bakımı (yangın dahil), orman imar ve ıslahı, tohum toplama, ormancılık araştırma (sulama, dikim, yetiştirme, bakım), tali orman yolu yapımı ve onarımı, amenajman, silvikültür, orman ürünleri istihsalı, ana depolara nakil, son depolarda istif ve tasnif, millî parkların yapım, bakım ve geliştirilmesi işleri” de tarım işleri kapsamında düzenlenmiştir. Kanunun genel

gereğesinde tarım ve orman işlerinin de İş Kanunu kapsamına alındığı kabul edilmekle birlikte, orman işçiliği kapsamına giren işlerin de tarım işi olarak kabul edilmesinin gerekçesi anlaşılammaktadır. Kanun koyucunun bu tutumunun orman işçileri diye bir işçi sınıfı kabul etmediğinin de göstergesi olarak kabul edilebilir.

4773 sayılı Kanunun, orman işlerini de tarım işleri kabul eden uygulaması fazla sürmemiş ve 4857 sayılı İş Kanununun yürürlüğe girmesi ile bu hükümler yürürlükten kalkmıştır.

4857 SAYILI KANUNDAN SONRAKİ DÖNEM

4857 sayılı İş Kanunu, çalışma hayatında getirdiği yenilikler yanında, 1475 sayılı İş Kanunu yürürlükten kaldırması ve orman işçilerine ilişkin özel düzenlemeler öngörmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

4857 sayılı Kanunun uygulanmayacağı işlerin düzenlendiği istisnalar başlığı altındaki 4. maddesinde, 50'den az işçi çalıştırılan orman işlerinin yapıldığı işyeri veya işletmelerde sayılmıştır. Başka bir ifade ile 50 den fazla işçi çalıştırılan orman işlerinin yapıldığı işyeri veya işletmelerde bu kanun hükümlerinin uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Bunun dışında kanunun uygulanması bakımından orman işleri sayılan faaliyetler ve bu işlerde çalışma koşullarına ilişkin esaslar, Çalışma Bakanlığınca kabul edilen iki ayrı yönetmelikle düzenlenmiştir.

4857 sayılı Kanunun, 4. maddesinde belirtilen sınırlama dışında orman işçilerinin kanun kapsamına alınması; işçinin iş sözleşmesinden doğan hakları ile işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri ve çalışma hayatından kaynaklanan her türlü menfaatlerinin işveren tarafından kanuni olarak güvenceye kavuşturulması anlamına gelmektedir.

İK. m. 4'de yer alan düzenleme nedeniyle, 50 ve daha az işçi çalıştırılan orman işlerinin yapıldığı işyeri veya işletmelerde İş Kanunu hükümleri uygulanmayacaktır. İş Kanunu kapsamı dışında kalan işyerlerinde ise, Borçlar Kanununun ilgili hükümlerinin uygulanacağına ilişkin düzenleme İK. m. 10/2'de yer almaktadır. Bu durumda, kanun kapsamına girmeyen iş ilişkilerine Borçlar Kanununun hizmet akdine ilişkin hükümleri (m. 313-354) uygulanacaktır.

ORMAN İŞİ VE ORMAN İŞÇİSİ KAVRAMLARI

ORMAN İŞLERİ

Türk Hukukunda çalışma hayatıyla ilgili bu güne kadar kabul edilen kanuni düzenlemeler ormancılık sektörünü kapsamına almadığından orman işleri de kesin sınırları ile belirlenmemiştir.

6831 sayılı Orman Kanunu'nun değişik 40. maddesinde bir kısım orman işlerinin; “*ağaçlama, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma, imal gibi işler*” olduğu düzenlenmiştir. Ancak bu düzenleme ormancılık faaliyetleri kapsamında yürütülen orman işlerinin muhteva ve sınırlarını belirlemekten oldukça uzaktır. Gerçekten de orman işleri sadece, “*ağaçlama, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma, imal gibi işler*” den ibaret olmayıp, bunun dışında yürütülen diğer birçok faaliyet bulunmaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu 50'den fazla işçi çalıştırılan orman işlerin yapıldığı işyeri veya işletmeleri kapsamına aldığından, hangi tür işlerin bu kanunun uygulanması bakımından orman işi sayılacağı ve bu anlamda İş Kanunu kapsamına alınacağı konusunda, kanun metninde bir düzenleme öngörülmemiştir. Buna karşılık, İK. m. 111'de, “*Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşleri*” başlığı altında bir düzenleme getirilmiş ve orman işçiliği kapsamına giren işlerle bu işlerde faaliyet gösteren işçilerin çalışma koşullarına ilişkin esasların çıkarılacak olan yönetmelikle düzenleneceği hükme bağlanmıştır. İK. m. 111'e göre; “*Bir işin bu Kanunun uygulanması bakımından sanayi, ticaret, tarım ve orman işlerinden sayılıp sayılmayacağını Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığın bir yönetmelikle belirler. Tarım ve ormandan sayılan işlerde çalışanların, çalışma koşullarına ilişkin hükümleri, hizmet akdi, ücret, işin düzenlenmesi ile ilgili hususlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir*”.

İK. m. 111'de yer alan bu hüküm gereği Çalışma Bakanlığı tarafından orman işleri ve orman işçileri ile ilgili iki yönetmelik kabul edilmiştir. Bunlardan ilki, 28.02.2004 tarih ve 25387 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmelik, diğeri ise, 06.04.2004 tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışanların Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmeliktir. Bu yönetmeliklerde, orman işleri kavramının hukuki bir tanımı yapılmamakla birlikte, “orman işleri” kapsamına giren faaliyetler tek tek sayılmak suretiyle belirlenmiştir.

Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmeliğe ekli (C) listesinde, tarım ve orman işleri 4 bent halinde düzenlenmiştir. Burada yer alan düzenlemeye göre, orman işlerinin aşağıdaki faaliyetlerden oluştuğu kabul edilmiştir;

Fidanlık ve ormanlık yetiştirme, doğal ve yapay tensil, fidan ve ağaç dikim, bakım ve ıslahı, orman işletme ve işyeri sahasında depolara taşıma, sınıflandırma, istifleme, düzenleme, sulama, koruma, yangın ve zararlılarla mücadele, tohum toplama, ormancılık araştırma, amenajman, silvikültür, orman ürünlerinin üretilmesi, milli parkların düzenlenmesi, bakımı, korunması ve geliştirilmesi işleri.

Adı geçen yönetmeliğin, (C) listesi “Tarım ve Orman İşleri” başlığını taşıdığından, tarım ve orman işleri bakımından bir ayırım yapılmamış, listenin 4. bendinde yukarıda sayılan işler sıralanmıştır. Ancak, şunu hemen belirtmek gerekir ki ilgili yönetmelikte düzenlenen ve ormancılık faaliyetleri kapsamında orman işleri sayılan bu işlerin, orman işlerinin tamamını kapsadığı da söylenemez. Örneğin, orman yol ve sanat yapılarının yapımı ile bunların tamiri, bakımı ve inşaat işleri ile orman kadastro ve sınırlama işleri de orman işleri arasında yer almasına karşılık (Acar ve Şentürk, 1999) yönetmelikte yer verilmemiştir.

ORMAN İŞLERİNİN NİTELİKLERİ

4857 sayılı Kanunda ve Çalışma Bakanlığınca kabul edilen Yönetmeliklerde, “**tarım ve orman işleri**” ile “**tarım ve orman işçileri**” birbirinden ayrılmadığı gibi, kapsam ve sınırları da ayrı ayrı tespit edilmemiştir. Hatta 4773 sayılı Kanunda herhangi bir ayırım yapılmaksızın orman işleri, tarım işlerinin bir alt işkolu şeklinde düzenlenmiştir. Oysa tarım ve orman işleri hem muhteva ve sınırları hem de çalışma koşulları bakımından önemli farklılıklar taşımaktadır.

Öncelikle tarım işleri; çalışma süreleri ve şekilleri, karşılaşılan riskler, ücretler ve ücret belirleme esasları, işçi sağlığı ve iş güvenliği için alınması gerekli önlemler gibi bir çok yönden orman işlerine göre daha az risk taşıyan işlerdir (Aksoy ve Ark., 1994). Bu bakımdan, tarım işleri ile orman işlerinin birbirinden ayrılarak bağımsız ve ayrı birer işkolu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, orman işçilerinin, daha az risk taşıyan tarım işçileri ile aynı koşullarda değerlendirilmesi, yapılacak olan hukuki düzenlemelerin amacına ulaşmasında olumsuz etkiler yaratacaktır.

Orman işlerinin geniş bir alan üzerinde yapılması, bu işlerin ağır iş grubuna girmesi nedeniyle iş kazalarıyla karşılaşma riskinin yüksek olması gibi nedenler, bu işkolunun tarım işlerinden ayrılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Saari, 1961). Ayrıca, ağır ve açık havada çalışma koşulları, yüksek kaza oranı, çalışılan yerlerde barınma, çalışma saat ve sürelerindeki belirsizlikler, yapılan işlerin çoğu zaman süresizliği, sosyal ve ekonomik bakımdan yetersizlikler gibi birçok yönleri ile tarım işlerinden ayrılmaktadır (Acar ve Şentürk, 1999).

Diğer iş kollarından farklı olarak orman işleri, yerleşim merkezlerinden uzakta, engebeli alanlarda, değişik iklim, bitki örtüsü ve toprak koşulları altında yapılmaktadır. Yine, ağır yükler kaldırılması ve taşınması, eğilme, diz çökme ve kalkma hareketlerinin sıkça tekrarlanması, iklim faktörlerine açık olması, gürültü, vibrasyon, gaz, toz, kimyasal maddeler gibi olumsuz teknolojik etkilerin oluşturduğu sağlık bozuklukları ve kaza riskleri orman işlerini ağır işler arasına sokan nedenler olarak kabul edilmektedir (DPT, 2001).

ORMAN İŞÇİSİ KAVRAMI VE SINIFLANDIRILMASI

Orman işçilerinin, çalışma hayatını düzenleyen mevzuatın kapsamına alınmaması bütün unsurları ile hukuki bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. İş Kanununda ve ilgili yönetmeliklerde orman işçisinin tanımı yapılmadığından, konuyu genel düzenlemelerden hareketle ele almak gerekir.

Genel anlamda işçi kavramı İK. m. 2/1’de; “bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişi” şeklinde tanımlanırken, iş sözleşmesi de İK. m. 8/1’de; “bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan bu tanımlara göre, işçi kavramının esas unsurlarını, “iş sözleşmesi”, “yapılması gereken bir iş”, “işveren” ve “ücret” oluşturmaktadır (Tunçomağ ve Centel, 1999). Bu unsurlar bakımından ele alındığında genel olarak işçi kavramı “iş sözleşmesine göre herhangi bir işi, işverene bağımlı olarak belirli bir ücret karşılığında yapan kişi” şeklinde tanımlanmaktadır.

Herşeyden önce, orman işçisi, diğer işkollarında faaliyet gösteren işçilere göre bazı özellikler ve farklılıklar taşımaktadır. Bunlardan ilki işveren yönünden ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de kamusal orman işletmeciliği esas olduğundan, özel orman işletmeciliği bulunmamaktadır. Bu nedenle bazı istisnalar dışında ormancılık alanında

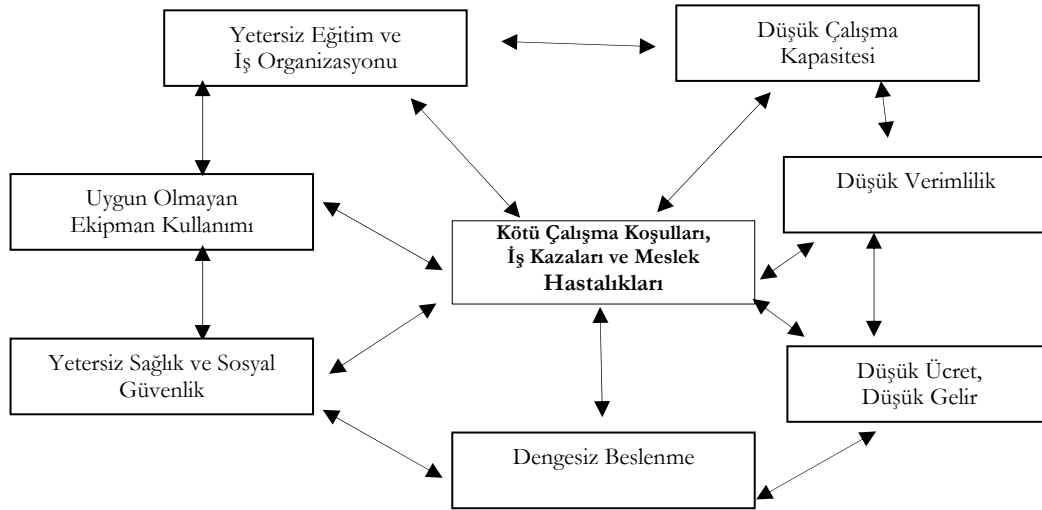
faaliyet gösteren işçilerin tamamı kamu işçisi niteliğini taşımakta olup, (DPT, 2001) diğer iş kollarından işveren yönünden ayrılmaktadır.

İkinci farklı nokta, orman işlerinin yapılış şekli ve ücret belirleme yöntemi bakımından kendisini göstermektedir. Ormanlık faaliyetleri kapsamında yürütülen işlerin bir kısmı, ilgili orman idaresi bünyesinde çalışan daimi işçiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında, bir kısım işler de, Orman İdaresi tarafından açılan ihalelerle müteahhitlere verilirken, işin tamamının gündelik ücretlerle veya vahidi fiyatla köylülere verilmesi ya da işin bütününün Orman Köy Kalkındırma Kooperatiflerine vahidi fiyat usulü ile yaptırılması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Acar ve Şentürk, 1999).

Orman işçilerinin istihdamında yaşanan bu çok çeşitli yapı, bu kavramın kesin sınırlarla tespit edilmesini de zorlaştırmaktadır. Orman işçisi kavramının kesin sınırları ile tanımlanamaması, bu işkolunda faaliyet gösteren işçilerin çalışma hayatına ilişkin düzenlemelerin öngördüğü kanuni güvencelerden yararlanamamaları sonucunu doğurmaktadır. Yukarıda yapılan açıklamalar ve genel işçi tanımından hareketle, orman işçilerini; **“kamu veya özel işveren ile işçi arasında yapılan iş sözleşmesine bağlı kalarak, ormancılık faaliyetleri kapsamına giren her türlü orman işini, kendine özgü yöntemlerle belirlenen ücret karşılığında, daimi, mevsimlik veya geçici sürelerle çalışarak yapan kişi”** şeklinde tanımlamak mümkündür.

Orman işçilerinin bu şekilde belirsiz istihdam koşulları altında faaliyet göstermeleri, çok farklı şekillerde sınıflandırılmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle, ormancılık faaliyetlerini yürüten orman işçilerini, değişik yönlerden aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür.

1. İstihdam sürelerine göre orman işçileri,
 - a. Daimi orman işçileri
 - b. Mevsimlik orman işçileri
 - c. Geçici orman işçileri
2. Yaş ve cinsiyetlerine göre orman işçileri;
 - a. Erkek orman işçileri
 - b. Çocuk ve genç orman işçileri
 - c. Kadın orman işçileri
3. Çalışma şekillerine göre orman işçileri;
 - a. Kalıcı (yerleşik) orman işçileri
 - b. Gezici orman işçileri
4. Çalışan işçi sayısına göre orman işçileri
 - a. 50’den fazla işçi çalıştırılan orman işyerlerinde çalışan orman işçileri
 - b. 50’den az işçi çalıştırılan orman işyerlerinde çalışan orman işçileri

ORMAN İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA ŞARTLARI

Orman işleri, işyerlerinin geçici ve dağınık olması, iş süresinin belirsizliği, açık iklim şartlarında yapılması, ağır ve riskli işler olması gibi diğer birçok olumsuzlukları içermesi nedeniyle diğer bütün işlerden farklı ve kendine has nitelikler taşımaktadır (ILO, 2005). Orman işlerinin sahip olduğu bu nitelikleri, bu alanda faaliyet gösteren işçilerin çalışma hayatını düzenleyen genel nitelikli kanunların kapsamına alınmasını da zorlaştırmaktadır (ILO, 2001). Gerçekten de, orman işlerinin dağınık bir şekilde ülke düzeyinde yayılmış bulunması, çok çeşitli ve mevsimlik işlerden olması, işgücünün mevsimlere ve doğa koşullarına göre değişiklik göstermesi (ILO, 2001), değişik çalışma koşulları nedeniyle orman işçisi kavramının tanımın yapılamaması gibi nedenlerle çalışma hayatını düzenleyen genel nitelikli kanunların kapsamına alınmamaktadır. Bu nedenle, orman işçilerini, genel nitelikli iş kanunlarının kapsamına almak yerine bu alanın sayılan niteliklerine uygun ve tamamını kapsamına alacak özel bir düzenlemenin yapılması daha isabetli olacaktır (Süzek, 2006).

Yapılan araştırmalar, orman işçilerinin kötü çalışma koşulları altında iş kazaları ve meslek hastalıklarına sürekli maruz kaldıklarını göstermektedir (Canlıel, 2001). Bu durum ise onların düşük çalışma kapasitesi altında, düşük verimlilikle çalışmalarına ve dolayısıyla da düşük ücretlerle çalıştırılmalarına neden olmaktadır (ILO, 2005). Yine orman işçileri düşük ve dengesiz beslenme ile yetersiz sağlık ve sosyal güvenlik koşulları altında, uygun olmayan malzeme ve ekipmanlarla çalışmaktadırlar (ILO, 2000). Bu duruma işçilerin yetersiz eğitimi ve yetersiz iş organizasyonu da eklendiğinde, iş kazaları ve meslek hastalıkları kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum, orman işçilerinin iş ve çalışma koşullarında aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi bir kısır döngüye yol açmaktadır (DPT, 2001).

ORMAN İŞÇİLERİNİN HUKUKİ DURUMU

DAİMİ ORMAN İŞÇİLERİ BAKIMINDAN

Türkiye’de özel ormancılık işletmeleri mevcut olmadığından, bazı istisnalar ormancılık faaliyetlerinin tamamı devlet tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle daimi orman işçileri de, kamuda çalışan orman işçilerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Daimi orman işçileri, orman işlerini kendisi için daimi meslek edinmiş, bütün geçimini orman işlerinden sağlayan, bu konuda gerekli eğitimini görenek uzmanlaşmış ve ilgili orman idaresi bünyesinde kadrolu olarak çalışan işçilerdir.

Daimi orman işçileri hukuki olarak 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerine tabidir. Başka bir ifadeyle, İK. m. 4’de sayılan 50’den fazla işçi çalışan işyeri ve işletmelerin değerlendirilmesinde Çevre ve Orman Bakanlığı bir bütün olarak ele alındığından, anılan şartın gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bu durumda daimi orman işçileri, İş Kanununun bütün işçiler için getirmiş olduğu her türlü hukuki güvence ve korumadan yararlanmaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik yönünden de 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu hükümlerine tabi olan daimi orman işçileri, anılan kanunun öngördüğü bütün sosyal haklardan da yararlanmaktadırlar.

Daimi orman işçileri, İK. m. 4’de yer alan düzenleme nedeniyle İş Kanunu kapsamına girdiğinden, bu işçilerin çalışma koşullarına ilişkin esaslar bakımından tabi olduğu ilkeler ise, 06.04.2004 tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan *Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışanların Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmelik* ile ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Daimi orman işçileri İş Kanunu hükümlerine ve dolayısıyla anılan kanunda işçiler için öngörülen çalışma koşullarına tabi olmakla birlikte orman işlerinin kendine has özellikleri ve iş kanunu kapsamına giren diğer işlerden farklı nitelikleri sahip olması nedeniyle, çalışma koşullarına ilişkin esaslar isabetli olarak ayrı bir yönetmelikle düzenlenmiştir.

Anılan yönetmelik, 51 ve daha fazla işçinin çalıştığı orman işlerinin yapıldığı işyeri veya işletmelerinde iş sözleşmesi ile çalışan işçileri ve işverenleri kapsamaktadır. (m. 2). Yönetmelikte, ücret ödeme şekilleri ile günlük ve haftalık çalışma süreleri, fazla çalışma ve ara dinlenmesi, hafta ve genel tatili ve bunların ücretleri ile yıllık ücretli izine ilişkin ilke ve esaslar hükme bağlanmıştır.

MEVSİMLİK VE GEÇİCİ ORMAN İŞÇİLERİ BAKIMINDAN

Orman işçilerinin sınıflandırılmasında yapılan diğer bir ayırım, mevsimlik ve geçici orman işçileridir. Mevsimlik ve geçici işçi kavramı, çalışma hayatını düzenleyen mevzuatta tanımlanmamakla birlikte, İK. m. 10’da sürekli ve süreksiz iş kavramlarına yer verilmiş ancak mevsimlik ve geçici işçiler konusunda herhangi bir düzenleme öngörülmemiştir.

Mevsimlik ve geçici orman işçileri, asıl meslekleri orman işçiliği olmamakla birlikte, yılın belirli zamanlarında, esas meslekleri dışında yan gelir elde etmek üzere orman işlerinde çalışan işçilerdir (Acar ve Şentürk, 1999). Örneğin, yaz aylarında orman yangını ile mücadele etmek ve bu işlerde çalıştırılmak üzere ilgili orman idarelerinde istihdam edilen orman işçileri bu kapsamda değerlendirilmektedir (Çolak, 1998).

İK. m. 10'da; "**nitelikleri bakımından en çok otuz iş günü süren işlere süreksiz iş, bundan fazla devam edenlere sürekli iş denir**" hükmüne yer verilmiş, sürekli ve süreksiz işlerde çalışanların iş kanununun hangi hükümlerinden yararlanıp yararlanamayacaklarına ilişkin düzenlemeler öngörülmüştür. Uygulamada, mevsimlik orman işçileri yanında geçici orman işçilerinin de, yılın değişen dönemlerinde 30 günden fazla çalıştırıldığı görülmektedir (Canlıel, 2001). Bu yönüyle, mevsimlik ve geçici orman işçileri tarafından yapılan işlerin büyük kısmı 30 günden fazla sürdüğü için hukuki niteliği itibarıyla, İK. m. 10'da düzenlenmiş bulunan sürekli işler grubuna girmektedir. Mevsimlik ve geçici işçilerin çalışmış olduğu işyerlerinde toplam işçi sayısının 50'den fazla olması durumunda bu işçiler de İş Kanunu kapsamında sayılacaktır.

Mevsimlik ve geçici orman işçileri, sürekli iş sayılan 30 günden fazla süren işlerde çalışmalarına karşın, İK. m. 4'de yer alan istisnai düzenleme nedeniyle İş Kanunu kapsamına girmemektedir. Her ne kadar 50'den az işçi çalıştırılan işyerleri İş Kanunu kapsamına girmese de, İK. m. 113'de "Bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) ve (ı) bentlerinde sayılan işyerlerinde çalışan işçiler hakkında 32, 35, 37, 38 inci madde hükümleri uygulanır" düzenlemesine yer verildiğinden, ücretin ödenmesine (İK. m. 32), ücretin saklı kısmına (İK. m. 35), ücret hesap pusulasına (İK. m. 37) ve ücret kesme cezasına ilişkin hükümlerden mevsimlik ve geçici orman işçileri de yararlanabileceklerdir.

Bu nedenle İK. m. 4'de yer alan istisna nedeniyle İş Kanunu kapsamına giremeyen mevsimlik ve geçici orman işçileri yine İK. m. 10/2'de yer alan düzenleme nedeniyle Borçlar Kanununun Hizmet Akdi'ne ilişkin hükümlerine tabi olacaktır.

Borçlar Kanunu'nun hizmet akdine ilişkin hükümlerinde, (BK. m. 313-354) hizmet akdinin genel olarak tanımı yapıldıktan sonra, işçinin ve işverenin borçları düzenlenmiş ve son olarak da hizmet akdinin sona ermesi ve sona erme nedenlerine yer verilmiştir. Bu düzenlemelerde hizmet akdi kavramı, "**bir kimsenin ücret karşılığında belirli veya belirsiz bir süre için hizmet görmeyi, hizmetini iş sahibinin elinde bulundurmayı ve iş sahibinin de ona bir ücret vermeyi üstlendiği sözleşmeyi**" ifade etmektedir (BK. m. 313). Hizmet akdinde işverenin temel borcu, işçiye ücret ödeme borcudur. Ücret, taraflar arasında sözleşme özgürlüğü çerçevesinde tamamen serbest olarak tespit edilmektedir.

İşverenin diğer önemli bir borcu ise, işçiye koruyucu önlemler alma borcudur. Uygulamada ve doktrinde, işverenin bu borcunun özellikle İş Kanunu'nda düzenlenmiş olan gerekli iş güvenliğini sağlayıcı tedbirler alma ödevi ile eşleştiği kabul edilmektedir. İşverenin bu borcu doktrinde, "işçiyi gözetme borcu" veya "işverenin işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerini alma borcu" olarak ifade edilmektedir. İşverenin bu borca aykırı davranışları sonucu iş kazası ve meslek hastalıklarından doğan zararlardan dolayı işçiye karşı her zaman sorumludur. İşverenin anılan bu zararlardan doğan sorumluluğu, özellikle yaralanan veya sakatlanan işçinin veya işçinin ölümü halinde onun desteğinden yoksun kalan hak sahiplerinin tazminat davaları şeklinde ortaya çıkmaktadır (Eren, 1974).

İşyerlerinde işverenin işçiyi gözetme borcu kapsamında işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınması zorunluluğu, işverenlerin hizmet akdi hükümlerinden kaynaklanan "işçiyi gözetme borcu"nun doğal sonucudur (Eren, 1974). İşverenin bu borcu hem hizmet akdinin muhtevassından hem de kamu hukuku niteliği taşıyan iş güvenliği kurallarından doğmaktadır. Hizmet akdinin diğer sözleşmelerden farklı olarak işçi ile işveren arasında kişisel ilişki kurma niteliği bu akdin karşılıklı tarafları olan işverenle işçi arasında sadakatın varlığını da gerekli kılmaktadır (Ertaş, 1982). Bu sadakat bağı işçi yönünden işverenin ve işyerinin çıkarlarını en iyi biçimde korumak, bu çıkarlara zarar verecek her türlü davranıştan kaçınmak şeklinde ortaya çıkarken, işveren açısından da işçiyi gözetmek biçiminde kendisini gösterir (Eren, 1974). Örneğin işverenin, zirai mücadele için ilaçlama yaptırdığı orman işçileri için gerekli olan araçlarla özel giysileri sağlaması bu kapsamda değerlendirilebilir. Öyle ki, işverenle işçi arasında hizmet akdi ile kurulan ve giderek yoğunlaşan kişisel ilişki sonucu, iş görme ve ücret ödeme yanında ayrıca sadakat, işçiyi gözetme, eşit işlem yapma gibi diğer borçlar da ortaya çıkmaktadır (Ertaş, 1982).

İşverenin hizmet akdinden doğan işçiyi gözetme borcu, "koruma yükümlülükleri", "işçiye destek sağlama yükümlülüğü" ve "işverenin diğer yükümlülükleri" olmak üzere üç ana yükümlülüğünden oluşmaktadır (Uluslan, 1990). İşverenin koruma yükümlülüğü işçinin hayat sağlığını koruma ve işçinin işyerine getirdiği eşyaları

koruma yükümlülüğü şeklinde ortaya çıkmaktadır. İşverenin destek sağlama yükümlülüğü ise, işçiye çalışma belgesi verilmesi ve işçiye gerektiğinde yeni iş arama izni verilmesi yükümlülüklerini kapsamaktadır. İşçinin iyiliği ve çıkarı doğrultusunda davranma, onu koruma ve yardımcı olma, işçiye zarar verecek davranışlardan kaçınma borçlarını yüklemektedir. İşverenin işçiyi gözetme borcunun kapsamına giren diğer bir husus da iş güvenliği önlemlerinin alınması zorunluluğudur. Başka bir ifade ile, hizmet akdinden doğan gözetme borcu, işvereni, işyerinde işçinin hayat, sağlık ve beden bütünlüğünün korunması için gerekli önlemleri almakla yükümlü kılar (Süzek, 1985). İşverene işçiyi gözetme borcu yükleyen ve bu konudaki sorumluluğunun sınırlarını belirleyen kural, BK. m. 332'de düzenlenmiştir. Gerçekten de; BK. m. 332'ye göre; iş sahibi, hizmet akdi hükümleri çerçevesinde, işçinin çalışmasından kaynaklanan tehlikelere karşı, her türlü önlemler ve özellikle iş güvenliği önlemlerini almakla yükümlüdür. Bu hüküm, işverene, işletme tehlikelerine karşı gereken önlemleri alma ve işçilere sağlığa uygun çalışma yeri sağlama görevlerini de yüklemektedir.

Borçlar Kanunu'nun hizmet akdine ilişkin hükümlerine uyulmamasının yaptırımını tamamen özel hukuk hükümleri çerçevesinde kalan ve sadece özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanan tazminat davaları şeklinde ortaya çıkmaktadır (Eren, 1974). Bunun dışında işverenin hizmet akdine ilişkin hükümlere uymadığı gerekçesi ile, herhangi bir cezai yaptırıma tabi tutulmamaktadır. Örneğin hapis gibi cezai yaptırımlar veya idari ceza niteliğindeki para cezaları uygulamak mümkün değildir. Buna karşılık, İş Kanununa tabi diğer iş kollarında, İş Kanunu hükümlerine uyulmadığı takdirde uygulanacak para veya hapis cezaları ayrıca düzenlenmiş bulunmaktadır.

Geçici ve mevsimlik orman işçilerinin iş ilişkisinden doğan hakları, hizmet akdine ilişkin hükümlerle güvenceye alınmış olmasına rağmen, uygulamada, orman işçilerinin söz konusu haklardan yararlandıkları da söylenemez. Orman işçilerinin çalışma şartlarına ilişkin emsal yargı kararlarına da rastlanmamış olması, olumsuz çalışma şartlarını yargı ile düzeltme yoluna başvurmadıklarını göstermektedir. Hatta çoğu orman işçisinin söz konusu haklardan haberdar olmadığı da tartışmasız bir gerçektir.

SONUÇ

Çalışma hayatını düzenleyen kanunlar, genel olarak sanayii kesiminde faaliyet gösteren işçileri esas aldığından orman işçileri bu kanunların kapsamı dışında tutulmaktadır. Gerçekten de, orman işlerinin kendine has nitelikleri ve bu alanda faaliyet gösteren işçilerin çok çeşitli şekillerde istihdam edilmeleri, bu alanın genel nitelikli iş kanunlarının kapsamına alınmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle Türk Hukukunda 4857 sayılı İş Kanunu kabul edilene kadar yürürlükte kalan kanunlarda da orman işçileri kapsam dışında bırakılmıştır. 4857 sayılı Kanun ise, getirmiş olduğu bazı sınırlamalarla orman işçileri kapsamına alarak, bu konuda önemli bir adım atmıştır.

4857 sayılı İş Kanununda yer alan hükümler, genel olarak kamuda istihdam edilen daimi orman işçilerini kapsamına almaktadır. Oysa, Türkiye'de orman işlerinin büyük bir kısmı mevsimlik ve geçici işçiler tarafından yapılmaktadır. Bu işçiler de 4857 sayılı Kanunda yer alan sınırlama nedeniyle İş Kanunun kapsamına giremediğinden, Borçlar Kanununun hizmet akdine ilişkin hükümlerine tabidir. Borçlar Kanununun hizmet akdine ilişkin hükümlerinde, işçinin sahip olduğu haklar ayrıntılı olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, anılan hakların verilmemesi durumunda kamu hukukundan kaynaklanan idari ve cezai yaptırımlar uygulanamamaktadır.

Bu nedenle, orman işlerinin ve bu alanda faaliyet gösteren orman işçilerinin kendine has nitelikleri dikkate alınarak, kapsam ve sınırlarının kesin olarak belirlenmesi ve bu niteliklere uygun özel düzenlemelerin kabul edilmesi kalıcı çözüm bulunması bakımından isabetli bir tutum olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, H., Şentürk, N. 1999. Artvin Yöresindeki Orman İşçilerinde İşçi Sağlığı Üzerine Bir Araştırma, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Sayı 1, Cilt 49, s. 25-39.*
- Aksoy, S. ve Ark., 1994. *Türkiye’de Kırsal Nüfusun Sosyal Güvenliği, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-Göttingen, 250 s.*
- Canlıel, Ş., 2001. *Adana ve Kahramanmaraş Yöresinde Orman İşçilerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 112 s.*
- Çolak, N., 1998. *Artvin Yöresi orman İşçilerinin Sağlık Sosyal ve Eğitim Sorunları Üzerine Bir Araştırma Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 93 s.*
- DPT, 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları No: 2531, Ankara, 553 s.*
- Eren, F., 1974. *Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Sorumluluğu, Ankara, 130 s.*
- Ertaş, K., 1982. *Türk İş Hukukunda İşçinin Sadakat Borcu, Ankara, 150 s.*
- Esener, T., 1973. *İş Hukuku, Sevinç Matbaası, Ankara, 607 s.*
- ILO, 2005. *Guidelines for Labour Inspection in Forestry, Meeting of Experts to Develop, Sectoral Activities Programme, Geneva, 64 p.*
- ILO, 2000. *Approaches to Labour Inspection in Forestry - Problems and Solutions. ILO Sectoral Activities Programme, Switzerland, 107 p.*
- ILO, 2001. *Safety and health in forestry work: An ILO Code of Practice. ILO Publications, Switzerland, 132 p.*
- Narmanlıoğlu, Ü., 1998. *İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri, 3. Bası, İzmir, 580 s.*
- Saari, E., 1961. *Social Progress for Forest Workers, Unasylva (An international journal of forestry and forest industries), Vol. 15, No. 1, X5398/E, 12 p.*
- Süzek, S., 1985. *İş Güvenliği Hukuku, 1. Baskı, Savaş Yayınları No: 14, Ankara, s. 340.*
- Süzek, S., 2006. *İş Hukuku, 3. Bası, Ankara, 764 s.*
- Tunçomağ, K., Centel, T. 1999. *İş Hukukunun Esasları, Beta Yayınları, İstanbul, 517 s.*
- Ulusan, İ., 1990. *Özellikle Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İşçiyi Gözetme Borcu ve Bundan Doğan Hukuki Sorumluluğu, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 361 p.*
- Yıldırak ve Ark., 2003. *Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, TARIM-İŞ Yayın No: 2003/4, Ankara, 264 s.*

ÜLKEMİZ ORMANCILIK SEKTÖRÜNDE PAZARI OLMAYAN ORMAN ÜRÜN VE HİZMETLERİ İÇİN EKONOMİK DEĞER BELİRLENMESİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mehmet Pak

KSÜ Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Ekonomisi Anabilim Dalı

Mustafa Fehmi Türker

KTÜ Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Ekonomisi Anabilim Dalı

ÖZET

Ülkemiz koşullarında özellikle orman gibi doğal kaynakların, toplumun kullanımına sundukları pazarda alınıp-satılmayan ürün ve hizmetlerin parasal değerlerinin belirlenmesi kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların yürütülmesi esnasında bazı önemli sorunlarla karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Karşılaşılan sorunların, elde edilen sonuçların beklenenden çok yüksek veya çok düşük çıkması yüzünden tutarlılığı ve kabul edilebilirliği üzerinde önemli etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Güvenilir ve kabul edilebilir sonuçlar elde edebilmek için öncelikli olarak, pazarı olmayan orman ürün ve hizmetler için ekonomik değer belirleme çalışmalarında karşılaşılan sorunların ortaya konulması ve çözüm önerilerinin geliştirilerek sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu çalışmada, orman kaynaklarından sağlanan ve ekonomik değeri parasal olarak doğrudan ifade edilemeyen ürün ve hizmetlere ekonomik değer atfetmeye ilişkin olarak geliştirilen çalışmalarda, özellikle rekreasyon değerinin belirlenmesinde ortaya çıkan sorunlar ana başlıklarıyla ortaya konulacak ve çözümüne ilişkin öneriler geliştirilecektir. Ayrıca, bu tarz çalışmaların yapılamaması nedeniyle, sektör çıktılarının azalmasından, orman kaynağının yönetiminde değişik işlevlere göre karar verilmesine varıncaya kadar bir dizi anlayış, uygulama vb. gibi sorunlar ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Ormanlık Sektörü, Pazarı Olmayan Ürün ve Hizmetler, Değer Belirleme

GİRİŞ

Doğal kaynakların ekonomik değerinin tahmin edilmesindeki temel amaç, var olan kaynakların mantıklı kullanımıyla sağlanacak faydanın değerinin belirlenmesidir. Bu işlem, çevre unsurlarının mevcut ve gelecekteki faydalarını göz önüne alan ve çevrenin akılcı kullanımına yönelik siyasi kararların alınmasında yol gösterici bir işlev üstlenmektedir.

Doğal kaynak varlığının sağladığı fayda akımlarının ve çevre niteliği değerinin para ile ölçülmesinin önemi, iki neden ile açıklanabilmektedir: Birinci neden, ekonomik büyüme ve kalkınmayı hedefleyen projelerin oluşturduğu *sosyal faydanın* ölçülmesi ile ilgilidir. Kalkınma projelerinin sosyal fayda/masraf çözümlemesi yapılırken, proje ile sağlanan sosyal fayda, bu projenin gerçekleştirilmesi için katlanılan sosyal maliyet ile karşılaştırılmaktadır. Sosyal maliyet unsurlarının içinde ise, projenin çevre ve doğal kaynak varlığına yapacağı olası zararların da hesaba katılması gerekli görülmektedir. İkinci neden ise, doğal kaynakların ve çevre ile ilgili varlıkların sağladığı faydaların, ülkelerin büyüme hızının bir ölçüsü olan milli gelir hesaplarında yansıtılması konusudur. Milli gelir hesapları, ülkenin ekonomik büyüme süreci hakkında karar alıcılara önemli bilgiler sağlamaktadır. Politika seçeneklerini değerlendiren karar vericileri yönlendiren çoğu veri, milli gelir hesaplarında bulunmaktadır. Ancak pek çok ülke, milli gelir hesaplarında çevre ve doğal kaynakların sunduğu faya akımlarının parasal değerini yansıtılmamaktadır. Ülkelerin doğal kaynak varlıkları ile sağlanan ekonomik katma değer arasındaki bağ göz önüne alınmadan yapılan milli gelir hesaplamaları, ekonomik büyüme ile ilgili eksik ya da yanlış göstergeler oluşturabilmektedir. Oysa, kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanması ve ekonomik büyümenin doğru olarak belirlenmesi için çevre ve doğal kaynak varlığından sağlanan fayda akımının parasal değerinin milli gelir hesaplarında göz önünde bulundurulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir (Akgüngör,1997) .

Özellikle orman gibi doğal kaynakların, toplumun kullanımına sundukları pazarda alınıp-satılmayan ürün ve hizmetlerin parasal değerleri, bu kapsamda önem arz etmektedir. Nitekim, rasyonel ve çok yönlü orman

işletmeciliğinin planlanmasında, pazar-dışı çevresel çıktılarının değerlendirilmesinin bir gereklilik olduğu, ormanın çok yönlü üretim fonksiyonunun en çoklanmasında odun kökenli ürünlerin faydaları ve maliyetleriyle ilgili bilgiler yanında, pazar-dışı değerlere de gereksinim olduğu, fakat çoğu durumlarda orman işletmecisinin en uygun ya da tatmin edici çözümü tam anlamıyla tanımlayabilmesi için, pazar-dışı değerler hakkındaki ihtiyaç duyduğu bilgi yeterli olmamaktadır (Strange ve ark., 1999).

Açıklanan gerekçelerden yola çıkarak, orman kaynağının sunduğu ve parasal değeri çok açık bir şekilde ifade edilemeyen ürün ve hizmetlerin envanterinin ve ekonomik değerlerinin belirlenmesi amacıyla, Akdeniz ülkelerini kapsayan, Akdeniz Ülkeleri Orman Kaynaklarının Dışsallıkları (MEDFOREX) adlı uluslararası bir proje yürütülmektedir/yürütülmüştür. (Türker ve ark., 2005). Söz konusu projede, orman ürün ve hizmetlerden biri olan orman kaynağından rekreasyonel amaçla yararlanmanın ekonomik değerinin belirlenmesi de, aynı gerekçelerle gündeme getirilen bir olgu bulunmaktadır.

Ülkemiz koşullarında bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmaların yürütülmesi esnasında bazı önemli sorunlarla karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Karşılaşılan sorunların, elde edilen sonuçların beklenenden çok yüksek veya çok düşük çıkması yüzünden tutarlılığı ve kabul edilebilirliği üzerinde önemli etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Güvenilir ve kabul edilebilir sonuçlar elde edebilmek için öncelikli olarak, pazarı olmayan orman ürün ve hizmetler için ekonomik değer belirleme çalışmalarında karşılaşılan sorunların ortaya konulması ve çözüm önerilerinin geliştirilerek sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Bu çalışmada, orman kaynaklarından sağlanan ve ekonomik değeri parasal olarak doğrudan ifade edilemeyen ürün ve hizmetlere ekonomik değer atfetmeye ilişkin olarak geliştirilen çalışmalarda, özellikle rekreasyon değerinin belirlenmesinde ortaya çıkan sorunlar ana başlıklarıyla ortaya konulacak ve çözümüne ilişkin öneriler geliştirilecektir. Ayrıca, bu tarz çalışmaların yapılamaması nedeniyle; sektör çıktılarının azalmasından, ormancılık sektörünün hakkettiği kaynağı ve önemi ulusal bütçeden ve üst düzey karar alıcılardan bulamaması, orman kaynağının yönetiminde değişik işlemlere göre karar verilmesine, varıncaya kadar bir dizi anlayış, uygulama vb. gibi sorunlar ele alınacaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, orman kaynaklarından sağlanan ve pazarı olmayan orman ürün ve hizmetleri için ekonomik değer belirleme amacıyla ülkemizde bu zamana kadar gerçekleştirilen araştırmalarla elde edilen sonuçlar gerekçeler olarak değerlendirilecektir.

Söz konusu araştırmalarda faydalanılan yöntemlerin uygulanmasında karşılaşılan güçlükler, konu ile ilgili yazın çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde ortaya konularak, bu güçlükleri aşmak için yapılması gerekenler tartışılacaktır.

BULGULAR

Ülkemizde orman kaynaklarından sağlanan ve pazarı olmayan ürün ve hizmetlerin ekonomik değerlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar incelendiğinde, neredeyse yapılan çalışmaların tamamının rekreasyon amaçlı faydalanma için değer belirleme konusuna odaklandığı ve bu çalışmalarda da Seyahat Maliyeti Yöntemi (SMY) ve Koşullu Değerlendirme Yöntemi (KDY)'lerinin uygulandığı görülmektedir (Ortaçesme ve ark., 1999; Kaya,2002; Pak, 2002). Nitekim, doğal kaynakların sunduğu ve ekonomik değerleri para ile ifade edilemeyen ürün ve hizmetlere parasal değer tayin etmek için geliştirilen yöntemlerden SMY ve KDY, orman kaynağından rekreasyon amaçlı yararlanmanın ekonomik değerini belirlemek amacıyla bir çok ülkede yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Söz konusu yöntemlerin uygulanmasında, özellikle ülkemize özgü olduğu düşünülen bazı sorunlarla karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Bu sorunları ya da sorun kaynaklarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Veri ve bilgi eksikliği,

İstatistik analizlerde kullanılan verilerin değerlendirme yöntemlerinin teorik mantığına uygun olmaması,

Anket yöntemiyle elde edilen bilgi ve verilerin güvenilirliğinin az olması,

Pazarı olmayan orman ürün ve hizmetler için ekonomik değer belirleme amacıyla gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda karşılaşılan güçlükleri ve sorun kaynaklarını ayrıntılı bir şekilde, alt başlıklar halinde ele alınmaktadır.

VERİ VE BİLGİ EKSİKLİĞİ

Değer belirleme çalışmalarında bilgi eksikliği nedeniyle karşılaşılan sorunlar arasında, rekreasyon alanlarının yıllık ziyaretçi sayılarının tam olarak belirlenememesi ve Toplam Seyahat Maliyeti (TSM) değişkeninin hesaplanmasında ulaşım giderlerinin ve zamanın fırsat maliyetinin belirlenmesi için gerekli veri ve bilgilerin yeterli düzeyde olmaması sayılabilir.

Orman İçi Dinlenme Yerlerine (OİDY) ilişkin toplam rekreasyonel yararlanma değerleri, rekreasyon alanlarının yıllık ziyaretçi sayılarına göre belirlenmektedir. Bu nedenle, SMY ve KDY çalışmalarında daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için yıllık ziyaretçi sayılarının tam olarak tespit edilmesi ya da bu tür çalışmaların yıllık ziyaretçi sayıları kayıtlarla tespit edilmiş olan, yani, yıllık toplam ziyaret sayısı bilinen rekreasyon alanlarında yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir (Pak,2003). Bu noktada, ormancılıkta bilgi sisteminin kurulması durumunda, ormancılıkla ilgili her türlü envanter bilgilerine kolayca ulaşmak mümkün olacaktır. Dolayısıyla, orman kaynaklarının işletilmesini yönlendirmek, izlemek ve planlamak için ormancılıkta Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS)'nin acilen kurulmasına ihtiyaç vardır (Başkent, 1997; Köse vd., 2001).

Bu kapsamda karşılaşılan bir diğer sorun, ekonomik analizlerde kullanılacak olan seyahat masraflarına katılacak harcamaların türünün belirlenmesi ve bu harcamalara ilişkin bazı konuların çözümlenmesinde karşılaşılan zorluklardır. Bu çerçevede ortaya çıkan sorun, talep modelinde bağımlı değişken olarak yer alan "Seyahat Maliyeti" değişkenine katılacak unsurların farklılık gösterebilmesidir. Yapılan bir çok çalışmada; akaryakıt giderlerinin yanı sıra, amortisman ve sigorta gibi diğer bazı otomobil sabit giderleri, rekreasyon faaliyetinde harcanan zamanın ekonomik değeri, varsa alana giriş ücretleri ve o gün amaçlanan etkinliğin türüne göre yapılan masrafların toplamı Seyahat Maliyeti olarak kabul edilmektedir (Ortaçesme ve ark., 1999).

Bilgi eksikliği seyahat maliyetlerinin hesaplanmasında da bazı problemlere neden olmaktadır. Günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilen SMY uygulamalarında seyahat maliyeti değişkeni içerisinde katılan ulaşım harcamaları yanı sıra, seyahat ve hatta rekreasyon zamanının maliyetleri ile kullanılan ulaşım aracının türüne göre amortisman masrafları dahi dikkate alınmaktadır. Türkiye gibi gelişmiş sayılamayacak, yaşam kalitesi üst seviyelere yükselmemiş ve endüstrileşmemiş ülkelerde özellikle rekreasyon zamanının fırsat maliyetleri, ziyaretçiler tarafından fazla dikkate alınmadığından ya da gelir durumlarını ve çalışma koşullarını güven eksikliği nedeniyle doğru olarak ifade etmemeleri nedeniyle sağlıklı bilgilere ulaşamamaktadır. Diğer yandan, devlet kurumlarının ulaşım harcamalarına ait ulaşım araçlarına göre detaylı, standart hesaplarının olmayışı da yöntemin yaygın kullanımını etkileyebilir (Kaya ve ark., 2000). Nitekim, Ortaçesme ve ark. (1999) tarafından yapılan çalışmada, seyahat masraflarının belirlenmesinde karşılaşılan ilk sorun, akaryakıt giderleri ve diğer sabit giderler için esas alınacak rakamsal değerlerin belirlenmesi olmuştur. İnsanlar tarafından kullanılan çok çeşitli yaş, marka ve silindir hacmine sahip ve farklı yakıt türü ile çalışan otomobil bulunması ve bunların her biri için farklı akaryakıt giderleri ve sabit giderler (sigorta, amortisman vb) söz konusu olacağı için tüm ulaşım araçlarını kapsayacak tek bir rakamsal değer belirlemenin zor olduğu ifade edilmektedir.

Bu çalışmada, yine Seyahat Maliyeti değişkeninin hesaplanmasında dikkate alınması gereken rekreasyon amaçlı etkinlik için harcanan zamanın ekonomik değerine ilişkin olarak ölçüte de rastlanmamış olması nedeniyle söz konusu unsur hesaba katılmamıştır (Ortaçesme ve ark., 1999). Fakat, Pak (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmada zamanın fırsat maliyetinin hesaplanmasında Cesario (1976)'nın saatlik ücret oranlarının 1/3'ünün esas alınması önerisi kabul edilmiştir.

Bu hesaplama yöntemi için gerekli olan 1 saatlik ücretin belirlenmesi amacıyla, öncelikle ankete katılan ziyaretçilerin aylık hane halkı gelirlerinin ve 1 saatlik ücretin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, gelir gruplarının basamak ortaları ve bir aylık çalışma saati olarak ta 240 saat⁹ dikkate alınarak, ziyaretçi grubu ve kişi başına olmak üzere, önce bir saatlik ücret, sonra da yolculukta ve rekreasyon alanında harcanan zamana bağlı olarak, her ikisi için grup ve kişi başına zamanın fırsat maliyeti değerleri hesaplanmış ve analizlere katılmıştır. Ancak, kalıcı çözüm için, TSM değişkeninin temel bileşenlerinden olan ulaşım giderleri ile ulaşım ve rekreasyon için geçirilen zamanın fırsat maliyetinin hesaplanmasında dikkate alınması gereken ölçüt ve kriterlerin Ulaştırma Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü gibi kuruluşlarla ekonomik değeri para ile ifade edilemeyen ürün ve hizmetlere değer belirleme çalışmalarıyla ilgili araştırma yapan bilim adamları tarafından

⁹ 240 saat, ankete katılan ziyaretçilerin günde 8 saat ve ayda 30 gün çalıştıkları kabul edilerek bir aylık çalışma saati olarak belirlenmiştir.

bir anlayış birlikteliği oluşturularak tespit edilmesi gerekmektedir. Bu konularda yapılan çalışmaların sayıları arttıkça, bu eksikliklerin de giderileceği umulmaktadır (Pak, 2002).

KULLANILAN VERİLERİN DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİNİN TEORİK MANTIĞINA UYGUNLUĞU

Pazarı olmayan orman ürün ve hizmetler için değer belirleme kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda karşılaşılan bir diğer sorun kaynağı da, istatistik analizlerde kullanılan verilerin değerlendirme yöntemlerinin (SMY ve KDY) teorik mantığına uygun olmamasıdır. Örneğin, bir rekreasyon alanında SMY'nin uygulanabilmesinin olmazsa olmaz şartı, rekreasyon alanı ile ziyaret orijinleri arasındaki uzaklık ve ziyaret sayısı arasında yeterli varyasyon olmasıdır. Aksi durumlarda, özellikle çekim alanında sadece bir ziyaret orijini bulunan rekreasyon alanlarında seyahat maliyeti yaklaşımı kullanılamamaktadır (Kaya ve ark., 2000). Nitekim, 7 farklı OİDY'nde gerçekleştirilen SMY uygulamasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, OİDY ziyaretçilerinin büyük oranda aynı yerleşim yerinden geliyor olmaları nedeniyle, ziyaretçi orijinlerinin farklılık göstermemesi olmuştur. Bu araştırmada, söz konusu rekreasyon alanlarına gelen ziyaretçiler %43.2 ile %78.3 arasında değişen oranlarda aynı yerleşim yerinden gelmişlerdir (Pak, 2002). Bu durum, tüketici rantının hesaplanmasında yararlanılan regresyon analizinde, Yıllık Ziyaret Sayısı (YZS) ile TSM arasındaki ilişki düzeyinin beklenen seviyede çıkmamasına neden olmaktadır.

SMY, teorik mantığı gereği, farklı yerleşim yerlerinden ziyaretçi alabilen rekreasyon alanlarında daha sağlıklı sonuçlar vermektedir. Bu yüzden, SMY uygulamalarının farklı yerleşim yerlerinden ziyaretçi toplayabilen rekreasyon alanlarında gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Pak, 2002; Pak ve Türker, 2005). Türkiye'de bu koşulu sağlayan rekreasyon alanlarının sayısı sınırlıdır. Milli Parklar ve üstün nitelikli az sayıda rekreasyon alanı dışında, orman kaynaklarında tesis edilmiş çoğu rekreasyon alanına sadece yerel toplum tarafından talep olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu alanlarda seyahat maliyetlerinde istatistiksel olarak yeterli farklılaşma oluşmayacaktır. Avcılık etkinliklerinde sorun daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Avlakların sınırlarının çoğunlukla belli olmadığı, mevcut av etkinliklerinin büyük kısmının kırsal toplum tarafından gerçekleştirildiği, avcılarının çoğunlukla ulaşım harcamalarına katlanmadıkları, av gezilerinin fırsat maliyetlerini dikkate almadıkları çalışma kapsamında yapılan örnek uygulamada da görülmüştür (Kaya, 2002; Kaya ve ark., 2000). Açıklanan bu nedenlerden dolayı, SMY'nin ülkemiz koşullarında uygulandığında kabul edilebilir sonuçlara ulaşamadığı, ancak belirtilen özelliklere haiz rekreasyon alanlarında uygulandığı zaman daha doğru ve kabul edilebilir sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

ANKET YÖNTEMİYLE ELDE EDİLEN BİLGİ VE VERİLERİN GÜVENİLİRLİĞİ

Pazarı olmayan orman ürün ve hizmetler için ekonomik değer belirleme yöntemlerinin temel veri kaynağını, ilgili kesimlerle yapılan anketler oluşturmaktadır. Ülkemiz koşullarında gerçekleştirilen çalışmalarda bu nedenle de bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, özellikle Türkiye gibi gelir ve eğitim seviyesi göstergeleri açısından hayat standardının düşük olduğu ve çevresel kaygıların henüz tam anlamıyla yerleşmediği toplumlarda, ormanların ekonomik değeri belli olmayan ürün ve hizmetleri için KDY ile değer belirlemenin çok zor olduğu düşünülmektedir. Çünkü, bu yöntemle yapılan çalışmalarda bazı stratejik davranışlarla ve protesto içerikli cevaplarla karşılaşmak mümkün olmaktadır (Kaya, 2002). Ancak, bu sorunların gerekli bilgilerle donatılmış uzman anketörler ve uygun ödeme araçları kullanılarak aşılabilmesi mümkün olmaktadır. Nitekim, 7 farklı OİDY'nde gerçekleştirilen araştırmada anketörler anket formunda yer alan her bir soru için ayrıntılı olarak bilgilendirilmiş ve ayrıca anket çalışması esnasında KDY ile ilgili soruların ankete katılan ziyaretçiler tarafından tam anlamıyla anlaşılabilmesi için, söz konusu sorular gösteri kartlarıyla desteklenme ihtiyacı duyulmuştur. Dolayısıyla, bu tür çalışmalarda ankete katılanların konuyu açık ve net bir şekilde anlaması ve ona göre kendi düşüncelerini ifade etmesi gerekmektedir. Bu nedenle, ankete katılan ziyaretçilerin anket sorularını tam anlamıyla anlamalarını sağlayabilmek için anket formları yanında, gösteri kartı gibi yardımcı malzemeler de kullanılmalıdır (Pak, 2002). Çünkü, orman kaynaklarının ürettiği tüm pazarı olmayan malların ekonomik değerini belirleme yeteneğinde olan KDY'nin uygulanması, öncelikle, ödeme ya da kabul eğilimleri sorgulanan deneklerin sorundaki mal hakkında yeterli bilgiye sahip olması gerekmektedir (Kaya, 2002).

Ülkemizde son yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlıklara bağlı olarak, toplum ve devlet görevlileri arasında yaşanan güvensizlik nedeniyle, bu tür çalışmalarda özellikle "para" ya dayalı ödeme eğilimi ve gelir düzeyine ilişkin sorulara doğru cevap alma konusunda önemli sorunlarla karşılaşmaktadır (Pak ve

Türker., 2006). Örneğin, Pak (2002) tarafından yapılan çalışmada, ankete katılan bazı ziyaretçilerin özellikle KDY yönteminin sorularına, genel olarak ülke yönetimine duydukları güvensizlik nedeniyle, rekreasyon alanlarına giriş ücreti ödeme eğilimlerine ilişkin sorulara, “- neden ödeyelim ki, biz ödeyelim de hortumculara mı gitsin” “- hizmet olarak tekrar bize döneceğinden emin olsam neden ödemeyeyim?” şeklindeki ifadelerle tepkiler alınmıştır. Benzer şekilde, ankete katılanların gelir düzeylerine ilişkin sorulara da yine çekimser bir tavırla, “yine yeni bir vergi konulacak, onun için gelirimizi öğrenmek istiyorsunuz” şeklindeki tepkilerle karşılaşmıştır. Benzer şekilde Ortaçeşme ve ark. (1999) tarafından Kurşunlu Şelalesi Tabiat Parkı'nın Ekonomik Değerinin Saptanması amacıyla yapılan çalışmanın anket uygulamaları kapsamında karşılaşılan temel sorunun da, ziyaretçilerin doğrudan değer belirlemelerini isteyen soruların yanıtlanmasında ortaya çıktığı görülmektedir. Anketin uygulanmasında ziyaretçilerin büyük çoğunluğu KDY'ne ilişkin sorularla daha yüksek bir giriş ücretinin belirleneceği düşüncesiyle soruları cevaplamaktan kaçınmışlar ve bu nedenle de KDY'ne göre ulaşılmak istenen sonuçlar elde edilememiş ve SMY ile elde edilen sonuçların bir bakıma doğrulama çalışması olan işlem yapılamamıştır. Dolayısıyla, yapılan çalışmaların sadece bilimsel amaçlı olduğunun anlatılmış olmasına rağmen gerçekçi cevapların alınmadığı düşünülmektedir

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ülkemiz orman kaynaklarının toplam ekonomik değeri içerisinde bu denli büyük ekonomik değere sahip olan erozyon önleme, karbon depolama, rekreasyon, yaban hayatı, su üretimine katkı gibi unsurların çoğunun, ormancılık sektörünün bilançolarına yansıtılmadığı bilinmektedir. Sadece, odun hammaddesi üretiminden ve bazı odun-dışı bitkisel ürünlerden elde edilen gelirlerin ormancılık sektörü ve ülke bilançolarına yansıtılmasına rağmen, ormancılık sektörünün ülke ekonomisini oluşturan 97 sektörün toplam üretimi içindeki payı %0,3 (binde 3) düzeyinde kalmaktadır. Bu durum, özellikle ormancılık sektörünün sadece para ile ifade edilebilen tomruk, maden direği, tel direği, kâğıtlık odun, lif yonga odunu, sanayi odunu, yakacak odun, reçine, sığla yağı vb. odun kökenli ve bazı odun dışı ürün üretimlerinin hesaplara katılmasından kaynaklanmaktadır. Oysa kayıtlara yansımayan, özel sektör odun üretimi ve gizli yakacak odun üretimlerinin de hesaplamalara katılması sonucunda, bu rakamın %1.76'lara yükseldiği belirtilmektedir. Kaldı ki, ülkemizde halen etkin ve verimli bir şekilde işletilemeyen ve parayla ifade edilemeyen odun-dışı ürünlerin ve erozyon kontrolü, su üretimi, su rejiminin düzenlenmesi, barajların ekonomik ömrünün uzatılması, rekreasyonel ihtiyaçların giderilmesi vb. hizmetler de söz konusudur. Bu ürün ve hizmet üretimlerinin de hesaplamalara katılmasıyla, söz konusu rakamın daha da yükseleceği anlaşılmaktadır (Türker, 2005).

Bu noktada ortaya çıkan temel sorun, söz konusu işlevlerin ekonomik değerlerinin belirlenmesidir. Orman kaynağının sunduğu ürün ve hizmetlerden odun eksikli ürünlerle bazı odun dışı bitkisel ürünler dışındaki rekreasyon amaçlı yararlanma, karbon depolama ve su üretimi gibi hizmetlerin ekonomik değerleri, geliştirilen bazı yöntemlerle tahmin edilebilmektedir (Bann vd., 2001; Türker ve ark., 2001a). Orman kaynağının sunduğu ve ekonomik değerinin parayla ifade edilmesi güç olan bu dışsallıklar da dikkate alınarak hesaplanacak toplam ekonomik değer, kesinlikle hali hazırda odun kökenli ürün ağırlıklı olarak hesaplanan üretim değerinden daha büyük olacaktır (Türker ve ark., 2001b; Türker, 2005). Fakat, ülkemizde bu yönde yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Orman kaynağının söz konusu hizmet üretimlerinin ekonomik değerlerinin henüz belirlenememiş olması ve ormancılık sektörü bilançolarına yansıtılmamış olması, ülkemiz ormancılık sektörü açısından öncelikle tamamlanması gereken bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Söz konusu eksikliği gidermek için, bir çok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de orman kaynağının sahip olduğu bütün fonksiyonların ekonomik değerleri, orman kaynağının sahip olduğu dışsallıklar (Türker vd., 2001b) ve Toplam Ekonomik Değer yaklaşımı (Türker vd., 2001a) çerçevesinde ele alınarak, mümkün olduğu ölçüde tespit edilmeli ve hesaplamalara yansıtılmalıdır. Bu kapsamda yürütülmekte olan uluslararası (MEDFOREX) ve ulusal düzeydeki projeler, örneğin, Ormancılık Sektör İncelemesi Küresel Örtüşme Programı Çalışması kapsamında gerçekleştirilen (Bann vd., 2001) bilimsel çalışmalar desteklenmeli, teşvik edilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

Bu bildiri kapsamında, bu zamana kadar ülkemizde yukarıda ifade edilen amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda karşılaşılan güçlükler ortaya konulmuş ve muhtemel çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu bağlamda, öncelikle ekonomik değer belirleme yöntemlerinin uygulanması için bilgi eksikliğinin giderilmesi ve gerekli güvenilir veri kaynaklarının oluşturulması gerekmektedir.

Daha sonra, yöntemlerin teorik mantığına uygun alanlarda çalışmaların gerçekleştirilmesinin sağlanması ve elde edilen sonuçların da ilgili karar ve planlama birimlerinde dikkate alınması ülkemiz ormancılık sektörü için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Daha öz bir ifade ile pazarı olmayan orman ürün ve hizmetler için ekonomik değer belirleme çalışmalarının yapılmış ya da yapılıyor olması kadar, elde edilen sonuçların güvenilir olması ve ilgili birimler tarafından dikkate alınması da önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Akgüngör, S., 1997, *Doğal Kaynakların Parasal Değerinin Ölçülmesinde Kullanılan Yaklaşım ve Yöntemler*, Vural F.Savaş (Moderator) *Doğal Kaynak Kullanımında Alternatif Yöntemler Yeni Yaklaşımlar*, Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi ve Friedrich-Naumann Vakfı, Ankara.
- Bann, C., Clemens, M., 2001, *Türkiye’de Orman kaynaklarının Yönetimi ve Ormandan Faydalanma İle İlgili Dışsallıklarda Alt Sınır (Minimum) Değerlerinin Tahmini ve Bu Bilgilerden Yararlanılması Konusunda İlgili Öneriler*, Orman Bakanlığı-Dünya Bankası Ormancılık Sektör İncelemesi Küresel Örtüşme Programı Çalışması Final Raporu, İksir Tanıtım Ltd.Şti., Ankara.
- Başkent, E.Z., 1997, *Türkiye Ormancılığı İçin Nasıl Bir Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) Kurulmalıdır? Ön Çalışma ve Kavramsal Yaklaşım*, Tr.J. of Agriculture and Forestry, 21, 493-505, Tübitak, Ankara.
- Cesario, F.J., 1976, *Value of Time in Recreation Benefit Studies*, Land Economics, Vol 52, No 1, 1976: 32-41.
- Kaya, G., 2002, *Pazarı Olmayan Ürünler Çerçevesinde Orman Kaynaklarının Değerinin Belirlenmesi*, İ.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Kaya, G., Daşdemir, İ. ve Akça, Y. 2000. *Soğuksu Milli Parkı Rekreasyon Hizmetlerinin Ekonomik Değerinin Belirlenmesi*, ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 1 No 1-2, Ocak-Aralık 2000: 59-88.
- Köse, S., Başkent, E.Z., Sönmez, T. ve Çakır, G., 2001, *Ormancılıkta Veri Tabanı Tasarımı ve Örnek Uygulama*, Türkiye Ormancılar Derneği, 1.Ulusal Ormancılık Kongresi Bildiriler Kitabı, 105 -117, 19-20 Mart 2001, Ankara.
- Ortaçşme, V., Özkan, B., Karagüzel, O., Atik, M., Akpınar, M.G., 1999, *Kurşunlu Şelalesi Tabiat Parkının Ekonomik Değerinin Saptanması, Tarımsal Araştırma Projesi TARP-2152 Nolu Tübitak Projesi, Antalya.*
- Pak, M. 2002. *Orman Kaynağından Rekreasyon Amaçlı Yararlanmanın Ekonomik Değerinin Tahmin Edilmesi ve Bu Değer Üzerinde Etkili Olan Değişkenler Üzerine Bir Araştırma (Doğu Akdeniz ve Doğu Karadeniz Bölgesi Orman İçi Dinlenme Yerleri Örneği)*, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.
- Pak, M. and Türker, M.F. *Estimation of Recreational Use Value of Forest Resources by using Individual Travel Cost and Contingent Valuation Methods (Kayabaşı Forest Recreation Site Sample)*, Journal of Applied Sciences Vol 6 No 1, January 2006: 1-5.
- Pak, M. ve Türker, M.F. (2004) *Orman Kaynağından Rekreasyonel Amaçlı Yararlanmanın Ekonomik Değerinin Koşullu Değerlendirme Yöntemi Yardımıyla Tahmin Edilmesi (Kapıçam Orman İçi Dinlenme Yeri Örneği)*, KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi, Cilt 7 No 1, 2004: 59-65.
- Strange, N., Tarp, P., Helles, F., Brodie, J.D., 1999, *A four-stage approach to evaluate management alternatives in multiple-use forestry*, Forest Ecol. and Management, 124, 1999: 79-91.
- Türker, M. F., Pak, M. and Öztürk, A. (2005) Chapter 13. Turkey. In: Merlo, M. and Croitoru, L. (eds.) *Valuing Mediterranean forests: Towards Total Economic Value*, CABI Publishing.
- Türker, M.F., 2005. *Determination of Importance of Turkish Forestry Sector in National Economy Using Input-Output Analysis*, XXII World Congress, Forests in the Balance: Linking Tradition and Technology, 8-13 August 2005, Avustralya.
- Türker, M.F., Öztürk, A., Pak, M., 2001b, *Dışsallık Kavramının Türkiye Orman Kaynakları ve Orman İşletmeciliği Açısından İrdelenmesi*, Türkiye Ormancılar Derneği, 1.Ulusal Ormancılık Kongresi Bildiriler Kitabı, 154-170, 19-20 Mart 2001, Ankara.
- Türker, M.F., Pak, M., Öztürk, A., 2001a, *Toplam Ekonomik Değer Yaklaşımı ve Orman Kaynaklarının Sunduğu Ürün ve Hizmetlerin Bu Kapsamda İrdelenmesi*, Türkiye Ormancılar Derneği, 1.Ulusal Ormancılık Kongresi Bildiriler Kitabı, 171-182, 19-20 Mart 2001, Ankara.

TÜRK ORMAN KÖYLÜSÜNÜN REKREASYON AMAÇLI YARARLANICILARLA OLAN ÇATIŞMASI

Önder BARLI

A.Ü. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, 25240-Erzurum

Mustafa Fehmi TÜRKER

K.T.Ü. Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Ekonomisi Anabilim Dalı, 61080-Trabzon

Emin Zeki BAŞKENT

K.T.Ü. Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Amenajmanı Anabilim Dalı, 61080-Trabzon

ÖZET

İki veya daha fazla kişi veya taraf arasında, çeşitli nedenlerden ortaya çıkan anlaşmazlık çatışma olarak tanımlanabilir. Çeşitli nedenlerden kaynaklanabilecek olan çatışmaların hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarından bahsedilebilir. Çatışmaların daha çok olumlu sonuçlarından yararlanabilme ise, iyi bir çatışma yönetimi ile doğrudan ilişkilidir. Bu araştırma ile orman köylüsünün ormandan rekreasyon amaçlı yararlananlara karşı tutumu ve çeşitli anlaşmazlıkları bilimsel bir temele dayandırılarak incelenmeye çalışılmıştır. Yoğunluğu çok yüksek olmamakla birlikte Türkiye’de orman köylülerinin ormandan yararlananlarla yaşadıkları çeşitli çatışmaların mevcudiyetinden bahsedilebilir. Söz konusu çatışmaların çok çeşitli nedenleri olup en önde gelenleri: Maddi imkânların yetersizliği, eğitim eksikliği, güven eksikliği, çıkar farklılıkları, özel araziye izinsiz girilmesi, çevrenin kirletilmesi en önde sıralanabilen çatışma nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar sözcükler: Çatışma, orman köylüsü, rekreasyon

GİRİŞ

Çatışmanın standart bir tanımını yapmak oldukça zordur. Çünkü çatışma sadece yönetimin değil ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve siyasal birimlerin de üzerinde durduğu bir kavramdır (Aydın, 1984). Organizasyonlarda ortaya çıkabilecek çatışmalar açısından yaklaşıldığında iki veya daha fazla kişi veya grup arasındaki çeşitli kaynaklardan doğan anlaşmazlık çatışma olarak tanımlanabilir (Koçel, 1989). Çatışma kavramı zaman zaman benzer bazı kavramlarla karıştırılabilmektedir. Bu duruma en bariz örnek, çatışmanın rekabet ve saldırganlıkla aynı anlamda, işbirliği ile de zıt anlamda ele alınmasıdır. Rekabet, bir veya daha fazla birey veya grubun, arzulanan bir hedef için çaba sarf etmesi olarak görülebilir (Duncan, 1978). Aşırı rekabetin, çatışma ve düşmanlığa yol açabilmesine karşılık, çatışma ve rekabetin aynı şey olduğu söylenemez.

Genel olarak bireysel düzeyli çatışmalar, sosyo-psikolojik anlamda çatışmalar ve amaç çatışmaları gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutularak incelenen, çatışmaların ortaya çıkmasına neden olabilecek çok sayıda faktörden bahsetmek mümkündür. Kaynakların kıt olması, farklı sosyal ve kültürel tabandan gelinmesi, organizasyonun büyüklüğü, iletişim sorunları, değişim, yetki ve sorumlulukların iyi belirlenememesi gibi nedenler örgütlerdeki çatışmaların temelinde yatan ana sebepler olarak görülürler (Luthans, 1989; Davis, 1982). Böyle bir genelleme yapılabilmesine rağmen, özel durumlarda elbette çatışmalara neden olan faktörlerde de farklılıklar olur. Örneğin işletmelerdeki bölümlerin (satın alma ve mühendislik, pazarlama ve imalat gibi) amaçlarının çakışması ya da görev bağımlılıkları çatışmalara kaynaklık etmektedir (Bittel, 1999).

Sosyal bir varlık olan insanın yaşamını sürdürürken işletme dışında da çeşitli organizasyonlar, gruplar ve olaylar içerisinde yer alması gayet doğaldır. Buralarda bulunurken birey yerine getirmek üzere çeşitli sorumlulukları ve beraberinde de bazı rolleri üstlenecektir. Söz konusu gruplar, organizasyonlar, roller resmi olarak tanımlanmış olmasa dahi insanlar bunların farkındadırlar ve rollerin, algılamaların, tutumların vb. çevrelediği bir sosyo-psikolojik ağ içerisinde yaşamlarını sürdürürler. Algılama farklılıkları, rol uyumsuzlukları, roller arası bağımlılık, değişim, çıkarların çatışması gibi çok sayıdaki faktör yine çatışma nedeni olarak karşımıza çıkmaya devam edecektir.

Ülkemizdeki önemli sosyal kesitlerden birini oluşturan; orman köylerinde yaşayan insanları kastederek tanımladığımız “orman köylüsü”nün de sosyal bir varlık olarak içinde yer aldığı çeşitli sosyo-psikolojik sorunlar elbette mevcuttur. Söz konusu sorunlar bu insanları ilgilendirdiği kadar devleti ve taraf olan diğer kesimleri de hem ilgilendirmekte hem de etkilemektedir. Orman varlığının korunması, temiz bir çevre, ormana bağımlı ve orman kaynağı ile ilgili diğer menfaat gruplarının geçimleri vb. gibi birçok konuda gelişmiş ülkelerde dahi sorunlar yaşanmaktadır. Bu noktadan hareketle, üretilen çözümlerin çoğunun ortak paydasında orman kaynağının yönetiminde olabildiğince tüm ilgili tarafların katılımını sağlamak yer almaktadır. Sosyal konulardaki bilgi açığının giderilmesi, dünyada çeşitli ülkelerde ki doğal kaynak yönetiminin başarılı olmasında önemli derecede etkili olmuştur.

Yukarıda vurgulandığı gibi, Türkiye’de ormanlarla ilişkili olan birey, grup, topluluk ve çeşitli kuruluşlar arasında çeşitli anlaşmazlıkların olduğu bilinmektedir. Hatta bundan dolayı, zaman içerisinde söz konusu problemlerin çözümüne yönelik çeşitli yasal düzenlemelere de gidilmiştir. Yapılan söz konusu yasal düzenlemelerden de anlaşılmaktadır ki, esasen Türkiye’deki orman köylüsü yalnızca maddi bir takım sorunlarla karşı karşıya değildir; çok sayıda da sosyal boyutlu sorunlar da mevcuttur.

Bu bağlamda, Türkiye’de orman kaynakları yönetiminin daha etkin ve verimli yapılabilmesi, katılımcı ve insan odaklı bir yönetim sisteminin kurulması ve çağdaş bir çatışma yönetiminin benimsenmesi gibi amaçlara hizmet edebilecek bilimsel nitelikli çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Orman köylüsünün ilişki içerisinde olduğu gruplardan biri olan rekreasyon amaçlı yararlanıcılarla yaşadığı çeşitli anlaşmazlıkları bilimsel bir temele dayandırarak irdelemeye çalışan bu çalışma, alanında belli bir boşluğu dolduracaktır.

YÖNTEM

Araştırma verilerinin elde edilmesi amacıyla geliştirilen anketin pilot uygulaması; çalışmanın yürütüleceği örnek çerçevesi belirlendikten sonra, 30 adet orman köylüsü ile bir ön uygulama şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ön uygulama sonrasında yeni düzenlemelerle envantere son şekli verilmiştir. Anketin uygulanacağı kitlenin eğitim düzeyinin düşük olduğu bilindiğinden dolayı verilerin görüşme yolu ile toplanması tercih edilmiştir.

Çatışmaların analizinde iki basamaklı bir metod kullanılmıştır. İlk basamakta ankette yer alan sorular çatışmanın olup olmadığı ve varsa hangi boyutta/yoğunlukta yaşandığını belirlemeye yöneliktirler. İkinci basamakta ise söz konusu çatışmanın nedenlerini önem derecesine göre analiz etme amacı güdülmüştür.

Araştırmanın evreni 9 ildeki toplam 3018 köy ve oralarda yaşayan 1.522.032 Kişiyi kapsamaktadır. Evren tanımlanırken, ormanlık alanların geniş olarak yayıldığı ve kültürel farklılıkların daha çok olduğu bölgeler seçilmeye çalışılmıştır. Bütçe imkânları, ulaşım zorlukları vb. gibi faktörlerin de evrenin belirlenmesinde etkili olduğunu burada zikretmekte yarar vardır.

Araştırma üç ana alanda uygulanmıştır. Ege-Akdeniz Bölgesinde Mersin, Antalya, İzmir, Muğla, Denizli; Batı Karadeniz Bölgesinde Zonguldak, Karabük, Bartın ve Doğu Karadeniz Bölgesinde de Trabzon illerinde araştırma yapılmıştır.

Örnekleme sürecinin doğru takip edilmesi, belirlenen örneklem sayısı ve planına göre uygulamanın yapılması araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği açısından önemlidir.

Ana kütleyi temsil eden 9 ildeki toplam 3018 köyde yaşayan 1.522.032 orman köylüsünden, güven düzeyi, hata kabul oranı ve %50 p ve q oranları dikkate alınarak ve ilgili formül kullanılarak 1065 kişi araştırmanın örneklemi olarak hesaplanmıştır(Karasar, 1991; Özdamar, 2001).

Araştırmanın örnekleme sürecinde, tabakalı örnekleme, kasıtlı örnekleme ve tesadüfi örnekleme yöntemlerinin ayrı ayrı kullanılmasıyla karma bir örnekleme metodolojisi izlenmiştir. Anketler, araştırmanın yapıldığı illerin tesadüfi olarak seçilen orman köylerinde yine tesadüfi olarak seçilen köylülere görüşme metodu ile uygulanmıştır. Uygulama sonucunda 950 anket geçerli olarak kabul edilmiştir. Yapılan toplam 950 anketin 293 tanesi (%31) Ege-Akdeniz Bölgesinde, 504 tanesi (%53) Doğu Karadeniz Bölgesinde ve 153 tanesi de (%16) Batı Karadeniz Bölgesinde uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin; çeşitli istatistiksel metotlar yardımıyla (non-parametrik yöntemlerden mod, medyan, aritmetik ortalama, frekans dağılımı, yüzdelik değerler, sperman korelasyon, kruskal wallis ve man-whitney U teknikleri) analizleri yapıldıktan sonra bulgular oluşturularak, tartışma ve yorumları yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma bulgularının ortaya konması ve aralarındaki ilişkilerin analiz edilebilmesi amacıyla çeşitli istatistikî tekniklerden yararlanılmıştır. Ortalama nitelik testleri, Man-Whitney U testi, Kruskal wallis testi ile istatistik çözümlenmeler yapılarak bulgular ortaya konmuştur. Araştırmanın yapıldığı kitlenin demografik özelliklerine ilişkin bulgular ise frekans ve yüzde değerlerine bağlı olarak Tablo 1’de verilmektedir. Burada ikiden fazla bölgenin Kruskal wallis testi ile karşılaştırılması sırasında bölgelerden en az birinin diğerlerinden farklı olduğunu söyleyebilirken, Man-Whitney U testi ile ikili gruplar halinde bölgeleri analiz ederek hangi bölgelerin birbirlerine göre ne düzeyde farklılık arz ettiği de görülebilmektedir (Tablo 2). Tablo 3’de çatışmaların düzey ve nedenlerine ilişkin frekans ve yüzdeler ve Tablo 4’de de bölgelere göre mod ve yüzdeler yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Karakteristikler

KARAKTERİSTİKLER		FREKANS	YÜZDE DEĞER
CİNSİYET	ERKEK	881	93
	KADIN	69	7
YAŞ (YIL)	18-25	76	8
	26-35	195	20
	36-49	366	39
	50-VE ÜZERİ	313	33
EĞİTİM	TAHSİL	95	10
	GÖRMEMİŞ		
	İLKOKUL	545	58
	ORTA OKUL - LİSE	268	28
YAŞANILAN YER	ÜNİVERSİTE	38	4
	SÜREKLİ KÖY	677	71
	ARA SIRA KÖY	222	24
KÖY TİPİ	ŞEHİR	45	5
	31. MADDE	624	68
KÖYÜN İLİŞKİSİ	ORMANLA	299	32
	ORMAN İÇİ	251	29
AİLEDEKİ KİŞİ SAYISI (ORTALAMA)	ORMAN İLİŞKİSİ	604	71
	BİTİŞİĞİ	4	

Araştırmaya katılanların %93’ünü erkekler %7’sini ise bayanlar oluşturmaktadır. Tablo 1’de görüldüğü gibi ankete cevap verenlerin çoğunluğu erkek olup ve katılımcıların yaşları da 18–25, 26–35, 36–49 ve 50-ve üzeri yaş gruplamasına göre sınıflandırılmıştır. Orta yaş grubuna giren katılımcıların oranı %50’nin üzerindedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ilkokul olmak üzere (%58), genelde ilkokul, ortaokul ve lise mezunlardır. Yine cevaplayıcıların %71’i devamlı köyde ikamet ederken %24’ü ara sıra şehir ara sıra köyde oturmayı tercih etmektedir. Her ailede yaşayan ortalama birey sayısı 4 kişidir. Araştırmada ele alınan köylerin %68’ini 31. maddeye dayalı köyler oluştururken %32’sini 32. maddelik olanlar teşkil etmektedirler. Ayrıca köylerin %29’u orman içi, %71’ide orman bitişindeki köylerdir.

Demografik özelliklerden bölgelere göre farklılıkların anlaşılması amacı ile uygulanan Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney testlerinin sonucuna göre: Orman köylerindeki eğitim düzeyleri arasında hiç bir bölge birbirinden farklılık arz etmemektedir ($P > 0.05$). Yine bu köylerde yaşayan köylülerin yaşları açısından da bölgeler arasında farklılıklar bulunmamaktadır ($P > 0.05$). Buralarda yaşayanların cinsiyetleri açısından Doğu Karadeniz ve Ege-Akdeniz bölgeleri arasında farklılık varken ($P < 0.05$), diğer bölgeler arasında fark yoktur ($P > 0.05$). Öte yandan, yaşanılan yer, köyün tipi, köyün ormanla ilişkisi ve ailede yaşayan kişi sayısı faktörleri açısından en az bir bölge diğerlerinden farklıdır ($P < 0.05$).

Tablo 2. Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H Testleri İstatistik sonuçları

Variables	Mann-Whitney U İstatistikleri						K-Wallis
	Doğu karadeniz Ege-Akdeniz		Batı ve Doğu karadeniz		Batı karadeniz Ege- Akdeniz		Tümü
	Z	Önem (2-kuy.)	Z	Önem (2-kuy.)	Z	Önem (2-kuy.)	Önem
Cinsiyet	-2,811	,005	-,560	,167	-,813	,416	,018
Yaş	-,745	,456	-,560	,576	-1,067	,286	,544
Eğitim	-1,607	,108	-,406	,685	-1,685	,092	,167
Yaşanılan yer	-6,355	,000	-3,210	,001	-8,022	,000	,000
Köyün tipi	-8,490	,000	-5,484	,000	-1,381	,167	,000
Köyün ormanla ilişkisi	-9,122	,000	-3,509	,000	-9,290	,000	,000
Ailede yaşayan kişi sayısı	-6,391	,000	-,632	,527	-5,441	,000	,000
Köylü ve ormandan yararlananlar arasındaki çatışmalar	-3,768	,000	-11,392	,000	-1,232	,218	,000
1. neden	-2,034	,042	-4,659	,776	-1,721	,085	,082
2. neden	-3,226	,001	-,285	,019	-,434	,665	,003
3. neden	-3,665	,000	-2,353	,000	-,624	,533	,000

Orman köylerinde yaşayan köylüler ve ormanlardan rekreasyon amaçlı olarak yararlanan gruplar arasındaki çatışmalar analiz edildiğinde: Orman köylerinde yaşayan halkın %73.8'lik bir oranının onlarla sürtüşme yaşamadığı, %23.8'lük kısmının bazen sürtüşme yaşadığı, %1.8'lik bir kesimin sıkça tartışma içerisine girdiği ve %0.5'lik bir kısmının ise sert tartışmalar ve kavgalar yaşadığı görülmektedir (Tablo 3). Genel bir değerlendirme yapıldığında Orman köylülerinin yaklaşık %74'ü yararlanıcılarla her hangi bir çatışma içerisine girmezken % 26'sı çeşitli şekillerde çatışma ve huzursuzluk yaşamaktadır. Araştırmanın evrenini teşkil eden toplam 1.522.032 orman köylüsü içinden yaklaşık 400.000 kişi çeşitli biçimlerde çatışma sürecinin içerisinde bulunmaktadır. Bu oran tüm orman köylerine genellendiğinde milyonlarca insanı ilgilendiren bir tablo ile karşılaşılmaktadır.

Orman köylülerinin rekreasyon amaçlı yararlanıcılarla aralarındaki çatışmaların nedenleri sorgulandığında, önem derecesine göre: Çevrenin aşırı derecede kirletilmesi (%46.6), yörenin sosyo-kültürel değerlerine aykırı davranılması (%20.3), orman yaban hayvanlarının ve balıkların aşırı tüketilmesi (%15.5), uluorta yerde dikkatsizce ateş yakılması ve söndürülmemesi (%8.4), özel araziye izinsiz girilmesi (%6.8) ve su kaynaklarına zarar verilmesi (%2.4) şeklinde bir sıralama karşımıza çıkmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Çatışmaların düzey ve nedenlerine ilişkin frekans ve yüzdelere

Değişkenler	Sıklık	Yüzde
Köylü Ve Ormandan Yararlananlar Arasındaki Çatışma		
1. Sürtüşme Yaşanmıyor	7 0 1	7 3 . 8
2. Bazen Sürtüşme Olur	2 2 6	2 3 . 8
3. Sık Sık Tartışmalar Olur	1 7	1 . 8
4. Sert Tartışmalar Yaşanır	5	0 . 5
Çatışma Nedenleri		
1. Orman Yaban Hayvanlarını Ve Balıkları Aşırı Tüketmeleri	3 9	4 . 1
2. Su Kaynaklarına Olumsuz Etkilerle Zarar Vermeleri	6	0 . 6
3. Çevreyi Aşırı Derecede Kirletmeleri	1 1 7	1 2 . 3
4. Yöremizin Sosyo-Kültürel Yapısına Saygı Duymamaları	5 1	5 . 4
5. Uluorta Yerde Dikkatsizce Ateş Yakmaları Ve Söndürmemeleri	2 1	2 . 2
6. Özel Araziye İzinsiz Girmeleri	1 7	1 . 8

Bu tür çatışmaların varlığı ve mahiyetleri açısından bölgeler birbirleriyle çeşitli farklılık ve benzerlikler gösterebilmektedirler (Tablo 2). Mann-Whitney U testinin sonuçlarına göre: Batı Karadeniz ve Ege-Akdeniz bölgelerindeki çatışmaların varlığı, mahiyetleri ve yoğunlukları arasında farklılıkların olmadığı gözlenirken ($P>0.05$), Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz ve yine Ege-Akdeniz ve Doğu Karadeniz bölgeleri arasında

farklılıklar bulunmaktadır ($P<0.05$) (Tablo 2). Burada Doğu Karadeniz Bölgesini diğer bölgelerden ayıran bazı özelliklerin olduğu görülmektedir. En azından burada çatışmaların içerik ve yoğunlukları bakımından Doğu Karadeniz Bölgesi'nin bariz biçimde diğer bölgelerden ayrıldığını söylemeliyiz. Bunun coğrafi ve arazi dağılımına bağlı nedenleri olabileceği gibi kültürel nedenlere bağlı olan yanları da muhakkak olacaktır.

Orman köylüsü ile ormandan rekreasyon amaçlı olarak yararlananlar arasındaki çatışmaların çeşitli nedenlerinin olduğundan daha önce bahsedilmişti. Bu tür çatışmalar kimi bölgelerde benzer kimilerinde ise farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır (Tablo 2). Örneğin Mann-Whitney U testinin sonucuna göre: Ege-Akdeniz ile Batı Karadeniz Bölgeleri ve yine Doğu ve Batı Karadeniz Bölgelerinde çatışma doğuran birinci öncelikli neden benzerlikler gösterirken ($P>0.05$), Doğu Karadeniz ve Ege-Akdeniz Bölgeleri arasında kısmen de olsa farklılıklar bulunmaktadır ($P<0.05$). Yalnız söz konusu çatışmaları doğuran “birinci öncelikli nedenle” ilişkili olarak Tablo 5’deki mod’lar ve yüzdeler göz nüne alındığında: Çevrenin aşırı derecede kirletilmesi, Doğu Karadeniz Bölgesinde %40, Ege-Akdeniz Bölgelerinde ise %45 ve Batı Karadeniz Bölgesinde ise %61’lik yüzdeler ile birinci öncelikli çatışma nedenidir. Bu durumda Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan orman köylülerinin çevre temizliği konusunda daha hassas oldukları görülmektedir.

Yine, Tablo 2’deki sonuçlara göre; Ege-Akdeniz ile Batı Karadeniz Bölgelerinde çatışma doğuran ikinci öncelikli neden benzerlik gösterirken ($P>0.05$), Doğu ve Batı Karadeniz Bölgeleri ile Doğu Karadeniz ve Ege-Akdeniz Bölgeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır ($P<0.05$). “İkinci öncelikli nedenle” ilişkili olarak Tablo 4’deki modlar ve yüzdeler göz önüne alındığında: Yine “çevrenin aşırı derecede kirletilmesi”, Doğu Karadeniz Bölgesinde %20 ve Ege-Akdeniz Bölgelerinde %35 ile ağırlığını devam ettirirken, Batı Karadeniz Bölgesinde %32 ile “uluorta yerde dikkatsizce ateş yakılması ve söndürülmemesi” ikinci öncelikli çatışma nedenidir. Yalnız ortalamalar dikkate alındığında Ege-Akdeniz Bölgeleri’nde ve Batı Karadeniz Bölgesi’nde “sosyo-kültürel yapıya karşı saygısızlık” ikinci önemli çatışma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4. Bölgelere göre mod ve yüzdeler

Değişkenler	Doğu Karadeniz Bölgesi			Ege-Akdeniz Bölgesi			Batı Karadeniz Bölgesi		
	Mod	Mean	%	Mod	Mean	%	Mod	Mean	%
Cinsiyet	2,00	1,9524	94	2,00	1,8976	89	2,00	1,92	92
Yaş	36-49	2,9742	39	36-49	2,9044	34	36-49	3,04	47
Eğitim	2,00	2,2390	55	2,00	2,3299	59	2,00	2,21	64
Yaşanılan Yer	1,00	1,3755	68	1,00	1,1331	88	1,00	1,56	54
Köyün Tipi	31,00	31,1958	80	31,00	31,4863	51	31,00	31,41	58
Köyün Ormanla İlişkisi	2,00		78	1,00		57	2,00	1,90	91
Ailede Yaşayan Kişi Sayısı	4,00	4,6482	19	3,00	3,4941	35	5,00	4,60	21
Köylü Ve Ormandan Yararlananlar Arasındaki Çatışmalar	1,00	1,2202	80	1,00	1,3686	69	1,00	1,39	61
1. Neden	3,00	3,0099	40	3,00	3,4945	45	3,00	3,23	61
2. Neden	3,00	3,2941	20	3,00	4,0805	35	5,00	3,93	32
3. Neden	3,00	3,3971	27	6,00	4,3684	36	6,00	4,62	36

Mann-Whitney U testinin sonuçlarına göre; Ege-Akdeniz ile Batı Karadeniz Bölgelerinde çatışma doğuran üçüncü öncelikli neden benzerlik gösterirken ($P>0.05$), Doğu ve Batı Karadeniz Bölgeleri ile Doğu Karadeniz ve Ege-Akdeniz Bölgeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır ($P<0.05$). Üçüncü öncelikli nedenle ilişkili olarak Tablo 4’deki modlar ve yüzdeler göz nüne alındığında; Yine “çevrenin aşırı derecede kirletilmesi”, Doğu Karadeniz Bölgesinde %27 ile önemini korurken, Ege-Akdeniz Bölgelerinde ve yine Batı Karadeniz Bölgesinde %36’ aralık oranlarla “özel araziye izinsiz girilmesi” üçüncü öncelikli çatışma nedeni

olarak görülmektedir. Bu bölgelerde ortalamalara bakıldığında ise “uluorta yerde dikkatsizce ateş yakılması ve söndürülmemesi” ve “sosyo-kültürel yapıya karşı saygısızlık” üçüncü önemli çatışma nedeni olarak görülmektedir.

SONUÇ

Çatışma basit şekilde; var olmanın kaçınılmaz bir olgusudur. Temelde bütün toplumlardaki varlıkların kıtlığı ve her toplumun kendine düşen payı arttırma çabası çatışmanın en önemli kaynaklarından (Dahrendorf, 1957; Deutsch, 1973). Çevre olgusu bakımından düşünüldüğünde kıtlık ve çatışmalar genellikle doğal kaynaklar ve onların kullanımı etrafında toplanır (Easton, 1965; Cobb and Elder, 1983). Söz konusu durumun, temeli sınırsız olan insan ihtiyaçlarının doğal kaynaklarca sınırlandırılmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ve aynı zamanda bu sürecin sonunda ortaya çıkan çatışmaların arazi kullanımından doğduğu da ifade edilmektedir; çünkü insanlar ve onların gerçek ihtiyaçları geçicidir oysa arazi zaman ve mekân içinde değişmezdir (Kelso, 1963; Ophuts, 1974). Günümüzde, dünyanın pek çok yerinde doğal kaynaklardan yararlanma konusunda insanlar ve kurumlar arasında birçok potansiyel ya da gerçek çatışmaların çeşitli düzeylerinin olduğu bilinmektedir (Barlı and Yazıcı, 2003; Lane, 1999).

Ormancılıkta çatışma yönetimi son on yıl içinde bir takım gelişmelerle ortaya çıkan bir kavram niteliği taşımaktadır. Genelde fakir olan orman köylerinde yaşayan topluluklar, ormanlardan daha fazla yararlanmayı amaçlayan merkezi otorite planlamaları, yine ormanlardan hak iddia eden üçüncü taraflar ve her kesimin de kendilerine düşen payı arttırma kaygısıyla daha fazla istekte bulunmaları ormancılık alanında çatışma odaklı bir ortamın doğmasına neden olmaktadır. Bu yüzden dünyanın pek çok yerinde çoğu zaman adil çözümlere ulaşılabilmesi için çatışma yönetiminin gerekli olduğu ilgili taraflarca dile getirilir. Gerçekte de sürdürülebilir orman yönetimi için düşünülmesi gerekli olan ön şart çatışma yönetimidir, denebilir (Chandrasekharan, 1996). Bu, sosyal adalet ve eşitliğin yeniden tesisinin başarılabilmesinde önemli kilit noktalardan birini oluşturur (Hildyard et al. 1998). Sağlıklı her sistemde çeşitli çatışmaların olabileceği ve bunların iyi yönetildiği takdirde yararlı sonuçların ortaya çıkabileceği bilindiğine göre; doğal kaynakların, özellikle de giderek daha karmaşık bir yönetim yapısına dönüşen ormancılık yönetiminde çatışma yönetimi mutlaka uygulanmalıdır.

Türkiye’deki ormancılık yönetimi açısından bakıldığında, yoğunluğu çok yüksek olmamakla birlikte Türkiye’de orman köylülerinin ormandan yararlananlarla yaşadıkları çeşitli çatışmaların mevcudiyetinden bahsedilebilir. Söz konusu çatışmaların çok çeşitli nedenleri olup, çevrenin kirletilmesi, orman içinde ateş yakılması ve sosyo-kültürel değerlere saygısızlık başta olmak üzere maddi imkânların yetersizliği, eğitim eksikliği, güven eksikliği, çıkar farklılıkları ve özel araziye izinsiz girilmesi gibi diğer etkili sebeplerden de bahsetmek mümkündür. Bu çatışmaların bölgelere göre çeşitli farklılıklar ve benzerlikler gösterdikleri bu araştırma ile ortaya konmuş gibi gözükmektedir. Bu durum bölgelerin sosyo-kültürel yapısı, coğrafi şartları ve ekonomik faktörlere bağlı olarak açıklanabilir niteliktedir.

Türkiye’de söz konusu çatışmaların varlığı kabul edilmeli ve ilgili bütün taraflar çatışma çözüm sürecine katkıda bulunmalıdırlar. Bu tür konularda önemli ölçüde veri ve bilgi eksikliğinin varlığı da bilinmekle beraber yine o nispette bilimsel nitelikli çalışmaların yetersizliği de söz konusudur. Çatışmaların çözüm sürecine, çatışmanın nedenlerini ve sonuçlarını analiz eden bilimsel nitelikli çalışmalarla katkıda bulunmanın yanı sıra çözüm alternatifleri oluşturmak bakımından da çeşitli eylem planları üzerinde de çalışılmalıdır.

Özellikle bazı bölgelerimiz açısından, dar bir coğrafyaya sıkışmış yüksek yoğunluklu bir nüfus yapısına, kırsal kesimde yaşayan nüfus yoğunluğu da eklenince sorunlar daha bariz biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde şehir merkezlerinin yine dar alanlarda kurulmuş olması, şehir insanını adeta betonlaşmış şehirlerde yaşamaya mahkûm etmektedir. Diğer şehirlerimizde de durum aslında pek farklı değildir. Şehirlerimizdeki kişi başına düşen yeşil alan miktarının özellikle gelişmiş ülkelerdeki ile mukayese edilemeyecek ölçüde ve son derece sınırlı olduğu bilinmektedir. Ülkemizdeki şehirlerin, şehrin ve iş ortamının stresli ortamından bunalan şehir insanına, boş zamanlarında streslerini atabilecekleri ortamlar sunamamaları büyük bir eksikliklerdir. Bu konuda başta belediyeler olmak üzere pek çok kuruma görevler düşmektedir. Gelişmiş ülkelerde, insanların bu tür ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra, şehrin estetiğine de önemli katkılar sağlayan “şehir ormanı” uygulamaları uzun zamandan beri vardır. Ülkemizdeki şehirlerde bu imkânların olmayışı insanları en yakındaki ormanlık alanlarda bu ihtiyaçlarını gidermeye sevk etmektedir. Bundan dolayı esasen uzak bir mesafe kat etmek zorunda kalan bu insanlar her bakımdan zarar gördükleri gibi, ekolojik sistem ve orada yaşayan insanlar da zarardan kendi paylarına düşeni çekmektedirler. Her ne kadar

ormanlarımızda çeşitli biçimlerde halka açık alanlar tesis edilerek onların hizmetine sunulmaya çalışılıyor ise de, kapasite, organizasyon ve kaynaklar büyük boyutlardaki baskıyı kaldırabilecek düzeyde değildir. Bunun sonucu olarak da insanlar boş buldukları her mekândan her türlü şekilde yararlanmaya çalışmaktadırlar.

Şehirlerde yaşayan insanların sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çeşitli düzenlemelerin yapılmasının bu tür çatışmaları belli ölçüde hafifletebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanı sıra doğal ortamdan rekreasyon amaçlı olarak yararlanan insanların gittikleri ortamın temizliğine ve çevrenin korunmasına ayrı bir hassasiyet göstermelerinin gerekliliği bu çalışmanın neticesinde bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yerel halkın kültürel değerlerine karşı saygılı olmakta bu konuda ki önemli faktörlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Oralarda yaşayan insanların yaşam tarzlarını küçümsemek, görmezden gelmek, yadırgamak vb gibi tutum ve davranışlardan ziyade, onları eko-sistemin bir parçası olarak görmek en iyisidir. Bu sürecin en önemli ayaklarından birinin eğitimle ilgili olduğu da unutulmamalıdır. İlkokuldan itibaren ciddi anlamda çevre bilincini aşıl原因an, kültürel değerlere ve farklılıklara hoş görü ile yaklaşabilme esnekliğini kazandıran derslere yer verilerek gelecek nesillerin daha duyarlı fertler olarak yetişmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aydın, M. 1984, *Örgütlerde Çatışma, Bas-Yay Matbaası, Ankara, ss.70.*
- Barlı, O., Yazıcı, K. 2003, *Management of Natural Resources Based on Contemporary Principles: The Future of Turkish Forestry and The Need for Change in Turkish State Forestry, XII. World Forestry Congress.*
- Bittel, R. L. 1993, *What Every Supervisor Should Know, Gregg Devision, Fourth Edition, Mc Graw Hill Book Company, New York.*
- Chandrasekharan, D. 1996, *Proceedings Electronic Conference on "Addressing Natural Resource Conflicts Through Community Forestry", Forest Trees and People Programmer, Forestry Department, FAO.*
- Cobb, R.W. and Elder, C.D. 1983, *Approaches To The Study of Conflict Management. in Participation in American Politics, John Hopkins University Press, Baltimore, Md.*
- Dahrendorf, R. 1957, *Toward A Theory of Social Conflict, Conflict Resolute, 2(2):170–183.*
- Davis, K. 1982, *İşletmelerde İnsan Davranışı, 5. Baskı, s. 564, (Çev: Tosun Et al, İ.Ü. Yay. No:3028).*
- Deutsch, M. 1973, *The Resolution of Conflict: Constructive And Destructive Processes, Yale University Press, New Haven, Ct.*
- Duncan, W.J.1978, *Organizational Behavior, Houghtonmifflin Co., Boston.*
- Easton, D. 1965, *A Framework For Political Analysis, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, Nj.*
- Hildyard, N., Hegde, P., Wolvekamp, P. and Reddy, S. 1998, *Pluralism, Participation and Power. Forests, Trees and People Newsletter, No. 35.*
- Karasar, N. 1991, *Scientific Research Method, 4th. Ed., Ankara, ss.50.*
- Kelso, M.M. 1963, *Resolving Land Use Conflicts. In Land Use Policy And Problems, Ottoson, H.W. (Ed.). University of Nebraska Press, Nebraska.*
- Koçel, T. 1989, *İşletme Yöneticiliği, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları, Yayın No: 205, İstanbul, s.393–412*
- Lane, M.B. 1999, *Regional Forest Agreements: Resolving Resource Conflicts or Managing Resource Politics, Australian Geographical Studies, 37(2):142–153.*
- Luthans, F. 1989, *Organizational Behavior, Fifth Edition, Mc Graw- Hill Book Company, p. 396–425.*
- Ophuts, W. 1974, *Reversal J. The Law of Tao: The Imminent Resurrection Of Political Philosophy. In Environmental Politics, Nagel, S. (Ed.). Praeger, New York.*
- Özdamar, K., 2001, *Bio Statistics With Spss. No. 30: Eskisehir, s. 253–267.*

TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE ORMANCILIK ÖRGÜTÜNDE GÖRÜLEN YAPISAL DALGALANMALAR

Prof. Dr. Abdi EKİZOĞLU-Prof. Dr. Aytuğ AKESEN

İÜ Orman Fakültesi

KISA ÖZET

Tanzimat'ın ilanından (1839) sonra devletin ormanlarla eskiye oranla daha sürekli biçimde ve geniş ölçüde ilgilendiği ve ormanların gelir kaynağı olarak düşünölmeye başlandığı görölmektedir. Bunun sonucu olarak ormanlardan yapıla gelen başıboş yararlanmayı önlemek ve ormanlardan gelir sağlanmasına ilişkin işleri yürütmek üzere, 1839–1840 yıllarında Ticaret Bakanlığı'na bağlı merkezi İstanbul'da olan bir “Orman Müdürlüğü” kurulmuştur. 1869 yılında ormancılık işleri Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan ve merkezi sisteme dayanan bir orman idaresine verilmiştir. Bu örgüt bir genel müdür ile bir meclis ve bir de sekreterden oluşmuştur. Daha sonra 1870 yılında Orman Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesi ile ormancılık örgütünün taşra kuruluşunun da temeli atılmıştır. Çünkü, bu nizamnamenin 1. maddesinde tüm ormanlarda yapılacak teknik ve yönetim etkinliklerinin Orman Genel Müdürlüğü'nce yapılacağı belirtilmiştir. Ormancılık işleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından (1920) itibaren 1924 yılına kadar İktisat Bakanlığı'na bağlı bir genel müdürlük tarafından yürütölmüştür. Ülkemizde modern ormancılığın başladığı 1937 yılında 3204 Sayılı “Orman Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu” ile merkez ve taşra kuruluşları olan bir ormancılık örgütü kurulmuştur. Ormancılık ilk kez 1969 yılında Orman Bakanlığı düzeyinde örgütlenmiştir. Bu bakanlık görevlerini 1981 yılına kadar bağımsız olarak sürdürmüş, 1981–1991 yılları arasında da “Tarım ve Orman Bakanlığı”, “Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı” ile birleştirilmiştir. On yıl aradan sonra, 1991 yılında Orman Bakanlığı yeniden kurulmuştur. 2003 yılından itibaren ise ormancılık etkinlikleri Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yürütölmektedir. Son yeniden yapılanma ile Orman Bakanlığı'nın Çevre ve Orman Bakanlığı ile birleştirilmesi sonucunda, özellikle taşra örgütlenmesindeki sorunlar, daha önceki örgütlenmelerde görölenlere göre daha büyük boyutlarda yaşanmaktadır. Taşra örgütünü oluşturan İl Çevre ve Orman Müdürlükleri ile ormancılık merkez birimleri arasında organik bağlar zayıflamış, ormancılık mesleği ile uyum gösteremeyen bürokratik kademelerin artması sonucu uygulamalar büyük ölçüde aksamıştır. Örgütlenmede, tarihi gelişmeler süreci dikkate alınacak olursa orman ürün ve hizmetlerinin toplumumuza daha düzenli ve bol miktarda sunulabilmesi için Orman Bakanlığı geçmişte olduğu gibi bağımsız olarak yeniden kurulması teknik ve bilimsel zorunluluktur.

Anahtar Kelimeler: Ormancılık Örgütü, Ormancılık Örgütünün Tarihsel Gelişimi, Ormancılık Yönetimi, Ormancılık Politikası

ABSTRACT

THE STRUCTURAL FLUCTUATIONS OF THE FORESTRY ORGANIZATION IN THE HISTORICAL PROCESS

It is seen that the state has been interested in forests in wider and more planned perspective and that the forests were considered as a source of income after Tanzimat Declaration in 1839. As a result this case, in the years of 1839–1840, the Directorate of Forestry was established to prevent free utilization from the forests and apply operations to endow as revenue from the forests. This first institution operated under Ministry of Trade and also its headquarters was located in Istanbul. In 1869, forestry operations were authorized to the forestry organization that was established under the Ministry of Finance and based on centralized administration system. This organization was consisted of a general director, a council and a secretary. Later, regional organization unit of forestry was formed for the first time by the forest regulation, which came into force in 1870. Because it was indicated that all technical and administrative activities are realized by General Directorate of Forestry and this was put in order by the first article of this regulation. Forestry activities had been realized by the general directorate, which operates under the Ministry of Economy from the establishment of Turkish Grand National Assembly (1920) to 1924. The forestry organization with central and regional divisions was established by the Organization of General Directorate of Forestry Act, numbered 3204 and brought into force in 1937 when modern forestry was started in our country. The first forest organization as ministry level was established in 1969. This ministry had been separated from the others until 1981, and then it was united as Ministry of Agriculture and Forestry. Then this ministry was converted to Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Affairs for the years of 1981–1991 periods. Ministry of Forestry was established in 1991. Forestry activities have been carried on by Ministry of Environment and Forestry since 2003. After the unity of Ministry of Forestry with Ministry of Environment,

the problems, which are especially seen in regional divisions, increased than those seen beforehand organizations. Organic connection between central forestry offices and the provincial Unit of Directorate of Environment and Forestry weakened, and also forestry activities became out of order as a result of increasing bureaucratic personnel who are in harmonious with the forestry profession. Considering historical development of forestry organization, establishment of Ministry of Forestry as a free organization, like it was in the past, is a technical and scientific necessity to provide forest products and services plentifully and orderly for the society.

Keywords: Forestry Organization, The Historical Development of Forestry Organization, Forestry Administration, Forest Policy

GİRİŞ

Bildiride, ülkemizdeki ormancılık örgütlenmesi tarihi süreç içerisinde ele alınmış, bu alanda özellikle son yıllardaki gelişmeler irdelenmiştir. Böylece, geçmişteki örgütlenmelerden elde edilen deneyimler ışığında, gelecekte yürütülecek ormancılık etkinliklerinin örgütlenmesine katkı sağlanmak amaçlanmıştır.

Cumhuriyet öncesi ormancılık örgütlenmesi incelendikten sonra izleyen ikinci kısımda Cumhuriyet dönemi ormancılık örgütü iki alt başlık altında ele alınmıştır. Bunlardan ilki Cumhuriyetin ilanından 21. yüzyılın başlangıcına kadar olan dönem içerisindeki ormancılık örgütlenmesi, diğeri ise son değişimleri kapsayan dönemdir. Sonuçlar kısmında ise konuya ilişkin öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

CUMHURİYET ÖNCESİ ORMANCILIK ÖRGÜTÜ

Devlet, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk yıllarından itibaren, ormanlar ile ilgilenen gelmiş ise de bu ilgilenmenin amacı ormandan kesilip satılan odun ve keresteden vergi alınması ya da Tersane, Tophane ile Sarayın yapacak ve yakacak odun gereksinmelerinin karşılanmasıdır. Belirtilen kurumların odun gereksinmelerinin sağlanmasını güvenlik altına almak üzere ayrılmış ormanların yönetimi Tersane Emirleri, Koru Ağaları, Dağ Mimarları gibi görevlilere verilmiş ve korunması ise korucular ve korucubaşılar tarafından yerine getirilmiştir (Evcimen, 1978).

Tanzimat'ın ilanından (1839) sonra devletin ormanlarla eskiye oranla daha planlı biçimde ve geniş ölçüde ilgilendiği, ormanların gelir kaynağı olarak düşünölmeye başlandığı görölmektedir. Bunun sonucu olarak, ormanlardan yapıla gelen başı boş yararlanmayı önlemek ve ormanlardan gelir sağlanmasına ilişkin işleri yürütmek üzere, 1839–1840 yıllarında Ticaret Bakanlığı'na bağlı merkezi İstanbul'da olan bir "Orman Müdürlüğü" kurulmuştur (Yunt,1957; Özdönmez ve ark 1998).

Merkezde kurulan bu müdürlükten sonra, ülkenin belli başlı bölgelerine orman müdürleri atanmış ve böylece taşra örgütü de olan bir ormancılık örgütü meydana getirilmiştir. Ormanlardan çıkarılacak kereste, odun ve kömür için saptanacak vergileri toplamakla görevlendirilmiş olan bu orman müdürleri, uygulamada birer tahsildar olmaktan ileri gidememiş ve ayrıca, kötü yönetimleri ile şikayetlere neden olmuşlardır. Bu ortamın oluşmasında çıkar çatışmalarının, ormanların korunmaya çalışılmasının, usulsüz kesimlerin önleme gayretinin, parasız yararlanma yerine rüsum tahsilinden rahatsız olunmasının rolü olmuştur. Bir yıla yakın bir uygulamadan sonra, ormancılık örgütü kaldırılmış, orman ürünlerine ilişkin ve yeniden düzenlenen vergilerin toplanması ile ormanların korunması görevi yerel mülkiye ve mal memurlarına verilmiştir (Kutluk, 1942).

Daha sonra, 1851 yılında biri ormanların korunması ve yöre dışı kişilere ağaç kestirilmemesine ilişkin, diğeri de orman yangınları ile mücadelede yakın köy ve belde sakinlerine sorumluluk getiren ve suçlulara ceza öngören iki genel emir yayımlanmıştır. Bu konunun izlenmesi de yerel yöneticilere verilmiştir (Kutluk, 1948; Günay, 2003).

Yine o tarihlerde yaşanan önemli olaylardan biri olan Kırım savaşının sona ermesi ile (1856), Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ile ilişkileri de artmıştır. Bu ilişkilerin özendirilmesiyle Devlet, ülkenin yol, köprü vb. altyapı çalışmalarını gerçekleştirmek ve bu arada, doğal kaynakların düzenli bir biçimde işletilmelerini sağlamak üzere etkinliklerde bulunmuştur. Bu amaçla, Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı "Meclisi Maabir" adı ile bayındırlık işleriyle ilgili bir meclis kurulmuş ve ormanların yeni düzene bağlanması işi de bu meclisin çalışma konularından birini oluşturmuştur. Bu mecliste Avrupalı uzmanlarla birlikte Türk memurları da görev almışlardır. Yabancı uzmanların tamamı Fransa'dan getirilmiştir. Fransa'dan davet edilen uzmanların içerisinde ormancı Louis TASSY, Alexandre THEME ve yardımcıları ile 6 kişilik fen heyeti bulunmaktadır (Özdönmez ve ark, 1998). Adı geçen uzmanların görevleri:

1. Ülke ormanlarının incelenmesi ve işletilmesi,

2. Ormanların korunması ve işletilmesi işleriyle görevlendirilecek elamanların yetiştirilmesi,
3. Ormanlık çalışmalarını hukuksal yönden düzenleyecek bir mevzuatın hazırlanması, biçiminde belirlenmiştir.

Bu uzmanların önerileri doğrultusunda, bir yandan ormanların incelenmesi, bir orman okulunun kurulması ve ormancılık mevzuatının hazırlanması konularında çalışmalar sürdürülürken, öte yandan da merkezi bir ormancılık örgütü kurulması kararlaştırılmıştır. Gerçekten, önce Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı iken, daha sonra sırasıyla Ticaret ve Bayındırlık, Ticaret ve Tarım Bakanlıkları yapısı içerisinde yer alan "Meclisi Maabir" tarafından yürütülen ormancılık işleri, 1869 yılında Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan ve merkezi sisteme dayanan bir orman idaresine verilmiştir. Bu yönetim örgütü bir genel müdür ile bir meclis ve bir de sekreterden oluşmuştur (Bricogne, 1940). Burada müdürlüğe Rum asıllı Aristidi BALTACI, İdare Meclisi Başkanlığına da Fransız uzman A.BRİCOGNE getirilmiştir. Bu meclis ise bir başkan, üç Fransız uzman, bir sekreter ve bir çevirmenden oluşmaktadır.

1870 yılında Orman Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, ormancılık örgütünün taşra kuruluşunun da temeli atılmıştır. Çünkü Orman Nizamnamesininin 1. maddesinde tüm ormanlarda yapılacak teknik ve yönetim etkinliklerinin Orman Genel Müdürlüğü'nce yapılacağı belirtilmiştir. Bu arada, nizamnamenin yürürlüğe girmesinde 1870 yılında Orman Genel Müdürlüğü görevine getirilen Bedros KUYUMCUYAN'ın önemli katkısının olduğu da belirtilmelidir.

Tablo 1: Cumhuriyet Öncesi Ormancılık Örgütünün Bağlı Olduğu Bakanlıklar

Etkinlik Dönemi	Örgüt Statüsü	Bağlı Olduğu Bakanlık
1839-1869	Orman Müdürlüğü	Ticaret
1869-1872	Orman Umum Müdürlüğü	Maliye
1872-1873	"	Orman Ve Maadin
1873-1877	"	Maliye
1878	"	Orman Ve Maadin
1879-1886	"	Ticaret Ve Tarım
1887-1892	"	Maliye
1892-1908	"	Orman, Maadin, Tarım
1909-1920	"	Ticaret Ve Tarım

Kaynak: OGM, 1989.

İki yıl sonra 1872 yılında Orman idaresi, Orman ve Maden Bakanlığı'na bağlanmıştır. Yine aynı yılın sonunda, bu bakanlık kaldırılmış ve orman ile maden idaresi birleştirilerek "Orman ve Maden Müdürlüğü" adı altında, Maliye Bakanlığı yapısında bir örgüt kurulmuştur. 1878 yılında ise, Orman ve Maden Bakanlığı'nın yeniden kurulması üzerine Orman ve Maden idaresi bu bakanlığa devredilmiştir. Daha sonraki yıllarda da, ormancılık örgütü, 1879 yılında Ticaret ve Tarım Bakanlığı'na; 1887 yılında Maliye Bakanlığı'na; 1892 yılında da Orman, Maden ve Tarım Bakanlığı'na bağlanmıştır (Tablo 1).

İkinci Meşrutiyet döneminin başlamasıyla (1908) ormancılık örgütünün yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar olmuştur. 1909 yılında, orman idaresi bir genel müdürlük olarak örgütlenmiş ve taşra örgütündeki orman müfettişleri de orman müdürlükleri haline getirilmiştir. Bu örgütün merkez kadrosunda Amenajman, Memurin, Bütçe ve Teftiş Şubeleri yer almıştır. Taşra örgütü ise altı bölgeye ayrılmış ve her bölge bir "Umum Müfettişin" in yönetimine verilmiştir. Bunun yanında her ilde bir Orman Müdürlüğü kurulmuştur. Yine, il ve ilçelerde ormancılık teknik hizmetleri için Fen Memurları ile bunların idaresinde "muamelat" memurları ve ormanları korumak için de Bekçi ve Bekçi Başları görevlendirilmiştir (Evcimen, 1978; Günay, 2003). Böylece yeniden örgütlenmiş bulunan orman idaresi Ticaret ve Tarım Bakanlığı'na bağlanmış ve bu durum 1920 yılına kadar devam etmiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ORMANCILIK ÖRGÜTÜ

1923–2003 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEM

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra devlet yurt savunması yanında ormancılık sorunları ile de ilgilenmeye başlamıştır. Bu nedenle 1920 yılı başlangıç olarak kabul edilmiştir. 1920–1924 yılları arasında ise ormancılık işleri, İktisat Bakanlığı'na bağlı bir genel müdürlük tarafından yürütülmüştür. 1924 yılında Tarım Bakanlığı'nın kurulması üzerine Orman Genel Müdürlüğü, Veteriner ve Tarım Genel Müdürlükleri ile birlikte bu bakanlığın yapısında yer almıştır. 1928–1931 yılları arasında İktisat Bakanlığı yapısında bulunan orman idaresi, 1937 yılında yine Tarım Bakanlığı'na bağlanmıştır (Özdönmez ve ark, 1998)

Ülkemizde modern ormancılığı başlatan 3116 sayılı Orman Kanununun çıkarıldığı 1937 yılında Bölge Müdürlüğü sayısı 8, bunlara bağlı Orman Müdürlükleri sayısı da 28'dir.

Anılan yılda yürürlüğe giren 3203 sayılı yasayla Tarım Bakanlığı'nın yeniden örgütlenmesine paralel olarak yine aynı yıl çıkarılan 04.06.1937 tarihli 3204 sayılı "Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu" ile Tarım Bakanlığı'na bağlı merkez ve taşra kuruluşları olan bir ormancılık örgütü kurulmuştur.

Sözü edilen kuruluş yasasından sonra ilk işletmeler olarak 17.12.1937 tarihinde Karabük, 24.12.1937 tarihinde Bahçeköy Devlet Orman İşletmeleri kurulmuştur. Bunları 02.06.1938 tarihinde Dursunbey, 11.10.1937 tarihinde Eskişehir ve 1939–1940 yıllarında da Adana, Adapazarı, Araç, Ankara, Bolu, Çoruh, Devrek, Düzce, Giresun, Hendek, Koyulhisar ve Sinop Devlet Orman İşletmelerinin kuruluşları izlemiştir. 1946 yılına gelindiğinde kurulan Devlet Orman İşletmelerinin sayısı 106'yı bulmuştur. Ayrıca, bu işletmelere dinamizm kazandırmak için 01.12.1937 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Orman İşletme Talimatnamesi yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Günay, 2003).

Ormancılık ilk kez 1969 yılında Orman Bakanlığı düzeyinde örgütlenmiştir. Orman Genel Müdürlüğü bu bakanlığın bağlı kuruluşu haline gelmiştir. Orman bakanlığı yapısında "Ağaçlandırma ve Erozyon Genel Müdürlüğü", "Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğü", "Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü" ile "Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü" adını taşıyan dört genel müdürlük daha kurulmuştur.

Orman Bakanlığı kuruluş yasasında belirtilen görevlerini 1981 yılına kadar sürdürmüştür. 1981 yılında çıkarılan 2384 sayılı kanunla Orman Bakanlığı ve bağlı kuruluşları Tarım Bakanlığı'na devredilmiş ve Bakanlığın adı "Tarım ve Orman Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir. Daha sonra 1982 yılında Ağaçlandırma ve Erozyon kontrolü Genel Müdürlüğü ile Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü kaldırılmış ve birer daire başkanlığı halinde Orman Genel Müdürlüğü yapısına alınmıştır. Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü de bağımsız bir daire başkanlığı halinde bakanlık merkez örgütüne bırakılmıştır.

1983 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ile birleştirilmiştir. Bu birleşme ile bakanlığın adı Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı olmuştur. 1984 yılında Orman-Köy İlişkileri Daire Başkanlığı kaldırılmış ve görevleri Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'nın ana hizmet birimlerinden "Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü"ne devredilmiştir. Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğü ise, yine aynı bakanlığa bağlı "Orman Ürünleri Sanayi Kurumu" adı altında bir İktisadi Devlet Teşekkülü olmuştur. Öte yandan, orman yollarının yapımına ilişkin görevler de Orman Genel Müdürlüğü'nden alınarak, aynı bakanlığa bağlı "Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü"ne bırakılmıştır (Tablo 2).

On yıl aradan sonra, 1991 yılında Orman Bakanlığı müstakil şekilde 442 sayılı Kanunu Hükmünde Kararname (KHK) ile yeniden kurulmuştur. Bu Kanun Hükmünde Kararname değiştirilerek 1992 yılında 3800 Sayılı Kanun olarak yürürlüğe konulmuştur. Bu bakanlığın merkez örgütünde ana hizmet birimi olarak, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü, Milli Parklar ve Av-yaban Hayatı Genel Müdürlüğü yer almıştır. Orman Genel Müdürlüğü ise bakanlığın bağlı kuruluşu haline getirilmiştir. Söz konusu yıldan itibaren, ülkemizde ormancılık etkinlikleri belirtilen kuruluşlar tarafından yürütülmüştür. 2003 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı kuruluncaya kadar Orman Bakanlığı'nı temsilen taşrada 9 Bölge Müdürlüğü kurulmuştur. Aynı yıllarda günümüzde olduğu gibi, Orman Genel Müdürlüğü'nün taşra örgütünde 27 Orman Bölge Müdürlüğü vardır. Bunlar ülkemizin coğrafi bölgelerine ve ormanların yayılış durumuna uygun bir biçimde yurt yüzeyine dağılmış durumdadır.

Tablo 2: Cumhuriyet Döneminde Ormanlık Örgütünün Bağlı Olduğu Bakanlıklar

Etkinlik Dönemi	Örgüt Statüsü	Bağlı Olduğu Birim
1920-1923	Orman Umum Müdürlüğü	İktisat
1923-1924	"	İktisat
1925-1928	"	Tarım
1928-1931	"	İktisat
1931-1969	"	Tarım
1969-1981	Orman Bakanlığı	Orman Bakanlığı
1981-1991	Orman Genel Müdürlüğü	Tarım, Orman, Köy İşleri
1991-2003	Orman Bakanlığı	Orman Bakanlığı
2003-	Çevre Ve Orman Bakanlığı	Çevre Ve Orman

Kaynak: Orman Bakanlığı, 1998.

2003 SONRASI GELİŞMELER

2003 yılından itibaren ülkemizde ormancılık etkinlikleri Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu örgüt, 2003 yılında çıkarılan 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun çerçevesinde Merkez ve Taşra Teşkilatı, Bağlı Kuruluşlar ile Sürekli Kurullardan meydana gelmiştir. Merkez teşkilatı, ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Taşra teşkilatı ise İl Müdürlükleri ile Doğrudan Merkeze Bağlı Müdürlükler şeklindedir. Çevre ve Orman Bakanlığı ana hizmet birimleri; Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyonu Kontrol Genel Müdürlüğü, Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Dairesi Başkanlığı, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlıklarıdır.

Bağlı kuruluş olarak ormancılık etkinliklerinin belli bir kısmını sürdüren Orman Genel Müdürlüğü örgütü, 1985 yılında yürürlüğe giren 3234 Sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun çerçevesinde Merkez ve Taşra Teşkilatı olmak üzere ikiye ayrılır. Merkez teşkilatı; ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı birimlerden oluşur. Taşra teşkilatı ise; orman bölge müdürlükleri, işletme müdürlükleri ve orman işletme şeflikleri şeklindedir. Diğer bağlı kuruluşlar; Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ve Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'dır. Ayrıca, bakanlığa bağlı sürekli kurullar da bulunmaktadır.

SONUÇ

Ormancılık sektöründeki örgütlenme 170 yılı aşan uzun bir geçmişe dayanmakta, buna karşın çevre konusunda örgütlenmenin geçmişi ise yaklaşık 30 yıl gibi ormancılığa göre kısa sayılacak bir süreci kapsamaktadır. Ormancılık örgütünün köklü geçmişi, kurumsal kimlik oluşturmuş ve kamu ormancılık birimleri yerleşik ilke ve gelenekleri olan kurum haline gelmiştir. Bu nedenle de kamu ormancılık kurumları, pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de en eski, geleneği oluşmuş ve en etkili arazi yönetim örgütleridir. Dolayısıyla ormancılık örgütünün gerek kurumsal boyut, gerekse gelişim ve birikim yönünden dengi olmayan bir başka örgüt ile birleşiminin önemli sorunları beraberinde getirmesi kaçınılmazdır.

Nitekim ile Orman Bakanlığı'nın Çevre Bakanlığı ile birleştirilmesi sonucunda, özellikle taşra örgütlenmesindeki sorunlar, daha önceki örgütlenmelerde görülenlere göre daha büyük boyutlarda yaşanmaktadır. Taşra örgütünü oluşturan İl Çevre ve Orman Müdürlükleri ile ormancılık merkez birimleri arasında organik bağlar zayıflamış, ormancılık mesleği ile uyum göstermeyen bürokratik kademelerin artması sonucu uygulamalar büyük ölçüde aksamış ve aksamaktadır.

Özellikle son çeyrek yüzyıl içerisinde ormancılıkta uzmanlığa gereken önem verilmemektedir. Doğal olarak bunun sonucu oluşan boşluk liyakatsiz (yetkinliği olmayan) ormancılık mesleği mensupları ve başka meslek mensupları tarafından doldurulmaktadır. Gerçekten ormancılık eğitim ve öğretimi almamış, turizmciler, öğretmen, maliyeci, ilahiyatçı gibi meslek mensupları ormancılık konularında karar verme düzeylerinde

(müsteşar, müsteşar yardımcısı, müşavir, eğitim merkezi müdürlüğü gibi) görevler üstlenmişlerdir. Bütün toplumların bildiği, gibi ormancılık ilkeleri, tekniği, özel bilgisi, eğitim ve deneyim kazanmak için belirli yöntemleri ile kurallar koyan meslek örgütü olan bir meslektir. Bu nedenle başka meslek mensuplarının ormancılığın yürütülmesi söz konusu olamaz.

Söz konusu başka meslek mensupları, Çevre ve Orman Bakanlığı döneminde ve değişik dönemlerde gerçekleştirilen etkinliklerde görüldüğü gibi, temsil ettikleri makamın “Biçimsel Yetki”sini kendi uzmanlık konularının dışındaki uzmanlık alanlarında tartışmalara girerek “Uzman Yetki” haline getirme girişimleri, her şeyden önce “Meslek Etiği”ne aykırı, son derece düşündürücü, ileriye dönük bakanlık uygulamalarından bilim dışı gelişmenin ilk oluşumunun işaretleridir (Akesen, 2005).

Ormancılık tarihinde görüldüğü gibi, ormancılık çok değişik bakanlıkların yapısında örgütlenmiştir. 21. yüzyılın başlarında da aynı olgu söz konusudur. Ancak, ormancılık örgütünün Çevre Bakanlığı ile birleştirilmesi meslek kamuoyunda yoğun olarak halen tartışılmaktadır. Bu şekildeki ve benzeri bileştirmeler, önceden gerekli inceleme ve araştırma yapılmadan deneme yanılma yöntemi ile yapıldığı için pek çok sakıncalar ortaya çıkarmaktadır. Bunların önemlilerinden sadece biri, ormancılık örgütünün kurumsal kimlik kazanmasının önünün kapanmasıdır.

Belirtilenler nedenlerle orman ürün ve hizmetlerini toplumumuza düzenli ve bol miktarda sunulabilmesi için Orman Bakanlığı ilk kuruluş yıllarında olduğu gibi bağımsız olarak tekrar kurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akesen, A. 2005: 1. Çevre ve Ormancılık Şurasının Ardından. *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl42, Sayı 4-5-6, S. 3, Ankara.
- Bricogne, A. (Çev: Fahri Bük), 1940: *Türkiye’de Ormancılık Heyeti*. Ziraat Bakanlığı Orman Umum Müdürlüğü Yayını No: 470/3, Ankara.
- Evcimen, B. 1978: *Türkiye’de Orman Amenajmanının Gelişimi*. İÜ Orman Fakültesi Yayını No: 2403/249, İstanbul.
- Günay, T. 2003: *Ormancılığımızın Tarihçesine Kısa Bir Bakış*. Tarım Orkam-Sen Yayını. Ankara.
- Kutluk, H. 1948: *Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihi Vesikalar*. TB. Orman Umum Müdürlüğü. Yayın No 56. İstanbul.
- Kutluk, H. 1942: *Ahmet Şükrü Bey ve Zamanı*. Orman ve Av Dergisi, Sayı 2. Ankara.
- OGM, 1989. *Kuruluşunun 150. Yılında Ormancılığımız*. Yayın No. 673, Seri No. 30, Ankara.
- Orman Bakanlığı, 1998. *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız*. Yayın No. 120, Ankara.
- Özdönmez, M. , Akesen, A. , Ekizoğlu, A. , 1998. *Ormancılık Yönetim Bilgisi*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları. Rektörlük No. 4157 Fakülte Yayın no. 457. İstanbul.
- Yunt, K. 1957: *Ormancılığın Kuruluşundan Beri Bağlandığı Nezaretler, Vekaletler, ve Bunun Başındakiler*. *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken(1857-1957)*. Türkiye Ormancılık Cemiyeti Yayını No: 7, Ankara.

ORMAN İŞLETMELERİNİN ETKİNLİKLERİNE İLİŞKİN FİNANSAL ÇÖZÜMLEMELER

Prof. Dr. Ahmet Türker
İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi

Araş. Gör. Tayyibe Açıkgöz
Ormancılık Ekonomisi Anabilim Dalı

ÖZET

Orman işletmelerinin etkinliklerinin finansal açıdan mali tablolar analizleri yardımıyla incelenen çalışmada, örnek işletme olarak Demirköy Orman İşletmesi alınmıştır. Bu çalışmada amaç ana mali tabloları, bilanço ve gelir tabloları, kullanmak suretiyle işletmenin etkinliklerinin on yıllık, 1991-2000, süreç içinde eğilimleri belirlemektir. Çalışmada, karşılaştırmalı tablolar, eğilim yüzdeleri (trend) analizi, dikey yüzde yöntemi (yüzde yöntemi) ve oranlar yöntemleri kullanılmıştır. İşletmelerin uzun vadede etkinliklerinin olumlu veya olumsuz yönde gidişini görmek açısından en uygun yöntemin eğilim yüzdeleri (trend) analizi olduğu sonucuna varılmıştır. Bunların yanında ormancılığın doğasından kaynaklanan özellikleri dolayısıyla ormancılık etkinliklerini yalnız mali açıdan incelemenin doğru olmayacağı görülmüştür. Gelir gider dengelerindeki olumsuz gelişmelerin sebeplerinin ormancılığın yüklenmiş olduğu çeşitli sosyal ve hukuksal yükümlülüklerden kaynaklandığı saptanmıştır. Bu sebeple devlet orman işletmelerinin kârlılık, verimlilik gibi sonuçlarına bakarken bunların sebepleri çok boyutlu olarak incelenmeli ve sonuçlar bunlara göre yorumlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Mali tablolar, mali tablo analizi, orman işletmelerinin etkinlikleri, orman işletmelerinde başarı

GİRİŞ

Devletin üzerine aldığı çeşitli görevler nedeniyle ekonomik faaliyetlerde bulunması zorunlu hale gelmiştir. Piyasada talebi ve fiyatı bulunan mal ve hizmetlerin devlet kuruluşları tarafından üretilmesi halinde, üretilen bu mal ve hizmetlerin piyasa fiyatı üzerinden satılabilmesi için döner sermaye işletmeleri kurulmaktadır. Her işletme bir döner sermaye saymanlığıdır. Bu işletmelerin denetimi bağlı bulunduğu kuruluşun üst amirleri veya görevlendireceği elemanlar, Maliye Bakanlığı ve Sayıştay'ca yapılır. 2835 adet döner sermaye işletmesi içerisinde Orman Genel Müdürlüğü'ne (OGM) bağlı işletmeler 217 adet ile Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumlarından sonra dördüncü durumdadır (Aydın ve ark., 1999).

Ormancılık faaliyetleri, ekolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullara bağlı olarak çeşitlilik gösterdiğinden, orman işletmeleri diğer işletmelerden ayrılırlar. Orman ürünleri üretiminde büyük paya sahip olan OGM, ormancılık çalışmalarında koruma, iyileştirme ve işletme gibi yatırımları orman ürünleri satış gelirleriyle gerçekleştirme çabası içerisindedir. Aynı zamanda OGM'nin "genel yönetim giderleri" başlığı altındaki harcamaları da, devlet orman işletmelerinin gelirleriyle karşılanmaya çalışılmaktadır (Özdönmez ve ark., 1998). Bütün bunlara ilave olarak OGM'nin orman ürünü hasadı dışında kamusal nitelikte kimi hizmetleri de yerine getirme yükümlülüğü vardır. Yani orman işletmeleri ekonomik amaçlı olanların yanında, sosyal içerikli çalışmalar da yapmaktadır ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli harcamalar da genellikle döner sermaye gelirleriyle karşılanmaktadır (MPM., 2000). Ülkemizde orman işletmeleri tek tek ele alınarak her biri için yetkili kişilerce işletme amaçları saptanmamıştır, ancak orman amenajman planlarında bu konuyla ilgili bazı genel bilgilere yer verilmektedir (Özdönmez ve ark., 1998). Diğer yandan ormanlarımızın bazı çıktılarının gerçekçi olarak fiyatlandırılmaması veya hiç fiyatlandırılmaması orman işletmelerinin başarı düzeylerinin belirlenmesi açısından eksikliklere neden olmaktadır.

Diğer kamu kuruluşlarında olduğu gibi orman işletmelerinde de, kaynakların verimli ve etkin olarak kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili bazı olumsuzluklar yaşanmaktadır. Bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması amacıyla işletmelerin belirledikleri amaçlara ve başarı düzeylerine, hedeflerine ulaşip ulaşmadıklarının ölçülmesi gerekmektedir. Bu amaçla, bu çalışmada, İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Demirköy Orman İşletmesinin 1) On yıllık zaman dilimi içerisinde (1991-2000) gösterdiği değişim ve eğilimlerin ekonomik bakımdan incelenmesi, 2) Bunların üzerinde etkili olabileceği düşünülen etmenlerin çeşitli mali tablo analiz yöntemleriyle sınılanması, yöntemlerin karşılaştırılması ve sonuçların değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Mali tablolar finansal muhasebenin hazırladığı ve ekonomik faaliyetlerin özeti olarak bu bilginin belli dönemlerde ilgililere sunulmasında aracı olurlar. Mali tablolar değişik amaçları olan ve gereksinimlere ihtiyaç duyan tüm ilgililere cevap vermeye çalışırlar. Bilgi ihtiyacı işletme içinden veya dışından olabilir (Yalçın, 1995). Mali tabloların hazırlanmasında esas alınan kavram ve ilkeler göz önünde tutularak mevzuat hükümleri uyarınca istenilen bilgileri sağlayacak şekilde düzenlenen mali tablolar yedi adettir: 1) Bilânço, 2) Gelir Tablosu, 3) Satışların Maliyeti Tablosu, 4) Fon Akım Tabloları, 5) Nakit Akım Tablosu, 6) Kar Dağıtım Tablosu, 7) Öz Kaynakların Değişim Tablosu. Bu tablolardan Bilânço ve Gelir Tablosu “temel mali tabloları”, diğerleri ise “ek mali tabloları” oluşturur (Çankaya, 1995).

OGM 1937 tarih ve 3204 sayılı Teşkilat Kanununa göre Tarım Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. 1937 yılı 3116 sayılı Orman Kanunu'nun 31. maddesi ile “Devlet Ormanları Devlet eliyle işletilir” ve 32. maddede “Orman işleri ve her türlü işletmeleri Ziraat Bakanlığına bağlı ve katma bütçe ile idare edilen Orman Müdürlüğü tarafından yapılır” denmiştir. Bu şekilde ülkemizde ilk defa Devlet Orman İşletmeciliği başlamıştır (Gülen, 1988). 1952 yılında çıkartılan “Devlet Orman İşletmesi ve Döner Sermayesi Yönetmeliği” ile Devlet Orman İşletmelerinin döner sermayeye sahip olabilecekleri yasal bir hükme bağlanmıştır. İşletmelerde üretilen mal ve hizmetlerin satış esaslı ve usulleri, bedellerin maliyet bedeli altında olmaması şartıyla ilgili birimlerin görüşü alınarak Bakanlık tarafından onaylanır ve yürürlüğe girer. Devlet orman işletmeleri tarafından belirlenen kesme, tomruklama, sürütme, yükleme, taşıma ve istif giderleri 1982 tarihli 161 sayılı tebliğe göre belirlenirken, 1996'da Orman Genel Müdürlüğü İşletme Pazarlama Dairesi Başkanlığı'nın 288 no'lu tebliği ile değiştirilmiştir (OGM 1982, 1996).

Mali tablolar analizi, işletmenin faaliyet sonuçlarının bir dönem ya da birbirini izleyen dönemlere ait mali tablolarının mali analiz yöntemlerinden yararlanılarak incelenmesi, yorumlanması ve bunlara dayanarak işletmenin geleceğine ilişkin tahminlerde bulunulmasıdır. Ayrıca aynı iş kolunda çalışan benzer işletmeler arasında karşılaştırmalar yapmak amacıyla da mali tabloların analizine başvurulmaktadır.

İşletmelerin finansal performanslarını ölçüp yorumlamada mali analiz tekniklerinin kullanılması zorunlu hale gelmiştir. Mali analiz sonuçlarına göre yönlendirilen işletme fonksiyonları daha başarılı sonuçlar verirler. Mali tablolar işletmenin mali durumu hakkında çok önemli bilgiler verirler fakat bu bilgilerin analizi yapılmadan işletmenin durumu içinde olduğu veya olacağı problemler anlaşılabilir (Koç, 1970).

Mali analiz çeşitleri kapsamına göre, statik analiz ve dinamik analiz olarak adlandırılabilirler. Statik analiz, işletmenin bir döneme ilişkin mali tablolarında yer alan kalemler arasındaki ilişkiler incelenerek yapılmaktadır. Dinamik analizde işletmenin birden fazla döneme ait mali tablolarındaki bilgiler karşılaştırılarak yapılmaktadır. Amacına göre mali analizler ise, yönetim analizleri, kredi analizleri ve yatırım analizleri olarak sınıflandırılmaktadır. Son olarak mali analizler yapanın kimliğine göre iç analiz ve dış analiz olarak adlandırılabilir. İç analiz işletme içindeki kişilerce (yöneticiler, muhasebeciler, işletme içi denetçiler) yapılmaktadır. Dış analiz ise, işletme ile ilişkisi bulunan üçüncü şahıslar (bankacılar, alacaklılar) tarafından yapılmaktadır.

Analistler tarafından değişik analiz teknikleri kullanılmaktadır. İşletmelerin finansal performansını ölçüp amaca göre yorumlamak için kullanılan analiz tekniklerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür: 1. Karşılaştırmalı tablolar analizi, 2. Eğilim (trend) yüzdeleri analizi, 3. Dikey yüzde yöntemi ile analiz, 4. Oranlar yöntemi ile analiz, 5. Fonların akışı yolu ile analiz (Gücenme 2000, Helfert, 1988).

Bir işletmenin birbirini takip eden yıllardaki mali tablolarının karşılaştırılması yöntemine karşılaştırmalı tablolar analiz tekniği denir. Uzun dönemlere ait değişimleri yüzde olarak göstermede kullanılan yöntem ise eğilim (trend) yüzdeleri analizi tekniği denilmektedir. Dikey yüzde ile analiz tekniğinde ise bilânço ve gelir tablosunda yer alan kalemlerin toplam içindeki payları yüzde olarak gösterilir. Oranlar yönteminde iki rakam arasındaki ilişkiye bakılır (Çabuk, Lazol 2000). Orman işletmelerinde fonların aktarılması, zarar için fon kullanımı veya borçlanarak fon sağlama gibi olgular yoktur. Araştırmanın devlet orman işletmelerinde yapıyor olmasından dolayı fonların akışı yolu ile analiz tekniği kullanılmamıştır.

BULGULAR

Araştırmada, İstanbul Orman Bölge Müdürlüğüne bağlı Demirköy Orman İşletmesinin 1991-2000 yılları arasındaki bilânço ve gelir tablolarındaki veriler kullanılmıştır. Nominal değerlerden reel değerleri elde etmek

için, DİE nin 1987=100 TEFE istatistiklerinden yararlanılmış ve 1991–2000 arası indeks oluşturulmuş, formül yardımıyla reel değerler elde edilmiştir (Türker, 2000).

Tablo 1’de bilanço tablosunun aktif hesaplarının reel rakamlarla ifadesine bakıldığında dikkati çeken kalemler 1991–1993 yılları arasında büyük düşüşler kaydeden ticari alacaklar ve diğer alacaklar kalemleridir. İşletmenin bir yıl içinde tahsilini öngördüğü bu alacaklar, 1993 yılından sonra büyük değişimler göstermeyerek devam etmiştir. Stoklar kalemi ise 1991–2000 yılları arası inişli çıkışlı bir seyir izlemiş 1999 yılında yüksek miktarlarda artarak, 2000 yılında düşmüştür. Tablo 1’deki reel değerlere baktığımızda enflasyonun etkisi kaldırıldığında aktif tarafın dönen değerlerini oluşturan kalemlerde bazı dönemlerde inişli çıkışlı seyir izlemekle beraber on yıllık dönem için azalış söz konusu olmuştur.

Tablo 2’deki gelir tablosunda ise 1991–2000 yılları arasında işletmenin satışlarında ve net karlarında farklılıklar görülmektedir. Burada işletmenin 1999 yılında zarar ettiği göze çarpmaktadır.

Tablo 1. Bilanço (aktifler, reel değerler, .000 TL)

YILLAR	AKTİF									
	DÖNEN VARLIKLAR					DURAN VARLIKLAR				
	HAZİR DEĞERLER	TİCARİ ALACAKLAR	DİĞER ALACAKLAR	STOKLAR	DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	ALACAKLAR	MADDİ DURAN VARLIKLAR	GELECEK YILLARA AİT GİDER-GELİR	DİĞER DURAN VARLIKLAR	TEFE:1991=100
1991	16.549	13.527.460	13.528.351	4.126.405	177.612	-	126.313	-	7.908	100
1992	46.362	10.621.069	10.639.513	2.333.015	127.052	-	548.047	105.683	43.467	162.1
1993	8.578	754.694	4.663.466	5.036.481	77.533	1.856.080	320.742	308.324	12.957	256.7
1994	9.142	4.146.574	4.152.241	1.829.135	35.877	-	131.905	-	-	566.5
1995	7.752	3.007.516	4.088.276	1.800.201	19.028	-	76.759	-	1.052	1068.1
1996	1.697	4.827.562	4.865.230	5.582.070	11.015	-	74.544	-	3.850	1854.2
1997	23.620	5.236.002	5.290.116	3.764.456	6.030	-	86.353	1.035	62.631	3370.7
1998	45.244	5.440.626	-	6.079.580	3.509	15.786	82.788	36.523	-	5792
1999	109.368	4.565.071	-	8.401.084	2.292	-	144.192	-	-	8865.3
2000	502.696	4.238.165	-	3.069.740	1.514	-	106.784	-	-	13425.1

Tablo 2. Demirköy Orman İşletmesi Gelir Tablosu (reel değerler, .000 TL)

Yıllar	Net Satışlar	Satışları Maliyeti	Faaliyet Giderleri	Net Kâr	Reel Sabit Fiyat İndeksi	TEFE 1991=100
1991	35.898.746	18.119.356	7.156.647	10.622.743	100	100

1992	31.907.737	11.902.484	6.052.545	13.952.708	120.76	162.1
1993	22.450.878	8.331.202	5.625.375	8.494.301	66.93	256.7
1994	18.832.628	9.827.682	6.804.759	2.200.187	16.61	566.5
1995	25.913.917	10.928.138	7.037.117	7.948.662	70.47	1068.1
1996	26.240.680	12.994.391	6.569.574	6.676.715	50.81	1854.2
1997	31.214.965	19.183.436	10.214.413	1.817.116	22.48	3370.7
1998	25.519.896	13.601.781	6.335.756	5.582.359	20.90	5792.0
1999	23.622.396	14.015.783	11.223.664	-1.617.051	2.90	8865.3
2000	29.782.896	16.060.067	9.747.974	3.974.855	35.40	13425.1

Karşılaştırmalı Tablolar Analizi Tekniği sonuçlarına göre Tablo 3'e bakıldığında bilançonun tablosunun hazır değerler kaleminde 1996 yılına kadar eksi değerler gözlenirken, 1997 yılından itibaren artı değerlere ulaşılmış ve 2000 yılında 486.147 TL ile %2938 oranı elde edilmiştir. Orman işletmeleri kasalarında ve banka hesaplarında bir miktar para mevcut bulundurulabilirler ve bu da hazır değerler hesap kalemini oluşturan rakamlardır. Orman işletmeleri banka ve kasalarında yüksek miktarda nakit bulunduramazlar. Bunun sebebi işletmelerin satışlardan elde ettikleri gelirleri giderlerini düştükten sonra 10 milyar TL den(2003 yılındaki genelge) fazlasını bağlı buldukları bölge müdürlüklerine aktarma zorunluluğudur. Orman bölge müdürlükleri ise ellerinde 100 milyar TL ya kadar tutabilirler. Bölge müdürlüklerinin görevlerinden birisi de işletmelerden nakit fazlasını almak ve ihtiyacı olan işletmeye aktarmaktır. İşletmelerin bu özelliklerinden dolayı dönen varlıklarını oluşturan rakam genellikle stoklar ve ticari alacaklardan oluşur. Ticari ve diğer alacaklar kalemlerinde reel anlamda devamlı bir düşüş eğilimi göze çarpmaktadır. Stoklar hesabında ise, inişli çıkışlı bir eğilim gösteren bu hesap en yüksek artışı 1999'da %103 ile kaydetmiştir. 2000 yılında ise eldeki stokların eritilmesiyle yine -%26 stok düşüşüyle on yıllık süreci tamamlamıştır. Duran varlıklar kalemlerine bakıldığında mutlak değer olarak küçük değerlerle ifade edilen bu kalemlerde de bazı iniş çıkışlar olmasına rağmen çok yüksek değişimler göze çarpmamaktadır.

Gelir tablosunun, Tablo 4, sonuçlarına göre ise net satışların reel rakamlarla ifade edildiğinde düşüş gösterdiği görülmüştür. Satışlardaki reel anlamdaki düşüşün sebepleri çok çeşitli olabilir.

Demirköy Orman İşletmesi yetkililerinin bu konudaki görüşleri, 90'lı yıllarda yurtdışından kaçak yollarla, Bulgaristan ve Romanya'dan daha ucuza mal olan tomruk girişi, dolayısıyla bizim ürettiğimiz malın fiyatının yüksek olmasından satılamaması bunlardan birisidir. İkinci bir sebep olarak ise 90'lı yıllardan itibaren İstanbul'dan veya diğer illerden daha çok sayıda tüccarın gelip mal alırken bu sayıda azalma olması, 2000'lere doğru gelindikçe büyük illerde doğalgaz tüketiminin yaygınlaşması dolayısıyla ısınmada odun kullanımının azalması gibi çeşitli sebeplerle ihalelere olan talebin azalması gösterilebilir. Bütün bunların yanında Demirköy'de ORÜS işletmesi üretilen tomruğun %20 sini alırken, önce özelleştirilmesi daha sonra da kapatılması ile büyük bir müşteri kaybı olmuştur. Maliyetlerde reel anlamda genelde bir düşüş yaşanmıştır, bu da işletmenin satış maliyetlerini düşürme eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Bu da işletmenin net satışlarındaki artışın maliyetlerdeki artıştan yüksek tutulduğu, 1991'den 1996 yılına kadar bu başarı yakalanmış, 1996'dan sonra maliyetlerdeki artış oranı satışlardaki artış oranını geçmiştir. 1996 yılında üretim maliyetleri hesaplarında kullanılan 161-A sayılı tebliğden 288 sayılı tebliğe geçişin etkisi olduğu düşünülmektedir. İşletmenin satış maliyetlerinin dışında bir de faaliyet giderleri mevcuttur.

Tablo 3. Karşılaştırmalı tablolar (bilanço, reel, bazıl=1991, .000 TL)

Yıllar	AKTİF																	
	DÖNEN VARLIKLAR										DURAN VARLIKLAR							
	Hazır Değerler		Ticari Alacaklar		Diğer Alacaklar		Stoklar		Diğer Dönen Varlıklar		Alacaklar		Maddi Duran Varlıklar		Gelecek Yıllara Ait Gider Gelir		Diğer Duran Varlıklar	
	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%
1991*	16.549.300	-	13.527.460	-	13.528.351	-	4.126.405	-	177.611	-	-	-	126.313	-	-	-	7.908	-
1992	29.813	180	-2.906.391	-21	-2.888.838	-21	-1.793.390	-43	-50.560	-28	-	-	421.734	334	105.683	-	35.568	450
1993	-7962	-48	-12.772.766	-94	-8.864.885	-65	910.076	22	-100.079	-56	1.856.080	-	194.429	154	308.324	-	5049	64
1994	-7407	-45	-9.380.886	-69	-9.376.110	-69	-2.297.270	-56	-141.735	-80	-	-	5592	4	-	-	-	-
1995	-8797	-53	-10.519.944	-78	-9.440.075	-70	-2.326.204	-56	-158.584	-89	-	-	-49554	-39	-	-	-6856	-87
1996	-14.852	-90	-8.699.898	-64	-8.663.121	-64	1.455.665	35	-166.597	-94	-	-	-51.769	-41	-	-	-4058	-51
1997	7071	43	-8.291.458	-61	-8.238.235	-61	-361.949	-9	-171.582	-97	-	-	-39.960	-32	1035	-	54.723	692
1998	28.695	173	-8.086.834	-60	-	-	1.953.175	47	-174.103	-98	15.786	-	-43.525	-34	36.523	-	-	-
1999	92.819	561	-8.962.389	-66	-	-	4.274.679	103	-175320	-99	-	-	17.879	14	-	-	-	-
2000	486.147	2938	-9.289.295	-69	-	-	-1.056.665	-26	-176.098	-99	-	-	-19.529	-15	-	-	-	-

Bunlar üretimle ilgisi olmayan fakat yılsonu kârını etkileyen kalemlerdir. Faaliyet giderleri araştırma geliştirme, pazarlama, satış, dağıtım ve genel yönetim giderlerinden oluşur. Bu giderlerdeki artış genellikle genel yönetim giderlerini oluşturan kalemlerden meydana gelir. Tablo 4'e bakıldığında, işletmenin 1992 yılı hariç diğer yıllarda reel anlamda zarar ettiği ortaya çıkmaktadır. İşletme yönetiminin 1999 yılı zararı için stoklarda yüksek miktarda malın kalması dolayısıyla maliyetlerin yükselmesini neden olarak gördüğü anlaşılmaktadır. 2000 yılına gelindiğinde stokta önceki yıldan kalan malların da satılmasıyla reel olarak kâr artışı olmuş bu -%64.60 olarak kâr tablosuna yansımıştır.

Eğilim (trend) yüzdeleri analizi sonuçlarına göre, hesaplarda 1991 yılı 100 kabul edildiği için 100'ün üzerinde çıkan değerler artışı, altında çıkan değerler ise azalışı ifade etmektedir. Tablo 5'de stoklar açısından 1993, 1996, 1998 ve 1999 yıllarında sırayla, %22, %35, %47 ve %103 lük artışlar gerçekleşmiştir. 2000 yılında bu stok yükselmesi % 26 düşerek stokların eritildiği söylenebilir.

Tablo 4. Karşılaştırmalı Tablolar (gelir tablosu, baz yıl =1991, reel değerler, .000 TL)

Yıllar	Net Satışlar		Satışların maliyeti		Faaliyet Giderleri		Net Kar	
	Mutlak değer	%	Mutlak değer	%	Mutlak değer	%	Mutlak değer	%
1991*	35.898.746	-	18.119.356	-	7.156.647	-	13.838.391	-
1992	-3.991.009	-%11,12	-6.216.872	-%34,31	-1.104.102	-%15,43	2.872.989	%20,76
1993	-13.447.868	-%37,46	-9.788.154	-%54,02	-1.531.272	-%21,40	-4.576.587	-%33,07
1994	-17.066.118	-%47,54	-8.291.674	-%45,76	-351.888	-%4,92	11.540.262	-%83,39
1995	-9.984.829	-%27,81	-7.191.218	-%39,69	-119.530	-%1,67	-4.086.537	-%29,53
1996	-9.658.066	-%26,90	-5.124.965	-%28,28	-587.073	-%8,20	-6.807.183	-%49,19
1997	-4.683.781	-%13,05	1.064.080	%5,87	3.057.766	%42,73	10.726.954	-%77,51
1998	-10.378.850	-%28,91	-4.517.575	-%24,93	-820.891	-%11,47	10.945.662	-%79,10
1999	-12.276.350	-%34,20	-4.103.573	-%22,65	4.067.017	%56,83	14.239.763	-%102,90
2000	-6.115.850	-%17,04	-2.059.289	-%11,36	2.591.327	%36,21	-8.939.360	-%64,60

Tablo 5. Eğilim yüzdeleri (bilanço, baz yıl =1991, reel değerler, .000 TL)

Yıllar	AKTİF								
	DÖNEN VARLIKLAR					DURAN VARLIKLAR			
	Hazır Değerler	Ticari Alacaklar	Diğer Alacaklar	Stoklar	Diğer Dönen Varlıklar	Alacaklar	Maddi Duran Varlıklar	Gelecek Yıllara Ait Gider Gelir	Diğer Duran Varlıklar
1991	100	100	100	100	100	-	100	-	100
1992	280	78	79	56	71	-	434	105.683	550
1993	52	5	34	122	44	1.856.080	254	308.324	164
1994	55	31	31	44	20	-	104	-	-
1995	47	22	30	44	11	-	61	-	13
1996	10	36	36	135	6	-	59	-	49
1997	143	39	39	91	3	-	68	1.035	792
1998	273	40	-	147	2	15.786	65	36.523	-
1999	661	34	-	203	1	-	114	-	-
2000	3.038	31	-	74	0.8	-	84	-	-

Tablo 6. Eğilim yüzdeleri (gelir tablosu, reel, baz yıl =1991, .000 TL)

Yıllar	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
SATIŞLAR	100	89	62	52	72	73	87	71	66	83
Satışların Maliyeti	100	66	46	54	60	72	106	75	77	89
Faaliyet Giderleri	100	84	79	95	98	92	143	88	157	136
Dönem Karı	100	121	67	17	70	51	22	21	-3	35

Gelir tablosunda 1991 yılı esas alınarak trendine bakıldığında, Tablo 6, net satışlardaki artış oranını maliyetlerdeki artış oranı ile karşılaştırsak, 1992 ve 1993 yıllarından sonra satışların maliyeti artış oranı satışların artış oranından yüksek seyretmiştir. Maliyet kalemindeki bu artış, işletmenin üretim maliyetleri ile

ilgili harcama kalemlerinde meydana gelen yükseliş sebebiyledir. Bu da kesme, sürütme, işçilik gibi giderlerin artış gösterdiğini bunun sebebinin de 1996 yılında birim fiyat hesaplamalarında kabul edilmiş olan 288 Sayılı Tebliğ'den kaynaklandığını söylenebilmektedir. Gelir tablosunun faaliyet giderleri hesap grubuna gelirsek, 1992 yılı haricinde 1993'den 2000 yılına kadar faaliyet giderlerindeki artış oranı net satışlardaki artış oranının üzerindedir ve bu da net kârın düşmesine sebep olmuştur. Net kârdaki bu yüksek düşüşler maliyetler ve diğer giderlerle yakından ilgilidir, işletmenin yapması gereken bu kalemleri irdelemek ve bu maliyetlerin düşürülmesi ile ilgili çalışmalar yapmaktır.

Dikey Yüzdeler(yüzde yöntemi) ile Analiz Tekniği'nde Demirköy Orman İşletmesi İstanbul Orman Bölge Müdürlüğüne bağlı diğer sekiz işletme ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada 2000 yılı bilanço ve gelir tabloları kullanılmıştır.

Tablo 7'de bilanço tablosunun Aktif tarafındaki dönen varlıklar kalemi Demirköy, Bahçeköy, Vize, Kırklareli, Çatalca ve Alemdağ işletmelerinde oransal olarak aktiflerin %90'dan fazlasını oluşturduğu görülüyor. Yani bu işletmelerde dönen varlıkları oluşturan stoklar, hazır değerler(kasa, banka)ticari alacaklar işletmenin aktiflerinin hemen tamamını oluşturmaktadır. Buna karşılık İstanbul merkez,%28.10, Tekirdağ,%43.19 ve Şile, %18.81, işletmelerinde yüksek maddi duran varlık oranları ile dikkat çekmektedir. İstanbul merkez işletmesinin diğerlerine göre üretim işletmesi olmaktan uzak olması ve İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü içinde yer alması, bölge müdürlüğünün kullandığı bina, arazi, araç gereç, her türlü demirbaş bu işletmenin bilançolarına yansımaya neden olmaktadır. Tekirdağ işletmesinin yeni yaptırdığı bina sebebiyle duran varlıkların yüksek, dönen varlıkların düşük seyrettiği söylenebilir. Dikey yüzdeler yöntemi ile elde edilmiş olan gelir tablosunda (Tablo 8), mutlak net satış rakamlarına bakarsak, İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü içinde yüksek üretim ve satış miktarlarıyla Demirköy başta olmak üzere, Çatalca, Kırklareli ve Alemdağ işletmeleri göze çarpmaktadır. Miktar olarak en az üretim yapılan işletmeler ise başta İstanbul merkez olmak üzere, Bahçeköy ve Şile işletmeleridir. Satışların maliyeti kalemine baktığımızda, üretim ağırlıklı işletmelerde yaklaşık %50lere yakın oranlarda çıkmıştır. Bu da üretim amaçlı işletmelerin satış hâsılatlarının büyük bir oranda üretimde kullanıyor olduğunu gösterir. Buna karşılık yine örnek olması bakımından İstanbul merkez işletmesinde satışların maliyeti oranı %33.84 gibi düşük bir değerdedir. Çatalca ve Demirköy işletmelerinde yüksek satış hâsılatları, düşük maliyetler ve giderlerin sonucu olarak Çatalca'da %18.35 ve Demirköy'de %16.45 gibi yüksek net kâr oranları elde edilmiştir.

Oranlar yöntemi ile analizde mali tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişki bir oran şeklinde gösterilerek, işletmenin karlılığı, borç ödeme gücü, yabancı kaynak kullanımı ve aktiflerin verimliliği ölçülmektedir. Bu çalışmada Daşdemir tarafından Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan orman işletmelerinin başarı düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan oranların bazıları kullanılmıştır. Tablo 9'da Demirköy Orman İşletme Müdürlüğü'nün on yıllık bir dönemde çeşitli oranlara göre "en iyi" ve "en kötü" yılları gösterilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada Demirköy Orman İşletmesinin etkinliklerinin finansal sonuçları bilanço ve gelir tabloları yardımıyla irdelenmiştir. Bunun için on yıllık bir süreç alınmış ve mali tablo analiz yöntemleri yardımıyla işletmenin finansal durumu ortaya koyulmuştur. Karşılaştırmalı tablolar yöntemi ile yapılan analizde, Demirköy Orman İşletmesinin reel anlamda ciddi gelir kayıplarına uğradığı, gelir-gider dengesindeki değişimin olumsuz yönde geliştiği görülmüştür. Bu olumsuz gelişmenin aslında işletmenin kusuru olmayıp, orman işletmelerinin birincil amacının kâr elde etmek olmaması, çeşitli kamusal ve sosyal yükümlülükleri olması ve aynı dönemde genel ekonomideki olumsuzluklardan kaynaklanmış olabileceği ile açıklamak da mümkündür. 1991-2000 yılları arasında yapılan bu çalışmada uzun döneme ait bir tetkik söz konusu olduğundan baz yıl esasına göre elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde, önceki yıl esasına göre yapılan değerlendirmeye nazaran kopukluklar olmuştur. Önceki yıl esasına göre daha anlaşılabilir ve anlamlı sonuçlar vermiştir. Karşılaştırmalı analiz yöntemi statik bir analizdir ve kısa süreli araştırmaların değerlendirilmesinde daha anlamlı olabilir, uzun süreçte takibi ve yorumunda zorluklar görülmüştür.

Tablo 7. Dikey yüzdeler (bilanço, 2000 yılı, reel değerler, .000 TL)

İşletmeler	AKTİF =100																	
	DÖNEN VARLIKLAR								DURAN VARLIKLAR									
	Hazır Değerler		Ticari Alacaklar		Diğer Alacaklar		Stoklar		Diğer Dönen Varlıklar		Alacaklar		Maddi Duran Varlıklar		Gelecek Yıllara Ait Gider Gelir		Diğer Duran Varlıklar	
	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%	Mutlak Değer	%
Demirköy	67.487.556	6,33	568.977.898	53,37	-	-	412.115.673	38,65	203.244	0,02	-	-	14.335.808	1,34	3.049.655	0,29	-	-
Bahçeköy	3.179.448	2,39	92.954.625	69,77	-	-	24.481.286	18,38	-	-	2.414.307	1,81	8.679.278	6,51	1.514.980	1,14	-	-
Vize	534.980	0,44	63.938.500	52,18	-	-	46.830.375	38,22	-	-	7.570.536	6,18	3.657.091	2,98	-	-	-	-
İstanbul	7.640.963	2,29	57.505.895	17,22	106.871.252	32,01	12.393.377	3,71	33.870.966	10,14	2.935.639	0,88	93.828.244	28,10	18.856.465	5,65	-	-
Kırklareli	943.219	0,23	330.734.020	80,82	-	-	48.230.549	11,79	-	-	-	-	17.403.370	4,25	10.737.980	2,62	1.117.080	0,27
Çatalca	4.905.838	1,47	256.674.594	77,12	-	-	62.692.885	18,84	6.963	0,00	1.735.911	0,52	6.798.818	2,04	-	-	-	-
Tekirdağ	7.705.612	4,40	62.961.146	35,99	-	-	19.262.060	11,01	-	-	-	-	75.563.850	43,19	9.465.244	5,41	-	-
Şile	16.975.262	25,34	4.862.000	7,26	27.199.532	40,60	3.503.254	5,23	-	-	-	-	12.597.493	18,81	1.851.360	2,76	-	-
Alemdağ	7.875.888	1,12	437.950.990	62,30	-	-	209.344.419	29,78	-	-	2.429.470	0,35	32.272.362	4,59	13.088.135	1,86	-	-

Tablo 8. Dikey Yüzdeler Yöntemi (gelir tablosu, 2000 yılı, .000 TL)

İşletmeler	Net Satışlar		Satışların maliyeti		Faaliyet Giderleri		Net Kar	
	Mutlak değer	%	Mutlak değer	%	Mutlak değer	%	Mutlak değer	%
Demirköy	3.998.383.651	100	2.156.080.056	53.92	1.308.675.315	32.73	657.699.819	16.45
Bahçeköy	565.624.245	100	263.751.852	46.63	252.194.637	44.59	1.072.856	0.19
Vize	935.426.245	100	419.846.807	44.88	401.587.923	42.93	89.989.386	9.62
İstanbul	502.124.534	100	169.960.751	33.84	1.386.198.716	276.07	-1.376.648.569	-274.16
Kırklareli	1.661.890.800	100	773.468.895	46.54	731.593.659	44.33	123.857.837	7.45
Çatalca	1.874.425.853	100	936.793.767	49.97	602.547.529	32.14	343.938.781	18.35
Tekirdağ	909.726.619	100	373.465.077	41.05	432.114.540	47.50	-66.889.961	-7.35
Şile	684.303.332	100	253.276.724	37.01	277.200.436	40.51	89.541.965	13.08
Alemdağ	1.642.729.555	100	751.015.320	45.72	676.903.565	41.21	192.436.812	11.71

Tablo 9. Demirköy Orman İşletme Müdürlüğü'nün On Yıllık Bir Dönemde Çeşitli Oranlara Göre "En İyi" Ve "En Kötü" Yılları

Gösterge	En İyi Yıl		En Kötü Yıl	
	Yıl	Değer	Yıl	Değer
Kar Marjı Oranı	1992	% 52.37	1999	% -1.70
Kar Verimliliği	1992	% 93.07	1999	% -1.59
Rantabilite	1995	% 109.29	1999	% -2.91
İktisadilik	1992	% 321.5	1999	% 133.8
Üretim Giderleri Yüzdesi	1996	% 86.98	1994	% 50.98
Üretim Başına Satış Geliri	1992	209 TL/m ³	1999	102 TL/m ³
Üretim Başına Toplam Gider	1998	90 TL/m ³	1996	228 TL/m ³
Teknik Eleman Başına Orman Alanı	1999 ve 2000	7575 ha	1992 ve 1997	5827 ha
İşletme Sermayesi Verimliliği	Yap. 1991	0,043 m ³ /TL	Yap. 1993	0,026 m ³ /TL
	Yak. 1999	0,195 m ³ /TL	Yak. 1994	0,103 m ³ /TL
Satış Fiyatını Artırma Yüzdesi	Yap. 1992	% 265.0	Yap. 1999	% 31.0
	Yak. 1992	% 94.0	Yak. 1999	% -8.0
Birim Satış Fiyatındaki Değişim Oranı	Yap. 1995	% 131.50	Yap. 1999	% 30.77
	Yak. 1992	% 188.12	Yak. 1994	% 7.07
Tarife Bedeli Oranı	Yap. 1991	% 24.24	Yap. 1999	% -58.93
	Yak. 1992	% 33.66	Yak. 1991	% -49.71
Tarife Bedeli Değişim Yüzdesi	Yap. 1999	% 100.5	Yap. 1996	% -143.35
	Yak. 1998	% 2802.6	Yak. 1992	% -167.71
Yönetim Giderleri Oranı	1993	7426	1999	14817
Teknik Eleman Başına Üretim	1999	23254 ha	1992	11719 ha
Üretimde Fiziksel Etkenlik	Yap. 1991	% 60.83	Yap. 1993	% 34.47
	Yak. 1998	% 266.58	Yak. 2000	% 107.56
Üretimde Mali Etkenlik	Yap. 1991	% 47.55	Yap. 1998	% 20.03
	Yak. 1997	% 101.55	Yak. 2000	% 58.59
Satış Başarı Yüzdesi	Yap. 2000	% 98.75	Yap. 1993	% 69.30
	Yak. 2000	% 98.87	Yak. 1992	% 61.71
Devreden Stok Yüzdesi	Yap. 1995	% 13.58	Yap. 1998	% 31.60
	Yak. 1995	% 15.06	Yak. 1993	% 48.21

Uzun süreli yatay analizlerin yapılmasında kullanılan diğer bir metot ise eğilim yüzdeleri yöntemidir. Bu yolla yapılan analizde Demirköy Orman İşletmesinin yıllar itibariyle eğiliminin görülmesi daha kolay ve anlaşılır olması bakımından en uygun yöntem olduğu düşünülmüştür. Eğilim yüzdeleri yöntemiyle mali tablo kalemlerindeki değişimler temel bir yıl veya önceki yıl esasına göre incelendiğinden dinamik bir analizdir.

Uzun süreli araştırmalarda sonuçların mutlak rakamlar yerine yüzde yolu ile ifade edilmesinin oluşan eğilimlerin görülmesi açısından daha uygun olduğu görülmüştür.

Bir işletmenin dikey yüzdeler yöntemi ile başka işletmelerle karşılaştırılması statik bir analizdir. İşletmelerin her birinin farklı doğal koşullarda olmasından dolayı sonuçları etkileyen pek çok faktör olacaktır. Bu yöntemle bütün bu faktörlerin en aza indirgenebileceği herhangi bir sanayi kolundaki işletmelerde yapılabilecek karşılaştırma daha doğru ve yararlı sonuçlar verecektir. Devlet orman işletmelerinde ise üretim ve maliyetler doğal koşullara bağımlıdır ve bu koşullar aynı işletme için bile yıldan yıla değişim gösterirken, aynı bölge müdürlüğü dâhilindeki farklı işletmelerde farklılıklar olması doğaldır.

Orman işletmelerinin etkinliklerinin mali açıdan incelenmesinde literatürde tanımlanmış bulunan bazı oranlardan yararlanılmıştır. Fakat bu oranlar daha çok işletmelerin nakit ve likidite durumları gibi parasal yönleri ile ilgili olduğundan bunların yanında, özellikle orman işletmeleri için tanımlanmış olan oranlardan da faydalanılmıştır. Oran analizi işletmelerde verimliliğin ölçülmesinde kullanılan en basit yöntemdir. Fakat bu yöntemde her bir oran verimlilikle ilgili boyutlardan birini dikkate alırken diğerini göz ardı etmektedir. Bu nedenle bazı oranlar işletmenin başarılı olduğu sonucunu verirken diğerleri başarısız olduğu sonucuna varabilir. Demirköy Orman İşletmesinin mali tabloları on yıllık süreçte incelenirken yıllar itibariyle bazı değişkenlerde farklılıklar olmadığı varsayılmıştır. Ormancılığın temel ilkelerinden olan devamlık ve çok yönlü yararlanma göz önünde tutularak maliyet minimizasyonu, verimlilik, kârlılık ve iktisadilik gibi temel veriler incelenmiştir. Sonuç olarak Demirköy Orman İşletmesinin araştırma süresince değişimleri ortaya konularak geleceğe yönelik kararların alınmasına ışık tutmaya çalışılmıştır.

Devlet orman işletmelerinde parasal ihtiyaçlar bütçelerle karşılanır. Herhangi bir kredi kurumunun kredi vermesi veya yatırımı söz konusu olmadığından kredi veya yatırım analizi değil, ancak yönetim analizi olabilir.

Devlet orman işletmelerinin finansal açıdan uzun dönemde irdelenmesinde, eğilimleri daha anlaşılır göstermesi bakımından eğilim (trend) analizi yönteminin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Fakat analiz tekniklerinin rakamsal eğilimleri yüzde olarak gösteren bu yol işletmenin faaliyetlerini nitelik açısından tanımlamada yine de yetersiz kalmıştır. Bu nedenle orman işletmeleri içinde yer aldıkları bölgelerin özelliklerine, bölgesel ihtiyaçlara göre belirlenen faaliyetlerini gerçekleştirirken, sürdürdükleri ekonomik faaliyetlerin sonuçlarını çok boyutlu olarak düşünmelidir. Sadece rakamsal değil nitelik ve nicelik sonuçları da dikkate alınmalıdır.

Orman Genel Müdürlüğü 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 31, 32 ve 33. maddelerinde ifade edilen 'yükümlülükleri' yerine getirilmesi için toplam bütçesinin %12 dolayında bir tutarı fonlara aktarmak durumunda kalmaktadır. Orman işletmelerinin yüklenmiş olduğu kamu hizmeti niteliğindeki sosyal aktiviteleri döner sermaye yerine genel bütçeden karşılamak, hazineye aktarılacak zorunda olan miktarlar tamamen kaldırılmalı veya çok düşük seviyelere çekilmelidir. Aksi takdirde bu giderler orman ürünlerinin fiyatlarına yansiyarak, orman işletmelerinin piyasadaki rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Bakanlığa aktarılan miktarlar, ödenen vergiler gibi nedenlerle oluşan maliyet artışları, oluşan stok fazlası veya piyasada yeterli talebin oluşmaması ile elde kalan mal gibi nedenlerden oluşan zarar veya düşük kâr, işletmenin veya yöneticilerin başarısızlığı olarak yorumlanmamalıdır. Bu başarısızlığın nedenleri irdelenmeli rakamlara bakılarak karar verilmemelidir.

Orman işletmelerinin ürettiği malın fiyatının belirlenmesinde tarife bedeli, tevzii masrafları ve satış giderleri kalemleri OGM tarafından cetveller halinde her yıl hazırlanır. Bu fiyatlara işletmeler tarafından hazırlanan tek kalem olan üretim giderleri eklenerek taşra teşkilatlarında uygulanır. Oluşan maliyet fiyatının üzerinde işletme müdürlerinin %20, bölge müdürlerinin %50 artırma ve eksiltme yetkileri vardır. Piyasa şartlarına göre yüksek oluşan fiyatlar, orman işletmelerinin rekabet gücünün zayıflamasına, elde kalan ürünün değer kaybına uğramasına ve depolama masraflarının artmasına yol açmaktadır. Bunların sonucu olarak da gelir-gider dengelerinde aleyhte sonuçlar oluşmaktadır. Bu nedenle orman işletmelerinin taşra teşkilatlarına gerekli esneklikler tanınmalı, merkeziyetçilikten kurtulunmalıdır. Bunu yaparken gerekli denetim mekanizmaları da kurulmalı tamamen başıboş bir durum yaratılmamalıdır. İşletmelerde yetkili yöneticiler olarak görev yapan personel gerekli birikim ve yeteneğe sahip olmalı, bu da objektif, politik olmayan personel politikaları ile sağlanmalıdır. Başarılı personele prim ve destek gibi motivasyon artırıcı tedbirler alınmalı, rekabet ortamı yaratılarak bazı özel gayretler içinde olan yöneticiler ödüllendirilmelidir.

Araştırmada Demirköy Orman İşletmesinin mali tablolarındaki rakamsal değişiklikler on yıllık süreç için değerlendirilerek, işletmenin başarısı ölçülmüştür. Araştırma süresi on yıl gibi uzun bir süre olduğundan gerekli rakamlara ulaşılmakta güçlükler yaşanmıştır. Bu süre içinde, işletmede değişen çalışanlarla beraber bu

bilgilerin de kaybedildiği görülmüştür. Bu nedenle, işletmelerde mali tablolar yapıldıktan sonra, dip not olarak veya o yıl için hazırlanacak bir rapor şeklinde, yıl içinde meydana gelen önemli olayların kaydının bulunmasının önemi anlaşılmıştır. Daha uzun yıllar için yapılacak olan araştırmalarda gerekli bilgilere ulaşılamadığından, rakamların yorumlanması sadece tahminlere dayanacaktır. Bu nedenle orman işletmelerinde bu tür çalışmaların yapılmasına olanak verecek bilgilerin uzun süre saklanması gereklidir.

Böyle bir araştırmanın İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü genelindeki bütün işletmelerde yapılması, hatta OGM bünyesindeki işletmelerde (249 adet) yapılmasının gerçekleşmesi kayıtların düzenli ve doğru tutulması ile mümkün olabilecektir. Ayrıca işletmeler arası bu araştırma yapılarak, sonuçların işletmelere bildirilmesi yolu ile rekabet ortamı yaratılarak yöneticilerin daha verimli ve aktif çalışması ve daha iyiyi elde etmek için çaba sarf etmeleri sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- AYDIN, D., SAĞLAM, N., BAŞAR, M., 1999, *Döner Sermayeli İşletmelerde Muhasebe Uygulamaları*, Eskişehir
- ÇABUK, A., LAZOL, İ., 2000, *Mali Tablolar Analizi*, Uludağ Üniv. Güçlendirme Vakfı yayın No:154, Bursa
- ÇANKAYA, İ., 1995, *Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulaması Maliyet Tablolarının Düzenlenmesi*, Hatay Üniversitesi Basımevi, Hatay
- DAŞDEMİR, İ., 1994, *Orman İşletmelerinin Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi*, Doktora Tezi, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- GÜCENME, Ü., 2000, *Mali Tablolar Analizi*, 3. Basım, Marmara Kitabevi, Bursa
- GÜLEN, İ., 1988, *Ormancılık Muhasebesi (Ders Kitabı)*, İkinci Baskı, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3517, O.F. Yayın No:398, İstanbul
- HELFFERT, E.A., 1988, *Techniques of Financial Analysis*, 3.Basım, Richard D. Irwin Inc., Homewood Illinois
- KOÇ, Y., 1970, *İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri*, 2. Basım, Sevinç Matbaası, Ankara
- MİLLİ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ, 2000, *Devlet Orman İşletmeciliğinde Ekonomik Etkenlik*, Ankara
- ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Orman Ürünleri Üretim İşlerine Ait 161-A Sayılı Tebliğ*, 1982, Ankara
- ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Orman Ürünleri Üretim İşlerine Ait 288 Sayılı Tebliğ*, 1996, Ankara
- ÖZDÖNMEZ, M., AKESEN, A., EKİZOĞLU, A., 1998, *Yönetim ve Organizasyon*, Üniversite Yayın No: 4062, Fakülte Yayın No: 450, ISBN 975-404-486-4, İ.Ü Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul
- TÜRKER, A., 2000, *Ormancılıkta Yatırım Kararlarına Enflasyonun Etkisinin Araştırılması*, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi Cilt 50, Seri A 2., s:19-42, ISSN 0535-8418, İ.Ü. Basımevi Müdürlüğü, İstanbul
- WOELFEL, C. J., 1994, *Financial Statement Analysis*, McGraw Hill, New York
- YALÇIN, M., 1995, *Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Mali Tablolar*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enst., Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

TÜRKİYE ORMANCILIK SEKTÖRÜNDE SÜBVANSİYON KAVRAMI VE UYGULAMALARININ İRDELENMESİ

Bekir Kayacan

Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Orman Ekonomisi Anabilim Dalı, 08000 Artvin

ÖZET

Devletin ekonomiye müdahale araçları arasında en çok uygulama alanı bulanlardan birisi olmasına karşın, sübvansiyonun kesin bir tanımından söz etmek güçtür. Sübvansiyonun tanım ve kapsamının sınırları, a) sübvansiyonu kimin verdiği, b) kimin aldığı, c) verilmiş şekli, d) verilmiş amacı ve e) karşılığında ne beklendiği açılarından farklılık göstermektedir. Ancak, sübvansiyonun tanımı noktasında genel kabul gören ya da yaygın olan görüşün, “devlet tarafından doğrudan *üretici* birimlere sağlanan, maliyetleri düşürücü ya da gelirleri artırıcı etkisi olan, eş değer parasal karşılığı istenmeyen uygulamalar” olduğu söylenebilir. Türkiye ormancılık sektöründe sübvansiyon kavramıyla ilişkilendirilebilecek türlü uygulama ya da düzenlemeler bulunmaktadır. Bu türden dokuz farklı uygulama, kanuni dayanağı ve sübvansiyonun beş unsuru açısından değerlendirilmiştir. Bu uygulamaların bir tanesi tahsisli odun satışlarına; dördü indirimli odun satışlarına; ikisi sahipli ya da kamusal arazideki özel ağaçlandırmalarına; biri ormanda otlamaya; ve yine biri de orman arazisinin ormancılık dışı kullanımlara tahsisine ilişkindir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), sübvansiyonun tanımı noktasındaki yaygın görüşü ilke olarak kabul etmekle birlikte, yürüttüğü ulusal hesaplar sisteminde sübvansiyonu, kamu iktisadi kuruluşlarının doğan ve hazinece ödenen görev zararları ile sınırlı tutagelmıştır. Bu yüzden, ormancılık sektörüne, yani bu sektörü oluşturan kamusal veya özel üretici birimlere, devletçe sağlanan sübvansiyon düzeyi sıfır veya sıfır sayılabilecek kadar düşük çıkmaktadır. Diğer yandan, ormancılık sektöründeki ana devlet kurumları olan Çevre ve Orman Bakanlığı ve bağlı kuruluş OGM tarafından, ormancılık sektörünün diğer bileşenleri durumundaki *özel üretici* birimler ile diğer sektörlerle sağladığı ve *sübvansiyon sayılabilecek* uygulamaların hemen hiç biri ulusal hesaplara doğrudan yansıtılmamaktadır. Yaygın görüşe göre sübvansiyon sayılamayacak nitelikte olan indirimli odun satış uygulamaları ise, ulusal hesaplara doğrudan yansıtılmaktadır; ancak bu yansıma sübvansiyon değerlerinde değil, ormancılık sektörü “diğer faktör gelirleri”nde gerçekleşmektedir. Son olarak belirtilebilir ki Türkiye’de kamu bütçe sisteminde gerçekleşmekte olan değişim, ormancılık sektöründeki sübvansiyon uygulamalarının ulusal hesaplara yansıtılmasıyla ilgili olarak hem yeni açılımları hem de yeni mekanizma ihtiyaçlarını beraberinde getirebilecektir.

Anahtar Kelimeler: İndirimli odun atışı, tahsisli odun satışı, arazi tahsisi, ormanda otlama, özel ağaçlandırma, ulusal hesaplar.

GİRİŞ

Modern dünyada devlet, ekonomiye türlü nedenlere dayalı olarak (ekonomiyi yönlendirme, sosyal kaygılar, çevresel sorunların giderilmesi/önlenmesi vs.) ve oldukça farklı şekil ve düzeylerde müdahale etmektedir. Devletin ekonomiye müdahale araçları arasında en çok uygulama alanı bulanlardan birisi ise sübvansiyonlardır (Pekin, 1988).

Türkiye ormancılık sektöründe üretime ve/veya tüketime ilişkin bazı uygulama ve düzenlemeler, sıklıkla “sübvansiyon” olarak anılmaktadır (örn. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004; DPT, 2001; Öztürk ve Türker, 1998). Ne var ki sektörde gerçekleşen bu tür uygulamaların, iktisat teorisi açısından sübvansiyon kavramıyla ne ölçüde ilişkilendirilebileceği konusu ele alınmamıştır. Dahası, Türkiye ormancılığında sübvansiyon olarak belirtilmeyen, fakat aslında teorik olarak sübvansiyon kapsamına girebilen bazı uygulama ve düzenlemelerin olduğu hususu da pek gündeme getirilmemiştir. Diğer yandan, sübvansiyon kavramı ile ilişkilendirilebilecek uygulamaların, ulusal hesaplara ne şekilde ve hangi yaklaşımlarla yansıtıldığı ya da yansıtılmadığı üzerinde de pek durulmamıştır. İşte bu çalışma, literatürde kendini gösteren bu eksiklikleri giderme yönünde bir adım atmaya amaçlanmaktadır.

SÜBVANSİYONUN TANIM, KAPSAM VE ÖZELLİKLERİ

İktisadi bir terim olarak “sübvansiyon-*subvention*” kelimesi Latince kökenli olup “yardım, yardıma gelme” anlamındadır. İktisadi anlamda sübvansiyonu ifade etmek üzere, bazı yaygın batı dillerinde yine Latince kökenli olan ve “yardımcı/yedek kuvvetler, destek” anlamına gelen “*subsidy*” veya “*subsidio*” gibi kelimeler de

kullanılmaktadır. Devletin en önemli iktisadi politika araçlarından birisi olmasına karşın, sübvansiyonun üzerinde ittifak edilmiş kesin bir tanımının veya kapsamının olduğunu söyleyebilmek zordur. Sübvansiyonun tanım ve kapsamının sınırları, a) sübvansiyonu kimin verdiği, b) sübvansiyonu kimin aldığı, c) sübvansiyonun verilmiş şekli, d) sübvansiyonun verilmiş amacı ve e) sübvansiyonun karşılığında ne beklendiği açılarından farklılık göstermektedir (Kesim, 1981; Pekin, 1988). Bu beş unsur esas olarak Kesim (1981) ve Pekin (1988)'deki görüşler ışığında aşağıda sırasıyla irdelenmiştir:

Öncelikle, sübvansiyonu kimin verdiği açısından bakıldığında, devlet organlarından hangisinin sübvansiyonun sadece dağıtıcısı ve hangisinin de o sübvansiyonun asıl kaynağı olduğu hususu önemli olmaktadır. Diğer yandan, devletin karşılıksız olarak diğer devletlerden veya uluslar arası kuruluşlardan kaynak/yardım sağlayıp halka dağıttığı durumlar da söz konusudur. Bazı durumlarda ise, paranın kaynağı ülke içindeki devlet-dışı özel ve tüzel kişilikler olup devlet sadece dağıtıcı olurken, bunu tam tersi de mümkün olabilmektedir. Denilebilir ki kaynağı ne olursa olsun bir destek veya yardım devletin herhangi bir organınca dağıtılıyor ya da yönlendiriliyorsa sübvansiyon sayılabilir, çünkü o durumda garantör ya da muhatap, devletin kendisi olmaktadır.

Sübvansiyon kavramının tanımı noktasında bir diğer belirleyici ölçüt, alan veya yararlanan kesimin kimler olduğudur. Bu hususta hâkim olan görüş, sübvansiyonun esas olarak doğrudan *üretici* birimlere yönelik bir uygulama/düzenleme olduğu yönündedir. Ne var ki devlet mülkiyetindeki üretici birimlere yapılan desteklerin sübvansiyon sayılıp sayılmaması gerektiği konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Bu arada, doğrudan tüketicilere yönelik mâli yardım ve düzenlemeleri ve hatta tamamen sosyal amaçlı devlet yardımlarını da sübvansiyon kapsamına dâhil eden görüşler olsa da bunlar azınlıktadır. Ancak belirtilmelidir ki doğrudan üreticiye yönelik bir sübvansiyondan sadece o üretici değil, bağlantılı başka üreticiler ve hatta tüketiciler de (mesela düşük üretim maliyetinin yol açabileceği düşük fiyatlar yoluyla) yararlanabilecektir. Diğer yandan, doğrudan tüketicilere yönelik yardımların ekonomik etkileşimlerle üretimi hem doğrudan hem de dolaylı olarak uyarması da mümkündür. Şu halde sübvansiyondan yararlanan/etkilenen kesim, alan kesimden daha geniş olabilir.

Sübvansiyon olarak mütaala edilebilecek uygulamaların şekil ve usulleri de çok çeşitli olmaktadır. Sübvansiyonun en belirgin şekli devletçe ilgili kesime yapılan doğrudan parasal transferler veya para ile ifade edilebilen desteklerdir. Diğer yandan, doğrudan parasal transfer olmayan ancak alıcı kesimin maliyetlerini düşürücü ya da gelirlerini artırıcı etki yapan uygulamalar da vardır (örneğin, vergi indirimi/muafiyeti, faizsiz/düşük faizli kredi, ücretsiz teknik/girdi desteği vs.). Bunun yanında, ilgili konularda devlet düzenlemesi veya müdahalesi *olmamasından* dolayı üreticiler kısa dönemde fayda sağlayabilmektedirler. Yahut devlet müdahalesi, üreticileri kısa dönemde mâli kayıplara uğrattırırken uzun dönemde mâli kazanç sağlayabilir. İşte devlet müdahalesinin olmasına ya da olmamasına bağlı olarak kısa ve/veya uzun dönemde üreticilerin elde ettikleri faydaların da sübvansiyon sayılabileceğini savunan görüşler bulunmaktadır (FAO, 2000).

Sübvansiyonun verilmiş amacı çeşitli biçimlerde ifade edilmektedir: Üretimi etkilemek, tüketimi etkilemek, işletmelerin davranışlarını yönlendirmek, bazı iktisadi politikaları gerçekleştirmek, çevresel kaygıları gidermek. Fakat amaç nasıl ifade edilirse edilsin, sübvansiyon uygulamaları nedeniyle hem üretim hem de tüketim doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmekte ve bu iki olgu da karşılıklı olarak birbirlerini uyarılmaktadırlar. Sübvansiyonlar esas itibarıyla ekonomiye müdahale aracı olduğundan, devletin sübvansiyon karşılığında temel beklentisi, sübvansiyon alanların iktisadi işleyiş içinde (örn. işletme yeri ve büyüklüğü seçimi, ürün karması belirlenmesi, üretim faktörleri bileşiminin belirlenmesi vs. konularında) belirli bir yönde ve şekilde davranmalarınıdır. Şu halde devlet, sübvansiyon karşılığında *eş değer parasal* bir geri ödeme beklemez.

ORMANCILIK SEKTÖRÜNDE SÜBVANSİYONLA İLİŞKİLENDİRİLEBİLECEK UYGULAMALAR

Türkiye ormancılık sektöründe sübvansiyon kavramıyla ilişkilendirilebilecek türlü uygulama ya da düzenlemeler bulunmaktadır. Bu türden dokuz farklı uygulama, kanuni dayanağı ve sübvansiyonun beş unsuru açısından değerlendirilerek Tablo 1'de gösterilmiştir.

Bir önceki bölümde yer alan açıklamalar ışığında, sübvansiyonun tanımı noktasındaki genel kabul gören ya da yaygın olan görüşün, “devlet (kamu) tarafından doğrudan *üretici* birimlere sağlanan, maliyet düşürücü ya da gelir artırıcı etkisi olan ve eş değer parasal karşılığı istenmeyen destek, yardım ve özendirme uygulamaları” olduğu söylenebilir.

Buna göre, Tablo 1'deki I, VI ve VII no'lu uygulamaların sübvansiyon kapsamı dâhilinde olduğu söylenebilir. I no'lu uygulama tamamen üretici birimlere yöneliktir. Son yıllarda tahsisli satış fiyatları piyasa satış fiyatlarının bir miktar üstünde gerçekleşmiş (DPT, 2001) olsa bile, ilgili üretici birimlerin odun hammaddesini mümkün olduğunca yakın mesafeden ve/veya ihtiyaç olduğunda temin edebilme imkânı söz konusudur; bu imkân da maliyet düşürücü veya risk azaltıcı etki anlamına gelmektedir. VI. ve VII. uygulamalar da üretici birimlere yöneliktir ve dolayısıyla üretimi etkileme amacı bunlarda da öne çıkmaktadır. Örneğin, bozuk/verimsiz bir orman arazisinin boşaltılıp ağaçlandırılması işlemi temelde bir odun hammaddesi üretim sürecinin başlangıcıdır. Aynı zamanda, bu üretim sürecinde pozitif dışsallık olarak bazı çevresel faydalar (toprak koruma, karbon depolama vs.) da ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan, V, VIII ve IX no'lu uygulamaların sübvansiyon kapsamına girip girmediği duruma göre değişebilecektir. V no'lu uygulamayla ilgili olarak, örneğin, bir orman köylüsünün vahidi (birim) fiyat usulü ile kesip, satış istif yerine taşıdığı ve yakacak odunu, hanehalkı tüketimi (nihai tüketim) amacıyla indirimli olarak (maliyet bedeli üzerinden) satın alması sürecinde, yaygın görüşe göre sübvansiyondan söz edilemez. Fakat yine aynı uygulama dahilinde, herhangi bir orman köy kalkındırma kooperatifinin vahidi fiyatla kesip istif yerlerine taşıdıkları yapacak odunu indirimli olarak (son açık artırmalı satış ortalaması fiyatlarından yüzde yirmi daha düşük bedelle) satın alıp, piyasa fiyatı ile orman endüstrisi firmalarına (ara tüketim) satması sürecinde devletin söz konusu kooperatiflere sübvansiyonundan söz edilebilir. VIII no'lu uygulamaya ilişkin olarak da, eğer ormanda otlama esas itibarıyla orman köylüsü hanehalkının et-süt ihtiyacını karşılamaya yani nihai kullanıma yönelik ise, burada sübvansiyondan bahsetmek uygun olmayacaktır. Ne var ki orman içi bir meraya dışarıdan getirilecek bir sürüyü izinli ve tasdikli bir plan dahilinde otlama işleminin, esas olarak ticari amaçlı bir hayvancılık üretim faaliyeti niteliğinde olması mümkündür; o halde bu tür bir süreçte devletin hayvancılık sektörüne sübvansiyonu gerçekleşmektedir. IX no'lu uygulamada ise, arazi tahsisi sürecinde tahsil edilen bedellerin (arazi tahsis bedeli, ağaçlandırma bedeli, yıllık brüt gelirden pay vs.), tahsis edilen arazinin değerine ne derecede yakın olduğu önem taşımaktadır. Örneğin, ağaçlandırma bedeli yöre veya bölge farkı gözetmeksizin yaklaşık aynı meblağlarda tahsil edilmektedir; yine arazi tahsis bedeli de yöre veya bölge farkı gözetmeksizin proje maliyet bedelinin belirli bir oranı olarak tahsil edilmektedir. Şu halde, alınan bedellerin arazi değerinin altında olması halinde bir sübvansiyon uygulaması söz konusu olurken, aksi durumda sübvansiyon gerçekleşmemiş olacaktır. Bu noktada, tahsise konu olacak orman arazisi ya da korunan alan parçasının değerinin takdiri sorunu gündeme gelmektedir. Bu ise, orman arazilerinin tarım arazileri gibi bir piyasa fiyatının olmayışı nedeniyle bir çok durumda öznelliğe açık bir konudur.

Son olarak II, III ve IV no'lu uygulamalar kapsamında, ev, ahır, kümes ve samanlık gibi hanehalkının kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılar ve hatta bu yapıların belli kısımlarıyla sınırlı bir kullanım için, bir defaya mahsus olmak üzere indirimli yapacak odun satışı gerçekleşmektedir. Ayrıca, verilebilecek azami emval miktarları da ancak hanehalkının kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeylerle sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla, sözü geçen uygulamaların esas itibarıyla nihai tüketime yönelik olduğu, yani doğrudan alıcısının *üretici* birimler *olmadığı* söylenebilir. Ayrıca, bu uygulamaların cami, okul, köprü gibi müşterek hizmet yapılarına da yönelik olduğu ve muhatapların temelde muhtaç veya düşük gelirli kırsal nüfus olduğu dikkate alındığında, devletin sosyal gayelerinin de öne çıktığı belirtilebilir. Şu halde, II, III ve IV no'lu uygulamaları sübvansiyon kavramının kapsamı dışında değerlendirmek yerinde olacaktır.

Tablo 1: Ormanlık sektöründe sübvansiyonla ilişkilendirilebilecek uygulamaların kanuni dayanak ve sübvansiyonun beş unsuru açısından durumu

Uyg. No.	Kanuni dayanağı	Sağlayıcısı	Alıcısı	İçeriği ve verilmiş şekli	Veriliş amacı	Karşılığında beklenen
I)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 30	Orman Genel Müdürlüğü	<u>Üretici birimler:</u> a) Kamu kurum ve kuruluşları (Örn. TEDAŞ, TELEKOM, SEKA, DDD, TKİ) b) Özel orman endüstrisi (liflevha ve yongalevha) firmaları	“Tahsisen” piyasa fiyatı üzerinden orman ürünü satışı; dolayısıyla hammaddeyi mümkün olduğunca yakın mesafeden ve ihtiyaç olduğunda temin edebilme imkânı.	Üretimi etkilemek	-----
II)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 31	Orman Genel Müdürlüğü	<u>Tüketici birimler:</u> Mülki hudutları içinde “verimli” devlet ormanı bulunan köy halkı	İndirimli fiyatla yapacak ve yakacak odun satışı <u>veya</u> yapacak odun indirimi tutarınca nakit ödeme.	Sosyal politikaları gerçekleştirmek; tüketimi etkilemek	Alınan odunun veya ödenen paranın köylülerce amacına yönelik kullanılması
III)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 32	Orman Genel Müdürlüğü	<u>Tüketici birimler:</u> Mülki hudutları içinde “verimsiz” devlet ormanı bulunan köy ve 2500’den az nüfuslu kasaba halkı	İndirimli fiyatla yapacak ve yakacak odun satışı.	Sosyal politikaları gerçekleştirmek; tüketimi etkilemek	Alınan odunun köylülerce ve kasabalılarda amacına yönelik kullanılması
IV)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 33	Orman Genel Müdürlüğü	<u>Tüketici birimler:</u> a) İskâna tâbi tutulacak hariçten göçmenler. b) Yurt içinde nakledilen veya topluca köy kuranlar c) Köy hudutları içinde düzenleme ve toplulaştırmaya tutulanlar d) Doğal bir felakette zarar gören “muhtaç” köylüler	İndirimli fiyatla yapacak odun satışı <u>veya</u> yapacak odun indirimi tutarınca nakit ödeme.	Sosyal politikaları gerçekleştirmek; tüketimi etkilemek	Alıcıların, aldıkları odunu amacına yönelik kullanması
V)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 34	Orman Genel Müdürlüğü	<u>Tüketici ve üretici birimler:</u> a) Sınırları içinde devlet ormanı bulunan köy ve kasabalarda kayıtlı mukim gerçek kişiler b) Sınırları içinde devlet ormanı bulunan köy ve kasabalarda hane adedinin çoğunluğunda kurulan orman köylerini kalkındırma kooperatifleri	İndirimli fiyatla yapacak ve yakacak odun satışı <u>veya</u> kooperatiflere yapacak odun indirim tutarı civarında nakit ödeme; vahidi fiyatla yapılan üretim sonucu oluşan istihkakın %10’u kadar ek nakit ödeme	Sosyal politikaları gerçekleştirmek; üretimi etkilemek; tüketimi etkilemek	-----

Tablo 1 (devam)

Uyg. No.	Kanuni dayanağı	Sağlayıcısı	Alıcısı	İçeriği ve verilış şekli	Veriliş amacı	Karşılığında beklenen
VI)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 57 ve 66	Orman Genel Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı	<u>Üretici birimler:</u> Gerçek ve tüzel kişilikler	a) Verimsiz, bozuk veya açıklık orman arazileri ile uygun diğer devlet/kamu arazilerindeki ağaçlandırmalar için bedelsiz fidan, teknik yardım, faizsiz veya düşük faizli kredi, koruma/gözetim. b) Ağaçlandırılan kamu arazisinden özel orman gibi faydalanma hakkı	Üretimi etkilemek; çevresel politikaları gerçekleştirmek	Ağaçlandırılan sahayı orman halinde koruyup idame ettirmek
VII)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 59 ve 63	Orman Genel Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	<u>Üretici birimler:</u> Gerçek ve özel hukuk tüzel kişilikleri	a) Kişilerin kendi arazilerindeki ağaçlandırmalar için teknik yardım, parasız fidan, faizsiz veya düşük faizli kredi. b) Ağaçlandırılan sahalara ait arazi ve bina vergilerinden muafiyet	Üretimi etkilemek; çevresel politikaları gerçekleştirmek	Ağaçlandırılan sahayı orman halinde muhafaza etmek
VIII)	6831 sayılı Orman Kanunu, Madde 19 ve 21	Orman Genel Müdürlüğü	<u>Üretici ve tüketici birimler:</u> a) Kuraklık vb. yüzünden hayvanlarını yeterince besleyemeyen bölgeler halkı b) Orman sınırları içindeki köyler halkı c) Mülki hudutlarında devlet ormanı bulunan köyler halkı. d) Küçük veya büyükbaş hayvan sürüsü sahipleri	a) Belirli hayvan türü, saha ve süreler dâhilinde, ormana zarar vermeyecek şekilde ormanda otlatma. b) Orman-ıçi meralarda önceden tanzim ve tasdik edilecek bir plan dâhilinde topluca veya sürü halinde otlatma.	Üretimi etkilemek; tüketimi etkilemek; sosyal politikaları gerçekleştirmek	----
IX)	6831 sayılı Orman Kanunu Madde 16,17, 18 ve 115; 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu Madde 7 ve 8; 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu Madde 8 ve Ek Madde 4; 3213 sayılı Maden Kanunu Madde 7 ve 14.	Orman Genel Müdürlüğü, Çevre Orman Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	<u>Üretici birimler:</u> Gerçek ve tüzel kişiler	Orman ve milli park vb. korunan alanlarda maden, ocak ve turizm işletmeciliği ile yol, bina, fabrika vb. için bazı bedeller karşılığında arazi tahsisi	Üretimi etkilemek	Tahsis edilen araziye, tahsis amacına yönelik olarak kullanmak

ULUSAL HESAPLARDA ORMANCILIK SEKTÖRÜ SÜBVANSİYONLARI

Türkiye’de ulusal muhasebe ya da hesaplar sistemi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁰ tarafından yürütülmektedir. Ulusal hesaplar sisteminin en önemli aşamalarından ya da bileşenlerinden birisi, endüstriler (sektörler) arası işlemlerle ilgili hesapları yapmak ve ulusal girdi-çıkı tabloları oluşturmaktır. TÜİK’nun bu aşamada kabul ettiği sektörel sınıflandırma sisteminde ormancılıkla ilgili sektörün adı “ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri”dir. TÜİK’nun hesaplarında bu sektör başlıca dört bileşenden oluşmaktadır: 1) Orman Genel Müdürlüğü (OGM) döner sermaye bütçesi kapsamındaki faaliyetleri, 2) özel ormancılık faaliyetleri (hızlı gelişen tür ağaçlandırmaları ve tapulu kesimler dâhil), 3) kayıt dışı (kaçak) kesimler ve 4) orman köylülerinin OGM’nce tanzim edilen tarife bedeli üzerinden yapmış oldukları odun-dışı (tali) ürünlerin üretimi (Kayacan, 2004).

TÜİK ilke olarak sübvansiyonu, “izlenen ekonomik ve sosyal politikalar gereğince devlet tarafından ülkedeki kamu ve özel *üretici* birimlere yapılan karşılıksız cari transferler” (DİE, 1994) olarak kabul etmektedir. Bu kabul, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği’nin sübvansiyon tanımlarına paraleldir. Ancak, TÜİK’nun bu sübvansiyon tanımı kabulüne rağmen, ulusal hesaplar sisteminin temel bileşeni olan girdi-çıkı tablolarında gösterilen sübvansiyonlar, kamu iktisadi kuruluşlarının doğan ve hazinece ödenen görev zararları ile sınırlı olagelmıştır¹¹. Bu yüzden, ormancılık sektörüne, yani bu sektörü oluşturan kamusal veya özel üretici birimlere, devletçe sağlanan sübvansiyon düzeyi sıfır veya sıfır sayılabilecek kadar düşük çıkmaktadır.

Diğer yandan, ormancılık sektörünün kendi içindeki birimlere ve diğer sektörlerle sağladığı ve sübvansiyonla ilişkilendirilebilecek uygulamaların ulusal hesaplara yansımaları da önem arz etmektedir. Tablo 1’deki dokuz farklı uygulamanın, ormancılık sektörü hesaplarına TÜİK tarafından yansıtılıp yansıtılmadığı, yansıtılıyorsa nasıl ve nerede yansıtıldığı Tablo 2’de özetlenmiştir.

Buna göre, ormancılık sektöründeki ana devlet kurumları olan Çevre ve Orman Bakanlığı ve bağlı kuruluş OGM tarafından, ormancılık sektörünün diğer bileşenleri durumundaki *özel üretici* birimler ile diğer sektörlerle sağladığı ve *sübvansiyon sayılabilecek* uygulamalar (V no’lu uygulama hariç) ulusal hesaplara doğrudan yansıtılmamaktadır. Yansımayan bu uygulamaların (I no’lu uygulama hariç) bir sağlayıcısının da Maliye Bakanlığı olduğu tekrar belirtilmelidir.

Diğer yandan, Tablo 1’deki sübvansiyon sayılamayacak II, III ve IV no’lu uygulamalar ve bu arada kısmen sübvansiyon olabilecek V no’lu uygulama, ulusal hesaplara doğrudan yansıtılmaktadır. Şöyle ki: II, III, IV ve V no’lu bu uygulamalara ait veriler (yani 6831 sayılı Orman Kanunu Madde 31, 32, 33 ve 34’e göre yapılan indirimli satış tutarları), TÜİK tarafından o yılki ortalama odun piyasa fiyatları üzerinden tekrar hesaplanarak sektör odun arzı yeniden belirlenmektedir. Buna bağlı olarak, ormancılık sektörü gayri safi hâsıla değeri (brüt katma değeri) yükselmektedir. Bu yükseliş, girdi-çıkı tablolarındaki iki katma değer bileşeninden biri olan “diğer faktör gelirleri”ne yansımaktadır¹². Böylece, söz konusu indirimli odun satışları ormancılık sektörü hesaplarına dâhil edilmektedir.

¹⁰ 10.11.2005 tarih ve 5429 sayılı kanun ile, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)’nin adı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olarak değiştirilmiş ve görevleri ve çalışma esasları yeniden tanımlanmıştır.

¹¹ TÜİK, yeni oluşturulacak girdi-çıkı tablolarında özel üretici birimlere transfer edilen sübvansiyon uygulamalarını da göstermek için çalışmalarını sürdürmektedir. Nitekim 1998 girdi-çıkı tablosunda, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı’na Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri vasıtasıyla köylülere sağlanan bazı destekler de sübvansiyon değerlerine dâhil edilmiştir. Henüz çalışmaları tamamlanmamış olan 2002 yılına ait tabloda bu hususta biraz daha ilerleme sağlanması beklenmektedir.

¹² Diğer bileşen ise “Çalışanlara yapılan ödemeler”dir.

Tablo 2: Ormanlık sektöründe sübvansiyonla ilişkilendirilebilecek uygulamaların, ulusal hesaplar sistemi içindeki durumu.

Uyg. No.	Ulusal hesaplara doğrudan yansıtıp yansımadağı	Yansıtılıyorsa yöntemi ve yeri
I)	Yansımıyor	----
II)	<u>Yansıyor</u>	Bu tür satışlar, ortalama piyasa fiyatlarıyla tekrar değerlendirmektedir. Böylece, bir katma değeri bileşeni olan “diğer faktör geliri” olarak ormanlık sektörü hesaplarına dâhil edilmektedir.
III)	<u>Yansıyor</u>	Bu tür satışlar, ortalama piyasa fiyatlarıyla tekrar değerlendirmektedir. Böylece, bir katma değeri bileşeni olan “diğer faktör geliri” olarak ormanlık sektörü hesaplarına dâhil edilmektedir.
IV)	<u>Yansıyor</u>	Bu tür satışlar, ortalama piyasa fiyatlarıyla tekrar değerlendirmektedir. Böylece, bir katma değeri bileşeni olan “diğer faktör geliri” olarak ormanlık sektörü hesaplarına dâhil edilmektedir.
V)	<u>Yansıyor</u>	Bu tür satışlar, ortalama piyasa fiyatlarıyla tekrar değerlendirmektedir. Böylece, bir katma değeri bileşeni olan “diğer faktör geliri” olarak ormanlık sektörü hesaplarına dâhil edilmektedir.
VI)	Yansımıyor	----
VII)	Yansımıyor	----
VIII)	Yansımıyor	----
IX)	Yansımıyor	----

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ormanlıkla ilgili birçok akademik ve resmi belgelerde ve toplantılarda ormanlık sektöründeki “sübvansiyonlar” gündeme getirilmektedir. Ne var ki sübvansiyon olarak gündeme getirilen bu uygulamaların çoğu, yaygın iktisadi görüşe göre sübvansiyon olarak nitelendirilmemektedir. Diğer yandan, akademik ve resmi ortamlarda sübvansiyon olarak iddia edilmese de, aslında sübvansiyon kavramı dâhilinde olan ve ormanlık sektöründeki ana devlet kuruluşları tarafından ormanlıktaki ve ormanlık dışındaki diğer üretici birimlere sağlanan çeşitli uygulamalar bulunmaktadır.

Ormanlıkta sübvansiyon olarak gündeme getirilen, fakat genel itibarıyla teorik açıdan sübvansiyon olarak nitelendirilemeyecek olan uygulamalar (köylülere indirimli satışlar) sonucu oluşan OGM gelir kayıpları, TÜİK’in yeniden hesaplamalarıyla ormanlık sektörü gayri safi hâsılasına dâhil edilmektedir. Dolayısıyla, sektörün gayri safi milli hâsıla içindeki payının, görünenden daha yüksek olduğu görüşünü desteklemek üzere indirimli odun satışlarının gündeme getirilmesi doğru olmayacaktır. Bu arada, söz konusu gelir kayıpları gayri safi milli hasılaya dahil edilmiş olsa da bu, sadece hesaplarda görünmekte, OGM’ne genel bütçeden sırf bu amaçla bir transfer yapılmamaktadır; ama yine de böyle bir transferin gerekliliği tartışmaya açıktır.

TÜİK, ilke olarak kabul ettiği “izlenen ekonomik ve sosyal politikalar gereğince devlet tarafından ülkedeki kamu ve özel *üretici* birimlere yapılan karşılıksız cari transferler” şeklindeki sübvansiyon tanımını, ulusal hesaplar sisteminde tamamıyla ve her sektör için uygulamaya geçirmeyi hedeflemektedir. Buna bağlı olarak, önümüzdeki dönemlerde ormanlık sektöründeki devlet kuruluşları tarafından, ormanlıktaki ve ormanlık dışındaki diğer üretici birimlere sağlanan sübvansiyonların cari transferler şeklinde ifade edilmesi ve muhasebeleştirilmesi ihtiyacı gündeme gelebilecektir. Bu tür sübvansiyonların en önemlileri, ormanda otlatma, orman arazisi tahsis ve kamusal/özel arazilerdeki özel ağalandırmalara verilen desteklerdir. Ayrıca, odun-dışı (tâli) orman ürünlerinin, üretici birimlerce düşük maliyetle devlet ormanlarından elde edilmesinin de sübvansiyon teorisi açısından değerlendirilmesi gerekebilir.

Ormanlık sektöründeki sübvansiyon uygulamalarının ulusal hesaplara yansıtılmasıyla ilgili olarak, Türkiye’de kamu bütçe sistemindeki değişimin altı çizilmelidir. 2006 yılından itibaren katma bütçeler kaldırılıp genel bütçeye dâhil edilmiştir. Ayrıca, 2007’den itibaren de tüm döner sermaye bütçelerinin de aynı şekilde kaldırılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla, ormancılıktaki devlet kurumlarınca üretici birimlere sağlanan uygulamaların, katma veya döner sermaye bütçesi dâhilinde yürütülmesi yüzünden sübvansiyon olarak gösterilememesi gibi bir darboğaz ortadan kalkabilecektir

KAYNAKLAR

- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004. *Türkiye Ulusal Ormanlık Programı*, 80 sayfa, Ekim 2004, Ankara.
- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), 1994. *Gayri Safi Milli Hasıla (Kavram, Yöntem ve Kaynaklar)*, yayın no. 1710, Ankara, ISBN:975-19-0955-4.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2001, ISBN 975-19-2555-X. (basılı nüsha).
- FAO, 2000. *Report of the Expert Consultation on Economic Incentives and Responsible Fisheries*, FAO Fisheries Report No. 638, 28 November - 1 December 2000, Rome, Italy, ISSN 0429-9337.
- Kayacan, B., 2004. *Orman kaynaklarına ilişkin mal ve hizmetler kapsamında ekonomik etki çözümlemesi, basılmamış doktora tezi*, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Ormanlık Ekonomisi Programı, 220 sayfa, Eylül-2004, İstanbul.
- Kesim, A., 1981. *Sübvansiyon teorisi*, Trabzon İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, yayın no. 1, Özkan Ofset Matbaacılık, Trabzon, 131 sayfa.
- Öztürk, A. ve Türker M. F., 1998. *Ülkemiz ormancılık sektöründe sübvansiyonlar ve devlet orman işletmelerinin ekonomik başarıları üzerine etkisi*, Cumhuriyetimizin 75. yılında ormancılığımız sempozyumu bildiri kitabı, , 21-23 Ekim 1998, İstanbul, sayfa 285-293.
- Pekin, T., 1988. *Teşvik tedbiri olarak sübvansiyonlar ve işletme kararları üzerindeki etkileri*, Türkiye Vakıflar Bankası yayını, Bilgehan Basımevi, Bornova, İzmir, 115 sayfa.

ILGAZ DEVLET ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ'NDE ODUN HAMMADDESİ ÜRETİM ÇALIŞMALARININ KIRSAL KALKINMAYA KATKISI

Dr. Kayhan MENEMENCİOĞLU

Ankara Üniversitesi, Çankırı Orman Fakültesi

ÖZET

6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 40. Maddesi (Değişik: 23.09.1983 – 2896/27 md), devlet ormanlarında yapılacak ağaçlama, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma ve imal gibi orman işlerinin öncelikle orman köylerini kalkındırma kooperatiflerine, orman köylülerine yaptırılacağı, bunun mümkün olmaması halinde de taahhüt yoluyla yaptırılabilceğini öngörmektedir. Ilgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü alanlarında yapılan odun hammaddesi üretim çalışmalarının, kırsal kalkınmaya parasal katkısını belirlemek ve yapılan üretim çalışmalarının hangi oranda orman köylerini kalkındırma kooperatiflerince veya orman köylülerince, hangi oranda da dışardan gelen işçi gruplarınca yapıldığını ortaya koymak amacıyla ele alınan bu çalışmada; Ankara Orman Bölge Müdürlüğü, Ilgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü bünyesinde bulunan Ilgaz Merkez, Devrez, Hızardere, Yenice ve Kurşunlu Devlet Orman İşletme Şeflikleri alanlarında 2003-2005 yılları arasında yapılan odun hammaddesi üretim çalışmaları irdelenmiştir. Bu amaçla orman işletme şefliklerinde bulunan istihkak bordroları ayrıntılı bir şekilde incelenerek işlerin kimler tarafından yapıldığı ve yapılan iş karşılığı yapılan ödemeler ortaya konmuştur. Yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda, yeterli işgücünün bulunmaması, yapılacak işin zorluğu ve verilen ücretin yetersizliği neden gösterilerek orman köylerini kalkındırma kooperatiflerince ve orman köylülerince yapılmayan orman üretim işlerinin, Kastamonu, Düzce, Kahramanmaraş ve Adana yörelerinden gelen işçi grupları tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Ilgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü ormanlık alanlarında son üç yıl içinde yapılan 56.870 m³, **72.354** ster odun hammaddesi üretim çalışmaları karşılığı ödenen toplam 3.324.962,30 YTL'nin, sadece % 27'sinin (889.771,47 YTL) Ilgaz'a bağlı köy kooperatiflerine ve Ilgaz'lı işçi grubuna, geriye kalan % 73'ünün (2.435.190,83 YTL) de Kastamonu, Düzce, Kahramanmaraş ve Adana'dan gelen işçi gruplarına yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Odun Hammaddesi, Üretim, Kırsal Kalkınma, Ilgaz,

GİRİŞ

Orman köylerinde yaşayan nüfus, toplam köy nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturmakta ve milli gelirden en düşük payı alan kesimi oluşturmaktadır. Orman köylülerinin ormanlar üzerindeki baskısını gidermek ve orman-köylü ilişkilerini düzenlemek için kırsal yoksulluğun kaldırılması, orman köylerinin kalkındırılmaları gerekir (DPT, 2001). Öztürk ve ark., (2003), Türkiye ormancılığında sürdürülebilirliği engelleyen en önemli etkenlerden biri olarak sayılan, kırsal kesimdeki yoksulluk ve istihdam noksanlığı üzerinde öncelikle durulması gerektiğini vurgulamıştır.

Ormancılık kesiminin geçmiş yıllarda orman köylerinin kalkındırılması ile ilgilenmesinde “ormanların daha etkin korunması amacı” ne yazık ki ön planda tutulmuştur. Yani ormancılık kesimi orman köylerinin kalkındırılmasına bir amaç olarak değil, adeta ormanları daha etkin koruyabilmek için bir araç gibi yaklaşımda bulunmuştur. Ayrıca orman köylerinde göç oranı çok yüksektir (Toksoy ve Gümüş, 2001)

Bir orman köyünün en önemli özelliği, köyün sahip olduğu doğal kaynaklar içerisinde orman kaynaklarının önemli bir yer işgal etmesidir. Kırsal halkın sahip olduğu ya da sahibi olduğunu zannettiği orman kaynaklarından yararlanması, ya köy sınırları içerisinde üretim yapılırsa işçi olarak çalışmak suretiyle olmakta, ya da 6831 Sayılı Orman Yasası'nın 31,32 ve 34. maddeleri ile kendilerine sağlanan haklardan yararlanma suretiyle olmaktadır. Bunların dışında da orman köylülerinin orman kaynaklarına yönelik bazı gereksinimlerini yasal olmayan yollardan elde etmesi şeklinde de gerçekleşmektedir. “Orman suçu” olarak da değerlendirilebilen bu yasal olmayan yararlanma belki de en yaygın yararlanma biçimi olup, önemli ölçüde yoksulluktan kaynaklanmaktadır (Toksoy ve Gümüş, 2001). Atmış (2001), orman suçlarının bireylerin kişisel davranışlarından çok, sosyo-ekonomik nedenlere dayandığını belirterek, ülkemizde özellikle kadınların ve gençlerin ormancılık çalışmalarına katılımı konusunun, üzerinde durulması ve ihmal edilmemesi gereken bir konu olduğunu ifade etmiştir. Şen ve Toksoy (2004) tarafından yapılan çalışmada ise, 25 ekonomik

göstergeden sadece 9'unun orman suçları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Coşgun (2005) ile Toksoy ve Gümüş (2001), ülke kırsal alanı içerisinde orman köylerinin önemli bir yer tuttuğunu, orman köylerinde yaşanan toplumsal ve ekonomik değişim ve gelişimin, köylerin yer aldığı bölge ve havzalar bazında farklılık gösterdiğini belirterek, bu konularda havza ve köy bazında çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Sürdürülebilir kalkınmanın ve sürdürülebilir orman kaynakları yönetiminin gerçekleştirilebilmesi için üç önemli saçı ayağını teşkil eden sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu noktada, öncelikle orman kaynakları yönetiminde çok yönlü faydalanma anlayışı hâkim kılınmalı, ardından orman köyü kalkınma kooperatifleri de faaliyetlerini orman kaynağından elde edilen odun dışı ürün ve hizmetleri de göz önünde bulundurarak geliştirmelidirler (Türker, 2005).

Sosyal ve ekonomik pek çok olumsuzluklarla karşı karşıya olan orman köylüleri Türkiye'nin en yoksul kesimini oluşturmaktadır. Pek çok çabaya rağmen orman köylülerinin kalkındırılmasında başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Bu çabalardan biri de kooperatifçilik faaliyetleridir. Kooperatifler özellikle kırsal alanda yaşayanların ekonomik ve sosyal gelişmeleri için önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Toksoy, 2005). Türker (2005), ülkemizde orman köylüleri ve onların kurdukları kooperatiflerin çeşitli şekillerde desteklenmesi gerektiğini, ancak odun hammaddesi üretiminden elde edilen parasal kaynaklarla ve sadece Orman Bakanlığı'nın çabalarıyla bu kesimin kalkındırılmayacağını belirtmiştir.

Öte yandan, OGM kaynaklarına göre 2002 yılında orman köylülerine yapılan işçilik ücreti ödemeleri, kooperatiflere yapılan % 25 haklarından dolayı ödemeler ile % 10 istihkak fazlası olarak orman köylüleri ve kooperatiflerine yapılan ödemelerden oluşan toplam parasal katkı, (194.5 trilyon TL) ile toplam orman köylüsü nüfusu dikkate alındığında, kişi başına yaklaşık olarak 20 dolarlık bir ek gelir elde edildiği görülmektedir. Kaldı ki, bu gelirin tüm orman köylülerine eşit bir şekilde yansımada ortadadır (Türker, 2005).

Öztürk ve Türker, (2000), ülkemizde orman işletmelerinin birinci derece hedef kitlesini orman köylüleri oluşturmasına rağmen, Devlet Orman İşletmeleri'nin teşkilat yapısında orman köylüleri ile orman işletmeleri arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmeye ve sorunları çözmeye yönelik bir halkla ilişkiler biriminin mevcut olmadığını, halkla ilişkiler konusunda gerçekleştirilen faaliyetlerin, yönetici kademesindeki kişilerin şahsi çabaları ile sınırlı kaldığını belirtmiştir.

6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 40. maddesi, devlet ormanlarında yapılacak her türlü ormancılık çalışmalarında (üretim, taşıma, ağaçlandırma, yol ve bina inşaatları vb.) orman köyü kooperatiflerine ve köylülerine öncelik verilmesini öngören bir hüküm içermektedir. Ancak, bu işlerin yapılması veya yaptırılmasına dair alınan kararlarda ve hazırlanan planlarda kooperatif ve köylülerin herhangi bir katkısı bulunmamaktadır. Aynı zamanda kendi görüşlerini ihtiva etmeyen iş sözleşmeleri nedeniyle idare ile kooperatifler arasında çok defa anlaşmazlıklar hatta hukuki sorunlar ortaya çıkmaktadır (Dostbil, 2003).

Orman kaynaklarının önemi ve çeşitlenerek artması ve piyasa fiyatının giderek yükselmesi, planlamadan başlayarak işletilmesine kadar her safhasında köylülerin katılımı ve desteğinin sağlanmasını gerektirmektedir (Toksoy ve ark., 2002). Köy yönetimlerine ve köy kooperatiflerine verilecek daha fazla yetki ve sorumluluklarla sağlayacakları olumlu gelişmeler, kırsal kesimlerdeki örgütlenme taleplerini artıracak, böylece bu kesimlerin hızlı kalkınmaları sağlanabilecektir. Mahalli halkın talep ve ihtiyaçlarını dikkate alan katılımcı ormancılık yönetiminde, bu halkın kısa sürede ve daha fazla gelir elde etmelerine fırsat verilmiş olur (Dostbil, 2003).

Orman köylüleri Orman Teşkilatının kendilerine potansiyel suçlu olarak bakmamasını, gelir durumlarının artırılması ve kaynaklardan çok yönlü yararlanabildikleri sürece orman kaynaklarını kendilerinin daha iyi koruyabileceklerini, bu bağlamda kendilerine güvenilmesini istemektedirler (Şenyaz, 2003). Ormanların korunması bakımından gerçekleştirilmesi gereken diğer önemli bir etkinlik de orman köylülerinin kalkındırılmasıdır. Mevcut istatistiklere göre, ormanların içinde ve civarında 17 bin adet köy bulunmakta ve bu köylerde yaklaşık 10 milyon nüfus yaşamaktadır. Bu köylerde halk geçimini genellikle çoğu verimsiz olan topraklar üzerinde tarımla ve ilkel şekillerdeki hayvancılıkla ve bir de orman işçiliği ile sağlamaktadır. Ancak, bu bölgelerde tarım ve hayvancılık ilkel bir nitelik gösterdiğinden ve ormancılık çalışmalarında da işlendirme olanakları sınırlı olduğundan orman köylüleri geçim sıkıntısı içerisindeyler (Özdönmez ve ark., 1998).

Devlet ormanları içinde ve kenarında yaşayan köylü halkın, bu ormanlarla olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla başvurulan tedbirlerden birisi de, devlet ormanlarından köylülere bazı yararlanma hakları sağlanmasıdır (Özdönmez ve ark., 1996). Bunlardan bazıları; 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 31, 32, 33 ve 34.

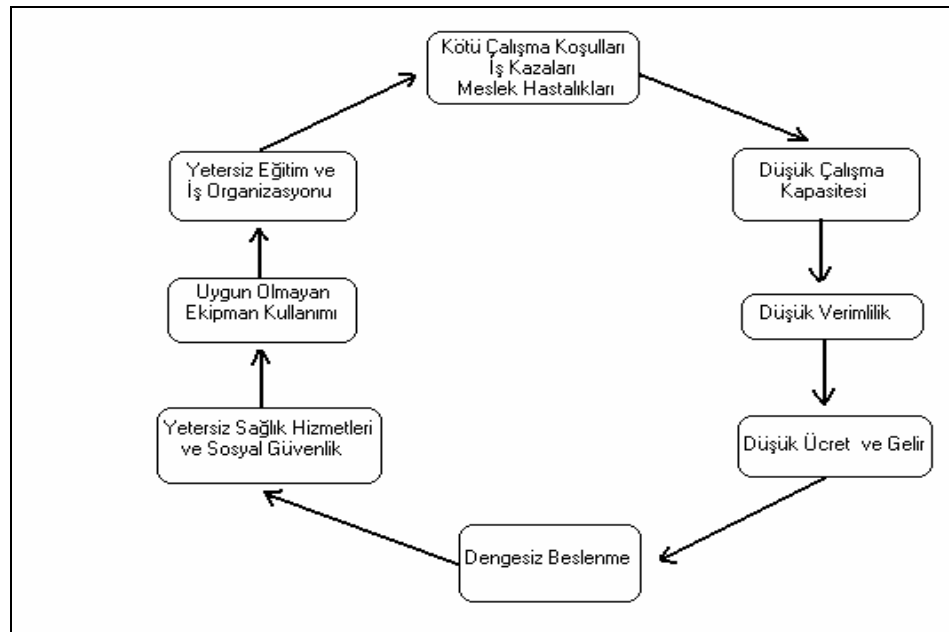
maddeleriyle tanınan, bu köylerde sürekli oturan ihtiyaç sahibi hane reisleri ile hükümetçe yerleştirilen göçmenlere ve doğal felaket yaşanan bölgelerde yaşayan köylülere, çok düşük bedellerle satılan yapacak ve yakacak odun satın alma haklarıdır. Bunların dışında orman köylerinde yaşayan halkı doğrudan ilgilendiren bir diğer madde ise, yine 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 40. (Değişik:23/9/1983–2896/27 md.) maddesidir. Bu madde, devlet ormanlarında yapılacak ağaçlama, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma ve imal gibi orman işlerinin öncelikle orman köylerini kalkındırma kooperatiflerine, orman köylülerine yaptırılacağı, bunun mümkün olmaması halinde de taahhüt yoluyla yaptırılacağı öngörmektedir (Mestav, 2001).

Ormancılıkta odun hammaddesi üretim işleri denince; ağacın kesilerek devrilmesi, dallarının kesilmesi, gerektiğinde kabuklarının soyulması, bölümlere ayırma ve sınıflandırma işleri, elde edilen ürünlerin bölmeden çıkarılması, yükleme, taşıma, istifleme ve son depoya ulaştırılması anlaşılmaktadır. Doğaya açık, her an değişebilen hava halleri ve çalışma yeri koşulları altında yapılan, aynı zamanda kas gücü gerektiren orman işleri, ağır işler grubunda yer almaktadır.

ILO (International Labor Organization)'ya göre ormancılık faaliyetleri, "3-D" mesleği, yani kirli (dirty), zor (difficult) ve tehlikeli (dangerous) işler olarak tanımlanmıştır (Poschen, 1993). Ormancılık faaliyetleri büyük oranda fiziki enerji gerektiren işlerdendir. Özellikle elle veya motorlu testerele yapılan üretim işleri oldukça yorucudur. Adale yaralanmaları veya iskelet sistemiyle ilgili rahatsızlıklar da orman işçilerinin ortak sorunudur (Wasterlund ve Kufakwandi, 1993). Bu yüzden orman işçilerinin dikkatli, pratik, zeki, çok yönlü düşünebilen, sağlıklı, dayanıklı ve etkili vücut yapıları iş sırasında uygun donanıma sahip, tabiatı ve yürümeyi seven, sorumluluk bilinci olan kişiler olması zorunludur (Erdaş ve Acar, 1995).

Ülkemizde ormancılık çalışmaları, rasgele orman içi ve civarındaki köylerde yaşayan kişilere yaptırılmaktadır. Bu kişilerin genellikle eğitim düzeyi çok düşüktür. Ayrıca bu kişiler sahip oldukları en basit aletlerle ve kendilerince uygun yöntem ve biçimde çalışmaktadır. Bunun sonucunda da düşük verimlilik, büyük milli servet kayıpları ve kaçınılması mümkün olan kazalara bağlı yaralanmalar ve ölümler meydana gelmektedir (Yavuzşefik ve Karagül, 2004).

Yaşam standartları ülkenin kırsal kesim ortalamasının çok altında olan orman köylülerinin, sağlık hizmetlerinden yararlanma oranı, finansman imkânları, eğitim ve beslenme düzeyi yetersizdir. Orman işçilerinin bu olumsuzluklar altında en ağır işlerden birini yapmaları, uygun olmayan araç-gereç donanımı, düşük ücret ve yetersiz sosyal güvenlik nedeniyle verimlilik olumsuz etkilenmekte ve Şekil 1'de görülen kısır çember oluşmaktadır (OÖİKR, 2001).

Şekil 1. Ormancılıkta İş ve Yaşam Koşullarının Oluşturduğu Kısır Çember

MATERYAL VE METOT

İlgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü; 202.457 ha genel alana sahip olup, Ilgaz Merkez, Devrez, Hızardere, Yenice ve Kurşunlu Devlet Orman İşletme Şeflikleri alanlarında olmak üzere toplam 66.051 ha ormanlık alan mevcuttur. 4 ilçe, 6 belde ve 103 köy olmak üzere toplam 113 yerleşim birimini kapsamaktadır (Anonim, 2006).

Bu çalışmanın ana materyalini, Ilgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü ormanlık alanlarında 2003-2005 yılları arasında yapılan odun hammaddesi üretim çalışmalarına ait istihkak bordroları ve muhasebe kayıtlarına ait veriler oluşturmuştur. Bordro ve muhasebe kayıtlarından elde edilen veriler, amaç doğrultusunda tablolar haline getirilerek özet bilgi halinde (Tablo 1,2) ortaya konmuştur. İlgili tablolarda belirtilen tutarlara, üretimi teşvik etmek ve aynı zamanda orman yöresinde yaşayanlara katkıda bulunmak amacıyla 6831 Sayılı Orman Kanunu'nu 34. maddesi uyarınca, belirtilen şart ve sürelerle uyulması durumunda, kooperatiflere yapılan % 25 haklarından dolayı ödemeler ile % 10 istihkak fazlası olarak orman köylüleri ve kooperatiflerine yapılan ödemeler dahil edilmiştir.

Çalışmaya konu bölgede odun hammaddesi üretim çalışmalarının başlangıç ve bitiş tarihleri her ne kadar hava hallerine ve mevsim şartlarına göre değişiklik gösterse de, genelde mart ayı sonu – nisan ayı başlarında başlamakta, ekim-kasım aylarına kadar devam etmektedir. Bölgede yapılan üretim çalışmaları genelde insan ve hayvan gücü ile zeminde sürütme, traktörle zeminde sürütme ve traktörle tamburlu çekim şeklinde yapılmaktadır. Ayrıca, bazı köy muhtarları ve kooperatif başkanları ile sözlü soru cevap şeklinde sohbet ortamında yapılan görüşmelerden elde edilen veriler de çalışmada kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

İlgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü ormanlık alanlarında, 2003–2005 yılları arasında yapılan odun hammaddesi üretim çalışmaları sonucu elde edilen emvale ve yapılan çalışmalar sonucu emval cins ve nev'ine göre yapılan ödeme tutarına ait ayrıntılı bilgi Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde; odun hammaddesi üretim çalışmaları için ödenen tutarın en yüksek oranda tomruk üretiminde olduğu, bunu lif yonga odunu ve kâğıtlık odun üretiminin izlediği kolaylıkla anlaşılmaktadır.

İşletme Müdürlüğü alanlarında yapılan odun hammaddesi üretim çalışmaları sonucu yapılan ödeme tutarının; hangi oranda orman köylülerini kalkındırma kooperatiflerine veya orman köylülerine, hangi oranda da dışarıdan gelen işçi gruplarına yapıldığı, Tablo 2'de özet olarak verilmiştir.

Tablo 1. Ilgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü ormanlık alanlarında, 2003–2005 yılları arasında yapılan odun hammaddesi üretim çalışmaları ve yapılan ödemeler

ÜRETİLEN ORMAN EMVALİNİN CİNS VE NEV'İ	2003 YILI			2004 YILI			2005 YILI		
	MİKTAR	BİRİM	YAPILAN ÖDEME TUTARI (YTL)	MİKTAR	BİRİM	YAPILAN ÖDEME TUTARI (YTL)	MİKTAR	BİRİM	YAPILAN ÖDEME TUTARI (YTL)
TOMRUK	10948	m ³	374.481,14	10842	m ³	447.319,27	11312	m ³	563.922,45
MADEN DİREK	2249	m ³	47.219,76	1075	m ³	37.525,16	1086	m ³	46.082,12
TEL DİREK	172	m ³	5.894,86	108	m ³	4.553,51	195	m ³	10.426,30
SANAYİ ODUNU	255	m ³	12.685,81	90	m ³	2.708,19	353	m ³	16.070,79
KAĞITLIK ODUN	5454	m ³	155.038,25	7632	m ³	265.002,56	5099	m ³	205.506,93
METREKÜP HESAPLI EMVAL TOPL.	19078	m ³	595.319,82	19747	m ³	757.108,69	18045	m ³	842.008,59
LİF YONGA ODUNU	12451	Ster	163.412,41	19638	Ster	290.126,50	18438	Ster	325.158,45

YAKACAK ODUN	5813	Ster	69.105,69	7610	Ster	99.525,02	7426	Ster	160.071,18
SIRIK	70	Ster	1.267,98	123	Ster	2.391,95	785	Ster	19.466,02
STERLİ EMVAL TOPL.	18334	Ster	233.786,08	27371	Ster	392.043,47	26649	Ster	504.695,65
GENEL TOPLAM			829.105,90			1.149.152,16			1.346.704,24

Tablo 2 incelendiğinde; dışarıdan gelen işçi gruplarına yapılan ödeme tutarının, Ilgaz orman köylülerine yapılan ödeme tutarından her üç yıl için, dolayısıyla da toplamda daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum aynı zamanda, yapılan odun hammaddesi üretim işlerinin de çoğunlukla dışarıdan gelen işçi grupları tarafından yapıldığı anlamına gelmektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2 birlikte değerlendirildiğinde; 2003 yılında, 19.078 m³, 18.334 ster emval üretimi karşılığı yapılan ödeme tutarı toplamının 829.105,90 YTL olduğu, bunun % 38'inin (316.684,69 YTL) Ilgaz'a bağlı köy kooperatiflerine, % 62'sinin (512.421,21 YTL) de Düzce'den gelen 3, Kastamonu'dan gelen 3 ve Kahramanmaraş'tan gelen 1 adet işçi grubuna ödendiği tespit edilmiştir.

2004 yılında da, 19.747 m³, 27.371 ster emval üretimi karşılığı yapılan ödeme tutarı toplamı 1.149.152,16 YTL olup, bunun % 41'i (476.748,32 YTL) Ilgaz'a bağlı köy kooperatiflerine, % 59'u (672.403,84 YTL) de Adana'dan gelen 3, Kastamonu'dan gelen 3 ve Düzce'den gelen 2 adet işçi gruplarına ödenmiştir.

Tablo 2. Odun Hammaddesi Üretim Çalışmaları Sonucu Yapılan Ödemelerin İşi Yapan Gruplara Göre Dağılımı

2003 YILI		2004 YILI		2005 YILI	
ODUN HAMMADDESİ ÜRETİM İŞİNİ YAPAN	YAPILAN ÖDEME TUTARI (YTL)	ODUN HAMMADDESİ ÜRETİM İŞİNİ YAPAN	YAPILAN ÖDEME TUTARI (YTL)	ODUN HAMMADDESİ ÜRETİM İŞİNİ YAPAN	YAPILAN ÖDEME TUTARI (YTL)
S.S.M. YENİCE-CÖMERTLER K. TAR. KAL. KOOP.	228.607,27	S.S.M. YENİCE-CÖMERTLER K. TAR. KAL. KOOP.	261.369,69	S.S.M. YUVASARAY K. TAR. KAL. KOOP.	45.702,82
S.S. ÇELTİKBAŞI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	52.968,81	S.S. ÇELTİKBAŞI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	45.691,93	S.S. 2. NOLU YEŞİLYURT MOTORLU TAŞIYICILAR KOOP.	19.632,50
S.S. BALCI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	35.108,61	S.S. BALCI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	169.686,70		
KOOPERATİFLERE YAPILAN ÖDEME TUTARI TOPLAMI	316.684,69		476.748,32		65.335,32
3 ADET DÜZCE'Lİ İŞÇİ GRUBU	169.294,01	3 ADET ADANA'LI İŞÇİ GRUBU	222.272,66	6 ADET ADANA'LI İŞÇİ GRUBU	701.959,50
3 ADET KASTAMONU'LU İŞÇİ GRUBU	209.467,91	3 ADET KASTAMONU'LU İŞÇİ GRUBU	216.390,62	1 ADET ILGAZ'LI İŞÇİ GRUBU	31.003,14
1 ADET KAHRAMANMARAŞ'LI İŞÇİ GRUBU	133.659,29	2 ADET DÜZCE'Lİ İŞÇİ GRUBU	233.740,56	2 ADET DÜZCE'Lİ İŞÇİ GRUBU	301.117,00
				3 ADET KASTAMONU'LU İŞÇİ GRUBU	247.289,28
İŞÇİ GRUPLARINA YAPILAN ÖDEME TUTARI TOPLAMI	512.421,21		672.403,84		1.281.368,92
GENEL TOPLAM	829.105,90		1.149.152,16		1.346.704,24

2005 yılında ise; 18.045 m³, 26.649 ster emval üretimi karşılığı yapılan ödeme tutarı toplamı 1.346.704,24 YTL olup, bunun sadece % 7'si (96.338,46 YTL) Ilgaz'a bağlı köy kooperatiflerine ve Ilgaz'lı işçi grubuna, % 93'ü (1.281.368,92 YTL) de Adana'dan gelen 6, Kastamonu'dan gelen 3 ve Düzce'den gelen 2 adet işçi gruplarına ödenmiştir. 2005 yılında köy kooperatiflerince ve köylülerce yapılan iş ve dolayısıyla elde edilen

gelir, 2003 ve 2004 yıllarına göre çok daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Bunun nedeni araştırıldığında ise, 2005 yılında odun hammaddesi üretim çalışması yapılan alanların genelde dik ve zor arazi koşulları olduğu, bu yüzden de köylülerce tercih edilmediği tespit edilmiştir.

İlgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü ormanlık alanlarında son üç yıl içinde yapılan 56.870 m³, **72.354** ster odun hammaddesi üretim çalışmaları karşılığı ödenen toplam 3.324.962,30 YTL'nin sadece % 27'sinin (889.771,47 YTL) İlgaz'a bağlı köy kooperatiflerine ve İlgaz'lı işçi grubuna, geriye kalan % 73'ünün (2.435.190,83 YTL) de Kastamonu, Düzce, Kahramanmaraş ve Adana'dan gelen işçi gruplarına yapıldığı tespit edilmiştir.

Kooperatif ve işçi gruplarına göre çalışan işçi sayıları ile, kişi başına düşen ortalama gelire ait ayrıntılı bilgi Tablo 3'te verilmiştir. İlgili tablo incelendiğinde, dışarıdan gelen işçi gruplarının ortalama gelirinin, kooperatif bünyesinde çalışan işçilerden her üç yıl için de çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın en önemli nedeni, çalışma süresi ve üretilen emval miktarıdır. Dışarıdan gelen işçiler daha uzun süre ve aralıksız çalışmakta iken, köy kooperatifinde çalışanlar bu süre zarfında kendi işlerine de vakit ayırmaktadırlar. Düzce'den gelen işçi gruplarının, traktöre monteli tamburlu çekimle bölmeden çıkarma çalışmaları yaptıkları belirlenmiştir.

Tablo 3. Kooperatif ve İşçi Gruplarına Göre Çalışan İşçi Sayıları İle Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir

2003 YILI			2004 YILI			2005 YILI		
ODUN HAMMADDESİ ÜRETİM İŞİNİ YAPAN	ÇALIŞAN İŞÇİ SAYISI	KİŞİ BAŞINA YAPILAN ORTALAMA ÖDEME TUTARI (YTL)	ODUN HAMMADDESİ ÜRETİM İŞİNİ YAPAN	ÇALIŞAN İŞÇİ SAYISI	KİŞİ BAŞINA YAPILAN ORTALAMA ÖDEME TUTARI (YTL)	ODUN HAMMADDESİ ÜRETİM İŞİNİ YAPAN	ÇALIŞAN İŞÇİ SAYISI	KİŞİ BAŞINA YAPILAN ORTALAMA ÖDEME TUTARI (YTL)
S.S.M. YENİCE- CÖMERTLER K. TAR. KAL. KOOP.	50	4.572,15	S.S.M. YENİCE CÖMERTLER K. TAR. KAL. KOOP.	50	5.227,39	S.S.M. YUVASARAY K. TAR. KAL. KOOP.	18	2.539,05
S.S. ÇELTİKBAŞI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	26	2.037,26	S.S. ÇELTİKBAŞI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	26	1.757,38	S.S. 2. NOLU YEŞİLYURT MOTORLU TAŞIYICILAR KOOP.	4	4.908,13
S.S. BALCI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	15	2.340,57	S.S. BALCI KÖYÜ TAR. KALK. KOOP.	36	4.713,52			
TOPLAM	91	3.480,05		112	4.256,68		22	2.969,72
3 ADET DÜZCE'LI İŞÇİ GRUBU	26	6.511,31	3 ADET ADANA'LI İŞÇİ GRUBU	29	7.664,57	6 ADET ADANA'LI İŞÇİ GRUBU	61	11.507,52
3 ADET KASTAMONU'LU İŞÇİ GRUBU	28	7.481,00	3 ADET KASTAMONU'LU İŞÇİ GRUBU	25	8.655,62	1 ADET ILGAZ'LI İŞÇİ GRUBU	15	2.066,86
1 ADET KAHRAMANM ARAŞ'LI İŞÇİ GRUBU	10	13.365,92	2 ADET DÜZCE'LI İŞÇİ GRUBU	27	8.657,06	2 ADET DÜZCE'LI İŞÇİ GRUBU	29	10.383,34
						3 ADET KASTAMONU'LU İŞÇİ GRUBU	25	9.891,56
TOPLAM	66	7.763,96		81	8.301,28		130	9.856,68
GENEL TOPLAM	157	5.280,92		193	5.954,16		152	8.859,89

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal kalkınmada özellikle yerinde kalkınma ve kalkındırma amaç ve çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda; İlgaz Devlet Orman İşletme Müdürlüğü alanlarında bulunan orman köylülerinin ve diğer

köylülerin, odun hammaddesi üretim çalışmalarına çok fazla rağbet göstermedikleri ve yakınlarında bulunan parasal katkı potansiyelini yeterince değerlendiremedikleri sonucuna varılmıştır. Ele alınan yıllar içinde, çalışmalar karşılığı yapılan ödemenin % 73'ünün başka illerden gelen işçi gruplarına yapılmış olması bunun en büyük göstergesidir.

Bunun nedenini ortaya koymak amacıyla bazı köy muhtarları ve kooperatif başkanları ile sözlü soru cevap şeklinde sohbet ortamında yapılan görüşmelerde ve yapılan ilan sonucu orman köylülerince ve köy kooperatiflerince talep olmaması durumunda, işin dışarıdan gelen işçi gruplarına tesliminden önce tutulan tutanak ve gerekçelerde, işgücü yetersizliği en önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır. İşgücü yetersizliğini; yapılacak işin zor olması, yapılacak ödemenin az olması, kendi işlerinin bulunması gibi gerekçeler izlemektedir. Özellikle genç nüfusun iş bulma kaygısıyla genelde başka yerlere gitmesi ve birçoğunun da başka yerlerde iş bulup dışarıda yerleşmeleri, köyde bulunan erkek genç nüfusun azalmasına neden olmuştur.

Birçok köyde genelde yaşlı ve emekli olduktan sonra köye yerleşen kişiler ağırlıktadır. Birçoğunun emekli maaşının ve güvencesinin bulunması, emekli maaşlarının ihtiyaçlarını fazlasıyla karşıladığını düşünmeleri, orman işlerine ihtiyaçlarının olmamasına ve rağbet göstermemelerine neden olmaktadır.

Aynı zamanda insanlar genelde kendi işleriyle meşgul olmakta ve odun hammaddesi üretim işini geçim kaynağı olarak görmemektedirler. Fazla geliri olmayıp, yaşı ilerlemiş olanlar az miktarda işi kabul etmekte ve kendi işlerinden arta kalan zamanlarda odun hammaddesi üretim işiyle uğraşmaktadırlar. Bunun sonucunda da işi zamanında veya belirtilen şartlarda bitirememekte, dolayısıyla % 10 istihkak fazlası haklarını kullanamamaktadırlar. Geçmiş yıllarda bu şekilde çalışan işçi grubunda çalışanlarla yapılan görüşmede ise bu durumdan pek de şikâyetçi olmadıkları, asıl amaçlarının üretim artıklarından yakacak ihtiyacını karşılamak olduğu ortaya çıkmıştır.

Kooperatif kurarak odun hammaddesi üretim işinde çalışanlardan bazılarıyla yapılan görüşmeler sonunda, yaptıkları işin zor ve tehlikeli işler olmasına rağmen çoğunun kazançlarından memnun olduğu tespit edilmiştir. Özellikle kooperatiflere yapılan % 25 haklarından dolayı ödemeler ile % 10 istihkak fazlası olarak orman köylüleri ve kooperatiflerine yapılan ödemeler, insanların orman üretim işini geçim kaynağı olarak görmeye başlamalarını, işi zamanında ve belirtilen şartlarda bitirmelerini sağlamıştır. Hatta bu köylerde, daha önce iş bulmak amacıyla başka yerlere gidip, bir süre sonra köyüne dönerek orman üretim işlerinde çalışmaya başlayanlara da rastlanmıştır. Demek ki bu insanlar, odun hammaddesi üretim çalışmalarını ve orman işçiliğini yeni yeni benimsemeye ve geçim kaynağı olarak görmeye başlamışlardır. Bölge halkının ve köylülerin zamanla bu potansiyelin farkına varmaları, doğal kaynakların değerini ve haklarını yavaş yavaş anlamaya başlamaları, üretim çalışmalarında kullanılacak araç ve gereçlere de zamanla yatırım yapmalarını sağlayacak ve bu sayede orman işlerinde mekanizasyon kullanım oranı artacak, uygun yöntem ve araç-gereçler kullanılarak verimlilik artacak, çevreye ve kalan meşçereye daha az zarar verilecektir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2006.** Ankara Orman Bölge Müdürlüğü, *Ilgaz Or İşle. Müdürlüğü, Genel Bilgiler*, <http://www.radyo-obm.com/ankaraobm/ilgazgenel.php>, Erişim Tarihi: 01 Nisan 2006
- Atmuş, E., 2001.** *Sürdürülebilir Ormanlıkta Halk Katılımının İlk Aşaması: Toplumun Beklentilerinin Tespiti*, 1. Ulusal Ormanlık Kongresi, 19-20 Mart 2001, Ankara, s. 218-233
- Coşgun, U., 2005.** *Batı Karadeniz Bölgesi Orman İçi Köylerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Bu Köylerin Kalkındırılmasında Etkili Olan Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Çoğul Sayısal Analiz Yöntemleriyle Belirlenmesi*, Orman Bakanlığı Yayın No: 220, BKOAE Yayın No: 16, ISSN 1301-2207, Teknik Bülten No:11, Bolu, 218 s.
- Dostbil, Y., 2003.** *Ormanlık Faaliyetlerine Halkın Katılımı*, 11. Ulusal Ormanlık Kongresi, 19-20 Mart 2003, Ankara, s. 313-323
- DPT, 2001.** VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, *Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, ,
- Erdaş, O., Acar, H.H., 1995.** *Doğu Karadeniz Bölgesi Orman İşçilerinde İşçi Sağlığı*, Beşinci Ergonomi Kongresi, MPM Yayın No: 570, 312-320.
- Mestav, M., 2001.** *Açıklamalı-İçtihatlı Orman Kanunu ve İlgili Mevzuat*, 1280 s.
- OÖİKR, 2001.** *Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Yayın No: DPT.2531, ÖİK.547, Ankara, Sayfa: 406-426.

- Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A., 1996.** *Ormanlık Politikası, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, Üniversite Yayın No: 3968, Fak. No: 435, 417 s.*
- Özdönmez, M., Akesen, A., Ekizoğlu, A., 1998.** *Ormanlık Yönetim Bilgisi, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, Rektörlük No: 4157, Fakülte No: 457, İstanbul, 357 s.*
- Öztürk, A., Türker, M.F., 2000.** *Orman İşletmeciliği Fonksiyonlarının Ülkemiz Ormanlığı Açısından Değerlendirilmesi, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl:37, Sayı:10 s. 5-11*
- Öztürk, A., Türker, M.F., Karagöl, N., 2003.** *Türkiye Orman Kaynakları Yönetiminde Katılımcılık, II. Ulusal Ormanlık Kongresi, 19-20 Mart 2003, Ankara, s. 344-359*
- Poschen, P., 1993.** *Forestry, A Safe and Healthy Profession, Unasylva, Vol:44, No: 1, Issue No: 172*
- Şenyaz, A., 2003.** *Orman Köylülerinin Orman Kaynaklarının Yönetimine Katılımı, II. Ulusal Ormanlık Kongresi, 19-20 Mart 2003, Ankara, s. 369-379*
- Şen, G., Toksoy, D., 2004.** *Orman Köylüsünün Sosyo-Ekonomik Yapısının Orman Suçlarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma (Karadere Orman İşletme Müdürlüğü Örneği), Gazi Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, Cilt:4, No:1, ISSN 1303-2399.*
- Toksoy, D., Gümüş, C., 2001.** *Türkiye’de Ormanlık Politikası ve Orman Köylülerinin Kalkındırılması Üzerine Bir Yaklaşım, I. Ulusal Ormanlık Kongresi, 19-20 Mart 2001, Ankara, s. 195-204*
- Toksoy, D., Ayyıldız, H., Gümüş, C., 2002.** *Orman Köylülerinin Kalkındırılması Sürecinde Halkla İlişkilerin Önemi, II. Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi, 15-18 Mayıs 2002, Artvin, s. 144-150*
- Toksoy, D., 2005.** *Doğu Karadeniz Bölgesinde Kooperatifçilik Faaliyetinde Bulunan Bazı Orman Köylülerindeki Köylülerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Kooperatifçilik Çalışmalarına Yaklaşımı, Gazi Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, Mayıs 2005, Cilt:5, No:1, ISSN 1303-2399, s.70-82*
- Türker, M.F., 2003.** *Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Sürecinde Ormanlık Sektörü, Orman Köylüleri ve Orman Köyü Kalkındırma Kooperatifleri ile 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4773 Sayılı İş Güvencesi Kanununun Muhtemel Etkileşimi, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl:40, Sayı:5-6, ISSN 1301-3572, s.23-32*
- Wasterlund, D.S., Kufakwandi, F., 1993.** *Improving Working Conditions in ZAFFICO, Zambia's Parastatal Forest Industry, Unasylva, Vol:44, No: 1, Issue No: 172*
- Yavuzşefik, Y., Karagül, R., 2004.** *Ormanlık Bilgisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Düzce Orman Fakültesi, 204 s.*

ENDÜSTRİYEL AMAÇLI AĞAÇLANDIRMA YATIRIMLARININ EKONOMİK ANALİZİ: BARTIN ÖRNEĞİ

İsmet DAŞDEMİR-Asuman ŞAHİN

ZKÜ Bartın Orman Fakültesi, Bartın.

ÖZET

Ülkemizde odun hammaddesi arz açığını kapatmak için, 1970'li yıllardan itibaren ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmiş olup, bu amaçla havza bazında çeşitli ağaçlandırma avan projeleri yapılmıştır. Bu projelerden birisi de Bartın yöresinde gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında, başlangıçta basit gelir ve gider hesapları yapılmasına karşın, ağaç türü, idare süresi, bonitet ve teknoloji faktörlerini dikkate alan alternatifler itibariyle kapsamlı ekonomik analizler yapılmamıştır. Bu çalışmada; Bartın yöresinde 1975-2002 yılları arasında sahilçamı, kızılçam ve karaçam ile yapılan endüstriyel amaçlı ağaçlandırmaların ekonomik sonuçları, bölgenin asli türü kayın ile karşılaştırılmıştır. Bu amaçla değişik ağaç türü, idare süresi, bonitet ve üretim teknolojisi kullanılarak geliştirilen 16 adet ağaçlandırma seçeneğinin ekonomik analizleri NBD, İKO ve FMO kriterleri ile yapılmıştır. Buna göre *sahilçamı + iyi bonitet + 25 yıl idare süresi + emek-yoğun* teknoloji seçeneğinin en yüksek ekonomik sonuç verdiği ve sahilçamının asli tür kayına alternatif olarak kullanılabilmesi anlaşılmıştır. Ayrıca, aktüel başarı durumu düşük olmasına rağmen, sahilçamını takiben kızılçamın da yöre ağaçlandırmalarında kullanılabilmesi saptanmıştır. Böylece uygulamada ağaçlandırma yatırımlarına karar verenlerin karşılaştığı ağaç türü, yer, idare süresi ve teknoloji seçimi konularına bilimsel yoldan çözüm getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ağaçlandırma yatırımı, ekonomik değerlendirme, sahilçamı, kızılçam, karaçam, kayın, Bartın.

1. GİRİŞ

Ormanlar başta odun hammaddesi olmak üzere, pek çok mal ve hizmet üreterek, çeşitli faydalar sağlamaktadır. Ormanlardan elde edilen faydaların sürekliliği orman kaynaklarının korunması, genişletilmesi ve geliştirilmesi ile mümkündür. Ülkemizde, hızlı nüfus artışı ve gelişen endüstriye paralel olarak, odun hammaddesine olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Buna karşın, orman kaynaklarından sağlanan odun hammaddesi arzı yetersizdir. Bu konuda yapılan tahminlere göre; ülkemizde 2010 yılında yaklaşık 38.000.000 m³/yıl odun hammaddesine talep olacaktır (Birler ve Koçar, 1992; Koçar, 1999). Bunun yaklaşık 30 milyon m³'ü çeşitli yollarla karşılanabilmekte ve 8 milyon m³ odun arz açığı bulunmaktadır (DPT, 2001). Diğer yandan, ülkemizdeki 20.7 milyon ha orman alanının büyük bir bölümü (11.9 milyon ha) odun üretimi açısından verimsiz olup, doğal ormanların aktüel verim gücü (yaklaşık 0.8 m³/yıl/ha) ile odun hammaddesi talebini karşılamak zordur. Bu nedenle, odun hammaddesi üretimi açısından verimsiz orman alanlarını verimli hale getirmek ve uygun yörelerde özellikle hızlı gelişen türlerle ağaçlandırmalar yapmak, hem orman kaynaklarının ulusal ekonomiye olan katkısını artıracak, hem de ithalatı ikame eden stratejiye katkı sağlayarak döviz kayıplarını önleyecektir. Ayrıca istihdam, kolektif faydalar, çevre ve biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir orman yönetimi üzerine olumlu etkiler yapacaktır. O halde hızlı gelişen türlerle ağaçlandırmalar yapmak bir zorunluluk haline gelmiştir.

Ülkemizde 1970'li yıllardan itibaren ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmiş olup, odun hammaddesi ihtiyacının hızlı gelişen türlerle yapılacak ağaçlandırmalarla karşılanması amacıyla havza bazında ağaçlandırma avan projeleri yapılmıştır. Bunlardan birisi de Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki bozuk baltalıkların tıraşlama tekniği ile kesilmesini, köklenmesini ve yerine hızlı gelişen ibrelili türlerle endüstriyel plantasyonların kurulmasını öngören projedir. Bu proje kapsamında, Bartın yöresinde asli tür kayına alternatif olarak sahilçamı, kızılçam ve karaçam türleri ile ağaçlandırmalar yapılmıştır. Proje kapsamında başlangıçta basit gelir ve gider hesapları yapılmasına karşın, kapsamlı ekonomik analizler yapılmamıştır. Ağaçlandırma yatırımları büyük sermaye gerektirdiğinden ve sonuçları uzun yıllar sonra alındığından, bu tür yatırımlara karar verirken

biyolojik ve teknik değerlendirmelerin yanı sıra ağaç türü, idare süresi, yer ve teknoloji seçimi konularında kapsamlı ekonomik analizlerin yapılmasına gereksinim vardır.

Bu nedenle araştırmada, Bartın yöresinde (Karaçaydere ve Gürgenpınar serilerinde) 1975-2002 yılları arasında sahilçamı, kızılçam ve karaçam ile yapılan ağaçlandırmalar kapsamlı ekonomik analizlere tabi tutularak ve asli tür kayın ile karşılaştırılarak, bu tür yatırımların ekonomik açıdan uygunluğu hakkında bir karar verilmeye ve böylece bundan sonra yörede yapılacak ağaçlandırma çalışmalarına yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Bartın yöresinde benzer nitelikte bir çalışma daha önce yapılmadığından, araştırmanın kıt kaynakların alternatif kullanım alanlarının belirlenmesine hizmet etmesi ve böylece uygulamaya katkı sağlaması beklenmektedir.

2. MATERYAL VE METOT

Gürgenpınar ve Karaçaydere serilerinde, 1975–2002 döneminde, toplam 3450 ha sahada ağaçlandırma yapılmıştır. Bunun 2654 ha'ı Karaçaydere ve 796 ha'ı Gürgenpınar serisindedir. Her iki serinin toplamı olarak saf halde toplam 685 ha sahilçamı, 809 ha kızılçam, 381 ha karaçam ve 231 ha fıstık çamı ağaçlandırması yapılmıştır. Karışık plantasyonların karışım oranı bilinmediğinden ve fıstıkçamı sosyal amaçlı kullanıldığından, saf haldeki toplam 1875 ha sahilçamı, kızılçam ve karaçam ağaçlandırması değerlendirilmiştir.

Araştırmada; ilgili ağaçlandırma avan projelerinden, ağaç türlerine ait hasılat ve ürün çeşitleri tablolarından, Bartın Orman İşletme Müdürlüğü ve Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Başmühendisliği kayıtlarından elde edilen veriler materyal olarak kullanılmıştır. Bazı veriler ise, ilgili birimlerde çalışanlarla yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Ayrıca İzmit Orman İşletme Müdürlüğü, Antalya Orman Bölge Müdürlüğü ile Devrek Orman Fidanlık Müdürlüğü'nden bazı veriler alınmıştır.

Araştırma verileri değerlendirilirken, öncelikle ağaç türü, bonitet, idare süresi ve üretim teknolojisi esas alınarak 16 adet ağaçlandırma alternatifi (seçeneği) geliştirtmiştir. Her bir alternatifin maliyet hesapları (arazi hazırlığı ve dikim, bakım, fidan ve diğer maliyetler) ile ilgili hasılat ve ürün çeşitleri tablolarından yararlanılarak gelir hesapları yapılmıştır. Alternatiflerin ekonomik analizleri ise **Net Bugünkü Değer (NBD)**, **İç Kârlılık Oranı (İKO)** ve **Fayda/Masraf Oranı (FMO)** kriterleri ile gerçekleştirilmiştir (UNDP, 1977; Geray, 1986; Türker, 1986). Araştırmada, ağaçlandırma alternatifinin NBD ve FMO'ları %3 ormancılık cüzi faizi oranına göre ha başına hesaplanmıştır. İKO ise, iki farklı faiz oranına göre elde edilen pozitif ve negatif NBD'ler ve faiz oranları kullanılarak enterpolasyonla bulunmuştur.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. AĞAÇLANDIRMA ALTERNATİFLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Araştırmada; Karaçaydere ve Gürgenpınar serilerinde endüstriyel odun üretimi amacıyla yapılan ağaçlandırmalarda saf halde kullanılan *sahilçamı*, *kızılçam* ve *karaçam* ile asli tür *kayın* olmak üzere dört ağaç türü esas alınmıştır. Proje kapsamındaki ağaçlandırma sahaları I. bonitet kabul edilerek, türler itibarıyla I. bonitet için en yüksek odun hasılatını veren idare süreleri önerilmesine rağmen, uygulamada önerilen idare sürelerine bağlı kalınmadığı için, bu araştırmada, ağaç türleri için düzenlenmiş hasılat tablolarından yararlanarak iki bonitet (iyi, kötü) için farklı idare süreleri denenmiştir. Ağaçlandırma sahalarının tesisinde ağaç türü ve yıl ayrımı yapılmaksızın, genel olarak her iki seride de %67.5 (2330 ha) işgücü ve %32.5 (1120 ha) makine gücü kullanılmıştır. Buna göre maliyet hesaplarında *işgücü* ve *makinelik* çalışma şeklinde iki farklı üretim teknolojisi (işgücü, makine) esas alınarak, aşağıdaki gibi 16 adet ağaçlandırma alternatifi (seçeneği) geliştirilmiş (Tablo 1) ve ekonomik analizler bunlara göre yapılmıştır.

Tablo 1. Araştırmada geliştirilen ağaçlandırma seçenekleri.

Seçenek No	Ağaçlandırma Seçeneği
S1	Kızılçam + İyi bonitet + 27 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S2	Kızılçam + İyi bonitet + 27 yıl idare süresi + makineli çalışma
S3	Kızılçam + Kötü bonitet + 33 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S4	Kızılçam + Kötü bonitet + 33 yıl idare süresi + makineli çalışma
S5	Karaçam + İyi bonitet + 70 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S6	Karaçam + İyi bonitet + 70 yıl idare süresi + makineli çalışma
S7	Karaçam + Kötü bonitet + 70 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S8	Karaçam + Kötü bonitet + 70 yıl idare süresi + makineli çalışma
S9	Sahilçamı + İyi bonitet + 25 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S10	Sahilçamı + İyi bonitet + 25 yıl idare süresi + makineli çalışma
S11	Sahilçamı + Kötü bonitet + 35 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S12	Sahilçamı + Kötü bonitet + 35 yıl idare süresi + makineli çalışma
S13	Kayın + İyi bonitet + 100 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S14	Kayın + İyi bonitet + 100 yıl idare süresi + makineli çalışma
S15	Kayın + Kötü bonitet + 120 yıl idare süresi + işgücü ile çalışma
S16	Kayın + Kötü bonitet + 120 yıl idare süresi + makineli çalışma

3.2. AĞAÇLANDIRMA GİDERLERİNİN VE GELİRLERİNİN HESAPLANMASI

Ağaçlandırma giderleri hesaplanırken Ağaçlandırma Genel Müdürlüğü (AGM)'nin her yıl Bayındırlık Birim Fiyat Cetvellerine dayanarak hazırlayıp, yayınladığı ve Bartın AGM Başmühendisliği'nin 2003 yılında kullandığı ağaçlandırma maliyet cetvellerindeki birim fiyatlar esas alınmıştır. Buna göre diri örtü temizliği, toprak işleme, dikim, dikenli tel çit ihatası, servis yolu yapımı, tamamlama, ot alma, çapalama vb. giderlerinden oluşan *tesis ve bakım giderleri*, işgücü ve makineli çalışma seçeneği şeklinde tespit edilmiştir. *Fidan maliyetleri*; Orman Genel Müdürlüğü (OGM)'nin 4125 nolu tamimindeki dikim aralıkları ve fidan sayıları ile Devrek Orman Fidanlık Müdürlüğü'nün 2003 yılı fidan üretim maliyetleri kullanılarak, hesaplanmıştır. İdare süresi boyunca ağaçlandırma sahalarında yapılan kontrol, gözlem, bekçi ile koruma vb. giderlerini kapsayan *genel idare giderleri* ise; tesis ve bakım giderleri ile fidan maliyetlerinin toplamının %15'i olarak hesaplara katılmıştır (Türker, 1986; Daşdemir, 1996).

Ağaçlandırma gelirleri hesaplanırken, ağaç türleri itibariyle *ürün çeşitlerinin 2003 yılı açık artırmalı satış fiyatları* esas alınmıştır. Kayın ve karaçam için Bartın Orman İşletme Müdürlüğü'nün satış fiyatları, kızılçam

için Antalya Orman Bölge Müdürlüğü'nün satış fiyatları, sahilçamı için de İzmit Orman İşletme Müdürlüğü'nün satış fiyatları kullanılmıştır. Ürün çeşitlerinin üretim maliyetleri olarak da, Bartın Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2003 yılı bilançosundan ürün çeşitleri itibariyle alınan tarife bedelleri ve fiili giderlerin toplamı kullanılmıştır. Ağaçlandırma sahalarından sağlanacak tesis öncesi hasulat; 9.6 m³/ha yakacak odun olarak hesaplara katılmıştır (Türker, 1986). Ara ve son baslatların hesabında ise, ilgili ağaç türlerinin hasılat ve ürün çeşitleri tablolarından yararlanılmıştır. Bu amaçla kızılçam için Usta (1991)'nin hasılat tablosu ile Sun ve ark. (1977)'nin ürün çeşitleri tablosu; sahilçamı için Özcan (2003)'nin hasılat tablosu ile Durkaya (2001)'nin ürün çeşitleri tablosu; karaçam için FORESTAL (1976)'ın hasılat ve ürün çeşitleri tablosu ve kayın için de Carus (1998)'un hasılat tablosu ile Sun ve ark. (1977)'nin ürün çeşitleri tablosu kullanılmıştır.

3.3. AĞAÇLANDIRMA ALTERNATİFLERİNİN NBD, İKO VE FMO DEĞERLERİNİN HESABI

Optimal Duruma Göre: Ağaçlandırma sahalarının %100 başarılı olduğu (optimal) varsayımına göre alternatiflerinin NBD, İKO ve FMO değerleri hesaplanmıştır (Tablo 2). Optimal duruma göre en yüksek NBD, İKO ve FMO değerleri **kızılçamda**; *kızılçam + iyi bonitet + 27 yaş idare süresi + makine* seçeneğinde, **karaçamda**; *iyi bonitet + 70 yıl idare süresi + makine* seçeneğinde, **sahilçamında**; *iyi bonitet + 25 yıl idare süresi ve makine* seçeneğinde ve **kayında**; *iyi bonitet + 100 yıl idare süresi + makine* seçeneğinde elde edilmiştir. Diğer yandan **kızılçamda** yapılan bir çalışmada (Durkaya, 2001); %4 faiz oranına göre en yüksek NBD I. bonitet ve 30 yıl idare süresinde ve en yüksek İKO (%9.92) I. bonitet ve 25 yıl idare süresinde sağlanmıştır. Erkan ve ark. (2002) tarafından yapılan bir çalışmada ise, üretim tekniği ayrımı yapılmadan kızılçam için, 40 yıllık idare süresinde İKO % 7.64 olarak hesaplanmıştır. **Karaçam** ve **sahilçamında** yapılan bir çalışmada (Türker, 1986) ise, sırasıyla en yüksek İKO (%4.77 ve %8.14) değerleri; *karaçam + iyi bonitet + 30 yıl idare süresi ve makine + işgücü* seçeneği ile *sahilçamı + iyi bonitet + 20 yıl idare süresi ve makine + işgücü* seçeneğinde elde edilmiştir. Diğer bir çalışmada (Durkaya, 2001) ise, %4 iskonto oranına göre *sahilçamı + I. bonitet ve 35 yıl idare süresi* seçeneğinde en yüksek NBD elde edilmiş ve iyi bonitet + 15 yıl idare süresi seçeneğinde İKO'nun %22.17'ye kadar çıktığı belirlenmiştir. **Kayında** yapılan bir çalışmada (Türker, 1986) ise, en yüksek İKO (%2.49), *kayın + iyi bonitet + 100 yıl idare süresi + işgücü* seçeneğinde elde edilmiştir. Bu sonuçlar, asli tür kayının ekonomik getirisinin diğer türlerden daha düşük olduğunu ve yatırımın en fazla %2.85 gibi bir faizle çalıştığını göstermektedir.

Tablo 2. Optimal ve aktüel duruma göre ağaçlandırma alternatiflerinin NBD, İKO ve FMO değerleri.

Ağaç Türü	Bonitet	İdare Süresi	Üretim Tekniği	Optimal Duruma Göre			Aktüel Duruma Göre		
				NBD (TL/ha)	İKO (%)	FMO	NBD (TL/ha)	İKO (%)	FMO
Kızılçam	İYİ	27	İşgücü	3.798.752.761	8,55	3,41	1.823.401.325	4,10	1,64
			Makine	3.887.685.711	8,82	3,61	1.866.089.141	4,23	1,73
	KÖTÜ	33	İşgücü	630.625.414	4,28	1,40	302.700.199	2,05	0,67
			Makine	719.558.364	4,51	1,48	345.388.015	2,16	0,71
Karaçam	İYİ	70	İşgücü	1.178.523.970	4,17	1,70	683.543.903	2,42	0,94
			Makine	1.267.456.920	4,32	1,79	735.125.014	2,51	0,98
	KÖTÜ	70	İşgücü	-50.493.874	2,95	0,97	-29.286.447	1,71	0,53
			Makine	384.390.476	3,07	1,02	222.946.476	1,78	0,56
Sahilçamı	İYİ	25	İşgücü	10.295.444.146	12,78	7,53	8.339.309.758	10,35	6,10
			Makine	10.384.377.096	13,09	7,97	8.203.657.906	10,34	6,30
	Kötü	35	İşgücü	1.496.528.505	5,22	1,95	1.212.188.089	4,23	1,58
			Makine	1.585.461.455	5,43	2,06	1.252.514.549	4,29	1,63
Kayın	İYİ	100	İşgücü	-766.921.933	2,83	0,80	-766.921.933	2,83	0,80
			Makine	-677.988.983	2,85	0,82	-677.988.983	2,85	0,82
	KÖTÜ	120	İşgücü	-3.053.973.439	1,76	0,22	-3.053.973.439	1,76	0,22
			Makine	-2.965.040.489	1,78	0,23	-2.965.040.489	1,78	0,23

Aktüel Duruma Göre: Ağaçlandırma sahalarında çeşitli nedenlerden dolayı, genellikle %100 başarı sağlanamamaktadır. Batı Karadeniz Bölgesi ve özellikle Bartın yöresi kayın için optimum yetişme ortamı koşullarına sahip olduğu için, eğer bozuk kayın sahalarında koruya tahvil çalışması veya kayınla ağaçlandırma yapılsaydı, bu tür sahaların %100 başarılı olacağı varsayılmıştır. Ancak sahilçamı, karaçam ve kızılçam için aynı

varsayımı yapmak mümkün değildir. Özellikle sahilçamı, hızlı gelişen yabancı bir tür olması nedeniyle, ülkemizde endüstriyel amaçlı ağaçlandırmalarda kullanılmış, ancak çeşitli nedenlerden dolayı tam bir başarı sağlanamamıştır (Anonim, 1982). Araştırmada, hem Bartın AGM Başmühendisliği ile görüşülerek, hem de yörede yürütülen bazı çalışmalardan (TÜBİTAK, 2002-2005) yararlanılarak, ağaç türleri itibariyle ağaçlandırma sahalarının aktüel başarı durumları; sahilçamında %80 (makine %79; işgücü %81), karaçamda %58, kızılçamda %48 ve kayında %100 olarak tespit edilmiş ve optimal ekonomik sonuçlar bu başarı oranları ile çarpılarak, aktüel ekonomik sonuçlara ulaşılmıştır (Tablo 2).

3.4. OPTİMAL VE AKTÜEL SONUÇLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Ağaçlandırma seçeneklerinin optimal ve aktüel durum itibariyle sıralanmasında, her bir kriter açısından bazı farklılıklar olmakla beraber, genellikle NBD ve İKO aynı yönde sonuç vermiştir. Araştırmada, İKO kriterinin özellikleri ve önemi dikkate alınarak, ağaçlandırma seçenekleri sadece İKO kriterine göre sıralanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Optimal ve aktüel durum itibariyle ağaçlandırma seçeneklerinin İKO'ya göre sıralanışı.

Seçenek No.	Ağaçlandırma Seçeneği	Optimal Durum		Aktüel Durum	
		İKO	Sıra No	İKO	Sıra No
S10	Sahilçamı + iyi bonitet + 25 yıl idare süresi + makine	13,09	1	10,34	2
S9	Sahilçamı + iyi bonitet + 25 yıl idare süresi + işgücü	12,78	2	10,35	1
S2	Kızılçam + iyi bonitet + 27 yıl idare süresi + makine	8,82	3	4,23	3
S1	Kızılçam + iyi bonitet + 27 yıl idare süresi + işgücü	8,55	4	4,10	6
S12	Sahilçamı + kötü bonitet + 35 yıl idare süresi + makine	5,43	5	4,29	5
S11	Sahilçamı + kötü bonitet + 35 yıl idare süresi + işgücü	5,22	6	4,23	4
S4	Kızılçam + kötü bonitet + 33 yıl idare süresi + makine	4,51	7	2,16	11
S6	Karaçam + iyi bonitet + 70 yıl idare süresi + makine	4,32	8	2,51	9
S3	Kızılçam + kötü bonitet + 33 yıl idare süresi + işgücü	4,28	9	2,05	12
S5	Karaçam + iyi bonitet + 70 yıl idare süresi + işgücü	4,17	10	2,42	10
S8	Karaçam + kötü bonitet + 70 yıl idare süresi + makine	3,07	11	1,78	13
S7	Karaçam + kötü bonitet + 70 yıl idare süresi + işgücü	2,95	12	1,71	15
S14	Kayın + iyi bonitet + 100 yıl idare süresi + makine	2,85	13	2,85	7
S13	Kayın + iyi bonitet + 100 yıl idare süresi + işgücü	2,83	14	2,83	8
S16	Kayın + kötü bonitet + 120 yıl idare süresi + makine	1,78	15	1,78	15
S15	Kayın + kötü bonitet + 120 yıl idare süresi + işgücü	1,76	16	1,76	16

Ağaç türlerinin başarı durumlarının etkisiyle, seçeneklerin sıralanmasında optimal durum ile aktüel durum arasında bazı farklılıklar oluşmuştur. Bu durum, seçeneklerin ağaç türü itibariyle sıralanması üzerine etki yapmıştır. Ancak, her iki durumda da iyi bonitetler ön plandadır. O halde, endüstriyel plantasyonların iyi bonitetlerde kurulması gerektiği ilkesinden hareketle, sadece iyi bonitetteki seçenekler dikkate alındığında; optimal duruma göre ağaç türleri itibariyle seçeneklerin sıralanmasında:

1. sırada; S10,
2. sırada; S2,
3. sırada; S6
4. sırada; S14 yer alırken,

aktüel duruma göre yapılan sıralamada:

1. sırada; S9,
2. sırada; S2,
3. sırada; S14
4. sırada; S6 yer almaktadır.

Yani, optimal durum dikkate alındığında, ekonomik getirisine göre ağaç türleri; sahilçamı>kızılçam>karaçam>kayın şeklinde sıralanırken, aktüel durum dikkate alındığında; sahilçam>kızılçam>kayın>karaçam şeklinde bir sıralama ortaya çıkmaktadır. O halde, gerek optimal ve gerekse aktüel durum dikkate alındığında, Bartın yöresinde yapılacak ağaçlandırma çalışmalarında sahilçamının diğer türlere kıyasla daha yüksek bir ekonomik sonuç sağladığı anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Bartın yöresinde geçmiş yıllarda yapılan endüstriyel amaçlı ağaçlandırma yatırımlarını ekonomik açıdan değerlendirmek ve böylece bundan sonra yörede yapılacak ağaçlandırma çalışmalarına uygun tür, yer, idare süresi ve teknoloji seçimi konusuna ışık tutmak amacıyla ele alınmıştır. Bu amaçla ağaçlandırmalarda kullanılan kızılçam, karaçam, sahilçamı ve koruya tahvil çalışması veya ağaçlandırma yapıldığı kabul edilen kayın için; bonitet, idare süresi ve üretim teknolojisi dikkate alınarak, 16 adet ağaçlandırma seçeneği geliştirilmiş ve her bir seçeneğin NBD, İKO ve FMO değerleri hesaplanmıştır. Endüstriyel amaçlı ağaçlandırmalar, her ne kadar odun hammaddesi üretim amacı taşıyorsa da, çoğu kez piyasada fiyatı oluşmayan biyolojik çeşitliliğin ve doğal dengenin korunması, erozyonun önlenmesi vb. gibi birtakım faydaları da söz konusudur. Bunların değerini de dolaylı olarak tahmin edip, ağaçlandırma gelirleri içerisine katmak mümkündür. Ancak, bu çalışmada gelirlerin ve faydaların sadece odun hammaddesi satışlarından elde edildiği varsayılmış ve ekonomik analizler buna göre yapılmıştır.

Hem optimal hem de aktüel durum itibariyle yapılan ekonomik analizler sonucunda, Bartın yöresi ağaçlandırma çalışmalarında kullanılabilir öncelikli türün sahilçamı olduğu anlaşılmıştır. Endüstriyel plantasyonların iyi bonitet sahalarda kurulduğu düşünülerek ve aktüel başarı durumları dikkate alınarak, Bartın yöresinde en yüksek ekonomik sonuç veren ağaçlandırma seçenekleri Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Aktüel başarı durumlarına göre iyi bonitet seçeneklerinin sıralanışı.

Seçenek No.	Ağaçlandırma Seçeneği	İKO	Öncelik Derecesi
S9	Sahilçamı + iyi bonitet + 25 yıl idare süresi + işgücü	10,35	1
S10	Sahilçamı + iyi bonitet + 25 yıl idare süresi + makine	10,34	2
S2	Kızılçam + iyi bonitet + 27 yıl idare süresi + makine	4,23	3
S1	Kızılçam + iyi bonitet + 27 yıl idare süresi + işgücü	4,10	4
S14	Kayın + iyi bonitet + 100 yıl idare süresi + makine	2,85	5
S13	Kayın + iyi bonitet + 100 yıl idare süresi + işgücü	2,83	6
S6	Karaçam + iyi bonitet + 70 yıl idare süresi + makine	2,51	7
S5	Karaçam + iyi bonitet + 70 yıl idare süresi + işgücü	2,42	8

Buna göre her bir ağaç türü için sadece en iyi seçenek dikkate alındığında, ağaç türleri itibariyle seçeneklerin sıralaması:

1. sırada; S9 (sahilçamı + iyi bonitet + 25 yıl idare süresi + işgücü),
2. sırada; S2 (kızılçam + iyi bonitet + 27 yıl idare süresi + makine),
3. sırada; S14 (kayın + iyi bonitet + 100 yıl idare süresi + makine),
4. sırada; S6 (karaçam + iyi bonitet + 70 yıl idare süresi + makine) şeklinde olmaktadır.

Diğer yandan, ilk sıradaki seçenek hariç, genel olarak makine-yoğun teknolojinin, emek-yoğun teknolojiye göre daha avantajlı bir durum oluşturması, ağaçlandırmalarda makineli çalışmanın işgücüne oranla daha düşük maliyetli olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, proje kapsamındaki sahalarda arazi yapısının engebeli olması nedeniyle, pek çok sahada makineli çalışma olanağı olmamıştır. Emek-yoğun teknolojinin nispeten maliyetli olması, ilk bakışta bir olumsuzluk gibi görünse de, yörede istihdam yaratılması, ağaçlandırma sahalalarının ve orman kaynaklarının korunması ve sosyal baskının azaltılması bakımından oldukça faydalıdır. Keza, ülkemizde kalkınma planlarında işsizliği önlemek için emek-yoğun altyapı yatırımlarına ağırlık verilmesi öngörülmektedir. Araştırmada en iyi seçenek olarak, sahilçamı + iyi bonitet + 25 yıl idare süresi + işgücü seçeneğinin çıkması bu açıdan anlamlı ve önemlidir.

Sonuç olarak, Bartın yöresi ağaçlandırma çalışmalarında kullanılabilir ağaç türü sıralaması sahilçam>kızılçam>kayın>karaçam şeklinde ortaya konmuştur. Asli tür kayına tercih edilebilecek en öncelikli ağaç türü, sahilçamıdır. Bunu kızılçam izlemektedir. Karaçamın ise kayına alternatif olmadığı anlaşılmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, ağaçlandırma sahalalarında devamlılığın sağlanması ve en yüksek ekonomik sonucun elde edilmesi için bakım, koruma (kar kırmaması, böcek ve mantar zararı vb.), silvikültürel rejim, pazarlama ve değerlendirme konularında gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Özellikle sahilçamı gibi hızlı gelişen yabancı türlerle ağaçlandırma yatırımlarına karar verilmeden önce bakım, silvikültür, koruma, değerlendirme ve pazarlama konularında (tür ve ürün çeşitleri açısından talep analizi vb.) kapsamlı ve çok

yönlü araştırmaların yapılması, ekonomik ve ekolojik bakımdan üstün ve güvenilir sonuçlar elde edildikten sonra, geniş sahalarda ağaçlandırmaların yapılması gerekmektedir. Bütün bunlar, ağaçlandırma yatırımlarına karar verilirken, çok sayıda değişkenin dikkate alınmasının ve kapsamlı analizlerin yapılmasının faydalı olacağını (başarıyı artıracığını) göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1982. *Marmara, Batı ve Orta Karadeniz Bölgesi Sahilçanı Ağaçlandırma Alanlarında Yapılan İnceleme ve Değerlendirmeler. Kavak ve Hızlı Gelişen Yabancı Tür Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü Raporu, İzmit, 35 s.*
- Birler, A. S., Koçar, S. 1992. *Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölgesinde Kavak Yetiştiriciliğinin Optimizasyonu ve Sosyo-Ekonomik Önemi. Kavak ve Hızlı Gelişen Yabancı Tür Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü, Çeşitli Yayınlar Serisi No: 1, İzmit, 28 s.*
- Carus, S. 1998. *Aynı Yaşlı Doğu Kayını (Fagus orientalis Lipsky.) Ormanlarında Artım ve Büyüme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 359 s.*
- Daşdemir, İ. 1996. *Orman İşletmelerinin Başarı Düzeyinin Belirlenmesi (Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). D.A.O.Araşt Müd, Teknik Bülten No: 1, Erzurum, 162 s.*
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu. DPT Yayın No: 2531 - ÖİK 547, Ankara, 539 s.*
- Durkaya, A. 2001. *Endüstriyel Plantasyonlarda Yer Seçimi ve Planlama İlkeleri. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 149 s.*
- Erkan, N., Uzun, E., Baş, M. N. 2002. *Odun Üretim Amaçlı Kızılçam Ağaçlandırmalarında Ekonomik Analizler. Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten No: 17, Müdürlük Yayın No: 19, Antalya, 41 s.*
- FORESTAL, Int. Lim. 1976. *Forestry Survey of the North Aegean, Marmara and Black Sea Regions of Turkey. FAO Raporu, Cilt 4, Kanada.*
- Geray, A. U. 1986. *Planlama Ders Notları. İ.Ü. Orman Fakültesi, İstanbul, 122 s.*
- Koçar, S. 1999. *Ülkemizde Kavakçılığın Geliştirilmesinde Yeni Finansman Olanakları. Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü, Teknik Bülten No: 190, İzmit, 279 s.*
- Özcan, B. G. 2003. *Sahilçanı (Pinus pinaster Ait.) Ağaçlandırmalarında Artım ve Büyüme. Kavak ve Hızlı Gelişen Or. Ağaç Ar Ens, Teknik Bül No: 195, Müd Yayın No: 238, 155 s.*
- Sun, O., Eren, M., E., Orpak, M. 1977. *Temel Ağaç Türlerimizde Tek Ağaç ve Birim Alandaki Odun Çeşidi Oranlarının Saptanması. TÜBİTAK/TOAG Proje No: 288, Ankara, 119 s.*
- TÜBİTAK, 2002-2005. *Batı Karadeniz Bölgesi Sahilçanı Ağaçlandırmalarında Büyümeye İlişkin Teknik ve Ekonomik Değerlendirmeler Projesi, Bartın.*
- Türker, A. 1986. *Ağaçlandırmalarda Çok Ölçütlü Karar Verme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 233 s.*
- UNDP (United Nations Development Programme), 1977. *Endüstri Projelerini Değerlendirme El Kitabı, UNDP/UNIDO, Ankara. 140 s.*
- Usta, H. Z. 1991. *Kızılçam (Pinus brutia Ten.) Ağaçlandırmalarında Hasılat Araştırmaları. Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları, Teknik Bülten No: 219, Ankara, 138 s.*

ORMAN KAYNAKLARI PLANLAMASI VE YÖNETİMİNDE KATILIMCI YAKLAŞIMLAR

Dr. Ersin YILMAZ

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, Tarsus.

ÖZET

Geleneksel orman kaynakları planlama ve yönetim faaliyetlerindeki mevcut uygulamanın aksine, bu faaliyetlerde, çatışma yönetimi ile kamu ve çıkar-baskı gruplarıyla görüş birliğine ulaşarak ortak karar verme konuları, artık ön planda olmalıdır. Bunun için katılımcı orman kaynakları planlamasına geçilmelidir. Bu yaklaşım, karar verme sürecindeki problem tanımlaması, hedef ve önceliklerin belirlenmesi, alternatif yönetim stratejilerinin değerlendirilmesi ve en uygun alternatifin seçilmesi aşamalarına karar vericiler yanında kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının da katılımına imkan veren bir mekanizma olarak düşünülmelidir. Orman kaynakları planlamasının katılımcı bir yaklaşımla ele alınması her ne kadar planlamayı güçleştirecek, maliyetini arttıracak ve çalışma süresini uzatacak olsa da, kamu ve çıkar-baskı gruplarının kendi yaşamlarını etkileyecek kararlara katılımının sağlanması ve planlama sürecinde farklı ve çatışan değerlerin dikkate alınması bir zorunluluktur. Zira katılımcı planlama ile kamu ve çıkar-baskı gruplarının orman kaynakları kullanımına yönelik tercih, ihtiyaç ve beklentileri konularında bilgiler sağlanmaktadır. Bu bilgi ve bakış açılarından faydalanmak suretiyle daha iyi çözümlere ulaşma şansı artmaktadır. Böylece kamu ve çıkar-baskı gruplarının tercih, ihtiyaç ve beklentileri karşılanmak suretiyle, uygulamaların iyileştirilmesi olanaklı hale gelmektedir. Yine katılımcı planlama, alternatif yönetim stratejileri ve bunların sonuçları ve potansiyel faydaları konusunda kamu ve çıkar-baskı gruplarının bilgilendirilmesi yönünde bir araç olarak işlev görmektedir. Bu durum orman kaynakları planlamasını ve yönetimini daha saydam bir hale getirmektedir. Böylece kurumlar ile katılımcılar arasında iki yönlü iletişim sağlanarak yanlış anlaşılmaların ve iletişim problemlerinin üstesinden gelinmektedir. Bu şekilde katılımcı planlama vasıtasıyla kamu ve çıkar-baskı gruplarının planlama ve uygulamaları daha iyi desteklemeleri imkan dahiline girmektedir. Sonuçta daha geniş kabul gören ve uygulanabilir planlara ulaşılmaktadır. Öte yandan katılımcı planlama ile orman kaynaklarının etkin ve adil bir şekilde yönetilmesine yönelik bir ön koşul yerine getirilmiş olmaktadır. Ayrıca katılımcı planlamada kamu ve çıkar-baskı grupları daha aktif bir hale gelmektedir. Bunun yanında katılımcı planlama, kamu ve çıkar-baskı grupları ile daha iyi ilişkiler kurmaya ve böylece uzun dönemli işbirliğine dayalı çabalara katkı sağlamaktadır. Tüm bu faydalardan ötürü katılımcı yaklaşımların orman kaynakları planlama sürecinin her aşamasında bir planlama felsefesi olarak benimsenmesi gereklidir. Bu doğrultuda kamu ve çıkar-baskı gruplarının planlama sürecine doğrudan katılımları sağlanmalı ve bunların tercih, ihtiyaç ve beklentileri planlamaya yansıtılmalıdır. Bu bildiride ilk olarak genel anlamda katılım kavramı ele alınmış, katılımın farklı yorumlarına ve boyutlarına değinilmiş ve planlama ile katılım arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ardından çıkar ve baskı gruplarına ait tanım ve incelemelerde bulunulmuştur. Sonrasında ise orman kaynakları yönetiminde katılımcı planlamanın önemi ve gerekliliği konuları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım, Katılımcı Planlama, Orman Kaynakları Planlaması, Kamu, Çıkar-Baskı Grupları.

1. GİRİŞ

Katılım, 1970'li yılların sonundan bu yana, bir çok literatürde rastlanan geniş kapsamlı bir kavramdır (Çelem ve Karadeniz, 1998). Katılım konusunda herkesçe kabul görmüş kesin ve tek bir ortak tanım bulunmamaktadır. Bu durum, iki nedene bağlanmaktadır (Sezer, 1984): Bunların ilki, katılım ile demokrasi arasında kurulan özdeşliktir. Nitekim katılım ile gelişmekte olan toplumlarda demokrasinin benimsenmesi, gelişmiş toplumlarda ise değer ve süreçlere bağlılığın sürdürülmesi (demokrasinin işlerliği) amaçlanmaktadır. Ortak bir tanım olmayışının ikinci nedeni ise, günümüzde katılımın daha çok uygulamaya yönelik oluşudur.

Katılım teriminin değişik yorumları aşağıdaki şekillerde belirtilebilir (Davis-Case, 1998):

Katılım, kamunun karar vermeye katılmaksızın projelere yönelik gönüllü katkısıdır,

Katılım, kalkınma projelerinde kamunun yetkisinin artırılmasıdır,

Katılım, ilgili kişi veya grubun kendine yönelik kararlarda inisiyatifler alması bağlamında aktif bir süreçtir,

Katılım, sosyal etkiler konusunda bilgiler elde etmek amacıyla yerel halk ile izleme ve değerlendirmeden sorumlu personel arasında bir diyalog oluşturulmasıdır,

Katılım, kamunun kendisi ile ilgili değişikliklere karşı gönüllü ilgisidir.

Miser (1993) katılımın dört ana boyutunun olduğunu bildirmektedir. Bunlar:

Kararlara katılım: Neyin yapılacağına, nasıl yapılacağına, niçin yapılacağına ve kimlerin yapacağına ilişkin karar verme sürecine katılım,

Kararların uygulanmasına katılım: Kararların uygulamaya geçirilebilmesi için parasal, emeksel ve araçsal unsurlardan biri veya birkaçı ile katkıda bulunma,

Uygulamanın sonuçlarına katılım: Uygulamanın faydalarını ve olumsuz etkilerini paylaşma,

Karar, uygulama ve sonuçların değerlendirilmesine, değerlendirmelere dayalı yeni kararların oluşturulmasına ve eski kararların düzeltilmesine katılım.

Öte yandan planlama ile katılım arasındaki ilişkiler ise, aşağıdaki şekillerde ifade edilmektedir (Tekeli, 1991):

Planın kamuya benimsetilerek uygulamaya konulması ve kamu desteğinin kazanılması gerekir. Plan kamuya iyi anlatılırsa, hem planı anlayamamaktan doğacak tepkiler azalacak ve hem de kamu yararı karşısında kendi kişisel çıkarlarını savunanlar üzerinde bir kamuoyu baskısı doğacaktır. Bu iki etki ile plana etkiler azalmakta ve planın başarılı şekilde uygulanma olasılığı artmaktadır,

Katılım yoluyla, plancının kamunun sorunları konusunda bilgilenmesi sağlanmaktadır,

Kamunun plan kararlarına katılımı ile planlama anlayışında köklü bir değişiklik gerçekleşmektedir,

Katılım ile birlikte iş yapmanın heyecanı sağlandığından dolayı, insanlar sadece kamu kaynaklarına bağlı kalmadan kendi kaynaklarını da harekete geçirirler. Böylece katılım, kaynak sorunun çözülmesinde bir katkı sağlamaktadır.

Planlamaya kamu katılımının dahil edilmesi, karar verme işleminin bir “grup” tarafından yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Grubun tespit edilmesinde iki farklı yaklaşım uygulanabilir. Bunlar; kurum-kuruluş veya bireylerin temsilcilerinin grubu oluşturduğu “Temsili Demokrasi Yaklaşımı” ve bireylerin grubu oluşturduğu “Katılımcı Demokrasi Yaklaşımı”dır (Knopp ve Caldbeck, 1990). İlgili kamu ve çıkar-baskı gruplarının temsilcilerini belirlemek ve bunlar aracılığı ile katılımcı yaklaşımı uygulamak daha kolay olmasından dolayı, katılımcı planlama gerçekleştirilirken “Temsili Demokrasi Yaklaşımı” daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

2. ÇIKAR VE BASKI GRUPLARI

Toplum bilimi açısından bakıldığında, bireyin grup dışında tek başına yaşaması düşünülemez. Bireyler tek başlarına olan etkisizliklerini gidermek için, örgütlenerek işbirliğine gitmeyi veya var olan örgütlere üye olmayı ön plana çıkarmışlardır. Kendini toplum içinde güçsüz hisseden bireylerden başka, göreceli olarak daha güçlü olan birey ve kesimlerin bile örgütlü bir biçimde hareket ederek güçlerini arttırma ihtiyacı duydukları gözlenmektedir. Çağdaş toplum yaşamında kişinin artık kendi başına değil gruplar aracılığı ile sesini duyurabildiği ve iktidarı çıkarları doğrultusunda etkileme savaşı verdiği bir gerçektir. Ayrıca kişilerin toplumsal üretiminden eşit bir şekilde pay alabilmesi ve ekonomik olarak zenginleştirilmesi artık grup aracılığı ile yönetime katılabilmesiyle mümkündür.

Çıkar grupları, çoğunlukla statik ve örgütlenmemişlerdir. Bu nedenle iktidarın üzerinde sistemli bir baskı yapması söz konusu değildir. Ancak seçim zamanları bu statik görünümdeki çıkar grupları oya dönüşerek iktidarı etkiler ve hatta iktidarı belirler. Çıkar grupları “*dolaylı baskı grupları*” olarak da adlandırılmaktadır (Kalaycıoğlu, 1984). Baskı grupları bilinçli ve örgütlü olduğundan dolayı, her çıkar grubu baskı grubu anlamına gelmemektedir. Toplumsal yapı üzerinde örneğin örgütü olmayan çiftçiler, çıkar gruplarından birisidir.

Baskı grupları denildiğinde ise; “toplumdaki çeşitli sosyal güçlerin bilinçli bir şekilde örgütlenerek kendi çıkarları doğrultusunda toplumsal çıkarları iktidara iletmeleri ve onunla karar verme işlemini paylaşarak kitlenin gerçek iradesini belirleyen ve yönetime yasallığını kazandıran çoğulcu gruplar” anlaşılmaktadır (Akad, 1979). Bu tanıma göre; toplumdaki çeşitli sosyal güçlerin bilinçli şekilde örgütlenmesi baskı gruplarının ilk ögesi olarak göze çarpmaktadır. Burada sosyal güçler olarak ifade edilen birbirinden ekonomik, ideolojik ve yapısal farklılıklar gösteren çeşitli sınıf, kategori ve katmanların kendi istekleri ile bir araya gelerek kaydolma ve katılım yoluyla örgütlenmeleri söz konusudur. “Bilinçli” sözcüğü, kişilerin isteyerek ve kendi iradeleri ile katılımlarını göstermektedir. “Örgütlenme” sözcüğü ise, farklı güçlerin belli yönetim ve denetim organlarına sahip olduğunu ifade etmektedir. Baskı gruplarına örnek olarak Orman Mühendisleri Odası, Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları, Avcı Dernekleri, İşçi ve İşveren Sendikaları gibi örgütler verilebilir.

3. ORMAN KAYNAKLARI PLANLAMASI VE YÖNETİMİNDE KATILIM KAVRAMI

Orman kaynakları yönetimi ile ilgili alınan kararlar, çok sayıda ve çeşitli kamu ve çıkar-baskı grubunu etkilemektedir. Bu durum orman kaynaklarına yönelik karar vermelerde çatışmayı (zıtlaşmayı, anlaşmazlığı, uyuşmazlığı) kaçınılmaz kılmaktadır. O halde çatışma yönetimi, orman kaynakları yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve orman kaynakları yöneticileri de “*çatışma yöneticileri*” olmak durumundadır.

Geleneksel kamu katılımında; önceden verilmiş kararlar hakkında kamuya bilgi verme veya kamudan bu kararlara destek almaya çalışma söz konusudur. Bu tek yönlü iletişim sonucunda kamu, karar vericilere şüpheyle yaklaşmakta ve çatışma çözülemede veya büyümektedir (Loikkanen, 1995). Oysa etkin kamu katılımı, alınacak resmi kararlara kamu tercihlerinin, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin doğrudan dahil edildiği iki yönlü bir iletişim sürecini gerektirir (Kangas ve ark., 1996). Bu şekilde alternatif yönetim stratejileri, bu alternatiflerin her birisinin sonuçları ve potansiyel faydaları konularında kamu eğitilmekte, kamu ile olası çatışmaların önüne geçilerek koruyucu bir planlama yaklaşımı sağlanmakta ve sonuçta optimal kararlara ulaşılmaktadır.

Orman kaynakları planlaması sonucunda çıktı olarak bir plan elde edilmekte ve bu plan uygulandığında, o planlama objesi (orman) için saptanmış olan amaç veya amaçlar takımına optimal şekilde ulaşılması istenmektedir. Katılımcı orman kaynakları planlamasında, plan amacının veya amaçlarının öncelik ve ağırlıklarının belirlenmesi işlemi karar verici yanında kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının da katkılarıyla yerine getirilmelidir. Böylece bu çeşitli ve çok sayıdaki ilgili gruplar vasıtası ile farklı grup tercihlerinin planlamaya ve karar verme sürecine doğrudan katılımı sağlanmaktadır.

O halde katılımcı orman kaynakları planlaması ile; belirli bir karar problemi, mevcut kaynaklar, ilgili gruplar (karar verici, kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanları) ve en uygun katılım tekniği (veya teknikleri) bir araya getirilmek ve hedeflere ulaşmak istenmektedir.

Orman kaynaklarına yönelik karar verme işlemlerine ilgili grupların katılımı konusu, uluslararası anlaşmalarda da önemle vurgulanmaktadır. Bu kapsamda 08-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında (UNCED), kamu katılımının önemine değinilmiştir. Konferans sonucunda oluşan Orman Prensiplerinin 2(d) maddesinde “*Hükümetler, yerel topluluklar, yerli halk, sanayi ve işgücü, hükümet dışı kuruluşlar, bireysel olarak orman köylüleri ve kadınlar gibi ilgili tarafların ulusal ormancılık politikalarının planlanmasına, uygulanmasına ve geliştirilmesine katılımları için fırsatlar yaratmalı ve teşvik etmelidir*” ve 4(b) maddesinde “*Ormanların yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişimindeki tüm aşamalarına kadınların tam olarak katılımı aktif bir şekilde teşvik edilmelidir*” denilerek kamu ve çıkar-baskı gruplarının orman kaynakları yönetimine katılmasının gerekliliği belirtilmiştir (Orman Bakanlığı, 2000a).

Yine 1993 yılı Haziran ayında Finlandiya'nın Helsinki kentinde yapılan Avrupa'da Ormanların Korunması 2. Bakanlar Konferansı ile 1998 yılı Haziran ayında Portekiz'in Lizbon kentinde yapılan Avrupa'da Ormanların Korunması 3. Bakanlar Konferansı ve bunları izleyen Uzmanlar Düzeyi Toplantılarında da, orman kaynakları yönetimine kamu ve çıkar-baskı gruplarının katılımının sağlanması konusunun önemli olduğu vurgulanmıştır (Orman Bakanlığı, 2000b).

4. TARTIŞMA

Orman kaynakları yönetiminde kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının karar verme sürecine katılmamaları; sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel ve bilimsel açılardan gerçekçi olmayan, yanlış yönlendiren ve bazen de uygulanma şansı olmayan sonuçlara götürebilecektir.

Katılımcı yaklaşımlarda sadece odun hammaddesi üretimine bağlı toplumlar ve çıkar-baskı grupları değil, bunun yanında diğer kaynak çıktıları ve değerlerinin etkilediği toplumların ve çıkar-baskı gruplarının (bitkisel kaynaklı odun dışı orman ürünü toplayıcıları ve şirketleri, ekoturizm şirketi, avcılar derneği vb.) da dikkate alınması gereklidir. Böylece orman kaynakları yönetim stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında bu kaynaklar ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili tüm kamu ve çıkar-baskı gruplarıyla işbirliği içerisinde çalışılmalı ve bunların tercih, ihtiyaç ve beklentileri karar verme sürecine dahil edilmelidir.

Orman kaynakları yönetiminde katılım ilkesinin benimsenmesi ve uygulanması için, ülkemizin ormancılık politikası ve yasal düzenlemelerinde bu konuyu destekleyici gereklere ve hükümlere yer verilmesi gerekmektedir. Orman kaynakları yöneticilerinin, artık sahip olduğu karar verme yetkisini kamu, çıkar-baskı

grupları ve sektör uzmanları ile paylaşımlarının zamanı gelmiştir. Bununla birlikte katılımın benimsenmesi ve uygulanmasının geleneksel mesleki alışkanlıklar açısından kolay olmayacağını kabul etmek gerekir. Ancak planlama sürecinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi, elde edilecek planın kolaylıkla uygulanabilmesi ve katılımcılar ile uzun dönemli bir işbirliğinin kurulabilmesi için, orman kaynakları yöneticilerinin katılım ilkesine inanmaları ve uygulamaları gerekmektedir. Eğer orman kaynakları yöneticileri bilgi ve becerilerini bu yönde geliştirmezler ise, o takdirde karar verme sürecinde yönetici olmadan ziyade, giderek sadece bir teknisyen rolüne sahip olması kaçınılmaz bir durum olacaktır.

Orman kaynakları yöneticileri sadece biyolojik ve fiziksel değerleri değil, bunun yanında sosyal, kültürel ve çevresel değerleri de yönetmektedir. Bununla birlikte bu değerler çoğunlukla birbirleri ile çatışma halindedir. Bu nedenle orman kaynakları yöneticileri, aynı zamanda “*çatışma yöneticileri*” de olmak zorundadır. Eğer orman kaynakları planlayıcıları katılımı sadece bir formalite olarak düşünürler ise, o takdirde kurumun güvenilirliği kaybolacaktır. Böyle bir durumda katılım, faydadan çok zarar verecek ve plancılar ile katılımcıların zamanını ve emeklerini boş yere harcamadan başka bir işe yaramayacaktır.

Orman kaynakları planlama sürecine katılacak kamu ve çıkar-baskı gruplarının planlama sürecinde oynayacağı roller, elde edebilecekleri imkanlar ve kendilerinden istenen bilgiler konularında önceden bilgilendirilmesi önemlidir. Ayrıca nihai kararlar verilirken her ihtiyaç ve beklentinin karşılanması mümkün olmayacağından dolayı, katılım sürecinde katılımcılara boş vaatlerde bulunulmamalıdır. Öte yandan katılımcılar planlama sürecinin ilk aşamalarında sürece dahil edilirler ise, o takdirde katılımcıların planlamanın ilerleyişini değerlendirme ve alınacak kararları daha fazla etkileme fırsatları olacaktır. Dahası bu durumda katılımcıların, planlama sürecinin kendileri için daha önemli olan konularına odaklanmaları da imkan dahiline girecektir.

Orman kaynakları yönetim ve planlamasına karar vericiler yanında kamu ve çıkar-baskı gruplarının da katılımının sağlanması, geçici bir popüler yaklaşım olarak düşünülmemelidir. Aksine kamu ve çıkar-baskı gruplarının karar verme süreçlerine katılmaları, sosyal bir eğilimin parçasıdır. Bu eğilim demokratik bir toplumun gereği olup, gelecekte de orman kaynakları yönetim ve planlamasının önemli bir bileşeni olmaya devam edecektir. Bu nedenle orman kaynakları plancıları ve yöneticileri, bu konuda kendilerini geleceğe hazırlamalıdır.

Plancıların veya ilgili kurum ve kuruluşların, kamu ve çıkar-baskı grupları ile olası çatışmalardan kaçınmaları gereklidir. Bu nedenle orman kaynakları planlama modelleri, katılımcı ve etkileşimli bir karar verme süreci olarak tasarlanmalıdır. Geleneksel orman kaynakları yönetim ve planlama faaliyetlerindeki mevcut uygulamanın aksine, bu faaliyetlerde çatışma yönetimi ile kamu ve çıkar-baskı gruplarıyla görüş birliğine ulaşarak ortak karar verme konuları artık ön planda olmalıdır. Bunun için katılımcı orman kaynakları planlamasına geçmelidir. Bu yaklaşım; karar verme sürecindeki problem tanımlaması, hedef ve önceliklerin belirlemesi, alternatif yönetim stratejilerinin değerlendirilmesi ve en uygun alternatifin seçilmesi aşamalarına karar vericiler yanında kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının da katılımına imkan veren bir mekanizma olarak düşünülmelidir. Bu şekilde katılımcılık, her türlü orman kaynakları yönetimine yönelik kararlarda sistematik bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Eğer kamu ve çıkar-baskı gruplarının farklı görüşleri planlama süresinin ilk aşamalarında dikkate alınır ise, o takdirde planlamadaki çatışan bakış açılarını uzlaştırmak daha kolay olacak ve çatışmaların tırmanmasının önüne geçilebilecektir. Planın kamu veya çıkar-baskı gruplarına son aşamalarda veya tamamlandığında sunulması başarısızlığa neden olabilecek ve hatta mantıklı çözümler dahi direnişle karşılaşabilecektir. Bu nedenle kamu ve çıkar-baskı gruplarının planlamanın erken aşamalarında dinlenmesi ve planlama sürecine görüşlerinin dahil edilmesi, planlamanın başarısına katkıda bulunacak bir unsur olarak düşünülmelidir.

Orman kaynakları planlamasının katılımcı bir yaklaşımla ele alınması her ne kadar planlamayı güçleştirecek, maliyetini arttıracak ve çalışma süresini uzatacak olsa da, kamu ve çıkar-baskı gruplarının kendi yaşamlarını etkileyecek kararlara katılımının sağlanması ve planlama sürecinde farklı ve çatışan değerlerin dikkate alınması bir zorunluluktur. Zira katılımcı planlama ile aşağıdaki faydalara ulaşmak mümkündür:

Katılımcı planlamada kamu ve çıkar-baskı gruplarının orman kaynakları kullanımına yönelik tercih, ihtiyaç ve beklentileri konularında bilgiler sağlanmaktadır. Bu bilgi ve bakış açılarından faydalanmak suretiyle daha iyi çözümlere ulaşma şansı artmaktadır.

Kamu ve çıkar-baskı gruplarına yönelik olası negatif etkiler artmadan çatışmaların daha planlama aşamasında ele alınmasına ve çatışmaların yönetimine imkan vermektedir. Bu açıdan katılımcı planlama, çatışmalardan koruyucu bir planlama yaklaşımıdır.

Katılımcı planlama, çatışan tercih, ihtiyaç ve beklentilerin uzlaştırılması yönünde fayda sağlayarak genel bir görüş birliğine ulaşmaya katkıda bulunmaktadır. Katılımcı planlamada kamu ve çıkar-baskı gruplarının tercih, ihtiyaç ve beklentileri karşılanmak suretiyle, uygulamaların iyileştirilmesini olanaklı hale getirmektedir. Katılımcı planlama, alternatif yönetim stratejileri ve bunların sonuçları ve potansiyel faydaları konusunda kamu ve çıkar-baskı gruplarının bilgilendirilmesi yönünde bir araç olarak işlev görmektedir. Katılımcı planlama ile orman kaynakları yönetimi ve planlaması daha saydam bir hale gelmektedir. Böylece kurumlar ile katılımcılar arasında iki yönlü iletişim sağlanarak yanlış anlaşılmalara ve iletişim problemlerinin üstesinden gelinmektedir. Katılımcı planlama vasıtasıyla kamu ve çıkar-baskı gruplarının planlama ve uygulamaları daha iyi desteklemeleri imkan dahiline girmektedir. Böylece daha geniş kabul gören ve uygulanabilir planlara ulaşılmaktadır. Katılımcı planlama ile orman kaynaklarının etkin ve adil bir şekilde yönetilmesine yönelik bir ön koşul yerine getirilmiş olmaktadır. Katılımcı planlamada kamu ve çıkar-baskı grupları daha aktif bir hale gelmektedir. Katılımcı planlama, kamu ve çıkar-baskı grupları ile daha iyi ilişkiler kurmaya ve böylece uzun dönemli işbirliğine dayalı çabalara katkı sağlamaktadır.

Tüm bu faydalardan ötürü orman kaynakları planlama sürecinin her aşamasında bir planlama felsefesi olarak katılımcı yaklaşımların benimsenmesi gereklidir. Bu doğrultuda kamu ve çıkar-baskı gruplarının planlama sürecine doğrudan katılımları sağlanmalı ve bunların tercih, ihtiyaç ve beklentileri planlamaya yansıtılmalıdır.

Orman kaynakları yönetimindeki en büyük güçlüklerden birisi, karar vericiler yanında kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının farklı ve çoğunlukla çatışan talep, ihtiyaç ve beklentilerinin karar verme süreçlerinde dikkate alınması ve dengelenmesi konusudur. Bu konu, orman kaynaklarının daha iyi yönetilebilmesi ve dolayısıyla bu kaynaklardan daha fazla faydalar sağlayan kararların alınabilmesi açısından önem taşımaktadır. Böylece orman kaynakları yönetimi kapsamındaki karar verme süreçlerine, karar vericiler ile birlikte kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının doğrudan katılımlarını sağlayan uygun tekniklerin ortaya konulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Orman kaynakları planlama sürecine katılmayı isteyen veya katılması gereken kamu, çıkar-baskı grupları, sektör uzmanları, kurum temsilcileri ve karar vericilerin sayısı ve çeşitliliği giderek artmaktadır. Bu karmaşık durum, katılımcı orman kaynakları planlaması çalışmalarında yöneylem araştırması tekniklerinin kullanımını kaçınılmaz kılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akad, M., 1979: *Çoğulcu Demokraside Siyasal İktidar ve Baskı Grupları*. Z Yayınları, İstanbul.
- Çelem, H. ve Karadeniz, N., 1998: *Doğa Koruma Alanlarının Yönetiminde Halk Katılımı*. Cumhuriyetin 75. Yılında Ormancılığımız Sempozyumu (21-23 Ekim 1998), Bildiri Kitabı, İ.Ü. Yayın No: 4187, Orman Fakültesi Yayın No: 458, Sayfa: 674-682, İstanbul.
- Davis-Case, D., 1998: *Community Forestry-Participatory Assessment, Monitoring and Evaluation*. Food and Agriculture Organisation of the United Nations, 150 pages, Rome, Italy.
- Kalaycıoğlu, E., 1984: *Çağdaş Siyasal Bilim*. BETA Yayınları, İstanbul.
- Kangas, J., Loikkanen, T., Pukkala, T. ve Pykalainen, J., 1996: *A Participatory Approach to Tactical Forest Planning*. ACTA Forestalia Fennica, The Finnish Society of Forest Science, No: 251, 24 pages, Finland.
- Knopp, T. B. ve Caldbeck, E. S., 1990: *The Role of Participatory Democracy in Forest Management*. Journal of Forestry, Volume: 88, No: 5, pp: 13-18.
- Loikkanen, T., 1995: *Public Participation in Natural Resource Management*. Multiple Use and Environmental Values in Forest Planning (Editors: P. Hyttinen, A. Kahkonen and P. Pelli), Proceeding of the International Summer Course (5-10 June 1995, Finland), EFI Proceedings No: 4, ISBN: 952-9844-11-5, European Forest Institute, Finland.
- Miser, R., 1993: *Yerel Yönetimler ve Halk Eğitimi*. Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİ) Yayını, ÇYYD-Kasım Sayısı, Ankara.
- Orman Bakanlığı, 2000a: *Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında (UNCED) Ormanlık*. Orman Bakanlığı, Araştırma-Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Dış İlişkiler ve AB Dairesi Başkanlığı, 48 sayfa, Ankara.
- Orman Bakanlığı, 2000b: *Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansı*. Orman Bakanlığı, Araştırma-Planlama ve Koordinasyon Kurulu Bşk.lığı, Dış İlişkiler ve AB Dairesi Bşk.lığı, 99 sayfa, Ankara.
- Sezer, B. U., 1984: *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi*. Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİ) Yayını, Ankara.
- Tekeli, İ., 1991: *Kent Planlaması Konuşmaları*. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği-Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

ORMANCILIKTA SOSYO-EKONOMİK SORUNLARIN TEMEL DİNAMİKLERİ

Prof. Dr. Osman GÖKÇE

E. Ü Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Bornova/İzmir

ÖZET

Ormanlık sorunlarının en önemlileri sosyo-ekonomik özellikli olanlardır. Bugüne dek bu sorunların yeterince çözümlenememesinin temel nedeni bu sorunların dinamiklerinin doğru tanımlanmaması, doğru yorumlanmaması ve uygulamaların da buna göre doğru bir biçimde yapılmamasıdır. Bu nedenle burada, sosyo-ekonomik ormanlık sorunları ilgili sosyal gruplar dikkate alınarak bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve bu sorunların temel dinamikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra, bu sorunlar kümesinden en çok bilineni ve üzerinde en çok tartışılanı durumundaki “orman köylüsünden kaynaklanan sorunlar alt kümesi” gelinen son nokta itibarıyla irdelenmiş ve sonunda bu sorunların çözümü için geliştirilen özgün öneriler dile getirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Orman Köylüsü, Sorunsal Dinamikler, Kırsal Göç, Kırsal kalkınma.

1. GİRİŞ

Ormanlıkla ilgili sorunlar arasında sosyo-ekonomik özellikli sorunlar kümesi çeşitlilik, önemlilik, çözümlenebilirlik vb bakımlardan temel sorunlar niteliğindedir. Bunlar, ormanların ve ormanlık işlevlerinin yerine getirilmesi açısından en büyük engelleri oluşturan sorunlardır. Kendilerini, gerek bilgi ve düşünce üretimi ve gerekse uygulama açısından bu sorunların çözümlenmesi ile yükümlü sayan ya da görevli olan kurum, kuruluş ve kişilerin öncelikli işleri bu sorunları tüm yönleriyle ve doğru bir biçimde tanımadır. Sanıyorum ki bu kongrenin temel işlevlerinden birisi de budur.

Bugüne kadar ormanlıkta sosyo-ekonomik sorunlar konusunda yapılan tartışmalar, güdülen politikalar, gerçekleştirilmiş uygulamalar ve ulaşılmış sonuçlar incelendiğinde, başarılı bir çok işlere karşın, bugün de bu konuda uyumlulaştırılması ve olumlulaştırılması gereken çok önemli sorunların bulunduğu görülmektedir. Bugüne dek çözümlenemeyen ya da bugün ortaya çıkmış ve çıkabilecek olan bu tür sorunların çözümünde bu sorunların dinamiklerinin doğru tanımlanması, doğru yorumlanması ve bunlara koşut olarak da doğru uygulamaların yapılması gerekmektedir.

Bu nedenle bu çalışmada, bulunduğumuz yerden geriye ve özellikle ileriye bakarak (çünkü bugünü iyi anlamının ve iyi kullanmanın yolu daha çok ileriye bakmaktır), özgün bir sınıflandırma ile ormanlıkta sosyo-ekonomik sorunlar kümesi ve dinamikleri verilecek ve bu çerçevede bu sorunlardan birisi üzerinde bir irdlemeye gidilerek sonuçta da çözümlerle ilgili olarak geliştirilen öneriler sunulacaktır.

2. SINIFLANDIRMA

Konunun anlatılması ve anlaşılması için geleneksel ormanlık sorunları sınıflandırmasından farklı bir sınıflandırma yapılmıştır. Kongre gündemine de uygun bir biçimde ormanlık sorunları önce,

Sosyo-Ekonomik Ormanlık Sorunları ve Sosyo-Ekonomik Olmayan ormanlık Sorunları olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Daha sonra Sosyo-Ekonomik Ormanlık Sorunları da, ilgili sosyolojik gruplar dikkate alınarak, kaynaklarına göre bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bunlar da şunlardır:

Ormanlık çalışanları ile ilgili sorunlar: Hemen herkesçe bilinen bu sorunlar (Atamalar, ücretler, halkla ilişkiler vb.) birer birer incelediğinde kolayca bir ortak noktaya varılır ve bu sorunların temel dinamiklerinin hükümetlerle ilgili siyasal dinamikler olduğu açıkça görülür

Orman köylüleri ile ilgili sorunlar: Orman-orman köylüleri bağlamında ortaya çıkan sorunların temelinde ekonomik dinamikler yatar. Orman köylülerinin eğitimsizliği, bilinçsizliği vb bahaneler üzerinde durmak kafa karıştırmak olur.

Orman köylüsü olmayan toplumsal kesimlerle ilgili sorunlar: Turizm-ormancılık, avcılık-ormancılık, odun dışı orman ürünleri işletmeciliği-ormancılık, orman içi yeni yerleşimler-ormancılık, rekreasyon-ormancılık vb ilişkilerden doğan bu sorunları ekonomi-politik dinamikler yaratmaktadır.

Hükümetlerle ilgili sorunlar: Hükümetler sorun yaratmak için değil sorunları çözmek için kurulurlar ve çalışırlar. Ancak, ormancılık üst yönetiminin de içinde bulunduğu hükümetler siyasal tercihler bağlamında ortaya çıkarlar ve siyasal tercihler bağlamında eylemlerde bulunurlar. Dolayısıyla, eğer hükümetlerden kaynaklanan bir sorun varsa bu sorunun temel dinamiği siyasaldır. Böyle bir soruna bunun dışında bakmak ve çözüm aramak sonuç vermeyecektir.

3. SORUNSAK İRDELEMELER

Yukarıda verilen sorunlar kümesi içerisinde geçmişten günümüze kadar ve günümüzde de en çok üzerinde durulana, tartışılana, çeşitli uygulamalara konu olanı hiç kuşkusuz ki ikinci sırada yer alan orman köylüleri ile ilgili sorunlar kümesidir. Aşağıda, bu sorunlar kümesi ile olarak bir takım saptama ve irdelemeler verilecektir. Ancak bu bir analitik yaklaşımdır. Aslında, sorunları birbirlerinden soyutlayarak irdelemek yanlışlar da doğurabilir. Bu nedenle, bu iş yapılırken bütüncül bakış açısını gözetmeye de özen gösterilmiştir. Yine bu iş yapılırken çok gerek olmadıkça bilinenleri ayrıntılı bir biçimde kanıtlamaya girmek gibi bir çaba da gösterilmemiş ve bugünkü durum üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlar şunlardır:

Bugüne kadar orman köylüsüne Devletçe, üretime katkısı olmayan ve hazır servetin azar azar dağıtılarak tüketimi biçiminde işleyen bir yardım politikası izlenmiştir. Bu, sosyal bir yaklaşımdır. Bu sorunlar kümesinin temel dinamiği olan ekonomik dinamiklere uygun bir yaklaşım değildir. Bu nedenle de bu politika orman köylüsünü kalkındıramadığı gibi ormanlara ve çevreye verilen zararları da önleyememiştir.

Sorun kümesine uygun olan ekonomik dinamikler yerine yasal dinamiklere başvurulmuş ve fakat ne ormanları ve ne de çevreyi korumak için yasal dinamikler yeterli olamamıştır. Örneğin, 1961'de anayasal şemsiyeye kavuşturulan ormanlar bu tarihten önceki dönemden daha iyi korunamamıştır.

Ekonomik dinamiklerin yardımcı olması gereken yasal dinamikler konusunda da siyasal dinamikler öne çıkmıştır. Yasalara yansıyan ormancılık görüş, düşünce ve anlayışıyla ülkeyi yönetmekte olan siyasal kadroların görüş, düşünce ve anlayışları çelişmiş ve yasalardaki ilke ve öncelikler başka, üst yönetim ve politik düzeydeki ilke ve öncelikler başka olmuştur. İktidara gelmiş ya da iktidarı paylaşmış olan siyasal partilerin orman ve orman-halk ilişkileri konusundaki tutum ve eylemleri tutarsızdır, çelişkilidir. Ya dedikleri yanlış ya da yaptıkları yanlıştır.

Örneğin;

a-Baltalık ormanlarının ve tahrip edilmiş koru ormanlarından bir kısmının köy hükmi şahsiyetine ve köylüye verilmesi (Adalet partisi programı). Bu parti yıllarca iktidarda olmuştur.

b-Ormancılık örgütünün değiştirilmesi, orman işletmelerinin idari-teknik-mali sorumluluğu haiz bağımsız birimler haline getirilmesi, ormancılıkta daha çok taahhüt sistemine gidilmesi (Anavatan Partisi 6 Kasım 1983 Seçim Beyannamesi).

c-Toplu üretim yapılan büyük orman işletmelerinin dışında, küçük ormanların işletilmesinin özel sektöre verilmesi (Demokrat Parti Programı).

d-Ormanların bir tür kooperatif işletmeciliği yöntemi ile işletilmesi (Demokratik Sol Parti programı).

Yasalarla uygulayıcılar arasındaki görüş ve anlayış farklılığına ek olarak yasalar da ve dolayısıyla bunların kaynağı olan politikalar da birbirleriyle çelişkiler içerisindedir. Örneğin;

a- 7 Mart 1920 tarihli Baltalık Yasası ile köylülere sus payı niteliğinde baltalıklar tahsisi,

b-Halkçılık ve devletçilik ilkesine dayalı 1937 tarihli ve 3116 sayılı Orman Yasası,

c-Devlet ormancılığına karşı olduğunu hükümet programlarında açıklayan ve fakat 8.9.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Yasasının aynı parti tarafından çıkarılması,

d-Devlet orman işletmeciliği yerine kooperatif orman işletmeciliğini savunan iktidarlar (II. Ecevit Hükümeti hükümet programı),

e-Özel ormancılık ve taahhüt sistemi ormancılığını benimseyen hükümetler (I. Ve II. Özal Hükümetleri hükümet programları).

Sorunların çözümsüzlüğünde, orman köylülerinin, bir sosyolojik olgu olarak Devletçe her zaman kandırıldıkları biçiminde bir düşünceye kapılmaları etkili olmuştur. Örneğin ;

a-Tarım topraklarında yaşayan köylüler bu topraklara sahip olurken şu ya da bu nedenle ormanlara sığınmış olan köylülere ormanların neden verilmediği hep sorgulanmıştır.

b-Ormanlarda birikmiş yaşlı ağaç servetinin değerlendirilip orman köylülerine iş alanları açılacağı sözverilerinin (vaat) (I. ve II. Demirel Hükümetleri hükümet programları) beklentileri boşa çıkmıştır.

c-Orman köylülerinin, diğer alanlardaki iş olanaklarından öncelikle yararlandırılmasına (I. Ecevit Hükümeti hükümet programı) umut bağlanmış ve fakat suçlulara verilen bu olanak orman köylülerinden esirgenmiştir.

Bilimsel temellere dayanan, en azından öyle olması gereken, kalkınma planları orman-halk ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyen önemli yanlışlar içermektedir. Örneğin;

a-Ormanlık sektörünün diğer sektörlerle kaynak aktarması,

b-Ormanların genişletme çalışmalarında köylüler, askerler ve öğrencilere bel bağlanması,

c-Sonunda ipin ucu kaçırılan, orman rejimi dışına arazi çıkarmaları.

Orman-halk ilişkilerinin baş aktörlerinden birisi bu sektörde görevli olan ormancılar olması gerekirken bu asla böyle olmamıştır. Ormanlık ormancıların dışında yönetilmiştir. Bu sav için pek çok kanıt gösterilebilir. Burada yalnızca bir örnek verilecektir: Orman Genel Müdürlerinin ortalama hizmet süresi 1,9 yıl, orman işletme müdürlerinin 2,4 yıl ve orman mühendislerinin ise 2.8 yıldır (Gökçe 1992). Bu rakamlar, ele alınan konuda yapılabilecek iyileştirmelerin en temel dinamiklerinden birisi olan çalışanların gücünün etkisizleştirilmiş olduğunu göstermektedir.

Çevre-orman-halk ilişkilerinde önemli bir dinamik olduğunu düşündüğüm odun dışı orman ürünleri konusu ormancılığımızın en büyük ihmali olmuştur. Bu konu usulünce ve gereğince ekonomize edilebilseydi gen kaybının önlenmesinin yanında orman köylüsüne ekonomik katkı da sağlanabilirdi.

Türkiye tarımının en sorunlu bölümü orman köyleri tarımıdır: En küçük arazi, en uygunsuz arazi, en az sulama, emek dışında en az girdi, en az çeşit, en düşük verim, en düşük pazarlama payı, en çok pazarlama sorunu, en çok keçi, en çok arazi mülkiyet sorunu (bir tür gecekondular tarım) vs. bu kesimdedir.

Türkiye çiftçilerinin en sorunlu orman köyleri çiftçileridir: En az eğitim, en az tarımsal bilgi, en az bilgilendirme olanağı, en az gelir, en çok tutuculuk, en kalabalık aile, en az ikinci iş olanağı vs. bu çiftçilerdedir.

AB uyum sürecinde en sorunlu kesimin tarım kesimi olduğu herkesin bilgisi ve kabulü dahilindedir. Orman köyleri tarımı ise tarımsal kesim içerisinde en sorunlusudur. Bugüne dek denenmiş ve başarısızlığı apaçık ortaya çıkmış yöntemler yerine özgün ve bilimsel temele dayalı yeni yollar bulunamazsa bu kesim tarımı silinecektir.

Orman köyleri ve bu yörelerin tarımı sanıldığı gibi tümü bir kaba koyulabilecek ve öylece çözüm bulunacak tümü ile türdeş bir yapı göstermezler. Dolayısıyla, her bölgede uygulanabilecek basmakalıp bir çözüm yolu da olamaz.

Orman köyleri devlet ve kamu ilgisinden en az payı alan bir kesimdir. Kişi başına düşen en az yatırım bu köylerde. Devlet buralarda zenginlik üretici değil oyalayıcı ve karın doyurucu etkinlikler içerisinde olmuştur. Yani olayın temel dinamiği olan ekonomiyi dikkate almamış ve tarım işletmelerini bir işletme, bir ekonomik birim olarak değerlendirmemiştir. Özel kesim de buralarda yatırım yapmamış, villalar yapmıştır. ORKÖY'ün daha çok envanter özellikli çalışmalarının dışında tarımsal araştırmacılar da bu yörelerin tarımı ile ilgilenmemişlerdir.

Birleşmiş Milletler Örgütü toplum kalkınmasını "küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam bir biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması süreci" olarak tanımlamıştır. Bizim Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da "Toplum kalkınması ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarını geliştirmek, toplulukları ulusun bütünüyle kaynaştırmak ve ulusal kalkınmaya tam olarak katılmalarını sağlamak için halkın çabalarını devletin çabaları ile birleştirme sürecidir" ifadesi yer almaktadır. Bu tanımlara göre, toplum kalkınmasının dinamikleri toplumun ve devletin dinamikleridir. Değişimin koşulları olan toplumun bilgisi, yeterliliği ve güdüsü toplumsal dinamikleri ve devletin bu süreçteki her türlü katkıları da devletsel dinamikleri oluşturur. Bu kısa açıklamalar çerçevesinde, toplumsal kalkınma orman köyleri bağlamında düşünüldüğünde hangi bilgi, hangi yeterlilik ve hangi güdü ile yola çıkılacaktır, ya da devletin katkıları hangi alanlarda ve hangi düzeylerde olmuştur biçimindeki sorulara alınabilecek yanıtların doyurucu olmaktan çok uzak olduğu görülmektedir.

Devlet kırsal kalkınmaya, kırsal kesimde ekonomik değer üretilmesi ve kırsal kesimin varsıllaşması bağlamında değil geçinme ekonomisi bağlamında yaklaşmıştır. Örneğin ;

Kırsal nüfusun kırdaki tutulması ve geçinme ekonomisi temel anlayışına uygun olarak bu nüfusu işlendirmek için el sanatları çıkar yollardan birisi olarak düşünülmüştür. Ağaç işlemeciliği, taş yontuculuğu, iğne oyacılığı, halıcılık vb. uğraşlara yönlendirmeler yapılmıştır, yapılmaktadır. Kırsal kesimde geçmiş ve gelenegi olan ve halkbilimsel (folklorik) bir değer taşıyan el sanatlarının yaşatılması ve geliştirilmesi gerçekte de önemli bir konudur. Bunlar toplumsal yaşamda çok çeşitli işlevleri ve değerleri olan uğraşlardır. Ancak, el sanatlarının işlevleri ve değerleri arasında ekonomik işlev ve değer en son sırada yer alır. El sanatları ile kırsal toplumu kalkındırmaya çalışmak, kanımızca, ham hayaldir.

Yine örneğin, kırsal nüfusun kırdaki tutulmasının yollarından bir başkası da kırsal sanayi olarak düşünülmüş ve bu yönde uygulamalar yapılmıştır. Bu uğurda çok hayaller kurulmuş ve leblebi değirmeni, kireç ocağı vb etkinlikler kırsal sanayi sayılmış ve fakat çıkılan bu yanlış yoldan da eli boş olarak dönülmüştür (DPT 1993). Çünkü gerçek sanayileşmenin yolu, zaten zor sağlanan eldeki yatırım potansiyelinin sanayi iklimi olmayan yörelerde geçimlik amaçlar uğruna oraya buraya serpiştirilmesinden geçmez. Gerçekleştirilen bu eylemler ekonomik dinamiklere ve gerekliliklere göre değil, amacı başka olan politik dinamiklere göre yapılmıştır. Gerçi, karlılık ortamı yakalanarak olur olmaz yerlere dağılmış bir takım özel kesim sanayi kuruluşları da ortaya çıkmıştır. Ancak, bunlar da nimeti ülke sathına yaymak yerine kirliliği ülke sathına yaymışlardır.

Ayrıca, kamunun bilgisine taş toplama projesi diye yansıyan çabalar, gerçek bir ekonomik hayvancılık işletmesi kurmak varken her köylüye bir inek ya da iki inek edindirecek ortaya çıkan oyalayıcı davranışlar da geçinme ekonomisi anlayışının sonuçsuz girişimleridir.

Temel dinamikleri ekonomik nitelikli olan kırsal göç sorunsalına yaklaşımlar ve bu konudaki politikalar da yanlış temellere oturtulmuştur. Kırsal göçün kentin çekiciliğinden çok köyün iticiliğinden kaynaklandığı ve böylelikle gizli işsizliğin kente taşınarak sahte ve demografik bir kentleşmenin ortaya çıktığı gibi bir görüşten hareket edilmiştir (Dinler 1988; Keleş 1990). Bu görüş, kırsal göçün kırsal kesimde nüfusun niteliğini kırsal kesim aleyhine bozduğu, cinsiyet dengesizliği doğurduğu ve ülke tarımının çocuklar, kadınlar ve yaşlıların elinde kaldığı gibi düşüncelerle de desteklenmiştir (Gökçe 1991). Ayrıca, kırsal göç yüzünden ortaya çıkan sağlıksız kentleşmelerin kentlerde, çevre de dahil pek çok sorunlar yarattığı da görülmüştür. (Kıray 1973; Yavuz Ve Ark. 1978). Böylelikle, gerek bilimsel çevrelerde ve gerekse Devlet düzeyinde, kırsal göçün önlenmesi temel bir doğru ve ulaşılması gereken bir amaç olarak ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak da parti programlarından hükümet programlarına ve oradan da Devlet Planlamalarına kadar giren çözüm önerileri bu çerçevede oluşmuştur. Kırsal nüfusun kırdaki tutulması amaçlandığında da kentsel uğraşların kırdaki geliştirilmesi çabalarına girilmiştir. Bu bağlamda, Tarım Kent, İkinci Beş Yıllık Kalkınma planına giren Merkez Köy ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına giren Köykent gibi projeler üretilmiştir.

Ancak, kırsal göç bugün de devam etmektedir. Yani kırsal nüfusun kırdaki tutulması başılamamıştır. Çünkü, kırsal göçün dinamikleri, bilinmesine rağmen, dikkate alınmamıştır ve bugün de alınmamaktadır. Konu ile ilgili doğruların tamamı değil yalnızca bir kısmına dayanılarak çözümler oluşturulmuştur.

Kırsal göçün temel dinamiği ekonomiktir. Ancak, orman köylüleri ya da köyleri için göç etmeden ya da çevreye zarar vermeden yaşayabileceği ekonomik çözümler geliştirilememiştir. Sonuçta göç edenler göç ettikleri yerde, göç etmeyenler de kaldıkları yerde mutlu olamamışlardır.

Tarımda makineleşme yani teknolojik dinamik işgücünü açığa çıkarmaktadır. Ortalama olarak 1 traktör 6 tarım işçisinin yerini tutmaktadır. Teknolojinin geri vitesi de yoktur. Bir yandan, teknolojik girdilerle kırsaldaki işsiz işgücü stoku artarken, diğer yandan kırsal nüfusu kırdaki tutmaya çalışmak suyu tersine akıtmaya benzemektedir.

Politik dinamikler de tersine dönen çarklar gibidir. Bir taraftan kırsal nüfusun azaltılması ve diğer taraftan da kırsal nüfusun kırdaki tutulması yönlerinde politikalar izlenmektedir.

Kırsal kesimde toplumsal yapı da toplumsal dinamikler de biliniyor. Örneğin nüfus, eğitim, manevi kültür unsurları vs. konularında öyle sır sayılacak keşfedilmemiş bilgiler de yoktur. Biliniyor ki kırsal toplum, kendi kendine değişimi sağlayabilecek dinamiklere sahip değildir. Buna rağmen ondan, yaşadıkları yerlerde kalmaları ve harikalar yaratmaları bekleniyor.

4. ÖNERİLER

Ormanlıkta, orman köylüsünden kaynaklanan sosyo-ekonomik sorunlar konusunda yukarıda açıklanan saptama ve irdelemeler ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Bugüne kadar sürdürülen kırsal göç karşıtı politikalar ve uygulamalar tümenden terk edilmelidir. Kırsal göç, kırsal nüfusun sorunlarına çözüm bulmada en etkili ve en zorlayıcı toplumsal dinamik olup orman-orman köylüsü ilişkilerinden kaynaklanan sorunların çözümünde de en etkili yollardan birisidir.

Kırsal işsizliğin ve dolayısıyla göç eden işgücünün emilmesi ve işlendirilmesi için kırsal sanayi gibi yalanzanlı çözüm heveslerinden kesinlikle vazgeçilmelidir. Bunun yerine, eldeki olanakları sağa sola dağıtmadan sanayileşmenin kendi kuralları içerisinde gerçek sanayileşme yatırımları yapılmalıdır.

Orman köyleri tarımı da dahil tüm tarımı sığınak sektörden çıkarmak gerekir. Orman köyleri tarımı da dahil tarım bir ekonomik sektördür ve ekonomik dinamiklere göre planlanmalı ve yönetilmelidir.

Orman köylerinin de bir üretim gücü vardır. Bu gücün ekonomik ve teknik temellere dayalı olarak harekete geçirilmesi için her köy bir büyük tarım işletmesi kimliğine kavuşturulmalıdır. Bu kimlik köy muhtarlığı olabilir, kooperatif olabilir, birlik olabilir ve hatta şirket olabilir. Böylece oluşturulan her işletmede sözleşmeli en az bir teknik eleman çalıştırılması zorunlu tutulmalıdır.

Okuyamadığı için köyde kalan, kente gidip başka bir iş tutamayan ve miras yolu ile kendisine kalan küçük verimsiz arazilerde didinip duran insanların yeni girişimler geliştirmesi mümkün değil. Bu nedenle, oluşacak Bir Köy Bir İşletme Modeline katkıda bulunacak yeni girişimci aktörlere gereksinim vardır. Bu aktörler kentli girişimci olmalıdır. Bu işlerin eğitimini görmüş teknik elemanlar olmalıdır. Çünkü, bugüne kadar daha çok hizmet verdiği ulusal platformlardan uluslararası platformlara çıkmak ve yarışmak zorunda kalan kırsal sektörü bugünkü kırsal kesim insanı yalnız başına kalkındırmayı başaracak bilgide, yeterlilikte ve güdüde değildir.

Kırsal kesim girişim alanları için yeni aktörlerin bulunması yetmez. Bu girişim türlerine yabancı olan yeni aktörlere yardımcı olması için her ilde bir Kırsal Girişimcilik Proje Merkezi kurulmalıdır.

Bilindiği gibi, ormancılık faaliyetleri temelde kırsal kalkınma odaklı değildir. Bir genel kural olarak bilinir ki amacı dışına taşan kuruluşlar başarısız olur. Dolayısıyla, kırsal kalkınmanın en zorlu yarısını kapsayan orman köylerinin kalkındırılması ormancılığın ve ormancıların gücünü aşar. Ormancılar orman köylerinin kalkındırılmasına ilgisiz kalamazlar. Ancak, bu işi tek başlarına da sırtlanıp taşıyamazlar. ORKÖY çok şeyler yapmıştır, ama bu işin sonucu da ortadadır. Bu nedenle, orman köylerinin kalkındırılması konusunda ilgili tüm kuruluşların güç birliğini sağlayabilecek ya yeni bir yapılanmaya gidilmeli ya da var olan örgüte yeni bir biçim verilmelidir. Bu yeni örgütlenme, biraz önce açıklanan tabandan gelecek örgütlenmeye çatı kuruluşu oluşturacaktır.

Ormancılığımız, odun dışı maddi ve manevi tüm orman ürünleri işletmeciliğini de içeren ve ekonomi kurallarını asla ihmal etmeyen yeni bir işletme modeline göre yeniden biçimlenmelidir. Ancak, bu tür bir yapılanma dağınıklığa ve çok başlılığa eğilimlidir. Eğer böyle bir hataya düşülürse durum bugünkünden de kötü olacaktır. Bu nedenle, burada önerilen yeni yapılanma modelinde de Devlet Ormancılığı İlkesinden ödün verilmemelidir.

5. KAYNAKÇA

- Dinler, Z., 1988. *Tarım Ekonomisi, Bursa.*
 DPT, 1993. *Kırsal Sanayi Sempozyumu Tebliğleri, 6-8/Nisan/1993, Ankara.*
 Gökçe, O., 1991. *Köy Toplum Bilimi, E. Ü. Ziraat Fakültesi, Yayın No: 20, İzmir.*
 Gökçe, O., 1992. *Türkiye Ormancılık Politikası, TÜSES, İstanbul.*
 Keleş, R., 1990. *Kentleşme Politikası, İmge Kitap Evi, Ankara*
 Kiray, M., 1973. *Gecekondular: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakta Kopma ve Bütünleşememe. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 3, Ankara.*
 Yavuz, F. ve ark., 1978. *Şehircilik : Sorunlar, Uygulama ve Politika, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.*

ORMAN KAYNAKLARINA İLİŞKİN İŞLEV ÖNCELİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Prof. Dr. Uçkun GERAY
İ.Ü. Orman Fakültesi

Dr. Ersin YILMAZ
T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı

ÖZET

Bu bildiri de orman kaynaklarına ilişkin işlev önceliklerinin belirlenmesi konusunun gerekliliğine değinilmiştir. Bu kapsamda, Orman Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu'nun talebi üzerine İzmir ilinde pilot bir çalışma olarak, Ege Ormanlık Araştırma Müdürlüğü ve Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen bir araştırma projesinde izlenen yöntem ve bunun aşamaları açıklanmıştır. İzmir Pilot Araştırması, araştırmanın ülke ölçeğinde yaygınlaştırılması, bütünleştirilmesi ve orman kaynakları yönetim politikasının eleştirilmesi ve oluşturulması yönünde ilk adım olarak gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ormanlık Politikası, Ormanların İşlevleri, Çok Ölçütlü Karar Verme, Analitik Hiyerarşi Süreci Tekniği, İzmir.

1. GİRİŞ

Toplumdaki gelir ve eğitim düzeylerindeki artış, sivil hareketlerde gelişme, hızlı kentleşme, kentlilerin doğayla ilişkilerinin artması, orman tahribine yönelik tepkiler vb. nedenlerle son yıllarda ülkemizde orman kaynaklarına ilişkin bilgi ve duyarlılıkta gelişme olmuş, ormanların işlevlerine ilişkin önem daha iyi anlaşılmıştır. Öte yandan mal ithalindeki artış, ormancılık kuruluşlarının yaşadığı finans darboğazı, uluslararası sözleşmeler ve akademik çevrenin bazı işlevler üzerinde özellikle durmasıyla bir kısım orman işlevi daha çok ön plana çıkmıştır.

Böylece geçmişten günümüze orman kaynakları yönetiminde işlevlerin öncelikleri değişmiş veya yeni işlevler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla işlev çeşitlerinin ve önemlerinin somut olarak belirlenmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Zira bu belirleme; ormancılık kuruluşlarının finans, personel, donanım, yatırım, araç, araştırma, geliştirme ve eğitim gibi alalarda kaynaklarını hangi konularda yoğunlaştıracağı, nasıl bir kurumsal yapı oluşturacağı ve hangi işlevlere ne kadar alan tahsis edileceği gibi temel ormancılık politikası kararlarına somut dayanak oluşturacaktır.

Bu kapsamda “*Türkiye Ulusal Ormanlık Programı*” projesi çerçevesinde yazılan “*Ormanlık Kurumları Raporu*”nda (Geray, 2001), işlev önceliklerinin belirlenmesi konusunun önemine dikkat çekilerek örnek bir çözümleme gerçekleştirilmiş ve bu konunun bir araştırma projesi şeklinde ayrıntılı olarak çalışılması önerilmiştir. Sonrasında bu konu üzerinde, Orman Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu'nun talebi üzerine İzmir ilinde pilot bir çalışma olarak, Ege Ormanlık Araştırma Müdürlüğü ve Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü tarafından ortak bir araştırma projesi halinde çalışılmaya başlanmıştır. Bu araştırma tamamlanmış olup yazım aşamasına geçilmiştir.

Öte yandan orman kaynaklarına ilişkin işlevler, bu kaynaklar ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili kamu, ilgi ve çıkar grupları nedeniyle farklı önceliklere sahip olabilecektir. Bu nedenle, böyle bir çalışmada kamu, ilgi ve çıkar gruplarının orman kaynaklarının kullanımına yönelik öncelikleri ve eğilimleri belirlenerek ve bunlar çözümlemelere doğrudan dahil edilerek katılımcı bir anlayış benimsenmelidir.

İşlev önceliklerinin belirlenmesi sürecine kamu, ilgi ve çıkar gruplarının katılımı konusunda iki sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, çok sayıdaki bireyin bu sürece nasıl dahil edileceğidir. Her bir bireyin sürece dahil edilmesi zor olacağı için, farklı grupların ve bunların görüşlerini yansıtan temsilcilerinin sürece dahil edilmesi daha uygundur. Diğer sorun ise, grupların sahip olduğu farklı talep ve beklentilerin nasıl bütünleştirileceğidir. Bu yönde bu yapıdaki bir araştırma projesinde, işlev önceliklerinin belirlenmesi işleminde, farklı kamu, ilgi ve çıkar grupları ile bunların farklı görüşlerinin çözümlemelere doğrudan dahil edilmesinde “*Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Tekniği*”nin kullanılması uygundur.

Bu bildiriye, orman kaynaklarına ilişkin işlev önceliklerinin belirlenmesi konusunda, yukarıda belirtilen İzmir Pilot Araştırmasında izlenen yöntem ve bunun aşamalarına değinilmiş, konuyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

2. YÖNTEM

İzmir Pilot Araştırmasındaki orman kaynaklarına ilişkin işlev önceliklerinin belirlenmesi işleminde AHS Tekniği kullanılmıştır. AHS Tekniği ilk olarak 1970'li yıllarda Thomas L. Saaty tarafından ortaya konmuş olup, karar problemlerinin çözümünde kullanılan çok ölçütlü karar verme tekniklerinden birisidir (Saaty, 1977).

AHS Tekniğinin karmaşık çok ölçütlü karar verme problemlerinin çözümünde sık olarak kullanılmakta olduğu görülmektedir. Nitekim geliştirildiğinden bu yana ekonomi, planlama, enerji politikaları, kaynak tahsisleri, sağlık, anlaşmazlık çözümü, proje seçimi, pazarlama, bilgisayar teknolojisi, bütçe tahsisi, muhasebe, eğitim, sosyoloji, mimarlık ve daha birçok alandaki çeşitli karar verme problemlerine uygulandığı belirtilmektedir (Zahedi, 1986). Bunun yanında karmaşık çevresel karar analizlerinde kullanımı da farklı şekillerde örneklenmiş bulunmaktadır (Anselin ve ark., 1989; Varis, 1989).

Ülkemizde Yılmaz (2004a) tarafından yapılan bir araştırmada, orman kaynaklarının işlevsel haritalaması kapsamında, aynı alana birden fazla sayıda orman işlevinin rastladığı durumlarda çözülmesi gereken işlevlerin öncelik sıralamasının, yani hangi işlevin asıl işlev hangilerinin yan işlev ve/veya işlevler olduğunun, belirlenmesi problemini AHS Tekniği kullanılarak ele alınmıştır. Yine Yılmaz (2004b) tarafından yapılan bir başka araştırmada, AHS Tekniği kullanılarak karar vericiler, kamu, çıkar-baskı grupları ve sektör uzmanlarının tercih, ihtiyaç ve beklentilerine göre katılımcı bir anlayışla en uygun arazi yönetim stratejisinin seçilmesine yönelik bir uygulama çalışması gerçekleştirilmiştir. Bir başka çalışmada Yılmaz (2004c), iki aşamalı bir orman kaynakları işlevsel planlama modeli geliştirmiş, Harita Çözümlemeleri, Doğrusal Kombinasyon Tekniği ve AHS Tekniğini bir arada kullanarak orman arazisinin farklı orman işlevlerine tahsisini gerçekleştirmiştir. Yılmaz ve ark. (2004) ise, katılımcı bir anlayışla alternatif ekoturizm etkinliklerinin seçimi işleminde AHS Tekniğini kullanmışlardır. Yine Yılmaz (2005) tarafından arazi kullanım planlamasına yönelik bir karar verme modeli geliştirilmiş, bu doğrultuda araştırma alanındaki orman, tarım ve mera sektörleri birlikte değerlendirmeye alınmış, her bir arazi kullanım şekli için çok ölçütlü arazi uygunluk değerlendirmeleri gerçekleştirilmiş, bu amaçla öncelikle arazi uygunluk ölçütleri ve alt ölçütleri belirlenmiş, sonrasında her bir arazi uygunluk ölçütüne yönelik ağırlık değerleri AHS Tekniği kullanılarak saptanmıştır.

AHS Tekniği, asıl olarak elemanların ikili olarak karşılaştırılmasından elde edilen öncelik değerlerine dayalı bir ölçüm teorisidir. Bu teknik en iyi karar alternatifinin seçilmesinde, hem kantitatif (objektif, nicel) ve hem de kalitatif (sübjektif, nitel) faktörlerin dikkate alınmasına imkan vermektedir. Karmaşık karar problemlerinin analizinde gösterdiği basitlik, esneklik, kullanım kolaylığı ve rahat yorumlanması gibi özellikleri ile çok çeşitli karar problemlerinde bu tekniğin geniş bir kullanım alanına sahip olduğu görülmektedir. Bu haliyle bugün elde mevcut en popüler çok ölçütlü karar verme metodolojilerinden birisi olarak dikkat çekmektedir (Yılmaz, 1999).

Karar vericiler birbiri ile ilişkili bileşenlerin (kaynaklar, hedeflenen çıktılar, kısıtlar vb.) oluşturduğu karmaşık yapıda bir sistem ile karşılaştıklarında, öncelikle bu sistemin yapısını iyi bir şekilde anlamaya çalışırlar. Böylece verilen hükümler ve kararlar daha sağlıklı olur. Ancak bu durumdaki karmaşık bir karar problemini çözmek isteyenler, aynı yöntemi kullansalar dahi farklı kararlar alabilirler. Bunun nedeni, kurum ve kişilerin talep ve beklentilerinin farklı olmasıdır. Farklı talep ve beklentileri sonucunda farklı öncelikler ortaya çıkacaktır. Bir başka ifadeyle sistemin elemanlarına, farklı karar vericiler tarafından farklı öncelikler verilebilir. İşte AHS Tekniği, karar vericilerin farklı talep ve beklentilerini doğrudan dikkate almak suretiyle diğer karar verme yaklaşımlarından ayrılmaktadır (Roper-Lowe ve Sharp, 1990).

İzmir Pilot Araştırmasındaki karar verme probleminin AHS Tekniği kullanılarak çözümlenmesinde 3 adımlık bir süreç izlenmiştir. Adım 1'de karar verme problemini tanımlayacak şekilde karar elemanlarından oluşan bir karar hiyerarşisi kurulmuştur. Adım 2'de karar elemanlarının göreceli öncelik (önem, ağırlık) değerleri tahmin edilmiştir. Adım 3'de ise karar elemanlarının göreceli öncelik değerlerine göre, karar alternatiflerinin (ormanların işlevlerinin) genel öncelik değerleri ve sıralaması elde edilmiştir.

AHS'nin 1. adımındaki hiyerarşik modelin kurulması, en üst düzeye problemin genel amacının yerleştirilmesi ile başlamaktadır. Daha sonra alternatiflerin değerlendirilmesinde kullanılacak olan ölçütler

tespit edilmekte ve bu ölçütler hiyerarşik bir yapıda düzenlenmektedir. Bu hiyerarşide ölçütlerden oluşan bir düzey ve gerekirse her bir ölçütün alt ölçütlere ayrıldığı düzey veya düzeyler bulunur. Hiyerarşinin en alt düzeyine problemin karar alternatiflerinin yerleştirilmesi ile hiyerarşi oluşturma süreci tamamlanır. Sonuçta hiyerarşinin en üst düzeyi ile en alt düzeyi, aradaki düzeyler vasıtasıyla birbirleri ile ilişkilendirilmektedir.

AHS'nin 2. adımında hiyerarşinin farklı düzeylerindeki her bir elemanın (ölçütler, alt ölçütler, alternatifler gibi) göreceli öneminin veya öncelik değerlerinin belirlenmesi gerekir.

İzmir Pilot Araştırmasında, elemanların öncelik değerlerinin belirlenmesi işleminde “Sıralama (Ranking) Tekniği”nden yararlanılmıştır. Bu teknikte ölçütlere, göreceli önem derecelerine göre hüküm verilir ve daha sonra buna göre ölçütler sıralanır. Bu sıralama işlemi “dokuz dereceli ölçek” vasıtasıyla yapılmaktadır. Bu ölçekte; “1-zayıf oranda önemli”, “3-daba az önemli”, “5-orta derecede önemli”, “7-daba çok önemli” ve “9-aşırı derecede önemli” olarak kabul edilmekte ve “2, 4, 6, 8 değerleri” de orta değerler olarak kullanılabilir. Böylece ölçütlerin göreceli önem değerleri veya ağırlıkları her bir ölçüte verilen sıraya dayalı olarak hesaplanmaktadır.

Örneğin bir k karar vericisi j ölçütünün alt ölçütüne $r_{jk1}, r_{jk2}, \dots, r_{jkm}$ şeklinde bir sıralama verdiği kabul edilsin. Buna göre Sıralama Tekniğinde i alt ölçütünün göreceli ağırlık değeri olan W_{ji} değeri, aşağıdaki şekilde hesaplanabilir:

$$W_{ji} = \frac{\sum_k r_{jki}}{\sum_i \sum_k r_{jki}} \quad (i = 1, 2, \dots, m)$$

Bu şekilde elde edilen öncelik değerleri matrislere yerleştirilir. Böylece aşağıdaki şekilde bir öncelik değerleri matrisi elde edilir:

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \cdot & \cdot & \cdot & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \cdot & \cdot & \cdot & a_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{n1} & a_{n2} & \cdot & \cdot & \cdot & a_{nn} \end{bmatrix}$$

Burada,

A = Öncelik değerleri matrisi,

a_{ij} = Hiyerarşinin bir üst düzeyindeki elemana göre, i. elemanın j. elemana göre önemidir.

AHS Tekniğinin 3. ve son adımı ise, yukarıdaki öncelik değerleri matrislerinden faydalanarak, karar hiyerarşisinin en aşağı düzeyindeki elemanların (karar alternatiflerinin) en üst düzeydeki genel amaca göre genel öncelik değerlerinin belirlenmesidir. Bu aşamada hiyerarşilerdeki her bir düzeye ait elemanın öncelik değeri, bunun bağlı olduğu bir üst düzeydeki elemanın öncelik değeri ile ağırlıklandırılır. Sonuçta toplama işlemi en aşağı düzeydeki elemanlar için yapılarak karar alternatiflerinin öncelik değerleri hesaplanır.

3. MODEL OLUŞTURMA

İzmir Pilot Araştırmasındaki katılımcı anlayışla orman kaynaklarına ilişkin işlev önceliklerinin belirlenmesi probleminin çözümünde, ilk olarak bu problemi yansıtan bir karar hiyerarşisi kurulmuştur. Bu hiyerarşi Şekil 1'de sunulmaktadır.

Şekil 1, sadece hiyerarşinin temel elemanlarını göstermektedir. Hiyerarşideki ilgi ve çıkar grupları, ölçütler ve işlev grupları sayı ve çeşit olarak mutlak olmayıp, yer ve zamana göre değişebilecektir.

Buna göre hiyerarşinin en üst düzeyinde “karar probleminin genel amacı”, yani ormanların işlevlerine ait önceliklerin belirlenmesi amacı yer almıştır.

Hiyerarşinin 2. Düzeyinde ilgi ve çıkar grupları bulunmaktadır. İzmir Pilot Araştırmasında, ilgi ve çıkar grupları kapsamında 7 grup dikkate alınmıştır. Bunlar; Çevre ve Orman Bakanlığı Kuruluşu, Özel Sektör

Kuruluşları, Diğer Kamu Kuruluşları, Meslek Örgütleri, AR-GE Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Örgütleridir. Bu ilgi ve çıkar gruplarına ait temsilcilerin hükümleri çözümlenmelere dahil edilmiştir.

Düzyer 3'de yukarıdaki ilgi ve çıkar grupları kendi içlerinde alt gruplara ayrılmıştır.

Bunlardan Çevre ve Orman Kuruluşu; (1) Orman Bölge Müdürlüğü ve (2) İl Çevre ve Orman Müdürlüğü olmak üzere iki alt gruptan oluşmuştur.

Özel Sektör Kuruluşları; (1) Arıcılık ile İlgili İşletme, Dernek veya Birlikler, (2) Doğa Turizmi ile İlgili Seyahat Acenteleri, (3) Odun Dışı Bitkisel Orman Ürünleri Sanayi ve (4) Oduna Dayalı Orman Ürünleri Sanayi şeklinde dört alt gruba ayrılmıştır.

Diğer Kamu Kuruluşları; (1) Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğü, (2) DSİ Bölge Müdürlüğü, (3) İZSU Genel Müdürlüğü, (4) Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, (5) Milli Emlak Müdürlüğü, (6) Sağlık İl Müdürlüğü ve (7) Tarım İl Müdürlüğü halinde yedi alt gruptan oluşmuştur.

Meslek Örgütlerinin ise; (1) Çevre Mühendisleri Odası, (2) Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, (3) Turist Rehberleri Odası, (4) Maden Mühendisleri Odası, (5) Mimarlar Odası, (6) Orman Mühendisleri Odası, (7) Peyzaj Mimarları Odası, (8) Şehir ve Bölge Plancıları Odası ve (9) Ziraat Mühendisleri Odasından oluşan dokuz alt grubu bulunmaktadır.

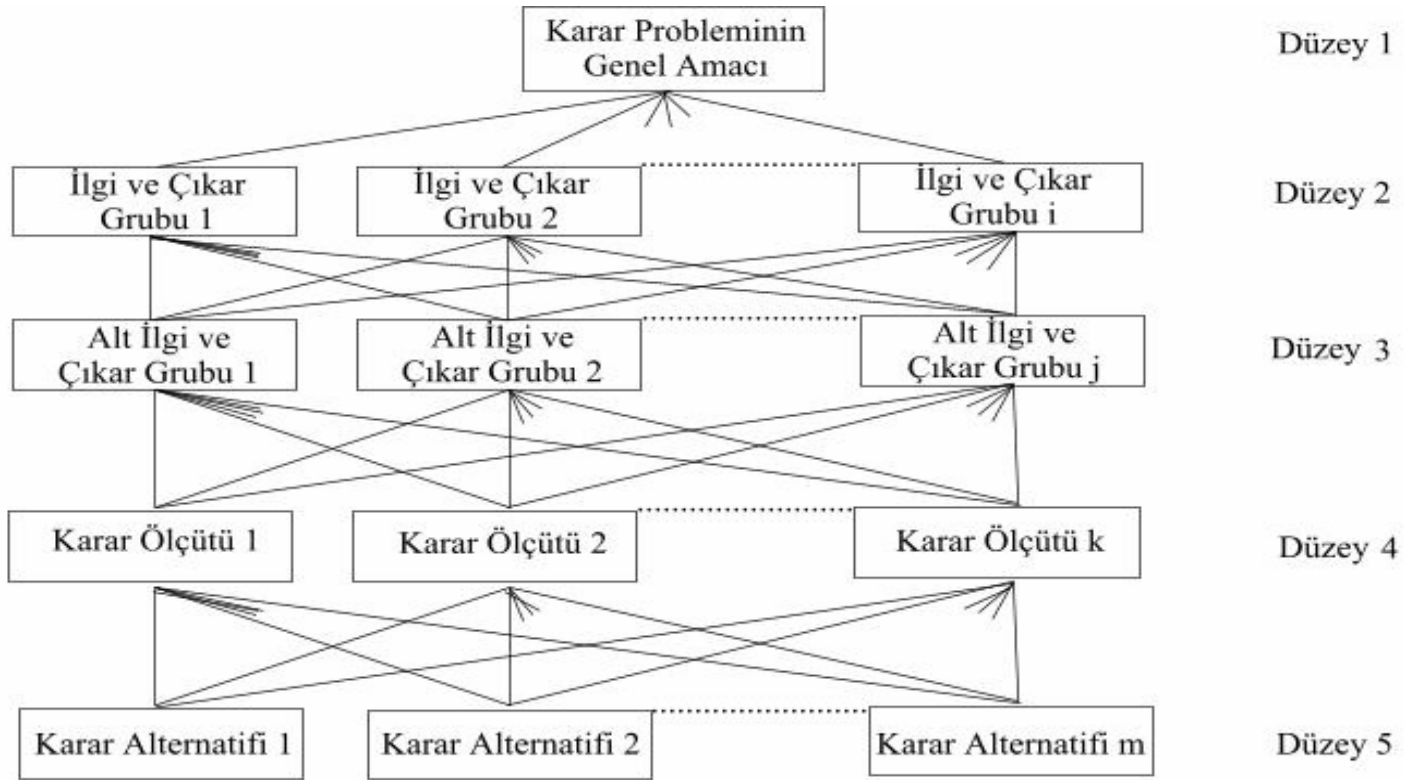
Buna karşın AR-GE Kuruluşları; (1) Ege Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, (2) Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve (3) Zeytincilik Araştırma Enstitüsü olmak üzere üç alt grup ile temsil edilmiştir.

Yerel Yönetimler ise; (1) Büyükşehir Belediyesi, (2) Belediyeler, (3) Orman İçi Köyler ve (4) Orman Kenarı ve Dışı Köyler şeklinde dört alt gruptan meydana gelmiştir. Öte yandan Sivil Toplum Örgütleri (STÖ'ler) ise; (1) Avcı Örgütleri, (2) Ekoturizm ile İlgili STÖ'ler, (3) Yerel Gündem 21 Çalışma Grupları, (4) Kooperatifler, (5) Ormanlık ile İlgili STÖ'ler, (6) Çevre, Tarım ve Hayvancılık ile İlgili STÖ'ler ve (7) Ticaret ve Sanayi ile İlgili STÖ'ler olmak üzere yedi alt gruba ayrılmıştır.

Hiyerarşinin 4. Düzeyi karar ölçütlerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda 11 ölçüt belirlenerek değerlendirilmeye alınmıştır. Bunlar; (1) Orman Bakanlığı Sistemine Parasal ve Finansal Katkı Sağlama Olanığı, (2) Beslenme Güvenliğine Katkı Sağlama Olanığı, (3) Doğal (Organik) Besin Üretimine Destek Sağlama, (4) Ormanların Korunmasına Destek Sağlama, (5) Kırsal Kalkınmaya Destek Sağlama, (6) İşlendirmeye Destek Sağlama, (7) Döviz Tutumuna Destek Sağlama, (8) Ormanlık Dışı Sektörlere Destek Sağlama, (9) Uluslararası Sözleşmeler Nedeniyle Öne Çıkma, (10) Ormanların Öneminin Bilinç Haline Gelmesi ve (11) Mesleğin Saygınlığına Güç Verme ölçütleridir (Geray, 2001).

Karar hiyerarşisinin 5. ve en alt düzeyinde ise ormanların işlevlerini temsil eden yedi karar alternatifini yer almıştır. Bunlar; (1) Çevresel İşlevler (Biyolojik Çeşitlilik, Erozyonu Önleme, Yaban Hayatı, İklim Düzenleme vb.), (2) Odun Hammaddesi Üretimi İşlevi (Yakacak Odun ve Yapacak Odun Üretimi), (3) Odun Dışı Bitkisel Orman Ürünleri Üretimi İşlevi, (4) Ot ve Yaprak Faydalanması İşlevi, (5) Turizm İşlevi (Av Turizmi, Ekolojik Turizm), (6) Suyun Niteliğini ve Niceliğini İyileştirme İşlevi ve (7) Rekreasyon İşlevi alternatifleridir.

Hiyerarşinin 2. Düzeyindeki ilgi ve çıkar grupları ile 3. Düzeyindeki alt ilgi ve çıkar gruplarının öncelik değerlerinin belirlenebilmesi için İzmir ilindeki orman kaynaklarının yönetiminden sorumlu karar vericilerden hüküm belirtmeleri istenmiştir. Bu doğrultuda İzmir Orman Bölge Müdürlüğünden 2 Orman Bölge Müdür Yardımcısı, Plan-Proje Şube Müdürü, Kadastro-Mülkiyet Şube Müdürü, Silvikültür Şube Müdürü, Amenajman Baş Denetçisi, Plan-Proje Şube Mühendisi, İşletme-Pazarlama Şube Mühendisi, Bergama Orman İşletme Müdürü, İzmir Orman İşletme Müdür Yardımcısı, Bayındır Orman İşletme Müdür Yardımcısı, Bornova Orman İşletme Şefi, Urla Orman İşletme Şefi ve İzmir Kadastro-Mülkiyet Şefi ile İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğünden Etüd-Proje Şube Müdürü, Etüd-Proje Şube Mühendisi, 2 Milli Park ve Av Yaban Hayatı Mühendisi ve ORKÖY Mühendisi ilgi ve çıkar gruplarının önceliklerine yönelik görüş belirtmişlerdir.

Şekil 1: Orman Kaynaklarına İlişkin İşlev Önceliklerinin Belirlenmesinde Kullanılan Hiyerarşik Yapı.
 Figure 1: Hierarchical Structure Used in Determining of Importance Values of Forest Functions.

Hiyerarşinin 4. Düzeyinde yer alan karar ölçütlerinin öncelik değerlerinin belirlenmesi işlemi, hem ilgi ve çıkar grupları ve hem de yukarıda sayılan karar vericiler tarafından yapılmıştır. Buna karşın her bir karar ölçütüne göre hiyerarşinin 5. ve son düzeyindeki alternatif işlevlerin öncelik değerlerinin belirlenmesinde ise, 16 sektör uzmanınca belirtilen hükümlerden yararlanılmıştır.

4. KARAR ELEMANLARININ ÖNCELİK DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ

Orman kaynaklarına ilişkin işlev önceliklerinin ortaya konulmasında, İzmir Pilot Araştırmasında kurulan AHS karar verme modeline göre aşağıdaki öncelik hesaplamalarının yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur;

Karar vericilerin hükümlerine göre karar hiyerarşisinin 2. Düzeyindeki ilgi ve çıkar gruplarına ait öncelik hesaplamaları,

Yine karar vericilerin hükümlerine göre karar hiyerarşisinin 3. Düzeyindeki alt ilgi ve çıkar gruplarına ait öncelik hesaplamaları,

Her bir karar verici ile ilgi ve çıkar grubu temsilcisinin hükümlerine göre karar hiyerarşisinin 4. Düzeyindeki karar ölçütlerine ait öncelik hesaplamaları,

Sektör uzmanlarının hükümlerine dayalı olarak her bir karar ölçütüne göre karar hiyerarşisinin 5. Düzeyindeki işlevlere ait öncelik hesaplamaları.

5. ORMAN İŞLEVLERİNİN GENEL ÖNCELİK DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ

İzmir Pilot Araştırmasındaki AHS Tekniği uygulamasının son aşaması, karar hiyerarşisinin en aşağı düzeyindeki elemanların (karar alternatiflerinin, orman işlevlerinin) en üst düzeydeki genel amaca göre genel öncelik değerlerinin belirlenmesidir.

Karar hiyerarşisinin en aşağı düzeyinde yer alan orman işlevlerinin bu hiyerarşinin en üst düzeyindeki genel amaca göre genel öncelik değerleri ve sıralamasını elde etmek ve böylece katılımcı bir anlayış ile kamu tercihlerini de dikkate alarak orman işlevlerinin önem ve önceliklerini belirlemek için, karar hiyerarşisinin her bir düzeyindeki öncelik takımlarını kombine eden bir sayısal hesaplama gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla ilk olarak, karar hiyerarşisinin her bir düzeyindeki her bir elemanın öncelik değerini kullanarak her bir düzey için öncelik vektörü ve matrisleri oluşturulmuştur. Sonrasında hiyerarşinin en aşağı düzeyinden en üst düzeyine doğru matris ve vektörler arasında çarpma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle, her bir düzeydeki elemanın öncelik değeri, bunun bağlı olduğu bir üst düzeydeki elemanın öncelik değeri ile ağırlıklandırılmıştır. Sonuçta toplama işlemi en aşağı düzeydeki elemanlar için yapılarak karar alternatiflerinin genel öncelik değerleri hesaplanmıştır. Böylece İzmir ili için, katılımcı bir anlayışla her bir orman işlevinin göreceli öncelik değeri ve orman işlevlerinin öncelik sıralaması elde edilmiştir.

İzmir Pilot Araştırmasında, katılımcı anlayışla orman kaynaklarına ilişkin işlev önceliklerinin belirlenmesi probleminin çözümünde elde edilen işlev öncelikleri ve önem sıralaması, sadece karar verme sürecine katılan Orman Kaynakları Yöneticileri, kamu, sektör uzmanları ve ilgi ve çıkar grupları için geçerli olacaktır. Nitekim karar verme sürecine katılan gruplar değiştikçe, orman işlevlerine ait önem ve öncelik sıralamasının değişmesi de ihtimal dahilindedir.

6. TARTIŞMA

Artık orman kaynakları yönetiminde, genel anlamda odun hammaddesine dönük plan ve uygulamalara öncelik veren anlayış yerine, toplumun değişen taleplerini, ihtiyaçlarını ve beklentilerini ortaya koymak suretiyle yönetim anlayışı hakim olmalıdır. Bu doğrultuda orman kaynakları yönetiminde yeni ve sağlıklı bir strateji oluşturmanın yolu, işlevlerin önem ve önceliklerinin katılımcı bir yöntemle ortaya konmasıdır.

İşlevlerin önem ve önceliklerinin belirlenmesi tüm ormancılık sistemine yeni ve sağlıklı bir yapı verme ve politika belirleme olanağı verecektir. İşlev öncelikleri, ödenek, personel, donanım, yatırım, araç, araştırma, geliştirme ve eğitim önceliklerinin belirlenmesine de ışık tutacaktır. Ancak böyle bir anlayışla başarılı bir orman kaynakları yönetimine ulaşılabilir. Bu bildiriye uygulama örneği olan İzmir Pilot Araştırmasının da gösterdiği üzere, AHS Tekniği, ilgili bölümlerde açıklanan özellikleri ile, katılımcı bir anlayışla orman işlevlerine ait önceliklerin belirlenmesi işleminde kullanılabilir bir tekniktir.

Katılımcı anlayışla gerçekleştirilen orman işlevlerinin önem ve önceliklerinin belirlenmesi işlemi, katılımcıların bu işlemin yapıldığı dönemdeki tercih, ihtiyaç ve beklentilerini yansıtacaktır. Bu nedenle katılımcıların orman işlevlerine verdikleri önem ve öncelikler değiştikçe, bu belirlemenin yeniden yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Anselin, A., Meire, P. M. ve Anselin, L., 1989: *Multicriteria Techniques in Ecological Evaluation: An Example Using the Analytical Hierarchy Process. Biological Conservation, Volume: 49, pp: 215-229.*
- Geray, U., 2001: *Ormancılık Kurumları (Ulusal Orman Pr. Rapor), Yayınlanmamıştır, 75 s.*
- Roper-Lowe, G. C. and J. A. Sharp, 1990: *The Analytic Hierarchy Process and Its Application to an Information Technology Decision. Journal of the Operational Research Society, Volume: 41, No: 1, pp: 49-59.*
- Saaty, T. L., 1977: *A Scaling Method for Priorities in Hierarchical Structures. Journal of Mathematical Psychology, Volume: 15, pp: 234-281.*
- Varis, O., 1989: *The Analysis of Preferences in Complex Environmental Judgements: A Focus on the Analytic Hierarchy Process. J. of Environ.l Management, Volume: 28, pp: 283-294.*
- Yılmaz, E., 1999: *Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Çok Kriterli Karar Verme Problemlerinin Çözümü. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü, DOA Dergisi, Orman Bakanlığı Yayın No: 127, DOA Yayın No: 16, Dergi Sayısı: 5, ISSN: 1300-8544, Sayfa: 95-122, Tarsus.*
- Yılmaz, E., 2004a: *Orman Kaynaklarının İşlevsel Bölümlemesine İlişkin Çözümlemeler. İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Ormancılık Ekonomisi Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 387 sayfa+Ekler, İstanbul.*
- Yılmaz, E., 2004b: *Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanarak Katılımcı Doğal Kaynak Planlaması. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 238, DOA Yayın No: 31, Teknik Bülten No: 22, Tarsus, 67 sayfa.*
- Yılmaz, E., 2004c: *Orman Kaynaklarının İşlevsel Planlaması. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 239, DOA Yayın No: 32, Teknik Bülten No: 23, Tarsus, 130 sayfa.*
- Yılmaz, E., 2005: *Bir Arazi Kullanım Planlaması Modeli: Cehennemdere Vadisi Örneği. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 253, DOA Yayın No: 37, Çeşitli Yayın No: 3, Tarsus, 131 sayfa.*
- Yılmaz, E., Ok, K. ve T. Okan, 2004: *Ekoturizm Planlamasında Katılımcı Yaklaşımla Etkinlik Seçimi: Cehennemdere Vadisi Örneği. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 237, DOA Yayın No: 30, Teknik Bülten No: 21, Tarsus, 56 sayfa.*
- Zahedi, F., 1986: *The Analytic Hierarchy Process: A Survey of the Method and Its Applications. Interfaces, Volume: 16, Number: 4, July-August, pp: 96-108.*

ORMANLAR, ODUN ÜRETİMİ VE ORMAN MÜHENDİSLERİ

Cantürk GÜMÜŞ
Kafk Üniv Artvin Orman Fak.

Avni Yücel ERYILMAZ
Kocaeli Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

ÖZET

Ülkemiz ormanları son 30 yıl içerisinde alan, ağaç serveti ve yıllık cari artım itibariyle önemli gelişme göstermiştir. Ülke ormanları alan olarak 1 milyon ha civarında artmış, verim düzeyi de iyileşmiştir. Nitekim 1980 yılı verilerine göre 20.2 milyon ha olan orman alanı 2005 yılı itibariyle 21 milyon hektarın üzerine; 927 milyon m³ olan ağaç serveti de yaklaşık 1.3 milyar m³'e çıkmış bulunmaktadır. Aynı dönemde birim alandaki ağaç serveti 45.9 m³'ten 61 m³'e, yıllık cari artım ise 27.7 m³'ten 36 m³'e yükselmiştir. Bu olumlu gelişmelerde kırsal alandaki nüfus azalması, doğal gaz ile kömür dışalımının ve bu anlamda izlenen enerji politikaları ve özellikle petrol türevi teknolojilerinin gelişmesi ve odunun yerine kullanılabilen birçok ürünün üretilmeye başlamasının öncelikli bir yeri bulunmaktadır. Ülke ormanlarının özellikle verim gücünün (hektardaki ağaç serveti) 61 m³'ten dünya ortalaması olan 100 m³'lere, yıllık cari artımın da 36 m³'lerden daha yukarı düzeylere çıkarılması olanaklıdır. Bunun için ormanlarımızda bakım önlemlerinin gerektiği gibi yapılması, ormanlarımızın herbir köşesine teknik anlamda girilmesi ve bakım yapılması gerekir. Bakım yapılması ile bir taraftan ormanlar iyileşecek, diğer yandan da gerçekleştirilecek üretim artışı ile sanayiinin ürün gereksinimi karşılanacak ve yılda yaklaşık 2 milyon m³ düzeyinde olan dışalım gereksiz hale gelecektir. Bunun yapılabilmesi için halen 20 bin hektar civarında olan orman mühendislerinin sorumluluk alanlarının 3-4 bin hektarlara düşürülmesi ve 5-6 bin yeni orman mühendisinin istihdamı gerçekleştirilmelidir.

1. GİRİŞ

Geçmiş yıllarda ülkemizin odun talebi ormancılığımız açısından temel sorunlardan birisi olmuştur. Orman Genel Müdürlüğü'nün oduna olan talebi karşılayamaması, bir taraftan odunun değerini (fiyatını) artırırken diğer yandan da bu durum yasa dışı yararlanmaları artırmış ve yaşanan tahriplerin bir sonucu olarak da Türkiye ormanları önemli bir daralma süreci yaşamıştır.

Günümüzde ise, odun talebi giderek azalmış ve günümüz odun talep düzeyi ormancılığımız için bir sorun değil; önemli bir fırsat durumuna dönüşmüştür. Odun üretimi ekonomik anlamda ormanın en önemli ürünü olmayı sürdürmektedir. Ormanın odun üretimi ya da doğrudan ekonomik göstergelerle ifade edilemeyen işlevleri dışındaki işlevleri kuşkusuz çok daha önemlidir. Bununla birlikte odun üretimi, odun talebinin karşılanması için oldukça önemlidir. Odun talebi karşılanamazsa ormanın diğer işlevlerinin üretilmesi de zorlaşacak ve yasal olmayan yararlanmaların artmasıyla birlikte ormanların tahribi sorunu yaşanacaktır. Bu nedenle planlı ve teknik anlamda odun üretimi konusu başlı başına önemlidir.

Bu bildiride ormanlarımızın geçmişten günümüze seyri, ormanlardan yapılan üretimin hikâyesi ortaya konacak ve gelinen noktada orman mühendislerinin yeri, bir bakış açısı ile irdelenecektir.

2. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ORMANLAR VE ORMANCILIK

Bir kaynak hakkında politika üretilmesi için, öncelikle o kaynağın durumunun bilinmesi bir zorunluluktur. Çünkü politikalar geçmiş bilinmeden, günümüzdeki durum, sorun ve öncelikler belirlenmeden oluşturulamaz. Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında da ülke orman varlığı hakkında sağlıklı bilgiler yoktu. Genelde orman varlığının çok az olduğu öngörüsü hâkim olmakla birlikte uzman görüşlerine dayalı bazı tahminler bulunmaktaydı. Osmanlı döneminde, 1910 yılında yapılan ilk tahminlere göre Osmanlı İmparatorluğu'ndaki orman alanı 8,8 milyon ha. olarak verilmektedir (Kutluk, 1948). Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, orman varlığının 10.5 milyon hektar civarında olduğu tahmin edilmiş bulunmaktadır (İstanbul, 1978; Osara ve ark., 1968).

Bu tahminlere göre oldukça az olduğu düşünülen ormanların korunması için sert önlemler alınmış ve bu önlemler arasında ormanların devletleştirilmesi dahi düşünülmüştür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kısıtlı miktarlarda olduğu düşünülen ormanlık alanlardan yararlanmak önemli bir sorundur. Çünkü ülke ormanlarına ulaşacak yol bulunmamaktadır. Ulaşımın kolay olduğu liman ve

demiryollarına yakın ormanların yapılan anlaşmalarla zaten yerli-yabancı şirketler tarafından özellikle Osmanlı döneminde olmak üzere kullanıldığını/yok edildiğini bilmeyen yoktur.

Bir taraftan ormanca fakir olunduğu inancı, diğer yandan da var olan ormanlara ulaşmada yaşanan sorunlardan dolayı 1960'lı yıllara kadar ülkemizin odun dışalımını yapan bir ülke konumundadır. Nitekim Osara ve arkadaşları tarafından ülkemiz ormancılığına bir yön vermek üzere hazırlanan raporda da (Osara ve ark., 1968) konu üzerinde durulmakta ve 1965'lere kadar ülke odun gereksiniminin önemli bir bölümünün dışalım ile karşılandığına işaret edilmektedir.

3. PLANLI DÖNEM VE YAŞANAN GELİŞMELER

Ülkemiz ormanları ile ilgili ilk sağlıklı veriler 1963 yılından itibaren toplanmaya başlamıştır. 1963 yılından itibaren amenajman planlarının yapılması amacını taşıyan veri toplama çalışmaları 1972 yılında tamamlanabilmiştir. Bilindiği gibi bu verilere ilişkin sonuçlar ancak 1980 yılında yayımlanabilmiştir.

1963 yılında başlayan veri toplama çalışmaları ile toplanan ilk verilerden hareketle 1968 yılında ülke orman varlığı ile ilgili yeni ve eski tahminlere oranla gerçeğe çok daha yakın tahminler yapılabildiği görülmüştür. Ülkemizde ormancılık politikasının oluşturulması amacıyla 1968 yılında FAO görevlilerine hazırlattırılan ve "Osara Raporu" olarak isimlendirilen (Gümüş, 2004) rapordan alınan bilgilere göre anılan yılda ülkemizde var olan 23 orman başmüdürlüğünün 9'unda yapılan veri toplama çalışmalarından hareketle yapıldığı anlaşılan tahminler sonucunda Türkiye ormanlarının daha önce zannedildiği gibi 10.5 milyon hektar değil; 17 milyon hektarın üzerinde olduğu anlaşılmıştır. Aynı raporda ağaç servetinin de sanılanın aksine oldukça fazla olduğu ve 731 milyon m³ civarında olduğunun tahmin edildiğine işaret edilmektedir (Osara ve ark., 1968).

Tablo 1: Osara Raporuna Göre 1968 Yılı Türkiye Orman Varlığı (Tahmin)

ORMAN ALANI		(%)	AĞAÇ SERVETİ (Milyon m ³)		
Koru	Normal	21	İbrelî	Normal	468
	Bozuk	27		Bozuk	65
Baltalık	Normal	15	Yapraklı	Normal	176
	Bozuk	37		Bozuk	22
TOPLAM		100	TOPLAM		731

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan tahminlerle birlikte ele alındığında ülkemizin ormanca hiç de fakir olmadığı, kendi gereksinimini sağlamak bir yana odun dışatımı bile yapılabileceği öne sürülmüştür. Bu gerçekten hareketle Türk ormancısı odun üretimi çabalarını yoğunlaştırmıştır. Ülkenin her tarafında odun üretimi büyük bir çaba ve özveriyle gerçekleştirilmeye çalışılırken bu çabaların önündeki en büyük engel yine ulaşım sorunu olmuştur. Ülkemizin 1940 öncesindeki yol durumu (Harita 1), incelendiğinde, o yıllarda il merkezlerini birbirine bağlayan yolların bile önemli bir sorun olduğu; birçok yerleşim yerine, il merkezine araba yolunun yapılmamış olduğu görülmektedir. Bu koşullar altında Türk ormancısı ulaşabildiği ormandan, olabildiğince fazla odun üretme çabası içerisinde olmuş ve kendisine verilen üretim hedefine (ETA) ulaşan mühendisler bu nedenle "başarılı mühendis" denmiştir. Ulusal bir dava gibi görünen üretim hedefinin bir parçası olarak gerçekleştirilen bu çabalar, öncelikle "daha fazla üretim" amacı taşıdığı için gençleştirme veya yeni orman yetiştirme ikinci planda kalmış; belki de birçok orman alanı Türk ormancısı tarafından tahrip edilmiştir.

1965–1980 döneminde ormancılar tarafından gerçekleştirilen odun üretimi her yıl giderek artan bir seyir göstermiştir. Aynı dönemde kırsal alanda yaşanan yasal olmayan yararlanmalar da hızlı nüfus artışı ile birlikte benzer bir gelişme göstermiştir.

Nüfus artışı ile artan yasal olmayan yararlanmalar; yakacak ve yapacak odun ihtiyacının karşılanması, giderek daha fazla tarım alanına ihtiyaç olmasından dolayı orman alanlarının tarım alanlarına dönüştürülmesi, nüfusa bağlı olarak artan hayvan varlığının yaptığı baskılar şeklinde temelde üç farklı biçimde gerçekleşmiştir.

Şekil 1: 1940 Öncesi Türkiye Yol Durumu (Düz çizgi: Karayolu, Kertikli çizgi: Demiryolu)

Kaynak: Trabzon-Erzurum Devlet Yolunu Yapımında Çalışan William Cramer'in Özel Arşivi

Bütün bu gelişmeler sonucunda ülkemiz odun üretimi 1980 yılında 36 milyon m³'e yükselmiştir. Aynı yılda yayınlanan Türkiye Orman Envanteri bilgilerine göre bu dönemde ormanlarımız yılda yaklaşık 28 milyon m³ artmaktadır. Bu durumda anılan yıl itibariyle ülke ormanlarından yapılan üretimin yıllık artımdan daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Türkiye'de Orman Kaynaklarının ve Odun Tüketiminin Yıllara Göre Gelişimi

Yıllar	1980	2000	2005
Orman Alanı (mil. ha)	20.2 (%25,9)	20.7 (%26,6)	21.2 (%27,22)
Ağaç serveti (mil.m3)	927	1 159	1 288
Birim alanda ağaç serveti (m3/ha)	46	56	61
Yıllık Artım (mil.m3)	28	32	36
Odun Tüketimi (mil.m3)	36	29	25
Nüfus (milyon kişi)	42.6	67.8	72.6
Kişi Başına Odun Tüketimi (m3)	0.84	0.43	0.34

Kaynak: OGM, 1980; URL-1, 2003; URL-2, 2006

Ülkemizde odun tüketiminin sadece nüfus ile bağlantılı olarak açıklanabileceğini düşünen yazarlar ve bilim adamları belki de haklı olarak 1980'li yıllarda büyük bir endişeye kapılmış ve nüfusun gelecek 30 yılda ikiye katlanacağını da dikkate alarak odun tüketiminin daha da artacağını tahmin etmişlerdir. Bu çevreler ülke ormanlarının çok büyük bir tehditle; yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu vurgulamışlardır.

Nitekim TEMA tarafından 1993 yılında yayınlanan "Orman, Ormansızlaşma, Toprak ve EROZYON" isimli eserde de bazı uluslararası kuruluşların 1970'li ve 1980'li yıllarda yayınladığı bilgiler esas alınarak Türkiye'nin en geç 2010 yılında tamamen çöl olacağı bildirilmektedir (Günay, 1993).

Tablodan da değerlendirilebileceği gibi 1980'li yılların başında yapılan bu tahminler gerçekleşmemiş ve ülkemizde odun talebi giderek azalan bir seyir izlemiştir. Halen de sürmekte olan bu azalış seyri başlıca 3 temel nedene dayandırılmaktadır (Gümü, 2004):

1. Kırsal nüfusun azalması ve hayvancılığın gerilemesi,
2. Ülkemizde izlenen enerji politikaları ve özellikle de doğalgaz dışalımını,
3. Odun yerine kullanılabilir mallarla ilgili teknolojinin; özellikle petrol türevi maddelerin geliştirilmesi.

ORMANLAR VE ODUN ÜRETİMİ İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Ormanlarımızla ilgili günümüzde yaşanan gelişmeler şöylece özetlenebilir:

Ormanlarımız yasal uyarınca tahrip olabilmektedir (1. madde, 2. Madde, turizm vb. tahsisler gibi)

Özellikle arazi değeri yüksek olan batı ve güney sahillerindeki ormanlarla, oransal olarak azalmakla birlikte orman köylerindeki yasal olmayan yararlanmalar sürmektedir.

Yasal ve eylemsel olarak ormanların bileşiminde de olumsuzluklar söz konusudur. Sözelimi meyve ağaçlarının orman sayılmaması, ormanlardaki meyve ağaçlarının yok edilmesi ile sonuçlanmakta, bu durum besin zincirinin halkalarını koparmakta ve orman ekosistemi bundan önemli ölçüde zarar görmektedir.

Oduna olan talep azalmaktadır.

Kırsal nüfusun azalmasıyla yasal olmayan yararlanmalar; talebin azalmasına da bağlı olarak planlı odun üretimi azalmaktadır.

Bütün bunların sonucunda (yaşanan tahriplere rağmen) ülke ormanları alan ve verimlilik (birim alandaki ağaç serveti) yönlerinden artmaktadır.

Ülke ormanlarında gerekli bakım yapılamamaktadır (URL-3,2004).

Ülkemiz her yıl 250-300 bin dolar odun dışalımını yapmaktadır (URL-3,2004).

5. NE YAPILMALI?

Görüldüğü gibi ülkemiz ormancılığı açısından yaşanan birçok olumsuzluğa rağmen, oduna olan talebin azalması, talebin ağaç serveti artımının çok altında kalması, kırsal alanda orman tahriplerinin azalması gibi son derece önemli bir döneme girilmiştir.

Bu dönemde karşılaşılabilecek en önemli olumsuzluk, doğal gaz konusunda yaşanabilecek olası bir kriz olabilir. Bunun dışında yukarıda sözü edilen olumsuzlukların ortadan kaldırılması için yeni politikalara gereksinim duyulmakta olup, bunun için uygun bir ortam vardır. Bu anlamda her şeyden önce ulusal ormancılık politikası amaçlarının net bir şekilde ortaya konması gerekliliği bulunmaktadır. Anayasada da yer aldığı gibi orman varlığının korunması ve geliştirilmesi amaçları ayrıntılı olarak ele alınmalı, orman alanlarının nereye kadar genişlemesi gerektiği, arazi sınıflandırması ve ekonomik planlamalarla belirlenmelidir.

Ülkemiz ormanlarında yer alan 61 m³/ha ağaç serveti verimliliğinin dünya ortalaması olan 100 m³/ha düzeyine çıkarılması öncelikli bir amaç olarak değerlendirilmelidir. Birim alandaki ağaç servetinin Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde 300 m³/ha'a yakın olması ülkemiz için böyle bir hedefin akılcı olacağını göstermektedir. Bunun yanında ağaç serveti artımının da yıllık 36 milyon m³ düzeyinden 50 milyon m³ düzeylerine çıkarılması, bir ulusal amaç olarak benimsenmelidir. Bunlarla birlikte ormanların niteliğinin ve bileşiminin geliştirilmesi, biyolojik çeşitliliğin artırılması gibi zenginlikler de öncelikli amaçlar arasında yerini almalıdır.

Bütün bunların gerçekleştirilmesi için ormancılık örgütünün yeniden ele alınması; yeni ve çağdaş bir anlayışın benimsenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda orman işletmeleri kapatılmak suretiyle örgütün küçültülmesi yerine, gereksiz organların ortadan kaldırılması düşünülerek işletmelerin sorumluluk alanlarının küçülmesi sağlanmalıdır. Orman mühendislerinin sorumluluk alanlarının 20000 hektarlardan en fazla 5000 hektar olacak şekilde düşürülmesi sağlanmalıdır. Avrupa ülkelerinden Fransa'da 1200, Almanya'da 2600 hektar olan (Gümüş, 2004) işletme büyüklükleri değerlendirildiğinde ülkemizde bir orman işletme şefinin 20000 hektarlık alanda istenen çalışmaları yapabilmesinin olanaklı olamayacağı görülür.

Böyle bir örgütlenmeye gidilebilirse ormanlarımızın bakımı gerçekleştirilebilir, böylece ağaç serveti ve artımı olanakları gelişir, üretim artar ve dışarıya da ihtiyaç kalmaz. Orman Bakanı'nın bu konuyla ilgili olarak "Türkiye yaklaşık 250-300 milyon dolarlık odun ithalatı yapıyor. Sizin hammadde ihtiyacınızın önemli bir kısmı dışarıdan ithalatla karşılanıyor. Bizim ormanlarımızda yapmamız gereken bakım hizmetlerini zamanında yaparsanız sizin hammadde ihtiyacınızı karşılarız. Ama şu andaki imkansızlıklar ve organizasyon bozukluklarından dolayı bu olamıyor (URL-3,2004)" şeklindeki ifadesi bir çaresizliği yansıtmakla birlikte, cümlede sözü edilen "imkansızlık" ifadesi yerinde görülmemektedir. Çünkü, yapılacak organizasyon değişikliği ve fazladan 5-6 bin orman mühendisinin işlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilecek bakım ve bakımlarla sağlanacak üretim artışları ile ülkemizin dışarıdan aldığı oduna ihtiyacı kalmayacaktır. Böylece 250-300 milyon dolar ülkemizde kalacak ve "imkansızlık" sözcüğü gerekliliğini yitirecektir.

KAYNAKLAR

- GÜMÜŞ, C., 2004: *Ormanlık Politikası Cilt-I, KTÜ Orman Fakültesi Yayını, Genel Yayın no: 216, Fakülte Yayın no: 34, 444 s., Trabzon.*
- GÜNAY, T., 1993: *Orman, Ormansızlaşma, Toprak ve EROZYON, Yayınları, Y. no: 1, 58 s.,*
- İSTANBULLU, 1978: *Türkiye’de Devletten Başkasına Ait Ormanların İdare ve İşletilmesi Üzerine Araştırmalar, İ.Ü.Orman Fakültesi Yayını, İ.Ü. Yayın no: 2485, Orman Fakültesi Yayın no: 263, İstanbul.*
- KUTLUK, H., 1948: *Türkiye Ormanlığı İle İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923), Osmanbey Matbaası, İstanbul.*
- OGM, 1980: *Türkiye Orman Envanteri, Orman Genel Müdürlüğü Yayını, Sıra no: 13, Seri no: 630, Ankara.*
- OSARA, N.O., RYDBO, F., VAKOMİES, P.J., 1968: *Türkiye Milli Ormanlık ve Orman Sanayi Ana Hatlarını Hazırlamakla Görevli Heyetin Rapor Taslağı, FO:SF/TUR/26/Draft, 102 s., FAO, Roma.*
- URL-1 ÇOB, 2003: <http://www.ogm.gov.tr/sahalar/ülke/listele.asp>
- URL-2 ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 2006: http://www.ogm.gov.tr/orm_var.htm
- URL-3: <http://www.cevreorman.gov.tr/konusmalar/1906041.doc> ÇEVRE VE ORMAN Bakanı Osman Pepe’nin Türkiye’de Endüstriyel Orman Plantasyonlarının Geliştirilmesi İstişare Toplantısında Yaptığı Konuşma 19 Haziran 2004 – Kocaeli

AB İLE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN ORMAN ÜRÜNLERİ ESASLI SOSYO-EKONOMİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM OLANAKLARI

K. HÜSEYİN KOÇ AHMET KURTOĞLU E.SEDA ERDİNLER
ÖZGÜR KUŞÇUOĞLU

İ.Ü.Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü

ÖZET

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık için başvurusu ile başlayan "AB ile Tam Üyelik Süreci" 1996'da gümrük birliği uygulaması ile teknik ve ekonomik anlamda yeni bir boyuta ulaşırken, 3 Ekim 2005'de çerçeve belgesinin onaylanması sonucu müzakerelerin resmi olarak başlatılması ile hukuki anlamda "yolun sonunun görünmesini" belki de "sonun başlangıcına ulaşılmasını" sağlamıştır. Artık Türkiye ile AB ilişkileri tam üyelikle sonuçlansa da sonuçlanmasa da bu süreçte yeni fırsatların ve kaynakların ya da riskler ve bedellerin hızlı bir şekilde oluşması beklenmektedir. Bu çalışmada AB'nin Ormanlık ve Orman esaslı ürünlere bakış şeklinin ve özellikle Avrupa Komisyonu Koordinatörlüğünde geliştirilen Vizyon 2030 belgesinin incelenmesi, Türkiye Ulusal Ormanlık Programının ortaya koyduğu hedeflerin ve Türkiye Orman Ürünleri Endüstrisinin değerlendirilmesi, tam üyelik sürecinde ortaya çıkabilecek sosyo-ekonomik sorunların tartışılarak çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: AB, Ormanlık, Türkiye Orman Ürünleri, Vizyon 2030

1.GİRİŞ

AB'de orman ürünleri, özellikle 1940'lı yıllardan itibaren endüstriyel bir boyuta doğru hızla ulaşırken, başta teknolojik ilerlemeler olmak üzere, standardizasyon, kalite, insan sağlığı, çalışma güvenliği ve çevresel değerler açısından da sürekli gelişim göstermiştir. Bu gelişimi belirli bir stratejiye doğru zorlayan faktörlerin başında yasal düzenlemeler gelirken, dernekler, birlikler ve gönüllü kuruluşlar da sürecin etkinliğini hızlandırmışlardır. Türkiye ise Cumhuriyetten bu yana gerek yasal dayanakları, gerekse birlik dernek gibi toplumsal kurumlar bu süreci sistemli bir şekilde geliştirememiştir. Bugün Türkiye, AB'de etkin olan orman endüstrisine yönelik eğilim, strateji ve politikalar ve belki de bu politikaların da bir yansıması olarak, önemli riskler üstlenmiştir. Bu riskler elbette Türk toplumuna ve ormanlık camiasına yeni önemli sosyo-ekonomik sorunlar olarak yansıtacaktır.

2000'li yıllara gelindiğinde Avrupa; orman ürünleri endüstrisinde ileri teknolojiyi etkin bir şekilde kullanan ve yönlendiren, çevreye ve insan sağlığına olumsuz etkisi kabul edilebilir tolerans sınırları içerisindeki ürünleri üreten ve geliştiren bir görünüme sahiptir. Bu yapıya uymayan ya da gelecekle ilgili risk oluşturan kuruluşlar yaşam alanlarını Avrupa ülkelerinin dışına taşımak zorunda kalmıştır. Cafer'e (2006) göre orman ürünleri için de AB yolları taşlıdır. Bugün Türkiye orman endüstrisinde ileri teknoloji uygulamalarının yaygınlaşmaya başlamasının yanında, teknoloji kullanım etkinliğinin kolayca tartışılabileceği, geleneksel üretim yapısının ağırlığını koruduğu, çevre ve insan sağlığı açısından üretim ve kullanım sürecinde riskler oluşturan ürünlerin önemli bir çoğunluk oluşturduğu, nispeten düşük katma değerli ürünlere odaklanmış görünümündedir (Kurtoglu ve ark. 1995/2000, Koç ve ark.1997). Türkiye ve AB arasında orman endüstrisi açısından bu iki farklı görünümün varlığı kabul edilirse bu durumda uyum sürecinde ciddi sorunların yaşanması olasılığına karşılık problemler tartışılarak çözüm yolları araştırılmalıdır.

2.AVRUPA BİRLİĞİNDE ORMANCILIK VE ORMAN ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ

2.1 SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU VE GENEL GÖRÜNÜMÜ

AB, ormanlık ve orman esaslı sektörünü oldukça önemli bir sektör olarak değerlendirmekte ve bunu kendi resmi dokümanlarına yansıtmaktadır(FTP, CEI, CEPI ve EFI 2006). Bu değerlendirmenin temel dayanakları ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Sektörde üretilen ürünler ve hizmetler sürekli gelişmeye ve sosyal iyileşmeye katkı sağlamaktadır. Sektör, AB imalat sektöründe yaratılan katma değerın %8'ine sahiptir. Avrupa karasal alanınının 1/3'ü ormandır. Orman kaynakları sürekli genişlemekte ve yenilenmektedir. Sektör, özellikle kırsal alanda ve KOBİ' de yoğunlaşan 3–4 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. Orman ürünleri firmaları arasında dünya lideri firmalar Avrupa'da yer almaktadır. AB orman ürünlerinde global teknoloji gelişmelere ve uluslararası araştırmalara liderlik etmektedir.

Avrupa'da ormancılık sektörü, mevcut malzeme ve ürün yelpazesi, rekreasyonel faaliyetler ve ormandan elde edilen diğer hizmetleri de sağlayan çok yönlü (mülfonksiyonel) bir sektör olarak değerlendirilmektedir. Ormancılık ve orman esaslı endüstri, Avrupa'nın farklı kısımlarında çok farklı roller ve yoğunlaşmalar göstermektedir. Avrupa'daki orman alanı, yılda yaklaşık 0,5 milyon hektar artarak, sürekli gelişmektedir. AB'ye en son katılan ülkelerin katkısının ticari değeri yüksek olan ormanlar açısından %25 civarında olduğu ve bu ülkelerin özellikle pazar yapısı açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Avrupa ormanları uzun zamandır, diğer kıtalardan farklı olarak sürdürülebilir bir tarzda yönetilmiştir. Tüm ormanları erişilebilir durumdadır. AB ülkelerindeki orman ürünleri sektörü özellikle son yıllarda (20 – 30 yıl) ulusal olmaktan çıkarak Avrupa boyutlu olmuştur. Buradan da global dünya ölçeğinde bir endüstri olma yolunda ilerlemektedir. AB'nin 25 üye ülkesiyle orman ürünleri üretimi ve ihracatıyla ilgili görünüm tablo 1' de özetlenmiştir. Dünya orman varlığının sadece %5' ine sahip olan Avrupa, dünya orman esaslı üretimin %25 ila 30' una sahiptir. Avrupa' dan daha geniş orman varlığına sahip bölgelerdeki (Rusya, Amerika vb.) üretim kapasitesinin artmasıyla birlikte, orman ürünleri endüstrisinde rekabetin gittikçe daha da artacağı beklenmektedir. Zira bu ülkeler dünya orman varlığının tek başına %25'inden fazlasına sahiptir.

Tablo 1: Avrupa Birliğinin Dünya Orman Ürünlerindeki Yeri

Ürün Çeşidi	Dünya Üretimi (milyon)	AB'nin payı %	AB'nin net ihracatı (milyon)
Yuvarlak Odun	1600 m ³	20	-25 m ³
Selüloz	185 ton	25	-6,5 ton
Geri dönüşümlü kağıt	200 ton	30	2,5 ton
Kağıt	340 ton	30	8,5 ton
Kereste – Doğrama	405 m ³	25	5,5 m ³
Ahşap levha	200 m ³	30	0,5 m ³

Avrupa kökenli üç orman endüstri işletmesi, dünyanın selüloz ve kâğıt üreticisi ilk 10 işletme arasında yer almaktadır. Aynı durum kereste ve doğrama endüstrisi için de geçerlidir. Birçok büyük ahşap levha işletmeleri Avrupa'dadır. AB, orman ürünleri alanında teknolojik lider durumundadır. Yeni teknolojik gelişmeler (makina ve kimyasal uygulamalar) ilk olarak Avrupa'da test edilmektedir. Ancak, bunun tüm teknolojik alanlar için doğru olduğu elbette söylenemez. Orman esaslı sektörün teknolojik düzeyinin iki boyutu vardır. Birincisi, tedarik ve üretim için makine, kimyasal ve araçların gelişimidir. Diğer boyut ise, ormanların yönetimi ve endüstriyel kullanım için hammadde tedariki, üretim alanlarının kurulması, yönetilmesi ve ürünlerin geliştirilmesi için gereken teknolojik yetkinliktir.

Avrupa orman kökenli sektör araştırmaları, özellikle temel araştırmalar, çoğunlukla enstitü ve üniversiteler tarafından yürütülmektedir. İşletme esaslı araştırmalar, temel olarak ürün gelişimine yöneliktir. Bazı alanlarda, araştırma yapısında bozulmalar olmasına rağmen, AB bu alanda rakiplerine göre daha iyi durumda olduğunu düşünmektedir. Ayrıca AB'nin ormancılık ve odun döngüsündeki araştırma yeteneklerini daha iyi entegre edebilme gibi bir üstün yanı da gözükmektedir.

2.2. AB İÇİN ORMANCILIK GELECEĞİNİ BELİRLEMEDE ETKİLİ OLACAK ÖNEMLİ KONULAR

AB, ormancılık ve orman ürünleri sektörünün geleceğini belirlemede dikkate alması gereken önemli konuları aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

İklim değışikliğinin ve olumsuz etkisinin azaltılmasında topluma destek olmak.

Sürdürülebilir orman yönetimi sürecinde bir yandan ormandan çok yönlü yararlanmaya destek olmak, biyoçeşitliliği korumak, diğer yandan da kendi kendini yenileme özelliğine sahip odun hammaddesinin bulunabilirliğini güvence altına almak.

Endüstrinin enerji kullanma yeteneğini artırmanın yanında ürün ve enerji için orman biyokütlesinin kullanımında ekonomik ve çevresel dengeyi oluşturmak.

Toplumsal ihtiyaçlardaki değişime yanıt verecek ürün ve hizmetlerin sağlanması.

Geri dönüşümlü, yeniden kullanılabilen ve biyoenerjiye dönüştürülebilen ürünlerin tasarlanması ve geliştirilmesi.

Üretim proseslerinde yenilik yaratarak bu sektördeki sermaye yoğunluğunun önemli düzeyde azaltılması ve üretim esnekliğini artırılması.

Aracıların, dağıtıcıların, gittikçe artan baskısını göğüslemek.

Teknoloji esaslı ve büyük kaynak kullanımı gerektiren yapıdan, insan bilimini de içeren, bilgi esaslı yapıya yönelmek ihtiyacı.

Diğer bölgelerden kaynaklanan yeni rekabet koşullarına karşılık vermek.

Toplumdaki genç yeteneklerin sektöre ilgi duymasını sağlamak.

“Ormanların Sürdürülebilir Yönetimi” kavramı ilk kez 1992 RIO Birleşmiş Milletler konferansında politik ajandaya girmiştir. Daha sonra Lizbon stratejisi olarak Avrupa kendisine önemli hedefler koymuştur. Bu hedeflerden en önemlileri 3 stratejik alanda toplanmaktadır. Bunlar, ekonomik büyüme, sosyal bütünleşme ve çevresel teknolojilerde liderliktir. Lizbon stratejisi 2004 değerlendirmesi sonucunda, Avrupa'nın rekabet ettiği bölgelerle arasındaki açıklığın gittikçe arttığı ve bu nedenle belirlenen stratejilerin daha da önem kazandığı değerlendirilmiştir.

1987 Brundtland Raporu, sürdürülebilir gelişmeyi şöyle açıklamaktadır. Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek neslin ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini tehlikeye atmadan, karşılayan gelişmedir. Avrupa sürdürülebilir gelişme stratejisinde sürdürülebilirliği, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan çoklu ekonomik-çevresel ve sosyal faydaları sağlayabilme olarak tanımlamaktadır. Ormanlık sektörünün başlıca yenilenebilir kaynaklara sahip olması nedeniyle, Lizbon, Gotenburg ve Barcelona'daki ortaya konan hedefleri yerine getirmek için anahtar bir role sahip olduğu düşünülmektedir(CEPI 2006).

2.3 ORMAN ESASLI SEKTÖR İÇİN FIRSATLAR VE VİZYON 2030

AB, sürdürülebilir bir Avrupa'ya yönelik olarak bugünün orman esaslı sektörü için çok önemli gördüğü fırsatları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Ormanların rekreasyon ve bioçeşitliliği koruma gibi fonksiyonları ile yenilenebilir hammadde sağlaması arasında bir denge kurmak.

Özellikle ağaçlandırmalar yoluyla yenilenebilir kaynakların uygunluğunu artırma ve odun esaslı malzemelerin bulunabilirliğini güvence altına almak.

Tüketiciler tarafından önerilen yüksek katma değerli ürünlerin payını artırmak.

Yenilenemeyen malzemeleri, orman esaslı yenilenebilir malzemelerden elde edilen yeni ürünlerle ikame etmek.

Odun kökenli ancak kimyasal işlemlerden geçmiş ürünler (yeşil kimyasallar) elde etmeye yönelik faaliyetleri geliştirmek.

Doğal yollarla enerji üretiminin (yeşil elektrik, biyoyakıt, biyoenerji) esas üreticisi haline gelmek.

Diğer sektörlerle işbirliği sağlayarak, bilinen teknolojileri kullanarak süreç ve ürün gelişiminde avantaj sağlamak.

Orman ürünleri Avrupa'da, ekonomik büyüme, sürdürülebilir bir toplum ve toplumsal refaha katkıda bulunmak gibi çok sayıda fırsata sahip olarak algılanmaktadır. Sektörün bu fırsatlara sahip olmanın avantajını kullanarak biyolojik kökenli ekonomiye dönüşüme de liderlik edebileceği düşünülmektedir. Ormanların kaynak olarak daha iyi kullanılması için; “yeni orman yönetim projelerinin geliştirilmesinde gerekli potansiyelin varlığı, hammadde odun tedarikinde optimal yarar sağlayacak planlamaların yapılabilirliği, gittikçe artarak şehirleşen toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak rekreasyonel çalışmaların geliştirilebilmesi, orman biyokütlesinin değişik amaçları için üretilebilirliği, odun ve odun esaslı ürünlerin inşaat sektörünün bir parçası olması, pazar paylarının hızla artması, mevcut yapıların yenilenmesi ve yeni yapılar için kolay kullanımlı ve yüksek kalite çözümler sağlayabilmesi, tüketiciye Avrupa mobilya ve dekorasyon sektöründe kullanıcı dostu ve yüksek kaliteli yaşam çözümleri sunabilme olanağı gibi” çok çeşitli fırsatların varlığı üzerinde durulmaktadır.

AB orman esaslı sektör için 2030 yılına kadar vizyonunu aşağıdaki gibi belirlemiştir.

Sürdürülebilir toplum için anahtar rol oynamak.

Yenilenebilir orman kaynaklarının yaygın kullanımını besleyen rekabetçi, bilgi tabanlı bir endüstriye sahip olmak.

Biyolojik esaslı, müşteri odaklı ve küresel rekabet gücüne sahip bir Avrupa ekonomisi kapsamında, toplumsal sorumluluğu güvence altına alma çabası içerisinde olmak (FTP, CEI, CEPI ve EFI 2006).

Bu vizyon Avrupa'nın ekonomi, toplum ve çevre açısından sürekli olarak önemli tartışmalara açık olacağı gerçeğine odaklanmıştır. Bu çerçevede özellikle "İklim değişikliğine artan ilgi, orman kaynaklarının daha sürdürülebilir yönetimi ve kullanımı ihtiyacı ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına olan ihtiyaç ve müşteri / tüketici tabanı ve beklentilerindeki sürekli değişim" üzerinde durulmaktadır.

AB, sürdürülebilirliğin temel bileşenleri olan "ekonomik büyüme, sosyal yarar ve çevresel performans" kavramlarının bütünleştirilmesinin mümkün olduğunu, doğa tarafından yaratılan hammadde üzerine kurulu olan ormancılık sektörünün bu konuda başarılı olabilmek için çok özel bir duruma sahip olduğunu düşünmektedir. Bu çerçevede gelecek yıllardaki, politik, ekonomik, çevresel ve sosyal belirsizlikleri dikkate alarak, sektörün çok değişik konu ve tartışmalarla karşı karşıya kalacağını bu nedenle mevcut ve potansiyel fırsatları kullanabilmek ve rekabet edebilmek için kendi yetenek ve yaratıcılığını kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Bu konuda mevcut stratejik ve ekonomik birliklerin, toplumsal kuruluşlardan sağlanacak desteğin, endüstrinin yenilik ve yaratıcılık gücünün önemi vurgulanmaktadır.

AB ormancılık sektörünü yeni bir oluşuma dönüştürmek için bu vizyonu belirlediği, 2030'a çok uzun yıllar var gibi görünse de, bu oluşumun uzun dönemli ve devam eden bir süreç olacağı belirtilmekte ve vizyonun anlaşılabilirliği için bazı stratejik amaçlara ulaşılması gerektiği belirtilmektedir. Bu stratejik amaçlar:

Orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve çok yönlü talepleri karşılamak.

Enerji ve ürün için orman biyokütlesinin kullanım ve uygunluğunu artırmak.

Enerji tüketimini azaltan zeki ve verimli üretim süreçlerinin geliştirilmesi.

Değişen pazar ve müşteri ihtiyaçları için yenilikçi ürünlerin geliştirilmesi.

Yüksek verimli, iyi yapılanmış araştırma kurumlarını içeren daha etkin yaratıcı bir sistem kurmak.

Sektörün bilimsel derinliğini artırmak.

Öncelikle ihtiyaçları karşılayacak nitelikte eğitim ve öğretim programları oluşturmak.

Halkla ve siyasilerle iletişimi iyileştirmek.

2.4 VİZYON 2030'UN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ VE TEKNOLOJİ PLATFORMU

Vizyonun gerçekleştirilmesine yönelik bir teknoloji platformu oluşturulmuştur. Bu platformun aşağıdaki alanlarda bir katalizör görevi görmesi ve çalışmaların hedeflerle uyumunu sağlaması amaçlanmıştır. Bu alanlar; işletme yapıları ve modeller, politikalar ve diğer politik çerçeveler, teknolojik gelişmeler ve araştırmalar, eğitim, öğretim ve birliklerdir. Bu alanlarda yoğunlaşmanın vizyonun tam olarak anlaşılmasına, sektörün rekabet edebilirliğinin güçlenmesine yönelik olarak potansiyel fırsatları da kullanarak avantaj sağlayacağı düşünülmektedir (FTP, Eubusiness 2006).

3. TÜRKİYE ORMANCILIK VE ORMAN ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ

3.1 TÜRKİYE ULUSAL ORMANCILIK PROGRAMI (2004-2023)

Türkiye 2004 yılında "Ulusal Ormancılık Programını" hazırlayarak sunmuştur. Bu programla; "ormancılık konularının sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde geniş bakış açısıyla ele alınması, toplumda ve ormanlardan beklentilerde oluşan değişimlere ve gelişimlere yeterli dikkatin sağlanması, politika ve stratejilerin katılımcı olarak hazırlanması, uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için uygun kurumsal kapasitelerin ve mekanizmaların oluşturulması, orman-halk ve diğer sektörler arasında uyum ve bağlantıların geliştirilmesi, ormanların yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişiminin ülkenin dengeli ve sürdürülebilir kalkınması açısından, toplumda ve ilgi gruplarında bilinçlenmenin, ilginin, katılım, katkı ve desteklerin güçlendirilmesi, ormanlardan çok yönlü faydalanmanın orman içi ve bitişiğinde yaşayan gerçekten yoksul ve ormana bağımlı orman köyleri halkının yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi, ormancılık çalışmalarına, ulusal ve uluslararası finans kaynaklarından azami katkının sağlanması" olarak sıralanmaktadır. Hazırlanan Ulusal Ormancılık Programı iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ormancılığımızın mevcut durumunun genel değerlendirmesi, ikinci bölümde ise ulusal ormancılık ilkeleri, amaçları, politikaları, bu politikaların gerçekleştirilmesi ve amaçlarına ulaşmak için izlenecek stratejiler ve ulusal eylem programı (2004–2008 dönemi) yer almaktadır.

Ulusal ormancılığımızın temel amacı: “Ülkemiz orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ile, toplum refahına ve ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına optimum katkılarının sağlanması” şeklinde belirlenmiştir. Ana amaçlar ise ormanların korunması, geliştirilmesi ve faydalanma şeklinde özetlenebilir. Koruma; “ormanların, alanlarının, biyolojik çeşitliliğinin ve doğal yapılarının muhafazası, biyotik ve abiyotik zararlara karşı korunması”, geliştirme; “ormanların geliştirilmesi, orman dışındaki uygun alanlar üzerinde orman tesisi ile, orman alanlarının genişletilmesi”, faydalanma amacı ise; “ ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel çok yönlü faydaların (odun ve odun dışı orman ürünleri, sosyal-kültürel, koruyucu, çevresel fonksiyonlar, yerel toplulukların yaşam şartlarının iyileştirilmesine katkı vb.) yerel, ülkesel ve küresel düzeylerde, sürdürülebilir olarak sağlanması, bakıca paylaşımı ve toplum yararına faydalanılması” şeklinde özetlenmektedir.

Ana politikası ise: “Ormanların, ekosistem yönetimi yaklaşımı çerçevesinde işlevsel (çok işlevli/amaçlı) yönetimi, ormancılık faaliyetlerinin, orman teşkilatı ile diğer ilgi gruplarının katılımı ve işbirliği ile, havza bazında entegre olarak planlanması ve uygulanması” olarak tanımlanmış ve bu politika çerçevesinde; (i) ekosistem yönetiminin geliştirilmesi; (ii) orman kaynaklarının işlevsel (çok amaçlı/işlevli) yönetiminin geliştirilmesi; (iii) katılımcılık, (iv) eşgüdüm ve entegrasyonun (kurum içi ve diğer kurumlarla) geliştirilmesi konularına odaklanılması gerektiği kabul edilmiştir.

Ulusal Ormancılık İlkeleri; “sürdürülebilirlik, biyolojik çeşitliliğin korunması, çok fonksiyonlu (işlevsel) yönetim/faydalanım, katılımcılık, toplum yararı-faydaların hakça paylaşımı, yerel halkın haklarına saygı, kültür ve geleneklerinin korunması ve geliştirilmesi, şeffaflık, sektör içinde ve diğer sektörler ile eşgüdüm, işbirliği, entegrasyon, verimlilik/maliyet etkenliği, küresel sorumluluk”tur(OGM, 2004).

3.2. TÜRKİYE’DE ORMAN ÜRÜNLERİNİN DURUMU

Türkiye orman alanları, 21.1 milyon hektar ile toplam karasal alanının % 26’sını oluşturmaktadır. Yıllık odun üretimi yaklaşık 13.5 milyon m³ tür. Bu miktarın %55-60’ı endüstriyel odun, geri kalanı yakacak odundur. Devlet ormanlarından yapılan üretim özellikle kalite olarak talebi karşılamaktan uzak olup, tomruk arz açığı ithalat yoluyla giderilmektedir. 1.5 – 2.0 milyon m³e ulaşan yıllık yuvarlak odun ithalat miktarının yaklaşık 1/3’ü kaliteli odun olmaktadır. Diğer önemli bir arz kaynağı da özel sektör olup, kavak ve diğer hızlı gelişen tür ağaçlandırmaları ile tapulu kesimlerden sağlanan toplam üretim 3.5 milyon m³ civarındadır(OGM, 2004).

Ormanların milli gelir içindeki katkı payı OGM(1984) tarafından gerçekleştirilen bir değerlendirmeye göre % 1.76 olarak belirlenmiştir. Sektörde orman işlerinden sağlanan toplam yıllık istihdam miktarı 45 milyon adam/yıldır. Ağaç mamulleri ve orman ürünleri ihracatı son yıllarda hızlı bir artış göstermiş, örneğin 2003 yılı ihracatı bir önceki yıla göre %47,5 artarak 1.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Sektörün toplam ihracatımız içindeki payı %2.3 olmuştur(OGM, 2004).

Türkiye Orman ürünleri, işyeri ve çalışan sayısı ve yaratılan katma değer bakımından tablo 2’den de görüldüğü gibi önemli bir gelişme göstermektedir(TUİK,2005). Bugün küçük işyerleri ile birlikte Türkiye Orman ürünleri sanayiinde toplam 43.794 işyeri bulunmakta ve 137.036 kişi çalışmaktadır. Orman ürünleri içerisinde önemli bir paya sahip olan mobilya üretim değerinin 1,2 milyar \$ olduğu, kayıt dışı üretimle beraber bu değer 2,5 milyar \$’a ulaşacağı belirtilmektedir. Ayrıca bu sektörün AB ülkeleri ile yapılan gümrük birliği anlaşması öncesi görülen rekabet etme sıkıntılarını(Kurtoğlu ve Koç,1995) önemli ölçüde giderdiği, yıllık ihracatın 800 milyon \$’a ulaştığı ve ticari dengenin pozitif seyrettiği görülmektedir(Kurtoğlu, 2006).

Tablo 2: Türkiye Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayiinin(ORÜS) İmalat Sanayindeki(İS) Yeri

Yıl	İşyeri Sayısı		Çalışan Sayısı		Katma Değer (YTL.)		İşyeri Başına Katma Değer	
	ORÜS	İS	ORÜS	İS	ORÜS	İS	ORÜS	İS
1950	234	2618	3819	165454	11	730	0,045	0,279
1960	424	5503	6827	301143	75	5930	0,177	1,078
1970	258	4820	11827	510437	329	28542	1,3	5,9
1980	352	8710	17172	795650	10217	823977	29	95
1990	343	8871	21038	1028196	452012	76776206	1318	8655
2000	433	11118	27054	1130488	356234748	23738802650	822713	2135168

Türkiye’de 560.000 ton kağıt hamuru, 2.370.400 ton kağıt ve karton üretim potansiyeline sahip toplam 38 kağıt fabrikası vardır. Türkiye’nin yıllık ortalama işletme kapasitesi 50.000 ton iken AB ülkelerinin 100.000 ton dur. Bu durum Türkiye için bu sektörde bir ölçek sorununun varlığını gündeme getirmektedir. Ayrıca kapasite kullanım oranı oldukça düşüktür. Örneğin 2003 yılında, kâğıt hamuru üretimi 161.000 ton, kâğıt ve karton 1.619.270 ton olup, aynı yıl tüketim 2.894.750 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde iç talebi karşılamak üzere 1,2 milyon ton dış alım yapılmıştır. Kâğıt sektörünün “hammadde de dışarıya bağlı olduğu, enerji tüketiminde AB ülkelerine göre % 40–80 daha pahalı çalıştığı” değerlendirilmiştir (Usta ve ark.2005).

Türkiye’ de 1985 yılında 200.000 m³/yıl kapasite ile başlayan MDF üretimi bugün 2 milyon m³/yıl kapasiteye ulaşarak AB’nin % 6’sına kadar büyümüştür. 2000 yılı itibariyle 27,1 milyon m³ e ulaşan dünya MDF üretim kapasitesinin 2000 yılında %39,3’ ü Avrupa’ ya aittir ve AB üretiminin büyük bir kısmını ihracata yönlendirmiştir. 2001 yılında Avrupa’ da bulunan 12 milyon m³/yıl’ lık MDF üretim kapasitesinin yarısına yakın bir kısmı Almanya, İtalya ve İspanya’ da bulunmaktadır. Yeni yatırımlar çoğunlukla orman kaynağının ucuz olduğu AB’ ye aday ülkelerde Avrupa sermayesi ile yapılmaktadır. Nitekim son yıllarda Avrupa’nın önde gelen MDF üreticilerinin yatırımlarının özellikle hammaddenin ucuz olarak temin edilebildiği Litvanya, Polonya, Rusya ve Romanya’ ya kaydığı görülmektedir (Dayanıklıoğlu 2004).

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Ormanlık ve orman ürünleri sektörü Avrupa’da; ekonomik büyüme, daha sürdürülebilir bir toplum ve toplumsal refaha katkıda bulunmak gibi pek çok fırsata sahip, anahtar konumda bir sektör olarak algılanmakta ve sektöre yeni bir vizyon yüklenmesi planlanmaktadır. Bu vizyon; sürdürülebilir toplum için anahtar rol oynamak, yenilenebilir orman kaynaklarının yaygın kullanımını besleyen rekabetçi, bilgi tabanlı bir endüstriye sahip olmak ve biyolojik esaslı, müşteri odaklı ve küresel rekabet gücüne sahip bir Avrupa ekonomisi kapsamında, toplumsal sorumluluğu güvence altına almaktır.

Avrupa Birliği ormancılık sektöründe görünen belirgin güçlü yanlarına ve belirli alanlarda rekabet üstünlüğüne rağmen gördüğü olası riskler ve ortaya çıkabilecek zayıflıklara karşı önlem alma, ve özellikle endüstriyel yapının değişimini sağlayarak bir anlamda sektörün geleceğini güvence altına alma gereğini duymuştur. Bu çerçevede özellikle orman ürünlerinin bazı alt sektörlerinde hızlı büyüme trendi dururken bazı alt sektörlerde daralma hızlanmaya başlamıştır. Örneğin yonga levha üretimi azalırken, MDF üretiminde % 6-7’lere varan yıllık üretim artışı ve büyüme durmuştur. Aynı şekilde mobilya üretiminde de bir durgunluk görülmekte ve son yıllarda AB’deki mobilya üretiminin yaklaşık % 30’u Polonya, Macaristan, Slovakya gibi birliğe yeni katılan ülkelere ve birlik dışından da Çin ve Rusya gibi ülkelere kaymaktadır.

Avrupa orman ürünleri endüstrisinde görünen bu fiili yapı değişiminin temel nedenleri ve hedefleri Vizyon 2030 belgesinde resmîleşmektedir. Bu durumda Türkiye’yi bekleyen orman ürünleri esaslı problemler iki varsayım altında ele alınabilir. Bunlar Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin planlanan süreçte gerçekleşmesi-tam üyelik veya üye olmasının çıkmaza girmesi ve sonuçta üye olamaması durumudur.

Türkiye’nin AB’ye Tam Üye Olması:

Avrupa’ya tam üyelik elbette Türkiye’nin önemli hedefleri arasındadır. Tam üyelikte ormancılığı bekleyen orman ürünleri esaslı önemli sorunlardan biri, bir zamanlar Avrupa’da büyüyen ve şimdilerde durağanlaşan ve kısmen küçülen endüstriyel yapıya uyumdur. Zira Türkiye’de orman ürünlerinin belirli alanlarında çok hızla büyüyen yapısı, önemli hammadde tedarigi ve yoğun enerji tüketimi gerektiren, standartlar, insan sağlığı, can ve mal güvenliği ve çevresel faktörler açısından sıkıntıları olan yapının varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanında yeterince verimli çalışıp çalışmadığı tartışılacak durumda olmasına rağmen kısmen küçük ve orta ölçekli değişime kolay ayak uydurabilecek esnekliğe sahip mobilya sektöründe olduğu gibi bazı işletmelerin varlığını da pozitif yanlarımız olarak belirtmek gerekir.

Bu durumda endüstrinin çevre odaklı, daha esnek yapıda ve katma değeri yüksek ürünlere yönelmesinin sağlanması gerekir. Aksi halde entegrasyon sürecinde bu işletmeler kapanacak yada bütünüyle AB bölgesinden farklı yeni yatırım bölgelerine yönelmesi kaçınılmaz olacaktır. Daha şimdiden bazı alanlarda yatırımların, Rusya, Çin gibi ülkelere yöneldiği de görülmektedir. Bu durum elbette ülke ekonomisi ve istihdam koşulları için önemli sıkıntılar oluşturacaktır.

Tam üyelik Sürecinin Uzaması yada Üye Olmama:

Üyelik sürecinin uzaması Türkiye orman ürünleri sektörünün, kendi doğruları içerisinde, üstün veya zayıf görülebilecek yanlarıyla, yakaladığı gelişme trendini devam ettirmesi demektir. Bu durumun en önemli sorunları sektörel ortak bir stratejiden yoksun olarak gelişmenin getireceği problemler ve sürdürülebilir orman kaynakları üzerinde oluşacak baskıdır. Bir zamanlar ORÜS'ün "büyüklük ve mekanizasyon, kısmen otomasyon mantığına uygun" ancak hantal ve büyük enerji gerektiren fabrikaları nasıl arsa değerlerine dönüştürüldü ise, ki bunda politik yetersizliklerin de önemli bir payı olduğu inkar edilemez, yarın özel sektörde olmasına rağmen çalışmayan büyük kuruluşlar, kapanan MDF, yonga levha gibi fabrikaları karşımıza çıkabilir. Sorgulanmayan optimal ölçek kavramı, düşük katma değer yaratılması, yine yeterince sorgulanmayan süreklilik kavramı, çevresel duyarlılık, AB'ye üye olmamakla beraber altına imza attığımız uluslararası anlaşmaların bize getireceği yükümlülüklerdir.

Neler yapılabilir?

Türkiye ortaya koyduğu ulusal "2004-2023 Ulusal Ormanlık Programı" ile AB'nin resmi doküman haline getirdiği "Vizyon 2030 belgesinde" bir çok kavram, ilke ve politikanın (sürdürülebilirlik, iklim değişimi, çevre bilinci, toplumsal sorumluluk,...) önemli ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Ancak özellikle endüstriyel tabanlı sanayi yapısının gelişim trendinin, yönünün, bir strateji olarak yeterince netleşmediği de anlaşılmaktadır. Türkiye hangi endüstri dalında büyümesi ya da küçülmesi gerektiğini, hangi alt dallarda derinleşme veya yapı değişikliğinin gerekeceğini tartışmalıdır. AB bu açıdan bir teknoloji platformu oluşturarak bu değişimin eğitim, araştırma ve yatırım boyutuyla tartışılmasını başlatmıştır. Türkiye bu tür oluşumlarla değişim koşullarının ve biçiminin hangi alanlarda gerektiğini ve bunu sağlamak için gerekli finansal ve eğitsel desteği nasıl sağlayacağını planlamak zorundadır.

KAYNAKLAR

- Cafer, Ü., 2005. Avrupa Birliği'nin Yolları Taştan, *Ahşap Teknik Dergisi, Sayı 10, s.48-70*
- CEI, 2006. <http://www.cei-bois.org>
- CEPI, 2006. <http://www.cepi.be/>
- Dayanıklıoğlu, S., 2004. Türkiye'de Liflevha ve Yongalevha Sektörünün Durumu, AB Ülkeleriyle Karşılaştırılması, Problemleri ve Çözüm Yolları, İ.Ü.Fen Bii Enst, *Yük.Lisans Tezi.*
- EFI, 2006. http://www.efi.fi/members/members/intbodies/cei_bois.html
- Eubusiness, 2006. <http://www.eubusiness.com/topics/Rd/forestry.2005-02-21>
- FTP,2006.http://www.forestplatform.org/easydata/customers/ftp/files/pdf/FTP_Vision_Document_2030.pdf
- Koç, K.H., Özden, Ö. 1997. Gümrük Birliği Sonrası Türkiye Selüloz ve Kağıt Endüstrisinin Rekabet Düzeyi, *DÜNYA Gazetesi, Kağıt ve Matbaa Eki, 10 Kasım 1997,s.15*
- Kurtoğlu, A., Koç, K.H, 1995. Avrupa Topululuğu İle Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye Mobilya Sanayi, *İ.Ü.Orman Fakültesi Dergisi, Seri A,Cilt 45, Sayı 2*
- Kurtoğlu, A., Koç, K.H, Aksu,B. 2000. Türkiye Ağaç İşleme Makinaları Sanayiinin Yapısal Görünümü, *İ.Ü.Orman Fakültesi Dergisi, Seri A,Cilt 50, Sayı 2,s.61-75*
- Kurtoğlu, A., 2006. *İ.Ü.Orman Fakültesi, Mobilya Endüstrisi Ders Notları, İstanbul,Basılmamış.*
- OGM, 2004. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, *Türkiye Ulusal Ormanlık Programı, Ekim 2004 Ankara, http://www.ogm.gov.tr/ulusalp.htm, 15.02.2006*
- TÜİK, 2005. *İmalat Sanayi İstatistikleri, TC Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, No:535*
- Usta, M., Kırıcı, H., Deniz, İ., Gümüşkaya, E., 2005. *Türkiye Kağıt Sanayinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri,1.Çevre ve Ormanlık Şurası, Tebliğler Kitabı, 3.Cilt, s.1162-1169.*

ENDÜSTRİYEL AĞAÇLANDIRMA YATIRIMLARININ ÖNEMİ, GEREKLİLİĞİ VE MALİ ANALİZİ (SAHİL ÇAMI ÖRNEĞİ)

Sacit KOÇER

Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü

ÖZET

Ülkemizde odun hammaddesi üretiminin artırılması için endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının kamu sektörü yanında özel sektör tarafından da yapılması gerekmektedir. AB'ne tam üyelik de endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarını etkilemektedir. Sahil Çamı endüstriyel ağaçlandırmalarda başarıyla kullanılan bir ağaç türüdür. Sahil Çamı ağaçlandırmaları için, arazi maliyet seçeneklerine (kira hariç, kira dahil ve arazi satın alma) ve kullanılan fonların yapısına (özkaynak ve kredi) göre fayda maliyet analizleri yapılmıştır. Karar verme ölçütleri olarak İç Karlılık Oranı (İKO) ve Net Bugünkü Değer (NBD) kullanılmıştır. En yüksek İKO ve NBD, kira hariç, arazi satın alma ve kira dahil şeklinde sıralanmıştır. Bu nedenle, karar vermede arazi maliyetlerinin düşük olduğu projeler öncelik olacaktır. Uygun koşullarda kredi kullanılması durumunda, yatırımın özkaynak karlılığı artmaktadır. Arazi kirası hariç seçenekte İKO; yatırımın özkaynakla yapılması durumunda %9,45 iken, kredi kullanılması durumunda %15,31 olmaktadır. Yatırımın özkaynakla yapılması durumunda, arazi kirası hariç seçeneğinde ortalama nominal odun üretim maliyeti 25 YTL/m³ (19 ABD \$/m³) olarak belirlenmiştir. Oluşturulan senaryoya göre, eşityaşlı ve maktalı Sahil Çamı ağaçlandırması kurabilmek için, arazi maliyet seçeneklerine göre nakit akım tabloları oluşturulmuş ve gereken fon miktarları belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sahil Çamı, endüstriyel ağaçlandırma, finansal analiz

1. GİRİŞ

Ülkemizin ekonomik darboğazları aşması ve gelişmiş ülkeler arasında yer alabilmesi için, sahip olduğu kaynakları etkin bir şekilde kullanması ve üreten bir yapıya dönüşmesi gerekmektedir. Ülkemiz sürdürülebilir büyümeye dayalı kalkınma modellerini uygulamakta, kıt olan kaynaklarının toplumun refah düzeyini artıracak projelere tahsis etmeye çalışmaktadır. Milli geliri artırmak ve bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak için değişik teşvik önlemlerini uygulamaktadır. Ülkemizde, yatırımların çoğu, “yabancı ülkeler ve finans kurumlarından sağlanan borç para ile kaynak yaratılarak yapılmaktadır. Bu nedenle, diğer sektörlerde olduğu gibi, ormancılık sektöründe de yapılan yatırımların, en verimli, etkin ve üretimi artırıcı projelere yapılması zorunludur. Dolayısıyla, ülkemiz yüzölçümünün ¼'ünün tahsis edildiği ormancılık sektörünün, sahip olduğu kaynakları en akılcı biçimde kullanarak, mal ve hizmet üretim düzeyini artırması yönünde çok önemli bir görev ve sorumluluğu bulunmaktadır.

Kamu ormancılık sektörü, mal ve hizmet üretimi yanında, bölgesel kalkınmayı etkileyerek, diğer kesimlere kaynak aktarım yaparak, alt yapı desteği sağlayarak önemli bir katkıda bulunmaktadır (Geray, 1998). Ancak, kamu ormancılık sektörünün, yapmış olduğu mal ve hizmet üretiminin parasal karşılığının tamamını aldığını söylemek mümkün değildir.

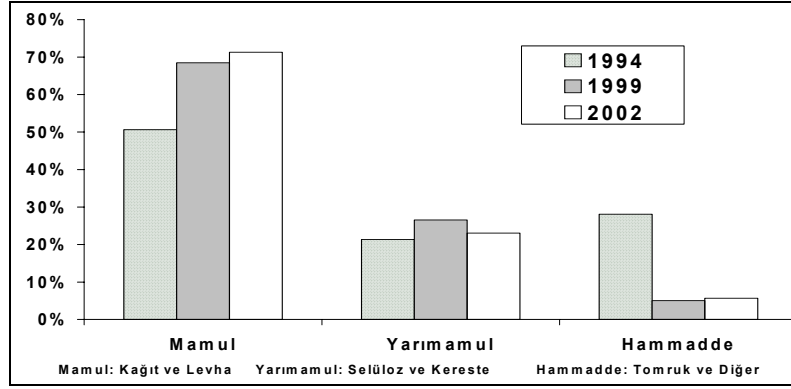
Günümüzde, ülkelerin büyük bir bölümü orman ürünleri ticareti yapmaktadır. Bununla birlikte, dünya orman ürünleri ticareti içerisinde mamul ve yarımamul ürünlerin payı giderek artmaktadır. İhracatçı ülkeler, orman kaynaklarının ulusal ekonomilerine olan katkısını artırabilmek için, odunu hammadde olarak ihraç etmekten kaçınarak, yaratılan katma değeri ülke içinde tutmaya çalışmaktadırlar (Koçer, 1999). Ülkemizin mevcut dış borç stoğu dikkate alındığında, ihracata dayalı sürdürülebilir kalkınma ve üretim modellerinin uygulanması gerekmektedir. Ormancılık yatırımlarına karar vermede, ülke için odun hammaddesi talebinin göz önüne almak yeterli olmayıp, küresel ölçekte orman ürünleri arz ve talep gelişmelerinin yapısı ve boyutunun dikkate alınması uygun olacaktır.

Ülkemiz, orman ürünleri ithalatı yapan ülkeler arasında 1994, 1999 ve 2002 yıllarında, sırasıyla 29., 23. ve 20. sıradadır ve her yıl önemli boyutta dış ticaret açığı vermektedir. 1990-2002 yılları arasında orman ürünleri ihracat ve ithalat tutarları Tablo 1'de verilmiştir. Orman ürünlerinin toplam ithalat içerisindeki gelişimi Şekil 1'de gösterilmiştir (FAO, 1996; FAO, 2001; FAO, 2004).

Tablo 1’de görüleceği üzere, orman ürünleri ithalatına ödenen bedel giderek artmakta ve dış ticaret açığı yıllık 1 milyar ABD \$ düzeyine gelmiş bulunmaktadır. Orman ürünleri ithalatı, ekonomik krizin olduğu yıllarda azalmaktadır. Orman ürünleri ihracatı ise ekonomik krizi izleyen yıllarda bir miktar artmaktadır. Ancak, üzerinde durulması gereken konu, ithalatın yapısıdır. Şekil 1’de görüldüğü üzere, toplam ithalat içerisinde mamul ve yarımamul ürünlerinin payları ve ödenen tutarlar giderek artmakta, hammaddenin oranı (%5) giderek azalmaktadır.

Tablo 1. Ülkemizde orman ürünleri dış ticareti (milyon ABD \$)

Yıl	İhracat	İthalat	Açık
1990	46,4	377,3	-330,9
1991	46,3	323,4	-277,1
1992	51,3	459,4	-408,1
1993	37,1	828,0	-790,9
1994	106,3	512,2	-405,9
1995	113,8	903,3	-789,5
1996	67,8	932,0	-864,2
1997	87,4	883,2	-795,7
1998	74,6	984,2	-909,7
1999	78,5	963,6	-885,1
2000	81,5	1250,7	-1169,2
2001	168,3	808,9	-640,6
2002	181,3	1050,9	-869,6

Şekil 1. Türkiye’de orman ürünlerinin ithalattaki payları

Orman ürünleri tüketiminde, endüstriyel odun talebinin yapısının değişeceğini, önemli kağıt ithalatçıları ve odun kökenli levhaların bileşimindeki değişiklikler nedeniyle, talebin küçük boyutlu emvale yöneleceği belirtilmektedir. Dünyadaki odun lifi durumu incelenerek; küresel ölçekte yeterli miktarda lif bulunduğu, ancak sektörün büyümesinin, hızlı gelişen tür ağaçlandırmalardan elde edilen oduna ve geri dönüşümlü kağıt kullanımına bağlı olduğunu belirtilmektedir (FAO, 1997).

Yaptığı müdahalelerle, doğaya egemen olabilen ülkeler, ekonomik gelişmelerini sağlayabilmişlerdir. Ağaçlandırma yatırımları da doğanın verdikleri ile yetinmeyip, doğaya müdahaleyi gerektirmektedir. Tüm sektörlerde olduğu gibi, ormancılık sektöründe de ekonomik ilişkileri gözardı etme olanağı bulunmamaktadır. Ormancılıkta yatırımlara karar vermede, yalnızca doğanın dikte ettiği ağaç türü ile yetinmek, biyolojik ve teknolojik değişkenleri dikkate almak yeterli değildir. Üretim sistemlerinin iyileştirilerek, uygun orman alanlarında gerekirse tür/klon değişikliğine gidilebilmektedir.

Ağaçlandırma, ağaçların faydalarının topluma dağılmasını sağlayan bir teknolojidir ve bu teknoloji sosyal, çevresel ve ekonomik koşullara göre değişmektedir (Evans, 1997). Dolayısıyla ağaçlandırma yatırımları, toplumun talep ve beklentilerinin karşılanmasında rol oynayan önemli bir araçtır. Endüstriyel ağaçlandırmalar ise odun hammaddesi üretimine yönelik hızlı gelişen ağaç türleri kurulan ticari amaçlı yatırımlardır. Endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının yapılabirliği, ticari açıdan sağlanacak başarıya bağlıdır. Ticari başarı ise, üretim faktörlerinin ve özellikle sermaye faktörünün maliyeti ile ilgilidir. Bu nedenle, endüstriyel

ağaçlandırmalar kısa idare süreli hızlı gelişen ağaç türleri ile kurulmaktadır. Endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının değerlendirilmesinde, diğer işlevler ihmal edilmektedir. Ancak temel ilke gen kaynaklarına zarar vermemektir. Halen dünyadaki ağaçlandırma alanlarının 120-140 milyon ha civarında olduğu (Evans, 1997) ve bu ağaçlandırmaların %90'ının endüstriyel odun talebini karşılamak amacıyla kurulduğu ve bu nedenle ağaçlandırmaların öneminin hızla arttığı belirtilmektedir (Kanowski, 1997).

Ülkemizde, ormancılık sektörünün ülke ekonomisine olan katkısını artırabilmek için endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarına gereksinim vardır. Ülkeler odun hammaddesi üretimini artırmak amacıyla, kendi ulusal çözümlerini üreterek odun üretimine yönelik ağaçlandırma yatırımlarına büyük önem vermekte ve teşvik tedbirleri uygulamaktadırlar.

2. ENDÜSTRİYEL AĞAÇLANDIRMA YATIRIMLARININ GEREKLİLİĞİ

Ülkemizdeki orman alanı yaklaşık 21.2 milyon ha kadardır (OGM, 2005). Odun üretimi açısından verimli doğal ormanlarımızın büyüklüğü, yapısı ve verim gücü, kısa dönemde üretim ve gelir artışı sağlamak için yeterli değildir. Verimli orman alanları dışında, yaklaşık 12-13 milyon ha orman alanı bulunmaktadır. Orman arazileri dışında, gerçekte tarımsal üretime uygun olmayan arazilerin bir bölümünün de endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarına tahsisi mümkün olabilecektir.

Halen ülkemizdeki endüstriyel ağaçlandırmalar yaklaşık 55-60 bin ha genişliğindedir (toplam orman alanının %0,3'ü). Söz konusu ağaçlandırmalar, genellikle hızlı gelişen türlerin ekolojik isteklerine uygun, odun üretimi yapılmayan bozuk baltalık alanlarda kurulmuştur.

2.1. Kamu Ormancılık Sektörü Açısından

Orman Genel Müdürlüğü (OGM), odun üretimi, koruma vb işlevler, diğer kurumlara ve kesimlere kaynak aktarımı ve örgütlenmesi dikkate alındığında, kamu ormancılık sektörünün omurgası durumundadır. Ormancılık sektörünün üzerine düşen görevi başarıyla gerçekleştirebilmesi için, OGM'nin mali ve yönetsel açıdan güçlü olması ve ticari açıdan başarı sağlaması gerekmektedir. Dolayısıyla bu durum, OGM faaliyetlerini yürüten orman işletmelerinin iyi yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. OGM, satış giderleri, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla, 791 milyon YTL (610 milyon ABD \$) ve 800 milyon YTL (615 milyon ABD \$) olarak gerçekleşmiştir (OGM, 2005).

Günümüzde, ormanlarımızın yapısı ve toplumun talep ve beklentileri, koruma alanlarının hızla artmasına ve koruma işlevinin özel önem kazanmasına neden olmuştur. Korunan alanlar, sulak alan ve özel çevre koruma bölgeleri hariç yaklaşık 6 milyon ha'ya ulaşmış durumdadır (ÇOB, 2005). Bu alanlar, ormanlarımızın yaklaşık %28'ini oluşturmaktadır. Koruma işlevine ayrılan alanlarda kar güdüsünden uzak işletme şekli esastır. Bu nedenle, kamu ormancılık sektörünün giderleri artmaktadır.

Ormancılık yatırımları, yeterli bir gelir oranı sağlamasına rağmen, gerçekte nakit akışı yavaş ve likitidesi sınırlı yatırımlardır. Doğal ormanlarımızın yapısı ve verim gücü dikkate alındığında, kısa dönemde gelir artışını sağlamakta zorluklar bulunduğu için, kamu ormancılık sektörünün daha kısa sürede gelir artırıcı projelere yatırım yapmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, kamu ormancılık sektörünün, özellikle OGM'nin endüstriyel ağaçlandırma yatırımları yapması gerekmektedir. Endüstriyel ağaçlandırmalar, kısa dönemde geliri artırmak ve piyasaya ucuz odun hammaddesi temini açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Endüstriyel ağaçlandırmalar doğal ormanların alternatifi ve rakibi değil, tamamlayıcı bir unsuru konumundadır.

Ormancılık yatırımlarının gayri safı milli hasıla içindeki payı giderek azalmaktadır (Konukçu, 2001). Bu nedenle, Ağaçlandırma Genel Müdürlüğü (AGM) tarafından yapılan yatırımlar içerisinde endüstriyel ağaçlandırmaların yer alması uygun olacaktır. Bunun yanında, verimli uygun orman alanları içerisinde, tür değişikliği yapılmaksızın, ıslah edilmiş materyallerle yapay gençleştirme yoluyla, idare süreleri kısaltılarak gelir artışı sağlanabilecektir.

2.2. Özel Sektör ve Odun İşleyen Sanayi Kuruluşları Açısından

Orman ürünleri dış ticaret açığının azaltılması, özellikle odun işleyen sanayi kuruluşlarının ihracat yeteneğinin ve kapasitesinin artırılmasına bağlıdır. Sanayi, pahalı enerji ve hammadde nedeniyle uluslararası ticarete rekabet gücüne sahip değildir. Kamu işletmeciliğinin ve doğal ormanlarımızın yapısı dikkate alındığında, piyasaya ucuz odun hammaddesi arzında darboğazlar bulunmaktadır. Orman ürünleri sanayi kuruluşlarının kurulu kapasiteleri göz önüne alındığında, talebin doğal ormanlardan sürekli olarak karşılanması mümkün değildir. Örneğin levha sektörünün kurulu odun işleme kapasitesi 10.7 milyon ster, hedef ise 13 milyon sterdir (Özbaş, 2004).

Yıllık işleme kapasitesi 225.000 m³ olan bir levha üretim tesisi 45-50 milyon ABD \$ tutarında bir yatırımla kurulabilmektedir. Böyle bir sanayi kuruluşunun talebinin karşılanabilmesi için; idare süresinin 25 yıl, yıllık üretim miktarı 375 m³/ha ve 600 ha/yıl kesim alanı olan endüstriyel ağaçlandırmaya gereksinimi olacaktır. Bu talebin düzenli karşılanabilmesi için toplam 15.000 ha endüstriyel ağaçlandırma alanı gerekmektedir (Tablo 2). Böyle bir ağaçlandırma yatırımının tutarı ise yaklaşık 100 milyon ABD \$ civarındadır. Sanayi kuruluşları, odunu kendileri üretmek yerine, dış kaynaklardan temin (out sourcing) yolunu kullanmaktadırlar. Oysa, esas zorluk endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının gerçekleştirilmesinde bulunmaktadır. Yukarıda anılan talebin; düzenli sağlanabilmesi için 60 yıl idare süreli, yıllık üretim miktarının 180 m³/ha olan toplam 75.000 ha doğal ormana gereksinim vardır. Levha sektörü talebinin düzenli olarak karşılanabilmesi için, 650.000 ha endüstriyel ağaçlandırma veya 3.250.000 ha doğal orman alanına gereksinim vardır. Dolayısıyla, odun hammaddesi talebinin doğal ormanlarımızdan sürekli olarak karşılanması mümkün değildir.

Odun işleyen sanayi kuruluşlarının bir bölümü, ülkemizde yeterli odun hammaddesi temin edemedikleri için yurt dışına tesis kurmaktadırlar. Ülkemizin yıllardan beri izlemiş olduğu politikalara rağmen, sermaye hareketi açısından olumsuz bir gelişme yaşamakta olup, yatırım yapılan ülkelerde istihdam ve katma değer yaratılmaktadır. Mevcut durumun sürmesi durumuna, hammadde temininde güçlükler bulunduğu için, orta ve uzun vadede bazı firmaların pazardan çekilmeleri söz konusu olabilecektir. Endüstriyel ağaçlandırmalardan, daha ucuz odun hammaddesi üretilmektedir. Bu durum, odun işleyen sanayi kuruluşlarının ihracat yeteneğini artırmada en önemli konudur.

Tablo 2. Levha sektörüne ilişkin alternatif hammadde kaynakları

Yıllık Kapasite (225 bin m ³ - 300 bin ster)		
UNSURLAR	Ağaçlandırma	Doğal Orman
İdare Süresi	25	60
Üretim (m ³ /ha)	375	180
Yıllık Alan (ha/yıl)	600	1 250
Toplam Alan (ha)	15 000	75 000
SEKTÖR (LEVHA) KAPASİTESİ (9,75 milyon m ³)		
Yıllık Alan (bin ha/yıl)	26	54
Toplam Alan (bin ha)	650	3 250

Sonuç olarak yukarıda sayılan gerekçelerden dolayı, odun işleyen sanayi kuruluşlarının varlıklarını sürdürebilmeleri için endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarına gereksinim vardır. Bu nedenle, ağaçlandırma yatırımlarını gerçekleştirme konusunda odun işleyen sanayi kuruluşlarının/özel sektörün çaba içerisinde bulunması gerekmektedir.

2.3. Avrupa Birliği ile İlişkiler Açısından

Ülkemiz, halen Avrupa Birliği (AB) ile müzakere sürecinde olup, birliğe tam üye olma hedefi devlet politikası olarak benimsenmiştir. Bu nedenle, AB'deki uygulanmakta olan ormancılık ve tarım ile ilgili politikalar ülkemizi doğrudan ilgilendirmektedir.

AB, uygulamakta olduğu Ortak Tarım Politikası çerçevesinde, üye ülkelerdeki tarımsal üretime kısıtlamalar getirmekte ve tarıma ayrılan alanlar daraltılmaktadır. Böylelikle, üreticiler sahip oldukları arazinin bir bölümünde tarım yapamamaktadır (set-aside araziler). Anılan bu tür alanlarda ormancılık çalışmalarına izin verilmekte, doğrudan parasal destek sağlanmaktadır (Koçer, 1999).

Ülkemizin AB'ye tam üye olması durumunda, yürütülmekte olan müzakerelere göre şekilleneceği üzere, tarımsal üretim yapılan alanların daralması beklenmelidir. Özellikle, esasen tarıma uygun olmayan, eğimli ve çok küçük parçalı arazilerde (marjinal maliyetleri yüksek) tarımsal üretimden vazgeçilmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle, anılan türdeki arazilerin bir bölümünde, AB fonlarından hibe niteliğinde destek sağlandığı için, ormancılık yatırımlarının yapılması beklenmelidir. Dolayısıyla, özel mülkiyete sahip bu tür arazilerde ticari başarıyı amaçlayan, endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının yapılması söz konusu olabilecektir. Ayrıca, sulanabilir tarım arazilerin bir bölümünün, tarımsal üretim dışına çıkarılması durumunda; bu tür arazilerde, başta kavak tür ve klonları olmak üzere, okaliptüs, kızılğaç, söğüt, dişbudak vb türleri ile endüstriyel ağaçlandırmaların kurulması beklenmelidir. Örneğin, AB'ye yeni üye olmuş Macaristan'da AB fonlarından yararlanarak, tarımsal üretim dışına çıkarılması öngörülen 700.000 ha büyüklüğündeki alanda, başta yalnızca

akasya ve kavak türleri olmak üzere önümüzdeki 50 yılda ağaçlandırma yatırımlarının gerçekleştirilmesi öngörülmektedir*.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Sahil Çamı (*Pinus pinaster* Ait.) Batı Karadeniz ve Marmara Bölgelerindeki ekolojik koşullara uyum sağlamış ve endüstriyel ağaçlandırmalarda kullanılan hızlı gelişen bir türdür. Ülkemizde tesis edilmiş olan ve halen OGM tarafından işletilmekte olan endüstriyel ağaçlandırmaların önemli bir bölümünde Sahil Çamı kullanılmıştır. Son yıllarda, özel sektör, gerek orman rejimi altındaki gerekse dışındaki arazilerde sahil çamı ağaçlandırmalarına ilgi duymaya başlamıştır. Halen mevzuata göre, özel sektöre ve özellikle odun işleyen sanayi kuruluşlarına, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ağaçlandırma kurmak üzere orman arazileri bedelsiz tahsis edilebilmektedir. Ayrıca, söz konusu ağaçlandırma projelerine, Bakanlık tarafından Ziraat Bankası tarafından uygulanmakta olan tarım kredisi faizlerinin 1/7'si oranındaki basit faiz oranı ile kredi verilmektedir.

Ağaçlandırma yatırımları için arazi maliyet seçeneklerine (kira hariç, kira dahil ve arazi satın alma) ve kullanılan fonların yapısına (özkaynak ve kredili) göre mali analizler yapılmıştır. Değerlendirme ölçütleri olarak iç karlılık oranı (İKO) ve net bugünkü değer (NBD) kullanılmıştır. NBD'nin belirlenmesinde faiz oranı %5 ve kredi faiz oranı ise yıllık %4 olarak alınmıştır (bileşik faiz oranı 25 yıl için %2.8).

Ağaçlandırmaların idare süresinin 25 yıl ve iyi bonitet sınıfında olduğu, 2m x 3m dikim aralığında (1667 adet/ha) tesis edildiği 10. yılda %33 ve 16. yılda %25 oranında aralama yapıldığı kabul edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, iyi bonitet sınıfında ve dikim aralığında, sahil çamı tek ağaç hacminin 10., 16. ve 25. yıllarda, sırasıyla 30 dm³, 153 dm³ ve 420 dm³ olabileceği belirlenmiştir (Birler-Yüksel, 1983; Özcan, 2003, Şener 2004). Ürün satış fiyatları, tomruk için 130 YTL/m³ ve yongalık odun için 60 YTL/m³ olarak alınmıştır. Ağaçlandırma maliyetlerinin belirlenmesinde AGM birim maliyet cetvellerinden yararlanılmıştır (AGM, 2004). Arazi satın alma ve yıllık kiralama bedeli, sırasıyla 7.500 YTL/ha, 500 YTL/ha/yıl olarak kabul edilmiştir. Analizlerde 2004 yılı fiyatları kullanılmıştır.

Orman işletmeciliğinde her yıl düzenli gelir elde edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, eşit yaşlı ve maktalı sahil çamı ağaçlandırması kurabilmek için, arazi maliyet seçeneklerine göre gereken fon miktarları belirlenmiş ve nakit akım tabloları oluşturulmuştur. Sahil Çamı ağaçlandırmalarında idare süresinin 25 yıl olması ve her yıl 30.000 ha alanda ağaçlandırma yatırımı yapılması öngörülmüştür (yıllık makta 30.000 ha, toplam 750.000 ha).

4. BULGULAR

4.1. Maliyetler

Sahil çamı ağaçlandırmalarında maliyetler, tesis, bakım, yönetim, hasat, beklenmeyen giderlerden ve eğer varsa arazi maliyetlerinden oluşmaktadır. Bakım masrafları ağaçlandırmanın ilk 3 yılında yapılan, bakım diskarosu, çekme, fidan sıraları üzerinde çapa ve sürgün kontrolü işlemlerinden oluşmaktadır. İkinci yılda, tesis masraflarının %20'si oranında bir maliyetle, tamamlama işlemi öngörülmüştür. Yönetim masrafları 60 YTL/ha/yıl olarak alınmıştır. 10. ve 16. yıllarda aralama ve 25. yılda son hasıla hasat masrafları belirlenmiştir. Beklenmeyen giderler ise yıllık işlem maliyetlerinin %15'i oranında alınmıştır. Sahil çamı ağaçlandırmalarında yıllık işlem maliyetleri arazi maliyet seçeneklerine göre Tablo 3'te verilmiştir. 25 yıllık bir idare süresi içerisinde kira hariç, kira dahil ve arazi satın alma seçeneklerine göre, sırasıyla 10,3, 22,8 ve 17,8 milyon YTL/ha tutarında harcama yapılmaktadır.

* 2-8 Ekim 2005 tarihinde düzenlenen gezide Macaristan Ormanlık Araştırma Enstitüsü Müdür Yardımcısı K. REDEI tarafından verilen bilgi notu

Tablo 3. Sahil Çamı ağaçlandırmalarında yıllık işlem maliyetleri

Ağaçlandırma Yaşı	Maliyet (YTL/ha)
1	1 927
2	899
3	796
4-9, 11-15, 17-24	69
10	1 363
16	1 104
25	2 874
Kira Hariç Toplam	10 274
Kira Dahil Toplam	22 774
Arazi Satın Alma Toplam	17 774

4.2. Gelirler

Ağaçlandırma gelirleri, aralama ve son hasıla ürünlerinin satışından elde edilmektedir. Satış gelirleri tomruk ve yongalık odun ürün çeşitleri göz önüne alınarak belirlenmiştir. Ağaçlandırmadan elde edilebilecek odun ve para hasılları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Sahil Çamı ağaçlandırmalarında odun ve para hasılları

Hasat Türü	Tek Ağaç Hacmi m ³ /adet	Ağaç Sayısı ad/ha	Ürün Çeşidi	Odun Hasılları		Odun Fiyatı YTL/m ³	Satış Geliri	
				Hacim	Toplam		YTL/ha	
				m ³ /ha				
I. aralama 10. yıl	0,030	555	Tomruk	0	17	130	0	1 020
			Yongalık Od.	17		60	1 020	
II. aralama 16. yıl	0,153	278	Tomruk	13	43	130	1 690	3 490
			Yongalık Od.	30		60	1 800	
Son hasıla 25. yıl	0,420	834	Tomruk	228	350	130	29 640	36 960
			Yongalık Od.	122		60	7 320	
Toplam			Tomruk	241	410	130	31 330	41 470
			Yongalık Od.	169		60	10 140	

Tablo 4'te görüldüğü üzere, 25 yıllık idare süresi boyunca sahil çamı ağaçlandırmalarından toplam 410 m³/ha odun ve 41.470 YTL/ha para hasılları sağlanabilmektedir.

4.3. Fayda Maliyet Analizleri

Sahil çamı ağaçlandırmalarının mali analizleri yapılarak İKO ve NBD belirlenmiştir. Ayrıca nominal ve reel fiyatlarla (faiz oranı % 5 olarak alınmıştır) odun üretim maliyetleri belirlenmiştir. Analizler yatırımın tamamının özkaynakla veya kredi kullanma seçeneğine göre ayrı ayrı yapılmıştır. Kredili yaklaşıma göre mali analizlerin yapılmasında, AGM tarafından Ağaçlandırma Yönetmeliği çerçevesinde verilmekte olan kredilendirme koşulları dikkate alınmıştır. Anılan yönetmeliğe göre, ağaçlandırma tesis masrafları, ihata çekilmesi ve 3 yıllık bakım masrafları karşılığı kredi verilmektedir. Kredi, basit faiz oranı ile faizlendirilmekte ve idare süresi sonunda defaten ödenmektedir. Sahil çamı ağaçlandırmaları için yapılan mali analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sahil çamı ağaçlandırmalarında mali analizler

ÖLÇÜT			Fon Türü	Kira		Arazi Satın Alma
				Hariç	Dahil	
İKO (%)			Özkaynak	9,45%	4,58%	5,47%
			Kredili	15,31%	5,27%	6,09%
NBD (YTL/ha)			Özkaynak	6294	-753	1261
			Kredili	7386	339	2352
Odun Üretim Maliyeti	Reel	YTL/m ³	Özkaynak	54	115	97
			Kredili	45	106	88
	Nominal	YTL/m ³	Özkaynak	25	56	25
			Kredili	32	63	32
		ABD \$/m ³	Özkaynak	19	41	19
			Kredili	24	46	24

Tablo 5'te görüleceği üzere, yatırımın özkaynakla yapılması durumunda, en yüksek İKO arazi kirası hariç seçeneğinde (%9,45) elde edilmektedir. Kredi kullanılması durumunda İKO'lar yükselmektedir. Bir başka deyişle yatırımın özkaynak karlılığı artmaktadır. Böylece, uygun koşullarda sağlanan yabancı fonların finansal kaldıraç etkisi ortaya konulmuş olmaktadır.

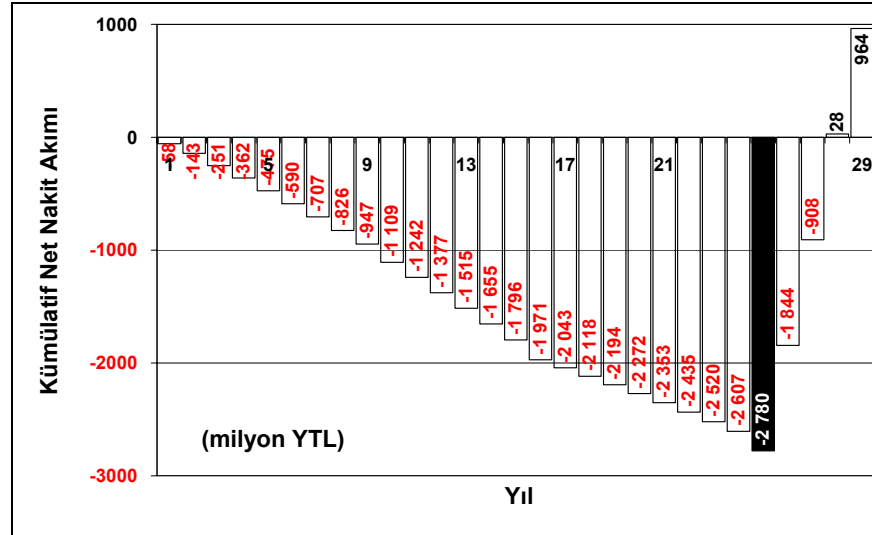
En yüksek NBD, yine kira hariç seçeneğinde ortaya çıkmıştır (6294 YTL/ha). Yatırımın arazi kiralayarak yapılması durumunda negatif NBD (-753 YTL/ha) elde edilmekte (İKO < %5), ancak kredi kullanılması durumunda pozitif NBD (339 YTL/ha)'ye ulaşabilmektedir.

Yatırımın özkaynakla yapılması durumunda, kira hariç seçeneğinde nominal odun üretim maliyeti 25 YTL/m³ (19 ABD \$/m³) olmakta ve kredili yaklaşıma nazaran daha düşük elde edilmektedir. Reel odun üretim maliyetlerinde ise tersine durum söz konusu olup kredi yaklaşımında daha düşüktür.

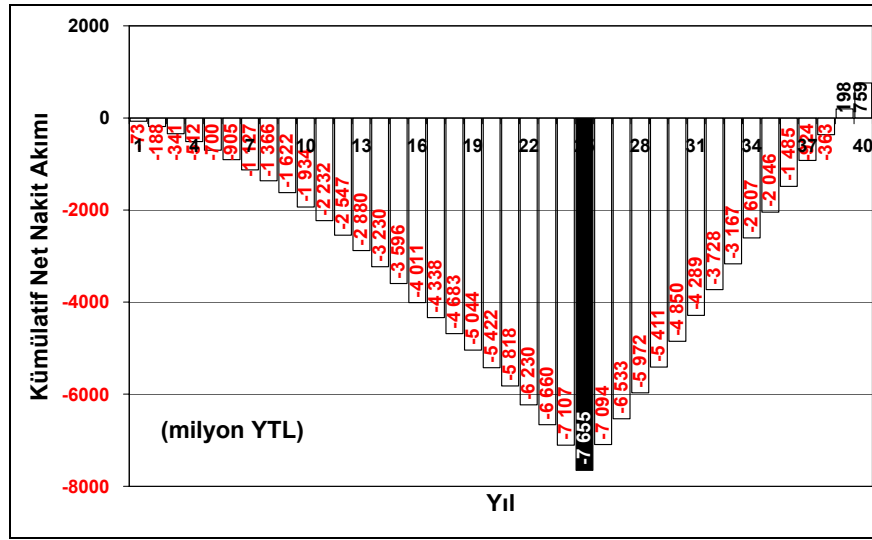
4.4. Kümülatif Net Nakit Akımı

İdare süresinin 25 yıl ve yıllık makta büyüklüğünün 30.000 ha olduğu, eşit yaşlı ve maktalı Sahil Çamı ağaçlandırma işletmesi kurulması öngörülmüştür. Bölüm 4.1. ve 4.2.'deki verileri kullanarak, değişik arazi maliyet seçeneklerine göre, anılan yatırım senaryosu için gereken fon miktarları belirlenmiştir. Bu amaç için, yıllık gelir ve gider farkından oluşan net akım tabloları oluşturulmuştur. Yıllık net nakit akımlarının yardımı ile, yıllara göre kümülatif net akım tabloları (KNNA) elde edilmiştir. Arazi kirası hariç, dahil ve arazi satın alma seçenekleri için oluşturulan kümülatif net nakit akımlar Şekil 2-4'te gösterilmiştir.

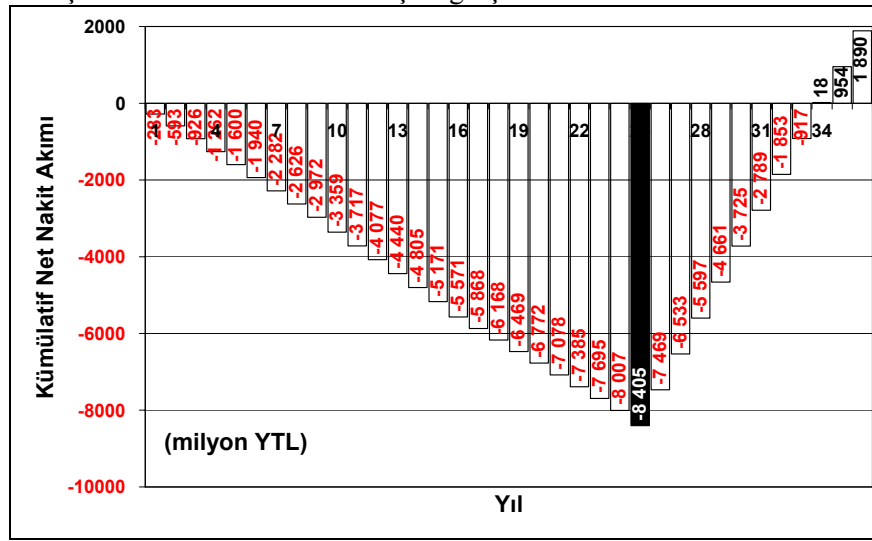
Şekil 2'de görüldüğü gibi, arazi kiracı hariç seçeneğinde, kullanılabilir en büyük fon miktarına 25. yılda ulaşmakta ve KNNA 2,8 milyar YTL (yaklaşık 2,1 milyar ABD \$) olmaktadır. 26. yıldan itibaren pozitif yıllık net nakit akımı elde edilmektedir. KNNA 28. yıldan itibaren pozitif olmakta ve nominal yatırım tutarı geri alınmaktadır.

Şekil 2. Arazi kirası hariç seçeneği için kümülatif net nakit akımı

Şekil 3. Arazi kirası dahil seçeneği için kümülatif net nakit akımı

Şekil 4. Arazi satın alma seçeneği için kümülatif net nakit akımı

Arazi kirası dahil seçeneğinde, KNNA 25. yılda en düşük düzeyine ulaşmakta ve 7,7 milyar YTL (yaklaşık 5,7 milyar ABD \$) olmaktadır. Yıllık net nakit akımı, 26. yıldan itibaren pozitif elde edilmekle birlikte, KNNA 39. yıldan itibaren pozitif olmakta ve nominal yatırım tutarı geri ödenebilmektedir (bkz Şekil 3).

Şekil 4'te görüldüğü üzere, arazi satın alma seçeneğinde, en büyük yatırım tutarına 25. yılda ulaşılmakta ve KNNA 8,4 YTL (yaklaşık 6,2 milyar ABD \$) olmaktadır. Pozitif yıllık net nakit akımı 26. yıldan itibaren elde edilmektedir. KNNA 34. yıldan itibaren pozitif olmakta ve nominal yatırım tutarı geri ödenmektedir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde endüstriyel ağaçlandırma kurmaya uygun arazilerin tamamı iyi bonitet sınıfında olması mümkün değildir. Bonitet sınıfının düşük olduğu arazilerde idare süreleri uzamakta ve odun hasıla miktarları düşmektedir. İdare süresinin 30 yıl, yıllık makte büyüklüğünün 30.000 ha ve toplam 900.000 ha büyüklüğündeki eşityaşlı ve maktalı Sahil Çamı ağaçlandırma işletmeciliğinde, 300 ve 400 m³/ha/yıl odun hasıla alınması senaryolarına göre, sırasıyla 9 ve 12 milyon m³/yıl odun hasılası elde edilebilecektir. Odun hammaddesinin ortalama satış fiyatı 50 ABD \$/m³ kabul edildiği takdirde, senaryolara göre yılda, sırasıyla 450 veya 600 milyon ABD \$ odun satış geliri sağlanabilecektir. OGM'nin toplam satış gelirleri dikkate alındığında (2005 yılında 615 milyon ABD \$), endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir geliri elde edebilmek için çok büyük fonlara gereksinim bulunmaktadır. Bu

nedenle artık, ülkemizde endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının yapıp yapılmaması üzerinde değil, bu yatırımların önündeki darboğazların nasıl aşılacağı tartışılması gerekmektedir.

Günümüzde, yalnızca odun üretiminden sağlanan gelirlere ve fonlara dayanan geleneksel yöntemler yetersizdir. Ormanlardan sağlanan faydalara dayalı fonların oluşturulması için yeni düzenlemeler yapmak ve bunun için karmaşık fakat etkili mekanizmaları faaliyete geçirmek gerekmektedir. Kamu ve özel kuruluşlar, araştırma kurumları ve sivil toplum örgütleri arasında iyi bir eşgüdümün sağlanması zorunludur. Bu durum, politikalar, stratejiler ve düzenleyici mekanizmaların desteklediği sektörel bir yaklaşım gereksinimini ortaya koymaktadır (Chandrasekharan, 1997).

Yapılan mali analizlerin sonuçlarına göre, Sahil Çamı ağaçlandırmalarının ticari karlılık açısından uygun bir yatırım olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle, arazi maliyet bedelinin olmadığı seçenek öne çıkmaktadır. Bu nedenle, önümüzdeki yıllarda orman rejimi altındaki arazilerde veya hazine arazilerinde yapılacak endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının öncelikli olması beklenmelidir. Ayrıca, uygun koşullarda kredi kullanılması durumunda İKO oranı artmaktadır. Arazi kirası hariç seçeneğinde İKO %9,45 olarak belirlenmiştir. Bu oran aynı zamanda, yatırımın işletme dışı fon kullanılması durumunda, ödenebilecek kredi/borçlanma faiz oranının üst sınırını göstermektedir.

Bölüm 4.4'te oluşturulan yatırım senaryosuna göre, yatırım tutarının çok büyük tutarlara ulaştığı belirlenmiştir (bkz Şekil 3). Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullar dikkate alındığında, böyle bir yatırımın sadece kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından verilen kredilerin kaynağının çok önemli bir bölümünü, OGM'den yapılan transferler oluşturmaktadır. Özel ağaçlandırma yatırım kredilerine uygulanmakta olan faiz oranı ve geri ödeme şekli göz önüne alındığında, ülkemizde ağaçlandırma yatırımları OGM tarafından finanse edilmektedir. Oysa yatırımların artırılması konusunda kamu sektörü ile birlikte değişik ilgi gruplarının da sorumluluğu bulunmaktadır.

Dünyada endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının mülkiyeti kamudan özel sektöre doğru yön değiştirmektedir (Kanowski, 1997). Sonuçta endüstriyel ağaçlandırmalarından elde edilen ürünü odun işleyen sanayi kuruluşları kullanmaktadırlar. Bu nedenle, özel sektörün de yatırım yapması, firmaların pazarda kalabilmesi açısından kaçınılmazdır. Ancak, ağaçlandırma yatırımlarının, ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullar gereği kamu sektörü ve ormancılık yatırımlarının yapısından dolayı özel sektör için, öncelikli yatırım alanları içinde olmayacağı bilinmelidir.

Özel sektörün, büyük tutarlarda sermaye gerektiren endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının tamamını, kendi özkaynakları ile gerçekleştirmesi oldukça zordur. Dolayısıyla, özkaynak dışında yeni fonlara gereksinim duyulacaktır. Bu nedenle, ülkemizde, yatırım projelerine fon akışı sağlayabilecek istikrarlı bir ekonomik ortamın ve kaynak transfer mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Yapılacak düzenlemelerle, sermaye piyasası araçlarının kullanılması mümkün olabilecektir. Bir çalışmada, borçluluğu temsil eden sermaye piyasası araçları arasında kuponsuz tahvil (zero coupon bonds), ipotekli borç senedi ve hisse senedi ile değiştirilebilir tahvil v.b. gibi araçların, ağaçlandırma yatırımlarının finansmanında kullanılabileceği belirtilmektedir (Koçer, 1999).

Kuponsuz tahvilde (KT) düzenli faiz ödenmemektedir. KT satın alma fiyatı anaparayı oluşturmaktadır. Anapara, faiz ve faizin faizi vade sonunda defaten ödenmektedir. Kazanılan faiz tutarı, tahvili satın alma fiyatı ile vade sonunda elde edilen baliğ değerinin arasındaki fark kadar olmaktadır (Fettahoğlu, 1991; Akgüç, 1994). KT'nin yapısı ve vade boyunca gelişimi ile bir ağacın veya eşityaşlı bir meşcerenin gelişimi arasında çok büyük benzerlik bulunmaktadır. Bir ağaçta veya eşityaşlı meşcerede dikilen fidan(lar) anaparayı oluşturmaktadır. Yıllık artımlar ise faizlerdir. İdare süresi sonunda, ağaçlar kesildiğinde anapara ve faiz birlikte (baliğ değer) alınmaktadır. (Koçer, 1999).

Endüstriyel ağaçlandırmalarda yatırımlarının en önemli darboğazlarından biri uygun arazi bulmakta karşılaşılan güçlülüdür. Orman Yasası uyarınca, orman ağacı ile ağaçlandırma yapılan bir arazi, orman arazisi niteliği kazandığı için, bir daha başka sektörlere tahsisi mümkün olmamaktadır. Ayrıca, miras hukuku gereği, araziler giderek küçülmektedir. Ağaçlandırma yatırımlarına uygun, ancak tarıma uygun olmayan arazilerin bulunduğu kesimde, kırsal nüfus fazla ve fakir durumdadır. Bu nedenle, anılan türdeki arazilerde ağaçlandırma yatırımlarının geliştirilmesi için önlemlerin alınması gerekmektedir. AB kaynaklarından ağaçlandırma yatırımlarına fon sağlanmaktadır. Bu destek halen, özel mülkiyete sahip araziler için söz konusu olmakta, kamu mülkiyetindeki arazileri kapsamamaktadır. Ancak, Ülkemizde endüstriyel ağaçlandırmaların

kurulabileceği alanların bir bölümü halen kamu mülkiyeti altındaki arazilerdir. Dolayısıyla, mevcut duruma göre, ülkemizin böyle sahalara için AB fonlarından yararlanma olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle, ülkemizin AB ile yürüttüğü müzakerelerde anılan konunun gündeme getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, orman rejimi altındaki sahalarda ise, sosyal baskı, mülkiyet sorunları vb nedenlerle, ağaçlandırma yatırımlarına tahsiste önemli zorluklar yaşanmaktadır.

Endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının önündeki engellerden bir diğeri; son yıllardaki kalkınma planlarında, ormancılık özel ihtisas komisyonu raporlarında ve ulusal ormancılık programında yer almasına rağmen, hiçbir bilimsel gerekçeye dayanmayan endüstriyel ağaçlandırmalarına karşı gösterilen duygusal dirençtir.

Sonuç olarak, endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının geliştirilmesindeki engeller sosyal, ekonomik ve hukuki kökenlidir. Biyolojik veya teknolojik yönden darboğaz bulunmamaktadır. Endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarına uygun pek çok yerli ve yabancı tür üzerinde uzun yıllardan beri çalışılmakta ve bilgi birikimi bulunmaktadır. Başta Kızılcım ve Sahil Çamı olmak üzere, kızılğaç, dişbudak vb türlerle önemli başarı sağlanmıştır. Tarımsal üretime uygun alanlarda ise kavak klonları ile kurulan endüstriyel ağaçlandırmalarda, odun üretimi konusunda önemli başarılar elde edilmiştir. Bu nedenle, araştırma geliştirme çalışmalarında hızlı gelişen türlere özel önem verme zorunluluğu bulunmaktadır.

Özel sektörün orman, hazine ve özel mülkiyetteki arazilerde, endüstriyel ağaçlandırma yatırımlarının yapılmasını sağlayabilmesi için "Ağaçlandırma Yatırımları Teşvik Yasası" çıkarılmalıdır. Yasa, finansal kurumları, vergilendirme önerileri, arazi temini, teknik yardım vs konuları kapsamaktadır.

6. KAYNAKÇA

- AGM, 2004. Ağaçlandırma ve Fidanlık İşlemleri Birim Maliyet Cetvelleri -2004. Çevre ve Orman Bakanlığı Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Ankara, 63s.
- Akgüç, Ö.,1994. Finansal yönetim. Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 63/15, İstanbul, 957 s.
- Chandrasekharan, C., 1997. International Cooperation and Resource Mobilization for Sustainable Forestry Development. Proceedings of the XI World Congress, 13-22 October 1997, Volume 5, Antalya, pp.365-387
- Evans, J., 1997. The Sustainability of Wood Production in Plantation Forestry. Proceedings of the XI World Congress, 13-22 October 1997, Volume 3, Antalya, pp. 35-41
- FAO, 1996. Yearbook of Forest Products, 1983-1994. FAO Forestry Series No: 29, FAO Statistics Series No: 129, Rome, 378 s.
- FAO, 1997. State of the World's Forests 1997. FAO M-30,ISBN 92-5-103977-1, Rome.
- FAO, 2001. Yearbook of Forest Products, 1995-1999. FAO Forestry Series No: 34, FAO Statistics Series No: 157, Rome, 243 s.
- FAO, 2004. Yearbook of Forest Products, 1998-2002. FAO Forestry Series No: 37, FAO Statistics Series No: 179, Rome, 243 s.
- Fettahoğlu, A., 1991. Finansal Piyasalarda Yenilikler ve 1980 Sonrası Türkiye. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 255, Ankara, 107 s.
- Geray, U., 1998. Ulusal Çevre Eylem Planı – Orman Kaynaklarının Yönetimi. DPT yayını, ISBN 975-19-1917-7, Ankara.
- Kanowski, P. J., 1997. Afforestation and Plantation Forestry. Plantation Forestry for the 21st Century. Proceedings of the XI World Congress, 13-22 October 1997, Vo. 3, Antalya, pp 23-34
- Koçer, S., 1999. Ülkemizde Kavakçılığın Geliştirilmesinde Yeni Finansman Olanakları. Kavak Ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü Teknik Bülten No: 190, 279 s.
- Konukçu, M., 2001. Ormanlar ve Ormancılığımız. DPT Yayın No: 2630, Ankara, 238 s.
- OGM, 2005. Orman İşletmeciliğinde Üretim ve Pazarlama. Türkiye ve Finlandiya Ormancılıkta İşbirliği Semineri, 17-19.10.2005, İzmit.
- Özbaş, A. Y., 2004. Türkiye'de Endüstriyel Ağaçlandırmaların Geliştirilmesi. Türkiye'de Endüstriyel Orman Plantasyonlarının Kuruluşu (Kendi Hammaddenin Kendini Üret) Çalıştayı, 19.06.2004, İzmit, 14s.
- ÇOB, 2005. Türkiye'de Ormancılık, Korunan Alanlar ve Biyolojik Çeşitlilik. Türkiye ve Finlandiya Ormancılıkta İşbirliği Semineri, 17-19.10.2005, İzmit.

BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN ÖNEMİ, KORUNMASINDA HALKLA İLİŞKİLER VE BİR ALAN DEĞERLENDİRMESİ: MAÇAHEL

Serdar ŞENGÜN-Dr. Yasemin İÇGEN

Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü

ÖZET

Sanayi devriminden bu yana hızla artan dünyadaki doğal kaynakların tahribi, tüm yaşam destek sistemlerini ve ekonomileri tehdit eden bir boyuta ulaşmıştır. Türkiye, tarih boyunca coğrafik yapısıyla bitki topluluklarının geçiş köprüsü olduğundan zengin bir bitki varlığına sahiptir. Avrupa Kıtasıyla kıyaslandığında bile Anadolu küçük ölçekli bir kıta özelliği göstermektedir. Bitki gen kaynakları açısından Avrupa Kıtası'ndan daha yüksek bir endemizm oranına sahiptir. Ancak biyolojik zenginliklerimizin yeterince korunduğunu ve doğru değerlendirildiğini söyleyemeyiz. Özellikle çok önemli karasal biyoçeşitlilik alanları olan ormanlarımız var olan kırsal toplulukların baskısı, usulsüz faydalanmalar, yetersiz çevre bilinci, vb etkenlerle ciddi ölçütlerde zarara uğramaktadır. Yerel toplulukların en başta yoksulluktan kaynaklanan bu baskısını giderebilmenin yolu, doğa koruma projeleri yürüten gönüllü ya da kamusal kuruluşların, koruma etkinliklerini gerçekleştirirken halkla ilişkileri yönetsel süreçlerinin bir parçası olarak görmelerini gerektirmektedir. Halkla ilişkiler yalnızca bilme-öğrenmeyi değil davranış değişikliğini amaçlayan planlı ve sürekli çabalaradır. Kuruluşlar, bir yandan hedef yerel topluluğun eğitim ve katılım yoluyla süregelen davranış özelliklerini değiştirmeyi sağlamalı, diğer yandan da geleneksel yaşam biçimine seçenek oluşturabilecek ekonomik olanaklar yaratmalıdırlar. Etkili bir kamuoyu desteği olmadan bu tür programların başarılı olması beklenemez. Bu konuda başarılı olabilmek için de çalışma alanındaki etkinliklerin sürekliliği esastır. Maçahel Havzası'nda yürütülen etkinlikler buna olumlu bir örnek gösterilebilir.

Anahtar Sözcükler: Biyolojik Çeşitlilik, Gönüllü Örgütler, Halkla İlişkiler, Yerel Topluluk, Eğitim, ve Katılım.

ABSTRACT

PUBLIC RELATIONS IN THE PROTECTION OF BIOLOGICAL DIVERSITY AND A FIELD EVALUATION: MAÇAHEL

The destruction of the natural resources in the world after the Industrial Revolution has reached a threatening degree for the life support systems and the economics. Throughout the history, Turkey, a bridge for the plant life because of its geographical location, has been a very rich floral diversity. Even in comparison continental Europe, Anatolia shows features of a small continent. From the perspective of tolerant gene resources, Turkey has higher endemism rate than Europe. However, it is hard to mention sufficient protection and usage of biological resources in Turkey. Particularly, our forests which are sources of land bio-diversity are damaged extensively by the pressure of rural community, illegal uses, insufficient awareness of the environment and some other similar reasons. The approach to combat against the pressure of local communities which stems from poverty of the governmental or non-governmental organizations is taking the public relations into consideration as a part of their rural development projects while realizing their projects. Public relations is not only include education and knowledge but also include planned and continuing efforts aiming changes in attitudes. In accordance with this, the goal of the organization should not only be changing the attitudes of the local people through education and participation, but also finding means of generating income as an alternative way to the traditional life style and adapting them. The success of these programs is only possible by the profound support of public opinion. Therefore the accomplishment of these programs is depended on continuing activities at the operational site. Activities running at Maçahel is an affirmative example of such programs.

Keywords: Bio-diversity, non-governmental organizations, public relations, local community, education and participation

1. GİRİŞ

Doğa; oluşumu, gelişimi ve değişimi için insanoğlunun herhangi bir bilinçli etkinliğinin gerekmediği, süreklilik gösteren bir yaşam alanıdır (Anonim, 2000). Bu özelliği ile bilebildiğimiz en karmaşık, en fazla çeşitlilik barındıran ve bu yüzden de milyonlarca yıllık evrimsel süreci boyunca gelişimini hep sürdürebilmiş en güçlü sistem olarak bilinir. Sistem; değişik parçalardan oluşan ve bu parçaların her birinin bütünüle uyum

içindeki birlikteliği olarak tanımlanabilir. Bir sistem değişen koşullara, gelecekte ortaya çıkabilecek bugünden öngörülemeden çeşitli olumsuzluklara karşı, kendi yapısına uygun olarak barındırdığı çeşitli araçları kullanarak cevap verebilir. Çeşitlilik sağlıklı bir sistemin en temel özelliğidir (Işık, 1996). Doğa sistemleri de sistem özelliği taşıyan tüm olgular gibi barındırdıkları çeşitlilik unsurlarıyla doğanın değiştirici gücüne direnerek evrimlerini sürdürürler. Ancak bu güçlü sisteme dışsal bir girdi olarak müdahalede bulunan insan, sistemin parçalarını tek tek yok ederek, sistemin değişen koşullara ayak uydurabilme olanaklarını elinden almakta ve sistemi bozmakta bazen de yok etmektedir. Bu durum, İnsanoğlunun Tarım Devrimi'ni gerçekleştirmesinden bu yana doğa ve doğal kaynaklar üzerindeki bozucu etkisi ile kendini göstermektedir. Dünyanın her köşesine ulaşımın mümkün hale gelmesiyle sürekli artan ticaret ve teknolojiadaki gelişmeler milyonlarca yılda oluşmuş ekolojik sınırları yıkmakta ve pek çok doğal tür ve onlara ait yaşam ortamları yok olmaktadır. “Çevre Sorunları” olarak bilinen ancak çevre olgusunu oluşturan temel değerlerin tümünün içsel bir özelliği olan “biyolojik çeşitlilik” bu olumsuz süreçten doğrudan etkilenmiş ve insanlık için taşıdığı önem, çevre sorunlarının ortaya çıkışı ile anlaşılabilmiştir. Dünya üzerindeki canlı türlerinin azalışı ve yeryüzünün tahribi, Çepel (1997)'e göre insanoğlunun da yaşam koşullarının tehdit edildiğini gösteren önemli bir işarettir. Küresel bir nitelik kazanmış olan bu soruna küresel nitelikli çözüm arayışları gündemdedir.

Ülkemiz taşıdığı biyolojik zenginlikler açısından önem taşımaktadır. Coğrafik yapısı gereği köprü özelliği gösterdiği için tarih boyunca bitki göç yolları üzerinde olmuş bu durum da bitkisel kaynaklarının çeşitlenmesini sağlamıştır. Şöyle ki; Tan (1992) ve Tuxill (1999)'a göre dünyadaki belirlenmiş 8 büyük bitki gen merkezinden Yakın Doğu ve Akdeniz merkezlerinin üzerinde çakıştığı dünyadaki tek örnek olduğu gibi dünya üzerinde kültürü yapılan pek çok bitkinin gen merkezi Anadolu'dur. Türkiye florasında eğreltiler ve tohumlu bitki türlerinin toplam sayısı 9222'ye ulaşmaktadır ve bunun 8988'i doğaldır (Güner ve ark., 2000). Doğal bitki varlığındaki endemizm oranının, tüm Avrupa kıtasında %21 iken Türkiye'de %31,54 olması Anadolu'ya adeta küçük bir kıta karakteri kazandırmaktadır (Kızıroğlu, 1998).

Biyolojik zenginliklerimiz halen pek çok ülkenin gıpta edeceği niteliktedir. Biyolojik kaynakların tükenmesi sorunu ülkemiz için de ciddi bir tehdittir. Sorunumuz bu kaynaklarımızı önce korumamız, sonra araştırmamız ve daha sonra kullanmamızdır (Işık ve ark., 1997). Ancak en başta yoksulluğun neden olduğu süregelen doğal kaynak kullanımı, bu kaynakların değeriyle ilgili bilinç düzeyinin düşüklüğü, doğal varlıkların korunmasına ilişkin örgütlenme kültürünün yetersizliği, bu alanda çaba gösteren kamusal ya da gönüllü kuruluşlar için önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle söz konusu örgütlerin halkın katılımını ve eğitimini yönetsel süreçlerinin bir parçası haline getirmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu konuda örgütlerin deneyim eksiklikleri de sorun olabilmektedir. Yapılmış olan başarılı çalışmalar bu konudaki deneyim ve bilgi eksikliğini giderecek fırsatlardır. Yerel toplulukların koruma etkinliklerine katılımı ve eğitimlerine ilişkin küresel nitelikli doğa koruma süreçlerinde bu konuya sıklıkla vurgu yapılmaktadır.

2. DOĞA KORUMADA ÖRGÜTLER, EĞİTİM, KATILIM VE HALKLA İLİŞKİLER

Biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik çalışmalar henüz çok yenidir ve etkili bir kamuoyu desteği olmadan bu tür programların başarılı olması beklenemez. Doğa koruma amaçlı projelerin başarılı olma şansı, bu yöndeki projelere halkın katılımının ve bunun için de biyolojik çeşitlilik konusunda bilgilenmenin sağlanmasına bağlıdır. Katılımı sağlayabilecek isteklilik öncelikle eğitimden geçmektedir. En genel tanımıyla eğitim; insanın davranışını değiştirmek ve onu geleceğe hazırlamak olarak tanımlanabilir. Çünkü çevreye ilişkin tüm sorunlar, sosyo-ekonomik koşullar ve yetersiz insan davranış kalıplarından (yoksulluk, doğal kaynak israfı, vb) kaynaklanmaktadır. Çevre eğitiminin amaçları; bu eğitimden geçen bireylerin çevre konularında sorumlu davranış sergileyebilmelerine olanak sağlayıcı ve teşvik edici bilgi, beceri, ve değer yargıları ile donanmış vatandaşlar olarak yetişebilmelerine olanak sağlamak olarak açıklanabilir (Anonim, 1995). Çevreye duyarlı bireyler yetiştirmenin amaçlandığı doğru eğitim programlarında olumlu sonuçlar görülebilmektedir. Yapılan bir araştırma, çevre eğitimi görmüş olanların, çok duyarlılık seviyesine yaklaşan yüksek bir duyarlılık göstermekte olmalarına karşın, söz konusu eğitimden geçmemiş olanların, duyarsız davranmakta olduklarını, ayrıca, çevre eğitimi görmüş olanların duyarlılık dereceleri arasındaki farkın da oldukça anlamlı olduğu göstermektedir (Özdemir, 1987). Bartın İli'nde yapılan bir araştırmada da eğitim düzeyinin artmasıyla orman suçundan yargılananların azaldığı saptaması yapılmaktadır (Atmış, 1998). Ancak olumlu örneklerin yanında genel olarak ülkemizdeki çevre eğitiminin, çağdaş bir çevre eğitiminin gereği olan “doğa ve doğal varlıkları koruma” ve “çevreyi koruma” özelliklerini - katılım engellerinin yanı sıra-

kazandırmaktan uzak olduğunu kabul etmek gerektiği de söylenmektedir. “Çağdaş bir eğitim düzeni kişiye doğayı sevmeye ve çevreyi koruma bilincini de kazandırır. Oysa bizim eğitim düzenimiz bu bilinci kazandırmak yerine, kişiye; doğanın sevilmesi, çevrenin korunması, çevrenin korunup temiz tutulması gerektiğini belletmektedir. Nazlıoğlu (1986) ise “Gerçekliği düşünülmeden kabul edilen/ettirilen her olgu gibi bu da, doğal olarak benimsenmemekte ve doğa sevgisi yalnızca okul kitaplarında kalmaktadır. Doğayı sevmeyen insanların çoğunlukta bulunduğu bir toplumun çevre sorunlarıyla ilgilenmesini beklemek fazla iyimserlik olacaktır” diyerek konuya yaklaşmaktadır. Eğitimin başarısında, bireyin bir bilgiyi neden öğrendiğini, nerede, nasıl ve hangi amaçla kullanacağını bilmesi önemlidir (Nazlıoğlu, 1998). Bu amaçla hazırlanan değişik toplum kesimlerine yönelik eğitim programlarının başarısı, örgütlerin iletişim becerisine bağlı olacaktır. Uysal (1998)’e göre de iletişimin başarısı, kime ne şekilde hitap edileceğinin bilinmesine, bir anlamda kullanılan sembollerin hedef kitlenin dikkatini çekmesine, onda kişilik gereksinimleri uyandırmasına ve kullanılan iletişim biçimine bağlıdır. Çevre eğitimi; ansiklopedik bilgi yüklemesi olarak görüldüğü taktirde bunun olumlu sonuçlarını görmek mümkün olmayacaktır. Bir eğitim faaliyetinin başarılı olabilmesi için, yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik projelerle desteklenmesi zorunluluğu vardır. Çevre eğitimi ne düzeyde ve başarıyla verilirse verilsin, doğayı tahrip ederek geçimini sağlamak zorunda kalan ve genel yapısı gereği de eğitim düzeyi düşük olan kırsal kesimde başarısız kalmaya mahkumdur. Doğal kaynaklardan yararlanmak zorunda olan, barınma ve ısınma gibi en temel gereksinimlerini bu kaynakları kullanarak gerçekleştiren yerel toplulukların beklentilerinin karşılanmasını dikkate almayan projeler, hangi eğitim programıyla desteklenirse desteklenirler, biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik herhangi bir sonuç alamayacaklardır. Özellikle ülkemizin orman köylerinde yaşanan sorunların çözümlenememesinin nedenleri; yoksulluk ve gereksinimlerin karşılanmasına yönelik önlemlerin geliştirilmesinde katılımcı yaklaşımın dikkate alınmamasıdır (Anonim, 1999). Bu nedenle halen varolan koşullarda etkili bir çevre bilincinin olduğunu söylemek ülkemiz koşullarında mümkün görülmemektedir (Turgut, 1993).

İşte bu noktada halkla ilişkiler olgusunun eğitim aşamasından sonra ikinci önemli aşaması kendini göstermektedir. Çoğunlukla kamusal bir karakter gösteren bu tür bir etkinliğin yerine getirilebilmesi için önemli olan bir konu; örgütlerin halkla ilişkiler işlevini kurumsallaştırılabilmeleridir. Genel sayılabilecek bir tanımlamayla halkla ilişkileri; “kuruluşun iç ve dış kamuları üzerinde etkili olmasını amaçlayan bir işlev” olarak tanımlayabiliriz (Uysal, 1998). Katılım doğanın ekonomiler ve insanlık için ne denli önemli olduğu ve ne büyük ölçülerde tahrip edildiğine ilişkin ansiklopedik bilgiler verilmesi yoluyla da aşılamayacak kadar karmaşık özellikler gösterirler. “Halkla ilişkiler yalnızca bilme-öğrenmeyi değil, aynı zamanda iç ve/veya dış kamularda belli etkiler yaratmayı (tutum/davranış oluşumu-değişimi) amaçlayan, iki yönlü iletişime dayalı, planlı ve sürekli çabalarlardır. İster yüz yüze, ya da kitle iletişimine dayansın, ister iç ya da dış kamulara yönelsin, sonuçta ikna etme halkla ilişkiler iletişiminin özelliğidir. Hatta iletişimin iki yönlülüğü bile ikna amacına yöneliktir.” (Uysal, 1998). Ancak kamuoyunun bilgilendirilmesi istediği bir konuda bazen en başta kamu yöneticilerinin tutumu, halkla ilişkileri kendilerine dışarıdan dayatılmış bir yük olarak görmeleri ciddi bir sorun olabilmektedir (Uysal, 1998; Algan ve ark., 2005). Çevrenin korunup bu görevin aynı zamanda yurttaşlarca da yerine getirilebilmesi açısından katılımı gerçekleştirecek demokratik ortamın varlığı öncelikle temel koşuldur. Uysal (1998) bunu, halkla ilişkilerin ancak demokratik ve katılımcı bir siyasal kültürle mümkün olduğunu, yönetimin halka hesap vermesinin özümsemiş olmasını bir ön koşul olarak görerek bu bağlamda kamuoyunun özgürce oluşmasının demokratiklik düzeyinin göstergesi olduğu gibi halkla ilişkilerin yaşam ortamının da ön koşuludur diyerek açıklamaktadır.

Doğa korumaya yönelik etkinliklerde halkla ilişkiler olgusunun yönetsel sürecin bir parçası haline gelebilmesini yukarıda açıklanan iki yönlülüğün gerçekleşmesiyle sağlanabileceği yukarıda açıklanmıştır. Burada birinci yön; kuruluşça verilen “eğitim” ve kuruluşça sağlanan “katılım” ile bu çabanın sonuçlarının alınabilmesi, ikinci yön ise kitlelerin doğadan alışlagelmiş yararlanma biçimlerini değiştirebilmek için talep ettiklerinin de kuruluş tarafından göz önüne alınmasıdır. Muhatap kitlenin kırsal kesim olması yüz yüze iletişimin önemini de artırmaktadır. Bu da örgütlerin alanda sürekliliklerini gerektirmektedir.

Ülkemizde bu alanda yapılmış ve olumlu sonuçları alınmış başarılı çalışma örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan biri de “Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı -TEMA-“ tarafından yürütülmekte olan Camili Doğal Varlıkları Koruma Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi’dir

3. MAÇAHHEL HAVZASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Önemli bir biyolojik çeşitlilik alanı olan havzada yürütülmekte olan proje etkinliklerinin ne olduğu, kazandırmayı amaçladıkları bilinç ve davranış değişikliğine ne ölçüde ulaşabildikleri konusunda yapılan incelemenin sonuçları genel hatlarıyla şöyle açıklanabilir.

3. 1 ÇALIŞMA ALANININ ÖZELLİKLERİ

Alan; Artvin İli'ne bağlı Borçka İlçesi'nin Gürcistan sınırında bulunmaktadır. Coğrafik özellikleri nedeniyle yalıtılmış (izole) bir yapıya sahip olması, kış aylarında 3-4 ay karla kaplı yollar nedeniyle dış dünyayla bağlantısının kesiliyor olması, bölgenin uzun yıllar bakir kalmasını sağlamıştır. Bunun sonucu alan; halen dünya da 200, Avrupa'da ise 100 "önemli orman alanı" niteliğinde, "biyolojik çeşitlilik düzeyi son derece yüksek, 318 bitki türü barındıran ve bu bitki türlerinin % 50'sinin endemik olduğu bir özellik taşımaktadır (Anonim, 1994). Alanda 6 köyde, 350 hanede 1284 Gürcü asıllı yurttaşımız yaşamakta olup konuştukları dili; "köy gürcücesi" olarak tanımlamaktadırlar (Anonim, 2001). Merkezde bulunan Camili Köyü ve civar havzadaki 5 köy, Gürcü dilinde "Maçahel" olarak adlandırılmaktadır. Maçahel'in anlamı; beş parmaklı bilek ya da el ayası anlamına gelmektedir. Camili (*Harvis*) Köyü ile birlikte proje çalışmalarına konu olan havzadaki diğer köyler ise; Düzenli (*Zedvake*), Efeler (*Eprat*), Kayalar (*Kobitav*), Maral (*Mindiyet*) ve Uğur (*Akriya*) Köyleridir. Geçim kaynağı olarak coğrafik özellikler nedeniyle çok sınırlı alanlarda yapılan tarım, aile hanelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar hayvancılık ve düne kadar bilimsel olmayan yöntemlerle sürdürülen arıcılıktır.

3. 2 MATERYAL VE YÖNTEM

Alanda yapılan çalışma hızlı kırsal araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Bu tür araştırma çalışmalarında hane bazında kapsamlı bir anket çalışması yapılmadığı için istatistiksel kesinlik yoktur. Bu tarz "Alan Profili" çalışmaları, Türkiye'nin yoksul kırsal yörelerinde doğa koruma amaçlı kırsal kalkınma programları uygulamak isteyen bir bakış açısıyla ele alındığı için kırsal kalkınma amaçlıdır (Anonim, 1998). Bu yöntemin zayıf yönleri olarak, araştırmayı yürütecek kişilerin deneyimi, araştırmaya ayrılan sürenin azlığı, toplanan verilerin kısa sürede derlenmesinden dolayı çok güvenilir olmayabileceği ve bazı hallerde bilgi toplama sürecine yeterli katılımın sağlanamaması olarak gösterilebilir. Bunun yanında deneyimli kişilerce yürütülmesi, yerel topluluğun sorunlarını etkin bir şekilde tanımlaması, hane bazında yürütülen anket çalışmalarına oranla kısa sürede özlü ve özet bilgi alınabilmesi, araştırmacının farklı disiplinlerden uzmanlarca yürütülmesi ve değerlendirmenin ortak yapılması nedeniyle bilgilerin güvenilirliği ile zaman ve para tasarrufu sağlaması ise yöntemin güçlü yanları olarak görülebilir.

3. 3 ÇALIŞMALAR VE GELİNER NOKTA

Alanda ilk kez, yerel topluluk tarafından kurulmuş bulunan Camili ve Çevresini Koruma ve Geliştirme Derneği ile yörenin kalkınmasına ve tanıtılmasına yönelik çabalar görülmüş ama Maçahel Havzası için ciddi bir açılım sunamamıştır. Daha sonra Ankara'da bulunan Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği -KIRÇEV- tarafından 1994 yılında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü -FAO- nun da desteğiyle, alanın ekolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarının belirlenmesine yönelik üç boyutlu alan profil çalışması yapılmıştır. Araştırmada üç alandan uzmanlar grubu çalışma yapmışlardır. Bu gruplar; biyoloji ve botanik araştırma grubu, ormancılık araştırma grubu ve ekonomik ve toplumsal araştırmalar gruplarıdır. Bu hızlı kırsal araştırmanın güçlü yanlarından biridir. Proje yürütücüleri, alanın korunmasına yönelik çabaların yanı sıra, yerel topluluğun bugüne değin sürdürdüğü doğadan geleneksel yararlanma biçimine alternatif geçim olanaklarını sunma, bunun benimsenmesini ve hayata geçmesini sağlayacak öneriler geliştirmeye çalışmışlardır. Topluluğun değişik ilgi alanları taşıyabileceği göz önünde tutularak ekonomik gelişme alanları, bitkisel üretim, hayvancılık ve su ürünleri, arıcılık, ormancılık ve eko-turizm (çevreye duyarlı turizm) olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda çalışan örgütlerin göz önünde bulundurması gereken bir husus da ekonomik gelişme alanlarının alana uygun çok seçenekli olmasıdır. Nitekim alanda daha önce Küresel Çevre Fonu'nun -GEF- hibe katkısı ile Orman Bakanlığı ve Dünya Bankası işbirliğince hazırlanarak uygulamaya konulan Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi -GEF II- projesi doğa koruma amaçlı kırsal kalkınma projelerinde bulunması gereken, değişik kesimlere hitap edebilecek değişik özelliklerde geçim kaynağı seçeneklerini barındırmamıştır. Proje, kırsal kesimdeki doğadan alışlagelmiş yararlanma biçimine

alternatifler sunma konusunda Maçahel Havzası için önerdiği tek yararlanma biçimi olarak, yerel topluk için başlangıç aşamasında çok yabancı olan çevreye duyarlı turizm -eko turizm- seçeneği ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle de Maçahel özelinde katılımı ve amaçlanan davranışsal değişikliği sağlamada yetersiz kalmıştır. Bunun en başta gelen nedeni; bugüne değin doğadan bilimsel olmayan yöntemlerle yaşamını sürdürmek zorunda kalan yerel topluluğun, inanabilecekleri ve uygulayabilecekleri değişik geçim olanaklarını sunmamış olmasıdır. Ayrıca alanda proje için plan yapmaya gelen ve kısa bir süre kalan yabancı firma, yöre halkında tam anlaşılabilen ve çoğu asılsız beklentilere yol açmıştır. Alternatif geçim olanakları sunmadan yalnızca kendi amacında da belirttiği “*koruma alanları ve koruma yönetimleri tesis etmek*” istenen doğa korumayı sağlayamayacak, bugüne değin var olan doğadan yanlış yararlanma biçimi devam edecektir. Bu durumun bir başka olumsuz yönü, gelecekte yapılacak bu tür koruma çalışmalarının geniş kitlelerin gözünde herhangi bir anlam kazanamaması ve geçmişten gelen ümitsizlik olacaktır. Bu da özellikle kırsal kesimde doğa koruma etkinlikleri gösteren örgütlerin katılımı sağlamada karşılaşılabilecek en büyük engellerinden biri olacaktır.

1990'lı yılların ikinci yarısında TEMA Vakfı, yöreye özgü önemli bir biyolojik zenginlik olan ve varlığını bozulmadan sürdürebilmiş saf Kafkas ana arı yetiştiriciliği üzerinde temellenen Camili Doğal Varlıkları Koruma Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi'ni uygulamaya koymuştur. Bu projenin seçimi son derece isabetlidir. Çünkü bu sektörde özellikle ormanlar üzerine tarla açmacılığı, vb baskıları olmadığı gibi biyolojik çeşitliliğe katkısı olan ve fazla iş gücü gerektirmemesi nedeniyle yerel topluluğun benimsemesi daha kolaylaşacaktır. Bir diğer konu da projenin benimsenmesini hızlandıracak gözle görülür ekonomik gelişimin kısa sürede ortaya çıkacak olmasıdır. Bu konu özellikle kırsal kesimde çok önemlidir. Kırsal kesimde topluluklar soyut kuramlara, ansiklopedik bilgilere değil gözle görülür olumlu sonuçlara itibar etmektedirler. Proje bu nedenle de isabetli bir seçimdir (Anonim, 2001).

Alan araştırmasının sonuçlarından hareketle eğitim çalışmalarına başlanılmıştır. Bunun için havzadan ana arı yetiştiriciliği yapabilecek gönüllüler Ankara'da özel bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Daha sonra eğitim çalışmalarının sonuçlarını gözlemek üzere alana gidildiğinde teknik araç ve sermaye sorunları nedeniyle yalnızca 4 kişinin üreticilik yaptığı görülmüştür. Bu tür çalışmalarda örgütlerce en önemli bir konunun da; alanda süreklilik olduğudur. Bunun üzerine TEMA'ya destek verenlerin yardımıyla yöre halkına fenni kovanlar dağıtılmıştır. Ayrıca daha önce kurulmuş bulunan Maçahel Anonim Şirketi'nin hisseleri TEMA destekleyicisine ana arı yetiştiriciliği yapmak isteyen istekli ve başarılı kişilerin teknik araç ve masraflarının karşılanması amacıyla satın alınmıştır. Kırsal kesimde oluşabilecek çeşitli güvensizliklere karşı Maçahel AŞ'nde, havzadaki altı köy muhtarının kendi aralarından seçeceği bir muhtarın da temsil ettirileceği bir düzenleme getirilmiş, proje çalışmalarının başarılı yürütülebilmesi için gerektiğinde söz konusu hisselerin yörede yaşayanlara devredilebileceği olanaklar şirket sözleşmesinde sunulmuştur. Alanda sürekliliğin gereği olarak eğitim çalışmalarına devam edilmiş, proje faaliyetleri uzmanlarca sürekli ve planlı bir şekilde izlenmiştir. Fakat projeye karşı yerel toplulukta ilk başta önemli sayılabilecek sayıda bir kesim direniş göstermiştir. Bunda henüz projenin ekonomik sonuçlarının ortaya çıkmamasının yanında değişimin getireceği belirsizlikten duyulan kaygı da rol oynamaktadır. Yıllarca dış dünyadan büyük ölçüde yalıtılmış bir ortamda büyük sosyal hareketliliklerin olmadığı kapalı bir ortamda ilk başta gösterilen bu tepki doğaldır. İşte bu noktada örgütlerin katılımı sağlama konusunda seçilecek ekonomik proje alternatiflerini doğru belirlemesi ve alanda sürekli varlığı önem kazanmaktadır.

Bugün gelinen noktada Maçahel havzasında saf Kafkas ana arı yetiştiriciliği gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Havzada yaşayanların ekonomik düzeyi genel olarak çok düşük bir seyir izlerken proje isteklilerinin ana arı yetiştiriciliğinden elde ettikleri gelir yöre halkında ilgiyle izlenmiştir. İlk başlarda projeye karşı geleneksel tutucu tepkiyle karşı çıkanlar, zaman içinde olumlu gelişmeleri görerek proje yanında yer almaya başlamışlardır. Proje aynı zamanda kadınlar üzerinde de etkili olmuştur. Kırsal kalkınma projelerinin hedeflerinden birisi de kadınların ve gençlerin toplumsal konumlarını değiştirmektir. Maçahel havzasında artık kadın üreticiler de bulunmaktadır. Bu toplumsal dikey gelişimi sağlamak için anlamlıdır. İlk başlarda 4 olan üretici sayısı bugün havzada 50'yi geçmiştir. Projenin başlangıç aşamasında eğitilecek gönüllü arayan gönüllü örgütler bugün kendilerine gelen üreticilik eğitimini karşılamakta zorlanmaktadırlar. 2005 yılında Kafkas ana arı üretimi 16.000'e ulaşmış olup Maçahel A.Ş. tarafından 2006 yılında 30.000 üretim hedeflenmiştir. Havzada yapay (suni) tohum (dölleme) laboratuvarı kurulduğu gibi saf Kafkas ana arısında ıslah çalışmalarına da başlanmıştır. Gene aynı proje geliştirilerek ikinci bir şirket daha kurulmuştur. Tüm Arı A.Ş. adlı bu şirket aracılığıyla yaklaşık 80 yeni üretici organik bal üretimine başlamıştır. 2006 yılı için 25 ton

organik bal üretimi hedeflenmektedir. Artan gelir düzeyi doğadan ve özellikle ormanlardan bugüne değin süren olumsuz yararlanma biçiminde önemli iyileşmeler sağlamıştır.

Alanda yürütülen projenin başarısı çevre illere de yayılmış ve Ardahan Valiliği ile TEMA arasında yapılan bir protokolle benzer bir proje 3 Nisan 2006'dan itibaren Posof'da uygulanmaya başlanmıştır.

Yurtdışı etkinliklerde de proje dikkati çekmiştir. İrlanda-Dublin'de yapılan Dünya Arıcılık Kongresi'nde proje ödül almıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler'ce Güney Afrika Cumhuriyeti'nde düzenlenen Kırsal Kalkınma Kongresi'nde yarışan 100 adet Doğa Koruma Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi'nde 32. olmuştur.

Bütün bunlar şunu göstermektedir ki; kırsalda ön araştırmanın doğru yapılması, farklı disiplinlerden uzmanların eşgüdümlü çalışmasıyla alan profilinin doğru ortaya konması ve hepsinden önemlisi eğitim ve katılımın sağlanmasına yönelik halkla ilişkiler olgusunun örgütlerce içselleştirilmesi ve alanda süreklilik ülkemiz biyolojik çeşitliliğinin korunması ve kırsal kalkınmanın sağlanmasında başarılı olabilmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik etkinliklerde bulunan kuruluşların çalışma alanlarındaki başarısı, öncelikle alanda biyolojik çeşitliliği tehdit eden doğadan alışılmış yararlanma biçimlerine karşı seçenecek olabilecek yerel geçim kaynağı potansiyellerini ortaya çıkarmalarına bağlıdır. Bunun için alan profilinin tam ve doğru yapılması büyük önem taşımaktadır. Alanın özellikleri iyi değerlendirilerek doğadan olumsuz yararlanmanın en önemli nedeni olan yoksulluğun ortadan kaldırılmasını sağlayacak alternatif ekonomik gelişim modellerinin belirlenmesi gerekmektedir. Sorun bununla kalmamakta bu alternatif geçim olanaklarının yerel topluluğa benimsetilebilmesi gerekmektedir. Doğa koruma amaçlı kırsal kalkınma projelerinde temel amaç; yerel toplulukça doğadan alışılmış yararlanmanın biyolojik çeşitliliğe vereceği zararları engellemek olduğu kadar, bu yararlanma tarzının nedenlerinin de ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Bunun başarılabilmesi için öncelikle hedef topluluğun eğitimi sağlanmalıdır. Bu ise başlı başına bir halkla ilişkiler olgusunu gündeme getirmektedir. Gönüllü örgütlerin halkla ilişkileri örgütsel düzeyde içselleştirebilmeleri amaçlarını gerçekleştirmelerinde önemli bir rol oynayacaktır.

Sorunun ve olanakların doğru tespiti, bundan sonra gelecek olan doğru önderlik ve çabaların sonuçlarının alınmasına kadar çalışma alanında süreklilik ülkemiz biyolojik çeşitliliğinin korunmasında gönüllü ya da kamusal örgütlerin başarılı olmasını sağlayabilecektir. Diğer yandan bu tür etkinliklerin yalnızca gönüllü örgütler aracılığıyla gerçekleşmesini bekleyemeyiz. Gönüllü örgütlerin başarılı çalışmalar yürütebilmesi için bu alanda öncelikle kararlı kamusal politikalara da ihtiyaç vardır. Bu politikaların oluşmasında gönüllü örgütlerin rollerini tam olarak yerine getirebilmeleri, halkla ilişkileri içselleştirebilmiş çevre değerlerine ilişkin kararlı politikalara sahip güçlü bir kamu yönetimini gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Algan, N. Dündar, A. K., 2005. Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları S. 8. ISBN: 975-8593-70-6, Ankara.*
- Anonim, 1994. Borçka-Camili-Karagöl Orman Ekosistemlerini Koruma ve Geliştirme Olanakları Araştırması, Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Derneği -KIRÇEV- Yayını, Ankara-1994.*
- Anonim, 1995. UÇEP-Eğitim ve Katılım Uzmanlık Grubu Raporu, DPT Yayınları, Ankara-1995.*
- Anonim, 1998. Türkiye'nin Soğanlı Bitkileri Yerli Üretimi Projesi Daran, Dumlugöze ve Koçaşlı Köyleri Alan Profili Raporu, Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayını, Ankara.*
- Anonim, 1999. Bitki Gen Kaynaklarının Yerinde Korunmasına Yöre Halkının Katılımının Sağlanması (Gevne Vadisi Örneği), Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara-1999.*
- Anonim, 2000. Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği, Türkiye'nin Tabiatı Koruma Alanları, Yayın No: ISBN 975-97075-0-0, Ankara.*
- Anonim, 2001. "Saf Kafkas Ana Arılar, Arıcıların Hizmetinde", TEMA Vakfı Yayını, Genişletilmiş II. Baskı, ISBN 975 - 7169 - 24 - 2*
- Atmış, E., 1988. Bartın'da Ormanlık ve Toplumun Ormanlıktan Beklentilerinin Karşılama Düzeyi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi-Yayınlanmamış, İstanbul, Ekim-1998.*
- Çepel, N., 1997. Biyoçeşitlilik Önemi ve Korunması, TEMA Yayını No: 15, İstanbul*
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T. ve Başer. K. H. C., 2000. Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. XI, Supplement 2, at the University Press, Edinburgh.*

- Işık, K., 1996. *Biyolojik Çeşitlilik ve Orman Gen Kaynaklarımız*, Orman Bakanlığı Yayın No: 13 Ankara ve "Biy çeşitlilik", *Erozyonla Mücadele*, TEMA Yayınları No: 26 ISBN: 975-7169-20-X
- Işık, K. Yaltırık, F. Akesen, A.1997, *Ormanlar; Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Mirasın Korunması*, XI. Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, Orman Bakanlığı Yayını, Ekim-1997, Yayın No: ISBN 975- 7829-58-7 C: 2
- Kızıroğlu, İ., 1998. *Anadolu'nun Biyolojik Çeşitliliği ve Karşılaşılan Sorunlar*, *Tabiat ve İnsan, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği*, Eylül-1998, Y. 32, S. 3, Ankara.
- Nazlıoğlu, D., M., 1986. "Çevre Sorunlarına Yaklaşım: Biçimimiz ve İlgisizliğimiz Üzerine, Çevre ve Ormancılık Dergisi, C.2, Mart-Nisan 1986, S. 2
- Nazlıoğlu, D., M., 1998. *Çevre Bilincinin Oluşmasında Çevre Eğitiminin Rolü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi-Yayınlanmamış-, Ankara, Ağustos-1998.
- Özdemir, Ş., 1987. *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık*, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi- Yayınlanmamış, Ankara-1987), s.138.
- Tan, A., 1992. *Türkiye'de Bitkisel Çeşitlilik ve Bitki Gen Kaynakları*, *Anadolu, Bitki Gen Kaynakları Araştırma Enstitüsü Yayını*, Şubat-1992, S: 3
- Turgut, N., 1993. *Çevre ve Yurttaşlar*, s. 199, Savaş Yayınları, Ankara-1993, ISBN: 93.06.Y.0094- 062
- Tuxill, J., 1999. "Bitki Biyolojik Çeşitliliğinin Sağladığı Yararların Değerini Bilmek", (Çev. Ayşe Başcı), *Dünyanın Durumu 1999, WWF Raporu*, TEMA Yayını, Yayın No: 27, ISBN: 975-7169-21-8, İstanbul 1999
- Uysal, B., 1998. *Siyaset, Yönetim, Halkla İlişkiler*, TODAİE Yayını, Birinci Baskı, Yayın No: 287, Aralık-1998, Ankara, ISBN: 975-7669-67-9

ÇEVRESEL MUHASEBE YAKLAŞIMI, MİKROEKONOMİK YÖNÜ VE ORMAN İŞLETMELERİNDE UYGULANMA OLANAKLARI

Tuğba Deniz

İ.Ü. Orman Fakültesi, Ormancılık Ekonomisi Anabilim Dalı

ÖZET

1970'li yıllarda dünyada, sanayileşme süreci ile birlikte gittikçe artan çevre sorunlarına çözüm bulmak amacıyla, gelişmiş ülkeler tarafından “çevresel muhasebe (environmental accounting)” olarak adlandırılan bir muhasebe yaklaşımı önerilmiştir. Çevresel muhasebe en genel şekliyle; doğal kaynaklarda oluşan azalma, yıpranma ve bozulmalar ile çevre kalitesinde gözlenen olumsuz değişimlerin, makro anlamda ulusal hesaplarda, mikro anlamda ise işletme hesaplarında gösterilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu bildiride, çevre sorunlarına çözüm bulmak amacıyla geliştirilmiş çevresel muhasebe yaklaşımının makro ve mikro ekonomik yönü ele alınmış ve ormancılık sektöründeki yerinden söz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çevresel Muhasebe, Mikro Ekonomik Açıdan Çevresel Muhasebe, Çevresel Ormancılık Hesapları

1. GİRİŞ

Dünyada sanayileşme süreci ile birlikte artan çevre sorunlarının öncelikle, gelişmiş ülkeleri etkilemeye başladığı kabul edilmektedir. Bu ülkelerde yaşanan çevre sorunları, sürdürülebilir kalkınma kavramının öneminin zamanla daha iyi anlaşılmasına neden olmuştur. Çevre konusunda artan bu hassasiyet sonucunda, “çevresel muhasebe yaklaşımı” ortaya çıkmıştır.

Literatürde “yeşil muhasebe” (green accounting) ya da “doğal kaynak muhasebesi” (natural resource accounting) şeklinde de adlandırılan çevresel muhasebe, en genel şekliyle; çevresel kaynakların kullanımı ve bu kaynakların kullanımı sonunda doğacak etkilerin muhasebe sistemlerine entegre edilmesi şeklinde tanımlanabilir.

Çevresel muhasebenin en genel amacı, bilgi üretmek ve bu üretilen bilgilerle çevre ve ekonomi arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışmaktır. Bu amaç, makro ekonomik açıdan, çevresel kaynakların parasal değerlerini belirleyerek, onları ulusal gelir hesaplarında göstermek ve böylece ekonomik verilerle çevresel verileri aynı çatı altında toplamak şeklindedir. Mikro ekonomik açıdan ise, çevresel konulara mali nitelik kazandırarak onları mali tablolarında göstermek ve böylece çevrenin muhasebe sistemi içerisinde yerleştirilmesini sağlamaktır (Kırhoğlu ve Can, 1998).

2. MAKRO EKONOMİK AÇIDAN ÇEVRESEL MUHASEBE

Çevresel muhasebe yaklaşımı makro ekonomik açıdan ele alındığında, ulusal düzeyde kullanım alanına sahiptir. Buna göre makro ekonomik açıdan çevresel muhasebenin amacı; ortak kaynak olarak kullanılan çevrenin serbest kaynak gibi düşünülmesini önlemek ve üretim faaliyetlerinde girdi olarak yararlanılan çevresel ve doğal kaynakların değerlerinin ulusal hesaplarda gösterilmesini sağlamaktır (Özbirecikli, 2002).

Ulusal Hesaplar Sistemi-UHS (System of National Accounts-SNA); ekonomik büyüme, ekonomik gelişme eğilimleri ve sosyal refahın analizinde kullanılacak önemli göstergeleri sağlayan bir hesap sistemidir. Ancak bu sistem, çevredeki bozulmanın ekonomideki ve sosyal refahtaki etkilerini yansıtacak göstergeleri içermemektedir (IUCN, 1999). UHS yoluyla oluşturulan ulusal gelir hesapları içerisine mal ve hizmet üretim süreçleri boyunca çevreye verilen zararlar hiçbir şekilde yansıtılmamaktadır. UHS, ekonomik hesaplardan oluşan bir sistem olduğu için, çevre koruma harcamalarının ve üretim faaliyetleri boyunca doğal kaynaklarda oluşan tükenme, aşınma ve bozulmaların ölçülerek bu hesaplarda yer alması mümkün değildir.

Bu nedenle, UHS'nin temel yapısını bozmamak kaydıyla ekonomik hesaplarla çevresel hesapların da bu temel yapıda yer alması yani ekonomi ve çevrenin ulusal hesaplar sisteminde bütünleştirilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla, Birleşmiş Milletler 1993 yılında UHS'ni yeniden gözden geçirmiş ve çevresel ve ekonomik hesapların bütünleştirildiği bir uydu hesap sistemi önermiştir. "Bütünleşik Çevresel ve Ekonomik Hesaplar Sistemi-BÇEHS (System of Integrated Environmental and Economic Accounts-SEEA)" adı verilen bu sistem, çevrenin ekonomiye olan katkısını ve ekonominin de çevre üzerindeki etkisini ölçmek için, ekonomik ve çevresel bilgiyi genel bir çerçeve içerisinde sunmaktadır.

3. MİKRO EKONOMİK AÇIDAN ÇEVRESEL MUHASEBE

Çevresel muhasebe yaklaşımı, önceleri sosyal muhasebenin bir parçası olarak ele alınırken, 1980'li yılların sonundan itibaren bölgesel, ulusal ve uluslararası anlamda getirilmiş olan yasal düzenlemelerden dolayı işletmelerde de önem kazanan bir kavram halini almıştır (Nemli, 1999).

Mikro anlamda çevresel muhasebe, işletmelere, üretim faaliyetleri için çevresel kaynakları sağlayan ve bunun sonucunda da kirliliğin oluştuğu ve istenmeyen çıktılardan bırakıldığı doğal çevrenin, işletmeler tarafından kullanımına ilişkin bilgileri kaydetmek anlamına gelmektedir (Merlo ve Jöbstl, 1996).

İşletmelerin, maksimum kar elde etmek amacıyla bilinçsiz bir şekilde doğal kaynakları kullanarak üretim faaliyetlerinde bulunmaları sonucunda çevre önemli ölçüde zarar görmektedir. İşletmeler, çevreye verdikleri bu zararı tazmin etmeli, kullandıkları çevresel ve doğal kaynaklardaki değişimleri muhasebe sistemlerinde göstermeli ve raporlamalıdır (Kasapoğlu, 2003).

İşletmelerin bu zararları tazmin edebilmeleri için öncelikle çevresel maliyetlerin muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de işletmelerin çevresel maliyetlerinin doğru bir şekilde saptanması gerekmektedir. İşte bu noktada çevresel muhasebe işletmelerin çevreyi koruma çabaları, maliyetlerini doğru belirlemeleri ve bu maliyetleri azaltıcı ya da önleyici önlemler almaları gibi konularda büyük önem taşımaktadır (Özbirecikli, 2002).

3.1. ÇEVRESEL MALİYETLER VE DEĞERLERİNİ BELİRLEME YÖNTEMLERİ

İşletmelerin yönetimle ilgili kararlar alırken çevresel muhasebenin ve özellikle de çevresel maliyetlerin büyük rolü bulunmaktadır (Çetin ve diğ., 2004). Çevresel maliyetler, çok değişik şekillerde ortaya çıkmaktadırlar. Bazıları daha çok çevreyi korumaya yönelik faaliyetler sonucunda ortaya çıkarken, bazıları da çevresel ve doğal kaynaklardaki kullanımlar sonucunda ortaya çıkar. Diğer bir grup çevresel maliyetler ise, daha çok işletmenin neden olduğu çevresel kirlilikler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu bilgilere göre çevresel maliyetleri üç ana grup altında toplamak mümkündür (Özbirecikli ve Melek, 2002):

- Azaltma (Önleme) maliyetleri
- Kullanma (Yararlanma) maliyetleri
- Zarar (Etkileme) maliyetleri

3.1.1. AZALTMA MALİYETLERİ VE DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ

Azaltma maliyetleri; işletmelerin çevresel sorunları önlemek ya da azaltmak için katlandıkları maliyetleri kapsamaktadır. Çevre planlaması, çevre raporları, çevresel eğitim, çevre denetimi vb. maliyetler bu grupta yer alırlar.

Çevresel zarar, oluştuktan sonra ölçülmesi oldukça güçtür. Bu nedenle, işletmelerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik önlemlerin daha yatırım aşamasında alınmasıyla, çevreye verilen zararı azaltma maliyetleri hesaplanabilecektir. Bu konuda zaten bilim adamları azaltma maliyetlerinin oluşacak zararların değeri ile aynı olacağını ileri sürmektedir (Kasapoğlu, 2003).

3.1.2. KULLANMA MALİYETLERİ VE DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ

Kullanma maliyetleri; işletmelerin çevresel ve doğal kaynakları kullanmaları karşılığında katlanmaları gereken maliyetleri ifade etmektedir. Hava maliyeti, su maliyeti, toprak maliyeti, gürültü önleme maliyeti vb. bu maliyetlere örnek olarak verilebilir.

Kullanma maliyetlerinin hesaplanması için geliştirilmiş yöntemlerin başlıcaları şunlardır (Kasapoğlu, 2003):

- Piyasa değerlemesi yöntemi
- Bakım maliyeti yöntemi
- Koşullu değer belirleme yöntemi
- Koruma harcamaları yöntemi

Piyasa değerlemesi yönteminde; doğal kaynakların kullanımları sonucunda oluşan yıpranma ve bozulmaların, kaynağın piyasa değerinde meydana getireceği değişim göz önüne alınmaktadır. Örneğin; üzerine atık madde dökülmüş olan bir arazinin piyasa değerindeki düşüş dikkate alınarak kirlenme maliyeti hesaplanmakta ve buna göre arazinin değeri belirlenmektedir.

Bakım maliyeti yönteminde ise; çevresel değerlerin bugünkü durumlarını koruyabilmeleri için yapılması gereken bakımların ve alınması gereken önlemlerin maliyetleri hesaplanmaktadır.

Koşullu değer belirleme yöntemi; doğal kaynaklardan çok, doğal kaynakların sundukları hizmetlerin azalmasına veya bozulmasına karşılık gelen parasal miktarları belirleme yöntemidir.

Koruma harcamaları yönteminde ise; çevresel kalitenin değerinin belirlenmesi amacıyla yapılan harcamaları ya da çevresel kirlenmeyi önlemek amacıyla yapılan harcamalar ve çevresel kalitesi bozulmuş çevrenin olumsuz etkilerini önlemek için yapılan koruma harcamaları belirlenmektedir (Kasapoğlu, 2003).

3.1.3. ZARAR MALİYETLERİ VE DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ

Zarar maliyetleri; işletmelerin üretim faaliyetleri sonucunda oluşan çevresel kirlenme ve zararların işletmelere yükleyecekleri maliyetlerden oluşmaktadır. Hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, görüntü kirliliği vb. bu grupta yer alan maliyetlerdendir.

Zarar maliyetlerinin hesaplanmasında kullanılan yöntemler ise şöyle sıralanabilmektedir (Kasapoğlu, 2003):

- Seyahat maliyet yöntemi
- Hedonik fiyatlandırma yöntemi
- Koşullu değer belirleme yöntemi

Seyahat maliyeti yöntemi; çevre tarafından sağlanan rekreasyonel hizmetlerle ilgili olarak bireylerin ödeme istekliliğini tahmin etmek için kullanılan bir yöntemdir. Rekreasyon alanına giden bir ziyaretçinin alana verdiği değer; rekreasyon alanına giriş ücretsizse, bu alan giderken yaptığı harcama kadardır. Eğer bir giriş ücreti ödeniyorsa, o zaman seyahat harcamasına bir de giriş ücreti eklenerek, o alandan yararlanmak için ödemeyi kabullendiği değer bulunabilmektedir (Kaya, 2002).

Hedonik fiyatlandırma yöntemi; Bu yöntem, pazarı olmayan bir malın değerini belirlemek için vekil pazarları kullanan ve genel olarak çevre kalitesinin değerini belirlemek için geliştirilen bir yöntemdir (Kaya, 2002).

Koşullu değer belirleme yöntemi ise; çevresel kaynaklardaki değişimlerin, ayrıca çevresel mal ve hizmetlerin ve çevresel zararların ekonomik değerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş bir yöntemdir. (Kaya, 2002).

3.2. ÇEVRESEL MALİYETLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Çevresel maliyetler çeşitli yöntemlerle hesaplanabilir bile, yine de konu muhasebe kapsamında ele alındığında birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Bu tür maliyetlerin parasal olarak ifade edilememesi bu zorluklardan sadece biridir.

Çevresel muhasebeyi işletmeler düzeyinde ele aldığımızda yapılmak istenen; çevresel bilgilerin mevcut muhasebe sistemi içerisine dahil edilmesi ve işletmenin faaliyetlerinden dolayı olumsuz etkilenen çevresel değerlerin de mali tablolarda bir maliyet kalemi olarak yer almasını sağlamak şeklinde özetlenebilmektedir (Yarbaşı, 1998).

Türkiye’de 1994 yılından beri uygulanmakta olan Tek Düzen Hesap Planı (THP) ’nda çevresel maliyetler için herhangi bir hesap grubu önerilmemiştir. Bu hesap planında, çevre koruma faaliyetlerine yönelik olarak yapılan araştırmalar “750 Araştırma ve Geliştirme Giderleri” hesabı kapsamında ele alınsa da, yine de bu hesap, çoğunlukla, işletmelerin üretimle ilgili çalışmalarına ilişkin bilgiler içermektedir (Kırlioğlu ve Can, 1998).

THP’de bu eksikliği gidermek için bir takım düzenlemeler yapılmalıdır. Yarbaşı (1998)’ya göre söz konusu bu düzenlemeler iki alanda yapılabilir:

Çevre ile ilgili olarak yapılacak yatırımların muhasebeleştirilmesi.

Çevresel faaliyetlerle ilgili olarak katlanılan maliyetlerin izlenmesi.

İşletmeler çevreyi korumak için bir takım fedakarlıklara katılmak durumundadır. Bu amaçla, çevre kirliliğine ilişkin olarak genellikle duran varlık niteliği taşıyan yatırımlar gerçekleştirerek üretmiş oldukları kirliliği önlemeye çalışmaktadırlar. Bu yatırımlara örnek olarak; filtreler, su arıtma tesisleri, depolar, arıtma cihazları vb. duran varlıklar verilebilir (Kırhoğlu ve Can, 1998).

Çevresel faaliyetlerle ilgili olarak yapılacak bu yatırımlara ilişkin harcamaların izlenmesi için öncelikle, her proje bazında maliyetlerin toplanacağı bir hesaba gereksinim bulunmaktadır. THP’de, yapılmak üzere olan her türlü yatırımın izlenmesi için ayrılmış bir hesap “25 Maddi Duran Varlıklar” hesap grubunda yer almaktadır.

Çevresel faaliyetler sonucunda, işletmelerin katılmak zorunda oldukları maliyetler THP’de 7 numaralı hesap grubu içerisinde yer alan hesaplarda izlenebilir. THP’de maliyet hesaplarının izlenmesi için kullanılacak bu hesap grupları aşağıda gösterilmiştir (Yarbaşı, 1998):

- 71 DİREKT İLK MADDE VE MALZEME GİDERLERİ
- 72 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ
- 73 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ
- 74 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ
- 75 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ
- 76 PAZARLAMA SATIŞ VE DAĞITIM GİDERLERİ
- 77 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ
- 78 FİNANSMAN GİDERLERİ

Buradan hareketle; üretim süreciyle doğrudan ilişkili bulunan kullanma ve zarar maliyetleri 73 numaralı hesap grubunda yer alan “730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ” hesabında, üretim süreciyle doğrudan ilişki kurulamayan çevresel faaliyetlerin olması durumunda ise bu faaliyetler, doğrudan dönem giderlerine yansıtılacağı için “77” numaralı hesap grubunda yer alan “770 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ” hesabında izlenebilecektir (Yarbaşı, 1998).

4. ORMANCILIK SEKTÖRÜNDE ÇEVRESEL MUHASEBE

Orman kaynaklarının toplumlara sağladığı faydalar sayılamayacak kadar çoktur. Bu önemli kaynakların, uzun vadede sosyal refahın azalmasının nedenleri olarak gösterilebilecek, doğal kaynaklarda görülen azalma ve bozulmalar ve bunun sonucunda da görülen kalite değişikliğiyle doğrudan ilişkileri olduğu bir gerçektir. Ancak, ne orman kaynaklarından sağlanan mal ve hizmetler, ne de onların değerleri ulusal hesaplarda gerektiği gibi yer almamaktadır (Hassan, 2003).

Ulusal ölçekte ormancılık muhasebesi, klasik olarak, piyasada değeri bulunan mal ve hizmetler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, ormancılık sektörünün ulusal hasılaya katkısı, bu sektördeki katma değerlerin toplamına eşittir. Ekonomide tüm sektörlerden elde edilen katma değerlerin toplamı Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)’ya eşittir. Ancak bu gösterge, bir ulusun gerçek refahını göstermede yetersiz kalmaktadır (Kriström ve Skanberg, 2001). GSMH, ormanlardan elde edilen pazarı olan mal ve hizmet akışlarını içerirken, pazarı olmayan mal ve hizmetleri ve orman kaynaklarında gözlenen değişimleri yansıtılmamaktadır. Bu nedenle, GSMH’ya dayandırılan refah, gerçek refahı göstermemektedir.

Klasik ormancılık muhasebesi, odun hammaddesi gibi sadece pazarı olan orman ürünlerini içerirken, çevresel ormancılık muhasebesi; rekreasyon, toprak ve su koruma, erozyon kontrolü, karbon tutma ve biyolojik çeşitliliği sağlama gibi diğer bütün hizmetleri içermektedir (Hecht, 2005).

Çevresel ormancılık muhasebesinin varlık hesaplarında, hem yapay, hem doğal ormanlardan, hem de orman rejimine alınmamış alanlardan elde edilen mal ve hizmetler ele alınmaktadır. Akış hesapları ise; pazarı

olan ve olmayan tüm orman mal ve hizmetlerini içerecek şekilde düzenlenmektedir. Çevresel ormancılık hesapları; fiziksel ve parasal anlamda odun hammaddesi, odun dışı orman ürünleri ve orman ekosistem hizmetlerine ilişkin akış hesaplarını, orman varlık hesaplarını ve UHS ile bu hesapları birleştirici bir çerçeve sağlamaktadırlar (FAO, 2004).

Çevresel ormancılık hesapları; orman ekosistemleri tarafından sağlanan tüm mal ve hizmetleri diğer bir deyişle, ormanların toplam ekonomik değerini gösteren hesaplardır. Ekonomistler, ormanlardan sağlanan bu faydaları çeşitli gruplar altında toplamaktadırlar. En genel şekliyle bu faydalar iki grupta toplanabilmektedir (Geray ve Akesen, 2001):

Kullanım değerleri

Kullanım dışı değerler

Kullanım değerleri; doğrudan ve dolaylı kullanım değerleri olmak üzere iki bölüme ayrılır. Doğrudan kullanım değerleri; ormanın doğrudan kullanımından elde edilen ekonomik faydalardır. Örneğin; odun hammaddesi, yakacak odun, av ürünleri, tıbbi bitkiler, rekreasyon vb. mal ve hizmetler bu gruba girerler. Dolaylı kullanım değerleri ise; karbon depolama, biyolojik çeşitliliği sağlama vb. gibi ormanlar tarafından sağlanan çevresel hizmetlere karşılık gelmektedir.

Kullanım dışı değerler ise; miras değeri, seçenek değeri ve varlık değerleridir. Miras değeri; gelecek nesillere doğal kapitali bırakabilme isteğine karşılık gelmektedir. Varlık değeri ise; koruma altına alınmış belirli yaban hayatı alanları ve bitki ve hayvan türlerinin var olduğunun bilinmesinden dolayı elde edilen faydaya karşılık gelmektedir. Seçenek değeri ise; insanların gelecekte, doğrudan ve dolaylı kullanım değerlerinden yararlanma seçeneğini sürdürebilmelerine ilişkindir (FAO, 2004).

4. 1. ORMAN İŞLETMELERİNDE ÇEVRESEL MUHASEBE

Çevresel muhasebe, ormancılıkla ilişkili olarak, sadece ulusal ölçekte uygulanmamakta, bunun yanında işletmeler ölçeğinde de uygulama alanı bulmaktadır. Orman işletmelerinin mali tablolarında (bilanço ve kâr-zarar tabloları) pazarı olmayan faydalarla ilgili ek hesapların konulması şeklinde çevresel muhasebe uygulanabilmektedir (Kaya, 2002). Bu konuya ilişkin örnekler Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1: Bir kamu ormanına ait ekonomik ve çevresel bilanço hesabı için ek bölüm (Kaya,2002).

Aktif		Pasif	
Koruma Ormanı (160 ha)	Topluma çevresel borçlar
Rekreasyon Ormanı (800ha)	Pazarı olmayan çevresel faydalar için düzeltilmiş yıllık net kâr/zarar
Yaban hayatı (tür sayısı)		
Av hayvanı (baş sayısı)		

Tablo 2: Bir kamu ormanına ait kâr-zarar hesabı için ek bölüm (Kaya, 2002).

Ana tablodan devreden net kâr/zarar (ECU)		500
TOPLUMSAL KAR-ZARAR HESABI (ECU)		
Pazarı olmayan faydalar		649,000
Rekreasyon (388655 ziyaret)	971,500	
İzinsiz mantar toplama	50,500	
Koruma ormanı (160 ha)	160,000	
Tazminatlar	-533,000	
Pazarı olmayan çevresel faydalar için düzeltilmiş yıllık net kar/zarar		649,000

Çevresel muhasebe yaklaşımının ormancılık sektöründe uygulanabilmesi için üretim hesaplarına ek olarak uydu hesapları eklenmektedir. Örneğin; Almanya'nın ormancılık sektörünün üretim muhasebesi kayıtları, bazı pazarı olmayan mal ve hizmetlerin ekonomik değerleri de eklenerek Tablo 3'te gösterildiği gibi yeniden düzenlenmiştir (Kaya, 2002):

Tablo 3: Bir üretim muhasebesi örneği (Kaya, 2002).

Federal Almanya'nın Ormancılık Sektörü Üretim Muhasebesi, 1993 (milyon DM)					
Harcamalar (Borçlar)			Alacaklar (Gelirler)		
1.	Ara mallar	1163,0	1.	Odun hammaddesi üretim değeri	2007,0
2.	Amortismanlar	209,0	2.	Diğer özel malların üretim değeri	99,0
3.	Dolaylı vergiler, sübvansiyonlar	98,0			
4.	Net katma değer	636,0			
Federal Almanya'nın Ormancılık Sektörü Uydu Üretim Muhasebesi, 1993 (milyon DM)					
Tahmini Harcamalar			Tahmini Alacaklar		
5.	Vergiler+rekreasyon hizmetleri nedeniyle azalan hasıla	2,2	3.	Rekreasyon hizmetleri üretim değeri	140,5
6.	Vergiler+koruma hizmetleri nedeniyle azalan hasıla	0,0	4.	Koruma hizmetleri üretim değeri	0,4
7.	Kamu malları üretici rantı	138,7			

4.2. TÜRKİYE'DE ORMANCILIK SEKTÖRÜNDE ÇEVRESEL MUHASEBE ADINA NELER YAPILABİLİR?

Ormancılık sektöründe çevresel muhasebenin işlerlik kazanabilmesi için yapılabilecekler kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Ormancılık sektöründe Çevresel Muhasebe Sistemi oluşturmak amacıyla idari strateji yaratmak üzere Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde bir "Yönlendirme Komitesi" kurulmalıdır.
- Yine Bakanlık bünyesinde bilimsel strateji oluşturmak üzere bir "Çevresel Muhasebe Bilim Komisyonu" oluşturulmalıdır.
- Çevre ve Orman Bakanlığı'nda orman mühendislerinden oluşacak yardımcı bir birim kurulmalıdır.
- Ormancılık araştırma müdürlüklerinde bu alanda kadro ve kaynak yaratılmalıdır.
- Çevresel muhasebeyi uygulayan ülkelerin bilgi ve deneyimleri Türkiye'ye aktarılmalıdır.
- Çevreyle ilgili yapılacak mevzuat değişiklikleri sonucunda, Türkiye'deki orman işletmelerinin ve ormancılık sektörlerinin mali tablolarında çevresel maliyetlere yer vermeleri sağlanmak üzere hesap düzeni kurulmalıdır.

5. SONUÇ

İnsanlığın küresel anlamda çözüm bulmak zorunda olduğu en önemli sorunların başında çevre sorunları gelmektedir. Bu sorunlar, geçmişten bugüne doğadan ve canlılardan birçok şeyi alıp götürmüştür. Ne var ki insanlar zamanla bu tehlikenin farkına varmışlardır. Çevresel muhasebe anlayışı da bu uyanışın belgelerinden yalnızca bir tanesidir.

Zamanla küresel bir nitelik kazanan bu sorunların büyük çoğunluğu, ülkelerin ekonomik büyüme uğruna çevresel ve doğal kaynakları sınırsızca kullanmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çevresel varlıklarda ortaya çıkan azalmaların, yıpranmaların ve bozulmaların değerlerinin belirlenerek, tüm ülkelerce kabul edilmiş standart bir muhasebe sistemi olan UHS'nde yer alması, yani çevresel varlıkların üretim kapasitelerini azaltan bu tür olumsuzlukların göz ardı edilmemesi ve ulusal hesaplara eklenmesi makro açıdan çevresel muhasebenin özünü ifade etmektedir.

Önceleri pazarı olmayan varlık, mal ve hizmetlerin sosyal refahın bir parçası olduğu düşüncesi ile bu malların işletme hesaplarından çok, makro ekonomik anlamda ulusal hesaplarda göz önüne alınmasının daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır. Ancak çevre sorunlarının bireysel üretim ve tüketim alanlarında da ortaya çıkması, bu konunun mikro ekonomik anlamda da ele alınması gereğini doğurmuştur.

Dünyanın birçok ülkesinde benimsenip uygulanmaya başlanan bu yaklaşım, ülkemizde henüz uygulama alanı bulamamıştır. Çevresel ve doğal kaynaklar yönünden zengin olan ülkemizin, bu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması için çevresel muhasebe yaklaşımının benimsenip uygulanması gerekir. Ülkemizde, 1990 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından oluşturulmaya başlanan çevre istatistikleri bu konuya yönelik çalışmaların başlangıcı sayılabilir. Ayrıca, eski adıyla DİE, yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bünyesinde çevresel bozulmalara ilişkin hesapların oluşturulması ve bunların ulusal muhasebe hesaplarına yansıtılması çalışmalarına başlanmıştır.

Türkiye için, Avrupa Birliği (AB)'ne uyum sürecinde olduğu şu günlerde, çevresel muhasebe konusuna yönelik çalışmalara hız verilmelidir. Nitekim, 2005 yılı AB İlerleme Raporu'nun çevre ile ilgili bölümünde, Türkiye'nin Çevre Politikasının Avrupa Birliği Çevre Politikalarıyla uyumlulaştırılması bağlamında olumlu adımlar atılacağına sinyalleri verilmektedir. En temel amacı orman kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi olan ormancılığımızın da bu gelişmelere katkıda bulunacağı kuşku götürmez bir gerçektir.

6. KAYNAKLAR

- Bartelmus, P., 1994. *Environment, Growth and Development*, Routledge, 0-415-10669-9.
- Çetin, A., Özcan, M., Yücel, R., 2004. *Çevre Muhasebesine Genel Bir Bakış*, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4(7), 61-76.
- FAO. 2004. *Manual for Environmental and Economic Accounts for Forestry: A Tool for Cross-Sectoral Policy Analysis*, Working Paper, March 2004, Italy, <http://www.fao.org/docrep/fao/007>, Erişim Tarihi:13 Ekim 2005
- Geray, U., Akesen, A., 2001. *Av ve Yaban Hayatı Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi, Sürdürülebilir Avcılık İçin Temel Eğitim Kitabı*, Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını, Sayfa: 80-81, ISBN:975-8273-32-9, Ankara.
- Hassan, R., 2003. *Environmental Accounting in Action*, Edward Elgar, UK, ISBN: 1 84376 076 2
- Hecht, J., E., 2005. *National Environmental Accounting, Resource For The Future*, Washington, ISBN 1-891853-94-5
- IUCN, 1999. *Environmental Accounting: What's It All About?*, Washington, <http://www.iucn.org/places/usa/webdocs/publications>, Erişim Tarihi: 27 Ekim 2004.
- Kasapoğlu, Ş., 2003. *Belediyelerde Çevre Muhasebesi Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, 257 sayfa, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kaya, G., 2002. *Pazarı Olmayan Ürünler Çerçevesinde Orman Kaynaklarının Değerlerinin Belirlenmesi*, Doktora Tezi, 373 sayfa, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kırloğlu, H., Can, A. V., 1998. *Çevre Muhasebesi*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 1. Basım, ISBN 975-8289-05-5
- Merlö, M., Jöbstl, A. H., 1996. *Incorporating Non-Market Values into the Accounting Systems of Publicly and Privately-Owned Forest Enterprises: An Operative Stepwise Approach* Proceedings of an International Symposium on Non-Market Benefits of Forestry held in Edinburgh, July 1996, The Stationery Office Bookshops, 33 pp, London.
- Nemli, E., 1999. *Çevre Muhasebesinin İki Yönü, Öneri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:11, Ocak 1999, Sayfa: 211-216, İstanbul.
- Özbirecikli, M., 2002. *Çevre Muhasebesi*, Natürel Kitap ve Yayıncılık, Ankara.
- Özbirecikli, M., Melek, Z., 2002. *Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetlerin Maliyet Muhasebesi Sistemine Etkileri ve Bir Araştırma*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:14.
- Yarbaşı, E., 1998. *Çevre-İşletme-Maliyet İlişkilerinin Mali Durum Tablolarına Yansıtılması*, Doktora Tezi, 120 sayfa, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TÜRKİYE’DE ÖZEL AĞAÇLANDIRMA ÇALIŞMALARI VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Sevim İNANÇ*
Cantürk GÜMÜŞ**

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü 61080

**Kafkas Üniversitesi, Artvin Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü 08000 Artvin.

ÖZET

Günümüzde, ağaçlandırmalarda ağırlığın endüstriyel odun hammaddesi ihtiyacının karşılanmasına yönelik geliştiği ve bu amaca hizmet etmek üzere oluşturulan orman alanlarının hızla arttığı görülmektedir [Yıldırım, 2004]. Bununla birlikte zaman içinde ağaçlandırma çalışmaları toprak ve su kaynaklarını korumak, çevresel sorunları en aza indirgeyerek (küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin korunması vs.) yaşanabilir bir dünya oluşturmak, kırsal fakirliği azaltmak ve orman ürünleri talebini karşılamak için yapılmaktadır [Ürgenç, 1998]. Bu çalışmanın temel amacı, ülkemiz için büyük önem taşıyan ağaçlandırma ve özellikle özel ağaçlandırma çalışmalarının geldiği noktayı ve bu çalışmalar sırasında karşılaşılan sorunların neler olduğu ve nasıl aşılacağı konusuna ışık tutmaktır. Araştırmada herhangi bir örnek alan seçilmemiştir. Dolayısıyla, araştırmanın materyali, başlangıcından bugüne ülkemizde gerçekleştirilen özel ağaçlandırma çalışmalarıdır. Ülkemizde özel ağaçlandırma çalışmaları 1986 yılında başlamıştır. Bu çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü’nden (AGM) alınan bu veriler araştırmanın materyali olarak kabul edilmiş ve araştırma bu veriler üzerinde şekillendirilmiştir. Türkiye’de 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı Orman Yasası ile birlikte ağaçlandırma çalışmaları başlamıştır. Ülkemizde 1937 yılından bu yana ağaçlandırılan toplam alan miktarı 1 854 705 ha’dır. 1986–2005 döneminde özel ağaçlandırma yapılarak ağaçlandırılan alan miktarı ise, yaklaşık 48 bin hektardır. [Anonim, 2005] Özel ağaçlandırmalar sahipli araziler üzerinde yapılabildiği gibi orman ve hazine arazileri üzerinde de yapılabilmektedir. Özel ağaçlandırma çalışmalarına konu olan arazilerin % 65’i orman arazisi niteliğinde, % 31’i hazine arazisi ve yalnızca % 4’ü tapulu arazidir [Anonim, 2005]. Dolayısıyla, özel ağaçlandırma çalışmalarının, büyük bölümü orman olmak üzere kamu arazilerinde yoğunlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1. GİRİŞ

Türkiye’nin toplam yüzölçümü yaklaşık olarak 78 milyon ha’dır. Ülkemizde 21,2 milyon ha alan ormanlarla kaplıdır [URL 1]. Ülkemiz orman alanının genel alana oranı % 27,22 iken dünya’da bu oran yaklaşık % 30 olmaktadır. Görüldüğü üzere ülkemiz orman alanlarının ülke genel alanına oranı dünya ortalamasına yakındır. Ancak, ülkemiz ormanlarının nitelik durumu incelendiğinde fazla iyimser olmamak gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü ülkemiz ormanlarının yaklaşık yarısı (% 49,9) bozuk yapıdadır. [URL 1] Öte yandan ülkemizde halen orman rejimi dışında olan ve ağaçlandırılması zorunluluğu bulunan yaklaşık 10 milyon ha alan daha bulunmaktadır. Dolayısıyla da ülkemizde ağaçlandırmaya konu, 20 milyon hektardan fazla alan bulunmaktadır. Halkımızın özellikle orman hizmetlerine olan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi bakımından söz konusu bu alanların en kısa sürede ağaçlandırılması gerekmektedir. Bu çalışmalar ile bir taraftan ülke topraklarının kaybı önlenecek diğer yandan da ormanın diğer altyapısal işlevlerinden toplumun yararlanması sağlanacaktır [Gümü,2004].

Ülkemiz ormanlarında yaklaşık 1,2 milyar m³ ağaç serveti bulunmaktadır. Bu servetin çok önemli bir bölümü; % 90’dan fazlası yaklaşık 10,6 milyon ha olan normal yapıdaki ormanlarda yer almaktadır. Bozuk nitelikli yaklaşık 10,5 milyon ha alanda ise ne yazık ki çok düşük miktarda ağaç serveti söz konusudur [Gümü,2004].

Toplumun orman kaynaklarından beklediği mal ve hizmetlerin karşılanabilmesi, bu kaynakların devamlılığının sağlanması ve korunması ile ilgilidir. Hızlı nüfus artışı ve son yıllarda dünya ormancılık gündeminden düşmeyen ormansızlaşma karşısında devletler, orman kaynaklarına yönelik ekonomik, sosyal ve ekolojik beklentileri karşılamak, yeni orman alanları yaratmak veya mevcut verimsiz durumdaki ormanları verimli hale dönüştürmek amacını taşımaktadır. Bu amaç kapsamında ağaçlandırma etkinlikleri, geçmişten günümüze ormancılık örgütlerinin temel etkinliklerinden biri olarak önemini arttırarak korumuştur [Yıldırım, 2004].

Diğer yandan, ülkemizin sahip olduğu engebeli arazi yapısı ve toprak kullanımının bilimsel ilkelere uygun olmaması, toprak erozyonunun oldukça yüksek noktalara ulaşmasına yol açmıştır. Ülkemiz topraklarının çok önemli bir bölümü çeşitli şiddetlerde erozyona açıktır. Bunun en önemli nedenlerinin başında, orman olarak kullanılması gereken arazilerin tarım ve otlamacılık amaçlarıyla kullanılmak yoluyla tahrip edilmesi gelmektedir.

Ormanlık politikası açısından orman varlığını artırmak üzere çeşitli araçlardan söz edilebilir. Orman varlığının % 99'undan daha fazlasının devlete ait olduğu ve bu ormanların yönetim ve işletilmesinin devlete anayasal bir görev olarak verildiği ülkemizde, kuşkusuz, orman varlığının artırılmasının birinci derecede sorumlusu devlettir. Devlet, orman varlığını artırmak üzere kendi kaynaklarını seferber edebileceği gibi, özel ve tüzel kişi, kurum ve kuruluşların kaynaklarının bu amaca yönelik olarak seferber edilebilmesi amacıyla yol ve yöntemler geliştirebilir [Ekizoğlu, 2000].

Bunun yanında bir ülkedeki ormanlar kendinden beklenen çeşitli yararları gerçekleştirebilecek ölçüde ve nitelikte değilse, bu takdirde orman varlığının artırılması ve mevcut ormanların iyileştirilmesi zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk karşısında yeteri kadar ormana sahip bulunmayan veya mevcut ormanları çeşitli nedenlerle tahrip edilmiş ve verimsiz hale gelmiş olan birçok ülke, orman alanlarını genişletmek ve iyileştirmek amacıyla çok eski yıllardan beri ağaçlandırma ve erozyon kontrolü etkinliklerine girişmiştir [Geray, 1998]. Sonuç olarak; ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik nitelikteki işlevleri nedeniyle, Türkiye'nin öncelikli sorunlarından birisi ağaçlandırmadır [DPT, 2001].

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada herhangi bir örnek alan seçilmemiştir. Dolayısıyla, araştırmanın materyali, başlangıcından bugüne ülkemizde gerçekleştirilen bütün özel ağaçlandırma çalışmalarıdır. İleriki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, ülkemizde özel ağaçlandırma çalışmaları 1986 yılında başlamıştır. Bu çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğünden alınan bu veriler araştırmanın materyali olarak kabul edilmiş ve araştırma bu veriler üzerinde şekillendirilmiştir. Dolayısıyla, araştırmanın materyali 1986-2005 tarihleri arasında gerçekleştirilen; toplam 1498 projeden meydana gelen ve yaklaşık 48 bin ha. alan kaplayan özel ağaçlandırmalardır.

Elde edilen veri ve bulgulardan yola çıkılarak, ülkemizdeki özel ağaçlandırma çalışmalarının nesnel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu değerlendirmeye dayanarak, özel ağaçlandırmaların ülkemiz ormancılığı açısından taşıdığı önem ve yapılması gerekenler konusunda somut sonuçlara ulaşılmıştır.

3. AĞAÇLANDIRMA ÇALIŞMALARINDA GELİNEREN DURUM

Ağaçlandırma çalışmalarına baktığımızda özellikle planlı dönemin başlangıcına kadar olan sürede (1937-1962) ağaçlandırmada başarılı olunduğunun söylenemeyeceği ortadadır. Planlı dönemle birlikte görülen göreceli artışın, özellikle 1990 yılından itibaren tekrar düşüşe geçtiği ve yıllık ortalama 100 bin ha dolayında olan ağaçlandırma miktarının 50 bin hektarın altında düştüğü gözden kaçmayacaktır [Özdönmez ve ark., 1996]. Ülkemizde 1937 yılında başlanan ağaçlandırma çalışmalarında ağaçlandırılan alan miktarı 1 854 705 ha'dır [AGM, 2004].

Ağaçlandırma çalışmaları ülkemizde çok da yeni sayılamayacak tarihlerde başlamıştır. Buna karşın, bugün gelinen noktanın, ülkemizin sahip olduğu koşullar da göz önünde bulundurulduğunda, başarılı olduğunu söylemek olanaklı değildir. Bu başarısızlığın çeşitli nedenleri olabilir. Bu başarısızlığın temel nedenleri; kadastro ve mülkiyet sorunlarının çözülmemiş olması ve orman halk ilişkilerindeki olumsuzluk, farklı kamu kurum ve kuruluşları ile ormancılık örgütü arasındaki eşgüdüm yetersizliği, özel sektörün ağaçlandırma çalışmalarına yeterince yönlendirilememiş olması ile tohum ve fidan materyali sağlama ile ağaçlandırma çalışmaları arasında yeterli eşgüdümün sağlanamamış olmasıdır [Özdönmez ve ark., 1996].

3.1. ÖZEL AĞAÇLANDIRMA

6831 Sayılı Orman Kanununun 3302 sayılı kanunla değişik 57. maddesine dayanılarak çıkarılmış olan Ağaçlandırma Yönetmeliği gereği, bozuk orman alanları ile mülkiyeti Hazine'ye ait araziler v sahipli yerlerde; gerçek ve tüzel kişilere idare müddeti önceden belirlenerek buna göre saha tahsisi yapılan ve idarece taahhüde bağlanan, her türlü faydalanma ve korunması 6831 sayılı yasa çerçevesinde proje sahipleri tarafından yapılan ağaçlandırmalar "özel ağaçlandırmalar" olarak tanımlanmaktadır.

Kuşkusuz, ormancılık örgütü tarafından gerçekleştirilen ağaçlandırma çalışmalarında olduğu gibi, özel ağaçlandırmalarda da, orman varlığını artırmak, odun ve odun dışı orman ürünleri üretimini desteklemek, bozulan doğal dengeyi yeniden oluşturmak vb. amaçlar kendini göstermektedir. Bunlarla birlikte, özel ağaçlandırmaların kendine özgü bazı amaçları da bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları [Ekizoğlu, 2000];

- Halka ağaç ve orman sevgisini aşılamak,
- Halkı ve ormancılık dışındaki kuruluşları bu tür faaliyetlerin içine çekerek orman ve ormancılık mesleğini tanıtmak, ormancılık örgütüne kurumsal destek oluşturmak,
- Ormancılık örgütünün ağaçlandırma yapmasının olanaklı olmadığı hazine arazileri ile gerçek ve tüzel kişilere ait arazilerin ağaçlandırma yoluyla ormanlaşmasını sağlamak,
- Ormancılık örgütünün ağaçlandırma yapmasının, arazi küçüklüğü, orman uzaklık, yerleşim yerlerine yakınlık vb. nedenlerle mümkün ve ekonomik olmadığı alanlarda ağaçlandırma yapılmasını sağlamak,
- Özellikle köy tüzel kişilikleri tarafından yürütülen özel ağaçlandırmalar yoluyla kırsal kalkınmayı desteklemek ve orman halk ilişkisini düzenlemek,
- Orta ve büyük ölçekli endüstri kuruluşlarının hammadde ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamasına olanak yaratmak,
- Ağaçlandırmaya ayrılan parasal kaynaklarda artış yaratmak ve verimliliği artırmak olarak sıralanabilir.

3.1.1. YILLARA GÖRE ÖZEL AĞAÇLANDIRMALAR

Daha öncede belirtildiği gibi Türkiye’de özel ağaçlandırma çalışmalarına 1986 yılında başlanmıştır. Bu çalışmalar bugün de devam etmektedir. Tablo 1’de başlangıçtan bugüne özel ağaçlandırma çalışmalarının yıllara göre aldığı değerler gösterilmiştir [AGM; 2005].

Tablodan da görülebileceği gibi, özellikle 1995 yılında çıkarılan 4122 Sayılı Yasa’dan sonra proje sayısında önemli bir artış olmuştur. Buna karşılık ağaçlandırılan alan miktarında aynı oranda artış görülememiştir. Örneğin, 1994 yılında yalnızca 24 projeye 8 354 da alan ağaçlandırılmış; yani proje başına ağaçlandırılan alan miktarı yaklaşık 348 da olarak gerçekleşmiştir. Oysa, 1995 yılında proje sayısı neredeyse 3 katına çıkarak 78 olurken, ağaçlandırılan alan miktarı 13 275 dekada kalmış; yani proje başına ağaçlandırılan alan miktarı yaklaşık 170 dekara gerilemiştir. Öte yandan, hem proje sayısı bakımından hem de ağaçlandırılan alan miktarı bakımından rekor yılı 2005 olmuştur. Bu yılda, toplam 243 proje ile yaklaşık 105 030 da alan ağaçlandırılmış ve proje başına ağaçlandırılan alan miktarı yaklaşık 432 dekara yükselmiştir.

Tablo 1. 1986–2005 yılları arasında yapılan özel ağaçlandırmalar [AGM; 2005].

Yıllar	Proje sayısı	Orman Arazisi(da)	Hazine Arazisi(da)	Tapulu Arazi(da)	Toplam Arazi(da)
1986	1	2 640			2 640
1987	5	7 178			7 178
1988	12	5 019	100		5 119
1989	6	2 873	200	37	3 110
1990	29	7 333		1 835	9 168
1991	45	5 308	3 146	940	9 394
1992	17	2 515	1 180	1 202	4 897
1993	14	1 035	1 134	459	2 628
1994	24	7 711	448	195	8 354
1995	78	8 366	3 267	1 642	13 275
1996	60	13 525	3 242	675	17 442
1997	119	15 456	5 786	1 308	22 550
1998	171	63 990	8 645	1 046	73 681
1999	140	12 457	14 733	727	27 917
2000	118	26 838	15 542	462	42 842
2001	77	13 757	11 083	204	25 044
2002	90	12 671	12 442	29	25 142
2003	163	36 894	8 823	495	46 212
2004	86	21 887	12 124	1 620	35 631
2005	243	49 698	50 366	4 966	105 030
Toplam	1 498	317 151	152 261	17 842	487 254

Burada incelenmesi gereken bir diğer nokta da yıllara göre özel ağaçlandırma kredilerinin gelişim seyridir. Bilindiği üzere, Ağaçlandırma Fonu 1989 yılında kurulmuştur. Bu nedenle, özel ağaçlandırma çalışmaları için kredi uygulaması da ilk kez bu yıl başlamıştır. Aşağıdaki tabloda, 1989 yılından itibaren yıllara göre özel ağaçlandırma kredilerinin miktarları ve kullanım oranları Tablo 2’de aktarılmıştır.

Tablodan da görüldüğü gibi, genel olarak yıllara göre hem tahsis edilen hem de kullanılan kredi miktarında bir artış yaşanmıştır. Yine burada da tahsil edilen en yüksek kredi miktarı 2005 yılı olmuştur [AGM, 2005].

3.1.1.1. Devlet Ormanlarında Özel Ağaçlandırma

Devlet ormanları sınırlarında özel ağaçlandırma yapmak olanaklıdır. Ancak, bunun olabilmesi için söz konusu arazinin ilgili orman işletme şefliği amenajman planında “ağaçlandırılması gerekli arazi” olarak görünmesi gerekmektedir. Ayrıca, devlet ormanından özel ağaçlandırma amacıyla tahsis edilecek arazinin büyüklüğü en az 30 dekar olmalıdır [Ekizoğlu, 2000].

-Bir kerede en fazla 3000 dekar büyüklüğündeki alan özel ağaçlandırmaya konu olabilir. Ancak, ağaçlandırmayı gerçekleştiren, odunu hammadde olarak kullanan bir endüstriyel kuruluş ise bu üst sınır uygulamaz.

Tablo 1’den de görüleceği üzere yapılan özel ağaçlandırma çalışmalarının yaklaşık % 65’i devlet ormanlarına ait araziler üzerinde yapılmıştır. Yine AGM’den elde edilen verilere göre orman arazisi üzerinde ağaçlandırma çalışmalarının % 53’ü köy tüzel kişiliği tarafından, % 24’ü özel hukuk tüzel kişiliği tarafından, % 23’ü gerçek kişiler tarafından yapılmıştır [AGM,2005].

Tablo 2. Yıllara göre kredi tahsis ve kullanım durumu [AGM, 2005]

Yıllar	Tahsis Edilen Kredi (1000 TL)	Kullanılan Kredi. (1000 TL)
1986		
1987		
1988		
1989	16 170	10 437
1990	748 484	463 128
1991	2 714 539	2 171 384
1992	1 499 373	864 495
1993	3 106 799	2 936 821
1994	11 596 227	8 277 315
1995	62 623 777	46 379 829
1996	113 742 882	66 519 108
1997	339 306 697	221 049 804
1998	1 256 592 235	880 675 995
1999	493 566 729	396 150 625
2000	2 741 798 706	589 922 040
2001	383 413 952	297 821 312
2002	945 766 715	716 327 131
2003	1 129 842 368	320 329 565
2004	664 690 059	104 728 862
2005	4 472 069 000	1 430 619 000
Toplam	12 623 094 712	5 085 246 851

3.1.1.2. Hazine Arazilerinde Özel Ağaçlandırma

-Hazineye ait olduğu tescil edilmiş olan arazilerde özel ağaçlandırma yapmak olanaklıdır. İmar planlarında ağaçlandırılacak alan olarak görülen yerlerde herhangi bir alt sınır bulunmamaktadır. Bu tür alanlarda kredili çalışma söz konusu ise alt sınır 10 dekadardır. Öte yandan, İmar Planı dışındaki araziler için alt sınır 20 dekadardır. Bütün hazine arazileri için üst sınır ise 3000 dekadardır. Bu alanlar parçalı olabilir. Ancak, parça

büyüklüğü imar planları dışında en az 5 dekar olmalıdır. İmar planları içerisinde ise kredi talebi söz konusu ise 5 dekarlık alt sınır uygulamaya girer [Ekizoğlu, 2000].

Yine Tablo 1'den görüleceği üzere yapılan özel ağaçlandırma çalışmalarının yaklaşık % 31'i hazine arazilerine üzerinde yapılmıştır. Hazine arazisi üzerinde yapılan ağaçlandırma çalışmalarında %57 ile özel hukuk tüzel kişiliği 1. sırada, % 26 ile gerçek kişiler 2. sırada, % 17 ile köy tüzel kişiliği 3.sırada yer almaktadır [AGM, 2005].

3.1.1.3. Tapulu Arazilerde Özel Ağaçlandırma

-Gerçek ve tüzel kişilerin hüküm ve tasarrufu altında olan arazilerde de özel ağaçlandırma çalışması yapılabilir. Bu tür alanlar için alt sınır 10 dekar, üst sınır ise 3000 dekadır. Parçalı arazilerde parçalar en az 5 dekar olmalıdır.

-Tapulu olmayan arazilerde de özel ağaçlandırma olanaklıdır. Ancak, söz konusu arazi üzerindeki zilyetliğin 3402 sayılı Kadastro Yasasının 14. maddesinden belirtilen belgelerden birisi ile belgelenmesi ve bu belgenin söz konusu arazi ve kişiye ait olduğunun mahkeme kararıyla tespit ettirilmesi zorunludur. Diğer yandan, kiralanmış arazilerde de özel ağaçlandırma olanaklıdır. Bunun için kira sözleşmesinin noterde yapılmış olması, sözleşmede kiralamanın özel ağaçlandırma amaçlı yapıldığının açıkça belirtilmiş olması ve kira süresinin en az ağaçlandırma yapılacak türün idare süresi kadar olması zorunludur [Ekizoğlu, 2000].

Özel ağaçlandırma çalışmalarının % 4'ü tapulu araziler üzerinde yapılmıştır. Tapulu araziler üzerinde yapılan ağaçlandırma çalışmalarında % 61 ile gerçek kişiler 1. sırada, % 22 ile kamu hukuk tüzel kişiliği 2.sırada ve % 17 ile özel hukuk tüzel kişiliği yer almaktadır [AGM, 2005].

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Özel ağaçlandırma çalışmalarında hem proje sayısı açısından hem de ağaçlandırılan alan miktarı açısından bir artış trendinin bulunduğu görülmektedir. Ancak, bu artışın istikrarlı olduğunu söylemek olanaklı değildir. Zira, birbirini takip eden yıllarda oldukça keskin iniş çıkışların yaşandığı da görülmektedir. Yıllara göre tahsis edilen kredi miktarlarında da benzer durumu görmek olanaklıdır.

Ülkemizdeki ağaçlandırma çalışmalarının tüm yükünü Çevre ve Orman Bakanlığı Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü çekmektedir. Ancak, örgüt yapısının tarihsel süreç içerisinde istikrara kavuşturulamamış olması oldukça büyük sıkıntılar doğurmaktadır. Diğer yandan, 1986 yılından beri uygulanmaya başlanan özel ağaçlandırmalar, ülkenin orman varlığını artırmak konusunda atılmış yeni adımlardan birisidir. Özel ağaçlandırma çalışmalarına konu olan arazilerin % 65'i orman arazisi niteliğindedir. % 31'i hazine arazisi ve yalnızca % 4'ü tapulu arazidir. Dolayısıyla, özel ağaçlandırma çalışmalarının, büyük bölümü orman olma üzere kamu arazilerinde yoğunlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ülkemizde özel ağaçlandırma çalışmalarının başarılı olduğunu söylemek olanaklı değildir. Bu başarısızlığın temel nedenleri; kadastro ve mülkiyet sorunlarının çözülmemiş olması ve orman halk ilişkilerindeki olumsuzluk, farklı kamu kurum ve kuruluşları ile ormancılık örgütü arasındaki eşgüdüm yetersizliği, özel sektörün ağaçlandırma çalışmalarına yeterince yönlendirilememiş olması ile tohum ve fidan materyali sağlama ile ağaçlandırma çalışmaları arasında yeterli eşgüdümün sağlanamamış olmasıdır [Ekizoğlu, 2000].

Özel ağaçlandırmalarda en önemli sorun; otlama vb. gibi plansız faydalanmalardan vazgeçmek istemeyen orman köylülerince, özel ağaçlandırma yapılmak üzere gerçek ve tüzel kişilere saha tahsis edilmesine karşı çıkılmasıdır [DPT, 2001].

Ağaçlandırma yapmak isteyen kişilerin kendi tapulu arazileri dışında, çalışma yapacakları sahaların tespit edilmesi de ayrı bir sorundur. Gerek Devlet Ormanı sayılan boş araziler, gerekse Hazine'ye ait sahalarda ağaçlandırmaya uygun olan yerler hakkında yeterli tespit yapılmamıştır.

Bu nedenle, özel ağaçlandırmaya uygun potansiyel alanlar sağlıklı olarak bilinmemektedir. Sorunların çözümü için Orman ve Hazine arazilerininin kadastro çalışmalarının yapılması, bu arazilerin vasıflarının belirlenmesi, köy ve belde sınırları içerisinde ağaçlandırmaya uygun potansiyel sahaların tespit edilerek belde ve köylerde ilan edilmesi gereklidir.

Daha önce açıklandığı gibi, özel ağaçlandırma çalışmaları, son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. Bu hızla aratacağı göz önüne alındığında, mevcut olan kuruluş yapısı ile projelerin tesis çalışmalarının

denetiminin istenildiği şekilde yapılması mümkün değildir. Bu nedenle sorumlu birimlerin yeniden yapılandırılması ve mevcut birimlerin teknik eleman yönünden takviye edilmesi zorunlu görülmektedir.

Doğal ormanların insan baskısından en az düzeyde etkilenmelerini sağlamak için özel ağaçlandırma çalışmalarına büyük önem verilmelidir. Yapılacak ağaçlandırmaların orman sınırına yakın yamaç arazilerde yoğunlaşması sağlanmalı, böylece doğrudan ormana yönelik baskının da bir ölçüde engellenmesi sağlanmalıdır.

Özel ağaçlandırmaların yaygınlaştırılabilmesinin ana şartlarından biri de, birim alandan sağlanan üretimin kalite ve miktarını, dolayısıyla elde edilen gelir ve karlılığı artırmaktır. Bunun için ağaç ıslahı, uygun üretim materyali temini ve teknik yardım imkanlarının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Bu nedenle, Orman Bakanlığı ve AGM'nin kurumsal yapısı, ilke, politika ve öncelikleri bu doğrultuda belirlenmeli, önceliklendirilmeli ve güçlendirilmelidir. Özel ağaçlandırma çalışmalarının özendirilmesi ve teşvik edilmesi konularında, AB ülkelerince uygulanan yöntemlerden faydalanılarak Avrupa Birliği ile entegrasyonun sağlanabilmesi hedeflenmelidir. Bu nedenle AB üyesi ülkelerde olduğu gibi özel ağaçlandırma çalışmaları teşvik edilerek özel ormanları çoğaltmak amacı ile [DPT, 2001];

- Bu ormanların kesinlikle devletleştirilmeyeceği konusunda özel ağaçlandırma sahiplerine garanti vermek,

- Ağaçlandırılan bu alanlarda ağaçlandırma yapanın arıcılık, yemlik ot üretimi gibi çok yönlü faydalanmayı sağlayacak agroforestry uygulamalarını teşvik etmek,

- Özel ağaçlandırma tesisini kolaylaştırmak amacıyla bürokratik engelleri ortadan kaldırmak, için mevcut yasal ve kurumsal düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir.

KAYNAKLAR

Anonim, AGM Değerlendirme Raporu, Ankara, 2004

Anonim, AGM Değerlendirme Raporu, Ankara, 2005.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2001-2005), Yayın No: 2531, Ankara, 2001.

Ekizoğlu, A., Özel Ağaçlandırmaların Türkiye Ormanlığındaki Yeri ve Önemi, İ.Ü. Araştırma Fonu, Proje No:1484/28082000, İstanbul, 2000.

Geray, U., Ulusal Çevre Eylem Planı, Orman Kaynaklarının Yönetimi, DPT Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, Ankara, 1998.

Gümüş, C., 2004. Ormanlık Politikası. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayın No: 216, Orman Fakültesi Yayın No: 34, Cilt 1, Trabzon, 444 s.

Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A., 1996, Ormanlık Politikası, İ.Ü. Basımevi, İstanbul.

URL 1. www.ogm.gov.tr/orman.htm Orman Varlığımız 1 Haziran 2005

Ürgenç, S., Ağaçlandırma Tekniği, Emek Matbaacılık, İstanbul, 1998.

Yıldırım, H. T., 2004, İstanbul Bölge Müdürlüğünde Ormanlık Politikası Yönünden Ağaçlandırma Sorunları ve Çözüm Yolları, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EKONOMİK KALKINMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİR ORMAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE ETKİSİ

Sultan Bekiroğlu

İ.Ü. Orman Fakültesi, Ormanlık Ekonomisi Anabilim Dalı

KISA ÖZET

Doğal kaynakların kullanımında başlıca iki sürdürülebilirlik söz konusudur: ekonomik sürdürülebilirlik, ekolojik sürdürülebilirlik. Ormanlar 18. yüzyıldan itibaren ekonomik mal olarak algılanmış ve ekonomik sürdürülebilirliğe göre işletilmiştir. Bu anlayış orman kaynaklarının aşırı ve yanlış kullanılmasına yol açarak ormanların nitelik ve nicelik kaybına neden olmuştur. Son 20 yıldır yenilenebilir doğal kaynakların kullanımında ekolojik sürdürülebilirlik baskın duruma getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak ekolojik sürdürülebilirlik henüz bağlayıcı bir ilke olarak dikkate alınmadığı için çok sayıda ülke uygulamada ekonomik sürdürülebilirliği tercih etmektedir. Bu nedeni ülkelerin ekonomik kalkınma konusunda birbirleri ile yaptıkları yarışır. Bu çalışmada ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir orman kaynakları yönetimi terimleri incelenerek, ekonomik kalkınmanın orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ekonomik büyüme-kalkınma, Sürdürülebilir kalkınma, Sürdürülebilir ormancılık

I. GİRİŞ

Maslow insanı harekete geçiren gereksinimleri fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevmeye, onurlanma, kendini gerçekleştirme olarak sıralamaktadır (Rohrer, 2002). İnsan var olduğu günden beri bu gereksinimleri gidermek üzere su, maden, deniz, toprak, orman gibi çeşitli doğal kaynaklardan yararlanmaktadır. Söz konusu kaynaklardan yalnızca orman, insanı harekete geçiren ve mutlu olmasını sağlayan her düzeydeki gereksiniminin giderilmesinde tek başına yeterli bir doğal kaynaktır. Gerçekten de insan; ormandaki canlı ve cansız pek çok varlığı kullanarak beslenme ve barınma gereksinimini; ormanda gerçekleştirdiği avlanma ve yiyecek toplama etkinliklerle grup üyeliği, prestij, dostluk gibi sosyal gereksinimlerini; orman sahibi olmakla, saygı görme isteği, sosyal pozisyon ve tanınma gibi statü ile ilgili gereksinimlerini, ormanda yaptığı trekking, rekreasyon, jogging, avlanma... gibi etkinliklerle kendini gerçekleştirme gereksinimini giderebilmektedir.

Ormanın insana sağladığı olanaklar iki başlıkta toplanabilir: ekonomik olanaklar, ekolojik olanaklar. Ekonomik olanaklar çeşitli endüstrilere materyal arz etme ve bu endüstrilerde çok sayıda kişiyi işlendirme; ekolojik olanaklar ise biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine, su rejiminin düzenlenmesine, karbonun depolanmasına, toprak-hava-su kalitesinin iyileştirilmesine, çölleşme ve erozyonun önlenmesine katkıda bulunma... şeklinde açıklanabilir (Geray, 2002), (Kula, 1997).

Nüfusun az ve ekonomik etkinliklerin sınırlı olması nedeniyle önceleri bol kabul edilen doğal kaynaklar günümüzde kısıtlıdır. Aslında 1700'lü yıllardan itibaren Smith, Malthus, Ricardo gibi klasik ekonomistler tarafından doğal kaynakların sanıldığı kadar bol olmadığı vurgulanmıştır (Costanza, 1999). Bu gerçeğe rağmen doğal kaynaklar günümüze kadar ekonomik sürdürülebilirlik gözetilerek kullanılmıştır. Sonuç olarak yerel, bölgesel ve küresel düzeylerde çevre sorunları ortaya çıkmış, en önemli yenilebilir doğal kaynaklardan biri olan ormanlar hızlı bir şekilde tüketilmiş, ormanların kalitesi bozulmuştur. Bu sorunu uluslararası düzeyde çözmek amacıyla 1980'li yıllarda çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalarda mevcut ekonomik büyüme/kalkınma anlayışı sorgulanarak sürdürülebilir kalkınma olarak adlandırılan yeni bir ekonomik kalkınma anlayışı geliştirilmiştir.

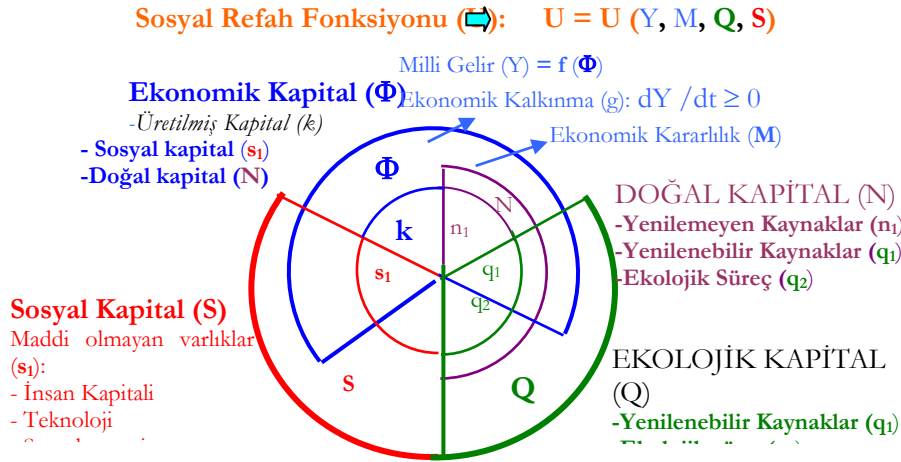
Bu çalışmada ilgili yerli ve yabancı literatür taranarak suretiyle ekonomik büyüme-kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, kapital çeşitleri, sürdürülebilirlik çeşitleri ve sürdürülebilir orman kaynakları yönetimi konularına değinilerek ekonomik kalkınmanın orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

II. EKONOMİK BÜYÜME –KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇEŞİTLERİ

2.1. EKONOMİK BÜYÜME VE KALKINMA

Ekonomi literatüründe ülkelerin refah düzeyleri ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma ve gelişme terimleri kullanılarak açıklanmaktadır. Genel olarak kalkınma teriminin gelişmekte olan ülkeler, ekonomik büyüme teriminin ise gelişmiş ülkelerle ilgili olduğu kabul edilmektedir. Bir ülkede ekonomik büyüme veya ekonomik kalkınma, o ülkedeki makro ekonomik değişkenlerin gövde ve hacim itibarıyla genişlemesi, yani üretim faktörlerinin artması anlamına gelmektedir. Ekonomik büyüme hızı olarak adlandırılan bu makro ekonomik gösterge milli gelir artış yüzdesi olarak hesaplanmaktadır. Bu nedenle ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma terimlerinin toplumların gelişmişlik düzeylerinin farklı olduğu göz önüne alındığında aynı anlama geldiği kabul edilmektedir. Bu yüzden sıklıkla ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma terimleri birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Aslında kalkınma terimi gelişme terimine daha yakındır ve “bir ülkenin ekonomik, sosyal, politik, kültürel, dini, ahlaki ve geleneksel yapısındaki değişikliklerin bir bütün olarak olumlu yönde ilerlemesi” anlamına gelmektedir. Bu çalışmada toplumların gelişmişlik düzeyleri ile ilgilenilmediği için ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma terimleri birbirlerinin yerine kullanılmıştır (Hediger, 2006), (Unay, 1982).

İnsan karşılıklı etkileşim halindeki üç sisteme dahildir: ekonomik sistem, ekolojik sistem ve sosyokültürel sistem. Bir taraftan bireylerin gereksinimlerini tatmin etme, diğer taraftan ülkeler arasındaki zorunlu yarış nedeniyle, her toplum sahip olduğu kaynaklardan yararlanarak ekonomik hacmini mümkün olan en yüksek yüzde ile artırmaya çalışmaktadır. Ekonomik büyüme (g); milli gelir (Y) artışının, baz alınan yılın milli gelir düzeyine bölünerek hesaplanmaktadır. Milli gelir ise, üretilmiş kapital stoku, doğal kaynaklar, emek, teknolojik bilgi, ekonominin verimliliğini etkileyen sosyal, kültürel ve kurumsal değişiklikler olarak adlandırılan faktörlere bağlı olarak elde edilmektedir. Bu faktörler kapital, emek, girişim ve doğa (toprak) olarak dört grupta toplanmaktadır. Ancak üretim faktörlerine ait bu sınıflandırma kesin değildir. Çünkü bazı ekonomistler bu dört üretim faktörü grubuna teknoloji ve zamanı da eklemekte; bazı ekonomistler ise kapital farklı algılanmaktadır.

Şekil 1: Kapital Çeşitleri (Hediger, 2006)

Doğal kaynakların bol olduğu zamanlarda yalnızca insan tarafından oluşturulmuş üretim faktörleri kapital olarak adlandırılmaktaydı. Çünkü insan etkinlikleri doğal süreçlere göre çok küçük ölçeklerde gerçekleşmekteydi. Doğal kaynaklardan sağlanan mal-hizmetler bedel ödenmeksizin ya da çok küçük bedel karşılığında elde ediliyordu. Bu nedenle ekonomik kalkınmayı insan tarafından oluşturulan kapital belirliyordu. Bu dönem nüfusun artması ve insan etkinliklerinin olağanüstü boyutlara ulaşması ile sona ermiştir. Çünkü ekonomik etkinlikler, doğal kaynakların ekosistem temelli mal ve hizmet akımı üretme kapasitesini önemli derecede indirgemiş bulunmaktadır (Costanza, 1999). Bu gelişme ekonomistlerin kapital olarak adlandırılan üretim faktörüne bakışını değiştirmiş, kapital kavramını kapsam olarak genişletmiştir. Bu

yeni bakışa göre kapital kavramı, insan tarafından oluşturulanlar dışında, insanın içinde yer aldığı diğer sistemlerden sağlanan diğer faktörleri de kapsar hale gelmiştir. Buna göre başlıca dört kapitalden bahsedilebilir: ekonomik kapital, ekolojik kapital, sosyal kapital (Şekil 1).

Şekil 1'deki kesişim alanları kapitaler arasında ikame olanağını göstermektedir. Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi de kapitaler arasındaki ikame olanağına bağlı olarak gerçekleştirilebilmektedir.

2.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇEŞİTLERİ

Sürdürülebilirlik terimi günümüzde çok çeşitli konularla ilişkili kullanılabilmektedir: sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir ekonomi, sürdürülebilir kent, sürdürülebilir toplum, sürdürülebilir konut, sürdürülebilir ormancılık... Genel olarak sürdürülebilirlik bir varlığın, bir durumun ya da bir etkinliğin ön görülen süre (periyot) boyunca mevcut niteliğini koruması veya daha iyi koşullara sahip olarak devam etmesi anlamına gelmektedir. Genel refah düzeyine ait fonksiyon, $U = f(Y, M, Q, S)$ olarak yazılabilir. Bu fonksiyonda yer alan bağımsız değişkenlere ait sürdürülebilirlikler ise aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Ekonomik sürdürülebilirlik: $dU / dt \geq 0$

Ekolojik sürdürülebilirlik: $dQ / dt \geq 0$

Sosyal sürdürülebilirlik: $d(S)/dt \geq 0$

Görüleceği üzere ilgili kapitalde meydana gelen marjinal değişimin sıfır veya sıfırdan büyük olması halinde sürdürülebilirlik olasıdır.

Bir toplumun ekonomik refahı matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$\max_{C(t)R(t)} = \int_0^{\infty} U[C(t)]\beta(t)dt$$

Bu fonksiyondaki U, belli zamanda ortaya çıkan faydayı; C, tüketim akışını; R; kaynak yıpranma oranını; β , fayda iskontoleme faktörünü ifade etmektedir. Görüleceği üzere tüketimle ilişkilendirilen ve bireysel faydaların toplamı olarak ortaya çıkan ekonomik refahın sürdürülebilir olması için toplam faydanın zamanla azalmaması, aksine artması gerekmektedir. Bu nedenle ekonomik sürdürülebilirlik, genel anlamda ekonomik mal/hizmet üretmek için kullanılan toplam kapital stoğunun (Φ) korunması olarak kabul edilir. Bu sürdürülebilirlik anlayışının dayandığı temel “doğal kapitalin insan yapımı kapitale dönüşmesi ile elde edilen toplam net bugünkü değer söz konusu kaynakların doğal kapital olarak bırakılmasıyla elde edilen net bugünkü değerden büyük olması halinde dönüşümün yapılması sağlıklı bir davranıştır” düşüncesidir. Ekonomik sürdürülebilirlik dar ve geniş anlamda olmak üzere olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamdaki ekonomik sürdürülebilirlik “çok zayıf” sürdürülebilirlik olarak adlandırılmaktadır. Çok zayıf sürdürülebilirlik bir ekonomide üretim kapasitesinin eksiksiz devam etmesi, yani kişi başına sabit tüketim düzeyinin azalmaksızın devam etmesidir. Bu açıklamadan ekonomik büyüme ile çok zayıf sürdürülebilirliğin aynı kavram olduğu anlaşılmaktadır. Zayıf sürdürülebilirlik ise bir bütün olarak toplumsal refahın sürekli olarak eksiksiz sağlanması ve toplam kapitalin refah potansiyelinin korunmasıdır. Çok zayıf ve zayıf sürdürülebilirliklerde kapital çeşitlerinin birbirlerini ikame edeceği (örneğin doğal kapital kaybını insan tarafından oluşturulmuş kapitalin telafi edebileceği) kabul edilmektedir (Gowdy et al., 2005).

Doğal kaynaklara insan merkezli yaklaşan ekonomik sürdürülebilirlik son yirmi yılda sorgulanmaya başlanmış ve alternatif olarak ekosistem merkezli yeni sürdürülebilirlik anlayışı geliştirilmiştir. Ekolojik sürdürülebilirlik de ekonomik sürdürülebilirlik gibi dar ve geniş anlamda tanımlanmaktadır. Geniş anlamdaki ekolojik sürdürülebilirlik “güçlü” sürdürülebilirlik, dar anlamdaki ekolojik sürdürülebilirlik ise “çok güçlü” sürdürülebilirlik olarak adlandırılmaktadır. Güçlü sürdürülebilirlikte içinde alt sistem olarak ekonomik sistemin de yer aldığı ekosistem bütün olarak korunmaktadır. Çok güçlü sürdürülebilirlikte ise ekolojik kapitalin mevcut ve potansiyel kalitesi korunmaktadır. Görüleceği üzere güçlü sürdürülebilirlik ekonomik sistemi alt sistem olarak kabul ederken, çok güçlü sürdürülebilirlik kabul etmemektedir.

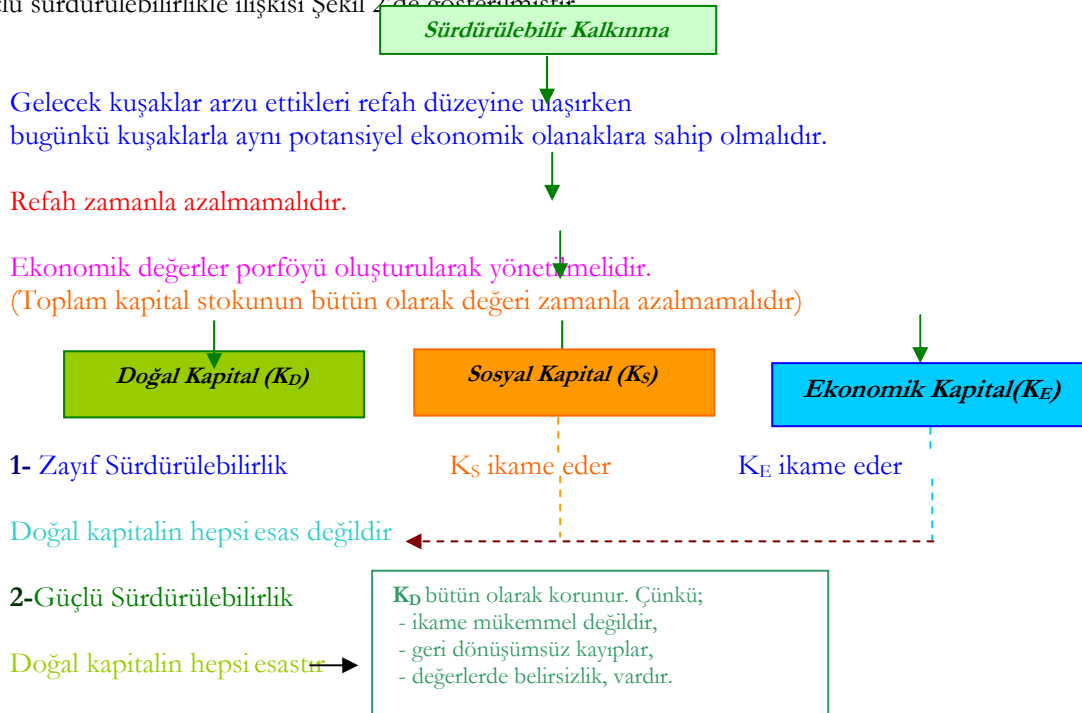
Ekoloji ve ekonominin bütünleşmesini ekolojik ve ekonomik sistemler arasındaki bağlantı hakkındaki yeni görüş sağlamıştır. Bu yeni görüşün amacı toplam sistem sürdürülebilirliğini sağlanmasıdır. Bu görüşe göre sürdürülebilirlik, bir bütün olarak ekosistemi koruyan ve ekolojik yaşam desteklerine zarar vermeyecek

ölçekteki ekonomik etkinliklere izin vermek, bugünkü kuşaklar ile gelecek kuşaklar arasında adaletli kaynak dağıtımını amaçlamaktadır. Neoklasik ekonomistler bu amacı ekonomik (zayıf) sürdürülebilirliğin, çevreci ekonomistler ise ekolojik (güçlü) sürdürülebilirliğin karşıladığını ileri sürmektedir. Birbirinden farklı anlayışa sahip olan bu iki sürdürülebilirlikten hangisinin tercih edilmesi gerektiği konusunda tartışmalar sürmektedir. Bununla beraber çevreci ekonomistler neoklasik ekonomistlerin kuşaklar arası adalet, kaynak tüketimi, ekosistem tahribi konularında kafalarının karışık olduğunu; buna karşılık kendilerinin bu konularda gerekli yanıtları verdiklerini ileri sürmektedirler (Gowdy, 2006), (Gowdy et al., 2005), (Neumayer, 2003), (Carpenter, 1997).

III. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA - SÜRDÜRÜLEBİLİR ORMANCILIK

3.1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

İnsanlık açısından sürdürülebilirlik, insanın biyosferde neden olduğu doğal kapital azalması veya bozulmasının, çevresel süreçteki doğal yenilenme ve artıştan ve yatırımlardaki iyileşmeden az olması durumudur. Bu nedenle dinamik yapıdaki sürdürülebilirlik, iç içe geçmiş ekonomik, çevresel (ekolojik), sosyal sistemlerin bugünkü kuşakların gereksinim ve arzularını, gelecek kuşaklar boyunca kaynakların ve verimlilik kapasitelerinin artması ve devam etmesi koşulunda karşılanması olarak tanımlanabilir. Bu tanım 1987'de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından üretilen ve genel kabul gören sürdürülebilir kalkınma tanımıyla aynıdır (Flynn et al., 2002). Görüleceği üzere sürdürülebilir kalkınma ekonomik, ekolojik ve sosyal hedefler arasında denge ve bir bütün olarak sistemin sürdürülebilir olmasını gerekli kılan kavramsal bir terimdir. Bu kavramı sosyal refah açısından formüle ederken sürdürülebilirlik kısıtlar setine bağlı olarak kuşaklar arasında adaleti gözetmek ve sistemi bir bütün olarak algılamak suretiyle bireysel faydalar toplamı temel alınmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın hangi sürdürülebilirlik çeşidini baz alması gerektiği tartışılmaktadır. Çeşitli ülkelerin zayıf sürdürülebilirlik baz alınarak sürdürülebilirlik indeksleri hesaplanmış, sonuçta Japonya (17), Kostarika (15) ve Hollanda (14)'nın dünyanın en sürdürülebilir ekonomileri olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Japonya ve Hollanda'nın doğal kaynaklarının orijinal yapılarını yok ettiği bilinmektedir. Bu nedenle zayıf sürdürülebilirliğin uzun dönemde anlamsız olduğu, doğal kapitaldeki azalma ve bozulmaya karşı duyarlı olmadığı söylenebilir (Gowdy et al., 1999). Sürdürülebilir kalkınmanın zayıf ve güçlü sürdürülebilirlikle ilişkisi Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: Sürdürülebilir Kalkınma, Zayıf-Güçlü Sürdürülebilirlik İlişkisi (Bateman, 2002).

Zayıf sürdürülebilirliğin eksikliklerini gidermek üzere son yıllarda ulusal gelir ve refah ölçümlerinde doğal kaynak yıpranması, kirlenme etkisi, gelir dağılımına etki ile ilgili düzeltmeler yapılmak suretiyle yeni “sürdürülebilir ekonomik refah indeksleri (SERİ)” geliştirilmiştir. Costanza (1994), Daily ve Cobb atfen 1950-1986 yılları arasında gayri safi milli hasılanın aşırı yükselmesine karşılık, aynı zaman aralığında SERİ'nin değişmediği bildirilmekte; doğal kaynakların yıpranması, kirlenme etkisi, gelir dağılımı hesaba katıldığında ekonominin hiç de iyi gelişme göstermediğine dikkat çekilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın tanımlanmasından beş yıl sonra (1992) Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından “Gündem 21” adı verilen toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda yaygın olarak kullanılan gayri safi milli gelirin ve kaynakların, kirlenmenin bireysel ölçümlerine ait göstergelerin sürdürülebilir kalkınma konusunda yeterli bilgi vermediği; bu nedenle ülkelerin anlaşılabilir yeni göstergeler belirlemesi gerektiği açıklanmıştır. Bu yeni göstergelerin sağlık ve çevre, ekonomi, adalet, doğa koruma, sahiplik, nüfus, uluslararası sorumluluk, kentsel sorumluluk ve eğitim konularında olması kararlaştırılmıştır (Flynn et al., 2002). Bu gelişme çeşitli doğal kaynak endüstrilerini sektörel sürdürülebilir kalkınma göstergelerini saptamaya teşvik etmiştir. Bu konuda harekete geçen ilk sektör ormancılık sektörüdür. Ardından mera, maden, enerji ve su kaynakları sektörlerinde benzer çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

3.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR ORMANCILIK

Bir bütün olarak insanın içinde yer aldığı sistemlerdeki koşulların kötüleşmemesi ve giderek daha iyi olması, ancak ve ancak doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ile olanaklıdır. 1980'li yıllarda gündeme gelen ve benimsenen bu düşünceye doğrultusunda küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınmanın anahtar bir bileşeni olarak ormanların sürdürülebilir yönetimi, 1992 yılından itibaren yaygın bir şekilde uluslararası ilgi görmüştür. İlk kez Birleşmiş Milletler Kalkınma ve çevre Konferansı'nda (1992) sürdürülebilir orman yönetimi ile ilgili bağlayıcı olmayan ilkeler saptanmıştır. Bu ilkelerden bir tanesi (2b) “orman kaynaklarının ve orman arazilerinin bugünkü ve gelecek kuşakların sosyal, ekonomik, ekolojik, kültürel ve manevi gereksinimlerini karşılamak üzere sürdürülebilir olarak yönetilmesi gerekmektedir” şeklindedir. Fao Ormancılık Stratejik Planında (1999) örgütün misyonu “dünyanın ağaçlarının ve ormanlarının sürdürülebilir yönetiminde üye ülkelere destek sağlayarak insan refahını başarmak” olarak açıklanmıştır (Fao, 2006), (Geray, 2002).

Geleneksel orman yönetiminin amacı toplumun çeşitli orman ürünlerine olan gereksinimlerini en yüksek düzeyde ve sürekli olarak karşılanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ekonomik bir kapital olarak algılanan ormanlar “devamlılık ilkesine” bağlı kalarak yönetilmiştir. Ancak “doğal kaynakları insan merkezli yönetme” anlayışının hakim olması nedeniyle; ormanlar yüzyıllarca zayıf sürdürülebilirlik öngörülerek işletilmiştir. Sonuç olarak mevcut ormanların doğal yapıları bozulmuş ve birim alandan en yüksek net gelir elde edilmesini sağlayan mesçereler kurulmuştur. Bu durum biyolojik çeşitliliğin azalmasına, kar-fırtına devriklerinin, böcek-mantar zararlarının artmasına, toprağın asit-baz dengesinin bozulmasına, özetle ormanların doğal yapılarının büyük ölçüde tahrip olmasına ve orman alanlarının azalmasına yol açmıştır (Valente, 2005).

Sürdürülebilir orman yönetiminin bugünkü kapsamıyla algılanmasına, temelinde insan merkezli faydacılık, ekosistem merkezli korumacılık ve sosyal bağımlılık felsefesi yatan bazı gelişmeler yardımcı olmuştur. Üç farklı boyutta yer alan bu gelişmeler, yukarıda değinildiği üzere son 20 yıl içinde gerçekleşen genel ekonomik yapıda farklı anlayışı gerekli kılan sürdürülebilir kalkınma ile bağlantılıdır. Birinci gelişme tropikal, ılıman ve kuzey bölgelerdeki ormanlarda gerçekleştirilen endüstriyel amaçlı orman kesimlerine karşı duyarlılığın artmasıdır. Bu duyarlılık sayesinde endüstriyel amaçlı orman kesimlerinin çevresel etkisini azaltmak için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Böylece orman yönetiminde dikkatler orman kesimlerinden başka yönere çevrilmiştir. İkinci gelişme, bilimsel çalışmalarla endüstriyel orman kesimlerinin ekolojik sağlığın olumsuz yönde etkilendiğinin saptanması ve bu sonuç doğrultusunda ekosistemi bir bütün olarak koruma ve biyoçeşitliliği devam ettirme konusunda fikir birliğinin oluşmasıdır. Üçüncü gelişme ise orman yönetiminde çevresel, ekonomik ve sosyal koşulları entegre etmeye zorlayan birlikte değişim-gelişim düşüncesidir. Bu gelişmede ormanların karbon depolama ve rekreasyon gibi işlevleri göz önüne alınmakta, orman habitatını

koruma ve ormanların özgül (varlık) değeri vurgulanmaktadır(Wang, 2004). Görüleceği üzere orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminde başlangıçta kabul görmüş olan zayıf sürdürülebilirlik anlayışından vazgeçilerek, ekosistemi bir bütün olarak algılamak suretiyle onun korunmasını temel alan güçlü sürdürülebilirlik anlayışı kabul edilmiştir.

Bu gelişmeler ışığında sürdürülebilir orman yönetimi “orman kaynaklarının yenilenebilme potansiyelini ve ekolojik kapasitesini koruyarak, bugünkü kuşakların çeşitli orman ürünleri, hizmetleri ile diğer faydalara ait gereksinimlerini optimal düzeyde karşılayacak şekilde yönetilmesi” olarak açıklanabilir. Ormanların yönetiminde yeni anlayışın hakim olması sürdürülebilir orman yönetimine ait yeni ortak kavram ve değerlerin türetilmesini gerektirmiştir. Bu yeni ortak kavram ve değerler üç farklı alanda ortaya çıkmıştır. Bunlar: -uluslararası, ulusal ve bölgesel düzeylerde yeni ormancılık politikalarının formüle edilmesi; - sürdürülebilir orman yönetimi, ekosistem yönetimi ve eko-ormancılık gibi yeni orman yönetimi kavramlarının geliştirilmesi; -değişik düzeylerdeki ormancılık faaliyetlerinin değerlendirilmesine ilişkin yeni kavramların oluşturulmasıdır (Mrosek et al., 2004).

3.3. EKONOMİK KALKINMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİR ORMANCILIK ÜZERİNE ETKİSİ

En yüksek ekonomik kalkınma düzeyine ulaşma gayesi ile ormanlardan doğanın oluşturduğu yıllık artımdan çok daha fazla ağaç serveti yasal ya da olmayan yollarla kesilerek alınmış, kısa sürede hasılat elde etmek amacıyla hızlı büyüyen ağaç türlerinden geniş plantasyonlar ve düzenli gelir elde etme esasına dayanan aynı yaşlı orman işletmeleri oluşturulmuştur. Diğer canlılarla birlikte insanın da içinde olduğu sistemler bütününe salt ekonomik gaye güdülerak yaklaşılmış, orman kaynakları üzerinde de yıkıcı etki yaratmıştır. Sonuç olarak bölgesel ve küresel düzeylerde ormanın alanları azalmış ve ormanların nitelikleri bozulmuştur. Dolayısıyla ormanların odun, biyoçeşitlilik, temiz içme suyu, peyzaj, rekreasyon, erozyon önleme... gibi fonksiyonları üretme yetenekleri de azalmıştır.

Ekonomik kalkınmanın ormanlar üzerindeki yıkıcı etkisi, sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile değiştirilmeye çalışılmış, ormancılıkta uzun vadeli projeksiyonlar yapılarak ormanların sürdürülebilirliğine geçilmiştir. Ormanların sürdürülebilir yönetiminde güçlü ve çok güçlü sürdürülebilirlik uygulanmak istenmiştir. Ancak güçlü sürdürülebilirlik zayıf sürdürülebilirliğin baskısı altındadır. Çünkü ülkelerin ekonomik kalkınma düzeylerini yükseltme yarışı hızlanarak devam etmektedir. Çok güçlü sürdürülebilirlik ise çok kısıtlı olarak ender türleri barındıran, özel doğal yapılar içeren doğa parçaları için uygulanmaktadır. Fao raporunda (2006): -Ormansızlaşma bazı bölge ve ülkelerde alarm verici boyutlardadır ve küresel ölçekte azalma eğilimi göstermeden devam etmektedir, -Doğal ormanlar her yıl yaklaşık 6 milyon ha kadar azalmaktadır; -Bazı bölgelerde yangın, böcek ve hastalıklardan etkilenen orman alanları artmaktadır; -Odunun değeri enflasyon oranından daha düşük arttığı için orman sahibi ormanına yatırım yap(a)mamaktadır; -Ormanı korumak ve yönetmek için istihdam edilen kişi sayısı bazı bölgelerde ve küresel ölçekte düşmektedir; sonuçları yer almaktadır. Bu sonuçlar ormancılıkta güçlü sürdürülebilirliğin hakim kılınmadığını, sürdürülebilir orman yönetimi arzusunun alarm vermeye başladığını göstermektedir.

IV. SONUÇ

18. yüzyıldan itibaren Avrupa’da başlayan sanayi (endüstri) devrimi ilerleyen yıllarda tüm Dünyayı etkisi altına almıştır. Hızlı endüstrileşme konusunda birbirleriyle rekabet eden ülkeler, doğal kaynak ve pazar kapmak için yarışmaya başlamışlardır. Endüstrileşen ülkelerin ekonomik kalkınma hızları endüstrileşmemiş ülkelere göre çok yüksektir. Bu nedenle endüstrileşme yarışı gitgide artan bir hızla günümüzde de devam etmektedir. Ancak endüstrileşme devam ettikçe önce endüstrileşen ülkelerin kendilerinde, daha sonra küresel ölçekte ciddi çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yerel, bölgesel ve küresel ölçekte çevre tahribatına çok ekonomik sürdürülebilirliği temel alan üretim süreçlerinin neden olduğu söylenebilir.

Endüstrileşmenin neden olduğu çevre sorunlarının bölgesel ve küresel düzeylerde hızla artması üzerine ülkeler 1980’li yıllardan itibaren “sürdürülebilir ekonomik kalkınma” modelini uygulamaya koymuşlardır. Bu ekonomik kalkınma modeli ekonomik sürdürülebilirlikten ekolojik sürdürülebilirliğe geçişi sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu konuda başarılı olunamamıştır. Son yıllara kadar devam eden eski üretim anlayışı çevreci

ekonomistler tarafından eleştirilmekte, doğal kaynaklarla ilgili ekonomik etkinliklerde ekolojik sürdürülebilirliğin derhal uygulamaya konulması gerektiği ileri sürülmektedir.

Endüstrileşme ve hakim olan üretim anlayışı diğer sektörlerde olduğu gibi ormancılığı da etkisi altına almıştır. “Toplumun orman ürünlerine olan gereksinimlerini en yüksek düzeyde ve devamlı olarak karşılanması” şeklinde tanımlanmak suretiyle taç ilke olarak edilen “sürdürülebilirlik” ilkesi de başlangıçta yalnızca ekonomik sürdürülebilirlik gözetilerek uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda ormancılıkta hızlı büyüyen ağaç türlerinden kısa idare süreli orman işletmeleri, plantasyonlar oluşturulmuştur. Ayrıca ormanlar artan nüfusun enerji, gıda ve yerleşim yeri gereksinimini gidermek üzere hem ürün hem de alan bakımından aşırı kullanılmıştır. Sonuç olarak doğal ormanlar büyük ölçüde orijinal yapılarını kaybetmiş, biyotik ve abiyotik faktörlerden (asit yağmurları, yangın, kar, fırtına, böcek...) çok kolay zarar görür hale gelmiştir. Ayrıca orman alanları başka kullanımlara tahsis edilmiştir.

1992 yılından itibaren ormancılıkta sürdürülebilirlik anlayışı değişmiş ve yeni anlayış “orman kaynaklarının ve orman arazilerinin bugünkü ve gelecek kuşakların sosyal, ekonomik, ekolojik, kültürel ve manevi gereksinimlerini karşılamak üzere sürdürülebilir olarak yönetilmesi” olarak tanımlanmıştır. Bu anlayışla orman kaynakları yönetiminde ekolojik sürdürülebilirlik hakim kılınmaya çalışılmıştır. Ancak yapılan araştırmalar ormancılıkta ekolojik sürdürülebilirlik anlayışının hakim olamadığını, zira genel olarak insanların benimsemiş oldukları klasik üretim tarzlarını ve aşırı tüketme arzularını, kısaca ekonomik kalkınma anlayışlarını değiştirmeye istekli olmadığını göstermiştir. Mevcut kalkınma anlayışının değiştirilemesinin çok çeşitli nedenleri olabilir. Bunlardan bazıları aşırı nüfus artışı, kırsal fakirlik, gelir dağılımdaki dengesizlik, geçerli mutluluk anlayışına ve rekabete dayalı tüketme-kazanma hırsı gibi sosyal, ekonomik ve kültürel nitelikli faktörlerdir. Bu faktörler ivedi olarak ortadan kaldırılmadıkça diğer doğal kaynaklar gibi orman kaynaklarının sürdürülebilirliği ne yapılırsa yapılırsa mümkün olmayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Bateman, I., 2002. *Environmental Paradigms and Economic Thought*. <http://www.uea.ac.uk>, Erişim Tarihi 10 Nisan 2006

Carpenter, S.R., 1997. *Toward Refined Indicators of Sustainable Development*. Georgia Institute of Technology Spring-Summer Society for Philosophy and Technology Number 3-4, Volume 2

Costanza, R., 1999. *Three General Policies to Achieve Sustainability*. Center for Environmental and Estuarine Studies University of Maryland.

Fao, 2006. *Raport 2005*. <http://www.fao.org> ,Erişim Tarihi 22 Mart 2006

Flynn, P., Berry, D., Heintz, T., 2002. *Sustainability & Quality of Life Indicators: Toward The Integration of Economic, Social and Environmental Measures Indicators: The Journal of Social Health Vol. 1, No. 4, Fall 2002*.

Geray, U., 2002. *Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Johannesburg 2002 Türkiye Ulusal Raporu (Taslak) Hakkında Bir Değerlendirme (Rapor)*, İstanbul

Gowdy, J, Erickson, J. D., 2005. *The Approach of Ecological Economics*, *Cambridge Journal of Economics*, 29, p. 207-222

Gowdy, J. M. 2006. *Toward A New Welfare Foundation for Sustainability*. Rensselaer Polytechnic Institute Rensselaer Working Papers in Economics, <http://www.rpi.edu>, Erişim Tarihi 10 Aralık 2006

Gowdy J.M., Mcdaniel, C.N., 1999. *The Physical Destruction of Nauru: An Exemple of Weak Sustainability*. [Www.Elbis.Org](http://www.Elbis.Org), Erişim Tarihi 22 Mart 2006

Hediger, W., 2000. *Sustainable Development and Social Welfare*, *Ecological Economics* 32, p.

481-492

Kula, E., 1997. Economics of Natural Resources, The Environment and Policies, Chapman&Hall, London

Neumayer, E., 2003. Weak Versus Strong Sustainability, 2nd Edition, Edward Elgar Publishing, ISBN 184064060x, 256 pp.

Rohrer, J., 2002. Abs of Awareness Personal Development as The Meaning of Life, Wwww.Timeforchange.Org/Abc_Of_Awareness_A4.Pdf, Erişim Tarihi 25 Ocak 2006

Unay, C., 1982. Makroekonomi, İ.T.İ.A. Ticari Bilimler Fakültesi., Kamu Ve Halk İşletmeciliği Enstitüsü

Valente, S., 2005. Sustainable Development, Renewable Resources and Technological Progress, Environmental & Resource Economics, 30, p. 115-125

Wang, S., 2004. One Hundred Faces of Sustainable Forest Management, Forest Policy and Economics, 6, p. 205- 213

BAZI BAKANLIKLARIN KAMU AR-GE PROGRAMLARININ ORMANCILIK AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Şaban ÇETİNER

İç Anadolu Ormanlık Araştırma Enstitüsü, Ankara, sabancetiner@yahoo.co.uk

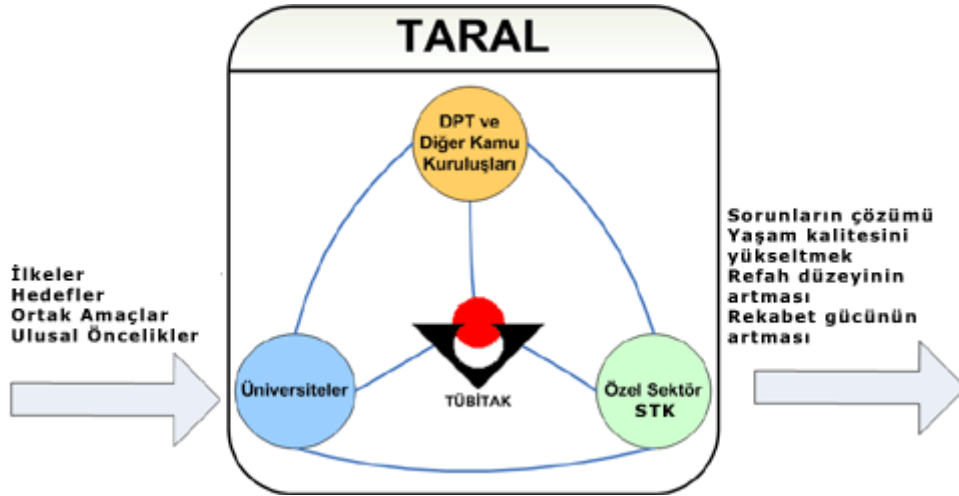
ÖZET

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) kararları gereği Türkiye Araştırma Alanı (TARAL) oluşturulmuştur. Sekreteryası TÜBİTAK'a aittir. Bu kapsamda, her bakanlık 2006-2010 dönemi için öncelikli ulusal araştırma alanlarını ve projelerini hazırlamaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı Mayıs 2005 sonu; Çevre ve Orman Bakanlığı ise Aralık sonu itibariyle kamu araştırma programlarını TÜBİTAK'a iletmışlerdir. TÜBİTAK tarafından desteklenen programda, acil ihtiyaç duyulan, uygulamalı ve kısa vadede (2-4yıl) sonuç alınabilecek projeler desteklenmektedir. Bu çalışmada, sayılan dört bakanlığın AR-GE altyapıları kısaca verilecek; Kamu AR-GE Programları da, ormancılık ve kısmen çevre açısından değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: TARAL, TÜBİTAK, Kamu AR-GE Programı, Ormancılık, Çevre.

1. GİRİŞ

TARAL: AR-GE faaliyetlerini gerçekleştiren (araştırma kurumları, sanayi kuruluşları vb.), bunların sonuçlarını talep eden (kurumlar, STK'lar, vb.) ve bu faaliyetlere kaynak sağlayan kurum ve kuruluşların işbirliği ve stratejik odaklanmaları içinde etkinlik göstereceği bir yapı olarak (Anonim, 2004b, *tubitak.gov.tr*) tanımlanabilir.

TARAL Sürecinde BTYK'nun 8 Eylül 2004 tarihli kararlarına dayalı kısaca şu çalışmalar (Anonim, 2004b, *tubitak.gov.tr*) yapılmıştır;

1. **Vizyon 2023** (*Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları: 2003-2023 Strateji Belgesi*), BTYK üyesi kuruluşların resmi görüşleri de alınarak nihai hale getirilmiştir. TÜBİTAK, 2004/1 sayılı BTYK kararına ve Vizyon 2023 Belgesine dayanarak "*Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları Uygulama Planı : 2005-2010*" hazırlamıştır.

2. Ulusal gelirdeki AR-GE' payının 2005-2010 döneminde % 2'ye ulaşması hedeflenmiş olup TÜBİTAK 2005 bütçesine, 456 milyon YTL ödenek ayrılmış; sonraki yıllar için Tablo 1'deki AR-GE kaynağının TÜBİTAK bütçesine eklenmesi kararlaştırılmıştır:

3. Tam-zaman eşdeğer bilim insanı sayısının 2010'a kadar 40,000'e yükseltilmesi için Genç Araştırmacı Kariyer Geliştirme Programı vb. yeni araçlar/programlar geliştirilmiştir. Ayrıca, mesleki ve teknik eleman sayısını ve niteliğini arttıracak çalışmalar başlatılmıştır.

4. AR-GE faaliyetlerini sunan, talep eden ve bunları destekleyen kuruluşlar ve aralarındaki ilişkiler ağı olarak da tanımlanan TARAL'ın stratejik yönetimi için gerekli yapılar oluşturulmuştur. Bu kapsamda,

a. TÜBİTAK MERKEZ VE ENSTİTÜLERİNDE SÜREÇ YÖNETİMİ VE STRATEJİK YÖNETİM ÇALIŞMALARI,

b. TARAL'IN TANIMLANMASI VE ÖRGÜTLENMESİ: Araştırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi (arz) ve kullanılması (talep) konusunda kurumların sorunları, çözüm önerileri ve TÜBİTAK desteklerinin etkinliğini arttırmak için yeni idari ve mali yapılara ilişkin görüşleri derlemiştir. Gerekli sistemler kurulmuş ve mevzuat değişiklikleri yapılmıştır.

Tablo 1: 2006-08 Dönemi için TÜBİTAK'a sağlanan Ek AR-GE Kaynağı

Yıl	Ayrılacak Kamu Kaynağı (cari fiyatlar)	GSYİH içinde AR-GE payı (%)
2006	884 Milyon YTL	0.86
2007	1.411 Milyon YTL	0.97
2008	2.058 Milyon YTL	1.09
2009	2.851 Milyon YTL	1.23

5. TARAL'ı somut verilere dayandırmak için, AR-GE desteği veren kurumların destekledikleri projeler konusunda veri istenmiş ve temin edilmektedir.

6. TÜBİTAK'ın öncelikli programlar çerçevesinde destekleyeceği teknolojik faaliyet konuları ve teknoloji alanları 2005/4 "Ulusal Öncelikli Bilim ve Teknoloji Alanları" kararıyla belirlenmiş ve uygulanmaya çalışılmaktadır (Tablo2).

Tablo 2: Ağustos 2005 itibarıyla gerçekleşen ve yıl sonu itibarıyla gerçekleşmesi beklenen ArGe destekleri

	Gerçekleşen AR-GE Desteği (1000 YTL)	Gerçekleşmesi beklenen AR-GE Desteği (1000 YTL)
Akademik ArGe	34.500	90.000
Sanayi ArGe	32.500	116.000
TÜBİTAK Başkanlık ve Enstitü projeleri	48.650	70.000
Savunma ve Uzay programları	1.485	50.000
Kamu Kurumları Araştırma Projeleri	11.385,5*	50.000
Bilim adamı yetiştirme ve geliştirme	4.000	25.000
Bilimin yaygınlaştırılması	335	15.000
DPT kaynaklı Çevre ve Madencilik Projeleri	455	455
Toplam	133.310,5	416.455

*25 Ağustos 2005 itibarıyla desteklenmesine karar verilen projelerin bütçesi

7. BTYK 2005/1 kararına göre, "Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Destekleme Kurulu" sonlandırılmış; TÜBİTAK bünyesinde "Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu-SOBAG" faaliyete geçirilmiştir. Proje sayılarında ciddi artışlar olmuştur.

8. TÜBİTAK, değerlendirme ve izleme hizmeti verdiği Dış Ticaret Müsteşarlığının (DTM), sanayii kuruluşlarının AR-GE çalışmalarına hibe programındaki sorunu 2005 yılında çözmüştür. DTM ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) arasındaki bir protokol (2005) ile Destekleme ve Fiyat İstaikrar Fonu (DTİF) desteklerinin esasları belirlenmiştir.

9. Vergi indirimi konusunda iyileştirmeler yapılmıştır.

10. TOBB ve TÜBİTAK bazı ortak çalışmalara başlamıştır. Projelerin sağlıklı yürütülebilmesi için proje yürütücülerine eğitimler verilmektedir.

11. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının girişimiyle, sanayii-üniversite müşterek lisansüstü tezlerin kısmen sanayii tarafından desteklenmesi amacıyla SANTEZ programı uygulanmaya başlanmıştır.
12. AR-GE için OECD'nin Frascati, Oslo ve Canberra Klavuzları Referans kabul edilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada, BTYK Sekreteryasınca hazırlanan dosya (Anonim, 2004b) ve kaynak olarak verilen ulusal belgeler esas alınmış; Bakanlıkların AR-GE altyapıları ve TARAL kapsamında hazırladıkları kamu AR-GE programları kısaca incelenmiştir. Ayrıca, Çevre ve Orman Bakanlığı Kamu AR-GE programı için resmen hazırlanan ve bu bildiriye esin kaynağı olan bir öntaslak (*Çetiner 2005*) da ekte sunulmuştur. Bu programlara, 1007 Programı adıyla Kurumsal olarak proje sunulabilmektedir.

3. BAKANLIKLARDA AR-GE ALTYAPILARI VE KAMU AR-GE PROGRAMLARI

Çalışmanın konusu olan dört bakanlığın Kamu AR-GE Programları, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı hariç, TARAL Sekreteryasını yürüten TÜBİTAK'ın desteğiyle yapılan çalıştaylar esas alınarak hazırlanmıştır.

3.1. TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI (TKB)

3.1.1. AR-GE ALTYAPISI

Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM)'nin 7 Merkez Araştırma Enstitüsü, 19 Havza Araştırma Enstitüsü ve 34 Konu Araştırma Enstitüsü olmak üzere 63 birimi vardır. TAGEM, 09.08.1991 tarih ve 441 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle g çalışmaktadır Ayrıca, 3 İl Kontrol Laboratuvarı da araştırma faaliyeti yürütmektedir (www.tagem.gov.tr)

TAGEM çalışmalarının dayanağını oluşturan Tarımsal Araştırma Master Planı (1995-1999) 2005 yılında ikinci kez (2006-2010) güncellenmiştir (Anonim, 1994c, Anonim, 2000b, Anonim, 2005h ve www.tagem.gov.tr). Her güncelleştirmede bir önceki master plan ile başarılanlar ve başarısız olanlar değerlendirilmiştir. Son güncelleştirmede TARAL kapsamındaki programın büyük yardımı olmuştur. TKB kamu AR-GE programına (Anonim, 2004b ve www.tagem.gov.tr), Araştırma Master Planında bulunmayan güncel iki bölüm de eklenmiştir.

Eskiden Toprak-Su İdaresine ve sonradan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM)'ne ait araştırma birimleri 2005 yılında KHGM kapatıldığı için TAGEM'e bağlanmıştır. KHGM Araştırma Master Planı (1995-99) (Anonim, 1994b), aynı dönemde hazırlandığı Orman (Anonim, 1994a) ve Tarım Bakanlığı Araştırma (Anonim, 1994c) Master Planlarına ek olarak, araştırmacıların ihtiyacı olan eğitimleri de belirtmekteydi. Yeni Tarımsal Araştırma Master Planı (2006-2010) bu araştırma birimlerini de (Anonim, 2005h) kapsamaktadır.

3.1.2. TÜRKİYE KAMU TARIM ARAŞTIRMA PROGRAMI

Program (Anonim, 2004b ve www.tagem.gov.tr) iki bölümden oluşmaktadır:

1. Araştırma Alanları, Konuları ve Öncelikli Araştırma Projeleri
2. Belirlenen Araştırma Alan ve Konuları, Ancak, Öncelikli Görülmeyen Araştırma Projeleri

İki bölümde de Dokuz Öncelikli Araştırma Alanı vardır. Bunlardan sekizincisi olan **Tarım Ekonomisinin** Araştırma Konuları: **1. Kırsal Kalkınma**, **2. Düzenleyici Etki Değerlendirme Çalışmaları (AB uyum sürecinde)**, **3. Tarım Politikası Analizleri**, **4. Tarım Bilgi Sistemi**, **5. Tarımsal Eğitim, Araştırma ve Yayım Sistemi**, **6. Tarımsal Kooperatifçilik ve Örgütlenme**, **7. Üretim Ekonomisidir.**

3.2. ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI

3.2.1. AR-GE ALTYAPISI

Araştırma birimlerinden Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) Başkanlığı 1982 tarih ve 2690 sayılı Kanuna göre (www.taek.gov.tr); 2003 yılında kurulan Ulusal Bor Enstitüsü (BOREN) Başkanlığı ise 04.06.2003 tarih ve 4865 sayılı kanuna (www.boren.gov.tr) göre çalışmaktadır Ayrıca, yine 2003 yılında Uluslararası Hidrojen Enerjisi Merkezi (İstanbul) kurulmuştur.

AB ülkelerinde 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının, Kyoto Protokolüne bağlı olarak, 73 mtep'ten (hidrolik hariç) 154 mtepe yükselmesi beklenmektedir. Özellikle alternatif enerji kaynaklarının ekonomik olarak hizmete girmesi ve yeni teknolojilerin uygulanabilmesi için AR-GE projelerine ihtiyaç vardır. Enerji güvenliğini gündeme getiren başlıca konulardan biri de çevresel etkilerin en aza indirilmesi için üstlenilen sorumluluklar ve baskılardır.

3.2.2. ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI KAMU AR-GE PROGRAMI

Bakanlık Kamu AR-GE Programını (Anonim, 2004b; www.enerji.gov.tr/araştırma), Araştırma ve Planlama (APK) (yeni adıyla *Strateji Geliştirme*) Kurulu Başkanlığı hazırlamıştır ve 3 bölümdür;

1. Giriş, Genel Bilgi ve Öncelikli Araştırma Alanları,

1.1. Yerli Kaynak Potansiyeli ve Kullanımının Geliştirilmesi

1.2. Temiz Enerji Teknolojileri

1.3. Yeni Teknolojiler ve Alternatif Enerji Kaynakları

1.4. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

1.5. Nükleer Enerji Programı (Nükleer Enerji Teknolojilerinden Faydalanma)

2. Kısa Vadeli Hedefler; (*Kısa Vadeli Projeler*)

3. Orta ve Uzun Vadeli Hedefler (*Orta ve Uzun Vadeli Projeler*)

3.3. SAĞLIK BAKANLIĞI

3.3.1 AR-GE ALTYAPISI

Araştırma faaliyetlerini yürüten “Uygulama ve Araştırma Hastaneleri”, “Yüksek İhtisas Hastaneleri” vb. birimler vardır.

3.3.2. TÜRKİYE KAMU SAĞLIK ARAŞTIRMA PROGRAMI

“*Türkiye Sağlık Kamu Araştırma Programı*” Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü (Anonim, 2004b) eşgüdümünde hazırlanmıştır ve yedi Araştırma Alanı vardır; 1. **Sağlıkta Örgütlenme**, 2. Sağlık Altyapısı, 3. **Tarama**, 4. Korunma, 5. **Tanı**, 6. Tedavi, 7. **Diğer Konular** (Anonim, 2004b).

3.4. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI

3.4.1. ORMANCILIK ARAŞTIRMA ALTYAPISI

Mülga Orman Bakanlığından kalan 11 Araştırma birimi (coğrafi bölgeler esasıyla çalışan 8 adet Ormanlık Araştırma Müdürlüğü ve ülkenin tamamında hizmet veren 3 adet konu Araştırma/Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü) bulunmaktadır. Marmara Ormanlık Araştırma Müdürlüğü ise 2003 yılında kapatılmıştır. Müdürlükler, 1998 tarihli Yönetmelikle çalışmaktadırlar.

Bu Enstitülerin araştırma öncelikleri, Beş Yıllık Kalkınma Planları (Anonim, 2001; Anonim, 2005e), Araştırma Master Planı (1995-1999) ve (2001-2005) (Anonim, 1994a, Anonim, 2005e) 1. Ormanlık Şurası (Anonim, 1993), Ulusal Ormanlık Programı (Anonim, 2004a), Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Planı (Anonim, 2005i), 1. Çevre ve Ormanlık Şurası (Anonim, 2005a) ve Bakanlık Kamu AR-GE Programı (Anonim, 2005f, Çetiner, 2005) gibi belgelere dayanmaktadır. Araştırma Master Planının 2006-2010 dönemi

için ikinci defa güncellenmesi gerekmektedir. Çünkü, TARAL kapsamına girmeyen, fakat çalışılması gereken çok sayıda konu bulunmaktadır.

3.4.2. ÇEVRE ARAŞTIRMA ALTYAPISI

Araştırma birimi olmayan Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı ile birleştirilmeden önce tüm araştırma ihtiyaçlarını Bakanlık dışı araştırma birimlerinden ücreti karşılığında sağlamaktaydı. Bakanlık görev alanının çok çeşitli olması ve Çevre Teşkilatının diğer kuruluşlara göre nispeten genç olması yüzünden bu uygun bir çözümdü. Ancak, en azından, araştırma ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yaptırılan projelerin değerlendirmesi için yine araştırmacı altyapısı gereklidir.

Çevre Araştırma Master Planı olmadığı gibi, Çevre Şuralarından (Anonim, 1991, Anonim, 1994c, Anonim, 1996 ve Anonim, 2000c) sadece dördüncüsünde “AR-GE ve Teknoloji” adlı kısa bir bölüm vardır. Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (Anonim, 1998), envanter ve araştırma başlığıyla sadece 6 eylemi önermiştir. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planındaki Çevre ile ilgili Özel İhtisas Komisyonu Raporlarında da (Anonim, 2001) AR-GE yeterli değildir. Eski Çevre İdaresi ile ilgili sayılan ve diğer belgelerde AR-GE'nin yeterince yer alamama nedeni İdarede AR-GE altyapısının olmamasıdır. Çevre ve Ormanlık Şurasında (Anonim, 2005a) ise özellikle orman araştırmacılarının önerdiği “Çevre Araştırma Master Planı” yapılması da kararlar arasında yer almıştır. Şuradan sonra gerçekleştirilen TARAL çalışması (Anonim, 2005f, Çetiner, 2005) da yine kısmen buna yöneliktir.. Ormanlık Araştırma Enstitüleri, çevre konularından, ancak, biyolojik çeşitlilik, çölleşme ile mücadele, vb. bazı konuları çalışabilmektedirler.

3.4.3. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI KAMU AR-GE PROGRAMI

Çevre ve Ormanlık adlı iki bölümden (Anonim, 2004b; Anonim, 2005f) oluştuğu söylenebilir. Öncelikli Konular ile Sosyal Bilimler kapsamındaki projeler ek-1’de verilmiştir.

1. Bölüm: Çevre Araştırma Alanları

1. Hava Kalitesi, 2. Su ve Toprak Kirliliği, 3. Atıklar, 4. İklim, Ekosistem ve Doğa Koruma

2. Bölüm: Ormanlık Araştırma Alanları

Ulusal Ormanlık Programı (Anonim, 2004a) ve 9.Beş Yıllık Kalkınma Planı (Anonim, 2005e) sıralamasına uygun olarak öncelikli üç alan oluşturulmuştur; 1. Ormanları Koruma, 2. Ormanları Geliştirme, 3. Ormanlardan Faydalanma.

4. SONUÇ

Türkiye Kamu Tarım TKB Araştırma Programı, hazırlanan ilk kamu AR-GE programıdır. İlk olma, TARAL vb. fırsatlara hazırlıklılığı ve öncelikle yararlanabilmeyi sağlayabilmektedir. Örnek, 18.04.2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım Kanunu (*madde 10: Biyolojik çeşitlilik, genetik kaynakların korunması ve biyogüvenliğin sağlanması*) ile Çevre ve Orman Bakanlığının bazı görevleri kapılmıştır.

Programda “Öncelikli Olmayan” projelerin de yer alması TARAL dışındaki AR-GE kaynaklarından da faydalanmanın önünü açabilecek ve kurumsal yapılanmayı da güvenceye alabilecektir.

Programı TAGEM hazırladığı için, diğer Bakanlıkların programlarına göre, AR-GE anlayışına daha çok cevap vermektedir.

TARAL çalışması, Tarımsal Araştırma Master Planının ikinci güncelleştirmesi için de ciddi bir fırsat olarak kullanılmıştır.

TAGEM ve Enstitüleri Kanun Hükmünde Kararname ile çalışmakta ve araştırmacılara döner sermayeden pay verilmektedir. Bunlar, hem kurumları, hem de araştırmacıları korumakta ve özendirilmektedir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Kamu AR-GE Programını APK Kurulu hazırladığı için sade, ama yeterli bir programdır. Öncelikli Araştırma Alanlarından ikisi (Temiz Enerji Teknolojileri ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları) ve kısa vadeli 9 projeden aşağıdaki dördü Çevre ve Orman Bakanlığı görev alanıyla ilgilidir;

1. Yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını yaygınlaştırmak
2. Enerji-çevre ilişkileri /zararlı emisyonları ve kirliliği azaltacak çevre teknolojileri
3. Doğal kaynakların ekonomiye kazandırılması ve işletme verimliliğinin artırılması

4. Bor. Borun orman ürünleri sanayiinde kullanımı ile ilgili bir araştırma projesi, İç Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğü'nce ve BOREN desteğiyle yürütmektedir.

Ülke ve dolayısıyla Bakanlık için gerekli olan BOREN ve Uluslararası Hidrojen Enerjisi Merkezi 2003 yılında (İstanbul) kurulmuştur.

Araştırma Birimlerinin Kanunu vardır. Özellikle BOREN uzmanlarının özlük hakları da kanunla korunmaktadır.

Türkiye Kamu Sağlık Araştırma Programında teknik ihtiyaçlara ciddi olarak, AB sürecindeki muhtemel gelişmelere hazırlık olabilecek çalışmalara da yeterince yer verilmiştir.

Programda, Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü hazırladığı için olsa gerek, insan altyapısı yani eğitimler de önemli miktarda yer almıştır.

Çevre ve Orman Bakanlığı Kamu AR-GE Programında ÇOB AR-GE Programında “Öncelikli Olmayan” projeler bölümünün olmaması TARAL dışındaki AR-GE kaynaklarından faydalanmayı kısıtlayabilir; dolayısıyla, kurumsal yapılanmanın korunması güçleşebilir.

Programın Sosyal Bilimler kısmı (hukuk, iktisat, politika, eğitimler, vb.), belki bu konularda yeterince uzman katılmadığı için nispeten zayıftır. Halbuki doğal kaynakların ve çevrenin korunmasında bilinçlendirme ve eğitimler, propaganda vb. çok önemlidir.

ÇOB AR-GE Programında, özellikle örnek çevre koruma tesislerinin ve donanımların sağlanması için, Sağlık Araştırma Programında olduğu gibi, hatta daha da önemli olarak, teknik altyapıya yer verilmeliydi. Ayrıca, AB Sürecinde bu yönde de Türkiye'nin pek çok ödevi vardır.

ÇOB Araştırma Enstitülerinde, son yıllarda özlük hakları, vb. nedenlerle önemli araştırmacı kaybı vardır. Bunu önleyebilmek için, , Sağlık Araştırma Programında olduğu gibi, insan altyapısına da yani eğitimler de önemli miktarda yer almıştır. Bu durum Enstitülerin, dolayısıyla Bakanlıkta AR-GE çalışmalarındaki sürekliliğin de aleyhinedir.

Programın Ormancılık Bölümünün son yıllardaki ulusal belge ve çalışmalara uygun hazırlanması olumludur. Çevre Bölümünde ise Ormancılık yeterince yer alamamıştır. Özellikle çevre koruma ve ormancılık konuları birbirini tamamlayan projelerle ele alınmalıdır.

Ormancılık Araştırma Master Planı ikinci kez yenilenmelidir. Çünkü, araştırılması gereken TARAL dışında da çok sayıda konu vardır. Güncelleştirmede Kamu AR-Ge Programından da faydalanılmalıdır.

Çevre Araştırma Master Planı hazırlanmalı ve güncelleştirilmesi gereken Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planının ve Çevre İdaresi ile ilgili diğer belgelerin AR-GE kısmında bu Master Plan esas alınmalıdır.

Ormancılık Araştırma Enstitüleri bir Yönetmelikle çalıştığı için kurum yapısı ile kolay oynanabilmektedir. Örnek, Marmara Ormancılık Araştırma Müdürlüğü 2003 yılında kapatılmıştır. Bu kapatma, TARAL vb. süreçlerin ruhuna da uygun değildir.

Ormancılık Araştırma Enstitüleri, çevre konularından, ancak, bazılarını çalışabilmektedirler. Diğer araştırma ihtiyaçları için yine Üniversiteler, vb. kurumlardan hizmet satın alınması uygun ve olanaklıdır¹³. Hem bu amaçla, hem de diğer yönlerden, Bakanlık AR-GE Dairesinin, özellikle de Çevre Şubesinin uzmanlar ile BOREN çalışmasına benzer bir yapıyla çalışacak şekilde ve güçlendirilmesi gerekir. Ancak, en azından, araştırma ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yaptırılan projelerin değerlendirilmesi için yine araştırmacı altyapısı gereklidir.

Sonuç olarak, TARAL, AB ve gelişmiş dünya ile uyum açısından, muhtemel gelişmelere hazırlık olabilecek çalışmalara ciddi destek sağlayabilecektir. Ancak, başka kaynakların, özellikle de dış kaynaklı hibelerin ve düşük faizli kredilerin de projelerle ülkemize kazandırılması gerekir. Bunun için, gerekli mevzuatın ve kurumların oluşturulması ve özellikle genç bilim adamlarına ve adaylarına eğitimlerin verilmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

Anonim, 1991, 1. Çevre Şurası Kararları

Anonim, 1993, 1. Ormancılık Şurası Kararları

Anonim, 1994a, Ormancılık Araştırma Master Planı 1 (1995-99),

Anonim, 1994b, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma Master Planı (1995-99)

Anonim, 1994c, Tarımsal Araştırma Master Planı 1(1995-99)

¹³ 01.05.2003 tarih ve 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun (Madde14)

- Anonim, 1994c, 2. Çevre Şurası Kararları*
Anonim, 1996, 3. Çevre Şurası Kararları
Anonim, 1998, Ulusal Çevre Eylem Planı, DPT Yayını
Anonim, 2000a, Ormanlık Araştırma Master Planı 2 (2001-2005)
Anonim, 2000b, Tarımsal Araştırma Master Planı (2001-2005)
Anonim, 2000c, 4. Çevre Şurası Kararları
Anonim, 2001, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ormanlık ve Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporları,
Anonim, 2003, 01.05.2003 tarih ve 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri
Hakkında Kanun (Madde14)
Anonim, 2004a, Ulusal Ormanlık Programı
Anonim, 2004b, BTYK Kararları Dosyası
Anonim, 2005a, Birinci Çevre ve Ormanlık Şurası Kararları,
Anonim, 2005b, Türkiye Kamu Tarımsal Araştırma Programı
Anonim, 2005c, Türkiye Kamu Sağlık Araştırma Programı
Anonim, 2005d, Türkiye Kamu Enerji ve Tabii Kaynaklar Araştırma Programı
Anonim, 2005e, 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu
Anonim, 2005f, Çevre ve Orman Bakanlığı Kamu AR-GE Programı
Anonim, 2005g, Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Planı,
Çetiner, 2005, Çevre ve Orman Bakanlığı Kamu AR-GE Programı İçin Öntaslak
www.tagem.gov.tr
www.taek.gov.tr ve www.boren.gov.tr

EK-1. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI KAMU ARGE PROGRAMI

ORMANCILIK AR-GE ÇALIŞMALARINDA ETKENLİK DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK İRDELEMELER

Dr. Ufuk COŞGUN

Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü P.K. 264, ANTALYA

1 GİRİŞ

Günümüzde verimlilik, ülkelerin kalkınma çabalarının yanısıra, teşebbüslerin başarı düzeylerinin ölçülüp değerlendirilmesinde temel performans göstergelerinden birisi olarak kabul edilmektedir (BAŞ ve ARTAR; 1991). Gelişmiş sanayi toplumlarının deneyimleri, ekonomik gelişmede verimlilik artışının neden ve nasıl çok önemli olduğunun çarpıcı örnekleriyle doludur. II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'daki büyümenin %61'i, Batı Avrupa'daki büyümenin %65'i, Batı Almanya'daki büyümenin %62'si, ABD'deki büyümenin %43'ü, İsveç'teki büyümenin %55'i doğrudan verimlilik artışına bağlanmıştır (ÜSTÜNEL; 1981).

Ülkemizde, özel ve kamu kuruluşlarında verimliliğin artırılması ulusal bir sorundur. Bir kamu sektörü olan Araştırma Kuruluşunda özellikle de Ormancılık Araştırma kuruluşunda verimlilik, performans ve bunlara yönelik ölçme değerlendirme yaklaşımlarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Ancak, bilinmelidir ki tüm bu yaklaşımların ortaya konması bir süreç gerektirmektedir ve/veya gerektirmelidir. Verimliliği “ülkemize karşı, toplumumuza, temsil ettiğimiz kuruma karşı ve kendimize karşı bir yükümlülük” olarak algıladığımızda bir süreç içerisinde konunun geliştirilebileceği görülecektir. (MPM; 2003).

Gerek kar amacı gütmeyen organizasyonlarda ve/veya kamu kuruluşlarında olsun, gerekse temel hedefi kar etmek olan işletmelerde olsun bir yönetim uygulamasının varlığı vazgeçilmezdir. Yönetimler işletmelerin ve/veya kar amacı gütmeyen organizasyonların amaçlarına ulaşmaları için;

- uygun kararları alma,
- strateji ve etkinlikleri planlama,
- uygulamaya geçirme,
- kaynak sağlama,
- kaynakları zamanında ve gereken miktarda etkinliklere dağıtma ve kullandırma,
- uygulamaları denetleme değerlendirme,
- etkinliklerin sonuçlarını planlarla karşılaştırarak değerlendirme ve bu değerlendirmelere göre geri bildirim sağlayarak gerektiğinde yeniden düzenlemek,
- düzeltilme, ortadan kaldırma ve yeniden planlama,
- sürecini sürdürme görevini yüklenen organlardır (AKAL; 1995).

Verimlilik ölçümünün işletme yönetiminde özel bir yeri vardır. Genel olarak verimlilik ölçümü işletme ve yönetimin çeşitli faaliyetlerinin toplu değerlendirme indekslerini üretmek için tasarlanmış bir işlemdir. Bu nedenle verimlilik ölçümünden şu roller beklenir.

- üretim ve diğer işletme faaliyetlerinin performansının değerlendirilmesi,
- işletmeyi oluşturan sistemin tüm davranışlarının ve nedenlerinin analizi,
- işletmenin stratejik faktörlerinin tahmini ve planlanması (Örneğin, işgücü talebi, teknik gelişme, operasyon hızı, birim maliyet ve fiyat, ücret oranları ve kararlar gibi işletmenin toplam verimliliğini oluşturan tüm faktörler),

işletmenin sosyal sorumluluğunun açıklanması (bu işletme verimliliği/performansı ile sosyal verimlilik/performans arasında ilişki kuran bir ölçüdür) (KÖROĞLU; 1996).

Ormancılık kesiminde verimlilik ile ilgili saptamalara yönelik çalışmalar son derece sınırlıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar irdelendiğinde bazı iş zaman analizleri dışında yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. “Orman İşletmeciliğinde Verimlilik Yönetimi” konulu ÇAĞLAR'ın yaptığı çalışma, bu alandaki en somut çalışmalardan birisini oluşturmaktadır. Benzer şekilde Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü'nde gerçekleştirilen temel uygulamalardan birisi olan “Ormancılık “AR-GE Çalışmalarında Etkenlik Düzeylerinin

Değerlendirilmesi” çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalardan da görüldüğü üzere öncelikle, konuya yönelik kavramsal boyutun tüm hatlarıyla algılanmasının sağlanması gerekmektedir.

2 KAVRAMLAR

Yaygın olarak benimsenen görüşe göre “kavramlar, düşüncenin yapı taşlarıdır”. Yani, yapılması öngörülen yapının tasarlanması, kurulması ve çeşitli özelliklerinin tartışılması sırasında ilgili tarafların “yapı taşları” konusunda yeterli düzeyde ve daha da önemlisi benzer içerikte bilgiye sahip olması gerekmektedir. Açıktır ki, bu gereği yerine getirebilmenin öncelikli koşullarından birisi de ele alınacak olgu ile ilgili taraflar arasında üzerinde uzlaşmış kavramların ve terimlerin üretilmesidir (ÇAĞLAR; 2004).

2.1 VERİMLİLİK VE ÜRETKENLİK

Birbirleriyle sıkça karıştırılan kavram ve terimlerin başında” verim” ve “verimlilik“ ile “üretkenlik” gelmektedir. **Verim** (randıman); herhangi bir üretim süreci sonunda elde edilebilen “ürün” yahut “verimlilik yönetimi” alanının söylemesiyle söylenirse; “çıktı” anlamına gelmektedir ve kural olarak, tek başına bir nicelik ve/veya nitelik boyutuyla anlaşılması gerekmektedir: ... ton ya da kilogram vb; ... metre; ... adet; ... m³ ya da ... ster vb. “Verim” söz konusu elde edilebilen ürünün i) ne kadar zamanda, ii) ne türden gelişmelere yol açılarak; yani, yine “verimlilik yönetimi” alanının söylemesiyle söylenirse “ne kadar girdi” kullanılarak elde edilebildiği sorgulanmamaktadır. Temel alınan büyüklük, yalnızca “ne kadar?” ve/veya “hangi nitelikte” sorusunu yanıtlamaktadır.

Üretkenlik (produktivite) ise, en yalın anlatımıyla bir **teknik** orandır: Yaygın olarak “verimlilik” olarak anılan “üretkenlik” ;herhangi bir üretim sürecinde elde edilen “çıktıların”, bu süreçte kullanılan “girdilere” oranı olarak açıklanmaktadır. Başka bir söyleyişle, “üretkenlik” düzeyi, “**üretim etmenlerinin** üretilebilir gücünü” açıklayan bir kavramdır ve bu düzey, en genel biçimiyle;

Çıktı(lar)

Girdi(ler)

işlemleriyle hesaplanmaktadır. Bu orandaki “çıktılar” ve “girdiler”, bilindiği gibi, Bu nedenle “üretkenlik” hesaplamaları da “payda” kapsamında; i) tüm “girdilerin” işleme sokulduğu “toplam üretkenlik”; ii) yalnızca bir “girdinin” işleme sokulduğu “kısmi üretkenlik” olarak yapılabilmektedir. “Girdilerin” kolaylıkla ayrıştırılmadığı ve/veya üretim süreci üzerinde etki biçimi ve düzeyi belirlenemeyen etmenlerin söz konusu olduğu durumlarda, “toplam üretkenlik” düzeyinin hesaplanması yeğlenmektedir.

Görüldüğü gibi “verim”, tek boyutlu (çıktı); “üretkenlik” ise çift boyutlu (“çıktı” ve “girdi”) kavramlardır.

Öte yandan, çoğunlukla “verim” ve “üretkenlik” kavramlarıyla eşanlı olarak kullanıldığı için **verimlilik** kavramına da, açıklık getirilmesi yararlı olacaktır: “Verimlilik”, koşullara yahut kuruluş yönetiminin seçimine göre “verim” ve “üretkenlik”, “ekonomiklik” ve “karlılık”, “etkenlik” ve “etkililik” vb değerlendirme alanlarının biri ya da birkaçını yahut tümünü kapsayabilmektedir (ÇAĞLAR;2004).

2.2 EKONOMİKLİK VE KARLILIK

Ekonomiklikte, işletmelerin ürettikleri malların ve/veya hizmetlerin toplam **değerlerinin** bu amaçla katlandıkları **maliyetlerin** toplamına bölünmesiyle elde edilen bir orandır.

Satış Hasılatı

Toplam Maliyet

İşlemleriyle hesaplanmaktadır.”ekonomiklik” düzeyini yükseltilebilir olanaklarından birisi “üretkenlik” düzeyinin yükseltilmesidir, ancak tek olanağı değildir. Çünkü, “ekonomiklik” oranının hesaplanmasına işlemlere fiyatlar da katılmaktadır. Fiyatlar ise, bilindiği gibi, kuruluş yönetiminin başarısına da bağlı olmakla birlikte kuruluşa büyük ölçüde dışsaldır; kural olarak kuruluşun dışında “piyasada” oluşmaktadır. Bir başka oransal kavram olan **karlılık** ise “verimlilik yönetimi” alanında, piyasadaki değişmelerden görece olarak en fazla etkilenen bir düzeyi açıklamaktadır: Payında “çıktılar” ve paydasında da “girdiler” bir biçimde yer almakla birlikte, “karlılık” oranında temel bileşenler, farklı biçimlerde tanımlanan “kar” çeşitli biçimlerde tanımlanabilmektedir

“Üretkenlik” düzeyindeki değişmelerden etkilenmekle birlikte, “karlılık” düzeyinin de temel belirleyici değişkeni, piyasa koşullarıdır. Dolayısıyla, bu düzeyin yükseltilmesine yönelik çabalar, bu koşulların kısmen ya da tümüyle değiştirilmesini ve / veya bu koşullara gerektiğinde uyulmasını yahut “olumlu yönde değerlendirilmesini gerektirmektedir

2.3 ETKENLİK VE ETKİLİLİK

“Etkenlik” ve “Etkililik”, gerek kurumsal ve gerekse uygulanma yanı sıra “Verimlilik Yönetimi” alanının görece olarak en çok değişkenli kavramlarıdır. “Amaçlar ve/veya hedeflere ne kadar yaklaşıldı?” sorusuna yanıt vermek için belirlenen **etkenlik** düzeyi;

Gerçekleşenler

Amaçlar/Hedefler

işlemleri hesaplanabilmektedir.

“Etkenlik” kavramı, temelde, kuruluşun belirlediği amaçlara ve/veya hedeflere dayandırıldığı için, kuruluş için görece olarak en öznel (subjektif) değerlendirme biçimini açıklamaktadır.

“Etkenlik” düzeyi hesaplamasında kullanılan oranın payındaki amaçlar/hedefler, kuruluşların görece olarak daha uzun dönemde gerçekleştirmek yahut ulaşmak istedikleri durumları açıklamaktadır. Örneğin, kısa dönemli “ekonomiklik” ya da “kârlılık” düzeylerini yükseltme amaçları, “etkenlik” değerlendirmesine konu edilmemesi gereken gelişmelerdir. Bu nedenle, “etkenlik”, yalnızca bir gerçekleşme **düzeyini** değil, kısa dönemli gelişmelerin kuruluşun uzun dönemli amaçlarına, hedeflerine, ilkelerine **uygunluğu** yönünden değerlendirilmesine de olanak vermektedir.

Etkililik kavramı ise herhangi bir etkinlikle elde edilebilen sonuca, sahip olunan olanakların “en iyi” (üretken, ekonomik, kârlı, etken vb.) sayılabilecek biçimde kullanılması durumunda elde edilebilecek nicelik ve/veya niteliğe ulaşma düzeyini açıklamaktadır. Başka bir söyleyişle “Etkililik” düzeyi değerlendirilmeleriyle; “eldeki olanaklarla gerçekleştirilebileceklerin ne kadarı gerçekleştirilebildi?” sorusunun yanıtlanmasına çalışılmaktadır. Görüldüğü gibi, “etkililik” düzeyi;

Gerçekleştirilebilenler

Eldeki Olanakların En İyi Kullanılmasıyla Gerçekleştirilebilecek Olanlar

işlemleri hesaplanabilmektedir. Açık ki bu düzeyin belirlenmesi de öznel bir seçime, değerlendirmeye dayanmaktadır. Ancak, bu değerlendirme uygulamada, çoğunlukla belirli kurum ya da kuruluşların geliştirdiği ve/veya benimsediği yahut da benimsenmesini sağladığı/zorunlu kıldığı standartlar temel alınarak yapılabilmektedir.

Görüldüğü gibi hem “etkenlik” hem de “etkililik” kavramlarının temel bileşenleri olarak amaçlar ve/veya hedefler ile “gerçekleştirilebilenler” ve “gerçekleştirilebilecek olanlar” kapsamında zamanlama, üretilen mal ve/veya hizmetin niceliği ve/veya niteliği (“verim”), “üretkenlik”, “ekonomiklik” ve/veya “kârlılık” gibi sayısal olarak tanımlanabilecek değişkenlerdir. Ancak, söz konusu iki kavramın açıkladığı düzeyler, moral ya da değer yargılarıyla ilgili değişkenlerle de açıklanabilmektedir. Dolayısıyla, hem “etkenlik” hem de “etkililik” düzeylerinin belirlenmesi, teknikleri yine görece olarak en fazla çeşitlendirilebilen değerlendirme alanlarıdır. Bu olanak, ağırlıklı hizmet üretilen kurum, kuruluş yahut işletmelerin “etkenlik” ve “etkililik” düzeylerini belirleme ve değerlendirme çalışmalarını ağırlık kazandırmaktadır. Etkenlik, örgütlerin tanımlanmış amaçlarına ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri etkinliklerin sonucunda bu amaçlara ulaşma derecesini belirleyen bir performans boyutudur (AKAL; 2000). Etkenlik ölçümleri en basit açıklama ile işletmenin gerçekleştirmeyi amaçladıkları ile elde ettikleri arasında yapılan bir karşılaştırmadır. İşletmelerde amaç çeşitliliğini gözönüne aldığımızda etkenlikte ölçü olarak alınabilecek çok çeşitli göstergelerin kullanılabilirliği görülecektir. Etkenliğin teknik ve ekonomik anlamda ölçülmesinde kullanılan en yaygın göstergeler şunlardır:

a- Üretim Etkenliği = Gerçekleşen Üretim/Beklenen (planlanan) Üretim,

b- Ekonomik Etkenlik = Gerçekleşen Kar/Beklenen Kar,

özellikle kamu kuruluşlarının programları ile çevreye yaptıkları katkının değerlendirilmesinde önemli bir etkenlik göstergesi sayılmaktadır (AKAL; 2000)

2.4 PERFORMANS-BAŞARIM

“Başarım” birden fazla değerlendirme alanını kapsayabilecek bir kavramdır. Ancak, “başarım” sorgulamasından, yalnızca “hangi etkinlik alanında?”, “hangi dönemde?”, “nelerin?” gerçekleştirildiğine değil “ne pahasına” gerçekleştirilebildiğine de açıklık getirilmesi beklenmektedir. Bu nedenle, “başarım” kavramları, her alanda ve/veya durumda geçerli olabilecek biçimde açıklanabilecek bir kapsama sahip değildir. Öte yandan; “başarım” düzeyinin hangi değişkenle ilgili olduğunun belirtilmesi de zorunlu olmaktadır. Çünkü, “başarım” düzeyi de “verim”, “üretkenlik”, “ekonomiklik”, “karlılık”, “etkenlik”, “etkililik” vb. değerlendirme alanlarından biri, birkaçı yahut tümü tel alınarak değerlendirilebilmektedir. Başka bir söyleyişle, “başarım”da, “verimlilik” gibi çok değişkenli bir kavramdır. Bu nedenle, bu kavram temel alınarak yapılabilecek değerlendirmeler sırasında, öncelikle kapsadığı (ya da dayandırıldığı) değerlendirme alanlarına açıklık getirilmesi gerekmektedir.

3. ORMANCILIK KESİMİNDE VERİMLİLİK

Yukarıda vurgulanan kavramlar genelde kar amaçlayan kuruluşlardaki verimliliklerin ortaya konulması ve ölçülmesine yönelik yaklaşımlardır. Kar amacı gütmeyen kamu kuruluşlarında da verimlilik ve performans-başarım ölçme ve değerlendirme yapılabilmektedir. Bunu gerçekleştirmek için yine aynı kavramlar kullanılmaktadır. Verimlilik analizlerinin ağırlıklı boyutunu, verimlilik düzeylerini i) ölçme ve ii) karşılaştırma gibi teknik işlemler oluşturmaktadır. Bu işlemlerin içerikleri, kuruluşun sektörel ve yapısal özellikleri ile çalışma koşullarına göre değişebilmektedir. Bu noktada ormancılık sektörünün kendine özgülüğü ortaya çıkmaktadır. Örneğin;

- Yapılacak çalışmalardan sağlanacak çıktılarda doğa koşullarına açık olması denetlenebilir olmaması,
- Ormancılıkta temel ilke devamlılıktır. Ekonomiklik ve karlılık daha sonraki aşamalarda düşünülmesi gereken bir olgudur,
- Yapılacak etkinliklere yönelik amaçlar tam olarak belirtilememiştir.
- Orman ekosistemlerinin temel ögesi olan flora ve fauna hem ürün hemde sermaye durumundadır. Yapılacak ölçümlerde hangi durumlarda nasıl değerlendirileceğine yönelik saptamalar henüz yeterli düzeyde değildir,
- Yapılacak etkinlikler sonucu oluşan çıktılarda yersel dağılım ve zamanlaması üzerinde dışsal koşullar etkilidir. Bu etkilerin yönü ve boyutları genel olarak ölçülememektedir,
- Orman içi ve bitişğinde yaşanan kitlenin ormanlardan sağlanacak çıktılar üzerindeki etkileri net olarak belirlenmemektedir,
- Ormancılık yerel çalışmaları merkezi kararlarla uygulanmaktadır. Yerel koşulların ortaya çıkardığı kısıtlamalar ücret farklılıkları vb kararların merkezi olması ekonomiklik, karlılık vb. gibi saptamalarda ve karşılaştırmalarda sorunlar oluşturmaktadır,

Yukarıda verilen örnekler daha da çoğaltılabilir. Genel olarak Orman Genel Müdürlüğü bazında yürütülen iş ve işlemlerin yanında ORKÖY, AGM ve DKMP Genel Müdürlükleri tarafından yürütülen iş ve işlemlerle Arştırma Müdürlükleri bazında yürütülen işlemler de dikkate alındığında ölçme ve değerlendirme yöntemi oluşturma aşamasında kısıtlayıcı çok fazla etmenin olacağı görülmektedir (ÇAĞLAR, 2004). Doğal olarak, her yöntemin kendisine özgü güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Bir yöntemin zayıf yönlerinin bulunması o yöntemin gelişmesi için daha fazla yapılması gereken çalışmaların olduğu anlamına gelmektedir.

Ormancılık kesiminde verimlilik analizlerinin oluşturulabilmesi için temel olarak belirlenmesi gereken üç aşama olduğu vurgulanmaktadır:

i) hangi düzlemde-birim bazında ölçme yapılacağına saptanması,

ii) hangi etkinlik alanında ölçme yapılacağına saptanması,

iii) yapılacak ölçümlerin hangi yöntem ve tekniklerle nasıl yapılacağına saptanması,

aşamalarının yapılacak çalışmalarda ortaya konması gereklidir. Hemen belirtilmelidir ki, bu üç aşamaya ek olarak;

- a- Ölçmeyi kimler yapacak?
- b- Yapılacak ölçüm sonucu ne olacak?

gibi soruların da açıklıkla yanıt bulması gereklidir (ÇAĞLAR, 2004). Özellikle günümüzde yerel yönetimlere yönelik yasa değişikliklerinin yoğunlukla tartışılması bu iki sorunun yanıtını verimlilik analizlerine yönelik saptamalardan daha ön plana çıkarmaktadır.

3.1 AR-GE ÇALIŞMALARINDA VERİMLİLİK

Genel olarak verimliliği etkileyen etmenler iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlar;

1- işletme içi etmenler,

2- işletme dışı etmenler,

olarak saptanmaktadır. Araştırma Müdürlüklerinde de verimlilik konusunda çeşitli etkinliklerin yapılması düşünüldüğünde bu iki grup faktörlerin ana başlıklar halinde sunulması yararlı görülmektedir.

a- Verimliliği Etkileyen İşletme İçi Faktörler;

1- yönetim organizasyonu,

2- pazarlama,

3- üretim yönetimi, i- kalite, ii- teknoloji, iii- kapasite kullanımı, iv- planlama ve kontrol,

4- bilişim ve bilişim teknolojileri,

5- finans yönetimi,

6- insan kaynakları yönetimi.

b- Verimliliği Etkileyen İşletme Dışı Faktörler;

1- ekonomik ortam,

2- fiziksel alt yapı,

3- yasal düzenlemeler (MPM; 2002).

şeklinde dir. Yukarıda vurgulanan faktörlerin bir veya bir kaçının Araştırma Kuruluşlarının yapısında olup olmadığının saptanması ve/veya bilinmesi verimlilikle ilgili çalışma sürecine olan bakış açımızı yakından etkileyecektir. Örneğin; işletme (yönetim birimi) içi ve/veya dışı faktörlerin verimlilik üzerindeki etkilerini bilmeden oluşturulacak bir ölçme ve değerlendirme yaklaşımı baştan büyük hatalar yapılmasına neden olacaktır. Yapılan irdelenmelerde; verimlilik ve verimlilikle ilgili etkenlik, etkililik ölçme değerlendirmesine yönelik kapsamlı çalışmaların yapıldığı ve/veya yapılmakta olduğu görülmektedir. Verimlilik Denetim Modellerinin Sınıflandırılması 6 aşamaya/sınıfa ayrılmaktadır. Verimlilik Denetim Modellerinin ise 28 çeşit olduğu, Amerikan Ulusal Muhasebeciler Birliği'nin Performans Ölçüler Çalışmasının ise 10 ana kategoriye ayrıldığı görülmektedir (BAŞ ve ARTAR; 1991).

Verimlilik ve verimliliğe bağlı diğer unsurlarla ilgili kaygıların tüm Araştırma Kuruluşu birimince ve/veya işletme çalışanlarınca benzer bir anlayışla algılanmasının sağlanması verimlilikle ilgili çalışmaların temelini oluşturmaktadır. En bilinen yanı ile; bir süreçte üretilen ürün/hizmetler ile bunları üretmek üzere kullanılan girdilerin oranı “çıktı/girdi” şeklinde veya, sonuçları gerçekleştirmek için kaynakları etkin kullanmak ve beklenen, yararlı sonuçlara ulaşabilme becerisini yükseltmek yani etkililiği sağlamak olarak tanımlanan verimliliğin en istenilen düzeyinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilirliği, ürün ya da hizmet üretenlerin aşağıda sıralanan verimlilik ilkelerine göre yönetilmeleri gereği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda verimlilik ilkeleri; **“doğru ürün/hizmeti (gereksinim duyulan ürün/hizmetin), doğru zamanda (talep edilen zamanda, beklenen hızla), doğru miktarda, en az maliyetle, müşteri beklentilerine uygun olarak, daha yüksek katma değer yaratacak biçimde (daha iyi rekabet edebilecek özellikler ekleyerek, örneğin yenilik yaparak, esnek üretim yaparak, markalaşarak vb.), insan kaynaklarını gözeterek (iş sağlığı ve güvenliğini sağlayarak, yeterli ücreti vererek, insan haklarına saygı göstererek ve koruyarak) ve çevreye zarar vermeden üretilmesidir”** (BÜYÜKKILIÇ; 2004) şeklinde tanımlanmaktadır. Verimlilik ilkeleri çerçevesinde bir çalışma ortamı ve bu ilkeler doğrultusunda bir yönetim şeklinin sağlanması ise verimlilik ölçme ile sağlanabilecek bir süreç değildir. Verimlilik işletmenin (yönetim biriminin) Araştırma Kuruluşunun tüm çalışanlarının katılımıyla oluşturulacak bir süreçtir. Araştırma Kuruluşlarında böyle bir sürecin oluşturulmasının istenmesi durumunda; verimliliğin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi sözkonusu olmaktadır. Yukarıda belirtilen verimlilik ilkeleri çerçevesinde bir çalışma sistemi ve yönetiminin oluşturulması, tüm çalışanlarca ortak olarak istendiğinde verimlilik iyileştirme ve geliştirme yaklaşımı başlamaktadır. Diğer yandan, performans verimlilikle birlikte ele alınan önemli bir unsurdur. Performans; “bir işi yapan bir bireyin, bir grubun ya da bir teşebbüsün o işle amaçlanan hedefe yönelik olarak nereye

varabildiğini başka bir deyişle neyi sağlayabildiğinin nicel (miktar) ve nitel (kalite) olarak anlatımıdır” (BAŞ ve ARTAR; 1991) şeklinde tanımlanmaktadır.

Verimlilik ve performans tanımlarında da algılandığı gibi bazı kavramların tam olarak algılanmasının sağlanması gereklidir. Ancak bu ortak anlayış oluşturulduğunda verimlilik yönetimi ve performans yönetiminden bahsedilebilir. Dahası bu kavramlar tam bilinmeden ve bir işletmedeki tüm çalışanların katılımı olmaksızın yapılacak verimlilik ve performans kriterleri saptama çalışması, Araştırma Kuruluşu çalışanları üzerinde son derece negatif bir etki yapacaktır. Söz konusu Araştırma Kuruluşunun bir kamu kuruluşu olması durumunda bu olumsuz etki daha yaygın ve etkili olacaktır. Bu nedenle, Araştırma Kuruluşlarında herhangi bir verimlilik ve performans ölçüm, denetim ve hatta yönetiminden bahsedebilmek için öncelikle **tüm çalışanların bu konularda ortak kaygı duymasını sağlayacak etkinlikleri oluşturma gereği ortaya çıkmaktadır**. Performans ölçme ve değerlendirme bir sistem yaklaşımını gerekli kılmaktadır. Böyle bir sistem yaklaşımının planlanması yani, performans geliştirme planlama süreci sekiz temel aşamadan oluşmaktadır. Performans planlaması sürecinde yer alan 8 aşamadan yalnızca 7. aşama performans ölçüm ve değerlendirmeyi içermektedir. Diğer 6 aşama gerçekleştirilmeden performans ölçüm ve değerlendirilmesinin yapılması son derece eksik ve yanlış bir uygulama olacaktır (AKAL; 2000).

3.2 ORMANCILIK ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜKLERİNDE VERİMLİLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Ülkemizdeki Ormanlık Araştırma Müdürlüklerinde ve verimliliği etkileyen Müdürlük içi ve dışı etmenler ana hatlarıyla aşağıda irdelenmektedir.

Verimliliği Etkileyen İşletme İçi Faktörler

yönetim organizasyonu: Araştırma Müdürlüğündeki tüm çalışanların ekip ruhuna sahip olmasına yönelik yaklaşımların demokratik bir şekilde yaşama geçirilmesi gereklidir. Müdürlük yönetimi araştırmacılar arasındaki eş güdümü sağlamalıdır. Araştırmacı teknik personelin; çalışma olanakları ve master ve doktora eğitimlerine yönelik koşullar çalışanlara eşit şekilde yansıtılmalıdır. Personelin motivasyonu birinci öncelikte yer alan unsur olarak görülmeli, bu açıdan sınırlı olan bazı küçük faydaların (özel hizmet tazminatı vb.) personele yansımaları sağlayacak önlemler alınmalıdır. Araştırmacı personel yönetiminde modern yönetim unsurları dikkate alan bir anlayış sergilenmeli ve toplam kalite yaklaşımı esas alınmalıdır.

pazarlama: Müdürlüklerin en önemli ürünleri ürettikleri bilgidir. Müdürlük etkinlik alanındaki tüm ilgi grupları tarafından bu bilgilere ulaşılmasını sağlayacak mekanizmaların yaşama geçirilmesi gereklidir. “Çevre ve Orman Bakanlığı Ormanlık Araştırma Yönetmeliği” nin 28. Maddesi “Ormanlık Araştırma Müdürlüğünün Görevleri”ni belirlemiştir. İlgili maddenin 3. fıkrası; “Araştırmaların sonuç ve önerilerinin etkin bir biçimde ve en kısa zamanda uygulamaya aktarılması için gerekli çalışmaları yapmak ve bunların uygulamalarını izlemek” şeklindedir. Müdürlüklerin bu görevi yerine getirebilmesi için, yerel toplantılar düzenlemek, yapılan toplantılara katılarak üretilen bilgileri ilgi gruplarına sunulmasını sağlaması gereklidir. Ancak, bu görev yerine yeterince getirilmemektedir.

üretim yönetimi: Araştırma Müdürlüklerinde yürütülen projelerin kabul edilebilir bir bilimsel niteliğe sahip olması gereklidir. Projelerin alınması süreçleri irdelendiğinde bu konuda yeterli şartın yerine getirilmektedir. Ancak genel olarak projelerin; i- teknoloji, ii- kapasite kullanımı, iii- planlama ve kontrol, gibi unsurları gerektiği gibi sağladığı konusu tartışmaya açıktır.

bilişim ve bilişim teknolojileri: Araştırma Müdürlüklerinde yürütülen projelerin bilişim ve bilişim teknolojilerine yönelik içerikleri genel olarak olumlu bir yapı sergilemektedir. Projelerin içerikleri, gerek ulusal, gerekse uluslararası bilişim ve bilişim teknolojileri açısından yeterliliğe sahiptir. Ancak bu yapının daha üst düzeylere çıkarılması gereklidir. Projelerin bilişim ve bilişim teknolojileri ile ilgili yeterliliğinin üst düzeylere çıkarılması personelin hizmet içi eğitim çalışmalarıyla desteklenmesi, projelerin gereksinim duyduğu ekonomik desteğin sağlanmasıyla olanaklı olacaktır.

finans yönetimi: Ormanlık Araştırma Müdürlüklerinde yürütülen projelerin tümünde (özel dış kaynaklı projeler hariç) yer alan “Bütçe” tabloları sanal bir nitelik göstermektedir. Dolayısıyla, projeler bazında bir finans yönetiminden bahsedilememektedir. Ancak, Müdürlüklerin finansal yönetimi söz konusu olmaktadır. Bu noktada da Müdürlüklerin kamu kuruluşu özelliği finans yönetimi açısından önemli bir özellik olmaktan çıkmaktadır. Merkezden saptanan bütçeler doğrultusunda çalışmalar yürütülmek zorunluluğundadır. Bu anlamda yıllık bütçe planlamasına bakıldığında; her yıl belirli oranda artırılarak merkeze gönderilen bütçe teklifleri ve bu teklifler üzerinde belirli oranda yapılan kısıntıların olduğu bütçe kısır döngüsü yaşanmaktadır. Araştırma Müdürlüklerinin kısmen sahip oldukları “Döner Sermaye”

uygulanması ise son derece kısıtlı kalmaktadır. Dolayısıyla şu anki düzenlemeler çerçevesinde Araştırma Müdürlükleri kendilerine özgü, gerçek işlevini yerine getirecek bir “Döner Sermaye” uygulamasından yoksundur.

insan kaynakları yönetimi: Ormanlık kesimindeki hemen tüm Araştırma Müdürlükleri teknik ve yardımcı personel yetersizliği içerisindedir. Personelin nitelikleri açısından da göstergeler genel olarak benzer nitelik taşımaktadır. Ancak bazı Araştırma Müdürlükleri bu konuda kısmen şanslı görülmektedir. Batı Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü de ender ve şanslı müdürlüklerden birisidir. Bu açıdan bakıldığında; toplam 24 personelin 20’sinin yüksek lisans ve doktora eğitimi olduğu görülmektedir. Araştırma Müdürlüklerinin personel gereksinimi konusunda en nitelikli veri Müdürlüklerin “Bölgesel Master Planları” yapıldığı takdirde ortaya çıkacaktır. Ancak, günümüzde henüz hiçbir araştırmanın böyle bir planı ne yazık ki bulunmamaktadır.

Verimliliği Etkileyen İşletme Dışı Faktörler;

ekonomik ortam: Ormanlık Araştırma Müdürlüklerinin birer kamu kuruluşu niteliği taşıması ekonomik ortam konusunda son derece büyük yetersizlik içermektedir. Bunun bir göstergesini; yeni açılan 7 orman fakültesine geçiş yapmak durumunda kalan yetmiş Orman Araştırma Müdürlüğü teknik personeli oluşturmaktadır. Hemen tüm araştırmalardan bir veya birkaç araştırmacı ayrılmak durumunda kalmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı yetişmiş nitelikli personelin ekonomik yapılarının çözümüne yönelik önlemleri yaşama geçirmek zorunluluğundadır. Bu konun çözümü olarak özellikle dışardan kaynak sağlanarak yürütülen araştırmalarda yer alacak personelin projeden kaynak sağlanmasının yolunu açacak **“Ormanlık Araştırma Vakfı”** veya **“Ormanlık Araştırma-Geliştirme Kooperatifi”** kuruluşunun desteklenmesidir. Bu kuruluş yoluyla dış destek sağlanacak projelerin Araştırma Müdürlükleri projeleri olmasının yolu açılmalı ve projede yer alan elemanların proje bütçesinden gelir elde etmelerine olanak sağlanmalıdır.

fiziksel alt yapı: Ormanlık Araştırma Müdürlüklerinin önemli bir sorununu fiziki yapı olanakları oluşturmaktadır. Bu günkü koşullarda fiziki yapı olanakları yeterli olan çok az sayıda araştırma müdürlüğü bulunmaktadır. Araştırma müdürlüklerinin bölgesel master planları ortaya konduğunda yeterli eleman projeksiyonu oluşacaktır. Gerekli projeksiyonlar yapıldığında; fiziki koşulları uygun bir yada iki araştırma müdürlüğünün olduğu görülecektir. Bu açıdan bakıldığında müdürlüklerin araç gereç yapılarının da benzer bir nitelik gösterdiği görülecektir.

yasal düzenlemeler: Çevre ve Orman Bakanlığı’nın 1950’li yıllardan günümüze geçirdiği süreç dikkate alındığında; Orman araştırma Müdürlüklerinin de yasal düzenlemeler açısından olumlu bir yapı sergilediği söylenemez. Bakanlığın kapanması-açılması, birleştirilmesi süreçleri Ormanlık Araştırma Müdürlüklerini de etkilemiştir. Bunun bir göstergesini “Ormanlık Araştırma Müdürlüğü Yönetmeliği” değişiklikleri sergilemektedir. Diğer yandan, Araştırma Müdürlüklerinde üretilen bilgilerin uygulamaya aktarılmasını sağlayacak nitelikli bir yasal ve/veya yönetmelik düzeyinde bir gelişim bulunmamaktadır. Araştırma Müdürlüklerine yapılacak atama, terfiler ve özlük haklarına yönelik yönetmelik maddeleri çoğunlukla işletilememektedir.

4. SONUÇ

Ormanlık kesiminde verimlilik analizleri ve AR-GE kapsamında Orman Araştırma Müdürlüklerinde verimlilik değerlendirmelerinin yapılmasına yönelik çalışmaların giderek hız kazanması gereklidir. Bu bir anlamda Araştırma Müdürlüklerinin ormanlığımızın geleceğinde alacağı rolün ne olacağını da belirleyecektir. Araştırma Müdürlüklerinde verimliliğe yönelik değerlendirmeler yapılabilmesi için bazı saptamaların ortaya konularak temel verilerin oluşturulması gerekecektir. İşte bu aşama Araştırma Müdürlüklerinin kendilerini tanıma ve tanımlama aşaması olacaktır. Ancak ne yazık ki, Araştırma Müdürlükleri henüz kendi bölgesel master planlarını oluşturma bilincinden uzak bir yapı sergilemektedirler. Bölgesel Master planlar, Araştırma Müdürlüklerinde; ne tür bilgiye, bu bilgileri üretecek hangi kapasitede ve konuda uzmana, ne kadar teknik ve idari personele gereksinim olduğu da ortaya çıkacaktır. Böylece, Araştırma Müdürlükleri daha etken ve etkili çalışmaları ortaya koyabilecektir. Ülkemiz ormanlık sektöründeki Araştırma Müdürlüklerinde verimliliğin belirlenmesi ve değerlendirilebilmesi için aşağıda vurgulanan yaklaşımların dikkatle irdelenmesi gereklidir.

Araştırma ile ilgili verimlilik analizi konularına yönelik değerlendirmelerden önce Araştırma Kuruluşları ile ilgili temel yapının öncelikle irdelenmesi gerekmektedir. Bu noktada da ilk dikkati çeken unsur Araştırma Yönetmeliği oluşturmaktadır. Ülkemizde Araştırma Kuruluşu 1950’li yıllara dayanmaktadır. Yaklaşık olarak

bu dönemlerden günümüze en çok tartışılan konuyu Araştırma Yönetmeliği oluşturmaktadır. Süreç içerisinde bir türlü bu yönetmelik olması gereken düzeyde düzenlenerek yayınlanamamıştır. Aslında tartışmalar hep yeni bir yönerge üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa, bu yönetmelikte belirtilen görevlerin ne kadarının yapıldığı? Sorusu bir türlü yanıt bulamamıştır. Yönergede belirtilen görevler yerine getirildikten sonra hangi aşamaların yetersiz olduğu ortaya çıkacaktır. Araştırma Kuruluşları yaptıkları çalışmaların verimli olup olmadığını saptamaya yönelik bir veri seti oluşturamamıştır. Bu nedenle de yapılan çalışmaların ne kadar verimli, etkili ve etken kılındığı konusu tamamen belirsizdir. Bu gün bile araştırma çalışmalarına yönelik yaklaşımlar; Araştırma Müdürlüklerinde çalışan personel, üretilen proje sayısı vb. liste oluşturma aşamasından öteye gitmemektedir. Araştırmacı başına düşen proje sayısı gibi tamamen yetersiz bir değerlendirme bile Araştırma Kuruluşlarının başarımlarını hakkında önemli ip uçları vermektedir.

Araştırma kuruluşlarında verimlilik ölçümleri ve başarımlar-performans değerlendirme çalışmalarının yapılabilmesi için bazı veri setlerinin üretilmesi gereklidir. Ancak bu yönde bir yaklaşım ve çalışma henüz bulunmamaktadır. Araştırma Master Planının ve Ulusal Ormancılık Planının ilgili bölümlerinde konuya yönelik bazı saptamalar bulunmala birlikte, bu nokta AR-GE Daire Başkanlığı açısından son derece önemli bir boşluktur. Bu boşluğun mümkün olan en kısa sürede giderilmesi gereklidir. Bu amaçla ilk çalışmalar Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü bünyesinde başlatılmıştır. Elde edilen deneyimler ışığı altında da bir eğitim seti oluşturulması gereği ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu konuda bir yaklaşım sunulmaktadır.

Üretkenlik, karlılık ve ekonomiklik araştırma etkinliklerinde anlamlı sonuçlara ve tartışmalara olanak verebilecek “verimlilik düzeyi” ölçme ve değerlendirme yaklaşımları yeterli görülmemektedir. Bunun yerine; Araştırma etkinliklerinde “*verimlilik düzeyi*” ölçme ve karşılaştırma çalışmalarının “*etkenlik*” ve/veya “*etkililik*” yaklaşımları temel alınarak yapılması daha anlamlı sonuçlar verebilmektedir.

Araştırma Kuruluşlarında etkenlik düzeylerinin ölçülmesi ve bunların karşılaştırılması çalışmalarına yoğunlaşılması gereklidir. Bu anlamda; etkenlik düzeylerinin ölçüm ve karşılaştırılmasında karşımıza çeşitli sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi için;

i Amaçların ve/veya hedeflerin belirlenmesi,

ii Belirlenen amaçların ve/veya hedeflerin ölçülebilecek biçimde tanımlanması,

iii Amaç ve/veya hedeflerin tanımlanacağı ölçme düzlemlerinin/birimlerinin, aşamalarının ve boyutlarının seçilmesi ve tanımlanması,

iv Etkenlik düzeylerindeki değişmelerin nedenlerinin belirlenebilmesi ve açıklanabilmesi,

için temel çalışmaların yapılarak veri setinin oluşturulması gereklidir.

Ormancılıkta AR-GE kapsamında Orman Araştırma Müdürlüklerinde verimlilik düzeylerinin değerlendirilmesi aşamalarının aşağıdaki çizelge bazında ortaya konabileceği görülmektedir. Bunlar içerisinde en rasyonel değerlendirmelerin “Birim Değerlendirmesi” düzeyinde olacağı görülmektedir.

Projenin Değerlendirilmesi	Araştırmacının Değerlendirilmesi	Personelin Değerlendirilmesi	Birimin Değerlendirilmesi
proje amaçları	proje lideri	teknik personel	Bölüm Başmühendislikleri
proje hedefleri	proje yürütücüsü/leri	idari personel	Müdürlük
proje süreci	yardımcı personel	teknik/idari personel	
proje sonuçları			

Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğümüz bünyesinde gerçekleştirilen “Ormancılık AR-GE Çalışmalarında Etkenlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi” konulu kısa eğitim çalışmasından edinilen izlenimler ve yapılan incelemeler ışığı altında; Araştırma Kuruluşlarımızda daha kapsamlı ve periyodik eğitim çalışmalarına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu nedenle; aşağıda ana hatları belirlenen konularda Araştırma Kuruluşlarımız bünyesinde eğitim çalışmalarını yürütmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yapılması gerekli olduğu düşünülen eğitim konuları ve genel performans kriterleri saptama işleyişine yönelik sıralama; a-genel kavramlar, b-performans yönetimi ve ölçüm ve denetim sistemleri, c-performans ölçüm ve denetim sistemlerinde izlenecek yaklaşım, d-performans ölçüm ve denetim sistemlerinin tasarımı ve işletilmesi, e-performans göstergeleri, f-toplam performans ölçüm modelleri, g-araştırma kurumu misyon, amaç ve

hedeflerinin saptanması, h-araştırma kurumu bölgesel master planının oluşturulması, i-performans kriterlerinin oluşturulması, şeklinde sıralamak mümkündür.

Ormancılık Araştırma Müdürlüklerinde herhangi bir verimlilik ve/veya başarımlar değerlendirilmesi yapabilmek için, gerekli olabilecek veri setine ulaşmak olanaksızdır. Çünkü, gerek çalışmaların planlanması ve gerekse müdürlük yönetimlerinde bu yönde bir veri oluşturma girişimi yoktur. Örneğin; çıktı olarak değerlendirilebilecek verilerden olmak üzere, Müdürlük elemanlarınca yayınlanan yıllık makale sayısı gibi bir veri oluşturulmamıştır. Bitirilen projeler, yıllık yayınlanan (kısmen) araştırma dergileri dışında çıktı olarak bir veri bulunmamaktadır.

Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğünde 2000-2005 yıllarını kapsayan 6 yıllık süreçte toplam 18 proje bitirilmiştir. Yıllık biten proje sayısı 3'tür. Araştırmacı personel başına düşen yıllık biten proje sayısı ise 0,125 olmaktadır. Yıllık araştırmacı personel başına düşen ve yürütülen araştırma projesi sayısı 1,55'dir (orijin deneme projeleri hariç). Araştırma çalışmaları için arazide geçen gün sayılarının bir değerlendirme olarak kullanılması düşünüldüğünde; araştırma çalışmaları için yıllık ortalama arazide çalışılan gün sayısı ise 14,07'dir. Müdürlüğün bölümleri arasında bir değerlendirme net olarak yapılamamaktadır. Çünkü, bölüm başına düşen proje sayısının saptanabilmesi için bölümdeki eleman sayılarının oluşturulmuş olması gereklidir. Bu açıdan irdelendiğinde; bir bölümdeki araştırmacının bir başka bölümde de projesinin olması böyle bir değerlendirmeyi engellemektedir.

Yukarıdaki bu değerlendirmeler ile ilgili veriler diğer araştırma müdürlüklerinden saptansa da tek başına bir anlam taşımadığı görülmektedir. Çünkü, müdürlüklerin henüz tanımlanmış bir amaçları ve hedefleri ve bu hedeflere yönelik stratejileri bulunmamaktadır. Gelecek sürece ilişkin olarak; kısa dönemli (5 yıllık), orta dönemli (10 yıllık) ve uzun dönemli (10 yıl +) olmak üzere ne kadar projenin hangi öncelik konularında üretileceğinin planlanması yoktur. Örneğin Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü'nün 20 teknik elemanın proje liderliği yapabileceği (Çevre ve Orman Bakanlığı Ormancılık Araştırma Yönetmeliği uyarınca) görülmektedir. Araştırmacı başına yılda iki makale yayınlamak üzere toplam yıllık 40 makalenin ortaya çıkması gereklidir. Müdürlüklerin araştırmacı personelin makalelerinin sayı ve niteliği ile ilgili bir saptaması bulunmamasına rağmen böyle bir hedef oluşturulduğunda; Orman Araştırma Müdürlüklerinin verimliliği ve başarımlar durumu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan; kısa dönemli (5 yıllık) "A Tipi" projeler genel projeler içerisinde %50 oranında olması yaklaşımıyla, orta dönemli (10 yıllık) "B Tipi" projeler % 30 oranında olmak ve uzun dönemli (10 yıl +) "C Tipi" projeler projeksiyonunun oluşturulması gereklidir. Bir araştırma müdürlüğünün herhangi bir yılda 5 projeyi yürütmek üzere çalışmaya başlaması önemli görülebilir. Ancak aynı yıl içerisinde 5 proje bitirildiği dikkate alınırsa bu müdürlük aynı çalışma düzeyini korumuş olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Batı Akdeniz Araştırma Müdürlüğü 2004 ve 2005 yıllarında böyle bir yapı sergilemiştir.

ÇAĞLAR (2004)'ın belirttiği gibi verimlilik ve başarımlar ölçümünde Araştırma Müdürlüklerinde; ölçmeyi kimler yapacak ?

yapılacak ölçüm sonucu ne olacak?

soruları yukarıdaki yaklaşımların yaşama geçirilmesi durumunda yaşanacakların ortaya konulması açısından son derece önemlidir. Yani; yukarıdaki tüm projeksiyonlar yapıp üretime yönelik artışın sağlanması aşamasında, bu sürece uyacak araştırmacı personelle uymayacak araştırmacı personel sonuçta nasıl bir yapıyla karşılaşacaktır? İşte bu sorunun yanıtının başlangıçta ortaya konulmasını sağlayacak süreçler ormancılık araştırma müdürlüklerinde belirlenmelidir.

Araştırma Müdürlüklerimizdeki verimlilik ve performans yönetimine yönelik sürecin en kısa sürede yaşama geçirilmesi gereklidir. Yapılan incelemelerde, karşılaşılan bazı performans ölçümüne yönelik uygulamaların katılımcılıktan ve ortak kaygı taşımaktan uzak olduğu görülmektedir. Örneğin; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve "Başarılı Araştırmacı Değerlendirme Formu" nun bu nitelikte olduğu düşünülmektedir. Bir birimdeki verimlilik ve performans yönetiminin sağlanmasında toplam kalite yönetim anlayışında olduğu gibi, tüm çalışanlarca bu konunun genel kabul görmesinin sağlanması mutlak gereklidir. **Bu kabullenişin şeklinin ise katılımcı ve demokratik esaslara dayanması gereklidir.** Yukarıda önerilen eğitim çalışmaları ortaya konulduğunda karşımıza Araştırma Kurumlarımız için nasıl bir verimlilik ve performans ölçme ve değerlendirme yöntem ve uygulamasının gerektiği sonucuna varılacaktır. **Burada hemen belirtilmesi gereken temel yaklaşım; bireysel verimlilik ve performans ölçümünden daha çok takım ve tüm Araştırma biriminin verimlilik ve performansının ölçülmesi ve değerlendirilmesi yaklaşımı oluşturmaktadır.** Bu yaklaşım

doğrultusunda ortak ve yanlış bir kanı olan bireysel verimlilik ve performans yaklaşımının kar amacı gütmeyen kuruluşlarda-birimlerde yaşama şansını bulamayacağı bilinmelidir

KAYNAKÇA

AKAL, Z.; 2000: *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi, Çok Yönlü Performans Göstergeleri, MPM No: 473, Ankara.*

BAŞ, M.,İ., ARTAR, A.; 1991: *İşletmelerde Verimlilik Denetimi Ölçme ve Değerlendirme Modelleri, MPM No: 435, Ankara.*

BÜYÜKKILIÇ, D.; 2004: *Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerde Verimlilik, MPM No: 680, Ankara.*

ÇAĞLAR, Y.; 2004: *“Orman İşletmeciliğinde Verimlilik Yönetimi” Eğitimi, MPM, Ankara.*

MPM; 2002: *Verimlilik Raporu, Ankara.*

MPM; 2003: *Verimlilik Raporu, Ankara.*

BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI YARDIMI İLE ÜLKEMİZ ORMANCILIĞININ SOSYO-EKONOMİK KAPSAMLI SORUNLARI VE BU SORUNLARI DOĞURAN KÖK SORUNLARIN İRDELENMESİ

Mustafa Fehmi TÜRKER
Canan GENÇ
Fatma AYDIN YENİ

KTÜ Orm. Fak. Orm. Müh. Böl. Orman Ekonomisi Anabilim Dalı, 61080 TRABZON

ÖZET

Ülkemiz ekonomisinde planlı döneme geçilen 1963'ten beri sekiz adet Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) hazırlanmıştır. Bu BYKP'ler incelendiğinde; kadastronun tamamlanamaması, orman-halk ilişkilerinin düzeltilmemesi, odun hammaddesi üretiminin yetersizliği, ağaçlandırma çalışmalarında arzulan seviyeye ulaşılamaması vb. gibi yaklaşık yarım asırdır çözülemeyen meselelerin, ormancılık sektörünün temel sorunlarını teşkil ettiği görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Türk ormancılığının bu ana sorunlarının asıl kaynağı olan "kök sorunlar" ın, diğer bir deyişle; ormancılık sektörünün sorunsalının ortaya konulması ile ormancılığın ülke, sektör ve işletme düzeyinde belirlenebilecek amaçlarına daha etkin ve verimli bir şekilde ulaşılması amaçlanmış bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beş Yıllık Kalkınma Planları, Ormancılık Sektörü, Türk Ormancılığının Sorunları, Kök Sorunlar

GİRİŞ

Ülke ekonomisinde önemli yer işgal eden sektörlerin amaç, ilke, hedef ve politikalarının belirlendiği beş yıllık kalkınma planları, ülkemizin planlı kalkınma dönemine girdiği 1963 yılından beri düzenli olarak hazırlanmakta olan Ulusal Kalkınma Planları (UKP) (Türker, 1999); dengeli bir kalkınma hızını gerçekleştirmek, gelir dağılımını iyileştirerek bölgeler ve katmanlar arası gelişmişlik farkını ve işsizliği azaltmak, yapısal değişiklikleri sağlamak, döviz tutumunun geliştirilmesi ve kaynakların etkin ve akılcı kullanımını sağlamak gibi makro düzeydeki amaçları taşımaktadır. Dolayısıyla tüm sektörlerin bu amaçlara uygun bir biçimde yönlendirilmesi, başka bir deyişle, sektörün amaç ve stratejilerinin makro amaçlar ve stratejiyle tutarlılık arz etmesi gerekmektedir. Orman kaynaklarının yönetimi yahut kısaca ormancılık tüm politikalarını buna uygun olarak saptamak ve uygulamak durumundadır (Geray, 1998).

Ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelerin hızlı olduğu günümüzde toplumun orman ürünlerine ve hizmetlerine olan ihtiyaçlarını sürekli ve en uygun olarak karşılamak amacıyla; biyolojik, teknik, ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetsel çalışmaların tümünü kapsayan çok yönlü ve sürdürülebilir bir etkinlik olan, ayrıca toplumlara ölçülen ve ölçülemeyen odun ve odun dışı ürün ve hizmetler sağlayarak tüm canlıların hayatında ve ülke kalkınmasında inkâr edilemez bir işleve sahip olan ormanların yönetimi ve işletilmesini üstlenen ormancılık sektörünün amacı; genel olarak, ormanların doğal dengenin korunması, iyileştirilmesi, ülke refahına olan katkısının en yüksek seviyeye ulaştırılması amaçları gözetilerek planlanması, işletilmesi, genişletilmesi ve geliştirilmesi (Anonim, 2001) şeklinde ifade edilmiştir.

Geçmişten günümüze değin hazırlanan sekiz adet Beş Yıllık Kalkınma Planı incelendiğinde; kadastronun tamamlanamaması, orman-halk ilişkilerinin düzeltilmemesi, odun hammaddesi üretiminin yetersizliği, ağaçlandırma çalışmalarında arzulan seviyeye ulaşılmamış olunması ve mevcut amenajman planlarının yetersizliği gibi yaklaşık yarım asırdır çözülemeyen meseleler, ormancılık sektörünün temel sorunlarını teşkil ettiği görülecektir.

Ülkemiz ormancılığında bu sorunlar yaşanırken; dünyada da ormansızlaşmanın neden olduğu küresel bazdaki olumsuz sonuçlar dikkat çekmeye başlamış ve bu durumun önüne geçebilmek amacıyla uluslar arası düzeyde toplantılar yapılarak bir takım sözleşmeler düzenlenmiştir. Ülkemizin de içerisinde yer aldığı bu

sözleşmelerde, genel olarak dünyanın bütün coğrafi bölgelerindeki ve iklim kuşaklarındaki ormanların tamamının yönetimine, korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin esaslar kapsamaktadır. Bu uluslar arası sözleşmeleri onaylayarak yükümlülük altına girmesine rağmen, ülkemiz ormancılık sektörü yıllardır çözülemeyen kemikleşmiş sorunları ile uğraşmakta, ulusal kalkınma planlarındaki ormancılık amaçlarını gerçekleştirememekte ve dolayısıyla çağdaş ormancılığın gerisinde kalmaktadır.

Ormancılığımızın gerek kendi bünyesinden ve gerekse de dış çevreden kaynaklanan çok sayıdaki sorununun temelinde; geçmişten günümüze gelinceye değin esas alınan odun kökenli ürün işletmeciliğine odaklanan geleneksel nitelikteki ormancılık anlayışı, ormancılıkla ilgili yasal mevzuattaki çelişkiler, uzmanlığa dayalı, stratejik yönetimin gereklerine uygun esnek ve istikrarlı çalışan etkin ve verimli bir yönetim ve örgütlenmenin sağlanamamış olması, ilgi ve çıkar öbeklerinin orman kaynağından olan taleplerini de dikkate alan katılımcı orman kaynakları yönetiminin sağlanamaması ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik darboğazlar vb. gibi “**kök sorun**”lar yatmaktadır.

Bu çalışma ile; Beş Yıllık Kalkınma Planları esas alınarak ülkemiz ormancılığının sosyo-ekonomik kapsamlı sorunlarının dönemler itibari ile belirlenmesi, sonrasında topluca değerlendirmeye tabi tutulması ve “*sorunun kaynağı bilinmeden sorun çözülemesiz*” anlayışından hareketle, bu sorunların asıl kaynağı olan “kök sorunlar” ın, diğer bir deyişle, ormancılık sektörünün sorunsalının ortaya çıkarılması ile; ormancılığın ülke sektör ve işletme düzeyinde belirlenebilecek amaçlarına daha etkin ve verimli bir şekilde ulaşılması amaçlanmıştır.

2. MALZEME VE YÖNTEM

Bu çalışmanın malzemesini, ülkemiz ormancılık sektörünün makro bazda hedef, ilke, politika ve amaçlarının yer aldığı sekiz adet BYKP’ler ve bu kalkınma planlarını sektör bazında ayrıntılı olarak ele alan Özel İhtisas Komisyonu Raporları, ayrıca konu ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar oluşturmaktadır. Bu malzemelerden yararlanılarak her bir BYKP incelenmiş olup, bu planlarda öne çıkan ortak sorunlar Türk ormancılığının sorunları olarak tespit edilmiş ve incelenmiştir.

3. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA ORMANCILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN ÖNE ÇIKAN SORUNLAR

Adı geçen BYKP’ lerde, ormancılık sektörü çoğunlukla tarım sektörünün bir alt sektörü olarak ele alınmış ve bu nedenle bazı kalkınma planlarında ormancılık sektörüne ilişkin bilgilere gerektiği kadar yer verilmemiştir. Adı geçen planlar incelendiğinde; (1963-1967), (1968-1972) ve (1973-1977) yılları arasındaki dönemleri içeren ilk üç kalkınma planında, genellikle ormancılığın “işletmecilik” amacına ağırlık verilmiş olup (Konukçu, 2001); orman kadastro ve amenajman planlarının tamamlanması, ağaçlandırmalarla yeni orman tesisi, orman-halk ilişkilerinin düzenlenmesi ve daha fazla orman alanını işletmeye açabilmek için orman yollarının kısa bir zamanda tamamlanması gibi, sadece ormandan daha fazla odun kökenli ürün elde etme odaklı ormancılık sorunlarına öncelik verilmiştir (DPT, 1963; DPT,1968; DPT, 1973). Özellikle, (1979-1983) yıllarını kapsayan IV. Plan döneminden itibaren verimli, ekonomik ve çevreyi koruyucu çalışmalar ile odun dışı orman ürün ve hizmetlerine daha fazla ağırlık verilmeye çalışılmıştır (Konukçu, 2001).

Nitekim, 2001 ve 2005 yıllarını kapsayan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da belirtilen; orman kadastro işlerinin ve amenajman planlarının tamamlanamaması, orman tanımı ve mülkiyetindeki belirsizlik, uzmanlaşmış teknik personel ve işçi açığı olması, kapsamlı yetişme muhiti envanterinin olmaması, işletme amaçlarındaki belirsizlik, ergonomi ilkelerine gereken ağırlığın verilmemesi, gençleştirme çalışmalarında plan hedeflerinin gerisinde kalınması, korunan alanların azlığı, orman-halk ilişkilerinin bir türlü istenen düzeye getirilememesi ve finansman yetersizliği nedeniyle yıllık ağaçlandırmaların düşüklüğü, orman kaynaklarının nitelik ve nicelik olarak azalması (DPT, 2001) vb. gibi sorunlar, Türk ormancılığının içinde bulunduğu belli başlı darboğazları oluşturmaktadır.

Tablo 1’den de görüldüğü gibi, geçmişten günümüze değin hazırlanan sekiz adet kalkınma planı incelendiğinde; kadastro nun tamamlanamaması, odun hammaddesi üretiminin yetersizliği, ağaçlandırma çalışmalarında arzulanan seviyeye ulaşılmamış olunması ve mevcut amenajman planlarının yetersizliği, orman-halk ilişkilerinin düzeltilememesi gibi yaklaşık yarım asırdır çözülemeyen meseleler, ormancılık sektörünün temel sorunlarını teşkil etmektedir.

3.1. ORMAN KADASTROSU SORUNU

Ülkemiz ormancılığında Cumhuriyet döneminin ilk yasal düzenlemesi olma özelliğini taşıyan ve 1937 yılında yürürlüğe giren 3116 Sayılı Orman Yasasında, orman kadastrounun takip eden 5 yıl içerisinde bitirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca kalkınmada planlı dönemin başlangıcından itibaren Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da orman kadastrouna ilişkin hedefler belirlenmiş olmasına rağmen, gerçekleştirmeler hedeflerin gerisinde kalmıştır. Günümüzde dahi 2005 yılı sonu itibariyle ormanlarımızın ancak %85'inin kadastrou tamamlanmıştır ve kadastrou biten orman alanlarının tescili konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır (<http://www.ogm.gov.tr>). Dolayısıyla kadastrounun tamamlanamamış olması, ülkemiz ormancılık sektörünün önemli sorunlarından birini oluşturduğu görülmektedir.

Her bir plan döneminde, orman alanlarının kadastrounun tamamlanmasına ilişkin hedefler belirlenerek programa alınmış olmasına rağmen, yedi adet BYKP'nin hiçbirisinde programa alınan hedefe ulaşılamamıştır. Nitekim, Bu plan dönemlerinden gerçekleştirme oranı olarak sadece) dönemine ait V. BYKP döneminde %89 oranıyla en yüksek değere ulaşılmıştır (Öztürk ve Türker, 2002). Ancak, gerçekleşmenin bu denli yüksek olması, hedeflenen rakamın azlığından kaynaklanmaktadır.

Orman kadastrounun Türkiye ormancılığının yıllardır çözülemeyen bir sorun olmasını tetikleyen nedenlerden biri; orman alanlarının tanımı, mülkiyetin kime ait olacağı ve orman kadastro komisyonlarının yapısıyla ilgili olan, dolayısıyla ormanların sınırlandırılıp güvence altına alınmasını doğrudan veya dolaylı biçimde etkileyen yasal değişikliklerin oldukça sık gerçekleştirilmesi ve bu değişiklikler nedeniyle çalışma yapılan alanlara tekrar tekrar gidilmesidir (Türker ve ark.,1995).

Ayrıca orman kadastrounun tarihsel gelişimi süresince sürekli yaşanan yetişmiş uzman personel sorunu, personele tanınan sosyal haklar, çalışma güvencesi ve idari yapılanma içinde iletişim eksiklikleri, idarenin soruna gerekli önemi vermemesi, çalışanların sahipsiz ve sosyal baskılara maruz kalması gibi idari sorunların orman kadastro komisyonlarının çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiş olması, bu durumun orman kadastro komisyonlarında görev alan çalışanların çalışma isteğini azaltması, tayinle görevlendirilenlerin çalışma sürekliliğinin sağlanamaması, güç arazi koşullarında çalışılmasına rağmen herhangi bir büro işinde görevli teknik eleman gibi ücretlendirilmesi gibi sorunlar da bu sorunun çözümlenememesinde önemli bir paya sahiptir. Diğer taraftan, orman kadastrou çalışmalarının gerçekleştirilmesinde aynı konuda çalışan kamu kuruluşlarıyla çalışmaların uyum içerisinde sürdürülebilmesi, kuruluşlar arasında birlikteliği sağlayan yasal düzenlemelere uyulmamış olması ve ormancılık çalışmalarında ortaklaşa kullanılacak bir temel altlığın olmaması da orman kadastrounu olumsuz yönde etkilemektedir (Anonim,2005).

3.2. AĞAÇLANDIRMA SORUNU

BYKP'lerde orman kaynaklarının geliştirilmesi, korunması ve genişletilmesi amacını esas alan ormancılık politikaları benimsenmiş olup, bu amacı gerçekleştirmek için ilke ve hedefler belirlenmiş ve dolayısıyla ağaçlandırma yatırımlarına da önem verilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar ağaçlandırmanın önemi vurgulanmış olsa da, yine gerçekleştirmeler programlanan ağaçlandırma düzeyinin altında kalmıştır. Plan dönemleri dikkate alındığında, ortalama olarak 200 000 ile 300 000 hektar arasında ağaçlandırma yapılması hedeflenmiş, gerçekleştirmeler ise %60-80 dolaylarında seyrederken, (1985-1989) yıllarını içeren V. BYKP döneminde planlanan 609 700 hektar alanın 555 894 hektarı ağaçlandırılarak, bu dönemde hem alan miktarı hem de gerçekleştirme oranı olarak en yüksek değerlere ulaşılmıştır.

Ağaçlandırma çalışmalarında; ağaçlandırma yapılacak potansiyel sahalarda genellikle orman kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması, ağaçlandırma sahalarda ayrıntılı uygulama projelerinin zamanında düzenlenememesi, büyük emek, zaman ve para harcanarak tesis edilmiş olan ağaçlandırma sahalarda silvikültürel çalışmaların ihmal edilmesi, teknik ağırlıklı ve uzmanlık isteyen faaliyetlerden olan ağaçlandırma hizmetlerinde yeterli sayıda mühendisin bulunmaması Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü (AGM) birimlerinde yeterli araç ve gereç bulunmaması, teşkilatta çalışan idari ve teknik personelin özlük haklarında sorunlar bulunması, ağaçlandırma çalışmalarında; üniversiteler, araştırma kuruluşları ve uygulayıcı birimler arasında yeterli iletişim ve eşgüdüm bulunmaması ve finansman darboğazları nedeniyle verimli çalışamaması, karşılaşılan temel sorunlar arasında yer almaktadır (Anonim,2001).

3.3. KIRSAL FAKİRLİK VE ORMAN-HALK İLİŞKİLERİ SORUNU

Ormanların insanlar üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde; ormanların, kişi, grup ve muhtelif sektörlere odun ve odun dışı ürün ve hizmetler sunma, istihdam yaratma, evcil hayvanların gıda ihtiyacını karşılama, avcılık ve toplayıcılık yapma ve orman köylüsü ile doğal afet bölgelerine ucuz odun hammaddesi sağlama şeklinde doğrudan faydalar sağladığı gibi, iklim değişikliğinden su üretimine, erozyonun önlenmesinden sağlıklı yaşam ve ülke saygınlığına kadar çok önemli kolektif, kamusal yararlar da sağladığı görülmektedir (Konukçu,2001).

Orman-halk ilişkileri kapsamında irdelenmesi gereken önemli bir boyut, ormanlarla iç-içe yaşayan, oldukça düşük bir gelir seviyesine sahip, yeterli büyüklükte ve düz araziye sahip olmayan, tarım arazisi olmaması gereken V.- VII. sınıf arazileri bu amaçla işleyen, parçalı yerleşim deseni nedeniyle alt yapı ve kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamayan orman köylüleridir (Anonim, 2005). Dolayısıyla; bu koşullar altında yaşayan insanların hayat kalitesi ülke, hatta kırsal kesim ortalamasının çok altındadır. Bu nedenlerden dolayı, orman köylüleri orman kaynaklarına yönelmekte, yerleşim yeri ve tarla elde etmek için ormanlarda açmacılık yapmakta, kaçakçılık ve orman içinde hayvanlarını otlatmak suretiyle hayatlarını sürdürmektedir. Bu itibarla, kırsal yoksulluk, orman- halk ilişkilerini etkileyen önemli bir etken olmaktadır (Geray,1998).

Orman köylüsünün içinde bulunduğu kırsal fakirlik, bu kitleyi göçe zorlamakta, günümüzde hızla artan göç olgusu kentte hızlı nüfus artışı, yerleşim yeri, rekreasyon alanı, su ihtiyaçlarının artışına neden olmakta, bu da doğal kaynaklar üzerinde ayrıca bir baskı oluşumuna neden olmaktadır. Ayrıca, yeterli sayılmasa da, gayri safi milli hâsılanın artışı, iç ve dış turizmin hızlı gelişimi ve ikinci ev talebinin tırmanışı nedenleriyle orman kaynaklarına ek bir baskı oluşmuştur (Geray,1998).

1963-1967 yıllarını kapsayan I. BYKP'de, orman içinde yaşayan halkın buldukları yerde kalkındırılmasının sağlanması ve bu amaçla kooperatiflerin kurulmasının desteklenmesi gerektiği ormancılıkta kalkınmayı sağlamak amacıyla alınması gereken önlemler arasında belirtilmiş olduğu görülmektedir. Devam eden süreçte düzenlenen diğer yedi adet BYKP'de de orman-halk ilişkilerinin iyileştirilmesi konusunda; kooperatifleşmenin teşviki ve kredilerle destekleme gibi orman köylüsünün sosyo-ekonomik yönden kalkındırılmasına ilişkin pek çok alanda düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, orman-halk ilişkileri günümüzde de ormancılık sektörünün önemli darboğazlarından birini oluşturmaktadır (DPT,1963-2001).

3.4. ARZ YETMEZLİĞİ VE GİZLİ YAKACAK ODUN TÜKETİMİ SORUNU

Yurdumuzda odun hammaddesi ana arz kaynakları; devlet ormanları, özel ormanlar, orman sayılmayan alanlarda gerçekleşen tapulu kesimler ve ithalattan oluşmaktadır. 1976-1999 yılları arasındaki orman ürünleri üretim ve tüketim gerçekleştirmelerine göre, ülkemizin sahip olduğu odun hammaddesi kaynaklarıyla ülke insanının odun hammaddesine olan ihtiyacının tam olarak karşılanamadığı ve bu açığın ithalat yoluyla kapatılmaya çalışıldığı, dolayısıyla arz açığının mevcut olduğu görülmektedir. En büyük tüketim değerlerini veren projeksiyonlara göre; endüstriyel odun talebinin 2023 yılında 15,6 milyon m³'e, iç kaynaklardan arzın ise 12,3 milyon m³'e ulaşacağı ve durumda 2023 yılında 3,3 milyon m³'lük bir arz açığı olacağı beklenmektedir (Anonim, 2001).

Ülkemiz orman alanlarının, odun hammaddesi üretimi açısından yaklaşık yarısının bozuk durumda ve verimli orman alanlarının az olması, birçok orman alanının ekolojik şartlarının zayıf olması, ulaşım yetersizliği ve sosyal baskılar nedeniyle bazı orman alanlarından üretim yapılamaması, ağaçlandırma çalışmalarının yetersizliği gibi nedenlerden dolayı ormanlardan mevcut odun üretim/arz miktarlarının potansiyel üretimin çok altında olması, ormanlardan gerçekleştirilen üretimin büyük kısmının kalitesinin düşük olması, OGM'nin içinde bulunduğu finansal darboğazlar arz-talep ilişkileriyle ilgili başlıca sorunlardır (Anonim, 2001).

Ülkemiz ormanlarında yasal yoldan elde edilen odun hammaddesinin yanı sıra kaçak kesim yoluyla faydalanma miktarı küçümsenemeyecek boyutlardadır. Yapılan bilimsel bir çalışmada, orman işletmesi tarafından bir yıl boyunca köylüye verilen zati yakacak odun miktarı (12.212 m³), işletmenin o yıl resmi yapacak ve yakacak odun üretimi (16.796 m³)nin %73'üne karşılık gelmektedir. Aynı işletmenin, aynı yılda ürettiği yapacak ve yakacak odun miktarı işletmeye bağlı köylerde gizli olarak tüketilen yakacak odun miktarı (159160 m³)nın ancak %11'ine karşılık gelmektedir (Türker ve Yazıcı).

4. BYKP'DA ORMANCILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN ÖNE ÇIKAN SORUNLARI DOĞURAN KÖK SORUNLAR

Kalkınma planları, geçirmiş olduğu tarihi süreç incelendiğinde, ormancılık sektörünün temel sorunlarının çok fazla değişmediği ve bu sorunların birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu sorunların temelini, aşağıda sırası ile tanıtmaya çalışılacak olan “**kök sorun**”lar oluşturmaktadır.

4.1.ORMANCILIK YÖNETİM VE İŞLETMECİLİK ANLAYIŞIYLA İLGİLİ KÖK SORUN

Ülkemiz insanların ormana bakış açısı ve ülke ormanlarının yönetim ve işletmeciliğini üstlenen orman mühendisliği meslek sahiplerinin ormana ve ormancılığa bakışı ve orman kaynağını yönetme ve işletme zihniyeti, öncelikli bir kök sorun olarak görülmektedir.

Ormancılık sektörünün sorunlarının çözümüne engel olan en önemli nedenler arasında orman kaynakları konusunda toplumun sahip olduğu değer yargıları sistemi bulunmaktadır. Bu değer yargıları sisteminin kökleri ise, toplumun yaşadığı tarihsel sürece dayanmaktadır. Halk ve hatta aydın kitle orman kaynakları hakkında sistem bilincine sahip olmadığı, yani neden sonuç ilişkilerine ilgi göstermediği için orman kaynağından elde edilen faydalara hep kısa dönem ve doğrudan çıkar elde etme çerçevesinde yaklaşmaktadır. Örneğin tarım arazisi, evine götüreceği av hayvanı, elde ettiği yakacak, hayvanına verdiği ot ve yaprak gibi açık ve doğrudan faydaların dışında, bu kaynağı önemsememektedir. Bir başka ifadeyle, orman kaynağının yönetim ve işletmeciliğinde uzun dönemli ve dolaylı faydalar dikkate alınmamaktadır (Geray, 1998).

Benzer şekilde, ormancılık mesleği sahipleri tarafından da ormanlar gelir elde edilen, yakın geçmişe kadar sadece odun hammaddesi üretimi yapılarak kar elde etmek amacıyla işletilen ekonomik bir faaliyet alanı olarak görülmüştür. Buna paralel olarak, ormanlardan faydalanmayı düzenleyen planlar odun hammaddesi üretimine yönelik olarak hazırlanmış, orman kaynağının sağladığı odun dışı orman ürünleri ve parayla ölçülemeyen diğer faydalar ihmal edilmiştir. Dolayısıyla orman teşkilatının yapı taşları olan orman işletmelerinde, odun hammaddesi üretiminin çokluğu başarı ölçütü olarak değerlendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, dar kapsamlı ormancılık anlayışı; su üretimi, biyolojik çeşitlilik, rekreasyon, yaban hayatı ve halkla ilişkiler gibi bazı faaliyet alanlarının ihmal edilmesi ve bu faaliyet alanlarına daha az kaynak ve personel ayrılması bir sonucunu doğurmuştur.

Diğer taraftan, Türk ormancıları çoğunlukla tanımlanabilir ve kendi içinde tutarlı, yaygın olarak benimsenen bir meslek anlayışına sahip değildir. Ülkemiz ormancılık tarihi incelendiğinde; müteahhit işletmeciliğinin benimsendiği bir dönemin ardından devlet işletmeciliği, çok boyutlu ormancılık girişimleri ve son olarak da özelleştirmecilik gibi birbirinden farklı yaklaşımların uygulandığı görülmektedir. Bu yaklaşımların kararlılıkla sürdürülebilmesi; en temel konularda bile kolaylıkla tanımlanabilecek ve dolayısıyla da üzerinde uzlaşılacak çözümlerin üretilmemesi; rastlantısal da olsa üzerinde uzlaşmış çözümleri karşıt yaklaşımlar içinde olanlara da benimsetebilecek tutarlılık ve birlikteliğin gösterilmemesi bu yoksunluğun sonuçlarıdır. Bunun yanında; toplumsal, ekonomik, kültürel ve dolayısıyla siyasal boyuta sahip bir uğraşı alanı olan ormancılık, yeterince toplumsallaşamamıştır. Bir başka anlatımla; ormanların kurtarılmasına yönelik bireysel ve örgütsel çabalar hemen hemen hiçbir dönemde gerekli toplumsal dayanıklara sahip olamamıştır (Çağlar,1998).

Sonuç olarak; Türkiye’de belirli ve tutarlı bir ormancılık ideolojisinin olmayışı ve ormancılığın toplumsallaştırılamamış olması; doğrudan ve dolaylı olarak ormansızlaşmaya yol açabilecek yaklaşımların kolaylıkla gündeme getirilebilmesine ve kotarılabilmemesine, ormanlar için çaba sarf eden kişi ve örgütlerin yalnız kalmalarına neden olmakta, bu durum da ormanlara zarar verme sürecini hızlandırmaktadır (Çağlar,1998).

4.2. ORMANCILIK YASAL MEVZUATIYLA İLGİLİ KÖK SORUN

Halen yürürlükte bulunan anayasamızın 169. maddesinde; ormanların korunması, genişletilmesi ve gözetilmesi görevinin devlete ait olduğu, devlet ormanların zaman aşımıyla mülk edinilemeyeceği, kamu yararı dışında irtifak hakkının mümkün olamayacağı, ormanlara zarar veren hiçbir faaliyete izin verilmeyeceği ifadeleriyle ormanlar güvence altına alınmaktadır. Ayrıca, ülkemizde orman rejimine giren alanlar da, yasalarda yapılan orman tanımına göre belirlenmektedir.

Türkiye ormancılığında ilk orman yasası olan 1937 yılında yürürlüğe giren 3116 sayılı yasanın birinci maddesi birinci fıkrasında orman tanımı yapılmış, ikinci fıkrasında ise orman sayılmayacak alanlar belirtilmiştir. 3116 sayılı orman kanunundan sonra yürürlüğe giren 5653 ve 6831 sayılı kanunlarda da benzer şekilde önce orman tanımı yapılmış, arkasından orman sayılmayacak alanlar belirtilmiştir. Halen yürürlükte olan 6831 sayılı kanunda ormanın “herhangi bir çeşit orman hâsılatı veren” ibaresi kaldırılarak tanımlandığı, ancak orman sayılmayan alanları içeren istisna bentlerin ise bilimsel dayanağı olmaksızın ormanları daraltıcı yönde değişikliğe uğratıldığı görülmektedir (Sınmaz ve Karataş, 1987).

Nitekim, orman tanımını içeren 6831 sayılı orman yasasının 1.maddesine göre herhangi bir yerin orman sayılıp sayılmamasında öznel ölçütlere yer verilmesi önemli bir sorun oluşturmaktadır. Anılan maddenin orman sayılmayan yerlerin sıralandığı ikinci fıkrası incelendiğinde, orman sayılıp sayılmama hususunda sahiplik belgeleri, orman bitişiğinde olup olmama, 3 hektarlık bir alan büyüklüğü gibi ölçütlere yer verilmesi bilimsel olmadığı gibi, ormansızlaşmanın yasal dayanağı konumuna da gelebilmektedir (Türker ve ark., 1995).

Başka bir ifadeyle, 6831 sayılı orman kanununun 1. maddesinde yapılan orman tanımının; orman ekosistemlerini ağaç ve ağaççık topluluklarına indirgeyerek, belirli genişlik ve uzaklık ile kullanım biçimlerini temel alarak tanımlaması, belirleme ve sınırlandırma çalışmalarının ekolojik ölçütlere dayandırılmasını rastlantılara bırakmıştır (Çağlar, 2000).

Yine Anayasanın 169.-170. ve 6831 sayılı kanununun 2. maddesi B bendinde orman niteliğini kaybeden alanların orman sınırları dışına çıkarılması uygulamaları, hukuksal dayanağı olan ancak gerekçeleri bilimsel olmayan ve ormanlara zarar veren bir süreçtir. Üzerindeki ağaç ve ağaççık toplulukları insan müdahalesiyle yok edilen alanlar orman niteliğini kaybettiği iddiasıyla orman sınırları dışına çıkarılmakta ve ormanlara zarar veren kişiler ödüllendirilmektedir. Aslında bu yasa uygulamasının amacı, gelir düzeyi düşük olan orman köylüsünün kalkındırılmasına katkıda bulunmakken, ilerleyen süreçte bu uygulamanın arazi rantı yüksek olan bölgelerde yoğunlaşması, yasanın amacından uzaklaştığını göstermektedir (Çağlar, 2000).

Diğer taraftan, anayasanın 169. maddesinde ve 6831 sayılı orman kanununun 17 ve 115.maddelerinde irtifak haklarının verilmesi için gerekli olan kamu yararının açık bir tanımının yapılmamış ve sınırlarının belirlenmemiş olması nedeniyle, uygulamanın çıkış noktası olan bu kavramın yorumunun uygulamacıya bırakılmasına neden olmuş ve bu kavram arkasına sığınarak orman alanları, ormanlarda bulunmasının sağlayacağı kamu yararının tartışıldığı kullanımlara tahsis edilmiştir. Buna ek olarak, devlet ormanları ve korunan alanların turizm amaçlı kullanımlara tahsis edilebilmesine imkân sağlayan Turizmi Teşvik Yasası, orman dışında kolayca bulunabilecek materyalin devlet ormanlarında ve korunan alanlarda da aranmasına ve işletilmesine izin veren Maden Yasası, orman alanlarının tahribine neden olmaktadır (Aydın, 1998).

4.3. ORMANCILIK ÖRGÜTLENMESİYLE İLGİLİ KÖK SORUN

Ülkemiz ormancılığının mevcut durumuna bakıldığında, özellikle ormancılık örgüt yapısı ve yasal mevzuatı, personel üzerindeki politik baskılar, aşırı personel istihdamı gibi sıralanabilecek bazı konular orman işletmeciliği faaliyetlerinde yönetim işlevinin etkin bir şekilde yerine getirilmesini engelleyen başlıca sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Türker, 2000).

Diğer taraftan, ülkemizin siyasal kadroları ve özellikle muhtarından milletvekiline kadar tüm kesimler, ormancılık yönetimine sürekli müdahale ederek, faaliyetlerini zorlaştırmakta ve hatta engellemektedir. Ayrıca, OBM ile DOİ müdürlüğü merkezlerinde kadro fazlası idari ve teknik elemanlar istihdam edilmesi, bu yerlerde şişkinlik oluştururken, esas hizmetin yürütüleceği kırsal kesimde ise eleman sıkıntısı çekilmektedir. Buna ilaveten özellikle taşrada hizmet veren elemanlar, her geçen gün daha da artan politik baskılarla yüz yüze kalmakta ve böylece kamu menfaati ile özel menfaatin karşılaştığı bu birimlerde hizmet vermek zorlaşmaktadır (Türker, 2000).

Orman kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesine engel olan bir başka darboğaz ise, ormancılık örgütlenmesindeki kararsızlıktır. Türkiye'nin yaşadığı bazı siyasi dalgalanmalar sırasında bunun örnekleri görülmüştür. Nitekim 1980'de, 1980 ile 1991 arasında ve 1991 yılındaki örgütsel gelişmeler, bilgi birikimi, işbölümü ve psikolojik etki yönünden olumsuzluklar doğurmuştur. Yine bu bağlamda olmak üzere, bazen bölge müdürlüklerinin, bazen işletme müdürlüklerinin sayısı azaltılmış ya da artırılmıştır. Ayrıca, temelde ormancılık dışı etkilerle, başarılı bir atama ve yükseltme düzeni kurulamamıştır (Geray, 1998).

Öte yandan, orman kaynaklarının yönetimi ve işletilmesinde ortaya çıkan yönetim sorunların temelini, ormancılık sektöründe stratejik yönetim ilkeleri gereklerinin yerine getirilmemesi oluşturmaktadır.

İşletme amaçlarına ulaşmak için eldeki kaynakların en iyi şekilde kullanılarak uzun dönemli açık ve genel bir işletme planı yapmak olarak ifade edilebilen strateji kavramının, amaç tayiniyle ilgili bir husus olduğu düşünüldüğünde, stratejiye sahip olmayan bir işletmenin amaçlarını saptayamayacağı açıktır. Ülkemizde makro planlarla periyodik de olsa ortaya konan yeni ulusal ormancılık amaçlarına göre, ülkemizde ulusal ormancılık stratejileri somut olarak ortaya konulmamakta, dolayısıyla ulusal ormancılık politikası amaçları da dinamik yapıya kavuşturulamamaktadır (Türker, 2001).

Ülkemiz ormancılığında amaç tespiti, alternatif üretme ve karar verme süreci teknik açıdan, tutarlılık ve çok boyutluluk yönünden yanlış çalışmaktadır. Yani amaçların makroekonomik düzeyden orman işletmeleri düzeyine tutarlı bir şekilde yansıtılmadığı, dolayısıyla yönetim birimi bazında amaçların ve önceliklerin belirlenmediği, orman kaynaklarının işlevsel olarak planlanmadığı, çok sayıda alternatif geliştirilip bunlar arasından en faydalısının çok ölçütlü karar verme teknikleri ile seçilmediği, ülke ve sektör kısıtlarının dikkate alınmadığı, bunların kararlara yansıtılmadığı, dolayısıyla kaynakların ülke hedefleri doğrultusunda etkin kullanılmadığı veya yöntem eksikliği olduğu, yatırımların çoğunun bir projeye bağlanmadığı veya yanlış analiz tekniği ile bağlandığı, ileri planlama ve sosyo-ekonomik analiz tekniklerinin kullanılmadığı bir sektördür. Bu özellikler, ister istemez, ormancılık sektöründe örgütlenme sorunlarını da beraberinde getirmektedir (Anonim, 2001).

Sonuç olarak, başarının tanımlanmadığı, değerlendirilmediği, uzmanlığın geçerli olmadığı, motivasyonun eksik olduğu, personelin belli yerlerde yığıldığı, rekabetin geçerli olmadığı ve tüm bunlara dayalı olarak da pahalı çalışan bir örgütlenme biçimine sahip olan ormancılık sektörü; aynı zamanda yönetmeliklerle ve talimatla merkezden yönetilen, dolayısıyla farklı sosyal, ekonomik bölgesel özelliklere uyum sağlamak gayreti içinde olmayan, şablonlarla yönlendirilen, alternatif gidiş yollarını tartışmayan bir sektör görüntüsü vermektedir (Geray, 1989).

4.4. ORMANCILIK SEKTÖRÜNÜN SİYASET YAPICILAR VE KARAR ALICILAR NEZDİNDE İHMAL EDİLEBİLİR SEKTÖR OLARAK GÖRÜLMESİYLE İLGİLİ KÖK SORUN

Ormancılık sektörü, parayla ifade edilebilen ürünlerin yanı sıra kaliteli su üretimi sağlama, erozyon, sel, çığ oluşumunu engelleme, iklim üzerine olumlu etkisi, oksijen üretme, karbondioksit depolama ve hava kirliliğini önleme gibi hayati önem taşıyan hizmetler de üretmektedir (Türker ve ark., 2001). Buna ek olarak, birim üretim için gerekli olan emek katsayısı yüksek, emek yoğun bir sektör olan ormancılık sektörü, bu özelliğiyle kırsal kesimdeki halkın işlendirilmesine ve gelir elde etmesine destek olmaktadır. Ayrıca, orman köylülerine ve çeşitli kamu kuruluşlarına ilgili mevzuat gereğince bedelsiz ya da düşük bedelli orman ürünü sağlayarak önemli katkılarda bulunmaktadır (Geray, 1998).

Ancak, ormancılık sektörünün toplam üretiminin, ülke ekonomisinin 64 sektörünün oluşturduğu toplam üretimi içindeki payı %0,5 olmaktadır. Bir başka ifadeyle, ormancılık sektörü üretim ağırlığının ülke ekonomisi içindeki katkısı binde beş gibi düşük seviyelerde kalmakta ve bu sektör milli ekonomiye katkısı en az olan sektörlerin başında gelmektedir. Bu durum; ormancılık sektörünün sadece parayla ifade edilebilen faydalarının hesaplara katılmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, ormancılık sektörünün parayla ifade edilemeyen hizmetlerinin de hesaplara katılmasıyla bu değerler daha da yükseleceği ortadadır (Türker, 1999).

Görüldüğü gibi parayla ölçülebilen ya da ölçülemeyen ancak bazılarının yerine ikamesi mümkün olmayan faydalar üreten, kırsal kalkınmada önemli rolü olan ve çeşitli kurum ve kuruluşlara ucuz odun hammaddesi sağlamak gibi önemli sorumlulukları üstlenen ormancılık sektörünün, yukarıda açıklanan nedenler dolayı ülke ekonomisinde gerçek ağırlığı ortaya konulamamakta, sektör hak ettiği değeri görememekte ve buna paralel olarak yeterli finansal kaynağa ulaşamamaktadır.

4.5. ORMANCILIK YÖNETİM VE İŞLETMECİLİĞİNDE KATILIMCI YAKLAŞIM EKSİKLİĞİYLE İLGİLİ KÖK SORUN

Günümüzde, ormanların da içinde yer aldığı doğal kaynakların yönetiminde ve planlanmasında sürdürülebilirlik ve katılımcılık vazgeçilmez ilkeler olarak dikkat çekmektedir. Kullanıldığı alana ve kullanım amacına göre farklı şekillerde tanımlanabilmekle birlikte, özellikle ormancılık gibi çok sayıda kişi, grup ve kuruluşlarla etkileşim halinde olunan sektörlerde katılımcılık, çoğunlukla halk katılımı kavramıyla ifade edilmektedir (Öztürk ve Türker, 2005).

Bilindiği üzere, günümüze gelinceye kadar, orman kaynaklarından elde edilen ürün ve hizmetlere yönelik talepler, sayı ve çeşit olarak artmış, buna karşılık ormanlar giderek kıt bir kaynak olma özelliğine

bürünmüştür. Bu süreçte, orman kaynakları yönetimi faaliyetlerinin öneminin artması yanında, söz konusu yönetim faaliyetlerinin sadece ormancılar tarafından verilen kararlarla yürütülemeyeceği ya da yürütülmemesi gerektiği de ortaya çıkmıştır. Zira, orman kaynaklarıyla, dolayısıyla onun sağladığı çeşitli çıkar ve faydalarla ilişkili olmayan hiç kimse söz konusu değildir (Geray, 1998).

Öte yandan, ülkemizde ormanların tamamına yakını devlet mülkiyetinde olup, korunması, geliştirilmesi ve işletilmesi ya da faydalanılmasına ilişkin faaliyetler Orman Bakanlığı'nın değişik birimlerince yürütülmektedir. Dolayısıyla, orman kaynaklarına ve bu kaynaklardan elde edilen faydalara ilişkin toplumsal bilincin oluşmasında orman teşkilatına önemli görevler düşmektedir. Zira, orman kaynaklarının yönetimi sürecinde, orman teşkilatı ile çeşitli toplum kesimleri ve bazı sektörler arasında karşılıklı bir etkileşimin olması kaçınılmazdır. Bu etkileşimin gerçekleşmesi, orman kaynakları yönetiminde katılımcılık ilkesine uyulmasını gerektirmektedir (Öztürk ve ark., 2003).

BYKP'lerde ise, ormancılık sektörü kapsamında katılımcılık olgusunun; ağırlıklı olarak ormanların korunması ve geliştirilmesi çerçevesinde orman-halk ilişkileri ve özellikle orman köylü ilişkileri ile zaman zaman da ormancılıkla ilgili bazı kuruluşlar bağlamında ele alındığı görülmektedir. Özellikle ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında ordu ve eğitim kurumlarının desteği ve çeşitli ve çeşitli ormancılık faaliyetlerine ilişkin olarak da isim zikretmeden ilgili kuruluşların eşgüdümünden söz edilmektedir (Öztürk ve Türker, 2005).

Ancak ormancılık sektörünün ürettiği odun hammaddesinin fiyatının belirlenmesinde dahi merkezden gelen talimatlara göre hareket etmek zorunda olduğu, çalışanlarının özellikle yönetim kademesinde olanların siyasi baskılar sonucu karar verdikleri ya da vermeye zorlandıkları, dar kapsamlı ormancılık anlayışı nedeniyle halkla ilişkiler birimine önem vermediği düşünüldüğünde, katılımcı yaklaşımdan uzak bir sektör yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, ülkemiz ormancılığında katılımcı bir yaklaşımı benimseyen ve uygulamaya çalışan bir yönetim anlayışına, öncelikli olarak ihtiyaç bulunmaktadır. Katılımcılık sayesinde; ormancılık çevre etkileşiminin düzenli ve dengeli bir şekilde yürütülmesi, orman teşkilatı- toplum çatışmalarını azaltma, orman kaynaklarında koruma-kullanma dengesini sağlama, ormancılıkta ve özellikle de orman işletmeleri düzeyinde yöresel talepleri ve şartları dikkate alan rasyonel planlar geliştirme ve sonuçta etkin, verimli ve sürdürülebilir bir orman işletmeciliği faaliyeti gerçekleştirilecektir (Öztürk ve ark., 2003).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ormancılık sektörünün yıllardır çözülemeyen kemikleşmiş sorunlarının temelinde odun hammaddesi üretimi eksenli, ormancılığı biyolojik bir etkinlik alanı olarak gören dar kapsamlı ormancılık anlayışı yatmaktadır. Dolayısıyla, bu sorunların çözümü için ormanlar ekosistem yaklaşımıyla ele alınarak odun dışı orman ürünleri, yaşanabilir bir dünya için gerekli olan ve parayla ifade edilemeyen hizmetler göz önünde bulundurularak planlanmalı, yönetilmeli ve işletilmelidir.

Bir başka ifadeyle, ekonomik, sosyal ve biyofizik sonuçları farklı alternatifler üretmek ve aralarından seçim yapmak, ülke ve sektörün kısıtlarını dikkate almak, parasal faydaları diğer faydalarla dengelemek, çok ölçütlü karar vermek ve kaynakların farklı ekonomik etkinliklere tahsisi sorununu çözümlenme anlamına gelen çağdaş ormancılık anlayışına (Geray, 1989) Türk ormancılığında da geçiş yapılmalıdır.

Çağdaş ormancılık kapsamında örgütlenme konusu yeniden ele alınarak, ormancılık örgütünün taşra teşkilatının her bir biriminin tek bir otorite tarafından yönlendirilmesini sağlamaya özen gösterilerek (Türker ve ark., 1995), birimler arasında eşgüdüm sağlanmalıdır. Ayrıca, merkezi planlama ve yönetim yerine bölgesel planlama ve yönetime geçilmeli, böylece farklı sosyal, kültürel ve ekonomik şartlara sahip olan orman işletmelerinin bu farklı yapılarını dikkate alan işletmecilik anlayışı hâkim kılınmalıdır.

Buna ek olarak; personel istihdamında politik tercihlerden kaçınılmalı, bilgi ve tecrübeye dayalı atama ve terfi sistemi kurulmalı, liyakat ön planda tutulmalı; zor arazi şartlarında çalışan görevlilerin büro işlerinde çalışanlar gibi ücretlendirilmesi uygulanmasından vazgeçilmeli, başka bir ifadeyle iş gören iş yüküne göre ücretlendirilmelidir. Ayrıca, örgüt içerisinde ödüllendirme ve cezalandırma uygulamalarına önem verilerek çalışanların güdülenmesi sağlanmalıdır.

Ormanların azalmasına neden olan yasal ve anayasal düzenlemeler kaldırılarak bunların yerine ormanların sürdürülebilirliğini sağlayacak yeni düzenlemeler getirilmelidir (Anonim,2001). Dolayısıyla halen yürürlükte olan yasanın, bir yerin orman olup olmadığının belirlenmesinde sahiplilik belgeleri, orman sınırlarına bitişik olup olmama, 3 hektarlık alan büyüklüğüne sahip olma gibi hiçbir bilimsel ilkeyle bağdaşmayan ve orman

alanlarının daralmasına neden olan maddeleri kaldırılmalıdır. Yapılan orman tanımında, ormanların da bir arazi kullanma şekli olduğu, dolayısıyla ülke topraklarının en yüksek faydayı sağlayacak şekilde kullanımına imkân verecek ölçütleri içermesi gerektiği unutulmamalıdır. Ormanları ağaç ve ağaççık topluluklarına indirgeyen tanımdan çok, arazi sınıflandırması ilkelerine uygun bir tanımlama getirilmelidir. Arazi sınıflandırma ölçütlerine uygun bir kullanım biçimi getirildiğinde, ülke topraklarının bilimsellik ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda tahsisi gerçekleşeceğinden orman niteliğini kaybetmiş alanların orman sınırları dışına çıkarılması gibi uygulamalar olmayacaktır.

Ayrıca, kamu yararı kavramı anayasada ve yasalarda açık bir şekilde tanımlanmalı, sınırları ve kapsamı belirlenerek çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir. Orman alanlarının ormancılık dışı kullanımına izin verilirken ormanların sağladığı “*üstün kamu yararı*” unutulmamalıdır.

Ülkemizde ormancılığın çağdaş çerçevesi çizildiğinde, bir başka ifadeyle, ormanların sadece parayla ifade edilen faydalarının yanı sıra, parayla ifade edilemeyen hizmetlerinin de planlama ve yönetim sürecine dahil edilmesi ve orman kaynağının sunduğu tüm çıktı ve fayda akımlarının sektörün bilançolarına yansıtılması ile, sektörün ülke ekonomisindeki yeri ve önemi fark edilecek, böylece ülke ekonomisinde ormancılık uygulamalarına ayrılan kaynağın payı da artacaktır. Dolayısıyla, ormancılık sektörünün kendinden bekleneni vermesi, daha etkin ve verimli çalışabilmesi için uygun ortam sağlanmış olacaktır.

Katılımcılığın, plan yapımından, amaç belirlemesine ve plan uygulamasına kadar orman kaynağı ile ilgili çıkar öbeklerine danışarak; onlara yetki ve sorumluluk vererek yapılması noktası gerçekleşmelidir. Bu amaçla, mevzuattan örgütlenmeye kadar bir dizi değişim ve dönüşüm Türk Ormancılığında yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayın No:2531, ÖİK Yayın No:547, Ankara.
- Anonim, 2005, I. :evre ve Ormancılık Şurası Çalışma Belgesi, Antalya.
- Aydın, A., 1998, *Türkiye’de Ormanlardan Yararlanmanın Esasları*,Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çağlar, Y., 1998, *Baltalar Kafamızda*, Ankara.
- Çağlar, Y., 2000, *Biz Gideriz Ormana*, Ankara.
- DPT, 1763. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, 1963. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, 1967. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, 1979. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, 1985.V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, 1990.VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, 1996. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, 2001. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- Geray, A.U., 1989, *Ormancılığın Çağdaş Çerçevesi*, İÜ Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, 39,4, 17-27, İstanbul.
- Geray, A.U., 1998, *Ulusal Çevre Eylem Planı- Orman Kaynakları Yönetimi*, DPT Yayını, ISBN 975-19-1917-7, Ankara.
- Sınmaz, B., Karataş, İ., 1987, *Açıklamalı İçtihatlı Orman Kanunu*, Yetkin Yayınları, Ankara
- Konukçu, M.,2001, *Ormanlar ve Ormancılığımız*, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No:2531 Ankara,.
- Öztürk, A., Türker, M.F., 2002, *Ülkemiz Ormancılık Sektörü Amaç, Strateji ve Politikalarının Makro Planlar Kapsamında İrdelenmesi*, II. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı, C:1, Artvin.
- Öztürk, A., Türker, M.F., 2005, *Ormancılık İşletme Amaçlarının Saptanması Sürecine İlgili Gruplarının Katılımı*, Türkiye Ormancılığında Uluslar Arası Süreçte Acil eyleme Dönüştürülmesi Gereken Konular, Mevzuat ve Yapılanmaya Yansımaları Sempozyumu, Antalya
- Öztürk, A., Türker, M.F., Karagöl, N., 2003,*Türkiye Orman Kaynakları Yönetiminde Katılımcılık*, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormanlarının Yönetimi ve Katılım, Türkiye Ormanlıklar Derneği, Ankara.
- Türker, M.F. Gümüş C. Ve Ayaz, H., 1995., *Türkiye’de Orman Ekonomisi İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Türkiye Ormancılık Raporu, 80-102, KTÜ Orman Fakültesi Yayın No: 48, Trabzon.
- Türker, M.F., 1999, *Girdi-Çıktı Analizi Yardımıyla Ormancılık Sektörünün Ülke Ekonomisi İçindeki Öneminin Belirlenmesi*, Tr.J.of Agriculture and Forestry, 23 (1999) Ek Sayı 1,229-237.
- Türker, M.F., 2000, *Orman İşletmeciliği Ders Notu*, KTÜ Orm.Fak. Ders Notları Yayın No: 59, Trabzon.
- Türker, M.F., Öztürk, A., Pak, M., 2001, *Dışsalılık Kavramının Türkiye Orman Kaynakları ve Orman İşletmeciliği Açısından İrdelenmesi*, I. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormanlıklar Derneği, Ankara.
- Türker, M.F.,2001,*Ormancılık Sektöründe Stratejik Yönetim Kavramının Sektörün Değişen Çevre Şartları Açısından Değerlendirilmesi*, I.Ulusal Ormancılık Kongresi, Ankara 2001.
- Türker, M.F., Yazıcı, K., 1994, *Gizli Yakacak Odun Tüketimiyle Oluşan ekonomik Kaybın Belirlenmesi (Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği)*, TÜBİTAK Türk Tarım ve Ormancılık Dergisi, Sayı:4, Ankara

BİGA ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜNDE BALTALIK İŞLETME SINIFI ORMANLARIN İŞLETİLMESİ VE ORMAN KÖYLERİNİN SOSYO EKONOMİK DURUMU İLE İLİŞKİSİ

Muhammet AKKAYA+ Mehmet AKKAN++

ÖZET

Biga Orman İşletme Müdürlüğü 3 işletme şefliğine ayrılmıştır. Biga, Sava, Karabiga Orman İşletme Şeflikleri sınırları içerisinde 115 köy ve 5 Belde bulunmaktadır. Bu köylerden 75 köyde toplam 17.282 Ha normal baltalık diğerlerinde ise bozuk baltalık ormanlar mevcuttur. Bozuk baltalıkların toplamı 25.905,5 Ha'dır. 59.028,5 Ha ormanı bulunan Biga Orman İşletme Müdürlüğü'nün %27 si koru , % 73 ü baltalıktır. Bu köylerde 23.000 nüfus barınmaktadır.1967 yılında bu köylerde 40.000 civarında nüfus yaşarken bu gün için nerede ise yarıya yakın azalma söz konusudur.

Ormanları işletme yönünden ele alındığında verimli ve bozuk baltalıkların tamamına yakını köylü pazar satışı ile köylülere makta olarak verilmektedir. Köylerdeki ekonomik yapıya bakıldığında önceki yıllarda keçi sayısının fazla olması, otlatmanın düzensizliği, faydalanmanın düzensizliğinden ormanın yapısının bozulduğu görülmektedir. Ancak son yıllardaki verimli ormanlardan düzenli faydalanma, bozuk ormanlarda yapılan iyileştirme çalışmaları, Or-Köy kredileri keçi sayısının azalmasına inek ve koyun sayısının artmasına sebep olmuş, bu durumun ormanları sahiplenmeye, daha iyi faydalanma yollarının aranmasına yol açmıştır. Bozuk orman alanında meşe kök dağılımının iyi olduğu alanlarda enerji ormanı tesisine yönelik çalışmalarla her yıl her köy mülki hudutlarında bulunan alanlarda bozuk ormanların zamanla düzeldiği ve verimli orman alanlarının artmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Ağaçlandırma çalışmalarının başladığı 1975 yılından beri dikilen fıstıkçami meşçerelerinden toplanan fıstıkçami kozalaklarının yine tarife bedeli ile köy tüzel kişiliklerinin faydalanmasına sunulması, meşe kök dağılımının iyi olmadığı, çok bozuk ve maki elemanları ile kaplı alanların ağaçlandırılarak verimli orman haline dönüştürülmesine katkı sağlanmıştır. Bu güne kadar 5000 Ha civarında bozuk orman alanı ağaçlandırılarak, 9000 ha alanda enerji ormanı tesisi ile bozuk baltalık ormanlar iyileştirilmiştir. Son yıllarda Çevre ve Orman Bakanlığının özel ağaçlandırma çalışmalarını teşvik etmesi ve ormanlardan faydalanma nedeniyle Köy Tüzel Kişiliklerinin ağaçlandırma talepleri artmıştır.

İnsanların vazgeçilmez gereksinimi olan enerji ihtiyacının karşılanması ormanlardan olmuştur. Yaşam (orman köylüleri için) olarak bugüne gelinmiştir.

Uygarlığın ilerlemesi ile gelişen teknolojilerle ormanların bu değerlerinden uzak durulmuş olup, alternatif enerji kaynakları oluşturulmuştur. Örneğin (Doğal gaz, kömür, elektrik) bir kısım ülkelerde alternatif enerji kaynakları oluşturulmuş ve orman esas olan fonksiyonel değerlerine kavuşturulmuştur. Tüm amaç da budur. Dünyanın CO₂ dengesini bitkiler sağlar. Dolayısıyla ormanlar dünyanın sigortasıdır.

Ama ne yazık ki ormanı enerji ve barınak olarak kullanmak Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ormanlara bağımlılık sürmektedir.

Ülkemizde meşe türü ormanların bulunması bir şanstır. Meşe ağacının generatif ve vejetatif yoldan neslini devam ettirmesi bilimsel bir gerçektir.

Bütün yukarıda ortaya konulan gerçekler (orman köylüsü) baltalık işletmelerin koruya dönüştürülmesi ülkemiz için çok erkendir. Nüfus bakımında karşılaştırıldığında her kırsal kesimde yaşayan köylülerin sayıları azalmakta ve orman alanlarının iyileşmesi yönünde artı sağlamaktadır.

Biga Orman İşletme Müdürlüğünde halen baltalık işletmesi uygulanacak 80 köye 6000 haneye 60 bin ster zati yakacak ihtiyacı verilmektedir. Ayrıca 100 bin ster KPS hakkı verilmektedir. Bu değerde yaklaşık 5.000.000.-YTL. ' ye tekabül etmektedir. Biga'daki orman köylüsünün sosyal ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamada baltalıkların fonksiyonu çoktur. Alternatif geçim kaynakları, enerji vb. gösterilmeden yapılacak olan koruya dönüşüm mevcut verimli baltalıklarında verimsiz ormana dönüşmesine sebep olacaktır.

YÖNTEM

Biga Orman İşletme Müdürlüğü sınırları içerisindeki ormanların durumunu ortaya koymak için Biga, Sava ve Karabiga Orman İşletme Şefliklerinin Amenajman planları incelenmiştir. Orköy Kredilerinin verildiği köyler ortaya konmuş, köylere ait ziraat alanları ve hayvan durumlarının yıllara göre değişimi, nüfusun yıllara göre değişimi ortaya konmuştur. Ormanların önceki durumları ile aktüel durumları karşılaştırılmıştır. Köy kesim düzeni maktalardan ve bozuk ormanların iyileştirilmesi için yapılan işlemlerden çıkan yakacak

odunlardan orman köylerinin faydalanma durumu çıkarılmıştır. Bunun sonucu olarak ormanların durumundaki düzelme gözlenmiştir. Plantasyon işletme sınıfındaki ormanların iyileştirilmesi için yapılan ağaçlandırma çalışmalarının durumu ortaya dökülmüştür. Önceki yıllarda yapılan ağaçlandırma çalışmaları sonucu elde edilen fıstıkçamı kozalaklarının yine köy muhtarlıkları tarafından değerlendirilmesine izin verilmiş, bunların sonucu gözlenmiştir.

1-GİRİŞ

Biga Orman İşletme Müdürlüğü üç orman işletme şefliğine bölünmüştür: Biga, Sava, Karabiga. İşletme Müdürlüğü sınırları içerisinde 115 adet köy bulunmaktadır. Bu köylerden 80 tanesinde verimli veya bozuk baltalık ormanlar bulunmakta olup bu ormanlar köy kesim düzenlerine bölünmüştür. Her yıl buralardan köylü Pazar satışı ile amenajman planının verdiği etalar ölçüsünde ormanlar traşlama kesilerek üretim yapılmaktadır.

ŞEFLİĞİ	ORMANLIK ALAN						ORMANSIZ ALAN	TOPLAM
	KORU			BALTALIK				
	NORMAL	BOZUK	TOPLAM	NORMAL	BOZUK	TOPLAM		
BİGA	1.899,5	358,5	2.258,0	8.217,0	5.215,0	13.432	16.158,0	31.848,0
SAVA	8.324,0	1.077,0	9.401,0	2.350,5	11.099,5	1.345	41.141,0	63.992,0
KARABİGA	3.254,5	927,0	4.182,0	6.714,5	9.591,0	16.305,5	26.230,5	46.718,0
	13.478,0	2.363,0	15.841,0	17.282,0	25.905,5	43.187,5	83.529,5	142.558,0

Tablo-1 Biga Orman İşletme Müdürlüğü'nün Orman durumu

Biga Orman İşletme Müdürlüğünde toplam 59028,5 Ha orman bulunmaktadır. Bunun 15.841 Ha'ı koru 43.187,5 Ha'ı baltalıktır. % 27 koru ve %73 oranında baltalık bulunduğu göz önüne alınırsa baltalık ormanların Biga için önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Baltalık ormanlar normal baltalık ve bozuk baltalık olarak görülmektedir. Normal baltalıklar Biga Şefliğinde 31 köyde, Sava Şefliğinde 25 köyde Karabiga şefliğinde 19 köyde toplam 17.282 Ha olarak dağılmaktadır. Bozuk baltalıklar ise diğer köylerde dağılmaktadır.

Uzun yıllardan beri baltalıklar köy kesim düzeni (makt) olarak orman köylerine amenajman planlarına göre traşlama kestirilerek işletilmektedir. Üretilen yakacak odun köylü pazar satışı ile değerlendirilmekte ve orman köylülerinin geçiminde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle son amenajman planlarında bu durum daha düzenli hale getirilerek aynı zamanda bozuk baltalıkların plantasyon, enerji ormanı, rehabilitasyon gibi iyileştirilme çalışmaları ile verimli hale getirilmesi öngörülmüştür. Bu çalışmalar sırasında yine üretilen yakacak odun orman köylülerince değerlendirilerek ekonomilerine önemli katkılar sağlamıştır. Burada sadece baltalıklardan KPS hakkı ve zati yakacak verilen köyler değerlendirilmiştir.

2-BİGA ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜNDE BULUNAN KÖYLERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

91 Köyde 1967 yılında 40.000 nüfus yaşarken bugün 23.000 nüfus barınmaktadır. Orman Köylerinin nüfusu bugüne kadar %73 oranında azalmıştır. Bu köylerde tarım sulama imkanı bulunmamaktadır. Kuru tarım yapılmaktadır.1960'lı yıllarda öküz, at, beygir ve eşek gibi gücünden yararlanılan hayvan sayısı oldukça fazla iken bugün özellikle süt sığırcılığının ön plana çıktığı belirlenmiştir. Küçükbaş hayvan sayısında ciddi oranda azalma yaşanırken halkın ahır hayvancılığını tercih ettiği söylenebilir. Bunda en büyük etken ormanlarda uygulanan ağaçlandırma, rehabilitasyon, enerji ormanı çalışmalarının yapıldığı alanda hayvan otlatmasının yasak olmasıdır. Tarım tekniklerinin geliştiği, traktör sayısının artmasına neden olduğu, aynı zamanda odun naklinin traktörle yapılmasının tercih edildiğini söylemek mümkündür. Tarım alanlarında sadece tahıl yetiştirilmesi yem bitkilerinin üretilmemesi hayvancılığın da kar oranını düşürmektedir. Bu köylerde maktaların amenajman planında verdiği eta miktarında yıllık odun üretim yapılmakta, aynı zamanda rehabilitasyon, enerji ormanı, ağaçlandırma çalışmaları sonucu odun üretimi gerçekleşmektedir. Çıkan bu odunlar KPS ile değerlendirilmekte, orman köylerine önemli bir ekonomik katkı sağlanmaktadır.

SIRA NO	KÖY ADI	HANE SAYISI	NÜFUS*			ORMAN**		***TARIM ALANI (DEKAR)	TARIM ALANI /NÜFUS (DEKAR)	TRAKTÖR SAYISI ***
			1967	1990	2000	Nor Bal (Ha)	BozBalt (Ha)			
1	Abdiğa		428	428	428	71,0	201	2.750	6	15
2	Bozlar	177	492	609	533	27,0	-	8.000	15	75
3	Bahçeli		526	519	434	8,5	261	4.497	10	40
4	Şirinköy	66	298	226	177	8,5	48	2.078	12	15
5	A. Demirci	60	372	255	157	78,0	88	3.372	22	10
6	Hacıpehlivan	53	1.090	684	684	71,0	76	7.500	11	50
7	Koruoba	203	1.123	784	632	140,0	199	8.000	13	55
8	Güvemalan		810	891	816	26,0	-	8.500	10	35
9	İlyasalan	56	376	246	127	206,5	250	2.753	22	0
10	Kaşıkçroba	61	223	187	185	127,5	599	1.219	7	8
11	Kalafat	148	500	489	529	86,0	110	5.500	10	17
12	Hoşoba	140	554	452	352	532,0	428	4.500	13	60
13	Hacıköy	150	704	435	427	443,5	252	6.000	14	32
14	Sazoba		351	209	156	354,0	147	1.812	12	10
15	Ambaroba	118	572	308	264	836,5	135	2.500	10	20
16	Y.Mahalle	66	607	365	256	230,0	193	3.170	12	15
19	ışıklı	77	278	302	292	318,0	290	5.000	17	2
20	Arabaalanı	42	359	208	162	660,0	619	3.000	19	6
21	Camialan	30	242	120	97	718,5	246	428	4	2
22	Yolindi	267	814	814	852	309,5	207	2.265	3	25
24	Sarnıç	52	392	217	153	228,5	509	3.500	23	8
25	Y.İnova	99	563	511	421	26,5	460	2.105		
26	Kepekli	38	390	221	198	-	344	3.000	15	13
27	A. İnova	55	256	270	245	-	371	1.755		
28	Sinekçi	157	810	575	478	-	68	6.500	14	40
29	Emirorman	32	171	110	92	-	-	3.966	43	7
30	Y.Demirci	39	179	145	108	-	181	2.988	28	12
31	Kanıbey	100	383	383	346	-	650	4.836	14	40
32	Gerlengeç	46	893	680	628	-	-	6.500	10	70
33	Hodul		592	491	284	737,0	294	1.440	10	
34	Kavakalan		175	136	83	154,0	198	1.000	10	
35	Tahtalı		55	49	39	316,5	16	190	10	
36	Paşacıy	75	327	255	75	229	490	5.000	17	25
37	Çömlekçi	26	133	97	26	24	107	4.500	46	6
38	Kozçeşme	0	1.872	1.385		303	501	10.000	7	110
39	Bezrganlar	81	331	287	81	148	340	6.667	23	50
40	Gürçeşme	201	694	507	201	185	176	4.500	9	35
41	Danışment	286	864	798	286	460	415	14.888	19	180
42	Doğanca	42	124	114	42			4.500	40	15
43	Bakacak	119	413	375	119	71		3.000	8	22
44	Aziziye	31	118	85	31			1.752	21	10
45	Akköprü	29	180	89	29			2.160	24	10
TOPLAM		3.222	20.634	16.311	11.525	8.131,5	9.459	177.591	14	1145
GENEL TOPLAM		5.942	39.877	31.744	23.064	16.912,5	16.491	337.249		1114

Tablo 2 Biga Orman İşletme Müdürlüğü Köy nüfusunun değişimi , baltalık orman durumu

SIRA NO	KÖY ADI	HANÇE S.	NÜFUS*			ORMAN**		***TARIM ALANI (DEKAR)	TARIM ALANI / NÜFUS (DEKAR)	TRAKTÖR SAYISI***
			1967	1990	2000	NorBalt	BozBalt			
1	Danapınarı	180	659	589	550	450,0	592			
2	Harmanlı	200	917	742	573	627,0	50	7.500	13	60
3	Çeltik	169	886	578	437	412,0	281	6.660	15	42
4	Dikmen		777	393	296	496,0	289	6.500	22	20
5	Sarısuat	102	460	384	279	286,5	116	2.800	10	25
6	Ovacık	68	382	274	202	262,0	51	4.000	20	25
7	Akkayrak	49	225	180	134	285,5	-	1.500	11	4
8	Kapanbelen	65	341	237	196	487,5	642	2.880	15	13
9	Katrançı	61	282	247	177	499,0	137	1.786	10	10
10	Çilingir	43	152	152	124	308,0	156	1.116	9	6
11	Elmalı	181	576	566	576	838,5	529	5.000	9	35
12	Kaynarca	70	259	294	259	481,0	298	1.500	6	7
13	Kahvetepe	49	262	141	144	9,5	28	2.850	20	10
14	Gemicikırı	146	837	590	510	95,0	76	5.556	11	65
15	Akyaprak	49	406	341	325	21,5	-	2.422	7	45
16	Gürçeşme	201	507	694	507	180,5	20	4.500	9	35
17	Bakacak		375	413	375	161,5	19	3.000	8	22
18	E. Bakacak	60	221	221	182	135,0	65	4.177	23	10
19	Yanıç	40	221	148	103	195,0	97	2.500	24	10
20	Geredeli	47	261	166	150	111,0	91	3.000	20	23
21	Dereköy	97	762	321	227	448,0	75	3.935	17	10
22	Sarıca	100	764	420	363	293,5	58	4.397	12	45
23	Havdan	75	361	441	361	143,0	161	4.000	11	15
24	Eybekli	54	346	200	138	46,5		3.414	25	10
25	Sarıkaya	70	280	274	280	14,5		3.352	12	8
26	Apdiğa	132	427	428	367	92,5	205	2.750	7	15
27	Bakacak Çift.	64	364	240	161	280,0	240	1.406	9	10
28	Ahmetler	75	382	382	303			5.733	19	40
29	Cihadiye	54	453	177	146	-	80	2.500	17	4
30	Kadırimbaşı		810	974	982	103,5	52	3.497	4	100
31	Akpınar		268	171	123	89,5	53	2.000	16	10
32	Savaştepe		649	286	204	-	-	4.558	22	20
33	Ilıcabaşı	33	439	198	128	111,5	482	3.500	27	5
34	Bozgüç		909	960	960	49,5				
35	Karacaali	143	143	203		47	-	4.571	23	40
36	Geyikkırı	145	145	140	51	20	-	5.000	36	65
37	Çınardere	380	225	194	57	7	477	5.000	26	11
38	Çataltepe				55	171	173			
39	A.Konağı	99	99	83	28	111	306	1.753	21	5
40	Gürgendere	320	204	181	64	8	210	3.000	17	15
41	Hisarlı	149	149	131	38	15		1.805	14	22
42	Gündodu	844	752	561	82	12		8.740	16	70
43	Pekmezli	553	553	474	169	8		9.000	19	70
44	Kazmalı	247	247	177	69	81	499	2.000	11	10
45	Karaağaç	226	226	212	84	260	143		0	15
	Ramazanlar	302	280	255		28	288	4.500	18	32
TOPLAM		5.942	19.243	15.433	11.539	8.781,0	7.032	159.658	14	1114

Tablo 4 Biga Orman İşletme Müdürlüğü Köy nüfusunun değişimi , baltalık orman durumu

Sıra No	Köyü	Hane Adedi	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	Köyü	Hane Adedi	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	Köy Adı	Hane Adedi	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
			Ster	Ster	Ster	Ster	Ster			Ster	Ster	Ster	Ster	Ster			Ster	Ster	Ster	Ster
1	A.Konağı	26	260	210	240	260	280	A.Demirci	59	590	650	700	660	600	Abdiaga	132	1.310	1.280	1.260	1.320
2	Ahmetler	69	690	400	850	680		Anbaroba	75	750	880	820	1.200	1.180	Akkayrak	49	550	500	520	490
3	Aziziye	29	290	290	300	310	310	Arabaalan	42		420	410	400	420	Akyaprak	25	240	-	-	250
4	Bezirganlar	89	890	960	690	810	810	Bahçeli	149	298			1.570		Bakacak Çiftliği	64	620	630	640	640
5	Çataltepe	60	600	580	580	580	550	Emiorman	30	120	280	280	270	320	Bozguç	275	2.750	-	-	-
6	Çeltik	136	1.360	1.800	1.650			Güvemalan	299	598			270		Cihadiye	54			540	540
7	Çınardere	56	560	570	570	570	570	Hacıköy	148	1.480	1.290	1.180	1.420	1.500	Çeltik	169	1.800	1.650	1.680	1.690
8	Çömlekçi	32	320	290	300	290	260	Hacıpehlivan	92	276	1.040	500	650	530	Danapınarı	180	1.750	1.540	1.850	1.800
9	Danışment	261	2.610	2.540	2.890	2.950	2.860	Hoşoba	114	1.140	1.380	1.530	1.350	1.400	Dereköy	97	1.120	970	960	970
10	Doğanca	45	450	440	440	440	420	İlyasalan	52	520	560	560	600	560	Dikmen			1.260	-	-
11	Geyikları	50	500	510	510	500	510	İşikli	86	860	800	840	820	770	Doğaca	162	1.620	1.540	1.670	-
12	Gürgendere	42	420	560	600	600	640	Kalafat	123	492	1.190	1.160	1.270	1.480	Elmalı	181	1.780	1.800	1.820	1.810
13	Hisarlı	36	360	360	370	380	380	Kaşıklıoba	66	660	650	660	620	610	Eybekli	54	550	540	540	540
14	Karağaç	80	800	840	800	800	840	Kavakalan	28	280	280	0			Gemicikırı	146	880	-	1.760	1.460
15	Kazmalı	55	550	520	510	660	690	Koruoba	194	388	2.020	2.240	2.100	2.030	Geredeli	47	500	470	470	470
16	Paşaçayı	59	590	620	720	750	750	Sinekçi	186	372	2.000		1.880	1.570	Gürçeşme	221	1.840	2.210		
17	Pekmezli	68	680	760	930	1.400	1.690	Sirinköy	67	134	660	700	680	660	Harmanlı	207	2.070	2.080	2.000	2.000
18	Akköprü	29					290	Kepekli	58		580			380	Havdan	83	830	820	800	750
19	Gürçeşme	201				2.050	2.010	Y.Demirci	39	156			380	390	İlcabaşı	33	360	350	330	330
20	Gündoğdu	82					820	Sazoba	65				650	650	Kahvetepe	49	420	400	510	490
21	Bakacak(İpkaiye)	119					1.190	A.Inova	55			620	580	550	Kaldırımbaşı		510	-	1.000	-
22								Sarıç	52				510	520	Kapanbelen	65	650	650	650	650
23								Camialan	30			330	330	300	Katrançı	61	620	630	630	610
24								Yolindi	267			2.880	2.730	2.670	Kaynarca	70	820	780	790	700
25								Kanibey	100				950	1.000	Ovacık	68	690	800	710	680
26								Tahtalı	17				170		Sarıca	100	950	990	1.040	1.000
27								Y.Inova	91				910	990	Sarıkaya	70	720	710	710	700
28								Y.Mahalle	71				710	660	Sarısivat	102	1.200	1.160	1.080	1.020
29								Gerlengeç	46				460		T. Bakacak	60	600	600	600	600
30								Bozlar	177					1.770	Yaniç	40	430	430	440	400
31															Yeşilköy	43	440	420	440	430
32															Ahmetler	75	400	850	-	750
TOPLAM		1624	11930	12250	12950	14030	15870	TOPLAM	2878	9114	14680	15410	23680	23.970	TOPLAM	2982	29020	26060	25440	23090

Tablo 3 Biga Orman İşletme Müdürlüğü Köylerinde yıllara göre zati yakacak miktarları *****

SIRA NO	KÖY ADI	ÜRETİM YILI		SIRA NO	KÖY ADI	ÜRETİM YILI			SIRA NO	KÖY ADI	ÜRETİM YILI	
		2004	2005			2003	2004	2005			2004	2005
1	Danapınarı	3.567	453	1	Abdiağa	-	-	1.303	1	Geyikkırı	440	
2	Harmanlı	7.797	5.536	2	Yeniköy	-	80	100	2	Karacaali	310	500
3	Çeltik	3.423	2.524	3	Bahçeli	660	700	680	3	Çınardere	-	
4	Dikmen	5.399	3.351	4	Katırtepe	650	700	660	4	Çataltepe	-	
5	Sarısvat	1.457	1.260	5	A. Demirci	1.040	500	260	5	Araba konağı	1.045	
6	Ovacık	1.168	837	6	H.Pehlivan	2.020	2.757	2.100	6	Gürgendere	-	
7	Akkayarak	1.188	938	7	Koruoba	150	200	96	7	Hisarlı	-	
8	Kapanbelen	2.721	2.664	8	Güvemalan	765	1.732	-	8	Gündoğdu	600	
9	Kartrancı	1.058	1.487	9	İlyasalan	2.052	42	565	9	Pekmezli	360	
10	Çilingir	3.598	977	10	Kaşıkoza	650	1.855	93	10	Kazmalı	400	116
11	Elmalı	4.198	3.166	11	Kalafat	-	-	-	11	Karaağaç	2.416	1.036
12	Kaynarca	3.065	1.426	12	Hoşoba	3.202	5.138	1.267	12	Ramazanlar	2.528	
13	Kahvetepe	400	90	13	Hacıköy	1.290	1.450	-	13	Paşaçayı	-	1.265
14	Gemicikırı	700	780	14	Sazoba	3.586	5.449	-	14	Çömlekçi	290	
15	Akyaprak	500	-	15	Ambaroba	5.321	7.013	8.913	15	Kozçeşme	464	645
16	Bakacak	840	1.340	16	Y.Mahalle	850	7.160	734	16	Bezirganlar	904	600
17	E. Bakacak	-	600	17	Hodul	8.222	-	4.384	17	Gürçeşme	2.040	
18	Yanıç	987	1.039	18	Kavakalan	2.975	-	1.672	18	Danışment	2.950	
19	Geredeli	943	635	19	İşikeli	2.131	-	2.033	19			
20	Dereköy	1.031	1.055	20	Aarabaalanı	-	2.996	6.633	20			
21	Sanca	1.206	1.565	21	Camialanı	6.755	4.876	1.340	21			
22	Havdan	834	820	22	Yolindi	2.500	1.000	2.730	22			
23	Eybekli	594	559	23	Tahtalı	4.216	3.612	2.879	23			
24	Sankaya	735	110	24	Sarnıç	1.865	1.520	3.140	24			
25	Abdiağa	1.572	1.579	25	Y. İnova	1.915	260	970	25			
26	B.Çiftliği	967	936	26	Emirorman			270	26			
27	Kaynarca	570	-	27	Sinekçi			880	27			
28				28	Kanıbey			950	28			
TOPLAM		50.518	35.727	TOPLAM		52.815	49.040	46.657	TOPLAM		14.747	6.167

Tablo 4 Biga Orman İşletme Müdürlüğü Köylerinde yıllara normal baltalıklardan odun üretim miktarları *****

Şefliği	Meşcere tipi	Alanı	Uygulama yapılmış		Çalışma Yapılacak Potansiyel Sahalar				Uygulama Yapılmayacak Alanlar					Orman Sayılmayan Alan
			OGM'ce Yapılan Ağaç. ve rehabilitasyon	AGM'ce Yapılan Ağaçlandırma	Projesi Yapılmış Devam Eden	Suni Gençleştirme	Tabii	Rehabilitasyon	Muhafaza Ormanı	Özel Mülkiyete Konu	Sosyal Baskı olan sahalara	İhtilafı Sahalar	Teknik Yönden yapılamayan sahalara	
		Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha
K.Bıga	Bozuk Baltalık	11.099,5	2.078,5	1.811,5	1.708,5	96,0		1.598,5		598,5	329,0	1.287,5	1.591,5	
Bıga	Bozuk Baltalık	5.215,0	3.374,5		454,5			195,5	30,5		233,0	631,0	296,0	
Sava	Bozuk Baltalık	9.591,0	4.317,7	1.605,4	915,2			140,5		212,3	566,9	8,5	883,4	1.007,9
TOPLAM		25.905,5	9.770,7	3.416,9	3.078,2	96,0		1.934,5		810,8	1.128,9	1.927,0	2.770,9	1.007,9

Tablo 5 Bıga orman İşletme Müdürlüğündeki orman alanlarının aktüel durumları ****

Köy tüzel kişilikleri tarafından bozuk baltalıkların ağaçlandırmaya uygun kısımlarından 300 Ha alan tahsis edilmiş ve ağaçlandırılmıştır.Halen 300 Ha alana tahsis çalışmaları devam etmektedir

SIRA NO	KÖY ADI	1967	2004	1967	2004	*	KÖY ADI	1967	2004	1967	2004	*	KÖY ADI	1967	2004	1967	2004	*
		KÜÇÜKBAŞ	BÜYÜKBAŞ	KÜÇÜKBAŞ	BÜYÜKBAŞ			KÜÇÜKBAŞ	BÜYÜKBAŞ	KÜÇÜKBAŞ	BÜYÜKBAŞ							
1	Abdiğa	727	108	264	428	6	Yenice köy	1111	213	297	256		Ahmetler	1231	945	427	456	12
2	Akkayrak	641	124	135	115		Bahçeli	1581	70	313	328		Paşaçayı	868	1007	274	181	28
3	Akyaprak		180		453		Kalafat	1960	498	348	527		Ramazanlar	600	3862	206	377	26
4	Bakacak Çiftliği	721	165	228	219		Kaşıkcıoba	1349	339	203	214		Gürçeşme	1040	546	219	363	
5	Bakacak (İpkaya)		331		292		Hoşoba	1229	233	498	439		Bezirganlar	762	755	187	275	16
6	Bozgüç						İşikeli	804	253	182	289	14	Gürgendere	810	186	207	186	
7	Cihadiye		141		99	18	Arabaalanı	1158	780	276	231	12	Kozçeşme	3399	998	926	1075	
8	Danapınar	913		272			Camiaları	597	415	100	99	14	Selvi	732	180	298	489	
9	Dereköy		130		135	6	Sarıçobaları	1465	567	369	211	18	Çınardere	1095	105	202	164	
10	Doğaca						Hacıköy	1440	80	459	249	6	B.Çşeme	1063	352	462	1750	
11	Elmalı	1608	645	357	246	32	Emiorman	538	122	142	94		Karacaali	554	165	117	438	
12	Eybekli	504	145	336	149		Şirinköy	640	78	146	259		Danışment	3063	925	632	1123	
13	Gemicikırı		410		549	6	A.Demirci	828	85	262	249		Gündoğdu	510	235	267	466	
14	Geredeli		550		225	22	Y.Demirci	510	65	205	247		Pekmezli	1566	323	340	523	
15	Gürçeşme	1040	546	219	363	18	Hacıpehlivan	1400	292	601	435		Doğancı	-	89	1	175	
16	Harmanlı		223		743	6	Sinekçi	1527	457	464	397		Geyikkırı	-	118	-	349	
17	Havdan		434		286		Gerlengeç	3538	225	898	827		Çömllekçi	-	225	-	112	
18	Ilıcabaşı	890	428	177	89		Güvemalan	2835	390	992	575		Karaağaç	-	675	-	259	22
19	Kahvetepe		393		131		Koruoba	2152	293	866	549	10	Kazmah	-	632	-	213	22
20	Kapanbelen	789	304	207	175		Sazoba	1069	210	303	229	12	TOPLAM	17293	12323	4765	8974	126
21	Kaldırımbaşı		356		829		Anbaroba	1520	260	352	265		G.TOPLAM	66008	18939	16737	24167	452
22	Katrançı	79	268	175	128		Bozlar	2843	445	379	315							
23	Kaynarca	2035	394	124	225	18	İlyasalan	945	455	279	123	12						
24	Ovacık	1622	395	295	433	4	Yeni Mahalle	1653	187	401	298	6						
25	Sarıca		120	65	642		Yolindi		515		480	24						
26	Sarıkaya	396	111	392	245		Kepekli	758	228	273	129	6						
27	Sarısvat	1300	85	71	342	6	A. İnova											
29	Yamıç		285		178		Kanibey		355		526							
30	Yeşilköy		533		190	8	Kavakalan											
32	Çeltik		621		624	42	Tahtalı											
	TOPLAM	13265	7804	3317	7909	192	TOPLAM	35450	6370	8655	7284	134						

* Orköy kredisi ile verilen süt ineği miktarı

Tablo Biga Orman İşletme Müdürlüğü yıllara göre hayvan varlığındaki değişim ****

BULGULAR

Biga Orman İşletme Müdürlüğündeki orman köylerinin nüfusu son yıllarda ciddi bir azalış göstermektedir. Bu durum köyden kente göçü ifade etmektedir.

Köylerdeki hayvan sayı ve türü son yıllarda değişim göstermiştir. Küçükbaş hayvanların sayısı büyük bir hızla azalarak ahır hayvancılığı artış göstermiştir. Bunda baltalık ormanlardaki rehabilitasyon, ağaçlandırma, enerji ormanı ... gibi çalışmaların sonucunda sahalara konan otlatma yasağı etkili olmuştur. Salma hayvancılık azalmıştır. Özellikle süt sığırcılığı ciddi anlamda geçim kaynağı haline gelmiştir.

Baltalık orman işletmeciliği orman köylülerinin geçim kaynakları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Normal baltalıkları traşlanması, bozuk baltalıkların enerji ormanı tesisi için canlandırma kesimleri sonucu 91 köyde 6000 hane ve 23000 nüfusun yıllık yakacak odun ihtiyacını karşılarken ormanlarımızdaki düzleme, verimliliğin artması göz ardı edilemez. Bozuk baltalıkların koruya dönüştürülmesiyle bu ormanlarda yapılacak bakımlardan elde edilecek odun belki yakacak ihtiyacını karşılayacak, ama 3 milyon YTL gibi bir geliri kaybedecek olan köylerde kaçakçılık kendini gösterecektir.

Baltalık ormanların KPS ile işletilmesi aynı zamanda orman köylülerinin ormana bakış açısını değiştirmiş ağaçlandırma çalışmaları hızlanmış, yaklaşık 5000 Ha bozuk baltalık ormanlar ağaçlandırılmıştır. Üretilen Fıstıkçamı kozalaklarının köylüye gelir sağlayıcı biçimde değerlendirilmesi özel ağaçlandırma çalışmalarını da beraberinde getirmiştir.

SONUÇ

Ülkemizde 20.000 orman köyünde 7 milyon orman köylümüz halen ihtiyaçlarını karşılamak için ormana bağımlılıklarını sürdürmektedir. Mevcut ormanlarımızı bilimsel işletme zorunluluğu vardır. Çünkü tahrip ettiğimiz orman hepten yok olacağından bilimsel çalışmak bir zorunluluktur. Ülkemizde meşe türü ormanların bulunması bir şanstır. Meşe ağacının generatif ve vejetatif yoldan neslini devam ettirmesi bilimsel bir gerçektir. "Yakacak odun üretimi ve dolayısıyla baltalık ormanlar ülkemizde de yaşamsal bir öneme sahiptir. Enerji ve tabii kaynaklar bakanlığı ile Orman genel müdürlüğünün öngörülerini odun yetersizliğinin önümüzdeki yıllarda süreceğini ortaya koyuyor. Enerji ve tabii kaynaklar bakanlığının öngörülerine göre konutlardaki odun tüketimi 2010 yılında 20milyon ton dolayında olacak (AYDAR 1990) OGM'nin öngörülerine göre 2010 yılında tüketime sunulabilecek odun miktarı ise 13 milyon ton dolayındadır. (OGM 1987) Başka bir deyişle alternatif yakacak gösterilmediği müddetçe 7 milyon ton açık kaçak kesim ve düzensiz faydalanma sonucu ormanlarımızın yıkımı olacaktır.

Biga Orman İşletme Müdürlüğünde bulunan baltalık işletme sınıfındaki orman alanlarının KPS ile pazarlanması usulü köylünün ormanlara sahip çıkılmasına aynı zamanda bozuk orman alanlarının hızla verimli hale dönüşmesine, ağaçlandırma çalışmalarının hızlanmasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Orman içerisinde ve kenarında yaşayan orman köylerinin ekonomik durumları düzeltilmeden, alternatif yakacak ve geçim kaynakları ortaya konmadan baltalık ormanların koruya dönüştürülmesi ormanların tekrar düzensiz faydalanma yollarının geri gelmesine, koruma ve kontrollerinin zorlaşmasına neden olacaktır.

KAYNAKLAR :

- * Biga İlçe Nüfus Müdürlüğü İstatistikleri
- ** Biga Orman İşletme Müdürlüğü Şeflikleri Amenajman Planları (1986-2006)
- *** Biga İlçe Tarım Müdürlüğü İstatistikleri
- **** Biga Orman İşletme Müdürlüğü Serileri Amenajman Planları (1967-1986)
- ***** Biga Orman İşletme Müdürlüğü 35 Nolu Üretim Cetvelleri
- ***** Çanakkale İl çevre Ve Orman Müdürlüğü Orkoy Kayıtları
- AYDAR, Emine N. (1990) Genel Enerji Palnlaması Çalışmalarının Sonuçları, Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, ANKARA
- OGM (1987); 1990-2010 Yılları Ormanlık Sektörü Odun Kökenli Orman Ürünleri Arz Ve Talep İlişkileri , Araştırma Planlama Koordinasyon Dairesi, ANKARA
- + Muhammet AKKAYA Orman Yüksek Mühendisi (İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Toprak İlimi Ve Ekoloji Doktora Programı)
- ++ Mehmet AKKAN Orman Yüksek Mühendisi

ORMAN İŞLETME AMAÇLARINA ULAŞMADA GZFT (SWOT) ÇÖZÜMLEMESİNDEN YARARLANMA İMKÂNLARI (MAÇKA DEVLET ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ)

Mustafa Fehmi TÜRKER
Fatma AYDIN YENİ

KTÜ Orman Fak., Orman Müh. Böl., Orman Ekonomisi Anabilim Dalı, 61080 Trabzon.

ÖZET

Kamunun içinde bulunduğu mali ve idari sorunlar dikkate alındığında, kamu kuruluşlarının faaliyetlerini planlı bir şekilde yerine getirmeleri, gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bir ortamı doğru ve eksiksiz olarak çözümlmek, doğru kararlara ulaşabilmenin ön şartıdır. Bir işletmenin herhangi bir girişimine başlamadan önceki ve sonraki durumunu, sistematik bir şekilde ortaya koymak amacıyla yapılan durum analizlerinden en yaygın olanı, GZFT çözümlmesidir. İşletme başarısı sektör başarısını, sektörün başarılı olması da ulusal ekonomideki başarıyı beraberinde getireceği noktasından hareketle; ormancılık sektörünün de mevcut durumu dış çevreyle karşılaştırıp hedeflenen noktaya varılabilmesi için GZFT çözümlmesine ihtiyacı vardır. Bu çalışma ile; Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü (Maçka DOİM)'nde GZFT çözümlmesinin yapılması ve ağırlıklandırmaya göre sıralandırılmış dört gözlü GZFT çizelgesi oluşturulmuştur. Yine aynı işletmede GZFT'ler; Maçka DOİM'nin bilimsel bir araştırma ile ortaya konan amaçlarına etkin ve verimli olarak ulaşabilmesi için, diğer bir deyişle, güçlü yönün daha da güçlendirilmesi, zayıf yönün kuvvetli hale getirilmesi, fırsatların işletme lehine kullanılabilmesi ve tehditlerin ise bertaraf edilip fırsata dönüştürülebilmesi için, eylem planları geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşletme Amaçları, Strateji ve Eylem Planları, GZFT Çözümlmesi, Devlet Orman İşletme Müdürlüğü, İşletme Başarısı

1. GİRİŞ

Asrımızın bilgi çağı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bunun en temel niteliği de; önümüzdeki 10, 20, 50 ve daha fazla yılların hedeflerinin belirlenerek stratejilerin geliştirilmesidir. Geçmişten gelip bugün var olan ve geleceği etkilemesi olası eğilimleri göz önüne alarak geleceğe yönelik stratejik planlama yapılmasını stratejik öngörü sağlar (Anonim, 2004). Stratejik öngörüye sahip olabilmek de; kişi, kurum, kuruluş ya da sektörün iç ve dış çevresini iyi tahlil ve ilgili değişme ve gelişmeleri takip edebilmesine bağlı olmaktadır.

Bir ülke ekonomisinin önemli bir kesimini, değişik alanlarda faaliyet gösteren; tür ve nitelikleri farklı işletmeler oluşturur. Malların ve hizmetlerin üretildiği ve pazarlandığı her yerde işletme ve dolayısıyla işletme faaliyetlerinin varlığı söz konusudur (Doğan, 1986). İşletme; insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere tedarik edilen üretim faktörlerini uygun oranlarda birleştirerek, ekonomik mal ve/veya hizmet üreten teknik ve ekonomik bir birimdir (Yazıcı, 2002). Her işletmenin mutlaka bir ya da birden çok kuruluş nedeni ve kuruluş amacı bulunmaktadır. İşletmeler, amaçlarına ulaşmak için hedefler belirleyerek bu hedefleri gerçekleştirmek için planlama yoluna başvurmak durumunda kalmaktadırlar.

Günümüzde merkezi otorite tarafından yapılan planlama anlayışı yerine bölgesel kalkınmada daha etkili olacağı düşünülen yeni bir planlama anlayışı öne çıkmaya başlamıştır. Yerel yönetim ağırlıklı bu anlayışın planlama, organizasyon ve koordinasyon ağırlıklı yönetim işlevlerinin yürütmesi ile bölgesel ihtiyaçların ve potansiyelin daha iyi değerlendirilmiş olacağı ileri sürülmektedir. Bu düşünceye göre, bölgede yaşayan insanlar bu ihtiyaçları ve potansiyeli en iyi şekilde bilmekte ve kendileri tarafından yapılan çalışmalara sahip çıkmak ve bunları devam ettirme konusunda daha kararlı olabilmektedirler (Kansız ve Acuner, 2005). Bu noktadan hareketle; ister kamuya bağlı, isterse özel sektör işletmelerinde olsun, merkezden planlama yerine bölgesel planlama ve yönetim anlayışına geçilmesinin, işletme ve dolayısıyla sektörün ekonomik başarı ivmesini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilmektedir.

Öte yandan; ormana ve ürünlerine olan ihtiyacı doğrudan doğruya veya dolayısıyla, sürekli bir şekilde sağlamak amacıyla, sınırları belli olan ormanlarda üretim faaliyetlerinde bulunan ekonomik bir birim olarak tanımlanmakta olan orman işletmelerinde de, diğer işletmelerde olduğu gibi, orman işletmelerinde de çeşitli teknik ve ekonomik etkinlikler yapılmaktadır. Orman işletmeciliği, odun ve odun dışı orman ürünleriyle ormancılık hizmetlerinin, milli ekonominin gerektirdiği nitelik ve nicelikte üretilerek, tüketicilere sunulması faaliyetlerini kapsamaktadır (Türker, 2000). Doğaldır ki; bir işletme veya kurum kurulduğunda bir kuruluş amacı vardır. Kurumun amaçlarını uzun ve kısa vadeli amaçlar olarak da sınıflandırmak mümkündür (İlter ve Ok, 2004).

Kamunun içinde bulunduğu mali ve idari sorunlar dikkate alındığında, kamu kuruluşlarının faaliyetlerini planlı bir şekilde yerine getirmeleri, gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Planlı hizmet üretme, belirlenen politikaları somut iş programlarına ve bütçelere dayandırma ve uygulamayı etkili bir şekilde izlemede, kamu kuruluşlarının öncelik almaları ve faal katılımı zorunlu görülmektedir. Söz konusu faaliyetlerin kuruluşlar tarafından yürütülmesinde “stratejik planlama” temel bir araç olarak gündeme gelmektedir (DPT, 2004). Stratejik planlamanın temelini ise; stratejisi saptanacak olan kurum, kuruluş ya da işletmenin mevcut durumunun belirlenmesi oluşturmaktadır. Durum tespiti için de, son zamanlarda sıkça kullanılmakta olan ve bir çeşit iç ve dış çevre analizi olan GZFT Çözümlemesi önerilmektedir.

İç çevre analizi yaparak sahip olduğu güçlü ve zayıf yanlarını saptayan bir işletme, dış çevresini de analize tabi tutarak, dış çevrenin kendisine sunduğu fırsat ve tehditleri güçlü ve zayıf yönleri ile karşılaştırarak bu fırsatlardan nasıl yararlanabileceği, tehditleri nasıl etkisiz hale getirebileceği ve kendi eksikliklerini nasıl giderebileceği konusunda uygun stratejiler belirlemeye çalışmaktadır. İşletmeler; mevcut yapıları, faaliyet gösterdikleri alanlar, teknik ve ekonomik durumları çevrelerindeki diğer işletmelere göre farklılıklar gösterdikleri gibi, aynı faaliyet alanındaki benzer işletmeler arasında bile değişik güçlü ve zayıf yönler mevcut olabilmektedir (Aydın, 2005).

Bu bildiri çalışmasında, ormancılık sektöründe GZFT çözümlemesi bilimsel anlamda, bu kapsamda ilk defa ele alınmış ve Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü'ne ilişkin iç ve dış çevre analizi sonucunda güçlü-zayıf yönler ve fırsat-tehditler maddeler halinde belirlenmiş olup, öne çıkan güçlü yön-fırsat-tehdit ve zayıf yönler dair eylem planları oluşturulmuştur. Böylece ülkemiz devlet orman işletmeciliğinin işletme bazında mevcut durumunun bir nevi resmi çekilmiş olup, işletme-sektör-ülke ekonomisi amaçlarına ulaşarak, Türk ormancılığının gelecekte daha iyi bir konuma kavuşturulabilmesi için neler yapılabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. MALZEME VE YÖNTEM

2.1. MALZEME

Çalışma konusu için gerekli kavramsal çerçeveyi oturtmak amacıyla, konu ile doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ilgili olabilecek araştırma, kitap, dergi, makale, bildiri, vb. gibi yazılı yayınlar incelenmiş ve bilgisayarda ağ sayfası yardımıyla çeşitli GZFT uygulama örneklerine ulaşılmıştır. Ayrıca uzman kişilerle, bu çalışmanın temelini oluşturan GZFT Çözümlemesi, GZFT çözümlemesinin mantığı, uygulanışı ve değerlendirilişi hakkında da görüşmeler yapılmıştır.

2.2. YÖNTEM

İçerik ve kapsam olarak çalışmanın amacına ulaşılabilmesi için, bir durum analizi olma özelliğini taşıyan GZFT Çözümlemesi yöntem olarak kullanılmıştır.

2.2.1. GZFT ÇÖZÜMLEMESİNİN TANITIMI

Bir stratejik yönetimde işlemler ve basamaklar bir organizasyonun güçlü ve zayıf yanları ile fırsat ve tehlikelerinin ortaya konmasıyla başlar. Genel olarak bu işleme, “GZFT Çözümlemesi” denir. GZFT çözümlemesi bir organizasyona, kurumsal amaç ve hedeflerini gerçekleştirebilmesi için uygulanması gereken stratejileri tanımlamak ve uygulamak imkânını sağlar. GZFT çözümlemesinde toplanan ve çözümlemeye konu edilen bilgiler, organizasyonun amaçlarında, hedeflerinde, politikalarında ve stratejilerinde değişiklik yapılmasını da gerektirebilir (Dündar, 1989). GZFT çözümlemesi pazarlama çevresi ile ilgili bilgilerin organize edilmesi ve strateji geliştirmeye yardımcı olması maksadıyla firmalar tarafından yaygın bir şekilde

kullanılmaktadır. Bu çözümlemenin temel prensibi, firma hakkında veya çevre ile ilgili herhangi bir değişkenin kuvvetli, zayıf, fırsat veya tehdit olarak sınıflandırılmasıdır (Demirdöğen, 1997).

Bir ortamı doğru ve eksiksiz olarak analiz etmek, doğru kararlara ulaşabilmenin ön koşuludur. Bir işletmenin herhangi bir girişimine başlamadan önceki durumunu, sistematik bir şekilde ortaya koymak amacıyla yapılan durum analizlerinden en yaygın olanı, GZFT çözümlemesidir. GZFT; kurumun kendi üstünlüklerini, zayıflıklarını ve içinde bulunduğu ortamdan kaynaklanan fırsat ve tehditleri ele alan bir analizdir (İlter ve Ok, 2004). Açılımı; “**S** (Strengths): **Güçlü Yönler**, **W** (Weaknesses): **Zayıf Yönler**, **O** (Opportunities): **Fırsatlar** ve **T** (Threats): **Tehditler**” olan **GZFT** (SWOT) Çözümlemesi; işletmenin çevresi ile etkileşim içinde sistematik olarak incelendiği bir yöntemdir. Bu yöntem, planlama yapılırken işletmenin güçlü ve zayıf yönleri ile karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri analiz etmeyi ve geleceğe dönük stratejiler geliştirmeyi ifade eder. Amaç; iç ve dış etkenleri dikkate alarak, var olan güçlü yönler ve fırsatlardan en üst düzeyde yararlanacak, tehditlerin ve zayıf yanların etkisini ise en aza indirecek plan ve stratejiler geliştirilmesine yönelik altyapı çalışmalarının gerçekleştirilmesidir (Kansız ve Acuner, 2005).

İşletmenin iç çevresi, onu oluşturan parçaların (alt sistemler) oluşturduğu ortamdır. İşletmenin kurumsal kültürü, genel yönetimi, finansman, insan kaynakları, üretim ve hizmet, pazarlama alanındaki faaliyetlerin her biri işletmenin bir bütün olarak etkili olmasına ve verimliliğine tesir etmektedir. Bu faktörlerin, sektördeki rakip işletmelerden daha iyi ve etkili olması, işletmeye üstünlük ve avantaj sağlar. **Üstünlükler**; işletmeyi geliştirecek ve ileriye götürebilecek iç çevre göstergeleridir. **Zayıflıklar**; işletmeyi geri götüren ve onun yaşamını sürdürebilmesini zorlaştıran iç çevre göstergeleridir (Ülgen ve Mirze, 2004). **Fırsat**, belirli bir hedef veya hedef grubu ile ilgili olarak firmaya avantajlı koşullar hazırlayan dış çevrenin herhangi bir özelliğidir. **Tehdit** ise, yukarıdaki aksine belirli bir amaca ulaşmada firma için problem oluşturan herhangi bir çevresel gelişmedir (Demirdöğen, 1997). Aşağıdaki Şekil 1. GZFT çözümlemesinin basit bir özeti olarak algılanabilir (İlter ve Ok, 2004).

Faktörün Yeri	Faktörün Tipi	
	İSTENEN	İSTENMEYEN
İÇSEL	GÜÇLÜ	ZAYIF
DIŞSAL	FIRSAT	TEHDİT

Şekil 1. GZFT Çözümlemesine İlişkin Çizelge ve Gözleri

GZFT analizinde çevresel (piyasadaki) fırsat ve tehditler tanımlanır, işletmenin güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulur. Fırsat-tehditler, işletmenin güçlü ve zayıf yönleri ile karşılaştırılır. Stratejiler, işletmenin yeteneklerinin tehditleri karşılayabileceği şekilde tasarlanır (Çetin, 2000).

Oldukça uzun bir üretim süresiyle işleyen ve pek çok işlevi bir arada görmesi beklenen orman işletmeciliğine, zamanında ve sektör yapısına uyumlu politika ve stratejiler geliştirilip hayata geçirilemediği için ormancılık açısından istenen düzeye ulaşamamıştır (Aydın, 2005).

Sektörün alt birimleri olan işletmelerin her birinin kendi başına başarılı ya da başarısız olması birikimsel olarak sektörün de başarılı veya başarısız olması durumunu doğuracaktır. Her işletme kendisi için GZFT (SWOT) analizi uyguladığında; güçlü-zayıf yönlerini bilip, çevresel fırsat ve tehditlerle mukayese ettiğinde başarılı olma yolunda hedef ve stratejiler belirleyerek sektörün başarılı, kârlı ve iktisadi bir sektör olmasına katkıda bulunacaktır. Orman işletmeciliğinde de durum böyledir. İşletmelerin başarı düzeyi kadar ormancılık sektörü de başarılıdır. İşletme başarısı sektör başarısını, sektörün başarılı olması da ulusal başarıyı beraberinde getireceği noktasından hareketle; ormancılık sektörünün de mevcut durumu dış çevreyle karşılaştırılıp olunması gereken noktaya varılabilmesi için GZFT çözümlemesine ihtiyacı vardır (Aydın, 2005).

2.2.2. MAÇKA DOĞU DE GZFT ÇÖZÜMLEMESİNİN UYGULANMA SÜRECİ

2.2.2.1. GZFT Gözlerinin Doldurulması

GZFT çözümlemesi, sektör bazında geniş ölçüde uygulanmaktadır. Ancak özel sektör işletmelerinde ve firmalarda daha çok kullanılmaktadır. Özel firmalar, işletme amaçlarına daha kısa zamanda ulaşabilmek ve diğer firmalardan daha başarılı olabilmek için uzman kuruluşlara başvurarak firmaları için GZFT analizi yaptırıp rekabet güçlerini geliştirmek için yeni stratejiler belirlemektedirler.

Her işletme kendisi için GZFT (SWOT) çözümlemesi uyguladığında güçlü-zayıf yönlerini bilip, çevresel fırsat ve tehditlerle mukayese ettiğinde, başarılı olma yolunda hedef ve stratejiler belirleyerek sektörün başarılı,

kârlı ve iktisadi bir sektör olmasına katkıda bulunacaktır. Orman işletmeciliğinde de durum böyledir. Türkiye ormancılığı hukuki, politik, ekonomik, coğrafik, teknolojik ve sosyal boyutlarıyla diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. Ayrıca doğal yapısı, iklim koşulları ve ormancılık sektörünün yönetim organizasyonlarında da farklılıklar mevcuttur. Bunlar göz önüne alınmak suretiyle, benzer çalışmaların öncelikle *işletme düzeyinde* yapılması gerekmektedir.

Türk ormancılık sektöründe, özellikle ekonomik bir birim olarak sektörün yapı taşlarını oluşturan orman işletmeleri için de bu ve benzeri çalışmaların yapılması gereğinden hareketle; GZFT Çözümlemesinin uygulanabilmesi için Maçka DOİ çalışma alanı olarak belirlenmiştir. İşletme yönetici ve çalışanları; araştırmanın kapsam ve gerekliliği, kullanılacak yöntem ve beraberindeki süreç hakkında bilgilendirilmiştir. Katılımcılarla düzenlenen oturumlarda Maçka DOİ'ye ilişkin iç ve dış çevre analizi sonucunda güçlü-zayıf yönler ve fırsat-tehditler maddeler halinde belirlenmiş olup, sonrasında bu maddeler; 1 en düşük etkililik düzeyini, 5 ise en yüksek etkililik düzeyini temsil edecek şekilde puanlar verdirilerek ağırlıklandırmaya tabi tutulmuştur. En yüksek ağırlık puanından en düşük ağırlık puanına doğru sıralanan dört gözlü GZFT çizelgesinden her bir göze dair ilk iki bulgu aşağıdaki çizelgede gösterilmektedir.

Tablo 1. Maçka DOİ'ye ilişkin GZFT 'ler ve Bunların Dört Gözlü GZFT Tablosunda Gösterilmesi

GÜÇLÜ	ZAYIF
<ul style="list-style-type: none"> • İşletme müdürlüğünün içinde bulunduğu ilçenin bir kültür, ticaret ve eğitim şehri olan Trabzon'a yakın olması • Maçka DOİ'nin pazara yakın olması 	<ul style="list-style-type: none"> • Orman işletme şeflerinin büro odaklı iş yüklerinin çok ağır olması • DOİ ile üst yönetim (OBM) arasında etkin ve verimli bir uyumun sağlanamaması
FIRSAT	TEHDİT
<ul style="list-style-type: none"> • Pazara yakınlığı dolayısıyla odun kökenli ürün işleyen işletmelerle ilişkilerin rahatça kurulabilmesi • Maçka DOİ'nin kapalı bir havzada ve tek bir ilçe temelinde faaliyette bulunuyor olması 	<ul style="list-style-type: none"> • Kabuk böceklerinin (D. micans, I. sexdentatus) işletme ormanlarında oluşturduğu zararlar • İşletme ormanlarının ormancılık dışı kullanımlara yoğun bir şekilde konu edilmesi (Taş ocağı, balıkçılık, yol, enerji nakil hattı, turizm tesisleri, maden ocakları)

2.2.2.2. GZFT Gözleri Önceliklerine Göre Maçka DOİ İçin Eylem Planlarının Belirlenmesi

Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü'nde GZFT Çözümlemesinin yapılması ve ağırlıklandırmaya göre sıralandırılmış dört gözlü GZFT çizelgesinin oluşturulmasını takiben, yine aynı işletme için yapılan *Devlet Orman İşletmelerinde İşletme Amaç Ve Stratejilerin Belirlenmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği)* konulu adlı bir araştırmaya göre; ilgi ve çıkar grupları itibarıyla ortaya konan talep öncelik sıralaması yardımıyla, Maçka DOİ'nin işletme amaçlarının öncelik sıralaması (ilk üçü); orman kaynaklarının (ağaç, hayvan, su, mera vb.) korunması, orman yetiştirme ve ağaçlandırma ve erozyonu önleme faaliyetleri olarak elde edilmiştir (Öztürk, 2003).

Adı geçen işletmede ulaşılan amaçlara hizmet etmesi için, aynı katılımcılarla ilk sıradaki GZFT'ler; Maçka Devlet Orman İşletmesinin yukarıda öne çıkan amaçlarına etkin ve verimli olarak ulaşabilmesi için; diğer bir deyişle, strateji ve eylem planları geliştirilmesi noktasında, GZFT Gözlerinden ve buna göre önerilen eylem dizilerinin geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle; GZFT'ler için oluşturulan eylem planları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Maçka DOİ'ye İlişkin GZFT'ler İçin Geliştirilen Eylem Dizileri

GÜÇLÜ	ZAYIF
<p>En Güçlü Yöne İlişkin Öncelikli Eylem Konusu: KTÜ, Orman Fakültesi'nin düzenlediği ormancılıkla ilgili bilimsel etkinliklerin Maçka DOİ'ye kaydırılması yoluyla orman kaynaklarına olan bilincin artırılması Uyumlaştırıcı ve Sorumlular: KTÜ ve Trabzon OBM Süre: Kısa vade (1-5 yıl) İzlenecek Yol: Maçka ilçesinde geleneksel hale gelen ulusal ve uluslar arası şenliklerle zaman uyumunun gözetilmesi</p>	<p>En Zayıf Yöne İlişkin Öncelikli Eylem konusu: Maçka orman kaynağının sunduğu tüm işlevlere hitap eden çok yönlü bir örgütlenme biriminin kurulması ve bunların özellikli idari eleman istihdamı ile güçlendirilmesi Uyumlaştırıcı ve Sorumlular: Çevre ve Orman Bakanlığı Süre: Kısa vade (1-5 yıl) İzlenecek Yol: Yeniden yapılanma ve norm kadro çalışmalarının yapılması ve uygulanması</p>
FIRSAT	TEHDİT
<p>En Öncelikli Fırsata İlişkin Öncelikli Eylem Konusu: Odun kökenli ürün işleyen işletme ve ilgili STK'ları ziyaret ederek üretim-pazarlama hattındaki sorunların çözülmesi Uyumlaştırıcı ve Sorumlular: Maçka OİM Süre: Kısa vade (1-5 yıl) İzlenecek Yol: Pazar araştırması yapmak ya da yaptırmak</p>	<p>En Öncelikli Tehdide İlişkin Öncelikli Eylem Konusu: Maçka yöresi ormanlarında çıra ve yakacak odun vb. gibi usülsüz faydalanmaların önüne geçilmesi, gümrükten kabuklu tomruk girişinin durdurulması Uyumlaştırıcı ve Sorumlular: Trabzon OBM ve Tarım İl Müdürlüğü, Gümrük Muhafaza Müdürlüğü Süre: Kısa vade (1-5 yıl) İzlenecek Yol: Bilimsel ve teknik esasların gözetildiği sıkı bir denetim</p>

Bu çalışmanın gerçekleştirildiği Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü'nün içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik, topoğrafik ve coğrafik koşullardan dolayı, belirlenen işletme amaçları dikkate alınarak GZFT çözümlenmesi sonuçları ve önceliklerine göre öne çıkan güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler için uygulanması gereken eylem planları yardımıyla Maçka DOİ'nin işletme amaçlarına hizmet edebilecek strateji ve eylem dizilerinin belirlenebilmesi ve daha başarılı bir işletme olabilmesi kolaylaşmış olacaktır.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

İşletmelerin içsel yapılarını en ince ayrıntısına kadar tanıyarak rakip işletme ya da dış çevrelerine göre üstün oldukları alanları belirleyerek kuvvetli yönlerini ve yine dış çevreye nazaran eksik ve güçsüz kaldıkları yönlerini, ayrıca dış çevrenin işletmeye sunduğu fırsatları ve tehditleri saptama yöntemi olan GZFT Çözümlemesi, aslında görüldüğü kadar basit değildir. Tahlil; sosyal değerlere, kişisel yorum ve yargılara dayalı olduğu için sonuçlarda da doğal olarak bir öznellik bulunmaktadır.

Ormancılık odaklı GZFT Çözümlemesi sırasında bulunan bir özelliğin güçlü yön mü yoksa bir fırsat mı olduğunun ya da zayıf yön mü yoksa tehdit olduğunun çok kesin bir cevabı olmayabilmektedir. Örneğin; orman alanlarında devlet mülkiyeti, gözetimi ve işletmeciliğinin orman işletmeciliği için bir güçlü yön ya da bir fırsat mı olduğu çeşitli açılardan tartışma konusu olabilmektedir. Çalışma yürütücüsünün bu sınırları çok dikkatli, titiz ve uygun bir biçimde belirleyebilmesi için; hem analizin çok iyi kavranması, hem de işletme yapısı ve dış çevrenin çok iyi tahlil edilmesi gerekmektedir.

Bir durum analizi olan GZFT analizi; orman işletmelerinde gerek ulusal, gerekse de yerel temelde uygulanarak işletme amaçlarına ulaşılabilmesi için gerekli olan strateji ve politika tayin etmede ve bu analiz sonuçları kullanılarak doğru ve yerinde kararlar alınması için gereken altyapının oluşturulmasında kullanılabilir.

İşletmenin temel varlık nedeni, amaçlara ulaşmak için bir araç olduğudur. Diğer bir deyişle, amaçlar ortadan kalkarsa bu amaçların gerçekleştirilmesinde araç rolü oynayan işletme de, strateji de ortadan kalkmaktadır. Strateji amaç tayiniyle ilgili bir husus olduğuna göre, stratejiye sahip olmayan bir işletme, amaçlarını açıkça ve kesinlikle saptayamaz, böylece yeni girişimlerine öncü olacak kurallardan yoksun kalır

(Türker, 2001) Kısaca, amaca ulaşmada araç olarak kullanılabilir alternatiflerin seçimi ve uyumlaştırılması eylemlerinin tümünü kapsayan strateji (Öztürk, 2003); işletmelerin amaçlarına etkin ve verimli bir şekilde ulaşabilmesi için gerekli etkinlikler bütünlüğüdür.

Orman kaynaklarının çok yönlü faydaları ve sürdürülebilir kalkınmadaki hayati önemi dikkate alındığında, söz konusu kaynakların etkin ve verimli yönetiminin gereği, daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Ancak, henüz DOİ'ler bazında orman işletme amaçları; işletmelerin sosyal, ekonomik, fiziki vb. birtakım özelliklerinden hareketle, yerel talep ve beklentileri ve bunların önceliklerini dikkate alarak, ulusal ormancılık politikası amaçları ile de tutarlılıkları sağlanarak belirlenmiş değildir (Öztürk, 2003). Dolayısıyla bu durum; ormancılık sektörünün faaliyetlerini sekteye uğratmakta ve ormancılıktan beklenen fayda ve hizmetlerden çok yönlü yararlanmada eksiklikler oluşturmaktadır.

Bu çalışma kapsamında konu edilen Maçka DOİ'nin en öncelikli işletme amaçları olarak bilimsel tespitlerle ortaya konan *ormanların korunması, genişletilmesi ve erozyonun önlenmesi* amaçlarına hizmet edebilmesi için; işletmenin en kuvvetli yönünü teşkil eden bir eğitim, ticaret ve kültür şehri Trabzon'a yakınlığının KTÜ Orman Fakültesi önderliğindeki bilimsel etkinliklerle pekiştirilmesi, böylece yöre halkının bilincinin artırılarak ormanların güvence altına alınması düşünülmüştür. İşletme şeflerinin yoğun büro işlerinden fırsat bularak ormancılık mesleğinin gereklerini yerine getirebilmeleri için de daha işlevsel bir örgütlenme ve özellikli iş gören istihdamı; odun kökenli ürün işleyen işletmelerle yakın ilişkilerin orman işletmesinin iktisadi başarısını artıracak olması ve yöre ormanlarından usulsüz faydalanmanın önlenmesi, ithal edilen orman ürünlerinde kabuklu emvalin yurt içine sokulması engellenerek yukarıda sıralanan işletme amaçlarına ulaşılabilmesi için gerekli eylem dizileri belirlenmiştir. Bu ve benzeri eylem dizileri bir araya geldiğinde, o işletmenin stratejisini oluşturmada ve uyguladıklarında işletmeyi emsalleri arasında daha üst bir konuma getirecekleri düşünülmektedir.

Ülkemizde ormancılık sektörü amaçları çok yönlü faydalanma ve toplumsal talepler doğrultusunda belirlenerek planlara dâhil edilmeli ve ardından bu amaçları gerçekleştirmede kullanılabilir stratejiler bölge, ülke ve hatta dünya ölçeğindeki değişme ve gelişmeler ile zaman ve mekân faktörleri göz önünde bulundurularak belirlenmeli (Öztürk ve Türker, 2002) ve böylece dar kapsamlı ormancılık anlayışından çağdaş kapsamlı ormancılık anlayışına geçilmelidir.

Sonuç olarak, ormancılık sektörü amaçları çok yönlü faydalanma ve toplumsal talepler doğrultusunda belirlenmeli ve ardından bu amaçları gerçekleştirmede kullanılabilir stratejiler de geliştirilmelidir. Bu stratejilerin belirlenmesinde, özellikle çevre şartları, zaman ve mekân etkenleri göz önünde bulundurulmalıdır. İşletmeler iç ve dış çevrelerini tanıyıp, sahip oldukları olumlu ve olumsuz yönlerini bilip, amaçlarına ulaşmak için işletmenin içerisinde bulunduğu duruma göre strateji belirledikten ve bu stratejileri uyguladıktan sonra işletme amaçlarına etkin ve verimli bir şekilde ulaşılmış olacak ve böylece işletme başarısı sağlanacak, işletme başarısı da sektör başarısını getirecek ve dolayısıyla milli ekonomi hedeflerine ulaşılmış olacaktır. İşte bu noktada, GZFT Çözümlemesinin, devlet orman işletmelerinin her birisi için, işletme amaçlarına etkin ve verimli bir şekilde ulaşmada çok önemli bir araç olarak kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2004, *Strateji ve Stratejik Yönetim, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme Dairesi Başkanlığı, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara*
- Aydın, F., 2005, *Devlet Orman İşletmeciliğinin Güçlü ve Zayıf Yönlerinin İşletme İşlevleri Kapsamında İrdelenmesi, Orman ve Ekonomi Dergisi, Sayı: 21, Yıl:4, 24-31, Ankara.*
- Çağlar, Y., 2004, *Türkiye Ormancılığı ve Geleceği Üzerine... (Yayınlanmamış bilgi metni) , Ankara*
- Çetin, M., 2000: *AB'ne Entegrasyon Sürecinde KOBİ'ler ve Rekabet Gücü, KTÜ, SBE, Doktora Tezi, Trabzon*
- Demirdöğen, O., 1997, *Verimlilik Dergisi, MPM, Ankara*
- Diñer, Ö., 1992, *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Timaş Basım ve Ticaret San., İstanbul*
- Doğan, M., 1986: *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Bilgehan Basımevi, İzmir*
- DPT, 2001, *Sekizinci BYKP Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No:DPT:2531-ÖİK:547, Ankara*
- DPT-Kılavuz, 2003, *Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Kılavuzu, Ankara*
- Dündar, K., 1989, *Swot Analizi, Verimlilik Dergisi, MPM, Ankara*
- İlter, E., OK, K., 2004, *Ormancılık Ve Orman Endüstrisinde Pazarlama İlkeleri Ve Yönetimi, Ankara.*

- Kansız, N. Acuner, A.Ş. 2005, TR 90 Bölgesi İlleri SWOT Analizi Değerlendirmeleri, 473-494, Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Sempozyumu, KTÜ 50. Yıl Etkinlikleri, Trabzon*
- Öztürk, A., 2003, Devlet Orman İşletmelerinde İşletme Amaç Ve Stratejilerin Belirlenmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), Doktora Tezi, KTÜ, Fen Bil. Ens., Trabzon.*
- Öztürk, A., Türker, M.F., 2002. Ülkemiz Ormancılık Sektörü Amaç, Strateji ve Politikalarının Makro Planlar Kapsamında İrdelenmesi, II. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı, C:1, 25-39s, Artvin*
- Türker, M.F., 2000, Orman İşletmeciliği Ders Notu, KTÜ, Orman Fakültesi, Ders Notları Yayın No:59, Trabzon*
- Türker, M.F., 2001, Ormancılık Sektöründe Stratejik Yönetim Kavramının Sektörün Değişen Çevre Şartları Açısından İrdelenmesi, Türkiye Ormancılar Derneği, 1. Ulusal Ormancılık Kongresi, Ankara*
- Ülgen, H., Mirze, S.K., 2004, İşletmelerde Stratejik Yönetim, Literatür Yayınları, No:113, İstanbul*
- Yazıcı, K., 2002, İşletme Bilimine Giriş, Akademi Kitabevi, Trabzon*

TÜRK ORMANCILIK TEŞKİLATI YÖNETİMİNDE KÜLTÜRÜN TAŞIYICILARI OLARAK TAŞRA TEŞKİLATI YÖNETİCİLERİ KAPSAMINDA İŞLETME KÜLTÜRÜNÜN BELİRLENMESİ

Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER

KTÜ Orman Fak., Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Ekonomisi Anabilim Dalı, TRABZON

Prof. Dr. Önder BARLI

AÜ, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, ERZURUM.

ÖZET

Özellikle, açık bir sistem içerisinde faaliyette bulunmak zorunda kalan işletmelerin, kendisini saran sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çevrede oluşan değişimlere uyum sağlayabilmesi, bu örgütlerin canlı bir organizma gibi davranıp, sürekli dinamik yapısal bir özellik göstererek, bünyesinde yeniden yapılandırma çalışmalarını gerçekleştirmesine bağlı olmaktadır. Yukarıda konu edilen yeniden yapılanma, işletmelerin büyük ölçüde sosyal ya da teknik yapısında gerekli değişimleri gerçekleştirmesi, bu da örgütün kültürel yapısının iyi bir şekilde analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. İşletmelerde, beşeri yönün öneminin zamanla artması, sosyal ve siyasal alanda insani değerlerin önem kazanması ve uluslar arası işletmeciliğin gelişmesi, kültür kavramının işletme yönetimi açısından önemini gitgide artırmaktadır. Bu arada, ulusal ve uluslararası çevrede meydana gelen gelişmelerin sonucunda, bir taraftan piyasayı ilgilendiren ticari faaliyetlerde önemli ölçüde kaynak sıkıntısı ve nakit darboğazı çekerek, orman kaynağının tesisi, bakımı, korunması, hasadı, pazarlanması vb. işletmecilik etkinliklerinde başarısız kalan; diğer taraftan, genel bütçeden gerekli kaynağı alamayan ve kamu hizmeti ve yararı taşıyan birçok hizmeti yeterince etkin ve verimli olarak yapamayan bir örgüt yapısı ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu işletme yapısının bir sonucu olarak, sürdürülebilir kalkınma amacı için çok önemli bir araç işlevi gören ve sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri birlikte sunan orman ekosistemini ve kaynağını yöneten Devlet Orman İşletmeleri için, kültürel değişimin gerekliliği açık olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. İşte bu bildiri çalışması ile, Devlet Orman İşletmelerinin iskeletini oluşturduğu ormancılık sektörünün ülkenin Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Ormancılık Sektörü Amaçlarını gerçekleştirmede ilk adım olarak atılması gereken ve işletme amaçlarının belirlenmesinde de katkı sağlayabilecek olan kültürel yapının belirlenmesi ve bu işletmelerin etkin ve verimli bir şekilde işletmecilik faaliyetlerini yapabilmesi ve sosyal, ekonomik ve kültürel yönden içinde bulunduğu çevreye, sektöre ve ulusal ekonomiye yeterli katma değer sağlayabilmesi için gerekli olan kültürel değişimin; *kültürün taşıyıcıları olarak değerlendirilebilecek; orman bölge müdürleri, orman bölge müdür yardımcıları, orman işletme müdürleri ve orman işletme müdür yardımcılarını yardımı ile, tartışılması ve uygun bir modelin önerilmesi amaçlanmıştır* bulunmaktadır.

GİRİŞ

Bir işletmenin hayat sürecinin tüm evrelerinde çeşitli değişimler göstererek var olan işletme kültürü kavramı; işletmedeki davranış kalıpları, inançlar, liderlik tarzı, teknik özellikler, gelişmelere açık ya da kapalı olma, işletmeye bağlılık ve tutumlar gibi akla gelen birçok unsurla ilgili olmaktadır. İşletmelerin, gerek kendi ve gerekse de çevrelerindeki kültürel iklim ile ilgilenmeleri ve bu olguya duyarlı olmaları, işletmecilik etkinliklerinde etkin ve verimli olabilmeleri için önemli olmaktadır. Özellikle, açık bir sistem içerisinde faaliyette bulunmak zorunda kalan işletmelerin, kendisini saran sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çevrede oluşan değişimlere uyum sağlayabilmesi, bu örgütlerin canlı bir organizma gibi davranıp, sürekli dinamik bir özellik göstererek, bünyesinde yeniden yapılandırma çalışmalarını gerçekleştirmesine bağlı olmaktadır (Barlı vd., 2001).

Son yıllarda, değişimin adeta kural haline geldiği bir dünyada, çok değişik etkenler, işletmeleri yapılarını ve uygulamalarını değiştirmeye zorlamaktadır. İşletmelerde köklü değişiklikler yapma kararı, işletmeleri içeriden

ve dışarıdan değişime zorlayan; müşteri beklentileri, pazarlarda ve endüstrideki hızlı değişim ve gelişmeler, işgücü yapısındaki çeşitlilik, küreselleşme gibi şartlara intibak ihtiyacını karşılamaya yönelik bir cevap niteliğindedir.

Yukarıda konu edilen yeniden yapılanma, işletmelerin büyük ölçüde sosyal ya da teknik yapısında gerekli değişimleri gerçekleştirmesini, bu da örgütün kültürel yapısının iyi bir şekilde analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. İşletmelerde, beşeri yönün öneminin zamanla artması, sosyal ve siyasal alanda insani değerlerin önem kazanması ve uluslararası işletmeciliğin gelişmesi, kültür kavramının işletme yönetimi açısından önemini gitgide artırmaktadır. Geline bu nokta, özel ya da kamu işletmelerinin kültür olgusu ile tanışmalarını ve özel ilgi vermeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır (Erdoğan, 1991).

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, özellikle devlete ait kurumlarda örgüt kültürünün incelenmesine yönelik araştırmalar yok denecek kadar azdır. Oysa çoğunlukla hantal birer yapıya sahip olan böyle büyük işletmelerin, çağımızdaki rekabet ortamının gerektirdiği; müşteriye yönelme, hız, maliyet, insan odaklı olma, katılımcılık, takım çalışması, bireysel üretkenlikten yararlanma gibi değerlere ayak uydurabilmelerinin çok zor olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda, söz konusu işletmelerin köklü bir takım değişimleri gerçekleştirmek zorunda oldukları çok açık biçimde görülmektedir.

Bu arada, devlet orman mülkiyeti ve işletmeciliği özelliklerine sahip olan, geçmişte büyük ölçüde tekel şartlarında işletmecilik yapılması nedeniyle; özellikle araştırma-geliştirme, halkla ilişkiler ve pazarlama vb. gibi işletme işlevlerine önem vermeyen, yasal mevzuat gereği orman köylülerini istihdam ederek emek-yoğun teknolojiyle ürettiği odun kökenli ürünlerin yüksek maliyet ve düşük nitelikte olması ve bu haliyle kalkan gümrükler ve kıyı ve sınır ticareti ile değişen ulusal pazarlardaki pazar payını kaybetmeye başlayan ve uluslar arası pazarlara da açılmayan Devlet Orman İşletmeleri gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır (Türker, 1995).

Nitekim, DOİ'lerin iskeletini oluşturduğu ülkemiz ormancılık sektöründe; başarının tanımlanmadığı ve değerlendirilmediği, uzmanlaşmanın takdir edilmediği ve geçerli olmadığı, motivasyonun eksik olduğu, personelin belli yerlere yığıldığı, rekabetin geçerli olmadığı, pahalı çalışan bir organizasyonun olduğu, kaynak olduğunda rasgele gerçekleştirilen, kaynak olmayınca da durdurulan ormancılık yatırımlarının olduğu, yönetmelik ve talimatlarla merkezden yönlendirilen buna bağlı olarak farklı sosyal, ekonomik ve bölgesel özelliklere uyum sağlayamayan şablonlarla yönlendirilen ve alternatif gidiş yollarını tartışmayan bir anlayışın hakim olduğu varsayılmaktadır (Geray, 1989).

İşte bu bildiri çalışması ile, Devlet Orman İşletmelerinin iskeletini oluşturduğu ormancılık sektörünün ülkenin Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Ormancılık Sektörü Amaçlarını gerçekleştirmede ilk adım olarak atılması gereken ve işletme amaçlarının belirlenmesinde de katkı sağlayabilecek olan kültürel yapının belirlenmesi ve bu işletmelerin etkin ve verimli bir şekilde işletmecilik faaliyetlerini yapabilmesi ve sosyal, ekonomik ve kültürel yönden içinde bulunduğu çevreye, sektöre ve ulusal ekonomiye yeterli katma değer sağlayabilmesi için gerekli olan kültürel değişimin; *kültürün taşıyıcıları olarak değerlendirilebilecek; orman bölge müdürleri, orman bölge müdür yardımcılar, orman işletme müdürleri ve orman işletme müdür yardımcılarını yardımcı ile, tartışılması ve bu noktada bilinç geliştirme amaçlanmıştır* bulunmaktadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. VERİ - BİLGİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ARACI

Araştırmada veri ve bilgilerin toplanması için posta ile anket yöntemi kullanılmıştır. Posta ile anket uygulama yönteminde yüksek bir cevaplama oranı ve yeterli bir hıza ulaşılamayacağı bilindiğinden, ormancılık kurumu içerisinde daha önceden samimiyet kurulmuş olan bazı yüksek kademe yöneticileri ile iletişim kurularak, yardımları alınmıştır. Ancak bu şekilde, posta ile iyi bir başarı seviyesi olarak değerlendirilen %50'nin üzerinde bir geri dönüş oranı yakalanabilmiştir.

2.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Araştırmanın evreni; Türkiye genelinde dağılmış olan 27 orman bölge müdürlüğünde çalışan 81 adet orman bölge müdürü ve müdür yardımcılar, 500 adet orman işletme müdürü ve müdür yardımcılarını kapsamaktadır.

2.3. ÖRNEKLEME SÜRECİ

Bilindiği üzere, örnekleme sürecinin doğru takip edilmesi ve belirlenen örneklem sayısı ve planına göre uygulamanın yapılması, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği açısından önemlidir. Belirlenmiş olan 581 kişilik ana kütle, %95 güven düzeyi, %5 hata kabul oranı ve %50 p ve q oranları dikkate alınarak, örneklem 300 kişi olarak belirlenmiştir.

Hesaplanan örneklemin dağıtılması ise, bilinçli küme örnekleme (Kaptan, 1989) şeklinde yapılmıştır. Önce Türkiye’de hâlihazırda bulunan 27 adet Orman Bölge Müdürlüğü sayısı, Türkiye profilini yansıtacak homojenlikte olması amacıyla, harita üzerinde işaretlenerek 14 adede indirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı merkeze yakın olması dolayısıyla ile, Giresun Orman Bölge Müdürlüğü de daha sonra ilave edilmiştir.

Örnekleme oluşturan bölge müdürlükleri ve işletme sayıları Tablo 1’de yer almaktadır. Ancak, örneklem sayısını tam tespit etmek amacı ile, bölge müdürlüklerine bağlı bazı işletmeler; uzaklığı, anket yapılma güçlüğü ve diğer bazı faktörler göz önünde bulundurularak çıkarılmışlardır.

Tablo 1. Örnekleme Oluşturan Bölge Müdürlükleri ve İşletme sayıları

Bölge Müdürlükleri	İşletme Müdürlüğü Sayısı	Çıkarılan İşletmeler
1.Ankara Orman Böl. Müd.	11	Kırıkkale-Kırşehir .
2.Trabzon Orman Böl. Müd.	8	-
3.Artvin Orman Böl. Müd.	7	Yusufeli
4.Kastamonu Orman Böl. Müd.	16	-
5.Bolu Orman Böl. Müd.	13	-
6.Erzurum Orman Böl. Müd.	9	Ağrı
7.Elazığ Orman Böl. Müd.	13	Tunceli-Şırnak
8.Kahramanmaraş Orm. Böl. Müd.	9	Dört Yol .
9.Antalya Orman Böl. Müd.	13	Cevizli
10.Muğla Orman Böl. Müd.	12	-
11.Kütahya Orman Böl. Müd.	6	Simav
12.İzmir Orman Böl. Müd.	7	Demirci
13.İstanbul Orman Böl. Müd.	8	Alemdağ
14.Çanakkale Orman Böl. Müd.	9	Kalkın
TOPLAM	141	12

Böylece; örnekleme yer alan toplam işletme müdürlüğü sayısı 141 ve çıkarılan işletme müdürlüğü sayısı 12 olmuştur. Öte yandan, örnekleme yer alan işletme müdür ve yardımcılarının toplam sayısı 282 ve örnekleme yer almayan işletme müdür ve yardımcılarının toplam sayısı ise 24 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Buna göre, $282 - 24 = 258$ kişi belirlenmiş olup, bu sayıya 14 bölge müdürlüğünde görev yapan birer bölge müdürü ve ikişer bölge müdür yardımcısı olmak üzere 42 kişi eklendiğinde; $258 + 42 = 300$ kişi olarak, dağıtım planı da sonuçlandırılmıştır.

Yukarıda bahsedilen nedenden dolayı, daha sonra Giresun Bölge Müdürlüğüne de anket gönderilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

İşletme kültürünün taşıyıcısı olarak kabul edilen belli başlı değişkenler vardır. Bunlar, o işletmenin kültürü açısından önemli değerlerdir ve adeta o işletme ile özdeşleşmişlerdir. İşletmelerin kültürel haritalarını çıkarma açısından, söz konusu faktörleri belirlemek önemlidir. Kültürün taşıyıcılarını belirlemek amacı ile, ankette 95. ve 101. sorular arasındaki 7 açık uçlu soruya yer verilmiştir. Bu sorulara cevaben açıklanan görüş ve düşünceler faktör analizi yolu ile sınıflandırılarak, frekanslarıyla birlikte Tablo 2’de verilmiştir (Türker vd., 2003).

Tablo 2. Ankete Katılan Yöneticilerin Orman Teşkilatının Kültürel Taşıyıcıları Olarak Öne Sürdükleri Düşüncelerinin Faktör Analizi Sonuçları

Görüş ve düşünce	Frekans
1. Orman Teşkilatında sizi en çok etkileyen, önemli bulduğunuz kişi kimdir ?	
Abdurrahman Sağkaya	33
Ömer Özen	32
Böyle biri yok	21
Eşref Girgin	8
Burhanettin Seçkin	7

Devletin çıkarlarını politik çıkarlarının üzerinde gören, yenilikçi, vizyon sahibi, donanımlı olan herkes	6
Orman Bakanı ve Orman Genel Müdürü	5
2. Orman Teşkilatında ne tür olaylar kutlanır ?	
Ağaç bayramı ve orman haftası, dünya ormancılık günü	105
Görev yeri ile ilgili değişiklikler, terfiler	14
Emekliye ayrılanlar için toplantılar, yemekler, ödüllendirmeler	13
İyi bir ağaçlandırma, fidan dikimleri ve tabii veya suni tensille gelen gençlikler	12
Yeşil gece	10
İş mevsimi başlangıç ve sonları, yıl dönümleri	9
Açılışlar (bina, tesis vb.)	5
Takvime bağlı resmi gün, bayramlar ve özel günler (düğün, sünnet vb)	5
Erozyon ve çevre konulu toplantılar	3
Aslında politikacıların Orman Teşkilatından ellerini çekmeleri gerekir ve bu kutlanmalıdır	3
Tasarruftan bahsedildiği halde gereksiz şeyler ve bu arada alkol almak için her şey kutlanır (Varlığın kutlaması olur, yokluğun kutlaması olmaz)	3
Yangınsız yaz sezonu	2
Süzülen kuşlar gözlemi	1
Ormancılık dışı faaliyetler	1
Satış gelirlerinin fazla olması	1
Siyasilerin emirleri doğrultusunda yapılan tören ve kutlamalar	1
Ekonomik ve sosyal sorunlardan dolayı kutlamalara zaman ve imkan bulamıyoruz	1
Politikacıya bağlılık kutlanır	1
Büyümeden söndürülen yangınlar	1
3. Orman Teşkilatındaki çalışanları ne tür olaylar çalışmaya güdüler ?	
Yapılan iş ve başarı karşılığında adil maaş, ikramiye, ödül, prim, terfi, takdir, diğer işletmelere teknik geziler ve taltif ile haksızlığa uğranıldığında savunulmak, tayin ve terfilerde adalet ve özlük haklarının iyileştirilmesi	81
Amirler tarafından çalışanlara güven duygusu, takdir, destek ve değer verilmesi, moral motivasyon, onlara önemli kişiler oldukları hatırlatılması, birlik ve beraberlik ve adil davranma	54
Maddi (gelirden pay alma) ve manevi sorunların çözümü ve ödüllendirilmesi	36
Çalışanla çalışmayanın ayırt edilmesi Başarı ödüllendirilmeli, başarısızlık ve tembellik cezalandırılmalı	14
Çeşitli sosyal imkanlardan yararlandırılma ve sosyal faaliyetler, moral yemekleri	8
Tabiata saygı ve sevgi, doğayı ve ülkeyi sevmek (aksi halde 24 saat çalıştığı halde şoföründen az maaş alan bir yönetici nasıl motive olsun)	7
Torpil, siyaset ve kayırmacılığın kaldırılması	6
Yapılan faaliyetlerin olumlu sonuçlarını görmek, sosyal, ekonomik konularda çalışmak	4
Hoşgörü, sevecenlik ve personel arasındaki sosyal ilişkilerin iyi olması	4
Kurum tarafından verilen eğitim, seminerler	4
Dürüst ve bilgili amirlerine güven duyma	4
Felaketler sonucu yardım bekleyenler	1
Orman Teşkilatının saygınlığı	1
Yaptığı başarılı çalışmalar	1
Yenilikler	1
Suç ortaklığı	1
4. Ne tür iş sorunları sizi gece uyumaktan alıkoyar ?	
Orman yangınları ve kuraklık	46
Faaliyetlerdeki aksamalar, tamamlayamadığım işler, yapılan hatalar, kazalar, usulsüzlükler	39
Koruma, kaçakçılık (ihbar)	38
Politik ve idari müdahale ve problemler ile özellikle üniversite (orman fakültesi) diplomasına değil de ilkokul diplomasına itibar eden zihniyet	37
Köyler ve personeller arasında görülen sosyal problemler ve her türlü olumsuzluk	21
İşletmenin ekonomik sorunları ve ödemeler	19
İşçi alımları, istihdam ve işçi ücretleri	18
Yaptığım değil, üstlerim tarafından sorumluluğun bende olduğu konularda yapmak zorunda bırakıldığım her iş ve haksız yapılan her uygulama	16
Silvikültürel sorunlar	6
Kalleşlik, haksızlık, iftira	4
Hukuki sorumluluk taşıdığım olaylar ve sonrasında ortaya çıkan davalar	3
Kadastro mülkiyet işleri	3
Ailevi sorunlar	2
Emeğin amirce takdir edilmemesi	2
Üretimdeki aksamalar	2
Bürokratik engeller	1

Teşkilattaki tüm işler	2
Mevzuatı iyi anlamayan ön yargılı müfettişler	2
Tavir ve eylemlerimde haksızlık olup olmadığı kaygısı	1
Mevzuattan kaynaklanan aksamalar	1
5. Orman İşletmelerini/Orman Teşkilatını en iyi tanıtan bir cümle yazınız?	
Karşılık almaksızın çalışan, gecesi gündüzü olmayan, sorumluluğu dağlar gibi büyük, ancak yetki ve mali durumu zayıf, yanlış yapma gibi bir alternatifi olmayan, haysiyet mücadelesi veren kişilerden oluşan bir topluluk	20
Politikadan ayrı düşünülüyor	14
Adı işletme olan fakat, kendisi işletilen ve iyi bir verici olan hedefsiz bir kuruluş, zarar etmek için işletilen bir işletme	10
Politikacıların oyuncağı olmuş bir Donkişot ya da o anki politik duruma göre verilen kararlar, siyasi oyunlarla çöplük haline gelmiş bir kuruluş ya da bakan babanın çiftliği	10
Orman idaresi verimliliğinin olmadığı, fakat istikrarın sağlanmasının şart olduğu, sahipsiz çok önemli bir teşkilat	9
Ormanları koruma, devamlılığını sağlama, geliştirme amaçlarını öne çıkaran ve orman halk ilişkilerini düzenleyen bir kuruluş	8
Orman köylüsünün hizmetkârı olmak ya da doğal kaynakları işletirken içinde ve civarında yaşayan köylülerin dilinden konuşmak ve onlara bir miktar gelir temin etmek, karşılıksız vermek	8
Kendisine yeterince ilgi göstermeyen, kendi yağı ile kavrulan fakat her işi yapmaya çalışan kuruluşlar	8
Orman işletmeleri Türkiye ormanlarının yükünü sırtında taşımaktadır ya da Hacı Ahmet'in katrını ne sorarsan götürür	7
Sistemsizliğin sistem olduğu, hantal bir teşkilat	5
Odonla uğraşan odunlaşmış insanların birbiriyle yaptıkları iktidar savaşları sonucu oluşmuş huzursuz bir ortam ve kendini köylülükten kurtaramamış bir topluluk	4
İçi beni dışı başkalarını yakar	4
Dürüstlüğü ile kendini muhakeme edip her türlü zorluğa karşı ayakta durmaya çalışmak	4
Ormanlıların ve politikacıların ormandan ellerini çekmeleri gereken bir kuruluş	4
Kendi çalışanını hiç görmeyen politikacı ve köylünün emrinde, nasıl yapsam da personele bir şey vermesem düşüncesi	3
Ormanlar yurdun süsü, insanların akciğeridir	3
Ormanlık aşk gibidir: Bazen sevilir bazen sevilmezsin, ama hep seversin	3
Topluma kendini anlatamayan, faydası çok fakat değeri yok bir kuruluş	3
Patlamayan dinamit lokumu, çünkü ateşleyici fünye yok	2
Ormanlar sadece ülkenin değil tüm dünyanın ortak değeridir ve insanların geleceğini garanti altına alır	2
Sürdürülebilir ormancılık	2
Özveri, fedakarlık ve hizmet	2
Selin önünde yuvarlanan bir kaya	2
Baltalar elimizde biz gideriz ormana	1
Herkes ağaç kesebilir, ama herkes ağaç yetiştiremez	1
Orman köylüsü out, tomruklar in	1
Sahipsiz kalan ormanlar insanların vicdanına gömülür	1
Gelen ağam giden paşam	1
Dağlarımız yeşilsiz, ovalarımız susuz ve ülkemiz oksijensiz kalsın	1
Büyük bir maddi sıkıntı içinde olduğu için görevini yapamayan bir kuruluş	1
Kıyamet koparken bile fidan dikiniz	1
Odon üretim programının neresindeyiz	1
Ben değil biz varız	1
Ahfsin keçisi gibi başını sallıyor	1
OGM ile Orman köylüsü arasında sıkıştırılmış bir kuruluş	1
Yerinden yönetimin mutlaka tesisi gereken kurumlar	1
Orman Teşkilatı, ülkenin bir tek çakıl taşının bile yitirilmesine gönlü razı olmaz	1
Diğer kurumlar karşısında giderek prestij kaybetmektedir	1
Aman ormancı canım ormancı	1
İltifat, ziyafet, kıyafet	1
Verimli orman varlığı Cumhuriyet döneminde ciddi anlamda daralmıştır	1
Layık olmayan kişilerin yönettiği zavallı bir kurum	1
Orman işletmeleri iki arada bir dereye kalmaktadır	1
Bu ülke hepimizin, ormancılık değil orman işletmeciliği yapalım	1
İşçi maaşları ve borçları ödemek için yapılan ormancılık faaliyetleri	1
Varlığını devam ettirmek için üretim yapmak	1
Orman işletmeleri işsizliği önlemeye yönelik olarak politikacılar tarafından yönlendirilen kuruluşlardır	1
Yanlış politikalar, yozlaşmış bir sistem	1
Teknik, ekonomik ve hukuki prensipler altında çalışan bir kuruluş	1
Lokal, daire ve ev üçgeni	1
Orman Teşkilatı sadece odun üretmez bunun yanında rekreasyon vb hizmetlerle de sorumludur	1
6. Tipik bir orman işletmesi personelinin (teknik/idari) sahip olduğu özellikleri belirtiniz?	

Hizmetlerini mesai saatlerine sığdıramayan, gece gündüz çalışan, çalışkan, üretken, verimli, disiplinli, insanlara karşı hoşgörülü, adil, fedakar, takipçi, kararlı, yenilikçi ve işlerini mevsiminde yetiştirmeye çalışan ve her şeyin sütünde tutan fakat karşılığını alamayan bir gariban, ezilmiş	67
Suskun, bitkin, toplumla ilişkileri zayıf, içine kapanık, kültürel donanımı ve okuma alışkanlığı az, dedikoducu, kıskanç emirle iş yapan, yenilik düşünmeyen, daha iyi ve güzelli aramayan, katı bürokrat, statükocu, tek hesabı müdür vs olmak olan zevke sefaya düşkün, kendi dünyasında bir insan tipi ve günü kurtarmaya çalışan sırtını siyasilere dayamış bir insan, salla başı al maaşı	51
Siyasi baskılara sürekli boyun eğen ve her zaman onlardan yardım isteyen biri, evet efendimci	9
Her işten anlayan ama hiçbirini de tam olarak gerçekleştiremeyen bir insanlar topluluğu	7
Politikacılardan kendini korumaya çalışan ya da geleceği ilkökul mezunu bir kişinin iki dudağı arasında olabilen, edilgen edilmiş kişiler	5
Orman köylülerinin sorunlarına çözüm arayan, halkla iyi geçinen	4
Mesleğini ve meslektasını sevmesi gereken ve işini tekniğine uygun yapan, otoriter, muhafazakar ve az pratisyen bir kişi	4
Bilgili, kültürlü, yeniliklere açık ve ormancılığı ileri götürecektir kişi	4
Yarı açık cezaevinde cezasını çekmekte olan bir mahkum gibi sabah işe akşam lokale, oradan eve ve arada içki, kumar gibi kaçamaklara	4
Kendinden daha fazla maaş alan işçisine ve zaman zaman politikacı olan işçisi karşısında ezik duruma düşmektedir	3
Teknik personel işini bilen ve öğrenmeye çalışan, idari personel ise ücret yetersizliğinden şikayetçi ve bağırıp ve çağırma özelliğine sahip	2
Servis saatine beş dakika kala işletmeyi terke hazır, umursamaz	2
Karar verirken çok düşünür ve ne pahasına olursa olsun uygular	1
Yerinden yönetim, uzmanlaşma, standart kadro ile teknik ve standardın öne çıktığı, eşit işe eşit ücret verildiği bir teşkilat olmalıdır	1
Her Türk vatandaşı gibi	1
Dağda kesilen bir ağaçtan sorumlu	1
Mevzuatı bilir	1
Başarının üstlerle iyi ilişki kurmaktan geçtiğini bilen uyanık	1
Sorumluğun fazla olması yüzünden ne şiş yansın ne kebab zihniyetinde	1
7. Orman Teşkilatı ve orman işletmeleri hakkında belirtmek istediğiniz diğer hususlar nelerdir ?	
Politik baskılar ortadan kaldırılıp, muhtar ve ilçe başkanlarının isteği doğrultusunda atamalar yapılmamalı ve personel bulunduğu yerde yaklaşık olarak ne kadar çalışacağını bilmelidir	36
Orman Teşkilatı yeniden gözden geçirilerek ekonomik, teknik, idari ve sosyal yönden yeniden organize edilmeli, zarar yapan işletmeler kapatılmalı ve verimli hale getirilmeli	29
Yapılanma çalışmalarında nicelikten ziyade niteliğin öne çıkarıldığı; aktif, fonksiyonel ve özlük haklarını almış, yarına güvenle bakan, şahsi çıkarlarını teşkilatınkilerin önüne geçirmeyen, ehliyetli kişilerin hak ettiği yere geldiği ve liyakatin sadakate tercih edildiği bir orman işletmeciliği temenni ediyorum	16
Organizasyonda yeni bir yapılanmaya gidilerek, teşkilatın çevreye iyi bir tanıtımı yapılmalıdır. Bu kapsamda teşkilat güçlendirilmeli, bölge müdürlükleri kaldırılmalı, şube müdürlükleri işletme müdürlüklerine kaydırılmalıdır.	9
Teşkilat özlük hakları, yenilik, değişim, liyakat ve yeterlilik konularına duyarlıdır	8
Politik baskılar olduğu sürece gerçekleşmesi zor olsa da döner sermayeden çalışanlara prim verilmeli ya da zarar edenlerden hesap sorulmalıdır. Çalışanla çalışmayan personel arasında fazla bir fark yoktur, gerek teknik ve idari ve gerekse yardımcı Personel sırtını siyasilere dayamıştır	8
İşletme müdürlüklerinin sayısı yarıya indirilmeli ve şeflikler uzmanlık esasına göre oluşturulmalı,	8
Çağdaş iletişim ve teknolojiye yararlanmalı ve kendimizi geliştirmek için katkı sağlayacak geziler tertiplenmelidir	7
Bakanlık BM ve OBM'lerden kaynaklanan iki başlıklı ortadan kaldırılıp yerine İl Müdürlükleri Kurulmalıdır	6
Halkla ilişkiler birimi kurulmalıdır	6
Sorumluluğu fazla olan çalışanlara yeterli ücret ödenmeli, özlük hakları artırılmalıdır	5
Mevzuat sadeleştirilme ve yeniden düzenlenmelidir	4
Orman işletmeciliğinde çağrı yakalamak için bilenler ve yapanlar, kararlılar ve kurallılar iş başına getirilmelidir	3
Ülkemiz ormancılık sektöründe politik tercihler bilimsel ve teknik esasların önüne geçtiği için ağaç olmayan yerlere işletme açılmıştır	3
Teşkilatın özerk bir yapıda direkt başbakan ya da cumhurbaşkanına bağlanması	3
Orman yangınlarını söndürme çalışmaları özelleştirilmelidir	3
Orman emvali üretiminde piyasa isteklerine göre hareket edilmelidir Eğer biz işletme isek ve kâr elde etmemiz isteniyorsa merkez bize müdahale etmemelidir	3
Teşkilatta çok fazla bürokrasi olduğundan ancak teşkilat mensupları boş zamanlarında ormancılık yapma durumunda kalmaktadırlar	3
Sorumlulukları çok fazla bu yüzden çok çalışmak gerekmektedir ve bu azaltılmalıdır	3
Mevcut durumda orman işletmeleri orman köylülerinin izni olmadan işletmecilik faaliyetlerini uygulamada çok zorluk çekmektedir. Bu yüzden ormancılık mülkiyet ya da hizmetler açısından özelleştirilmeli	3
Orman Teşkilatı mensupları bilim yapmaya sevk edilmelidir	2
Her bir orman işletmesi ayrı politikalarla yönetilmeli ve personel politikaları işletmelere bırakılmalı	2
Bilgisayar kullanımı yaygınlaştırılmalı	2

Kamuoyunda kendimizi tanıtamıyoruz	2
Ormanlık politikası yeniden düzenlenmelidir	2
Merkez hantal, taşra teşkilatı daha mobil	2
Ormanlar tüzel kişiliklere devredilmeli, devlet bunlardan vergi almalı, planlama ve denetleme işlerini üstlenmelidir	2
Yetki yasası çıkarılmalı, tayin ve terfi sistemi silahlı kuvvetlerdeki gibi yapılmalı, Orman Fakülteleri bir birlik oluşturmalı ve en az 12500 orman mühendisinin teşkilata alınması	2
Ormanlar ve ormancılık teşkilatı basın vb yollarla halka daha iyi tanıtılıp, anlatılmalıdır	2
Orman işletmeleri mevzuatın tanıdığı yetkileri kullanamamakta ve yetkiler hep merkeze toplanmaktadır	2
Asıl görevini unutmuş, amaçlardan ziyade varlığını sürdürme derdine düşmüş	2
Teşkilat Personelinden ne istediğini açıkça ortaya koymalı ve önce kendisi bunlara uymalıdır	1
Modern işletmecilik anlayışı yaygınlaşmalı	1
Aşırı bir bürokrasi söz konusu	1
Yangın ve koruma harcamaları genel bütçeden karşılanmalıdır	1
İşletme şefliklerindeki sorumluluklar çok fazla olduğu için bunlar dağıtılmalıdır	1
Bizde haberleşme ve iletişim çok önemlidir (önce muhabere sonra muharebe)	1
Her şeye rağmen taşradaki en saygın kuruluşlarımızdandır	1
Maliki olamadığınız bir toprak üzerinde işletmecilik yapamayacağınız için önce mülkiyet sorunu halledilmelidir	1
Cari giderler için genel bütçeden pay ayrılmalıdır	1
Batıyoruz, Orman Teşkilatını her birlikte kurtarmalıyız	1
Orman bakanlığında mali sorunlar aşılarak, yatırımlara hız verilmelidir	1
Odun dışı ürün ve hizmetler dikkate alınmalıdır	1
OGM faaliyetleri için kâr zarar söz konusu edilmemelidir	1
Giderleri kısmının yanında, verimli ve kaliteli üretim yapıp, zamanında ve değerinde satarak gelirleri arttırmalıyız	1
Ormanların sosyal ve kültürel değerlerini öne çıkaran bir yapı oluşturulmalıdır	1
Bir orman mühendisinin politikacı karşısındaki duruş ve tavır ilçedeki bir hakim ya da komutan gibi olmalıdır	1
Teşkilat baştan ayağı değişip, çağdaş özerk ve inisiyatifli, bağımsız işletmeler oluşturulmalı	1
Cesur bir kadro ile her şey iyiye gidecektir	1
Orman köylüsüne daha çok maddi imkanlar sağlanmalı	1

Anket kapsamında yer alan **Orman Teşkilatında sizi en çok etkileyen, önemli bulduğunuz kişi kimdir?** sorusuna cevaben Abdurrahman Sağkaya'nın en fazla sıklıkta verilmesi anlamlı karşılanmalıdır. Abdurrahman Sağkaya, Orman Genel Müdürlüğü APK Dairesi başkanlığı ile sekiz ay gibi kısa bir dönem için de Orman Genel Müdürlüğü görevini yerine getirmiştir. Orman teşkilatı yöneticilerinin Abdurrahman Sağkaya ismini kısa idarecilik süresine rağmen, öne çıkarmaları, adı geçen idarecinin orman işletmelerinde dikili satış uygulamalarına geçişi, orman işletmelerine tek düzen muhasebe sistemini getirmesi, orman işletmelerini bilgisayar ağına kavuşturacak projelere girmesi, ormancılık mesleği sorunlarının çözümünde Orman Fakülteleri ile daha yakın işbirliğine girme çabalarına bağlanabilir.

Ömer Özen isminin de aynı ağırlıkta olması, bu ismin iki dönem Orman Genel Müdürlüğü yapmasına, bu süre içinde de bölüm korumasından toplu koruma sistemine geçiş uygulamalarına bağlanabilir.

Esasen, üzerinde önemle durulması gereken nokta, üçüncü ağırlıkta, yöneticilerin kendilerini etkileyen birini görmemeleri verilebilir. Bu durum, ormancılık teşkilatı yapısının, yönetici yeşertmeye uygun olmaması, siyasi müdahalelerin böyle bir oluşumu engellemesi,..vb. gibi nedenlere bağlanabilir.

Ormancılık teşkilatında kutlamaya konu olan olayların Dünya Ormancılık Günü, Ağaç Bayramı ve Orman Haftası olarak yoğunlaşması da bu noktada öne çıkmaktadır. Sıkça kutlanan bu olaylarda, hedef kitleye mesajlar verilebiliyorsa, belki de orman-halk ilişkilerinde beklenen işbirliği bu sayede sağlanmış olacaktır. Ancak, idarecilerin vermiş oldukları cevaplardan anlaşıldığı üzere, bu tarz kutlamalar, usulen yapılmakta, süreç tamamlanma yoluna gidilmektedir. Oysa, çağdaş işletmecilikte, ilave yatırım, satışlarda ulaşılan dönüm noktaları, vb. işler kutlamalara konu edilmektedir. Orman işletmelerinde de, başarılı ağaçlandırma, bakım gibi çalışmalar, yangınlarla ve böcek zararlarıyla etkin savaşım sonuçları, orman kaynağının işletmeciliğinde ormanla ilgili çıkar grupları arasındaki sosyal ihtilafların çözümü,..vb. gibi etkinlikler kutlamalara konu edilmelidir.

Orman Teşkilatındaki çalışanları ne tür olaylar çalışmaya güdüler? sorusuna verilen cevaplardan anlaşıldığına göre, başarılı işletmecilik faaliyetlerini gerçekleştiren teknik elemanlara ve idarecilere ödül verilmesi, haksız ve adaletsiz uygulamalara muamele edilmeme gibi son derece makul olaylar sıralanmış bulunmaktadır. Bu noktada, sonuç almak için orman teşkilatının yeni bir yasal düzenlemeye, yeni bir örgütlenmeye, bütçe sistemine, çağdaş işletme yönetimi anlayışına kavuşturulması gerekmektedir.

Ne tür iş sorunları sizi gece uyumaktan alıkoyar? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, orman kaynağının sürdürülebilir yönetimini engelleyen, orman yangınları, orman kaçakçılığı ve siyasal baskılar,..vb. gibi makul ama bir o kadar da ormancılık mesleği sevgisini hatırlatan sorunların dile getirilmesi, tüm zorluklara rağmen, ümit verici ve cesaretlendirici gelişme olarak kabul edilebilir.

Orman İşletmelerini/Orman Teşkilatını en iyi tanıtan bir cümle yazınız? sorusuna verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere, yetki verilmeksizin yüklenen sorumlulukların olduğu örgüt, adı işletme olmakla birlikte, etkin ve verimli olarak, rasyonel bir şekilde işletilemeyen bir birim ve büyük ölçüde siyaset üstü kalamamış adeta siyaset bataklığına batmış bir teşkilat vb. gibi açıklamalar ortaya çıkmaktadır. Öne çıkan bu tespitler, varsayılan beklentilerle uyumlu olarak ortaya çıkmıştır denilebilir. Zaten, bu tespitlere haklılık kazandıran bir gelişme olarak, Orman Bakanlığı ve Orman Genel Müdürlüğü örgütlerinin yeniden yapılanma ve norm kadro çalışmalarına konu edilmeleri sayılabilir.

Tipik bir orman işletmesi personelinin (teknik/idari) sahip olduğu özellikleri belirtiniz? sorusuna verilen cevapta, yoğun iş yüküyle boğuşan mesai kavramı olmayan cefakar bir teknik ya da idari işgören özellikleri; ya da mevcut durumunu korumaya çalışan, yeniliklere kapalı ve üretken olmayan teknik ya da idari işgören özellikleri ortaya çıkmaktadır. Burada, insan kaynakları açısından yararlanarak işletmeyi etkin ve verimli olarak çalıştıracak bir yapıya kavuşturmada, cesaretlendirici ve ümit kırıcı bir durumun varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, yeniden yapılanma ve çağdaş işletme örgütü, anlayışı vb. gibi tedbirler alarak, orman işletmesinin teknik ve idari işgörenini işletme ve örgüt amaçlarına ulaşma konusunda kazanma yoluna gidilmelidir.

Orman Teşkilatı ve orman işletmeleri hakkında belirtmek istediğiniz diğer hususlar nelerdir? sorusuna da verilen cevaplar ağırlıklı olarak; bu işletmelerin siyasal baskılardan arındırılması ve yeniden yapılandırılmaya çağdaş bir örgüt yapısına kavuşturulması noktalarında yoğunlaşmaktadır. Esasen, ormancılık örgütü yöneticileri; oldukça makul, nesnel ve gerçekleştirilebilir beklenti içerisinde bulunmakta; buldukları konuma nesnel ölçütler yardımıyla muhtemelen gelmemiş olsalar da, artık hakkaniyet ölçülerine göre geliştirilen atama ve terfi yöntemlerinin geliştirilmesini ve özlük haklarının koruma altına alınması gibi bilinen önlemleri talep etmektedirler.

4. KAYNAKLAR

- Barlı, Ö. Türker, M.F. ve Ayyıldız, H., 2001. *İşletme Kültürü: Türkiye Ormancılığında İşletme Kültürünün Sorgulanması ve Kültürel Değişim, Türkiye Ormancılar Derneği 1. Ulusal Ormancılık Kongresi, 326-342, 19-20 Mart 2001, Ankara.*
- Erdoğan, İ.,1991. "İşletmelerde Davranış", İ.Ü. İşletme Fak. Yay. No.242, İstanbul.
- Geray, U., 1989, *Ormancılığın Çağdaş Çerçevesi, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi., Seri B, 39, 4, 17-27.*
- Kaptan, S., 1989. "Bilimsel Araştırma ve Gözlem Teknikleri", Tek Işık A.Ş. Veb Ofset, Ankara.
- Türker, M.F.1995., *Doğu Karadeniz Bölgesi 25 Devlet Orman İşletmesinin Gelir ve Gider Analizi Yardımıyla Ekonomik Başarılarının Belirlenmesi, 1. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi Bildiriler 4. Cilt, 223-229, 23-25 Ekim 1995, Trabzon.*
- Türker, M. F., Barlı, Ö. ve Ayyıldız, H., 2003, *Türkiye Ormancılık Teşkilatında İşletme Kültürünü Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu Başkanlığı, Proje Kod Nu: 20.113.001.9, XIII+144 s, Trabzon.*

ORMAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE MÜDAHALE ODAKLARI VE TÜRKİYE ORMANCILIĞINDA DURUM

İsmet DAŞDEMİR

ZKÜ Bartın Orman Fakültesi, Bartın

ÖZET

Çağdaş ormancılık anlayışı içerisinde, orman kaynakları yönetim sürecinde birtakım müdahale odakları söz konusudur. Orman kaynakları yönetimi çok boyutlu bir sistem olarak algılandığı sürece, bu sistemden toplum refahı doğrultusunda belirli faydaları elde etmek veya belirli amaçlara ulaşmak için sistemin girdileri yanında, yönetim sürecine (veya dönüştürme sürecine) orman kaynağı yöneticilerinin müdahale etmek amacıyla kullanabilecekleri sektöre özgü birtakım müdahale araçları vardır. Bu araçları genel olarak; *işletme amaçları, üretim (idare) süresi, yetiştirme ortamı, ağaç türü, teknoloji, silvikültürel rejim, organizasyon-örgütlenme ve insan kaynakları yönetimi* şeklinde sıralamak mümkündür. Bu çalışmada, yukarıda sayılan araçların orman kaynakları yönetim sürecinde nasıl birer müdahale odağı şeklinde kullanılabildiği ele alınmış ve Türkiye ormancılığındaki durumu ile karşılaştırılarak, değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Böylece orman kaynakları yönetiminde müdahale odaklarının genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

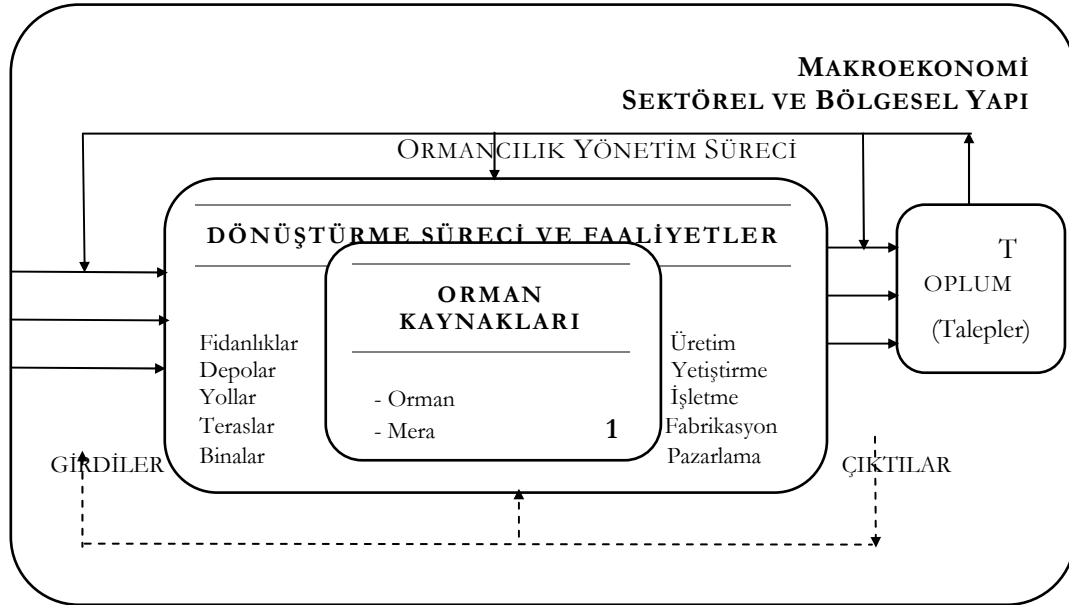
Anahtar Sözcükler: Çağdaş ormancılık, orman kaynakları yönetimi, müdahale odakları, Türkiye ormancılığı.

1. GİRİŞ

Ormancılık, yerli ve yabancı birçok bilim adamı tarafından değişik amaçlar doğrultusunda çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Günümüzde ormancılığın çağdaş çerçevesi, boyutları ve kapsamı dikkate alındığında **ormancılığı**; “orman kaynaklarından bir sistem anlayışı içinde topluma sürekli ve optimal olarak mal ve hizmet sunmak amacıyla yapılan biyolojik, teknik, ekonomik, yönetsel, sosyal ve kültürel çalışmaların tümünü kapsayan çok yönlü ve sürdürülebilir bir etkinlik” olarak tanımlamak mümkündür (Daşdemir, 1996, 2001). Orman kaynakları bir sistem anlayışı içinde ele alındığı sürece, ormancı elindeki kaynağı ilk aşamada betimlemek, ikinci aşamada açıklamak ve kural koymak ve son aşamada sisteme toplum refahı (gönenci) doğrultusunda müdahale etmek durumundadır. Şu halde ormancılık; orman, mera, çalılık, su, hayvan toplulukları vb.’den oluşan orman kaynaklarına (yani bir sisteme) toplum refahı ile ilgili sonuçları elde etmek amacıyla bilinçli ve sistemli müdahale etmek veya bu kaynağı denetim altına almak demektir. Buna göre toplum refahını azami kılmak amacıyla bütünleşmemiş hiçbir faaliyet ormancılık olarak kabul edilmemektedir (Geray, 1989). Dolayısıyla, orman kaynaklarının *tanınması işlevi* ile orman kaynaklarının *refah yönünde organize edilmesi işlevi* birbirinden farklıdır. Yani ormancılık, bu sektöre tahsis edilen kaynakların toplum refahını maksimize edecek şekilde organize edilmesi ve böylece mal ve hizmet üretilmesidir (Geray, 1990).

Diğer yandan, hakim olan ormancılık anlayışına göre dar (biyolojik) veya geniş (çağdaş) kapsamlı ormancılık tanımları yapılabilir. Artım ve büyüme ilişkilerini değişmez ve veri kabul eden **dar kapsamlı ormancılık**, biyolojik esaslı olup, doğayı taklide, ekolojik dengeye, çevreyi korumaya ve devamlılık ilkesine dayanmaktadır. Bu tip ormancılıkta asıl hedef parasal değil, en yüksek hacimde maddesel ürün elde etmektir. Dolayısıyla maliyetleri dikkate alan yaklaşımların yoğunluğu zayıftır. Talebe göre üretim ve ekonomiye bağlı (ülke ve sektör kısıtlarını dikkate alan) bir işletim ve çok yönlü yararlanma söz konusu değildir. Ormancılık iç ve dış bağlantıları olan bir sistem anlayışı içinde ele alınmaz ve sektörün diğer sektörlerle, bölgelerle ve makroekonomik yapıyla olan ilişkileri göz ardı edilir. Ormancılığın biyolojik ve teknik yönü önemli olup, ekonomik, sosyal ve biyofizik sonuçları farklı olan alternatifler üretilmez. Toplam faydayı maksimum yapmak amacıyla çok boyutlu karar verme metodlarının kullanımı önemsenmez (Geray 1989; Daşdemir, 1996).

XIX. ve XX. yüzyılda Orta ve Batı Avrupa ülkeleri ile pek çok ülkede hakim olan ve hatta ABD'nin ormancılık bilgisinin başlangıcını oluşturan bu dar kapsamlı ormancılık anlayışı, zaman içinde değişikliğe uğramış ve kapsamı genişlemiştir. Böylece, ormancılığı bir sistem anlayışı içinde ve bir bütün olarak ele alan, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde çok yönlü yararlanmalara, değişik ekonomik aktivitelere, taleplere ve sosyo-ekonomik faydalanmalara konu olan ve doğaya bilinçli müdahaleyi ön planda tutan bir ormancılık anlayışı doğmuştur ki, buna **geniş kapsamlı (çağdaş) ormancılık** denilmektedir (Geray, 1989; Daşdemir, 1996). Bu tip ormancılık anlayışı Şekil 1 yardımıyla açıklanmıştır. Buna göre; 1. halkada orman kaynakları yer almaktadır. Bunlar, sisteme yapılacak olası bir müdahaleden etkilenen temel kaynaklardır. Bu halka daha çok kaynakların biyolojik ve fiziksel nitelikleri ile ilgilidir. Bu kaynaklara toplum refahı doğrultusunda müdahale edilirken gerekli araç-gereçler ve faaliyetler 2. halkada yer almaktadır. Bunlar doğada olmayan ve insan tarafından ona eklenen araçlar ile ondan yararlanmak amacıyla geliştirilen etkinliklerdir. 3. halkada toplumun orman kaynaklarından mal, hizmet veya fayda şeklinde beklentileri ve talepleri vardır. 4. halkada ise toplum refahı ile orman kaynakları arasındaki ilişkiyi rasyonel bir şekilde kurma görevi vardır. Bu görevi ormancılık yönetimi yapacaktır. Bunu yaparken bir yandan kaynak planlaması, kırsal kalkınma ve sosyolojisi, işletme ekonomisi, üretim planlaması, matematiksel ekonomi, vb. disiplinlerden yararlanılacak, diğer yandan da içinde bulunulan makroekonomik hedeflere, sektörel ve bölgesel amaçlara uygun olarak toplum refahı doğrultusunda alternatifler üretilecek ve bunlar arasından en faydalısı seçilecektir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik boyutu, politik ve taktik niteliği fazla olan bu dış halka ormancılığın *olmazsa olmaz* koşulu olup (Geray, 1989), orman kaynaklarına müdahale odaklarının yoğunlaştığı halkadır.

Şekil 1. Çağdaş ormancılık anlayışına göre bir sistem olarak ormancılık.

İşte çağdaş ormancılık anlayışı bu dört halkayı bir bütün halinde görmeye dayanmaktadır. Dar kapsamlı ormancılık iç halkalarda yer aldığı halde, çağdaş ormancılık orman kaynaklarına dış halkadan bakmayı gerektirmektedir. Yani **çağdaş ormancılık** anlayışında; ormancılık çok boyutlu bir sistem anlayışı içinde ele alınarak, sürdürülebilirlik ve çok yönlü yararlanma ilkeleri çerçevesinde ve toplumun talepleri doğrultusunda orman kaynaklarına bilinçli müdahale esastır. Ayrıca bu tür ormancılıkta diğer sektörlerle, bölgelerle ve makroekonomik yapıyla olan ilişkiler dikkate alınmaktadır. Parasal faydalar diğer faydalarla dengelenmekte, gerek kaynak tahsisinde gerekse faydanın üretilmesi aşamasında ekonomik, sosyal, biyofizik sonuçları farklı olan alternatifler üretilerek aralarından çok kriterli seçim yapılmaktadır. Dolayısıyla çağdaş ormancılık; sosyo-ekonomik boyutun, taktik ve politik niteliğin ağırlığının, biyolojik ve teknik ağırlığından fazla olduğu bir ormancılıktır. Son yıllarda pek çok gelişmenin ve atılımın odak noktası olan bu şekildeki bir ormancılık ileriye görmeyi, geniş anlamda ekonomi bilmeyi ve sağlam bir akıl yürütme yeteneğini gerektirmektedir.

Üretim faktörlerinin girdi olarak kullanıldığı orman kaynakları yönetim sürecine, toplumsal talepler ve arz olanakları dikkate alınarak, sürdürülebilirlik ve çok yönlü yararlanma ilkeleri çerçevesinde bazı araçlarla müdahale edilebilmektedir. Zaten çağdaş ormancının görevi de budur. Bu araçların bilinçli kullanımı, orman kaynakları yönetim sürecinin etkinliğini artıracak, en az girdi ile kısa sürede amaçlara ulaşılacak ve böylece en yüksek sonuç (veya fayda) elde edilecektir. Biyofizik, teknik, sosyal, ekonomik, taktik ve politik niteliğe sahip olan müdahale araçları (veya odakları) sektöre özgü olup, bunları; *işletme amaçları, üretim (idare) süresi, yetiştirme ortamı, ağaç türü, teknoloji, silvikültürel rejim, organizasyon-örgütlenme ve insan kaynakları yönetimi* şeklinde sekiz değişik başlık altında toplamak mümkündür.

Türkiye’de orman kaynakları yönetim sürecinde söz konusu olan müdahale odaklarının (veya araçlarının) çağdaş ormancılık anlayışına uygun olarak, toplum refahını maksimize edecek şekilde etkin ve rasyonel kullanıldığı söylenemez. Bunun nedenleri arasında; *toplumun değer yargıları, diğer sektörlerdeki politika hataları, siyasi ve toplumsal iradenin zayıflığı, aşırı nüfus artışı ve kentleşme, kırsal yoksulluk, gelir dağılımındaki çarpıklık ve orman ürünlerindeki arz-talep dengesizlikleri* şeklinde özetlenebilen dışsal sorunlar ile *ormancılığın kapsamının ormancılar tarafından yanlış anlaşılması, işbölümüne, uzmanlığa, rekabete ve başarıya dayalı bir örgütlenme ve personel politikasının bulunmaması, örgüt yapısındaki istikrarsızlık, mevcut kuruluşların iyi yönetilmemesi, araştırma-geliştirme sonuçlarının yaşama geçirilmemesi, eğitim, bilgi ve deneyim yetersizlikleri, finans yetersizlikleri ve kaynakların rasyonel kullanılmaması* şeklinde belirtilen içsel sorunlar yer almaktadır (Geray, 1998; Daşdemir, 1996, 2005). Yani ülkemizde ormancılık, asıl olarak, biyofizik nitelikli bir etkinlik olarak anlaşılmalı, sosyo-ekonomik boyutu, toplum talepleri, öteki sektörlerle, makroekonomik yapıyla ve bölgeyle olan ilişkileri yeterli ölçüde dikkate alınmamaktadır (Geray, 1993). Dolayısıyla, kaynakların ülke kalkınma hedefleri doğrultusunda yeterince etkin kullanılmadığı veya metot eksikliği olduğu, farklı bölgeler için sosyo-ekonomik sonuçları farklı olan alternatiflerin geliştirilmediği ve bunlar arasından çok ölçütlü karar verme teknikleri ile seçim yapılmadığı, daha çok merkezi ve politik kararlarla yönetilen, teknik ve ekonomik çalışmaktan ziyade idari ve rutin işlerle uğraşan, uzmanlığın araştırmanın-bilginin ve becerinin geçerli olmadığı, başarının çok boyutlu olarak tanımlanıp-değerlendirilmediği, dolayısıyla motivasyondan ve rekabet ortamından yoksun ve pahalı çalışan bir organizasyon görünümündedir (Geray, 1989; Daşdemir, 1996). Kısacası, ormancılığımızda planlamadan denetime ve koordinasyondan motivasyona kadar bir dizi darboğaz yaşanmakta ve sektör bir sistem olarak işlememektedir. Buna göre, ülkemizde XIX. ve XX. yüzyıl Orta ve Batı Avrupa’nın geleneksel ve dar kapsamlı ormancılık anlayışının hakim olduğu söylenebilir. Dolayısıyla ülkemizde orman kaynaklarına müdahale araçları, ya dar kapsamlı ormancılık anlayışı içerisinde ele alınmış ya da çoğu kez dikkate alınmadığı için, orman kaynakları yönetim sürecinin sosyo-ekonomik boyutu, stratejik ve taktik niteliği ön plana çıkarılamamıştır. Bu durum sürdürülebilir orman kaynakları yönetimde önemli bir sorun oluşturmaktadır. O halde, ormancılığımızın bir sistem olarak işlemesi ve aksayan yönlerinin giderilebilmesi ve çağdaş ormancılık anlayışının hakim kılınması için orman kaynaklarına toplum refahı doğrultusunda birtakım araçlarla müdahale edilmesi gerekmektedir. Bu araçlar aşağıda, orman kaynakları yönetiminde müdahale odakları olarak ele alınıp incelenmiş, Türkiye ormancılığındaki durumla karşılaştırılmış, tartışılmış ve yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur.

2. ORMAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE MÜDAHALE ODAKLARI

2.1. İŞLETME AMAÇLARI

İşletme amaçları, orman kaynakları yönetiminin ileride ulaşmak istediği durumları veya elde etmek istediği sonuçları göstermektedir. Bunlar, bir taraftan orman sahibinin düşünceleri, ulusal ormancılık politikası amaçları, ulusal kalkınma amaçları ve sektörel amaçlar, diğer taraftan toplum talepleri ve orman kaynağının özellikleri dikkate alınarak çok boyutlu ve tutarlı bir yaklaşımla işletme bazında işletme sahibi (Türkiye’de Orman Genel Müdürlüğü) tarafından tayin edilmelidir. İşletme amaçlarının ve bunların öncelik derecelerinin tayin edilmesi önemlidir. Amaçların açık ve anlaşılır olması, yönetime yön verecek kadar ayrıntılı, fakat görüş açısını daraltmayacak kadar genel olması, işletme faaliyetleri ile toplum taleplerini uyumlaştırması, değişimlere ve yeniliklere açık olması gerekmektedir.

İşletme amaçlarının belirlenmesinde orman kaynağının göreceği işlev de dikkate alınmalıdır. Bu anlamda, her bir orman kaynağının göreceği işleve göre işlevsel alanlara ayrılması da önem arz etmektedir. Farklı özellikte toplumsal talepler ve farklı özellikte orman kaynakları olduğu için, orman kaynaklarının

tümünün aynı işlev veya amaç doğrultusunda yönetilmesini düşünmek yanlış olmaktadır. Diğer yandan, zamana ve mekana bağlı olarak toplumun talepleri ve orman kaynaklarının işlevleri değiştiğiçe, işletme amaçları ve ağırlıkları da değişmektedir. O halde, bütün ormancılık işletmeleri için aynı amaç listesi ve aynı ağırlıktaki amaçlar dizisi düşünülmemelidir. Genel olarak *en yüksek odun hasılatı sağlamak, araziden veya ormandan en yüksek net gelir elde etmek, en yüksek para hasılatı sağlamak, en fazla rekreasyonel hizmet sunmak, en yüksek miktarda odun dışı bitkisel ürün üretmek, toprak verimliliğini korumak, maliyet minimizasyonuna uygun çalışmak, istihdam sağlamak* vb. şeklinde adlandırılabilen amaçlar işletme planlarında yer almalıdır.

Halihazır durum itibarıyla Türkiye'deki ormancılık işletmeleri için yukarıda bahsedildiği şekilde bir amaç tayini yapılmamış ve işletme bazında tüm faaliyetleri (*yönetim, üretim, pazarlama, stok, tedarik, personel, muhasebe, finans, otlama, yetiştirme vb.*) kapsayacak şekilde hazırlanması gereken *orman işletme planları* hazırlanmamıştır. Artım ve büyüme ilişkilerine dayanarak, odun hammaddesinin nereden, ne zaman ve ne kadar alınacağını gösteren ve plan ünitesi olarak seriyi esas alan orman amenajman planları ise işletme planı niteliğinde olmayıp, *en yüksek odun hasılatı sağlamak* şeklinde bunlarda yer alan amaç yetersiz ve gerçeği yansıtmamaktadır. Bu durum, hiyerarşik olarak ülke-sektör-bölge-işletme-proje amaçları arasındaki tutarlılığı sağlamada, bütünlük işletme yönetimi, örgütlenme, planlama, kaynak tahsisi ve kullanımı, denetim, başarı ölçümü, motivasyon vb. hemen her konuda sorunlara neden olmaktadır. Bunun bir uzantısı olarak da proje geliştirme, değerlendirme, en uygununu seçme ve ormancılığın çok boyutluluğunu objektif olarak kararlara yansıtma olanağı ortadan kalkmaktadır. Örneğin; Ulusal Kalkınma Planlarında yer alan makro amaçların (istihdam, katma değer, döviz tutumu vb.) ancak bir bölümü (arz-talep dengesi) Ormancılık Ana Planına yansıtılmıştır. Fakat bu amaçların işletme düzeyine yansıtıldığı söylenemez. Dolayısıyla ormancılık işletmeleri kendilerine tahsis edilmiş kaynakları bir bütün halinde yönetme, yani orman kaynakları ile toplum talepleri arasında dengeli bir ilişki kurma ve orman kaynaklarına toplum refahı doğrultusunda müdahale etme becerisini gösterememektedir. Bu durum büyük ölçüde ülkemizde klasik ve dar kapsamlı ormancılık anlayışının hakim olmasından ileri gelmektedir.

Diğer yandan orman işletme amaçlarının tayini konusunda ülkemizde yapılmış bazı bilimsel araştırmalar da mevcuttur. Örneğin, Daşdemir (1996), Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesindeki 32 orman işletmesinin amaçlarını sırasıyla; *toprak verimliliği, doğa koruma, maliyet minimizasyonu, kârlılık, işlendirme ve kolektif hizmet* şeklinde belirlerken, Öztürk (2003) toplum taleplerini de dikkate alan bir yaklaşımla Maçka Orman İşletmesi'nin ilk üç amacını; *orman kaynaklarının korunması, orman kaynaklarından uygun şekilde yararlanma ve orman kaynaklarının geliştirilmesi* şeklinde belirlemiştir. Benzer şekilde Türker (1986); ağaçlandırma yatırım projeleri için söz konusu olabilecek amaçları ve önceliklerini *toprak verimliliği, işlendirme-katma değer-pazara uzaklık, kârlılık-kapital talebi-erozyonu önleme, rekreasyon değeri* şeklinde tespit etmiştir. İşletme amaçlarının isabetli tayin edilmemesi halinde, söz konusu orman kaynağından topluma maksimum fayda sunulamayacağı gibi, sürdürülebilirliğin tehlikeye düşmesi ve hatta telafisi mümkün olmayan sonuçlarla karşılaşılması mümkündür.

2.2. ÜRETİM SÜRESİ (İDARE SÜRESİ)

Ormancılıkta üretim; toprak, emek, kapital ve girişim şeklinde adlandırılan üretim faktörlerinin bir fonksiyonu olarak meydana gelmekte ve amaçlanan çıktılar (mal, hizmet, fayda) elde edilinceye kadar geçen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Üretim (veya idare) süresi ise, orman kaynakları yönetim sisteminin amaçlarına ulaştığı süreyi ifade etmektedir. Yani, ormancılıkta üretime zaman boyutu vererek talebin yapısına uygun mal ve hizmetin üretildiği veya istenilen faydanın elde edildiği süredir. Bu süre orman kaynakları yönetim sürecinde önemli bir planlama ve yönetim aracıdır. Eğer idare süresi, işletme amaçlarına ulaşacak şekilde tespit edilmezse, orman kaynaklarının rasyonel kullanıldığı söylenemez. İdare süresi, sistemin elemanlarına (ağaç serveti, meşcere kuruluşu, biyolojik çeşitlilik düzeyi, vb.), yapılacak faaliyetlere (üretim, pazarlama, gençleştirme, planlama vb.) ve sistemden sağlanacak çıktuların düzeyine, çeşitliliğine, fiyatına, masraflara ve dolayısıyla işletmenin kârlılığına etki yapmaktadır (Eraslan, 1981). Her bir ağaç türü için mutlak bir idare süresi yoktur. Ağaç türünün farklı amaçlarla işletilmesi halinde farklı idare süreleri çıkmaktadır. İşletme amaçlarına ve diğer faktörlere bağlı olarak idare süresini tayin etmede kullanılacak *biyolojik, teknik, ekonomik ve sosyal* kriterler mevcuttur (Leuschner, 1984; Daşdemir, 2001). Örneğin; dar kapsamlı ormancılık anlayışına uygun olarak *en yüksek oranda odun hammaddesi üretmek* şeklinde bir işletme amacı tayin edilmişse, ağaç türü ve yetiştirme ortamı özelliğine göre ortalama artımın maksimum olduğu ve cari artımla kesiştiği yaşın idare süresi olarak tayin edilmesi (Ortalama Artım (OA) kriteri) doğru bir yaklaşım olabilir. Diğer yandan işletme amacı; biyolojik çeşitliliği korumak veya erozyonu önlemek ya da yabancı yaşam hizmeti sunmak ise,

ağaç türünün büyüme seyrinin durduğu yaş, üretim süresidir. Keza, işletme amacı en az giderle en yüksek getiri sağlamak ise, bu durumda orman kaynağından elde edilen net parasal gelirin maksimum olduğu yaş, idare süresi olmakta ve bu yaşı bulmak için ekonomik düşüncelere yer veren Net Bugünkü Değer (NBD) veya İç Kârlılık Oranı (İKO) kriterleri kullanılmaktadır. Örneğin, bonitet indeksi 50 olan bir çam meşceresinde idare süresi OA kriterine göre 60 yıl olarak tayin edilirken, ekonomik düşüncelere yer veren NBD ve İKO kriterlerine göre sırasıyla 30 ve 25 yıl olarak tayin edilmektedir (Leuschner, 1984; Daşdemir, 2000).

Türkiye’de odun hammaddesi üreten ormanlar için düzenlenen amenajman planlarında idare süreleri *en yüksek oranda kalın tomruk üretmek* amacına ve artım-büyüme ilişkilerine dayanan dar kapsamlı ormancılık anlayışına uygun olarak, ağaç türleri ve bonitetler itibarıyla OA kriterine göre tespit edilmektedir. Böylece bir yandan aynı ağaç türünde tüm ülkedeki plan birimleri aynı idare süresi ile yönetilmek istenmekte (Geray, 2006), diğer yandan OA kriteri ekonomik ve sosyal düşüncelere yer vermediği için, Türkiye’de bu müdahale aracı ekonomik ve sosyal boyuttan yoksun kullanılmaktadır. Oysa, orman kaynaklarının özellikleri, toplumun beklentileri ve diğer hususlar dikkate alınarak, orman kaynaklarının işlevsel bölümlenmesi gerçekleştirilmeli ve her bir işlevsel bölüme uygun amaçlar ve bu amaçlara ulaşılacak üretim süreleri tayin edilmelidir. Günümüz çağdaş ormancılık anlayışında üretim sürelerinin sosyo-ekonomik boyuttan yoksun olması mümkün değildir. Dolayısıyla Türkiye’de hakim olan ormancılık anlayışı kapsamında, uygulamadaki işletme amaçlarının ve idare sürelerinin çağdaş ormancılık anlayışına uygun olarak tayin edilmediği sonucuna varılmaktadır.

2.3. YETİŞME ORTAMI (BONİTET)

Orman kaynakları yönetiminde, yetişme ortamının verimliliği *bonitet* kavramıyla ifade edilmektedir. Bonitet, ürünün miktarına, çeşitliliğine, kalitesine, üretim süresine, gelirlere, toprağın rantına ve dolayısıyla fiyatına etkili olmaktadır. Ancak bonitet kavramının işletme amaçlarıyla uygunluk gösterecek bir anlama kavuşturulması gerekmektedir. Örneğin, herhangi bir orman kaynağı odun hammaddesi üretimi açısından verimli olmadığı (düşük bonitet) halde, erozyon önleme veya yabanıl yaşam hizmeti bakımından verimli (iyi bonitet) olabilir. İyi bonitetlerde işletme amaçlarına daha kısa sürede ulaşmak mümkün olmaktadır. Sözelimi odun hammaddesi üretimi açısından iyi bonitetlerde idare süresi kısa, düşük bonitetlerde daha uzun olabilmektedir. Bu konuda kızılçam ormanlarında yapılan bir araştırmada (Ok, 1997); simülasyona dayanan EKODÜS programı yardımıyla NBD’i maksimum yapan idare süresi I. bonitette 60, II. ve III. bonitetlerde 70 yıl bulunmuştur. Bir başka araştırmada (Geray ve Çörekçioğlu, 1978) ise; kızılçamlı tesis edilecek meşcerelerde NBD’i maksimum yapan idare süreleri I. bonitette 50, II. bonitette 60 ve III. bonitette 70 yıl olarak tespit edilmiştir. Diğer yandan kızılçam, sahilçamı ve karaçamla yapılacak endüstriyel plantasyonlarda NBD’i ve İKO’nu maksimum yapan idare süreleri bonitetler itibarıyla saptanmıştır (Türker, 1986; Durkaya, 2001; Daşdemir ve Şahin, 2005). Bu sonuçlar iyi bonitetlerde işletme amaçlarına daha kısa sürelerde ulaşıldığını, dolayısıyla getirinin veya faydanın miktarının, çeşitliliğinin ve kalitesinin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Ormancılıkta yetişme ortamının (yer veya mekan) seçimi, bir üretim faktörü olan toprak (geniş anlamda doğa) faktörünün özellikleri ile yakından ilgilidir. Pazara yakın ve iyi bonitet toprakların rantı yüksek olduğu için, orman kaynakları yönetiminin bu hususu bir kriter olarak dikkate alması, maksimum fayda yaratma açısından önemlidir. Özellikle endüstriyel plantasyonların tesisinde yer seçimi konusu, önemli bir müdahale aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Doğal ormanlarda ise, yönetim amaçlarına hizmet eden iyi bonitetlerin öncelikle dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca meşcerelerin hasat sırasının belirlenmesi (scheduling) ayrı bir müdahale ve karar odağıdır (Görücü, 1995; Ok, 1997; Geray, 2006). Ancak uygulamada gerek orman amenajman planlarında ve gerekse ağaçlandırma avan projelerinde üretimin mekan (yer) boyutunun seçimine gereken önem verilmemiştir. Örneğin, meşcerelerin hasat sırası sosyo-ekonomik düşüncelere yer veren kriterlerle belirlenmemiş ve bonitet hasat sırasının belirlenmesinde bir kriter olarak kullanılmamıştır. Benzer şekilde ağaçlandırmaya aday alanların önceliklerinin belirlenmesinde bonitet, belirleyici bir kriter olarak kullanılmamıştır.

2.4. AĞAÇ TÜRÜ

Ağaç türü seçimi, doğal ormanlarda var olan ağaç türünün değiştirilmesi veya hangi türlere öncelik verileceği ya da plantasyon sahalarında hangi türlerle ağaçlandırma yapılacağı konularını kapsamaktadır. Yetiştirme ortamına uygunluk içerisinde ve diğer koşulların eşit ve değişmez olduğu varsayımı altında, işletme amaçlarına ve talebin yapısına uygun bir arz yapısı için tür seçimi veya değişimi önemli bir konudur. Özellikle

yeni orman tesisinde, orman kaynakları yönetimini kısa sürede amaçlarına ulaştıracak türlerin seçimi üzerinde durulması gerekmektedir. Uygun olmayan ağaç türü seçilmiş ve bununla meşcere tesis edilmiş ise, idare süresi dolmadan hatanın giderilmesi mümkün değildir. Halen üretim yapılan, az veya çok servete ve etaya sahip olan ormanlarda ise tür değişikliğinden ziyade, mevcut türler içerisinde yönetimi amaçlarına ulaştıracak türlerin öncelikle dikkate alınması gerekmektedir. Tek bir türün veri olduğu koşullarda ise, yönetimin amaçlarına ulaşmasında bonitet ve idare süresi öne çıkmaktadır.

O halde, seçilen ağaç türünün yetiştirme ortamı isteklerinin söz konusu yerin yetiştirme ortamı koşullarına uygun olması, ekonomik bakımdan en yüksek sonuç vermesi, işletmenin amacını gerçekleştirmeye hizmet etmesi, doğal ve pazar risklerine karşı dayanıklı olması ve ürününü piyasada en iyi şekilde değerlendirme olanaklarının mevcut olması gerekir (Fırat, 1971; Miraboğlu, 1983; Daşdemir, 2001; Daşdemir ve Şahin, 2005). Yani biyolojik, ekolojik, teknik, ekonomik ve sosyal düşüncelerin tümü birlikte değerlendirilerek, işletme amaçlarına en uygun ağaç türü seçilmelidir.

Ülkemizde geçmişte ağaçlandırma avan projeleri kapsamında hızlı büyüyen yabancı türlerin (*Pinus pinaster*, *Pinus radiata*) seçiminde yukarıda belirtilen hususlara yeterince uyulmadan, kapsamlı ve uzun vadeli araştırmalar yapılmadan geniş sahalarda ağaçlandırmalar yapılmıştır. Bu sahalarda ilk yıllarda iyi bir gelişim göstermesine rağmen, 15-20 yıl sonra meydana gelen böcek ve don zararları nedeniyle, sahalarda zarar görmüş ve büyük ekonomik kayıplar oluşmuştur (Anonim, 1982). Dolayısıyla ağaçlandırma avan projelerinde hangi türlerin hangi toplumsal gerekçelerle seçildiği belirsizdir (Geray, 1993).

2.5. ÜRETİM TEKNOLOJİSİ

Teknoloji; herhangi bir üretim sürecinde üretim faktörlerinin hangi oranlar dahilinde kullanıldığını gösteren teknik ve ekonomik bir kavramdır. Genel olarak üretim faktörlerinin kullanım yoğunluğuna veya birbirlerine karşı olan nispi oranlarına göre *emek-yoğun (EY)* ve *kapital-yoğun (KY)* şeklinde adlandırılan teknolojiler, toprak kültüründe ve bu arada ormancılıkta *toprak tasarruf edici teknikler (TTET)* ve *işgücü tasarruf edici teknikler (İTET)* şeklinde de adlandırılabilir. Ormancılık sektöründe tür değişimi, genetik önlemler ve ıslah, koruma-mücadele, üretim kayıplarını azaltma, sulama, gübreleme, gençleştirme-ağaçlandırma, bakım-aralama, toprak koruma, hizmet üretimi ve atıkların değerlendirilmesi gibi çalışmalar TTET'e, mekanizasyon ise İTET'e örnek oluşturmaktadır. TTET'in uygulanması Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) artışına, işlendirmeye ve sosyal güvencenin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Yani TTET kalkınma planlarında yer alan amaçların gerçekleşmesine doğrudan yardımcı olurken, işgücünün verimini artıran veya maliyetlerini azaltan İTET ise bu amaçların gerçekleşmesine yeterince yardımcı olmamaktadır (Geray ve Çörekçioğlu, 1978). TTET bir taraftan toprağın verimliliğinin ve üretiminin artmasına diğer taraftan işgücü talebinin artmasına hizmet etmektedir. İTET ise, hem toplam üretimin aynı kalmasına hem de işlendirme olanağının ortadan kalkmasına neden olmaktadır. İşte üretim teknolojilerinin bu farklılıkları dikkate alınmadığı için ormancılık, tarım, hayvancılık ve diğer ilgili sektörlerde sulama, gübreleme, genetik önlemler ve koruma vb. konularındaki yatırımlar yerine, aşırı mekanizasyon önlemleri ön plana geçmiştir. Teknoloji seçimindeki bu yanlışlıkların bir sonucu olarak orman köylüsünün işlendirme ve gelir olanakları sürekli olarak daralmış, orman köylüsüne ilişkin problemler azalmamış, aksine giderek ormanların parçalanmasına, sınırlarının daralmasına, daha yoğun yasa dışı faydalanmalara ve daha çok insanın geçim kaynağı olarak hedeflediği bir doğal kaynak olmasına sebep olmuştur (Geray, 1993, 1998).

Ormancılıkta teknoloji kavramından, meşcerenin tesisinden başlayarak, işletme amaçlarına ulaşıncaya kadar geçen süre içerisinde yapılan faaliyetlerde üretim faktörlerinin hangi oranlar dahilinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Her teknolojinin girdileri (maliyetleri) ve çıktıları (getirileri, faydaları) farklıdır. Dolayısıyla bir taraftan orman kaynağının özellikleri ve alternatif teknolojilerin fayda-maliyet ilişkileri, diğer taraftan toplumsal kalkınma hedefleri ve işletme amaçları göz önünde tutularak en uygun teknolojiler kararlaştırılır. O halde en uygun veya en iyi teknoloji, toplumsal kalkınma hedefleri ile uyumlu olmak şartıyla, doğal ve kültürel değerleri yok etmeden en az giderle en yüksek sonuç sağlayan ve kısa sürede amaçlara ulaştıran teknolojidir. Yani kullanılan üretim teknolojileri ile ülke kalkınma hedefleri ve toplumsal refah arasında ilişki kurulmalıdır. Türkiye ormancılığında bu ilişkinin kurulmadığına dair pek çok örnek verilebilir. Örneğin, orman amenajman planlarında hangi toplumsal hedefler doğrultusunda ve hangi teknolojiler ile üretim yapılacağı belirsizdir. Benzer şekilde ağaçlandırma avan projelerinde üretim teknolojisinin neye göre seçildiği ve hangi toplumsal hedefe hizmet ettiği sorusunun cevabını bulmak mümkün değildir. Bu konuda ülkemizde yapılan bazı araştırmalarda (Geray, 1978; Türker, 1986; Daşdemir ve Şahin, 2005);

ağaçlandırmalarda kullanılabilecek üretim teknolojilerinin kalkınma hedeflerine ulaşmada birer alternatif olduğu ve her birinin farklı sonuçlar yarattığı ortaya konmasına rağmen, uygulamada buna uygun teknoloji seçimi yapıldığı söylenemez. Diğer yandan, kalkınma planlarında istihdamı artırmak ve böylece işsizliği önlemek bir amaç olarak yer almasına rağmen, pek çok sektörde proje bazında bu amaçla çelişen teknolojiler (örneğin, tarımda mekanizasyona ve işgücü tasarruf edici tekniklere önem verilmesi gibi) seçilmiştir.

2.6. SİLVİKÜLTÜREL REJİM

Makroekonomik amaçlarla uyumlu işletme amaçlarına ulaşmada en önemli araçlardan biri de silvikültürel rejimdir (meşcere tesis metodu, işletme şekli, bakım ve gençleştirme tedbirlerinin şekli, zamanı ve entansitesi vb.). Bu konuda projeksiyonlar yapılarak çeşitli senaryolar üretilmelidir. Çünkü kararlaştırılan silvikültürel rejim; ürünün miktarına, kalitesine, elde edilme zamanına ve dolayısıyla işletmenin ekonomik sonuçları üzerine etkili olmaktadır. Silvikültürel rejim, alternatif senaryolar arasından, işletmeyi amaçlarına en kısa sürede ve en az maliyetle ulaştıracak şekilde seçilmelidir. Silvikültürel rejim masraflara ve faydalara etkili olduğundan, amaçların maksimizasyonunda veya minimizasyonunda idare süresi ve bonitet gibi faktörlerle birlikte dikkate alınması gerekmektedir. Özellikle aralamaların şekli, zamanı ve şiddeti işletme amaçları ve nakit akışları üzerinde etkili olmaktadır. Bu konuda ülkemizde sarıçam işletme sınıfında yapılan bir çalışmada (Daşdemir ve Güler, 2001); 10'ar yıllık müdahale periyotları içinde NBD'yi maksimum yapan aralama şiddetinin %5.5 olduğu saptanmıştır. Diğer yandan, doğrusal programlamaya dayanan FORPLAN programı ile kızılçam ormanlarında değişik silvikültürel senaryolar denenmek suretiyle NBD'yi maksimum yapan idare süresi ve aralama entansitesi belirlenmiştir (Görücü, 1995). Doğal olarak, yaratılan NBD üzerinde silvikültürel rejim yanında, ormanın kalitesi, rasyonellik kriterlerine uygunluk, piyasa koşulları vb. de etkilidir. Çağdaş ormancılığın hakim olduğu ülkelerde silvikültürel rejimin, işletme sonuçları üzerindeki etkileri; STANDPAK, IF, FOLPI ve MARVL gibi bilgisayar paket programları çerçevesinde NBD'yi veya İKO'nu maksimum yapacak şekilde kararlaştırılmaktadır (IUFRO, 1990). Ülkemizde bu konuda bilimsel çalışmalar yapılmasına rağmen, ormancılık uygulamalarında işletme amaçları ile uyumlu olacak şekilde, biyolojik ve teknik hadiselerin yansırı, sosyo-ekonomik düşüncelere yer veren çok boyutlu ve tutarlı bir yaklaşımla, sonuçları farklı olan değişik silvikültürel alternatiflerin geliştirildiği ve bunlar arasından en uygununun seçildiği söylenemez.

2.7. ORGANİZASYON (ÖRGÜTLENME, ÖRGÜT)

Orman kaynakları yönetiminin belirli amaçlara ulaşmada kullanabileceği bu araç, bir taraftan yöneticinin içinde etkinlikte bulunduğu ve diğer taraftan kendisinin de etkilendiği bir ortamdır. Dolayısıyla örgüt yapısının şekli, büyüklüğü, çalışma esas ve usulleri yönetimin amaçlara ulaşmasında etkili olmaktadır. İyi bir örgüt yapısı yönetimin başarısını artırır, eşgüdüm sağlar, yetki devrini kolaylaştırır, gelişim ve değişimlerin izlenmesini ve esneklik sağlar. Ormancılık örgütünün amacı ve görevi; toplum refahı doğrultusunda çeşitli sosyo-ekonomik sonuçları almak üzere orman kaynaklarını sürdürülebilir ve çok boyutlu bir sistem anlayışı ile yönetmek olmalıdır (Daşdemir, 1999). Türkiye ormancılığında örgütlenme ve örgüt yapısı tarihsel süreç içerisinde pek çok anlamsız ve başarısız reorganizasyona uğrayarak bugüne gelinmiştir. Bu konuda pek çok örnek verilebilir. Ülkemizdeki ormancılıkla ilgili örgütlerin kuruluşu veya kapanışı ekonomik ve bilimsel ölçütlerden (ağaç serveti, üretim gücü, yatırım, kâr, fayda-masraf ilişkisi vb.) ziyade, tamamen merkezi ve politik kararlarla olmaktadır. Örneğin, 1975 yılında dahi birçok işletmenin birleştirilmesi gerektiği yönünde bilimsel bulgular olduğu halde (Geray, 1982), o tarihten beri 40 işletme daha kurulmuştur. Hem de üretim, yatırım, kârlılık vb. özellikler bakımından çok zayıf olan işletmeler bölünmek suretiyle bu iş gerçekleştirilmiştir. Bugünkü örgüt yapısında; merkezde Çevre ve Orman Bakanlığı ve bunun ormancılıkla ilgili dört genel müdürlüğü (OGM, AGM, ORKÖYGM, DKMPGM) ile OGM'nün taşrada bölge müdürlüğü ve orman işletme müdürlüğü, AGM, ORKÖYGM ve DKMPGM'nün ise İl müdürlükleri ve mühendislikler şeklinde örgütlenmesi söz konusudur. Bu örgütlenme modelinde merkezîyetçilik, özerklik (otonomi), esneklik, işbirliği, katılımcılık, eşgüdüm, bütünleşik yönetim vb. sorunlar vardır. Kısaca amaç birliği ve bütünleşik yönetimden uzak, eşgüdüm ve denetimin eksik olduğu, teknik ve ekonomik çalışmaktan ziyade idari ve rutin işlerle uğraşan, rekabete ve motivasyona olanak vermeyen, yöneticilere yeterince özgürlük tanımayan, yerinden yönetime ve katılımcılığa önem vermeyen, merkezi ve politik kararların yoğun olduğu, pahalı ve yavaş çalışan, çelişkili ve verimsiz bir ormancılık örgütlenmesi vardır (Geray, 1989, 1993, 1998; Daşdemir, 1996, 1998, 1999; TOD, 2000). Gündemdeki "Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı" ile

yapılması düşünülen “Çevre ve Orman Bakanlığı taşra teşkilatının görev ve yetkileriyle, fidanlıkların, piknik yerleri, dinlenme ve benzeri tesislerin belediye sınırları içinde belediyelere; belediye sınırları dışında bulunan bu gibi tesis ve yerler ile milli parkların il özel idarelerine devri ve yönetilmesi” şeklindeki yeni örgütlenmenin ise yukarıdaki sorunları artıracacağı, ormancılık faaliyetlerinin bütünlük yönetimini engelleyeceği, kaynak savurganlığını ve eşgüdüm sorunlarını artıracığı ve orman kaynakları yönetiminde tafisi mümkün olmayan yeni sorunlara neden olacağı düşünülmektedir.

Bu durumda yöneticilere özgürlük ve esneklik tanıyan, bilgiyi, uzmanlığı ve eğitimi öne çıkaran, amaç ve kısıtlarla uyumlu ve etkin çalışan, merkezi ve politik kararları dışlayan, taşrada tek bir otorite tarafından yönetilen ve böylece çağdaş ormancılık anlayışına uygun bir örgütlenme ve yönetim modelinin geliştirilmesini zorunludur. Bu konuda çeşitli örgütlenme modelleri önerilmesine rağmen (Başkent ve ark., 2003; Çağlar, 1993, 1995,1999), mülkiyeti ve yönetimi devlette kalmak şartıyla rekabetin ve başarının artırılmasına olanak veren, çağdaş ormancılık anlayışına uygun ve Türkiye ormancılığına özgü olarak geliştirilen örgüt yapısının ve yönetim modelinin esasları ise daha önce yapılan bazı araştırmalarla ortaya konmuştur (Daşdemir, 1996, 1999). Bu örgüt yapısında; bütünlük yönetim, eşgüdüm, işbirliği, demokratik yönetim ve katılımcılık, motivasyon, esneklik, özerklik ve yerinden yönetim ilkeleri temel alınmıştır. Orman kaynaklarının işlevsel özelliklerine, bölgelere ve zamana göre bu örgüt yapısı değişim gösterebilmektedir.

2.8. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

İnsan kaynakları yönetimi kavramından örgüt için yararlı olacak personelin işe alınması, eğitimi, geliştirilmesi, işle bütünleştirilmesi, işletme amaçları doğrultusunda etkin ve verimli çalıştırılması, motivasyonu, çalışma koşullarının iyileştirilmesi vb. şeklinde bir dizi etkinlik anlaşılmaktadır. Ormancılıkta ise, yararlı olacak personelin istihdam edilmesi, bunların meslek içi eğitime tabi tutulması ve geliştirilmesi, uzmanlaştırılması ve üst yönetimlere hazırlanması, ormancılık politikası amaçları doğrultusunda örgütle bütünleştirilmesi, tayin ve terfilerin objektif kriterlere bağlanması, objektif başarı ölçümü ve mesleki motivasyonunun sağlanması, çalışma koşullarının ve özlük haklarının iyileştirilmesi vb. önlemleri içeren bir süreç içerisinde insan kaynakları yönetimine pek çok müdahale olanağı vardır.

Bugün için Türkiye’de ormancılık örgütlenmesinde eğitimin, uzmanlığın, bilginin ve araştırmanın önemsenmediği, objektif başarı ölçümü, motivasyon ve rekabetin geçerli olmadığı, emirlerin ve görevlerin sık değiştiği, yöneticilerin büyük bir politik baskı altında olduğu, kısa vadeli çıkarlar doğrultusunda tayin ve terfilerin yapıldığı, personelin belirli merkezlerde yığıldığı, personel istihdamında ekonomik kriterlere yeterince önem verilmediği, istikrarlı, adil, etkin, verimli ve rasyonel olmayan bir personel istihdam politikasının uygulandığı söylenebilir (Yazıcı, 1978, 1988; Çağlar, 1984, 1999; Geray, 1993; Daşdemir, 1998, 1999; Bozathı, 2006). Örneğin, bu konuda yapılan bazı araştırmalarda (Daşdemir, 1996, 1998); ormancılık işletme yöneticisi seçiminde *yönetsel yeterlik* veya *yönetsel bilgi* boyutunun en önemli ve öncelikli olduğu ve bu nedenle orman işletme müdürlerinin deneyimli, çalışkan, onursal değerleri yüksek, bilgili, becerikli, kamu sorumluluğu olan, işletme, ekonomi, doğal kaynak yönetimi, toplumsal ilişkiler, ileri planlama ve çok boyutlu karar verme vb. konularda eğitilmiş, master veya doktora yapmış, yabancı dil bilen, sevk ve idare yeteneğine sahip olan orman mühendisleri arasından sınavla seçilmesi ve başarılarının objektif kriterlere göre ölçülüp prim vb. ile değerlendirilmesi gerektiği bilimsel olarak saptandığı halde, uygulamada buna uygun bir personel politikası izlenmemektedir. Keza, ormancılık örgütlenmesinin ormancı teknik personelin işlendirmesini sağlayacak bir kararlılıkta olmadığı ve örgüt yapısında sık sık yapılan değişikliklerin verimli bir personel istihdamına olanak vermediği belirlenmiştir (Çağlar, 1984, 1999). Diğer yandan, Kamu Yönetimi Temel Kanunu ve Kamu Personeli Reformu Yasa Tasarıları ile gündeme getirilen ve ormancılıkta da uygulanması planlanan, sıralı sicil amirlerin notuna dayalı performans ölçüm ve değerlendirme sisteminin ise, adil ve objektif olmayacağı düşünülmektedir. Ayrıca personelin meslek içi eğitimine olanak veren eğitim merkezlerinin ve bazı araştırma müdürlüklerinin kapatılması veya işlevsiz kılınması da bilgiye ve uzmanlığa dayalı bir personel politikasının ve yönetim anlayışının olmadığını göstermektedir. O halde liyakate ve uzmanlığa dayalı personel istihdam politikasının oluşturulması, objektif kriterlere göre personel seçimi, personel eğitimi ve geliştirilmesi, performans ölçüm ve değerlendirme sisteminin kurulması gerekmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Orman kaynakları yöneticisi; elindeki varlığı dışı açık ve çok boyutlu bir sistem anlayışı içinde değerlendirebilen, bu sisteme toplum refahı doğrultusunda müdahale edebilen, hangi faydayı nasıl elde edebileceğini bilen, biyolojik ve teknik ormancılık bilgilerinin yanında ekonomik, sosyal ve kültürel bilgi birikimine sahip olan, uzun vadeli ve çok boyutlu düşünebilen, çağdaş planlama, karar verme ve yönetim tekniklerini uygulayabilen bir insandır. Salt biyolojik veya teknik ormancılık bilgisi ile bu kaynağı yönetmek mümkün olmadığı gibi, salt sosyo-ekonomik bilgi de yeterli değildir. Orman kaynaklarına toplum refahı doğrultusunda müdahalede *işletme amaçları, üretim (idare) süresi, yetiştirme ortamı, ağaç türü, teknoloji, silvikültürel rejim, organizasyon-örgütlenme ve insan kaynakları yönetimi* şeklinde araçlar söz konusudur. Bu araçlar yardımıyla orman kaynakları sistemine yapılacak olası bir müdahaleden, sistemin çıktıları yanında diğer elemanları da etkilenmektedir. Dolayısıyla müdahale odakları birbirinden bağımsız olmayıp, etkileşim içindedirler ve bu etkileşimlerin bir sonucu olarak faydanın maksimizasyonu hedefine ulaşılmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye’de orman kaynakları yönetiminde söz konusu olan müdahale araçlarının yanlış ya da toplum refahı ile orman kaynakları arasında yeterli bağ kurulamadan kullanıldığı ve orman kaynaklarına faydayı maksimize edecek şekilde müdahalelerin yapılmadığı anlaşılmaktadır. Müdahale odakları çerçevesinde öngörülen önlem ve öneriler ise aşağıda sıralanmıştır:

Kamu mülkiyeti ve yönetiminde olan ormancılığımızın bir sistem olarak işleme, aksayan yönlerinin giderilebilmesi, çok yönlü yararlanma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde orman kaynaklarına toplum refahı doğrultusunda bilinçli müdahale edilebilmesi için her şeyden önce çağdaş ormancılık anlayışının hakim kılınması gerekmektedir.

İşletme bazında (taşrada) ormancılık faaliyetlerin bütünlük yönetiminde ve işletmedeki tüm aktivitelerin dikkate alınmasına olanak verecek şekilde işletme planları oluşturulmalı ve bu planlarda ulusal, sektörel, bölgesel özellikler ve toplumsal taleplerle uyumlu, çok boyutlu ve tutarlı şekilde tespit edilmiş amaçlar yer almalıdır.

Üretim süresi, yetiştirme ortamı, ağaç türü, üretim teknolojisi ve silvikültürel rejim gibi araçlar sırasıyla ulusal, sektörel ve işletme amaçlarıyla uyumluluk içerisinde, biyofizik ve teknik düşüncelerin yanı sıra, sosyal ve ekonomik düşünceleri ön planda tutan, talebe uygun bir arz yapısına ve faydanın maksimizasyona hizmet eden bir yaklaşımla bilinçli bir şekilde kullanılmalıdır.

Yöneticilere özgürlük ve esneklik tanıyan, çalışanların örgütle özdeşleşmesini sağlayan, bilgiyi, uzmanlığı, eğitimi ve araştırmayı öne çıkaran, merkezi ve politik kararları dışlayan, taşrada işbölümüne ve uzmanlaşmaya dayanan ve tek bir otorite tarafından yönetilen, bireyler ve işletmeler arasında olumlu rekabetin yaratılmasına olanak veren, amaç ve kısıtlarla uyumlu ve etkin çalışan, böylece çağdaş ormancılık anlayışına uygun olan bir örgütlenme ve yönetim modelinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Objektif kriterlere (liyakate) dayalı, istikrarlı ve adil bir personel istihdam politikasının izlenmesine; bu anlamda personelin tavandan tabana yayılmasına, eğitilmesine ve geliştirilmesine, objektif performans ölçümüne ve değerlendirilmesine, rekabetin artırılmasına ve mesleğin prestij kazanmasına hizmet eden bir personel istihdam politikasının yaşama geçirilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1982. *Marmara, Batı ve Orta Karadeniz Bölgesi Sahilçamı Ağaçlandırma Alanlarında Yapılan İnceleme ve Değerlendirmeler*. İzmit, 35 s.
- Başkent, E.Z., Barlı, Ö., Ayaz, H., Bilgili, E., Turna, İ., İpek, A., Altun, L. 2003. *Türkiye’de Ormancılığın Yeniden Yapılanmasına Farklı Bir Yaklaşım*. *Orman ve Av Dergisi*, Sayı 6-7, Ankara.
- Bozatlı, A. 2006. *Slogan Ormancılığı*. *Orman ve Av Dergisi*, Sayı 1, Ankara, s.16-21.
- Çağlar, Y. 1984. *Ormancı Teknik Personelin İstihdamına İlişkin Sorunlar*. MPM Yayın No: 298, Ankara, 109 s.
- Çağlar, Y. 1993. *Ormancılığımızda Örgütlenme*. *Orman Bakanlığı Yayın No: 6, Seri No: 13, Cilt 2, Ankara*, s.424-428.
- Çağlar, Y. 1995. *Türkiye İçin Bir Ormancılık Yönetimi Seçeneği*. *Orman Mühendisleri Odası, Bildiriler Kitabı, Cilt 4, Trabzon*, s.158-165.
- Çağlar, Y. 1999. *Meşeler Artık Gövermeli*. ISBN 975-96557-1-3, Aksay Matbaacılık, Ankara. 56 s.
- Daşdemir, İ. 1996. *Orman İşletmelerinin Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi (Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu*

- Karadeniz Bölgesi Örneği). Doğu Anadolu Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten Yayın No: 1, Erzurum, 162 s.*
- Daşdemir, İ. 1998. Devlet Orman İşletmelerinin Yönetimsel ve Örgütsel Boyutlarının Belirlenmesi. Doğu Anadolu Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Rapor No: 3, Erzurum, 70 s.*
- Daşdemir, İ. 1999. Çağdaş Ormanlık Anlayışı ve Örgüt Yapısı. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, ISSN 1302-0056, Bartın, s.25-47.*
- Daşdemir, İ. 2000. İdare Süresinin Belirlenmesi. İç Anadolu OAE Dergi Seri No: 1998/82, ISSN 1300-7920, Ankara, s.63-102.*
- Daşdemir, İ. 2001. Ormanlık İşletme Ekonomisi Ders Notu. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Yayınları, Üniversite Yayın No: 17, Fakülte Yayın No: 6, Bartın, 117 s.*
- Daşdemir, İ. 2005. Orman Mühendisliği İçin Planlama ve Proje Değerlendirme. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Yayınları, Yayın No: 30/16, ISBN 975-7137-25-1, Bartın, 168 s.*
- Daşdemir, İ., Güler, S. 2001. Sarıkamış Karanlıkdere Dr. Ali Topçuoğlu Araştırma Ormanında Silvikültürel Uygulamaların (Aralamaların) Meşcere Kuruluşu Üzerine Etkileri ve Ekonomisi. Doğu Anadolu Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten No: 4, Erzurum, 85 s.*
- Daşdemir, İ., Şahin, A. 2005. Bartın Yöresi Ağaçlandırma Alternatiflerinin Ekonomik Değerlendirilmesi. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 2002-2203-2004, Vol. I-II, s.38-53, Bartın, 86 s.*
- Durkaya, A. 2001. Endüstriyel Plantasyonlarda Yer Seçimi ve Planlama İlkeleri. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 149 s.*
- Eraslan, İ. 1981. Orman İşletmelerimizde İdare Süresi Kısaltmalarının Etkileri ve Sonuçlar Üzerine Araştırmalar. İ.Ü.O.F. Yayın No:301, İstanbul, 198 s.*
- Firat, F. 1971. Ormanlık İşletme İktisadi. İ.Ü.O.F. Yayın No:156, İstanbul, 336 s.*
- Geray, A.U. 1982. Ormanlıkta Planlamanın Hazırlık Aşamasında Çok Boyutlu Analizler (Akdeniz Bölgesi Örneği). İ.Ü.O.F. Yayın No: 315, İstanbul, 108 s.*
- Geray, A.U. 1989. Ormanlığın Çağdaş Çerçevesi. İ.Ü.O.F. Dergisi, Seri B, Cilt 39, Sayı 4, İstanbul, s.17-27.*
- Geray, A.U. 1990. Türkiye'de Orman Mühendisliği Öğretimi ve Orman Mühendislerinin İşlendirilmesi (Panel). OM Dergisi, Aralık, s.20-37.*
- Geray, A.U. 1993. Orman Kaynakları Yönetiminin Geliştirilmesi ve Sorunları. Orman Bakanlığı Yayın No: 6, Seri No: 13, Cilt 3, Ankara, s.137-149.*
- Geray, A.U. 1998. Ulusal Çevre Eylem Planı, Orman Kaynakları Yönetimi. DPT Yayını, ISBN 975-19-1917-7, Ankara, 115 s.*
- Geray, A.U. 2006. Orman Mühendisleri Odası Sempozyumu. Orman ve Av Dergisi, Sayı 1, Ankara, s.5-12.*
- Geray, A.U., Çörekçioğlu, A. 1978. Kalkınma Amaçları ve Stratejilerine Göre Türkiye'de Ağaçlandırmaların Önemi. İ.Ü.O.F. Dergisi, Seri A, Cilt 28, Sayı 1, İstanbul, s.168-212.*
- Görücü, Ö. 1995. Orman İşletmelerinde Üretim Planlamasının Geliştirilmesi Konusunda Araştırmalar. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 194 s.*
- IUFRO, 1990. New Approaches to Spacing and Thinning in Plantation Forestry. FRI Bulletin No: 151, New Zealand, 360 p.*
- Leuschner, W.A. 1984. Introduction to Forest Resource Management. ISBN 0-89464-641-9, New York, 298 p.*
- Miraboğlu, M. 1983. Ormanlık İşletme İktisadi. İ.Ü.O.F. Yayın No:340, İstanbul, 248 s.*
- Ok, K. 1997. Aynıyaşlı Ormanlarda Kesim Düzeninin Ekonomik Analizi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 228 s.*
- Öztürk, A. 2003. Devlet Orman İşletmelerinde İşletme Amaç ve Stratejilerinin Belirlenmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 249 s.*
- TOD, 2000. Türkiye Ormanlılar Derneği Ormanlık Politikası Raporu. Ankara, 23 s.*
- Türker, A. 1986. Ağaçlandırmada Çok Ölçütlü Karar Verme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 233 s.*
- Yazıcı, K. 1978. Orman Bakanlığı Organizasyonunda Yönetimin Mahiyeti ve Maliyeti Üzerine Araştırmalar. İ.Ü.O.F. Dergisi, Seri A, Cilt 28, Sayı 1, İstanbul, s.233-274.*
- Yazıcı, K. 1988. Türkiye'de Ormanlığın Yönetim ve Organizasyon Sorunları. (Türkiye'de Orman İşletmeciliğinin Gelişimi Sempozyumu). OM Odası Yayını, Gelişim Matbaası, Ankara, s.1-10.*

Ankara Üniversitesi
Çankırı Orman Fakültesi

Bademlik Mevkii 18200 / ÇANKIRI

Tel : (0.376) 212 27 57

Faks : (0.376) 213 69 83